

โครงการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม
ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปหลังยุคสงครามเย็น

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ

ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กันยายน 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทาง วัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปหลังยุค สงครามเย็น”

คณะผู้วิจัย

1. รศ.ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์
2. ผศ.ดร.ธีระ นุชเปี่ยม
3. นายอุกฤษฏ์ ปัทมานันท์
4. ดร.โกศลรุ่ง อามระดิษ
5. รศ.ดร.มนธิรา ราโท
6. นายอดิสร เสมแย้ม
7. นายณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์

สังกัด

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	ก
บทคัดย่อ	ค
Abstract	ง
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 มรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	4
2.1 สำรวจวรรณกรรม	4
2.2 พัฒนาการทางการเมืองของกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม	9
2.3 อดีตกับปัจจุบันของพัฒนาการทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	43
บทที่ 3 อุดมการณ์สังคมนิยมแบบลาว กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนของคนรุ่นใหม่	48
3.1 ความนำ	48
3.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรลาว หลังการสิ้นสุดของสงครามเย็นไปสู่สังคมประชากรหนุ่มสาว	52
3.3 การปฏิรูปเศรษฐกิจตามนโยบายจินตนาการใหม่หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตรัสเซีย และผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	60
3.4 การสะสมทุนและการก่อตัวของทุนนิยมใหม่ในรัฐสังคมนิยมลาว	63
3.5 สังคมนิยมแบบลาว	67
3.6 “ภาพ” ของพรรค-รัฐในฐานะผู้สร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจและความทันสมัย	69
3.7 บทส่งท้าย	72
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสังคมกัมพูชายุคปัจจุบัน	79
4.1 บทนำ	79
4.2 ทบทวนวรรณกรรม	82
4.3 ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาหลังการสิ้นสุดสงครามเย็น	86
4.4 ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาในทศวรรษที่ 2010	101
4.5 การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสังคมกัมพูชายุคปัจจุบัน	117
4.6 สรุป	145
บทที่ 5 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในเวียดนาม	156
5.1 พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมเวียดนามหลังนโยบายโด่ยเม้ย	157
5.2 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังโด่ยเม้ย	160
5.3 การก่อตัวของภาคประชาสังคม	168

	5.4 การเข้ามามีบทบาทของกลุ่มเอ็นจีโอ NGOs	170
	5.5 บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์	172
	5.6 ปัญหาทะเลจีนใต้กับกระแสนิยมใหม่ในเวียดนาม	175
บทที่ 6	การประจักษ์กับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคมของประเทศพม่า	189
	6.1 วิฤติอัตลักษณ์ทางการเมืองหลังได้รับเอกราช	190
	6.2 การก่อตัวของอัตลักษณ์ใหม่ผ่านการประจักษ์	194
	6.3 อัตลักษณ์ใหม่กับการสร้างความชอบธรรมและการช่วงชิงอำนาจ	205
	6.4 สรุป: การก่อเกิดอัตลักษณ์ประชาธิปไตยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	225
บทที่ 7	ไทยกับการฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยม: ศึกษารัฐประหาร 2006 และรัฐประหาร 2014	233
	7.1 คำนำ	233
	7.2 รัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014: สถานะและข้อถกเถียงทางทฤษฎี	234
	7.3 ทฤษฎีความขัดแย้งทางการเมือง	238
	7.4 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับคนชั้นกลางในเอเชีย	238
	7.5 รัฐประหาร 19 กันยายน 2006 และรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014:	245
	7.6 รัฐประหาร 19 กันยายน 2006: แผลคนพี่	246
	7.7 รัฐประหาร 2014: แผลคนน้อง	248
	7.8 แผลคนน้อง: การก่อตัว Plot เรื่องและวาทกรรม	248
	7.9 บทสรุป	264

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปหลังยุคสงครามเย็น” มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (Mainland Southeast Asia) อันได้แก่ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางวิถีการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ โดยมีข้อสมมติฐานว่า ปรากฏการณ์ทางการเมืองเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำรงอยู่และอัตลักษณ์ จึงก่อให้เกิดสำนึกและกระแสนิยมมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้คนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิธีวิทยาเรื่องเล่า (narrative inquiry) การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า ในภูมิภาคนี้มีการขยายปริมาณและความหลากหลายของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองตั้งแต่หลังยุคสงครามเย็น เนื่องจาก 1) มีการปรับเปลี่ยน “วิถีการดำรงอยู่” อันเป็นผลจากการสิ้นสุดภาวะสงครามระหว่างประเทศและสงครามกลางเมือง ทำให้ประชากรรุ่นใหม่ขยายตัวเพิ่มขึ้น ซึ่งประชากรเหล่านี้ไม่เคยประสบกับภาวะสงคราม 2) การสลายตัวของเจ้าอาณานิคมหรือชาตินิยมอำนาจเดิม เช่น โซเวียต ส่งผลให้ประเทศในภูมิภาคมีการพัฒนาตัวตนใหม่ แต่กระนั้น พลังการขับเคลื่อนแบบเดิมก็ยังคงอยู่ นั่นคือ 3) “กระแสนิยม” โดยเน้นความภูมิใจของชาติและการต่อต้านภัยคุกคาม

ในกรณีของกัมพูชา สัดส่วนของประชากรส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มสาวที่มีโลกทัศน์ต่างไปจากคนรุ่นสงคราม ซึ่งคนกลุ่มนี้เริ่มมีบทบาทในการขับเคลื่อนทางการเมืองที่ไม่สนับสนุนรัฐบาลของสมเด็จพระนโรดม สีหนุ ภายใต้อิทธิพลของ สปป.ลาว คนส่วนใหญ่ในสังคมคือรุ่นใหม่กลับมีส่วนร่วมในการสนับสนุนรัฐ เพราะมีความพอใจที่รัฐพยายามยกระดับประเทศในทางเศรษฐกิจและการพัฒนา ในขณะที่พม่า เป็นการเคลื่อนไหวด้านอำนาจรัฐ จากการศึกษาการประท้วงของพม่าทำให้พบการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ซึ่งทำให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของพม่าที่อาจไม่ได้แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ สถานะ วัย หากแต่เป็นการรวมกลุ่มเพื่อเป้าหมายร่วมกันในการประท้วงปัญหาปากท้องและการต่อต้านอำนาจปกครองที่ไม่เป็นธรรม ส่วนไทยเป็นไปในทางเดียวกันกับพม่าคือการต่อต้านรัฐ โดยมีการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ในการเคลื่อนไหวผ่านสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมต่อต้านรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งทั้งสองครานั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้รัฐประหารในปี 2006 และ 2014 สำเร็จ และเวียดนาม ที่ประชาชนเริ่มมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่เป็นไปในทางที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐที่ไม่เป็นประชาธิปไตย หากแต่เมื่อมีกรณีพิพาทเรื่องทะเลจีนใต้เกิดขึ้น จึงเป็นจุดที่ทำให้รัฐปลุกวิญญาณรัฐชาติและเอื้อให้พรรคคอมมิวนิสต์ สามารถสถาปนาความมั่นคงให้กับรัฐได้อีกระยะ

Abstract

This research project, “Political Changes and Cultural Alterations in Mainland Southeast Asia After Cold War” aims to study political phenomena in the region of Mainland Southeast Asia, which includes Myanmar, Thai, Laos, Cambodia and Vietnam. The study focuses on the changes in way of life and identity alterations and is based on a hypothesis that a political phenomenon is a result of the changes in way of life and identity, which created awareness and popularity of political participation among the people in Mainland Southeast Asia region. This research utilized qualitative data, sourced through in-depth interview, participant and non-participant observations, narrative inquiry, content analysis and data collection from relevant documents. The study found that in this region, the amount and diversity of political participants have increased since after the era of Cold War because 1) The “way of life” has been altered as a result of the end of international state of war and civil war, causing the new generation’s population to increase. This population group has never experienced a state of war. 2) The disintegration of the colonial power or the old great powers like Soviet resulted in a new identity development of countries within the region. However, the original drive still remains, which is 3) “the popularity of nationalism”, which emphasizes the sense of national pride and the resistance against threats.

In the case of **Cambodia**, the population proportion inclines towards younger men and women whose perspectives are different from the war generation. This population group started to play a role in a political movement which detests the government of Prime Minister Hun Sen. On the contrary, in the **Lao PDR**, the younger generation which dominates the population tends to support the government because they feel satisfied with the government’s effort in improving the country’s economy and development. As for **Myanmar**, the mainstream political movement is against the government. Researching on the protests in Myanmar shows signs of identity alterations, which indicate that the identity of people within Myanmar might not be grouped by ethnicity, status or age range, but is formed through the mutual needs and goals in protesting on the subject of livelihood and resistance against an unjust ruling. **Thailand** also shows a similar trait with Myanmar in this, where the resistances against government are symbolized through various means such as shirt colors or other tools. Consequently, the participation in protesting against elected government on both occasions was the key factors in rendering 2006 and 2014 coups successful. In **Vietnam**, the citizen

started to participate more in the political matters, but mostly in the form of criticism towards the undemocratic government. However, during the South China Sea dispute, the government took the opportunity to garner popularity of nation state, resulting in Communist Party's being able to reestablish the stability in the state for a while longer.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

(Executive Summary)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภายหลังสงครามเย็น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในอย่างมาก อันเป็นผลจากกระแสการเมืองนอกภูมิภาค กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงภายในภูมิภาคเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้คนในภูมิภาคด้วย ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงอยู่ ค่านิยม ระบบความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติในการมองตน การตระหนักในคุณค่าของความเป็นปัจเจก สิทธิ เสรีภาพ การปรับเปลี่ยนทัศนคติในการมองโลกรอบตัว สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการขยายตัวของ การ “มีส่วนร่วมทางการเมือง” ของกลุ่มคนที่ไม่เคยได้ให้ความสนใจหรือได้เข้ามามีส่วนในการ “ขับเคลื่อนทางการเมือง”

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป อันได้แก่ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคหลังยุคสงครามเย็น (1990) โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางวิถีการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์อย่างมีนัยยะสำคัญต่อกันและกัน โดยมีข้อสมมติฐานว่า ปรากฏการณ์ทางการเมืองไม่จะเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างรัฐกับประชาชน หรือการแตกแยกและแบ่งขั้วทางการเมือง ตลอดจนถึงการรวมตัวกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนเพื่อต่อต้านการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจในภูมิภาค ฯลฯ เหล่านี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำรงอยู่และอัตลักษณ์ จึงก่อให้เกิดสำนึกและกระแสการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้คนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

วิธีวิจัย

การได้มาซึ่งข้อมูลของโครงการวิจัยนี้คือการสัมภาษณ์และการสืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือพิมพ์ออนไลน์ รายงานข่าว ซึ่งเป็นเอกสารชั้นต้น รวมทั้งเอกสารชั้นรองอื่น ๆ ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ในกรณีของสปป.ลาว มีการสัมภาษณ์อดีตชีวิตประวัติของชนลาวในแต่ละรุ่น เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความแตกต่างทางด้านอัตลักษณ์และวัฒนธรรมทางการเมือง

ผลการวิจัย

บทความแรก มรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นส่วนปูพื้นฐานทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็น “บททดลองเสนอ” หรือ “บทสำรวจ” เกี่ยวกับแนวทางและประเด็นในการศึกษาพัฒนาการทางการเมืองของประเทศในอาเซียนภาคพื้นทวีป 4 ชาติ คือ กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม ในการกล่าวถึงเรื่องนี้จะแบ่งเป็นประเด็นย่อย 3 เรื่องด้วยกัน ดังนี้

- 1) ประวัติศาสตร์ที่เป็นวัฏจักรของความเป็นปึกแผ่นกับความขัดแย้งแตกแยกทางการเมือง

พัฒนาการของรัฐต่างๆ บนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักเริ่มต้นด้วยการรวบรวมแว่นแคว้นใหญ่น้อยที่ดำรงอยู่อย่างกระจุกกระจายให้เป็นอาณาจักรหรือจักรวรรดิที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างน้อยในระดับหนึ่ง เช่น พม่า ที่ต้องรวบรวมอาณาจักรต่างๆ ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และในสมัยอาณานิคมก็เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น เป็นต้น

2) มรดกของช่วงสมัยอาณานิคม

ผลกระทบที่เห็นได้ชัดโดยเฉพาะในกรณีของลาวและกัมพูชาคือ เรื่องของดินแดน ดินแดนของทั้ง 2 ประเทศนี้ในปัจจุบันเป็นผลมาจากการได้ดินแดนที่สยามครอบครองอยู่กลับคืนไป เวียดนามแม้จะได้รับผลในแง่ของดินแดนเช่นกรณีของกัมพูชาและลาว แต่ก็ได้รับผลกระทบด้านต่างๆจากการปกครองของฝรั่งเศสอย่างมาก โดยเฉพาะในแง่ของการทำให้ความแตกแยกภายในซึ่งมีอยู่แล้ว ขยายกว้างมากขึ้น

ความขัดแย้งแตกแยกภายในที่ดำรงอยู่ตลอดเวลายาวนานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาติต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ เป็นมรดกที่สืบทอดมาถึงช่วงหลังเอกราช โดยเฉพาะในอินโดจีนนั้นผลกระทบของสงครามเย็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ความขัดแย้งแตกแยกที่มีอยู่แล้วมีมิติในด้านอุดมการณ์เพิ่มเข้ามาด้วย เมื่อประกอบกับการที่มหาอำนาจที่ขัดแย้งกันในสงครามเย็นได้เข้ามาสนับสนุนฝ่ายที่มีอุดมการณ์และผลประโยชน์สอดคล้องกับตน ก็ทำให้อินโดจีนต้องตกอยู่ในสภาวะสงครามยืดเยื้อยาวนาน สร้างความเสียหายทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สินมากมายมหาศาล ในพม่าความแตกแยกที่มีอยู่แล้ว ก็มีสีสันของความขัดแย้งทางอุดมการณ์เพิ่มเข้ามาด้วยเช่นเดียวกัน และแม้พม่าจะไม่มีปัญหาการแทรกแซงของมหาอำนาจ แต่พม่าในช่วงทศวรรษแรกภายหลังเอกราชนั้นถือได้ว่าอยู่ในสภาวะของสงครามกลางเมืองได้เลยทีเดียว

3) ผลกระทบของสงครามและความขัดแย้งภายในหลังเอกราช

งานวิจัยของธีระสะท้อนข้อเท็จจริงที่น่าสนใจยิ่งประการหนึ่งคือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่มีมาได้ฝังรากระบบ “อำนาจนิยม” (authoritarianism) ลงในวัฒนธรรมการเมืองการปกครองของภูมิภาค รัฐไม่ว่าจะเป็นรัฐสังคมนิยมหรือรัฐภายใต้รูปแบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ยังพอใจกับระบบ “อำนาจนิยม” ในขณะที่สังคมระดับล่างของภูมิภาคได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะการเติบโตของสำนักการมีส่วนร่วมและการแสดงสิทธิทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างรัฐกับประชาชนในเวทีต่างๆ รัฐอำนาจนิยมจะหยัดยืนต่อไปได้อีกนานเท่าไรภายใต้สภาพการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม วิธีการดำรงอยู่ และโลกทัศน์ใหม่ อันเป็นดอกผลจากการพัฒนาในมิติต่างๆ หลังยุคสงครามเย็น ทั้งหมดทั้งคำถามไว้อรรถาธิบายที่จะตามมาในอนาคต งานวิจัยนี้พยายามตีแผ่สภาวะดังกล่าว อาจไม่ได้เสนอคำตอบ แต่ก็พยายามนำเสนอทิศทางการเปลี่ยนแปลงผ่านกรณีศึกษาการเคลื่อนไหวที่สะท้อนอัตลักษณ์ใหม่ของภาคสังคมในภูมิภาค

ในงานวิจัยของ **ธีระ นุชเปี่ยม** เรื่อง “มรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

ได้เสนอข้อถกเถียงว่า “มรดกทางประวัติศาสตร์” ที่เกิดขึ้นในอดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันคือพื้นฐานสำคัญในการกำหนดทิศทางด้านพัฒนาการทางการเมืองของประเทศ 4 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภูมิภาคพื้นทวีป ได้แก่ กัมพูชา พม่า ลาว และเวียดนาม

ในการหาหลักฐานมาสนับสนุนข้อถกเถียงดังกล่าว ธีระเสนอความคิดไว้ดังนี้ มรดกทางประวัติศาสตร์ของประเทศทั้งหลายข้างต้นในยุคก่อนสมัยอาณานิคมมีลักษณะเป็นวัฏจักรซึ่งแสดงถึงการหมุนเวียนระหว่างสภาพความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง เพราะมีผู้นำที่มีความสามารถในการรวมกลุ่มชนต่างๆ และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่อาณาจักร กับสภาพความขัดแย้งและแตกแยก อันเนื่องมาจากปัจจัยภายในคือการแย่งชิงอำนาจในอาณาจักร และปัจจัยภายนอกคือการคุกคามจากชาติเพื่อนบ้านที่เข้มแข็งกว่า ต่อมาเมื่อประเทศเหล่านี้เข้าสู่ยุคอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มรดกทางประวัติศาสตร์ของยุคนี้ที่เห็นได้ชัดและสืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบันคือการกำหนดเขตแดนของประเทศอย่างชัดเจน วิธีการนี้ในมุมมองหนึ่งถือเป็นการรวมกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมหลายกลุ่มไว้ด้วยกัน แต่อีกมุมมองหนึ่งถือเป็นการแบ่งแยกกลุ่มชนที่มีความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรมออกจากกัน เพื่อลดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลต่อเจ้าอาณานิคมในการปกครองและแสวงหาผลประโยชน์ ส่วนมรดกทางประวัติศาสตร์อีกประการหนึ่งของยุคนี้คือการกำเนิดชนชั้นใหม่ๆ ในสังคม เช่น ชนชั้นเจ้าของที่ดิน ผู้เช่าที่ดิน พ่อค้าคนกลาง และผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น มรดกส่วนนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของยุค ครั้นประเทศต่างๆ เข้าสู่ยุคหลังได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคม นอกจากจะเห็นการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องเอกราชจนประสบความสำเร็จแล้ว ยังเห็นถึงมรดกทางประวัติศาสตร์ประการหนึ่งที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันคือความแตกแยกภายในซึ่งเกิดจากความขัดแย้งภายในประเทศจนนำไปสู่การเกิดสงครามกลางเมือง นอกจากนี้ความขัดแย้งดังกล่าวยังมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการแทรกแซงของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไทย เวียดนาม และประเทศมหาอำนาจที่ขัดแย้งกันในยุคสงครามเย็น เช่น สหรัฐอเมริกา จีน และสหภาพโซเวียต ด้วยความขัดแย้งดังกล่าวทำให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปจำเป็นต้องเลือกใช้ระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยมซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่ อำนาจนิยมของรัฐบาลพลเรือนในกัมพูชา อำนาจนิยมแบบเผด็จการทหารในพม่า และอำนาจนิยมแบบผูกขาดอำนาจโดยพรรคคอมมิวนิสต์ในลาวและเวียดนาม ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่รอดทางการเมืองและความเป็นปึกแผ่นของประเทศ

ในงานวิจัยของ **อดิศร เสมแย้ม** เรื่อง “อุดมการณ์สังคมนิยมแบบลาว กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนของคนรุ่นใหม่” นั้น เป็นการพยายามถกเถียงกับคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีชนชั้นกลาง ก็ไม่มีประชาธิปไตย” หรือการให้ความสำคัญกับชนชั้นกลางในฐานะผู้สนับสนุนประชาธิปไตย หากแต่ในลาวนั้นกลับพบว่า ชนชั้นกลางให้การสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ (พรรคประชาชนปฏิวัติลาว) และรัฐบาล

รูปแบบเฉพาะตัวในลักษณะสังคมนิยมแบบลาวที่ไม่ขัดขวางหรือปิดกั้นค่านิยมและวัฒนธรรมใหม่จากภายนอกแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของพรรค-รัฐเองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อดำรงอยู่โดยมีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่มีลักษณะจารีตคอยถ่วงดุล การปรับตัวในการให้สิทธิและเสรีภาพในบางด้านที่พิจารณาแล้วว่าไม่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของพรรค-รัฐ รวมทั้งเศรษฐกิจแบบตลาดที่ไม่ได้ปิดกั้นการเข้าถึงโอกาสของผู้ประกอบการในการแสวงหาความมั่งคั่ง ทำให้ผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองที่ผูกขาดอำนาจโดยพรรค-รัฐ และยิ่งก่อให้เกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนของคนรุ่นใหม่ที่ได้รับอานิสงส์จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในด้านคุณภาพชีวิต จึงไม่ได้เป็นเรื่องแปลกที่คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ของลาวกลับให้การสนับสนุนและเชื่อมั่นการปกครองในระบบสังคมนิยมภายใต้การผูกขาดของพรรค-รัฐ และมีแนวโน้มความสัมพันธ์ในการสนับสนุนพรรค-รัฐ มากกว่าสถาบันการเมืองหรือค่านิยมแบบประชาธิปไตย คนรุ่นใหม่เหล่านี้แม้จะเป็นคนส่วนน้อยแต่ก็เป็นผู้นำในสังคมที่เป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย เนื่องจากความพึงพอใจในการนำพาประเทศไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยกระดับชีวิตของตนไปในทางที่ดีขึ้นของพรรค-รัฐ ซึ่งสร้างความชอบธรรม (Legitimacy) ในการคงอยู่ของระบบการเมืองและสถาบัน ทำให้ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านแข่งขัน โดยเห็นว่าประชาชนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามรัฐบาล แม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์ของคนรุ่นใหม่อยู่บ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นเรื่องพรรคเดียว โดยคนหนุ่มสาวหลายคนเห็นว่า การเมืองลาวควรจะต้องเปลี่ยนแปลงจากการที่มีพรรคการเมืองเดียวให้มีหลายพรรคการเมืองเหมือนในหลายๆประเทศ ซึ่งต้องแข่งขันกันในด้านผลงานเพื่อที่จะได้เป็นรัฐบาล โดยอยากให้ประเทศพัฒนาไปไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในขณะที่ความเป็นอยู่ของประชาชนยังยากจน แต่หลายคนกลับเห็นว่าการปกครองแบบพรรคเดียวก็นำมาซึ่งความสงบในทางสังคมและการเมือง แม้ประชาชนจะมีสิทธิจำกัด โดยการมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวเป็นสิ่งที่ดีอยู่แล้วเพราะทำให้สังคมไม่วุ่นวาย อีกทั้งประชาชนยังเบื่อหน่ายต่อภาพความขัดแย้งในระบบการเมืองที่วุ่นวายอย่างประเทศเพื่อนบ้านเช่นไทย ในทางตรงข้ามยังทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ กลับมีลักษณะสนับสนุนและเชื่อมั่นการปกครองของพรรค-รัฐ รวมทั้งเกิดปรากฏการณ์ในการปกป้อง และตอบโต้กลับเมื่อมีการวิพากษ์วิจารณ์พรรค-รัฐ ซึ่งเกิดจากความสำเร็จในการปลูกฝังให้เชื่อมั่นในตัวผู้นำและพรรค-รัฐ ที่ได้รับอานิสงส์ของการขัดเกลาทางสังคมถึงความสำคัญและคุณงามความดีของพรรคในการปลดปล่อยประเทศชาติและนำความกินดีอยู่ดีมาสู่สังคม

ในงานวิจัยของ ไกล่รุ่ง อามระดิษ เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสังคมกัมพูชาปัจจุบัน

ได้เสนอข้อถกเถียงที่ว่า การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการเมืองในสังคมกัมพูชาปัจจุบันเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ไกล่รุ่งเริ่มต้นด้วยการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับผลการเลือกตั้งครั้งล่าสุดของกัมพูชาในปี ค.ศ..2013 ซึ่งพลิกความคาดหมายของนักวิเคราะห์หลายฝ่ายที่คาดการณ์กันว่า พรรคประชาชนกัมพูชาของสมเด็จฮุน เซน ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของกัมพูชามายาวนานเกือบ 30 ปี จะเป็นฝ่ายชนะการเลือกตั้งอย่างท่วมท้นเช่นในอดีต

แต่ผลการเลือกตั้งจริงกลับออกมาผิดคาด เพราะแม้พรรคประชาชนกัมพูชาจะชนะการเลือกตั้ง แต่ชัยชนะดังกล่าวเป็นการชนะที่ไม่มากนัก อัตราส่วนของที่นั่ง ส.ส. ในสภาของพรรคประชาชนกัมพูชาต่อพรรคฝ่ายค้านคือ 68 : 55 นอกจากนี้พรรคยังถูกครหาเรื่องความโปร่งใสในการเลือกตั้งอีกด้วย ไกล่รุ่งมองผลการเลือกตั้งปี ค.ศ..2013 ว่าเป็นจุดที่แสดงให้เห็นการถือกำเนิดของวัฒนธรรมการเมืองแบบใหม่ในสังคมกัมพูชาได้อย่างชัดเจนที่สุด

ในการหาหลักฐานมาสนับสนุนข้อถกเถียงดังกล่าว ไกล่รุ่งเสนอมุมมองว่าการเมืองของกัมพูชานับตั้งแต่ยุคหลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1953 จนถึงยุคก่อนทศวรรษ 2010 มีลักษณะเป็นการเมืองแบบจารีต ผู้นำกัมพูชาทุกคนในช่วงนี้ต่างใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ สมเด็จฮุน เซนก็เช่นเดียวกันคือได้รวบอำนาจเบ็ดเสร็จมาไว้ในมือของตนและพรรคประชาชนกัมพูชา ขยายเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ไปอย่างกว้างขวางจนครอบคลุมทุกภาคส่วนและทุกระดับชั้นของสังคม ควบคุมปิดกั้นเสรีภาพของประชาชน และสกัดกั้นการเติบโตของคู่แข่งทางการเมืองโดยการใช้ความรุนแรงและกระบวนการทางกฎหมาย วิธีนี้ประสบความสำเร็จมาเกือบ 30 ปี เพราะชาวกัมพูชายังมีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมแบบเขมรเดิมไม่เปลี่ยนแปลงคือ เป็นผู้ตามที่ดี เคารพเชื่อฟัง รับคำสั่งและความเมตตาจากผู้นำที่มีบุญญาบารมี เพื่อแลกกับการคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพในชีวิต แต่วัฒนธรรมนี้ได้ปรับเปลี่ยนไปในเวลาต่อมาและแสดงผลในการเลือกตั้งปี ค.ศ.2013

ผลการเลือกตั้งปี ค.ศ..2013 สะท้อนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการเมืองในสังคมกัมพูชาคือ ประชาชนประมาณครึ่งหนึ่งของประเทศยอมรับวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยม เพื่อแลกกับความสงบสุขในบ้านเมือง ในขณะที่ประชาชนอีกครึ่งหนึ่งเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะเชื่อว่าจะนำพาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าเท่าเทียม เสรี และเป็นธรรม เหตุที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะปัจจัยที่สำคัญต่างๆ ดังนี้ ประการแรก รัฐปกครองประเทศด้วยความไม่เป็นธรรม มีการใช้อำนาจบังคับไล่ที่เพื่อให้สัมปทานที่ดินเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่แก่บริษัทต่างชาติและนายทุนชาวกัมพูชา จนประชาชนลุกฮือขึ้นต่อต้านและประท้วงอย่างรุนแรง นอกจากนี้ในช่วงค.ศ. 2009 เศรษฐกิจกัมพูชาเริ่มได้รับผลกระทบจากวิกฤตการเงินโลก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้า เจ้าของธุรกิจเริ่มไล่คนงานออก ลดหรือตัดเงินค่าล่วงเวลา นอกจากรัฐบาลจะไม่ใส่ใจปัญหานี้ รัฐบาลกลับยังเลือกที่จะอยู่ข้างนายทุนต่างชาติโดยไม่ยอมขึ้นค่าแรงให้คนงาน อีกทั้งยังไม่ใส่ใจสภาพแวดล้อมของการทำงานในโรงงานที่มีคุณภาพแย่ลงกว่าเดิม เรื่องนี้ทำให้คนงานไม่พอใจมากจนมีการนัดหยุดงานประท้วงเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประการต่อมา โครงสร้างประชากรของกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไป จากการสำรวจพบว่าในปี ค.ศ..2013 ประชากรกัมพูชาร้อยละ 70 หรือประมาณ 14 ล้านคนมีอายุต่ำกว่า 30 คนกลุ่มนี้เกิดหลังยุคการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในสมัยเขมรแดง (ค.ศ.1975-1979) จึงไม่มีความทรงจำโดยตรงเกี่ยวกับเขมรแดงและไม่เต็มใจยอมรับช่วงสมัยเขมรแดงเป็นหฤคหฤสำคัญในชีวิตต่อไปแถมเช่นคนรุ่นผู้ใหญ่ ประกอบกับการขาดที่ดินทำกินเป็นของตนเองได้ผลักดันให้คนเหล่านี้ออกจากท้องถิ่นเข้ามาทำงานเป็นคนงานในโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าหรือเป็นคนงานก่อสร้างในเขตนิคมอุตสาหกรรมใหม่ของประเทศ หรือใช้แรงงานในประเทศเพื่อนบ้าน การเปลี่ยนมาเป็นคนเมืองหรือการย้ายถิ่นข้ามประเทศทำให้คนกลุ่มนี้ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้นำท้องถิ่นและระบบอุปถัมภ์ในชุมชน การย้ายถิ่นที่อยู่ทั้งในและนอกประเทศทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสเข้าถึงสื่อสังคมได้ง่ายขึ้น และรับข้อมูลข่าวสารได้กว้างขวางขึ้น ส่งผลให้แทนที่คนกลุ่มนี้จะหันกลับไปมองอดีตแบบคนรุ่นพ่อแม่ คนรุ่นใหม่ที่เติบโตขึ้นมา

ท่ามกลางการพัฒนาอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมวัตถุนิยม ทุนนิยม และปัจเจกนิยมจึงกลายเป็นคนที่ให้ความสำคัญกับอนาคต และเรียกร้องการปฏิรูปประเทศที่เป็นรูปธรรม เรียกร้องเสรีภาพในการแสดงออก มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของประเทศ และความยุติธรรมในสังคม

งานวิจัยของ มนธिरา ราโท เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในเวียดนาม”

ได้เสนอข้อถกเถียงว่า ปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองหลังยุคนโยบายโด่ยเม้ยซึ่งเริ่มต้นในช่วงปี ค.ศ.1986-1990 เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมเวียดนาม

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเวียดนามเกิดในช่วงปี ค.ศ.1996-2000 เป็นต้นมา ในช่วงนี้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมและพัฒนาประเทศให้ทันสมัยซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ต่อมาในปี ค.ศ. 2006 เวียดนามได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งขององค์การการค้าโลก ส่งผลให้เวียดนามมีระบบตลาดเสรีแบบทุนนิยม หลังจากนั้นเวียดนามได้พยายามพัฒนาประเทศตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อนำประเทศออกจากความด้อยพัฒนาเข้าสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมทันสมัยในปี ค.ศ.2020 แต่ท่ามกลางการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เวียดนามกลับต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนอยู่หลายเรื่อง ได้แก่ ยาเสพติด โสเภณี การทำแท้ง การว่างงาน ช่องว่างระหว่างรายได้ การขาดที่ดินทำกินของคนชนบท และการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกที่ส่งผลให้เยาวชนเวียดนามลี้มวัฒนธรรมของตน

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของเวียดนามเกิดจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ได้แก่ การเติบโตของการค้าขายแดน กระแสโลกาภิวัตน์ การเข้ามาขององค์กรข้ามชาติ และบทบาทของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งเริ่มท้าทายและสั่นคลอนสถานะการเป็นรัฐอำนาจนิยมของเวียดนาม ปัจจัยเหล่านี้ยังส่งผลต่อการแสดงออกทางการเมืองของคนเวียดนามรุ่นใหม่ เช่น การแสดงความไม่พอใจรัฐโดยการวิพากษ์วิจารณ์ตามสื่อต่างๆ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐ ปัญหาคอร์รัปชัน และสิทธิในการนับถือศาสนาและการปฏิบัติศาสนกิจ สำหรับวัฒนธรรมการวิจารณ์ในช่วงระยะเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา ระหว่างปี 1994-2014 ถือว่ามีการพัฒนาไปมาก เห็นได้จากการเริ่มต้นจากคนกลุ่มเล็กๆ ไปสู่การเคลื่อนไหวในระดับที่กว้างขึ้น โดยอาศัยเครื่องมือคือเทคโนโลยีที่ทันสมัย อาทิ อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ และสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้การผินักำลึงของเครือข่ายและองค์กรต่างๆ ก็ดำเนินการอย่างรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องมีแกนนำอย่างชัดเจนและผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นตลอดจนผู้เข้าร่วมในการเรียกร้องเรื่องต่างๆ ก็ไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตนอีกด้วย นับตั้งแต่ปี ค.ศ.2013 เป็นต้นมา เวียดนามมีบล็อกเกอร์และเว็บไซต์ของกลุ่มคนและองค์กรต่างๆ จำนวนมาก สื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้มีการอภิปรายประเด็นทางการเมืองและสังคม วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของภาครัฐ และรวบรวมรายชื่อเพื่อเรียกร้องหรือเคลื่อนไหวทางสังคม ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นของภาคประชาชนและแม้ข้อเรียกร้องผ่านสื่อสังคมออนไลน์ไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ทั้งหมด แต่มีส่วนทำให้หน่วยงานของรัฐหันมารับฟังเสียงของประชาชน ทบทวนนโยบายหรือพิจารณาโครงการต่างๆ รอบด้านมากขึ้น ถึงแม้สถานการณ์เป็นรัฐอำนาจนิยมจะถูก

สั้นคลอน แต่เมื่อถึงคราวที่เกิดกรณีเกี่ยวข้องกับประเด็นชาตินิยมดังเช่นความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับจีนเรื่อง การอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะพาราเซลและหมู่เกาะสแปรตลีย์ คนเวียดนามทั้งในและนอกประเทศ โดยเฉพาะ กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีภูมิความเห็นแตกต่างจากรัฐบาล กลับกลายเป็นแนวร่วมสำคัญของรัฐและสนับสนุนรัฐในการ ต่อต้านจีน รัฐเองก็ใช้โอกาสเช่นนี้ในการเบนความสนใจของประชาชนออกจากปัญหาอื่นๆ ในประเทศ

ในงานวิจัยของ ญัฐพล ตันตระกุลทรัพย์ เรื่อง “การประทุงกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคม ของประเทศพม่า”

ได้เสนอข้อถกเถียงว่าพม่ามีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคมเรื่อยมาในบริบทของการประทุงที่มีมาก ขึ้นนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 จนถึงปัจจุบัน

ในการสนับสนุนข้อถกเถียงดังกล่าว ญัฐพลมุ่งศึกษาการประทุงที่เกิดขึ้นในพม่าเพื่อค้นหาอัตลักษณ์ทาง สังคมของพม่าที่มีการปรับเปลี่ยนไป โดยพยายามแสดงให้เห็นมูลเหตุของการประทุงที่เกิดขึ้นหลังจากพม่าได้รับ เอกราชในปี ค.ศ.1948 มูลเหตุดังกล่าวเกิดจากลักษณะทั่วไปของประเทศพม่าที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลาย กลุ่มซึ่งมีความหลากหลายในแง่ของภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ แต่กลุ่มชนเหล่านี้กลับถูกกลุ่มชาติพันธุ์พม่าซึ่งเป็นผู้นำประเทศพยายามหลอมรวมความหลากหลายดังกล่าวให้เป็นหนึ่งเดียว ในการดำเนินการเรื่องนี้ รัฐบาล พม่าพยายามสถาปนาอัตลักษณ์แห่งชาติผ่านการยกย่องให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและยกย่องให้ภาษา พม่าเป็นภาษาประจำชาติ ความพยายามนี้เป็นเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ไม่ใช่พม่าพยายามต่อต้านโดยการชูและ ขับเน้นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มขึ้นมา เพื่อแสดงความแตกต่าง การแข่งขัน และใช้เป็นเครื่องมือในการ ขับเคลื่อนกลุ่มในการต่อสู้กับรัฐบาลพม่า ภายใต้การต่อสู้ดังกล่าวซึ่งแสดงความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ได้เกิดการ ประทุงต่างๆ เรื่อยมา กิจกรรมนี้เริ่มมีมากขึ้นนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา

การประทุงครั้งใหญ่ในพม่ามีอยู่หลายครั้ง การประทุงในช่วงแรกเป็นการประทุงในปี ค.ศ.1974 เนื่องจากเกิดปัญหาขาดแคลนสิ่งของจำเป็นในการดำรงชีพและการได้รับค่าแรงต่ำซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประทุงครั้งใหญ่ในเวลาต่อมาเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1988 เนื่องจากปัญหาเดิมคือปัญหาเรื่องปากท้องและปัญหา ใหม่คือการโค่นล้มระบอบเผด็จการที่นิยมใช้ความรุนแรง มีการทุจริตคอร์รัปชันและบริหารงานผิดพลาด นอกจากนี้ ในการประทุงนี้ยังมีการเรียกร้องประชาธิปไตยและการปกครองแบบหลายพรรค การประทุงใหญ่ครั้งที่ 3 เกิด ในปี ค.ศ.2007 เนื่องจากประชาชนได้รับผลกระทบจากราคาน้ำมันที่พุ่งสูงขึ้นหลายเท่าตัว ปัญหาเศรษฐกิจที่สั่งสม มานาน และความไม่พอใจรัฐบาลที่ใช้กำลังจับกุมผู้นำฝ่ายประชาธิปไตย รวมถึงการใช้กำลังปราบปรามและเข่นฆ่า ชาวพม่าและชนกลุ่มน้อย การประทุงใหญ่ 3 ครั้งนี้ทำให้เกิดการสลายพรมแดนชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความ แตกต่างกันในหลายมิติได้มารวมกันเป็นหนึ่งเดียวในฐานะผู้อยู่ใต้ปกครองที่ได้รับผลกระทบจากการบริหารงานของ รัฐบาล ผู้ต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร และผู้เรียกร้องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การประทุงหลังการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 2010 มิได้แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่เป็นเอกภาพเช่นที่ ผ่านมา เพราะเป้าหมายใหม่ในการประทุงมิได้เกิดจากความต้องการโจมตีความชอบธรรมในการบริหารงานของ

รัฐบาลเผด็จการอีกต่อไป แต่กลับเป็นความต้องการจำกัดการขยายตัวของระบอบทุนนิยมที่เข้ามาในประเทศซึ่งเปิดให้แหล่งทุนต่างๆ เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์และสร้างผลกระทบต่อประชาชนกลุ่มต่างๆ การประท้วงในช่วงนี้จึงเกิดขึ้นเป็นหย่อมๆ ตามแต่ละพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโครงการหรือเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหารัฐและกลุ่มทุนยึดครองที่ดินทำกินของประชาชนเพื่อดำเนินโครงการขนาดใหญ่ ปัญหาการจ่ายค่าแรงและสวัสดิการที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาการอยู่ในพื้นที่ทำงานที่มีความเสี่ยง และปัญหาเรื่องผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินโครงการต่างๆ เป็นต้น ด้วยความหลากหลายของปัญหาดังกล่าวจึงส่งผลให้อัตลักษณ์ของผู้ประท้วงในพ่ายุคนี้มีความหลากหลายและไม่เป็นเอกภาพ แต่ถึงกระนั้นก็อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ดังกล่าวอยู่ภายใต้อัตลักษณ์ร่วมทางสังคมที่สำคัญคือผู้ได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจระบอบทุนนิยมซึ่งเป็นอัตลักษณ์ในมิติเศรษฐกิจ ต่างจากอัตลักษณ์ที่เกิดจากการประท้วงก่อนหน้านี้ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นในเชิงการเมือง

ในงานวิจัยของ อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ เรื่อง “ไทยกับการฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยม: ศึกษารัฐประหาร 2006 และรัฐประหาร 2014”

เสนอข้อถกเถียงสำคัญคือรัฐประหารปี ค.ศ.2014 เป็นการฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยมและมีความเชื่อมโยงกับรัฐประหารปี ค.ศ.2006 ในแง่ของตัวบุคคล ความคิดทางการเมือง และบริบททางเศรษฐกิจการเมือง

ในการสนับสนุนข้อถกเถียงดังกล่าว อุกฤษฏ์ชี้ให้เห็นว่ารัฐประหารปี ค.ศ.2014 เป็นการฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยม เพราะในการรัฐประหารครั้งนี้มีตัวบุคคลที่แสดงความเชื่อมโยงกับรัฐประหารปี ค.ศ.2006 และแสดงความเป็นคนกลุ่มเดียวกันที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือคณะบริหารในปัจจุบัน ได้แก่ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรัฐประหารและนายกรัฐมนตรี พลเอกประวิตร วงษ์สุวรรณ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และพลเอกอนุพงษ์ เผ่าจินดา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย บุคคลเหล่านี้คือผู้ที่ร่วมก่อการรัฐประหารในปี ค.ศ.2006 นอกจากนี้แล้วยังมีบุคคลอื่นอีกที่มีความเชื่อมโยงกับการก่อรัฐประหารในปี ค.ศ. 2006 ได้แก่ มวลชนที่สนับสนุนชนชั้นสูง นักการเมือง นักเคลื่อนไหวทางการเมือง ปัญญาชน ข้าราชการ นักธุรกิจ และสื่อซึ่งล้วนแล้วแต่มีจุดร่วมทางความคิดในเชิงการเมืองแบบเดียวกัน ได้แก่ ความไม่พอใจและความต้องการล้มล้างระบอบทักษิณ ซึ่งเชื่อว่าเป็นระบอบเผด็จการทางรัฐสภา ความต้องการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะเชื่อว่ามีเครือข่ายที่จ้องโค่นล้มสถาบันนี้อยู่ และความต้องการสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ในชาติ เนื่องจากเชื่อว่าประเทศไทยในปัจจุบันกำลังเกิดความแตกแยกทางการเมือง การรัฐประหารทั้ง 2 ครั้งดังกล่าวเกิดในบริบทเดียวกันคือบริบทเศรษฐกิจโลกยุคหลังสงครามเย็นซึ่งในยุคที่การเมืองเปิด เศรษฐกิจโลกมีการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร และมีการเติบโตของเครือข่ายนานาชาติในยุคโลกาภิวัตน์ ปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนท้าทายระบอบอำนาจนิยมและระบอบอื่นที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย ส่งผลให้สถาบันหลักและชนชั้นนำของสังคมไทยขาดความเป็นเอกภาพและลดความแข็งแกร่งลง แม้การก่อรัฐประหารทั้ง 2 ครั้งล่าสุดจะช่วยฟื้นระบอบอำนาจนิยมขึ้นมา แต่ก็เป็นการฟื้นตัวที่เปราะบาง เนื่องจากขาดเอกภาพในหมู่ผู้นำกองทัพ และสถาบันการเมืองหลักมีความผันแปรและไม่แน่นอนสูง นอกจากนี้อุกฤษฏ์ยังสรุปปรากฏการณ์การก่อรัฐประหารที่ผ่านมาในเชิง

ทฤษฎีว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี ค.ศ.1932 แต่ประเทศไทยก็ยังไม่เคยหลุดพ้นจากการครอบงำของระบอบอำมาตยาธิปไตย และอาจไม่มีวันเป็นประชาธิปไตยเหมือนประเทศอื่น จากการก่อรัฐประหารหลายครั้งที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงแบบซิกแซก สลับเปลี่ยนไประหว่างการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยและระบอบอำนาจนิยม

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศหลายประเทศในกลุ่มอาเซียนที่เห็นได้อย่างเด่นชัดได้แก่ การขยายฐานหรือปริมาณของผู้มีส่วนร่วมในทางการเมืองนับตั้งแต่หลังการสิ้นสุดยุคสงครามเย็น การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามกล่าวมีปรากฏให้เห็นผ่านการแสดงออกในช่องทางต่างๆ ต่างกรรมและวาระกัน ซึ่งมีทั้ง การแสดงออกในรูปการต่อต้านอำนาจรัฐ การสนับสนุนอำนาจรัฐ หรือการต่อต้านภัยคุกคามจากภายนอก งานวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้อิทธิพลหลังยุคสงครามเย็น” ได้นำเสนอข้อเท็จจริงว่าการขยายปริมาณและความหลากหลายของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ในประเทศสำคัญหลายประเทศในกลุ่มอาเซียนหลังยุคสงครามเย็น งานวิจัยได้ยกตัวอย่างเป็นกรณีศึกษาโดยเลือกตัวอย่างที่โดดเด่นที่ยืนยันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามกล่าวมาวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยและลักษณะของการแสดงออกทางการเมือง เมื่อนำปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละประเทศมาเทียบเคียงกัน ก็ทำให้เห็นถึงลักษณะร่วมที่สำคัญ โดยเฉพาะปัจจัยที่ขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกัน หนึ่งในปัจจัยตามกล่าวคือการปรับเปลี่ยน “วิถีการดำรงอยู่” ซึ่งประเทศกลุ่ม CLMV เป็นผลมาจากการปฏิรูปเศรษฐกิจซึ่งเกิดขึ้นร่วมสมัยหรือภายหลังจากการล่มสลายของ ยุคสงครามเย็นเพียงไม่นาน ปัจจัยที่มีส่วนขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการ สิ้นสุดสภาวะสงคราม ทั้งนี้ ไม่จำกัดเฉพาะสงครามข้ามรัฐหรือประเทศ แต่รวมถึงสงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้น ภายในประเทศแต่ละประเทศ ความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูประเทศหลังสภาวะสงครามทั้งในด้านเศรษฐกิจและ ความมั่นคงมนุษย์กลายเป็นปัญหาระดับต้นของประเทศสังคมนิยมเดิมในภูมิภาค ความสงบสุขและสันติภาพที่ ตามมาได้ส่งผลให้จำนวนประชากรในกลุ่มประเทศ CLMV ขยายตัวเพิ่มขึ้น สัดส่วนของประชากรจำนวนไม่ น้อยเป็นคนหนุ่มสาว ซึ่งมีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และโลกทัศน์ที่ต่างไปจากสมาชิกในสังคมรุ่นสงครามเย็น เมื่อ เสรีภาพของการแสดงออกเปิดพื้นที่กว้างขึ้น คนกลุ่มใหม่นี้ก็มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการเมือง บทวิเคราะห์ของ **ไกล่รุ่ง อามระดิษ** เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชา หลังการสิ้นสุดสงครามเย็น” ได้ยืนยันให้เห็นถึงพลังของคนหนุ่มสาวกัมพูชา ซึ่งเติบโตมากับสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงหลังยุคเขมรแดงปกครองประเทศ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีโลกทัศน์ ค่านิยม และการ แสดงออกทางการเมืองที่ไม่สนับสนุนรัฐบาลกัมพูชาภายใต้การบริหารของพรรคประชาชนกัมพูชา ภายใต้การ นำของสมเด็จฮุน เซน แต่สนับสนุนแนวทางของพรรคสังเคราะห์ชาติภายใต้การนำของสม รังสี ที่มีลักษณะ เป็นประชาธิปไตยแบบหัวก้าวหน้าคือ ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ให้เสรีภาพกับประชาชนและสื่อในการแสดงออก ทางการเมือง

การสิ้นสุดยุคสงครามเย็นที่ตามมาด้วยการสลายตัวของการแทรกแซงและครอบงำทางการเมืองของ ชาตินิยมอำนาจทั้งในทางการเมืองและการเมืองยังส่งผลให้ประเทศในกลุ่มอาเซียนส่วนใหญ่ได้มีโอกาสพัฒนา ตัวตนใหม่ควบคู่ไปกับการกำหนดทิศทางใหม่หรือวิสัยทัศน์ใหม่ให้กับประเทศและประชาชน ซึ่งส่งผลสืบเนื่อง ต่อการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และอัตลักษณ์ทางสังคม บทวิจัยของ **อดิสร เสมแย้ม** เรื่อง “อุดมการณ์สังคมนิยม แบบลาวกับการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนของคนรุ่นใหม่” สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชน ชัยนาซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในประเทศหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต กล่าวได้ว่าการผ่อนคลายของอำนาจ

รัฐส่วนกลางและการให้เสรีภาพแก่เอกชนในการประกอบธุรกิจและการเปิดรับการลงทุนจากต่างชาติ ส่งผลให้เกิดการเปิดกว้างในการรับรู้ข่าวสาร และการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์คนรุ่นใหม่จะต่างจากคนรุ่นเดิม คือมีความภาคภูมิใจในความเป็นลาว และพอใจที่รัฐบาลพยายามเปลี่ยนแปลงยกระดับประเทศในทางเศรษฐกิจและการพัฒนา คนลาวรุ่นใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในสังคมเมืองจะมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนพรรคประชาชนปฏิวัติลาว แม้จะถูกจำกัดเสรีภาพทางการเมืองบ้าง

ในครรลองที่สวนทางกับสปป.ลาว การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในกรณีของไทยและพม่าเป็นการเคลื่อนไหวที่ทำทลายอำนาจรัฐ ปรากฏการณ์การประท้วงในช่วงเปลี่ยนผ่านจากยุคสงครามเย็น และหลังจากนั้นในกรณีของพม่าปรากฏอัตลักษณ์ใหม่ของการเคลื่อนไหว **ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์** ในบทวิจัยเรื่อง “การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ทางการเมืองของพม่ากับเหตุการณ์ประท้วง” ที่ศึกษาผ่านการประท้วงในช่วงก่อน ค.ศ. 1988 การประท้วงหลังค.ศ. 2010 แสดงถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์สำคัญ เพราะการประท้วงนับแต่ปี ค.ศ. 1988 เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้แยกกลุ่มตามชาติพันธุ์ สถานะ หรือวัย แต่เป็นการ “รวมกลุ่ม” ของตัวแทนอัตลักษณ์อันหลากหลายเป็นหนึ่งเดียวสอดคล้องกับเป้าหมายที่ทุกกลุ่มเหล่านี้ร่วมกันในการประท้วง เริ่มจากปัญหาปากท้องและยกระดับเป็นการต่อต้านอำนาจการปกครองที่เห็นว่าไม่ชอบธรรม ขณะที่งานวิจัยของ **อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์** เรื่อง “ไทยกับการฟื้นฟูตัวของระบบอำนาจนิยม : ศึกษาการรัฐประหาร 2006 และรัฐประหาร 2014” ได้ตีแผ่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคการเมืองที่ได้รับการสนับสนุนผ่านอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร งานวิจัยวิเคราะห์การสร้างสัญลักษณ์ใหม่ในการเคลื่อนไหว ผ่านสี่สื่อ การใช้นกหวีด และวาทกรรมทางการเมืองที่น่าสนใจ ซึ่งกระแสการมีส่วนร่วมในการต่อต้านรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งทั้งสองคราเป็นพลังสำคัญที่ส่งผลให้การรัฐประหารใน ค.ศ. 2006 และ 2014 ประสบความสำเร็จ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่างๆ ในทิศทางที่แสดงอัตลักษณ์ที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมนั้น ยังคงมีการเคลื่อนไหวที่แสดง “ความต่อเนื่อง” ของพลังการขับเคลื่อนเดิมอยู่ด้วย พลังการขับเคลื่อนดังกล่าวคือกระแสชาตินิยม อันที่จริงในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็มีกระแสชาตินิยมสอดแทรกอยู่ในทุกที่ ซึ่งสารัตถะสำคัญหรือวาทกรรมหลักยังคงเน้นผลประโยชน์และความภาคภูมิใจในชาติและวัฒนธรรมเดิม ขณะเดียวกันก็เน้นการต่อต้าน “ภัยคุกคาม” ซึ่งในที่นี้ภัยคุกคามตามกล่าวขึ้นอยู่กับการนิยามของกลุ่มเคลื่อนไหว ในกรณีสหภาพพม่า การเคลื่อนไหวในปี ค.ศ. 1988 ภัยคุกคามภาคประชาชนคือกองทัพและรัฐบาลทหาร ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับจักรวรรดินิยมอังกฤษ ขณะที่กรณีเวียดนาม ภัยคุกคามคือจีนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งเป็นมหาอำนาจแนวจักรวรรดินิยม **มนิธรา ราโท** ในงานวิจัยหัวข้อ “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปยุคหลังสงครามเย็น: กรณีศึกษาเวียดนาม” เน้นย้ำให้เห็นว่า ถึงแม้สังคมเวียดนามมีพลวัตของการพัฒนาอย่างชัดเจนหลังการประกาศนโยบายโดยนัยในปี ค.ศ. 1986 อันติดตามมาด้วยการขยายตัวในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนอย่างกว้างขวาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางที่โจมตีการปฏิบัติงานของภาครัฐ และการปิดกั้นการแสดงออกทางการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ภายใต้การปกครองระบบพรรคเดียว หากแต่กรณีพิพาทเรื่องปัญหาทะเลจีนใต้กลับเป็นจุดที่ทำให้รัฐสามารถปลุกจิตวิญญาณความรักชาติของเวียดนามกลับขึ้นมาได้อีกครั้ง นั่นคือกระแสการรวมตัวอย่างเป็นเอกภาพของประชาชนเพื่อต่อต้านการรุกรานของจีน ซึ่งงานวิจัยได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์การเกิดกระแสรักชาติที่เกิดจากข้อพิพาทกับ

จีนว่ามีแนวโน้มจะเป็นสถานการณ์ที่เอื้อให้พรรคคอมมิวนิสต์ฯ สามารถกลับมาสถาปนาความมั่นคงให้กับรัฐ เช่นในอดีตได้อีกกระยะ

ชุดงานวิจัยนี้เป็นความพยายามมองหน้าแลหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปหลังยุคสงครามเย็น งานวิจัยนี้คงไม่อาจเสร็จสมบูรณ์ได้หากขาดการวางพื้นฐานเพื่อให้เกิดความเข้าใจในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคโดยรวม หัวข้อวิจัยของ **ธีระ นุชเปียม** เรื่อง “มรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ได้ปูพื้นฐานความเข้าใจในพัฒนาการด้วยการแบ่งบทวิเคราะห์ได้อย่างน่าสนใจ โดยแจกแจงพัฒนาการออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ที่เป็นวัฏจักรของความเป็นปึกแผ่นกับความขัดแย้งแตกแยกทางการเมือง มรดกของช่วงสมัยอาณานิคม และผลกระทบของสงครามและความขัดแย้งภายหลังเอกราช งานวิจัยของธีระสะท้อนข้อเท็จจริงที่น่าสนใจยิ่งประการหนึ่งคือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่มีมาได้ฝังรากระบบ “อำนาจนิยม” (authoritarianism) ลงในวัฒนธรรมการเมืองการปกครองของภูมิภาค รัฐไม่ว่าจะเป็นรัฐสังคมนิยมหรือรัฐภายใต้รูปแบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ยังพอใจกับระบบ “อำนาจนิยม” ในขณะที่สังคมระดับล่างของภูมิภาคได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะการเติบโตของสำนึกการมีส่วนร่วมและการแสดงสิทธิทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างรัฐกับประชาชนในเวทีต่างๆ รัฐอำนาจนิยมจะหยัดยืนต่อไปได้อีกนานเท่าไรภายใต้สภาพการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม วิธีการดำรงอยู่ และโลกทัศน์ใหม่ อันเป็นดอกผลจากการพัฒนาในมิติต่างๆ หลังยุคสงครามเย็น ทั้งหมดทั้งคำถามไว้ออกคำตอบที่จะตามมาในอนาคต งานวิจัยนี้พยายามตีแผ่สภาวะดังกล่าว อาจไม่ได้เสนอคำตอบ แต่ก็พยายามนำเสนอทิศทางของการเปลี่ยนแปลงผ่านกรณีศึกษาการเคลื่อนไหวที่สะท้อนอัตลักษณ์ใหม่ภาคสังคมในภูมิภาค

มรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ธีระ นุชเปี่ยม

การเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคหลังสมัยอาณานิคม (รวมทั้งในประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932) มักถูกมองว่าเป็นความล้มเหลวใน “การทดลอง” (experiment) การปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกเสียเป็นส่วนใหญ่ กรณีที่อาจจะถือได้ว่าเป็น “ความสำเร็จ” โดยเฉพาะมาเลเซียและสิงคโปร์ ก็มีได้มีความเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกมากกว่าในแง่รูปแบบ นั่นคือทั้งมาเลเซียและสิงคโปร์อยู่ภายใต้รูปแบบของประชาธิปไตยแบบรัฐสภา (parliamentary democracy) มาตั้งแต่ช่วงหลังเอกราชตามแนวทางของอังกฤษที่เป็นอดีตเมืองแม่ แต่ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ลักษณะเด่นของการเมืองของประเทศทั้งสอง คือ “อำนาจนิยม” (authoritarianism) ไม่ว่าจะโดยตัวบุคคลและครอบครัวในกรณีของสิงคโปร์ หรือโดยกลุ่มการเมืองที่ถือว่าเป็นตัวแทนของชนชาติ/ศาสนาหลักของประเทศในกรณีของมาเลเซีย อำนาจนิยมในทั้ง 2 กรณีมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องมากกว่าครึ่งศตวรรษ

ความมุ่งหมายของบทความเรื่องนี้ไม่ใช่การวิเคราะห์ระบบการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และโดยเฉพาะมิใช่การศึกษาว่าเหตุใด “การทดลอง” การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกจึงล้มเหลว หรือมิได้มีลักษณะ (นอกจากในด้านรูปแบบ) เป็นประชาธิปไตยตามแนวทางของตะวันตกอย่างแท้จริง แต่เป็นการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (historical study) ของพัฒนาการทางการเมืองของชาติเพื่อนบ้านไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป 4 ชาติ คือ กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม โดยจะพยายามชี้ให้เห็นสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองที่ยังมีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันในลักษณะที่เป็นพื้นฐานสำคัญ หรือทิศทางของพัฒนาการทางการเมืองในประเทศเหล่านี้ การศึกษาในแนวทางนี้จริงๆ แล้วต้องใช้เวลาในการศึกษาค้นคว้า และการวิเคราะห์อย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยเฉพาะเป็นการศึกษาประเทศต่างๆ ถึง 4 ประเทศ ซึ่งย่อมจะเป็นไปไม่ได้สำหรับการศึกษาค้นคว้าที่ใช้เวลาเพียง 1 ปี ดังนั้น บทความนี้จึงเป็นเพียงบททดลองเสนอ หรือบทสำรวจ (exploratory research) เพื่อค้นหาประเด็นและแนวทางที่ชัดเจนในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

สำรวจวรรณกรรม

ผลงานการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นเอกสารชั้นสอง (secondary sources) มีอยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่เป็นผลงานการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ แต่ในบรรดาผลงานที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนี้ มีผลงานที่เกี่ยวกับประเทศต่างๆ 4 ประเทศที่จะกล่าวถึงในที่นี้ในจำนวนที่แตกต่างกันมาก กล่าวคือ ผลงานที่เกี่ยวกับพม่าและเวียดนามมีมากกว่าผลงานเกี่ยวกับกัมพูชาและลาวอย่างมาก และในส่วนที่เกี่ยวกับ 2 ประเทศนี้ผลงานเกี่ยวกับลาวมี

จำนวนน้อยกว่าอย่างมาก ในที่นี้จึงจะให้ความสนใจผลงานที่ตีพิมพ์เป็นหนังสือหรือบทความที่ถือว่าเป็นผลงานหลักทางประวัติศาสตร์เพียงบางส่วน

ผลงานตีพิมพ์ที่จะกล่าวถึงในที่นี้อาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีเนื้อหาครอบคลุมมากกว่า 1 ประเทศ และกลุ่มที่เป็นเรื่องราวของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ผลงานตีพิมพ์ที่มีเนื้อหาครอบคลุมมากกว่า 1 ประเทศที่จะกล่าวถึงในที่นี้มีทั้งหมด 4 เรื่อง ส่วนผลงานตีพิมพ์ที่เป็นเรื่องราวของแต่ละประเทศจะกล่าวถึง 2 เรื่องสำหรับแต่ละประเทศ

ผลงานตีพิมพ์ที่ให้ภาพรวมของภูมิภาคหรือกลุ่มประเทศ

1) Keith W Taylor, *“The Early Kingdoms”*¹ บทความขนาดยาวเรื่องนี้กล่าวถึงอาณาจักรแรกๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ เวียดนาม จามปา (Champa) อาณาจักรเมืองพระนคร (Angkor) พุกาม (Pagan) อยธยา ศรีวิชัย (Srivijaya) และมัชปาหิต (Majapahit) ทำให้เราได้เห็นภาพรวมของกำเนิดและพัฒนาการของอาณาจักรเริ่มแรกในภูมิภาคนี้ แม้ว่าอาณาจักรเหล่านี้บางแห่งจะล่มสลายไปก่อนถึงช่วงสมัยใหม่ แต่โดยรวมแล้วก็ยังกล่าวได้ว่าเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของพัฒนาการของรัฐสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พุกามและอาณาจักรเมืองพระนคร ที่ไม่เพียงแต่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมสำหรับพัฒนาการด้านต่างๆ ของพม่าและกัมพูชาต่อมาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นมรดกที่เป็นความภาคภูมิใจของประชาชนของทั้ง 2 ชาตินี้ตลอดมาด้วย หรือมัชปาหิต ที่ยังทิ้งมรดกทางความคิดว่าด้วย “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในความหลากหลาย” (unity in diversity)² ที่บ่งบอกถึงทั้งความยิ่งใหญ่ในอดีตและสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาตินิยมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศอินโดนีเซีย

2) Kenneth R Hall, *“Economic History of Early Southeast Asia”*³ เป็นบทความขนาดยาวอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งให้ภาพรวมด้านเศรษฐกิจต่อเนื่องจากภาพรวมที่ถือได้ว่าเป็นด้านการเมืองของงานของ Taylor งานเรื่องนี้ทำให้เราเข้าใจกิจกรรมและความสำคัญของเศรษฐกิจในยุคแรกๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ว่าจะเป็นความสำคัญของแหล่งปลูกข้าวในเขตที่ราบเกดู (Kedu Plain) ในชวากลาง หรือบทบาทของสตรีในด้านเศรษฐกิจและการค้า ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ เป็นรากฐานสำคัญของอาณาจักรโบราณต่างๆ องค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้ก่อนช่วงสมัยใหม่ ได้แก่ เกษตรกรรม (โดยเฉพาะการปลูกข้าว) การค้าที่อาศัยเส้นทางติดต่อทั้งทางบกและทางทะเล และความรู้ในเรื่องการใช้โลหะ

3) Milton Osborne, *The French Presence in Cochinchina and Cambodia: Rule and response (1859-1905)*⁴ เป็นผลงานตีพิมพ์ซึ่งมีอยู่น้อยเล่มมากที่กล่าวถึงการเข้าไปปรากฏของฝรั่งเศสใน

¹ Keith W. Taylor, “The Early Kingdoms”, in Nicholas Tarling (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia Volume One: From early Times to c 1500* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), pp. 137-182

² มรดกดังกล่าวนี้มาจากสมัยพระเจ้าฮายัม วูรุก (Hayam Wuruk ครองราชย์ ค.ศ. 1334-1389) ที่มีมุขมนตรีที่สามารถรวมดินแดนหมู่เกาะอินโดนีเซียปัจจุบันให้มาอยู่ใต้อาณาจักรมัชปาหิต คือ กาดจาห์ มาดา (Gadjah Mada)

³ Kenneth R Hall, “Economic History of Early Southeast Asia”, in Tarling (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia Volume One: From early Times to c 1500*, pp. 183-275

⁴ Milton Osborne, *The French Presence in Cochinchina and Cambodia: Rule and response (1859-1905)* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1969)

ดินแดนตอนใต้ของอินโดจีน คือ กัมพูชาและโคชินไชนา [ดินแดนตอนใต้ของเวียดนามซึ่งฝรั่งเศสเข้ามาปกครองตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1860 ในฐานะอาณานิคม (colony) ดินแดนส่วนอื่นๆ ของอินโดจีน รวมทั้งภาคกลางและภาคเหนือของเวียดนามนั้น ฝรั่งเศสปกครองในฐานะดินแดนในอารักขา (protectorate)] หนังสือเล่มนี้นอกจากจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับการเข้าไปปรากฏและผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้ว ที่น่าสนใจยังได้แก่การเปรียบเทียบลักษณะการจัดระเบียบการปกครองของฝรั่งเศสในดินแดนทั้ง 2 แห่ง ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมอย่างมาก

4) Milton Osborne, *The Mekong: Turbulent past, uncertain future*⁵ หนังสือเล่มนี้เกือบจะเป็นผลงานชิ้นเดียวที่ให้ภาพรวมของชาติในเขตลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมดซึ่งรวมถึงจีนตอนใต้ด้วย อย่างไรก็ตามเนื้อหาสาระของหนังสือเกี่ยวกับชาติต่างๆ ในอินโดจีนเป็นสำคัญ ประเด็นที่น่าสนใจยิ่งคือ การชี้ให้เห็นว่าลำน้ำสายนี้ ซึ่งเปรียบเสมือนสายเลือดที่หล่อเลี้ยงชาติต่างๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำ มีส่วนผูกพันชะตากรรมของชาติต่างๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างไร ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งต้องเผชิญวิกฤตในด้านสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา อันเป็นผลมาจากการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำสายนี้ร่วมกัน

ผลงานตีพิมพ์เกี่ยวกับกัมพูชา

1) David P Chandler, *A History of Cambodia*⁶ หนังสือเกี่ยวกับกัมพูชาเล่มนี้ กล่าวได้ว่าเป็นหนังสือประวัติศาสตร์กัมพูชาฉบับมาตรฐาน เพราะเป็นผลงานที่ใช้อ้างอิงกันอย่างกว้างขวาง เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาสาระครอบคลุมเรื่องราวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแต่ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวในอดีตตั้งแต่ยุคโบราณจนกระทั่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ประเด็นที่น่าสนใจคือ การชี้ให้เห็นว่าสำนึกในความเป็นชาติ (sense of nationhood) ของกัมพูชาที่มีมาตั้งแต่ยุคอาณาจักรเมืองพระนคร พัฒนาการทั้งด้านสังคมและการเมือง จากช่วงสมัยอาณาจักรเมืองพระนคร ผ่านช่วงสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองจนถึงช่วงสมัยหลังเอกราช

2) Ian Mabbett and David Chandler, *The Khmers*⁷ เป็นหนังสือที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนกระทั่งปัญหา กัมพูชา ยุติโดยมีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปโดยสหประชาชาติใน ค.ศ. 1993 หนังสือเล่มนี้ตั้งชื่อว่า “The Khmers” เพราะอยู่ในชุด “The Peoples of South-East Asia and the Pacific” ซึ่งมี Peter Bellwood และ Ian Glover เป็นบรรณาธิการ (มีอีกหลายเล่มที่เป็นเรื่องราวของชนชาติอื่นๆ ในภูมิภาคนี้) เนื้อหาในเล่มจึงนำเสนอเป็นประเด็นเรื่อง (“The Immortals”, “Daily Life”, “Farmers”, “Ruler and State”, “Society and Economy” และ “Artists and Craftsmen”) มากกว่าจะเป็นการเสนอเรื่องราวตามลำดับช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ผลงานศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จึงมีประโยชน์ในแง่ที่เป็นการเสริมเล่มของ Chandler ที่กล่าวถึงแล้ว

⁵ Milton Osborne, *The Mekong: Turbulent past, uncertain future* (New York: Grove Press, 2000)

⁶ David P Chandler, *A History of Cambodia*, Second edition (Chiang Mai: Silkworm Books, 1993) มีฉบับพิมพ์ล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 ค.ศ. 2008 โดย Westview Press

⁷ Ian Mabbett and David Chandler, *The Khmers* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1995)

ผลงานตีพิมพ์เกี่ยวกับลาว

1) Peter and Sandra Simms, *The Kingdoms of Laos: Six hundred years of history*⁸ ผลงานตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ลาวมีไม่มากนัก นอกจากผลงานยุคแรกๆ เช่น Arthur J Dommen, *Laos: The Politics of Neutralization*⁹ และ Huge Toye, *Laos: Buffer State or Battleground*¹⁰ ซึ่งให้ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ลาวอยู่ด้วยแล้ว ที่ควรจะกล่าวถึงในที่นี้ด้วย คือ Vathana Pholsena, *Post-War Laos: The Politics of Culture, History and Identity*¹¹ อย่างไรก็ดี หนังสือประวัติศาสตร์ลาวที่เป็นภาษาอังกฤษมีปรากฏออกมายน้อยมาก หนังสือเล่มที่อ้างถึงนี้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ลาวตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงช่วงแห่งการรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การปกครองอาณานิคมของฝรั่งเศส โดยแบ่งการ “เล่าเรื่อง” ที่ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่มีการก่อตั้งอาณาจักรล้านช้างออกเป็นช่วงสมัยต่างๆ โดยกล่าวถึงเรื่องราวของจำปาสักและเชียงขวางเป็นการเฉพาะด้วย

2) Martin Stuart-Fox, *A History of Laos*¹² หนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของลาวตั้งแต่สมัยล้านช้างจนกระทั่งตกอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) นับเป็นผลงานในลักษณะเดียวกับ *A History of Cambodia* ของ Chandler ที่กล่าวถึงแล้ว (แต่ยังไม่ปรากฏฉบับพิมพ์หลังจากฉบับพิมพ์ครั้งนี้ออกมา) อย่างไรก็ดี หากจะเทียบกับงานของ Chandler แล้ว *A History of Laos* มีเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวของยุคก่อนการเข้ามาของฝรั่งเศสน้อยมาก เนื้อหาส่วนใหญ่ (เกินครึ่ง) เป็นเรื่องราวภายหลังเอกราช

ผลงานตีพิมพ์เกี่ยวกับพม่า

1) Thant Myint-U, *The River of Lost Footsteps: A Personal History of Burma*¹³ ให้ภาพและนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพม่าตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน แต่ได้รับการตีพิมพ์ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสำคัญตั้งแต่ ค.ศ. 2010 ลักษณะเฉพาะของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเป็นผลงานชาวพม่าที่มองอดีตความเป็นมาของตนเองคือการนำเสนอเรื่องที่กำหนดให้เป็น “ประเด็นเรื่อง” มากกว่าจะเป็นการลำดับยุคสมัย เช่น การนำเรื่องด้วย “*The Fall of the Kingdom*” ใน ค.ศ. 1885 ตามมาด้วยประเด็นที่ว่าด้วยการถกเถียงเกี่ยวกับพม่าปัจจุบัน คือ “*Debating Burma*” ก่อนจะย้อนกลับมาที่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคโบราณและยุคกลาง (“*Foundations*”) ผ่านช่วงแรกของสมัยใหม่ (early modern) ซึ่งผู้เขียนเรียกว่า “*Pirates and Princes along the Bay of Bengal*” มาจนถึงช่วงราชวงศ์สุดท้าย (“*The Consequences of Patriotism*”) ก่อนจะถึงช่วงที่พม่าเผชิญกับการคุกคามของอังกฤษและพัฒนาการสมัยอาณานิคมมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่ผู้เขียนตั้งใจจะให้มีลักษณะเป็น “*a personal history*” ดังนั้น การ

⁸ Peter and Sandra Simms, *The Kingdoms of Laos: Six hundred years of history* (Surrey: Curzon Press, 1999)

⁹ Arthur J Dommen, *Laos: The Politics of Neutralization* (New York: Frederick A Praeger Publishers, 1964)

¹⁰ Huge Toye, *Laos: Buffer State or Battleground* (London: Oxford University Press, 1968)

¹¹ Vathana Pholsena, *Post-War Laos: The Politics of Culture, History and Identity* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2006)

¹² Martin Stuart-Fox, *A History of Laos* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)

¹³ Thant-Myint-U, *The River of Lost Footsteps: A Personal History of Burma* (New York: Faber and Faber, 2007)

นำเสนอประวัติศาสตร์พม่า (ผู้เขียนใช้ “Burma” โดยตลอด) จึงต่างไปจากหนังสือ “วิชาการ” โดยทั่วไป โดยเฉพาะมีการสอดแทรกเรื่องราวที่เป็นประวัติบุคคลต่างๆ ไว้อย่างน่าสนใจยิ่ง

2) Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar since Ancient Times: Traditions and Transformations*¹⁴ หนังสือเล่มนี้เป็นงานการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการที่เป็นชาวพม่าอีกเล่มหนึ่ง ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้ คือ การวิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาตินี้ โดยชี้ให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากลักษณะทางกายภาพ โดยเฉพาะลักษณะทางภูมิศาสตร์อย่างไร (ตามแนวทางของสำนัก Annales ของฝรั่งเศส) ทำให้เราเข้าใจชัดเจนว่า ดินแดนส่วนที่เป็นใจกลาง (heartland) ของประเทศเกี่ยวข้องหรือเป็นศูนย์กลางของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์พม่าตั้งแต่อดีตมาจนถึงสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้ ผู้เขียนยังให้ความสำคัญต่อพัฒนาการและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครองมากกว่าช่วงสมัยหลังจากนั้นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากที่เนื้อหาส่วนใหญ่ (เกือบ 200 หน้าจากทั้งหมดเกือบ 300 หน้า) เป็นเรื่องราวก่อนช่วงสมัยที่พม่าตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ที่น่าสนใจและมีความสำคัญเป็นพิเศษ คือ ผู้เขียนได้กล่าวถึงลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น การจัดระเบียบทางสังคม อิทธิพลของศาสนาจักร ระบบอุปถัมภ์ และอื่นๆ

ผลงานตีพิมพ์เกี่ยวกับเวียดนาม

1) David G Marr, *Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925*¹⁵ หนังสือเล่มนี้กล่าวได้ว่าเป็นงาน “คลาสสิก” เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เวียดนาม แม้ว่าเนื้อหาหลักจะเป็นเรื่องของ การต่อสู้ของชาวเวียดนามหลังจากที่ฝรั่งเศสยึดครองเวียดนามได้ทั้งประเทศแล้ว โดยมีเรื่องราวของทั้งบุคคลและขบวนการที่ต่อต้านฝรั่งเศสในช่วงนั้น เช่น ขบวนการเกิ่นเวือง (Can Vuong) และผู้รักชาติอย่างเช่น ฟาน โบย โจว (Phan Boi Chau) และฟาน จู จิ่งห์ (Phan Chu Trinh) แต่ก็ทำให้เราเข้าใจประเด็นเรื่องราวที่เป็นสาระหลักในประวัติศาสตร์เวียดนามได้อย่างชัดเจน เช่น การสูญเสียความชอบธรรมของราชวงศ์เหงวียน (Nguyen) จากการยอมเจรจามากกว่าจะต่อสู้กับฝรั่งเศส

2) K W Taylor, *A History of the Vietnamese*¹⁶ หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์เวียดนามเรื่องล่าสุด และกล่าวได้ว่ามีความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่เคยมีปรากฏ (มีความหนากว่า 600 หน้า) ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้ คือ นอกจากจะมีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราวตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงช่วงสงครามในกัมพูชาโดยกล่าวถึงช่วงสมัยปฏิรูปประเทศไว้เพียงเล็กน้อย เรื่องราวในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ช่วงแรกๆ ของเวียดนามต่อมาถึงช่วงที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง นับเป็นเนื้อหาสาระหลักของหนังสือเล่มนี้ทั้งหมด (รวมกันถึงประมาณ 2 ใน 3 ของเนื้อหาทั้งหมด) โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ยุคแรกๆ ยากจะหาได้จากแหล่งอื่นๆ นอกจากนี้ เรื่องราวหลายอย่าง เช่น ช่วงสมัยที่เวียดนามอยู่ใต้การปกครองของจีน ก็มีข้อมูลรายละเอียดที่น่าสนใจซึ่งไม่ทราบกันมากนัก หนังสือเล่มนี้จึงนับว่าเป็น

¹⁴ Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar since Ancient Times: Traditions and Transformations* (London: Reaktion Books, 2012)

¹⁵ David G Marr, *Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925* (Berkeley: University of California Press, 1971)

¹⁶ K W Taylor, *A History of the Vietnamese* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013)

ผลงานการศึกษาค้นคว้าที่ทรงคุณค่าซึ่งจะเป็นรากฐานสำหรับการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามต่อไปอีกนาน

พัฒนาการทางการเมืองของกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม

กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม เป็นชาติที่มีความเป็นมายาวนานทางประวัติศาสตร์ มีมรดกทางวัฒนธรรมทางการเมืองของตนเอง และผ่านประสบการณ์บางประการที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ของความแตกแยกทางการเมืองและการอยู่ใต้ระบอบปกครองอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ในการกล่าวถึงเรื่องนี้จะแบ่งเป็นประเด็นย่อย 4 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์ที่เป็นวัฏจักรของความเป็นปึกแผ่นกับความขัดแย้งแตกแยกทางการเมืองภายใน 2) มรดกของช่วงสมัยอาณานิคม 3) ผลกระทบของสงครามและความขัดแย้งแตกแยกหลังเอกราช และ 4) มรดกของการพยายามรวบอำนาจการปกครองช่วงหลังเอกราชที่กลายมาเป็น “อานาจนิยม” ที่ยังปรากฏอยู่จนปัจจุบัน

หากไม่นับรวมช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อันเป็นเรื่องราวของประชากรที่มีถิ่นฐานอยู่ในดินแดนของทั้ง 4 ประเทศมาก่อนการก่อตั้งเป็นอาณาจักร หรือที่ Michael Aung-Thwin และ Maitrii Aung-Thwin เรียกว่า ช่วงสมัยของการพัฒนาเป็นเมือง (urban period) พัฒนาการทางการเมืองของชาติเหล่านี้ (ยกเว้นกรณีของลาว และหากจะถือว่าเรื่องราวของกัมพูชา รวมไปถึงพัฒนาการที่มีมาก่อนการตั้งอาณาจักรเมืองพระนครด้วย) สามารถย้อนกลับไปในอดีตได้ไม่น้อยกว่า 2,000 ปี

การมีพัฒนาการที่ยาวนานนี้ย่อมทำให้เป็นไม่ได้ที่จะ “เล่าเรื่อง” ของแต่ละชาติตั้งแต่เริ่มต้นได้ทั้งหมด ดังนั้นการกล่าวถึงพัฒนาการของทั้ง 4 ชาติในที่นี้จึงต้องอาศัยการหยิบยกประเด็นเฉพาะเพียงบางเรื่องขึ้นมาพิจารณา 4 เรื่องด้วยกันดังได้ระบุไว้ข้างต้น โดยจะเริ่มด้วยความเป็นมาและพัฒนาการก่อนสมัยอาณานิคม เพื่อให้เห็นภาพกว้างๆ ของการมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องของแต่ละชาติ ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือการเป็นวัฏจักรของความปึกแผ่นกับความขัดแย้งแตกแยกทางการเมือง

วัฏจักรของความเป็นปึกแผ่นกับความขัดแย้งแตกแยกทางการเมือง

ในบรรดา 4 ชาติที่นำมาเป็นประเด็นในการศึกษาในที่นี้ มี 3 ชาติที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างสำคัญ คือ กัมพูชา ลาว และเวียดนาม สายใยสำคัญที่เชื่อมโยงทั้ง 3 ชาติเข้าด้วยกันคือแม่น้ำโขง (Mekong River) แม้ว่าพัฒนาการในช่วงเริ่มแรกของเวียดนามจะอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำแดง (Red River) แต่เมื่อเวียดนามขยายดินแดนลงมาถึงเวียดนามตอนใต้ปัจจุบัน ก็มีส่วนเข้ามาผูกพันกับแม่น้ำโขงอย่างมาก ลำน้ำสายนี้มีส่วนที่ไหลผ่านพม่าด้วย แต่ก็ไหลผ่านเพียงช่วงสั้นๆ พัฒนาการของชาตินี้จึงเกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขงไม่มากนัก ดังนั้นในการกล่าวถึงความเป็นมาและพัฒนาการของชาติต่างๆ ในที่นี้จะขอเริ่มด้วย 3 ชาติที่มีแม่น้ำโขงเป็นสายใยร่วมกันดังกล่าวก่อน

กัมพูชา ในการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของกัมพูชามีข้อถกเถียงกันว่าความเป็นมาของกัมพูชา นั้นจะถือว่าเริ่มจากอาณาจักรเก่าแก่ที่สุดเท่าที่ได้มีการค้นพบและมีชื่อเรียกในหลักฐานจีน

ว่า “ฟูนัน” (Funan)¹⁷ หรือไม่ เพราะเรื่องราวของอาณาจักรโบราณนี้ ยังเป็นที่ถกเถียงว่า จริงๆ แล้วเป็นชุมชนแบบไหน และประชากรเป็นใคร¹⁸ อย่างไรก็ตาม กรณีนี้ก็คล้ายกับเรื่องราวของช่วงสมัยก่อนอาณาจักรพุกาม (Pagan) ของพม่า คือ เราไม่อาจยืนยันได้แน่ชัดว่าชนชาติที่ก่อตั้งอาณาจักรเริ่มแรกในดินแดนนี้ คือ คนที่เรารู้จักในชื่อ “ปยู” (Pyu) หรือ “เปียว” (P’iao) ตามชื่อเรียกของจีน มีความเกี่ยวข้องกับชาวพม่าที่สืบทอดทอดอาณาจักรเริ่มแรกนี้อย่างไร ดังนั้น ในที่นี้เราจึงจะถือว่า ฟูนันเป็นอาณาจักรเริ่มแรกในดินแดนที่ต่อมาอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรเมืองพระนครของกัมพูชา เราจะกล่าวถึงเรื่องราวของกัมพูชาก่อน

เราถือกันว่า ฟูนัน เป็นอาณาจักรแรกสุดเท่าที่ได้มีการค้นพบของบรรดารัฐโบราณที่ได้รับอิทธิพลของอินเดีย (Indianized states) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ตั้งของอาณาจักรนี้ ได้แก่ทางตอนล่างของเขตดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (Mekong Delta) ในส่วนตะวันออกเฉียงใต้ของกัมพูชาและดินแดนใต้สุดของเวียดนาม เมืองวยาธปุระ (Vyadapura) ซึ่งเป็นนครหลวงนั้น เชื่อกันว่าอยู่ใกล้บาพนม (Ba Phnom) ในจังหวัดไพรแวง (Preveang) ของกัมพูชาปัจจุบัน เมืองท่าชายฝั่งของอาณาจักรนี้ ซึ่งขุดค้นพบที่หมู่บ้านอ็อกแอว (Oc-Oe ไทยเรียกว่าออกแก้ว) ในจังหวัดอันหยาง (An Giang) ของเวียดนามตอนใต้ในปัจจุบัน อยู่ในเขตดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงใกล้กับพรมแดนกัมพูชา และอยู่ใกล้กับส่วนที่ชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยว่าลึกเข้าไปในแผ่นดิน ไม่เป็นที่ทราบชัดเจนว่า อาณาจักรนี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อใด แต่เชื่อกันว่าคงจะประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 1

สิ่งที่ค้นพบจากการขุดค้นตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1940 คือร่องรอยของแหล่งตั้งถิ่นฐานที่มีกำแพงล้อมรอบ อันบ่งบอกถึงการมีพัฒนาการเป็นเมือง รวมทั้งเงินเหรียญโรมันและเหรียญประเภทอื่นๆ เครื่องแก้ว และเครื่องประดับต่างๆ ผลจากการขุดค้นทำให้มีการสันนิษฐานกันว่า แหล่งขุดค้นที่อ็อกแอวเป็นเมืองท่าของฟูนัน ดังได้กล่าวแล้ว ต่อมา มีการขุดค้นอีกหลายแหล่งทั้งบนแผ่นดินใหญ่และภาคพื้นสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบหลักฐานที่เก่าแก่ใกล้เคียงกับที่อ็อกแอว แต่ก็ไม่ได้มีการระบุแน่ชัดว่า ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรนี้อยู่ที่ใด¹⁹

เราไม่ทราบเรื่องราวของฟูนันมากนัก จากลักษณะที่ตั้งเราบอกได้ว่า ดินแดนอันเป็นที่ตั้งรกรากนี้ย่อมเหมาะสำหรับทั้งการประมงและการปลูกข้าว โดยมีหลักฐานว่า สามารถผลิตข้าวได้เกินความต้องการสำหรับการบริโภคด้วยการใช้ระบบชลประทาน และมีการติดต่อกับโลกภายนอกที่กว้างไกลกว่าเขตดินแดน

¹⁷ ดู Osborne, *The Mekong Turbulent Past, Uncertain Future*, pp. 20-27 และ Hall, “Economic History of Early Southeast Asia”, pp. 192-196 นักประวัติศาสตร์โดยเฉพาะที่อยู่ในสำนักความคิดฝรั่งเศสถือว่าสายราชวงศ์กัมพูชาเริ่มต้นในช่วงสมัยเจนละ (Chenla) ที่จะกล่าวถึงต่อไป ดังนั้น เมื่อมีพระเจ้าชัยวรมันอยู่ในช่วงสมัยเจนละระหว่าง ค.ศ. 657-691 (พระเจ้าชัยวรมันที่ 1) กษัตริย์ผู้ทรงก่อตั้งอาณาจักรเมืองพระนครจึงได้รับการกำหนดลำดับให้เป็นพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 Mabett and Chandler, *The Khmers*, pp. 83 and 89

¹⁸ ชนชาติที่ตั้งรกรากอยู่ในดินแดนลุ่มแม่น้ำที่เป็นบ่อเกิดของอารยธรรมเริ่มแรกนี้เชื่อกันว่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มออสโตรเนเซียน (Austronesian) ซึ่งเกี่ยวข้องกับชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เขตหมู่เกาะและภาคพื้นสมุทร รวมไปถึงหมู่เกาะแปซิฟิกใต้ ประชากรอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนน้อย คงจะมาจากอินเดีย ซึ่งมีอิทธิพลทางความคิดและวัฒนธรรมต่อดินแดนนี้ หลักฐานจีนระบุว่า ฟูนันเป็นรัฐที่มีดินแดนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ก็อาจจะเป็นเพียงเมืองท่าหลายแห่งที่ผูกพันกันอย่างหลวมๆ การขุดค้นที่อ็อกแอว (Oc-Oe ไทยเรียกว่าออกแก้ว) ใกล้พรมแดนเวียดนามและกัมพูชาเพียงแต่ยืนยันการมีอยู่ของแหล่งตั้งรกรากสำคัญตรงกับบันทึกของจีนเท่านั้น

¹⁹ ดูเรื่องราวของอ็อกแอวเพิ่มเติมใน Anthony Reid, *A History of Southeast Asia: Critical Crossroads* (Chichester: Wiley Blackwell, 2015), pp. 31-32

สามเหลี่ยม²⁰ ลักษณะพื้นฐานเช่นนี้เป็นแบบอย่างของการตั้งรกรากและพัฒนาการทางการเมืองของชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่วไปในเวลาต่อมา

ตั้งแต่ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5 มีหลักฐานบ่งชี้ว่า ชนชาติขแมร์ (Khmer) ซึ่งอยู่ในกลุ่มภาษาและชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic หรือที่มักเรียกกันทั่วไปว่า “มอญ-เขมร”) เข้ามาปรากฏในดินแดนที่ก่อนหน้านี้ระบุว่าเป็นอาณาจักรฟูนัน แต่เมื่อถึงช่วงนี้หลักฐานจีนระบุว่า เป็นอาณาจักร “เจนละ” (Chenla) ชนชาติขแมร์เหล่านี้อาจจะค่อยๆ อพยพจากถิ่นเดิมแห่งใดแห่งหนึ่งที่อยู่ในเส้นทางของแม่น้ำโขง ลงมาที่ลาวตอนใต้ โดยมีหลักฐานสำคัญคือ วัดภู (Wat Phu) ในแขวงจำปาสักของลาวปัจจุบันที่มีลักษณะทางโครงสร้างเก่ากว่าคริสต์ศตวรรษที่ 8 จากนั้นก็เคลื่อนลงมาในดินแดนใต้หลัฟี่-คอนพะเพง ชนชาติขแมร์อาจจะอพยพลงใต้เพราะความรุ่งเรืองสมบูรณ์ของศูนย์กลางสำคัญอย่างเช่นที่อ็อกแวนโดยตั้งฐานอำนาจอยู่ในดินแดนที่ลึกเข้าไปจากเขตชายฝั่งทะเลของอ็อกแวน โดยมีแหล่งตั้งรกรากอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำโตนเลสาบ (Tonle Sap) และทะเลสาบใหญ่ชื่อเดียวกัน รวมทั้งเขตที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขงใกล้กับจังหวัดกระแจะ (Kratie) ของกัมพูชาในปัจจุบัน ซึ่งจะกลายมาเป็นศูนย์กลางที่โดดเด่นรุ่งเรืองต่อมา

ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษ 6 เป็นต้นมาเรื่องราวของฟูนันไม่ปรากฏในหลักฐานจีนอีก แต่ปรากฏว่ามีศูนย์กลางใหญ่ๆ น้อยๆ ที่อยู่ทางเหนือขึ้นไปแย่งชิงกันเป็นใหญ่²¹ ศูนย์อำนาจเหล่านี้คงจะอยู่บริเวณรอบๆ โตนเลสาบเลามาจนถึงแม่น้ำโขงด้านตะวันออก และอาจเป็นศูนย์กลางของเจนละที่มีหลายแห่ง (หรือโยกย้ายไปหลายแห่ง) หรือเป็นศูนย์กลางที่เป็นเอกเทศแก่กันก็ได้²²

ปัญหาที่ศูนย์กลางยุคนี้เผชิญก็คงไม่ต่างจากปัญหาที่ขบคิดกันในยุคสมัยของเราคือปัญหาว่าจะใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาเพื่อการชลประทานอย่างไร เพราะแม้ว่าสายน้ำแห่งนี้จะมีปริมาณและพลังมหาศาลรวมทั้งปริมาณฝนจำนวนมากในช่วงเดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน แต่พื้นที่ที่อยู่ห่างจากแม่น้ำออกไปจะเผชิญกับความแห้งแล้งเมื่อฝนฤดูฝน เมืองที่เป็นศูนย์กลาง เช่น สัมภูปุระ (Sambhupura) [City of Siva ชื่อ “คัมภีระ” ยังหลงเหลืออยู่ในชื่อของหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่ง คือ “สมบอร์” (Sambor)] ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ไม่ต้องเผชิญกับปัญหานี้ แต่สำหรับศูนย์กลางอื่นๆ รวมทั้งอีสานปุระ (Isanapura) ที่ตั้งห่างจากฝั่งลำน้ำออกไป ไม่อาจนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้โดยตรงอย่างเพียงพอ อีสานปุระเป็นนครขนาดใหญ่ที่เรื่องอำนาจ ตั้งอยู่บริเวณตอนเหนือและตะวันออกของเมืองศูนย์กลางของจังหวัดกำปงธม (Kampong Thom) ปัจจุบัน คือ สมบอร์ไพรุก (Sambor Prei Kuk) ซึ่งห่างจากทะเลสาบใหญ่มาทีเดียว การจัดหาแหล่งน้ำต้องอาศัยอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่จำนวนหนึ่ง ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเก็บกักน้ำในฤดูฝน หากนครแห่งนี้มีขนาดและความสำคัญอย่างที่ระบุไว้ในหลักฐานจีน ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำคงเป็นการท้าทายทั้งความคิดและแรงงานอย่างยิ่งทีเดียว และนี่อาจจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ศูนย์กลางของชนชาติขแมร์เมื่อสิ้น

²⁰ Hall, “Economic History of Early Southeast Asia”, pp. 192-193

²¹ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน Mabett and Chandler, The Khmers, pp. 78-93

²² Pierre Dupont ระบุจากผลของการศึกษาค้นคว้าว่า ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 8 มีราชวงศ์ที่ครองอำนาจในดินแดนตอนกลางและตะวันออกของกัมพูชาถึง 5 ราชวงศ์ และบางช่วงสมัยก็มีนครรัฐที่มีเจ้าผู้ครองอิสระถึง 13 แห่งด้วยกัน เรื่องเดียวกัน หน้า 83-84

คริสต์ศตวรรษที่ 8 ย้ายจากอิตานปุระมาตั้งอยู่ใกล้ทะเลสาบใหญ่ใกล้จังหวัดเสียมเรียบ (Siem Reap) ปัจจุบัน²³

ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาณาจักรเจนละอาจจะเห็นได้จากการที่เมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8 ก็ปรากฏมี “เจนละบก” หรือ “เจนละตอนบน” (Land/Upper Chenla) และ “เจนละน้ำ” หรือ “เจนละตอนล่าง” (Water/Lower Chenla) ในสภาพของความระส่ำระสายของช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 8 นั่นเอง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 (Jayavarman II ครองราชย์ประมาณ ค.ศ. 770-835) ทรงดำเนินการรวบรวมกัมพูชาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เมื่อถึงยุคนี้ประวัติศาสตร์กัมพูชาก็นับว่าเป็นการเริ่มต้นของสำนักแห่งความเป็นเอกเทศและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง คือ การสถาปนาอาณาจักรกัมพูชาขึ้นใกล้ชายฝั่งด้านเหนือของทะเลสาบใหญ่โดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เรามักถือกันตลอดมาว่า ค.ศ. 802 เป็นปีที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เสด็จขึ้นครองราชย์ แต่สมัยของพระองค์อาจเริ่มมาก่อนหน้านั้นหลายปี และอาจถือเป็นความต่อเนื่องกับช่วงสมัยเจนละ แต่ความแตกต่างระหว่างกัมพูชาที่ประกอบด้วยแคว้นแคว้นใหญ่น้อยที่แย่งชิงอำนาจกันเป็นใหญ่ของช่วงสมัยเจนละกับกัมพูชาที่ค่อยๆ รวมกันเป็นปึกแผ่นและยิ่งใหญ่จนกลายมาเป็นจักรวรรดิในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9-10 นั้น ย่อมชัดเจนอย่างยิ่ง

ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรเมืองพระนครคงจะมีเหตุปัจจัยหลากหลาย ทั้งปัจจัยด้านสังคม ประชากร และเศรษฐกิจ รวมทั้งแบบแผนหรือจารีตทางการปกครองที่รับเข้ามา คือ ลัทธิเทวราช ซึ่งยอมรับให้ผู้นามีอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ ในช่วงเวลาไม่กี่ศตวรรษอาณาจักรที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงก่อตั้ง ก็ขึ้นสู่ความรุ่งเรืองสูงสุด โดยเฉพาะในช่วงสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (Suryavarman II ครองราชย์ ค.ศ. 1113-1145/1150) ผู้ทรงก่อตั้งนครวัด (Angkor Wat) และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman VII ครองราชย์ ค.ศ. 1181-1218) ผู้ทรงก่อตั้งนครธม (Angkor Thom) เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเมืองพระนคร²⁴

ลักษณะเด่นของอาณาจักรโบราณตั้งแต่พูนมาจนถึงอาณาจักรเมืองพระนครก็คือความสามารถในด้านเกษตรกรรมและการชลประทาน ซึ่งเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขาต่างๆ ชากเมืองโบราณที่สันนิษฐานว่า เป็นศูนย์กลางหรือเมืองท่าสำคัญของพูน มีเครือข่ายลำคลองที่เชื่อมโยงลึกเข้าไปในภาคพื้นดิน และในช่วงสมัยของอาณาจักรเจนละชาวกัมพูชาก็รู้จักใช้วิธีเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูกในฤดูแล้ง ดังได้กล่าวแล้ว และเมื่อถึงสมัยอาณาจักรเมืองพระนคร ก็มีการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เรียกว่า “บาราย” (baray) อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่สุดมีความยาวถึง 8 กิโลเมตร กว้าง 1.6 กิโลเมตร นอกจากนี้ความอุดมสมบูรณ์ของดินจะได้รับการฟื้นฟูใหม่จากน้ำท่วมในแต่ละปี²⁵

²³ Osborne, The Mekong: Turbulent past, uncertain future, pp. 27-28

²⁴ ความน่าอัศจรรย์ของอาณาจักรเมืองพระนครจะเห็นได้จากปราสาทสำคัญไม่น้อยกว่า 40 แห่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9 และ 15 กระจายอยู่ในอาณาบริเวณที่มีพื้นที่ประมาณ 320 ตารางกิโลเมตร (ไม่นับรวมอีกเป็นร้อยๆ แห่งที่อยู่ในดินแดนนอกศูนย์กลางอาณาจักรทั้งในกัมพูชา ลาวตอนใต้ และประเทศไทยปัจจุบัน) นครวัด ซึ่งเป็นปราสาทที่รู้จักกันดีที่สุด และยิ่งใหญ่และสวยงามที่สุดนั้น ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 200 เฮกตาร์ภายในอาณาบริเวณที่มีคูเมืองล้อมรอบ นับได้ว่าเป็นอนุสรณ์สถานทางศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่โลกเคยรู้จัก เรื่องเดียวกัน หน้า 29

²⁵ Ashok K Dutt, “Indochina: Evolution of the Core Areas of Champa, the Mekong Delta, and the Upper Mekong Valley”, in Ashok K Dutt (ed.), Southeast Asia: Realm of Contrasts (Boulder, Colorado: Westview Press, 1985), pp. 194-195

โจวต้ากวน (Chou Ta-kuan) ทูตจีนที่เดินทางไปถึงอาณาจักรเมืองพระนครในเดือนเมษายน 1296 และเดือนสิงหาคม 1297 และจดบันทึกว่าด้วยเรื่องราวของอาณาจักรแห่งนี้ คือ “Notes on the Customs of Cambodia” เดินทางมาตามลำน้ำโขง โดยหลังจากเดินทางมาทางทะเลเข้ามาทางเส้นทางน้ำที่ไหลลงสู่ทะเลเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งที่ไม่ได้ถูกปิดกั้นโดยสันทราย (sandbars) เมื่อสิ้นฤดูแล้ง ก็เดินทางมาตามลำน้ำโขง ผ่านเขตพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งกรุงเทพมหานครปัจจุบัน เข้ามาตามลำน้ำโตนเลสาบจนกระทั่งขึ้นฝั่งทะเลสาบใหญ่²⁶ แม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขารวมทั้งทะเลสาบใหญ่ที่เป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำสายนี้ มีบทบาทสำคัญในการหล่อเลี้ยงประชากรของอาณาจักรเมืองพระนคร

การเกษตรกรรมที่เลี้ยงประชากรขนาดใหญ่อาศัยการชลประทานแบบธรรมชาติที่เรียกว่า “retreat irrigation” วิธีการนี้เป็นการอาศัยช่วงจังหวะน้ำสูงและน้ำลดของทะเลสาบใหญ่ให้เป็นประโยชน์ในการทำเกษตร กล่าวคือ เมื่อน้ำลดลงหลังจากฤดูแล้งมาถึง ประชากรก็จะไปปักดำต้นข้าวบนพื้นที่ที่น้ำลดลงไป และนอกจากการปลูกข้าวด้วยวิธีนี้แล้ว ก็ยังมีการทำนาในเขตที่อยู่ห่างจากทะเลสาบด้วยพันธุ์ข้าวที่เรียกว่า “floating rice” (พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในการทำนาหว่าน) ซึ่งสามารถเติบโตอย่างรวดเร็วเมื่อน้ำท่วมถึง (ต้นข้าวที่มีลำต้นสูงจะเติบโตและสูงทันไม่ให้จมลงใต้น้ำเมื่อน้ำมา) ดังนั้น ทะเลสาบใหญ่นอกจากจะเป็นแหล่งอาหารสำคัญคือปลาแล้ว ยังมีบทบาทหลักในด้านการเกษตรด้วย²⁷

รากฐานทางเศรษฐกิจของกัมพูชาในช่วงสมัยต่อๆ มาก็ยังคงอยู่กับการเกษตรและการประมงเป็นสำคัญ แม้ว่ากัมพูชาจะมีช่องทางออกสู่ทะเลได้โดยตรง และได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้าทางทะเลในช่วงสมัยหลัง อาณาจักรเมืองพระนคร แต่ชาวกัมพูชาก็มุ่งความสนใจไปที่ดินแดนภาคพื้นดินมากกว่าจะมุ่งมาทางทะเล การพัฒนาท่าเรือชายฝั่งของกัมพูชาเพื่อขยายการค้าและการขนส่งทางทะเลเพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง²⁸

อาณาจักรเมืองพระนครเสื่อมอำนาจลงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 อันเป็นผลมาจากทั้งการรุกรานจากอยุธยาและความเสื่อมจากภายใน ที่มีสาเหตุสำคัญจากการทุ่มเทไปที่การสร้างปราสาทและสงคราม ภายหลังการโจมตีของอยุธยาใน ค.ศ. 1431 ราชสำนักกัมพูชาก็ย้ายจากเมืองพระนครลงใต้มาตามเส้นทางแม่น้ำโตนเลสาบเพื่อตั้งราชธานีใหม่ในบริเวณอันเป็นที่ตั้งของกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน แม้ว่าการย้ายศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรกัมพูชาจากเขตอาณาจักรเมืองพระนครลงมาที่พนมเปญที่อยู่ทางใต้ใกล้กับฝั่งทะเลมากขึ้นจะทำให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกัมพูชาเกี่ยวข้องกับการค้าทางทะเลได้มากขึ้น²⁹ แต่ความสนใจของชาวกัมพูชาก็ดูจะยังมุ่งมาทางภาคพื้นดินมากกว่าดังได้กล่าวแล้ว ความผูกพันกับแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขารวมทั้งทะเลสาบใหญ่ยังมีความสำคัญอย่างยิ่ง

²⁶ Osborne, The Mekong: Turbulent past, uncertain future, pp. 29-30

²⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 32-34

²⁸ David Steinberg et al, Cambodia: Its People, Its Society, Its Culture (New Haven: HRAF Press, 1959), p. 25

²⁹ นักองคจีน (Ang Chan ครองราชย์ ค.ศ. 1516-1566) ทรงย้ายราชธานีกัมพูชาจากพนมเปญมาที่ละแวก (Lovek) ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโตนเลสาบเหนือกรุงเทพมหานครขึ้นไปเพียงเล็กน้อย ชาวโปรตุเกสและสเปนที่เดินทางไปถึงละแวกระบุว่า เป็นนครที่มั่งคั่ง สินค้าที่มีการซื้อขายกันมีอัญมณี โลหะ ไหม ผ้า ญวน กล้วย ราก สัตว์ และนอแรด ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 และต้นศตวรรษต่อมา ละแวกมีชุมชนพ่อค้าหลายชาติ เช่น จีน มาเลย์ ญี่ปุ่น อาหรับ สเปนและโปรตุเกส

การเป็นอารยธรรมเก่าแก่และรุ่งเรืองที่สุดในบรรดาอาณาจักรโบราณ ทำให้เรื่องราวของกัมพูชา (รวมไปถึงอาณาจักรพุนันและเจนละ) ได้รับความสนใจมากที่สุดในการบรรยายอารยธรรมแห่งลุ่มแม่น้ำโขงหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของชนชาติอื่นๆ ที่ผูกพันกับสายน้ำแห่งนี้ ก็มีความน่าสนใจไม่น้อยเช่นกัน โดยเฉพาะชนชาติไท (Tai หรือ Dai) ที่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำโขงที่เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของลาว และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน

ลาว ชนชาติที่พูดภาษาไท ซึ่งรวมไปถึงลาว ไทย ไทยใหญ่ในรัฐฉาน (Shan State) ของพม่า ชนชาติจ้วง (Zhuang) ชนชาติไต (Dai) ในมณฑลกว่างสีและยูนนานของจีน ตามลำดัด และไทยไท้ (Tho) และไทยนุง (Nung) ทางตอนเหนือของเวียดนาม มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางใต้ของจีน ก่อนอพยพลงมาตั้งรกรากกระจายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสหัสวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษ แม่น้ำโขงคงจะเป็นเส้นทางสำคัญเส้นทางหนึ่งในการอพยพลงมาจนมาเผชิญกับอำนาจของอาณาจักรกัมพูชา จึงไม่สามารถจะเข้ามาครอบครองดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างได้

ส่วนหนึ่งของชนชาติไทจึงกระจายลงไปในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อตั้งอาณาจักรหลากหลายก่อนที่จะมารวมกันเป็นสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน³⁰ ชนชาติไทที่ตั้งรกรากในเขตลุ่มแม่น้ำโขงได้แก่กลุ่ม ไท-ลาว (Tai-Lao) ซึ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 และ 12 กระจายอยู่ในเขตที่ราบสูงโคราช (Khorat Plateau) ในประเทศไทยปัจจุบัน และเขตพื้นที่ช่วงกลางของแม่น้ำโขง ซึ่งครอบคลุมส่วนใหญ่ของประเทศลาวปัจจุบัน การเคลื่อนตัวลงใต้ของชนกลุ่มนี้ตามแนวแม่น้ำมาสิ้นสุดอยู่ที่บริเวณแขวงจำปาสักของลาวปัจจุบัน อำนาจของชนชาติขแมร์ที่มีอยู่ก่อนในพื้นที่บริเวณนั้นมีหลักฐานบ่งชี้สำคัญ คือ โบราณสถานที่เป็นอารยธรรมกัมพูชาที่วัดภูที่ได้อ้างถึงแล้ว

ประวัติศาสตร์ช่วงแรกของชนชาติไท-ลาวในบริเวณลุ่มน้ำโขงมีเรื่องราวของตำนานความเชื่ออยู่มากจนกระทั่งประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 แล้วนั่นเอง ที่เรื่องราวดังกล่าวมีความชัดเจนในแง่ของหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ นั่นคือ เมื่อมีการก่อตั้งอาณาจักรล้านช้าง (Lan Xang) ขึ้นใน ค.ศ. 1353 โดยพระเจ้าฟ้างุ้ม (หรือฟ้างุ้ม Fa Ngum ครองราชย์ ค.ศ. 1353-1372)³¹ นับเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่ชนชาติไท-ลาวในเขตลุ่มแม่น้ำโขงได้เป็นครั้งแรก

แม่น้ำสายนี้ย่อมมีส่วนสำคัญในการผูกพันชีวิตของผู้คนทั้ง 2 ฝั่งน้ำและในเขตลุ่มแม่น้ำตอนนี้อยู่ด้วยกันอย่างใกล้ชิด นอกเหนือไปจากความผูกพันด้านภาษา วัฒนธรรม รวมทั้งเครือญาติ อาณาจักรและแว่นแคว้นที่ถือว่าเป็นบรรพบุรุษของลาวปัจจุบัน เคยปกครองดินแดนที่ครอบคลุมทั้ง 2 ฝั่งแม่น้ำโขงที่กลายมาเป็นพรมแดนไทย-ลาวเมื่อถึงช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในขณะที่อำนาจของฝ่ายไทยก็เคยควบคุมดินแดน 2 ฝั่ง

³⁰ การรวมตัวเป็นปึกแผ่นของชนชาติที่เราเรียกว่า “ไทย/ไท” ในอาณาบริเวณที่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนประเทศไทยทุกวันนี้ ปรากฏขึ้นในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 13-14 David K Wyatt เรียกช่วงระยะเวลานี้ว่า “ศตวรรษของชนชาติไท” (Tai Century) David K Wyatt, Thailand: A Short History, Second edition (Chiang Mai: Silkworm Books, 2003), pp. 30-49

³¹ กล่าวกันว่าพระเจ้าฟ้างุ้มสืบเชื้อสายมาจากขุนลอ โอรสขุนบรม นับเป็นลำดับที่ 24 ในสายของกษัตริย์ตามตำนานนี้ เจ้าฟ้างุ้มถูกเนรเทศจากอาณาจักรเชียงตุงเชียงทองและเดินทางไปตั้งอาณาจักรเมืองพระนคร พระองค์ก็เสกสมรสกับเจ้าหญิงกัมพูชา และรวบรวมผู้คนเดินทางขึ้นเหนือเพื่อจะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอน ระหว่างนั้นก็ผูกมิตรกับเจ้าผู้ครองแว่นแคว้นต่างๆ จนยึดเชียงตุงเชียงทองได้จากพระปิตุลา (ลุง) และก่อตั้งอาณาจักรล้านช้างขึ้นใน ค.ศ. 1353 ซึ่งร่วมสมัยกับพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งอาณาจักรสุโขทัย (ครองราชย์ ค.ศ.1354-1376) พระยาภิอนาแห่งอาณาจักรล้านนา (ครองราชย์ ค.ศ. 1355-1385) และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) แห่งอาณาจักรอยุธยา (ครองราชย์ ค.ศ.1350-1369)

ไว้ได้เช่นกัน แม้กระทั่งหลังจากฝรั่งเศสได้เข้ามากำหนดให้แม่น้ำโขงเป็นเส้นพรมแดนดังกล่าวแล้ว การติดต่อระหว่างประชากรทั้ง 2 ฝ่ายก็ยังดำเนินอยู่อย่างแทบจะไม่ขาดตอน ปัจจุบันนี้ประชากรกว่าครึ่งของลาวอาศัยอยู่ในพื้นที่ตามเส้นแนวของแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาต่างๆ เช่นเดียวกับประชากรอีกเป็นจำนวนมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่มีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำสายนี้และแม่น้ำสาขาหลากหลาย

อย่างไรก็ตาม การที่แม่น้ำโขงมีเกาะ แก่ง และน้ำตกเป็นจำนวนมาก จนทำให้ไม่สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมได้โดยตลอด ย่อมเป็นอุปสรรค โดยเฉพาะต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในทางการเมืองอยู่ไม่น้อย ความแตกแยกของลาวเป็นศูนย์อำนาจหลัก 3 แห่ง คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาสัก จึงอาจกล่าวได้ว่าเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อยกับช่วงของแม่น้ำโขงที่คั่นโดยเกาะแก่งและน้ำตกเหล่านี้ นอกจากนั้น ยังมีอาณาจักรที่อยู่ลึกขึ้นไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ คือ เชียงขวาง ศูนย์กลางสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์พวน ทั้งนี้ ยังไม่ต้องกล่าวถึงแคว้นแคว้นอีกเป็นจำนวนมากที่ตั้งอยู่ห่างไกลกัน ความห่างไกลและสภาพทางภูมิศาสตร์คงจะทำให้การติดต่อระหว่างศูนย์อำนาจต่างๆ ยากลำบาก จึงส่งผลทางการเมืองในแง่ของการขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังกล่าว

เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มทรงรวบรวมแคว้นต่างๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเรียกว่าอาณาจักรล้านช้าง โดยมีเชียงทอง (หรือเชียงตุงเชียงทอง) เป็นราชธานี (ต่อมาเรียกว่าหลวงพระบางตามชื่อพระบางที่พระเจ้าฟ้างุ้มทูลขอมาจากพระเจ้ากรุงกัมพูชาที่เคยทรงชุบเลี้ยงพระองค์) พระเจ้าฟ้างุ้มสามารถแผ่อำนาจออกไปจดอาณาเขตเวียดนามและจีน ครอบคลุมเชียงใหม่และที่ราบสูงโคราช ลงไปถึงอาณาจักรเมืองพระนคร และเขตลุ่มแม่น้ำโขงที่ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของลาวและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยปัจจุบัน ทำให้พระเจ้าฟ้างุ้มทรงรวบรวมหัวเมืองที่อยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำโขง 2 ฝ่ายให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

ในช่วงศตวรรษภายหลังสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม อาณาจักรล้านช้างประสบปัญหาจากทั้งการคุกคามจากชาติเพื่อนบ้านที่เข้มแข็งกว่า และความแตกแยกภายใน เวียดนามโจมตีหลวงพระบางใน ค.ศ. 1478 และยึดครองไว้ได้ระยะหนึ่งก่อนถูกขับออกไป ใน ค.ศ. 1560 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (Saisetthathirath ครองราชย์ 1548-1571) ทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เวียงจันทน์ เพราะไม่เพียงแต่มีพื้นที่กว้างใหญ่ อุดมสมบูรณ์ แต่ยังทรงเห็นว่าจะสามารถป้องกันการโจมตีจากพม่าที่เป็นภัยคุกคามสำคัญอีกด้านหนึ่งได้ดีกว่าที่หลวงพระบาง แต่หลังจากที่พระเจ้าบุเรงนองตีกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว พม่าก็ยกทัพไปตีนครเวียงจันทน์ 2 ครั้ง คือ ใน ค.ศ. 1570 และ ค.ศ. 1574 ทำให้ลาวตกเป็นประเทศราชของพม่าเป็นเวลาถึง 60 ปี

ในช่วงศตวรรษต่อมาโดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้าสุริยวงศา (Souligna Vongsa ครองราชย์ ค.ศ. 1637-1694) จะเป็นช่วงสมัยที่ค่อนข้างสงบสุข แต่ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 อาณาจักรล้านช้างก็กลับไปสู่ความยุ่งยากอีก เพราะมีการรบพุ่งแย่งชิงอำนาจกันตลอดเวลา เมื่อถึง ค.ศ. 1707 อาณาจักรล้านช้างก็แตกออกเป็น 2 ศูนย์อำนาจ โดยมีเจ้ากิงกิศราช เชื้อสายของพระเจ้าสุริยวงศาปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองหลวงพระบาง หลังจากที่พระเจ้าไชยองค์เวียดได้ขึ้นครองราชย์ใน

เวียงจันทน์ตั้งแต่ ค.ศ. 1700³² นอกจากนั้นเจ้าหน่อกษัตริย์ เชื้อสายพระเจ้าสุริยวงศาอีกองค์หนึ่ง ซึ่งหนีไปตามลำน้ำโขงภายหลังพระเจ้าสุริยวงศาสิ้นพระชนม์ ถึงนครจำปาศักดิ์ (จำปาสัก) ก็ได้รับการอภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองนครแห่งนี้ใน ค.ศ. 1713 แต่นั้นมาอาณาจักรล้านช้างก็แตกแยกออกเป็น 3 ศูนย์อำนาจ คือ นครหลวงพระบาง นครเวียงจันทน์ และนครจำปาสัก ทั้งนี้ยังไม่รวมศูนย์อำนาจที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น คือ เชียงขวาง หรือเมืองพวน อันเป็นถิ่นฐานของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทที่มีชื่อเดียวกันนี้ (สถานที่สำคัญในเชียงขวาง ซึ่งจะเป็นรู้จักกว้างขวางต่อมาในช่วงสงครามเวียดนามคือ พู่ไหหิน)

ความแตกแยกภายในของลาวเป็นเหตุให้ชาติเพื่อนบ้านทั้งพม่า ไทยและเวียดนามต่างต้องการเข้ามามีอำนาจเหนืออาณาจักรนี้ เมื่อถึงสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชลาวกับไทยก็มีเรื่องบาดหมางที่เปิดโอกาสให้ไทยสามารถขยายอำนาจไปปกครองลาวได้ทั้งหมด (เวียงจันทน์และจำปาสักส่งบรรณาการให้แก่ราชสำนักเวียดนามด้วย) แต่ก็ก่อให้เกิดการแข่งขันระหว่างไทยกับเวียดนามในการเข้าไปมีอำนาจในดินแดนแห่งนี้

เวียดนาม ในกรณีของชาวเวียดนามนั้นการเข้ามาตั้งรกรากในเขตลุ่มแม่น้ำโขงมิได้มีความเป็นมายาวนานเหมือนชาติอื่นๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำแห่งนี้ แหล่งตั้งรกรากดั้งเดิมของชาวเวียดนามอยู่ในเขตดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง (Red River Delta) ในเวียดนามตอนเหนือปัจจุบัน³³ มีหลักฐานว่ามีการทำนาปลูกข้าวในพื้นที่ราบน้ำท่วมในเขตลุ่มแม่น้ำมา (Ma River) และแม่น้ำแดงตั้งแต่ประมาณ 1,200 ปีก่อนคริสตกาล พัฒนาการสำคัญที่ปรากฏขึ้นในดินแดนนี้ได้แก่ วัฒนธรรมด่งเซิน (Don Son culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมยุคสัมฤทธิ์ก่อนประวัติศาสตร์ในเขตลุ่มแม่น้ำแดงในเวียดนามตอนเหนือปัจจุบัน

ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมนี้ คือ กลองมโหรีทิ๊ก ทำด้วยสัมฤทธิ์ แต่นอกจากนั้นยังมีวัตถุโบราณอื่นๆ เช่น อาวุธและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ อันแสดงถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการหล่อสัมฤทธิ์ซึ่งเข้าใจกันว่าเกิดขึ้นในท้องถิ่น มิใช่ นำมาจากแหล่งอื่น แหล่งวัฒนธรรมด่งเซินมีอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะตั้งแต่ประมาณ 1,000 ปีก่อนคริสต์ศักราชจนถึงต้นคริสต์ศักราชวัฒนธรรมนี้ก็แพร่ออกไปอย่างกว้างขวางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัฒนธรรมนี้แสดงให้เห็นความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีในการใช้โลหะที่นับเป็นรากฐานสำคัญทางเศรษฐกิจ (และอำนาจทางการเมือง) อีกส่วนหนึ่งของรัฐโบราณในภูมิภาคนี้ นอกจากการเกษตรและการค้า

เรื่องราวตามตำนานว่าด้วยความเป็นมาของเวียดนามกล่าวถึงราชวงศ์หงบัง (Hong Bang) ที่ก่อตั้งอาณาจักรแรกของเวียดนาม คือ อาณาจักรวันลาว (Van Lang) ที่ดำรงอยู่ตั้งแต่ปี 2,879 ก่อนคริสตกาลจนถึงปี 258 ก่อนคริสตกาล อาณาจักรวันลาวพ่ายแพ้แก่อาณาจักรเอาหลาก (Au Lac) ของชนเผ่าหลากเหวียด (Lac Viet) และเอาเหวียด (Au Viet) ต่อมาในปี 207 ก่อนคริสตกาลนายพลจีนผู้หนึ่งเข้ามายึดครองอาณาจักร

³² เมื่อพระเจ้าสุริยวงศาสิ้นพระชนม์ การแก่งแย่งชิงอำนาจที่จะเป็นปัญหาต่อมาก็เกิดขึ้น เจ้ากิงกีศราชและเจ้าอินทริโสมนียังเยาว์ ต้องหนีจากเวียงจันทน์ไปหลวงพระบาง ทำให้พระเจ้าไชยวงศ์เวียด (หรือเจ้าองค์เวียด) ราชบุตรพระอนุชาของพระเจ้าสุริยวงศา ที่หนีไปอยู่เวียดนามตั้งแต่ก่อนหน้านั้น กลับมายึดเวียงจันทน์และขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1700 พร้อมทั้งส่งพระอนุชาต่างมารดาขึ้นไปปกครองหลวงพระบาง เจ้ากิงกีศราชและเจ้าอินทริโสมนียังต้องหนีอีกครั้งแต่ก็ได้ขงสุ่มผู้คนจนสามารถกลับมายึดหลวงพระบางได้ในที่สุด

³³ ดู ประวัติศาสตร์ช่วงแรกของเวียดนามในงานของ Taylor ทั้ง 2 เรื่องที่อ้างถึงแล้วคือ “The Early Kingdoms”, pp. 137-153 และ A History of the Vietnamese People, pp. 14-50

เอาหลากและเปลี่ยนชื่อเป็นหนานเยว่ (Nan Yue) หรือหนานเหวียด (Nan Viet) แต่อาณาจักรหนานเยว่เองก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีนสมัยราชวงศ์ฮั่น (Han Dynasty) ในปี 111 ก่อนคริสตกาล

ในช่วงประมาณ 1,000 ปีต่อมาเวียดนามตกอยู่ภายใต้อำนาจจีน ในช่วงนี้มีเรื่องราวของการลุกขึ้นต่อต้านอำนาจจีนหลายต่อหลายครั้ง เช่น เรื่องราวของสตรีสองพี่น้องจุง (Trung Sisters) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 12-43 และคุณหญิงเจียว (Lady Thrieu) ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 3 แต่การต่อต้านจีนก็ประสบความสำเร็จอยู่ชั่วคราวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เวียดนามสามารถปลดแอกจีนได้ใน ค.ศ. 939 โดยขุนพลของเวียดนาม คือ โง เกวียน (Ngo Quyen) สามารถเอาชนะต่อกองทัพเรือจีนของราชวงศ์ฮั่นใต้ (Southern Han) ที่แม่น้ำบัคแดง (Bach Dang) ซึ่งอยู่ใกล้กับฮาลองเบย์ (Ha Long Bay) ในเวียดนามตอนเหนือ

ภายหลังเอกราชเวียดนาม ซึ่งมีชื่อเรียกใหม่ว่าไคเหวียด (Dai Viet หรือ Great Viet) ก็พัฒนาระบบรัฐที่เข้มแข็ง โดยอาศัยแบบอย่างทางวัฒนธรรมและความคิดทางการเมืองของจีนเป็นแนวทางสำคัญและมีราชวงศ์ปกครองอย่างต่อเนื่อง ช่วงสมัยที่ถือว่าเป็นยุคทองของเวียดนามสมัยราชวงศ์ยุคแรกนี้ คือสมัยของราชวงศ์ลี (Ly Dynasty) และราชวงศ์เจิ่น (Tran Dynasty) ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1000-1400 โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์เจิ่นไคเหวียดสามารถต่อต้านการรุกรานของจีนสมัยราชวงศ์หยวน (Yuan Dynasty) ได้ถึง 3 ครั้ง ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 ขุนพลสำคัญซึ่งเป็นผู้นำในการต่อต้านจีนในครั้งนี้ คือ เจิ่น ฮุง ดำว (Tran Hung Dao) ในสมัยราชวงศ์นี้ศาสนาพุทธรุ่งเรืองมากและได้รับการยอมรับให้เป็นศาสนาประจำชาติ

ราชวงศ์โห่ขึ้นมากปกครองเวียดนามเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ ระหว่าง ค.ศ. 1400-1407 และหลังจากนั้นเอกราชของเวียดนามก็ต้องหยุดชะงักลงเมื่อจีนสมัยราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty) ส่งกองทัพเข้ามายึดครองเวียดนาม เล เลย์ (Le Loi) นำชาวเวียดนามก่อการกบฏต่อต้านจีนอยู่กว่า 10 ปี หลังจากได้รับชัยชนะอย่างสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1428 ก็ได้จัดตั้งราชวงศ์เล (Le Dynasty) ขึ้นปกครองเวียดนาม เวียดนามสมัยราชวงศ์รุ่งเรืองสูงสุดในสมัยราชวงศ์เลในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 โดยเฉพาะในสมัยของจักรพรรดิเล แทงห์ ตง (Le Thanh Tong ครองราชย์ ค.ศ. 1460-1497)

พัฒนาการสำคัญประการหนึ่งของเวียดนามภายหลังได้รับเอกราชจากจีน คือการขยายตัวจากเขตตั้งรกรากดั้งเดิมลงมาทางใต้ ประชาชาติที่ได้รับผลกระทบสำคัญจากการขยายตัวลงมาทางใต้ของเวียดนามในช่วงแรก คือ จาม (Cham) ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 กองทัพเวียดนามยกมาทางทะเลเข้าโจมตีอาณาจักรจามไปถึง 2 ครั้ง และแม้ว่าในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 เมื่อราชวงศ์เจิ่นของเวียดนามเสื่อมอำนาจ กษัตริย์ที่เข้มแข็งของจัมปองค์หนึ่ง คือ เช บอง งา (Che Bong Nga) สามารถโจมตีนครหลวงของเวียดนามคือถ่งลอง (Thang-long หรือฮานอยปัจจุบัน) ได้ถึง 3 ครั้งแต่ในช่วงคริสต์ศตวรรษต่อมาการรุกรานของเวียดนามต่อจามปากก็เริ่มขึ้นใหม่โดยกษัตริย์ราชวงศ์เล ใน ค.ศ. 1471 เวียดนามก็ยึดนครวิชัย (Vijaya) ศูนย์อำนาจหลักของจามปาได้ พร้อมทั้งดินแดนส่วนใหญ่ของอาณาจักรนี้ ซึ่งอยู่ในเขตภาคกลางของเวียดนามปัจจุบัน

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ตามมากับการขยายตัวลงมาทางใต้ คือ การสูญเสียความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ความขัดแย้งและสงครามกลางเมืองทำให้ตระกูลจิ่ง (Trinh) ขึ้นมามีอำนาจในเวียดนามตอนเหนือ (แม้ว่าราชวงศ์เลจะยังคงดำรงอยู่) ส่วนทางใต้ตระกูลเหงวียน (Nguyen) ก็เข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งใน ค.ศ. 1635 ก็สามารถก่อตั้งนครหลวงของตนขึ้นที่เว้ เวียดนามถูกแบ่งเป็น 2

ส่วนโดยในชั้นแรกมีแม่น้ำหยางท์ [Gianh River ในจังหวัดกว๋างบินห์ (Quang Binh) ชายฝั่งทางตอนเหนือของเวียดนามภาคกลางปัจจุบัน] เป็นเส้นกั้นเขตแดนของทั้ง 2 ฝ่าย แต่สงครามก็ยังดำเนินอยู่ต่อมา ดังนั้น ฝ่ายใต้จึงสร้างกำแพงกันเพื่อป้องกันการรุกรานจากพวกจิ้งหรีดจากเทือกเขาอันนัม (Annamite Range) ไปจนถึงฝั่งทะเลที่ด่งไฮ่ (Dong Hoi) ซึ่งอยู่ห่างจากแม่น้ำหยางท์ลงไป 30 กิโลเมตร [ห่างจากกำแพงนี้ไปอีก 70 กิโลเมตร คือ แม่น้ำเบนไห่ (Ben Hai River) ซึ่งอยู่ที่เส้นขนานที่ 17 ที่เคยแบ่งเวียดนามตามข้อตกลงเจนีวา ค.ศ. 1954]³⁴ กำแพงนี้สร้างเสร็จใน ค.ศ. 1631 มีความสูง 6 เมตรและยาว 18 กิโลเมตร

อำนาจของตระกูลเหงวียนแผ่ขยายอย่างรวดเร็วจนถึงดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ดินแดนนี้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกัมพูชา ใน ค.ศ. 1620 กษัตริย์กัมพูชา คือ พระเจ้าไชยเชษฐาที่ 2 (Chey Chettha II ครองราชย์ ค.ศ. 1618-1628) ทรงอภิเษกสมรสกับธิดาของเหงวียน ฟุก เหงวียน (Nguyen Phuc Nguyen) ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของตระกูลเหงวียนขณะนั้น 3 ปีต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาที่ 2 ก็ทรงอนุญาตให้ชาวเวียดนามตั้งด่านศุลกากรขึ้นที่เมืองไพรนคร (Prey Nokor อยู่ใกล้ๆ กับไซ่ง่อนหรือนครโฮจิมินห์ของเวียดนามปัจจุบัน) เมื่อสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ดินแดนส่วนนี้ของเขตดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงก็ตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของเวียดนาม และกัมพูชาก็ไม่สามารถออกสู่ทะเลทางด้านนี้ได้อีกต่อไป การขยายอำนาจของเวียดนามลงมาทางใต้แม้จะดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่ก็คืบหน้าไปอย่างต่อเนื่อง ผู้นำตระกูลเหงวียนส่งเสริมให้ทหารที่ปลดประจำการแล้วเข้าไปตั้งรกรากอยู่ในเขตพรมแดนที่อยู่ในดินแดนกัมพูชา ถึงช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ดินแดนกัมพูชาทั้งหมดในเวียดนามตอนใต้ปัจจุบันก็กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเหงวียน

การขยายตัวของเวียดนามลงมาทางใต้นำไปสู่การเผชิญหน้ากับสยามที่พยายามเข้าไปมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรกัมพูชามาตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 แม้ว่าการคุกคามจากพม่าจะทำให้สยามไม่สามารถมุ่งความสนใจไปที่กัมพูชาได้อย่างเต็มที่ในช่วงนั้น แต่หลังจากสยามกอบกู้เอกราชได้อย่างรวดเร็วภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 แก่พม่าใน ค.ศ. 1767 ก็หันกลับมารื้อฟื้นอำนาจครอบงำกัมพูชา ก่อให้เกิดการแข่งขันทางอำนาจ โดยเฉพาะด้วยการเข้าไปสนับสนุนผู้อ้างสิทธิ์ในราชบัลลังก์ เมื่อมีความขัดแย้งในเรื่องนี้โดยสยามให้การสนับสนุนผู้อ้างสิทธิ์ฝ่ายหนึ่งและเวียดนามสนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง³⁵

ตั้งแต่ ค.ศ. 1774 เกิดความปั่นป่วนวุ่นวายในเวียดนามจากการกบฏเตยเซิน (Tayson Rebellion) พวกกบฏซึ่งมีพี่น้อง 3 คนเป็นผู้นำสามารถเอาชนะตระกูลจิ้งหรีดในเวียดนามตอนเหนือและตระกูลเหงวียนในเวียดนามตอนใต้ จึงทำให้เวียดนามรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และก่อตั้งราชวงศ์ใหม่ แต่ราชวงศ์นี้ก็ดำรงอยู่ได้ไม่นาน พวกเหงวียนซึ่งมีเหงวียน ฟุก แอ้งห์ (Nguyen Phuc Anh) เป็นผู้นำกลับมายึดอำนาจคืนได้

³⁴ Taylor, A History of the Vietnamese, p. 26

³⁵ ตั้งแต่ช่วงคริสต์ที่ 17 กัมพูชาที่มีความขัดแย้งและสงครามแย่งชิงราชบัลลังก์อยู่บ่อยครั้งมาก และความอ่อนแอทางทหารของผู้อ้างสิทธิ์ฝ่ายต่างๆ ก็มักจะทำให้มีการร้องขอการสนับสนุนจากสยามหรือเวียดนาม ในช่วง ค.ศ. 1658-1772 กองทัพเหงวียนของเวียดนามตอนใต้เข้ามาแทรกแซงในกัมพูชา 8 ครั้ง และบางครั้งก็ปะทะกับกองทัพไทยที่ส่งไปเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน กองทัพไทยเป็นฝ่ายชนะในช่วง ค.ศ. 1714-1716 และอีกครั้งใน ค.ศ. 1772 เมื่อเกิดกบฏไต่เซินใน ค.ศ. 1774 ราชสำนักไทยก็เข้ามามีอำนาจในกัมพูชาอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะจากการสถาปนาสำนักเอง ซึ่งขณะนั้นยังทรงพระเยาว์ขึ้นเป็นกษัตริย์ใน ค.ศ. 1779 โดยมีขุนนางไทยทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการ “Cambodia and Xiang Khouang”, China History Forum <http://www.chinahistoryforum.com/index...>

จากพวกเตยจีน เหวียนแอ่งห์จึงก่อตั้งราชวงศ์เหงวียนขึ้นปกครองเวียดนามใน ค.ศ. 1802 โดยมีราชธานีที่เว้ และขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่าจักรพรรดิชาลอง (Gia-long ครองราชย์ ค.ศ. 1802-1820)

ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 สยามกับเวียดนามภายใต้ราชวงศ์ใหม่ที่กำลังก่อตัวและเข้มแข็งขึ้นในช่วงเวลาไม่ห่างกันนัก ก็อยู่ในฐานะที่จะกลับมาแข่งขันกันใหม่เพื่อจะมีอำนาจเหนือกัมพูชา โดยเฉพาะหลังจากที่พม่าศัตรูสำคัญของสยามต้องเผชิญกับการคุกคามของอังกฤษตั้งแต่ ค.ศ. 1826 การแข่งขันกันครั้งใหม่ทำให้เวียดนามพยายามให้กัมพูชาปรับเปลี่ยนแผนทางวัฒนธรรมของเวียดนาม (Vietnamization) ในช่วงทศวรรษ 1830³⁶ ในการดำเนินนโยบายนี้ เวียดนามไม่เพียงต้องการระดมกำลังคนและอาวุธเพื่อต่อต้านไทยเท่านั้น แต่ยังมีจุดประสงค์ของภารกิจสร้างอารยธรรม (civilizing mission) ที่เวียดนามรับมาจากจีนด้วย

ผลที่เกิดขึ้นก็คือการต่อต้านที่เริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1836 และกลายมาเป็นการก่อการกบฏรุนแรงในช่วง ค.ศ. 1840-1841 การเข้าแทรกแซงทางทหารของสยามก็ทำให้สถานะของเวียดนามในกัมพูชาเลวร้ายลงไปด้วย อย่างไรก็ตาม การรบที่ยืดเยื้อทำให้ทั้ง 2 ฝ่ายตกลงกันในที่สุดที่จะให้กัมพูชาอยู่ภายใต้อิทธิพลของทั้งสยามและเวียดนามร่วมกันโดยสถาปนาปกครองด้วย (Ang Duang) ขึ้นเป็นกษัตริย์กัมพูชาเมื่อเดือนเมษายน 1848 และตลอดสมัยของกษัตริย์องค์นี้ ซึ่งยาวนานมาจนถึง ค.ศ. 1859 กัมพูชาก็พบกับความสงบสันติอย่างค่อนข้างจะต่อเนื่องและค่อนข้างจะเป็นอิสระ ช่วงสมัยต่อจากพระองค์ ซึ่งมีกษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อมาคือ สมเด็จพระนโรดม (Narodom ครองราชย์ ค.ศ. 1860-1904) นับเป็นช่วงของการเข้ามาของฝรั่งเศส ซึ่งส่งผลให้การแข่งขันทางอำนาจระหว่างไทยและเวียดนามยุติลงโดยสิ้นเชิง

พม่า กลุ่มชนเก่าแก่ที่สุดกลุ่มหนึ่งในดินแดนที่เป็นประเทศพม่าปัจจุบัน คือ พวกปยูหรือเปียว แหล่งตั้งถิ่นฐานของคนเหล่านี้ที่สำคัญ ได้แก่ Beikthano, Halin และ Thayekittaya หรือที่มักจะเรียกกันในชื่อภาษาสันสกฤตว่า “ศรีเกษตร” (Sriksetra) ซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษ วัฒนธรรมปยูคงมีอยู่ก่อนที่จะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย และรุ่งเรืองอยู่จนถึงช่วงเริ่มต้นของอาณาจักรพุกามในเวลาต่อมา อาณาจักรพุกามมีชาวพม่าเป็นประชากรหลัก ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่แตกต่างจากปยู แต่ก็มีใกล้เคียงกันทั้งในด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ชนชาติพม่าเข้ามาผสมผสานและกลืนกับปยูในที่สุด แต่ก็มีหลักฐานบ่งชี้ว่า รากฐานทางวัฒนธรรมของพุกามจริงๆ แล้วเป็นปยู³⁷

ความรู้ของเราเกี่ยวกับยุคนี้ก็ยังมีน้อยมาก แต่ผลการขุดค้นแหล่งต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นชี้ชัดว่า เป็นการตั้งหลักแหล่งที่มีกำแพงล้อมรอบ ซึ่งก็คงจะเป็นศูนย์อำนาจของปยู แต่ก็ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นศูนย์อำนาจที่เป็นอิสระหรือเชื่อมโยงกันภายใต้อำนาจของเจ้าผู้ครองคนใดคนหนึ่ง ปยูเป็นกลุ่มชนที่เก่าแก่ที่สุดกลุ่มหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมบางอย่างของอินเดีย ชื่อ “Beikthano” จริงๆ แล้วหมายความว่า “นครแห่งพระวิศณุ” (city of Vishnu) แต่ก็มีหลักฐานที่แสดงถึงการรับพุทธศาสนาด้วย

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในช่วงต่อจากสมัยของปยู คือ พุกาม ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาอาณาจักรเริ่มแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นช่วงสมัยที่นักประวัติศาสตร์มักเรียกว่า “คลาสสิก” ของภูมิภาคนี้

³⁶ Chandler, A History of Cambodia, pp. 123-132

³⁷ Michael Aung-Thwin and Maritrii Aung-Thwin, A History of Myanmar since Ancient Times, pp. 63-76

อาณาจักรพุกามกลายเป็นศูนย์อำนาจเข้มแข็ง และมีศาสนาพุทธที่รุ่งเรืองในช่วงสมัยนี้ แม้เราจะมีข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับพุกามก่อนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 11 น้อยมาก แต่หลังจากนั้นเรารู้เรื่องราวกษัตริย์และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นชัดเจนมากขึ้น³⁸

ประวัติศาสตร์ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 เป็นเรื่องราวของกษัตริย์ที่ทรงอำนาจ 2 องค์ ได้แก่ พระเจ้าอนิรุทธ์ (Aniruddh หรือ Anawrahta ครองราชย์ ค.ศ. 1044-1077) และพระเจ้าจานสิกฐา (Kyanzitta ครองราชย์ ค.ศ. 1084-1111) กษัตริย์ทั้ง 2 องค์นี้มีส่วนทำให้อาณาจักรพุกามขยายจากศูนย์กลางออกไปควบคุมพม่าตอนบนทั้งหมดและลงมาทางใต้จนถึงส่วนที่เป็นคาบสมุทร รวมทั้งวางรากฐานการปกครองพุกามาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 พัฒนาการอีกประการหนึ่งคือการที่พุกามเปลี่ยนมารับพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ (Sinhalese Theravada) ที่เป็นรากฐานของสังคมและวัฒนธรรมพุกามต่อมา

พุกามมีลักษณะของรัฐโบราณในรูปแบบที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่า “มณฑล” (Mandala หรือ “มณฑล” ในภาษาไทย) กล่าวคือ มีลักษณะเป็นรัฐเครือข่ายที่ประกอบด้วยแคว้นแว่นหลากหลาย อำนาจการปกครองกระจายออกไปจากศูนย์กลางเพื่อครอบครองดินแดนเหล่านี้ แต่ความสัมพันธ์กับศูนย์กลางไม่ปรากฏชัดและมักจะต่างกันไปในแต่ละกรณี พุกามมีช่วงสมัยแห่งความรุ่งเรือง เสถียรภาพ และการขยายอำนาจที่ต่อเนื่อง และรุ่งเรืองสูงสุดปลายคริสต์ศตวรรษที่ 12 และต้นศตวรรษต่อมา โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้านรปติสิทธุ (Narapatisithu ครองราชย์ ค.ศ. 1173-1210) และพระเจ้านดางมยา (Nadaungmya ครองราชย์ ค.ศ. 1210-1234) พุกามในช่วงนี้มีอำนาจครอบคลุมทั้งเขตที่เรียกว่าพม่าตอนบน (Upper Myanmar) และพม่าตอนล่าง (Lower Myanmar) ของพม่าปัจจุบัน ศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความมั่งคั่งของชนชั้นปกครองของพุกามช่วงนี้จะเห็นได้จากการสร้างวัดขึ้นใหม่อีกเป็นจำนวนมาก

เมื่อราชวงศ์หยวน (Yuan) ของจีนขยายอำนาจลงมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงทศวรรษ 1270 ก็ส่งผลกระทบต่อพุกามด้วย เกิดการรุกรานต่อเนื่องหลายปี แม้ว่าพุกามอาศัยการทูตช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดได้บ้างในช่วงทศวรรษต่อมา แต่ในที่สุดการรุกรานครั้งใหญ่ของพวกมองโกลก็เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1288 แม้ว่าการรุกรานครั้งนี้จะมีได้ทำให้ทั้งนครหลวงและอาณาจักรตกเป็นของมองโกล แต่ก็ทำให้พุกามเสื่อมอำนาจและอ่อนแอลง เมื่อประกอบกับความขัดแย้งภายในและการก่อการกบฏของมอญในเขตพม่าตอนล่าง พุกามก็ล่มสลายลงในที่สุดในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 เมื่อกษัตริย์องค์สุดท้ายของพุกามถูกโค่นล้มโดย “สามพี่น้องไทใหญ่” (Three Shan Brothers ขาดิพันธุ์ของบุคคลเหล่านี้จริงๆ แล้วไม่อาจจะระบุได้แน่ชัด)

การ “ล่มสลาย” ของพุกามย่อมมิได้หมายถึงการ “สูญสลาย” ของอารยธรรมเริ่มแรกที่มีความเป็นพม่าชัดเจนแห่งนี้ไปเลย พุกามก็เช่นเดียวกับอาณาจักรเมืองพระนครหลังการย้ายนครหลวงลงมาทางใต้ ตรงที่ยังคงมีอิทธิพลต่อนานักและวัฒนธรรมของพม่าต่อมา หลายศตวรรษหลังจากนั้นก็มีกษัตริย์พยายามจะเสริมสร้างอำนาจด้วยการอ้างความเกี่ยวข้องทางเชื้อสายกับราชวงศ์พุกาม

หลังสมัยพุกามเป็นช่วงที่อำนาจทางการเมืองในพม่าแบ่งแยกออกเป็นศูนย์อำนาจหลายแห่ง ศูนย์อำนาจแห่งหนึ่งอยู่ในเขตภูเขาทางตะวันออกเฉียงเหนือ อันเป็นเขตที่มีพวกไทใหญ่อพยพเข้ามาตั้งหลัก

³⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 77-106

แหล่งจากถิ่นเดิมแถบพรมแดนจีนและเวียดนามปัจจุบัน ในช่วงระยะใกล้เคียงกับการอพยพเข้ามาของไทยใหญ่ ก็มีการก่อตั้งอาณาจักรอวะ (Ava) ซึ่งเป็นศูนย์อำนาจที่สองในช่วง ค.ศ. 1364-1365 และเป็นนครหลวงแห่งใหม่ในพม่าตอนบน อาณาจักรใหม่นี้ยังคงจาริตหลายอย่างของพุกามไว้ ความสัมพันธ์ของอวะกับอาณาจักรไทยใหญ่มีทั้งขัดแย้งและร่วมมือ ศูนย์อำนาจแห่งที่สามเป็นอาณาจักรที่ค่อนข้างเอกเทศปรากฏขึ้นที่มะรวก-อุ (Mrauk-U) ในเขตตะวันตกของอาระกัน [Arakan หรือ ยะไข่ (Rakhine)] อวะไม่สามารถควบคุมศูนย์อำนาจแห่งนี้ได้ จึงยอมรับให้เป็นอาณาจักรอิสระ ไม่ใช้รัฐที่สวามิภักดิ์ต่ออำนาจของตน และศูนย์อำนาจสำคัญอีกแห่งหนึ่ง คืออาณาจักรรามัญ (Ramanna) ของมอญในเขตพม่าตอนล่าง พวกนี้ถือโอกาสเสริมสร้างอำนาจของตน ในช่วงที่ศูนย์อำนาจในเขตพม่าตอนบนอ่อนแอลง นอกจากนั้น พวกนี้ยังมีข้อได้เปรียบจากการที่ไม่ได้อยู่ในเขตที่ไทยใหญ่จะรุกรานได้ และอยู่ใกล้กับแหล่งที่การค้าทางทะเลกำลังขยายตัว³⁹

ในบรรดาศูนย์อำนาจใหม่ทั้ง 4 นี้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางการเมืองของพม่ามากที่สุดคือ อาณาจักรมอญที่พะโค (Pegu) หรือหงสาวดีและรัฐใหม่ของพม่าที่อวะ ซึ่งจะเป็นศูนย์อำนาจสำคัญต่อมา แม้ว่าจะมิได้ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องและยาวนานเช่นพุกามก็ตาม อาระกันที่ค่อนข้างจะเป็นเอกเทศดังกล่าวแล้ว มีพัฒนาการทั้งในการเมืองและเศรษฐกิจที่ผูกพันใกล้ชิดมากที่สุดกับการค้าในย่านอ่าวเบงกอล (Bay of Bengal) และเครือข่ายการค้าของมุสลิมที่กำลังขยายตัวอยู่ขณะนั้นมากที่สุด แม้ว่าพวกอาระกันจะมีจาริตด้านภาษาและวัฒนธรรมร่วมกับพม่าตอนบนมากก็ตาม

อย่างไรก็ดี เมื่อถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ต่อกับต้นศตวรรษต่อมาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมืองก็กลับมาใหม่ เมื่อถึงช่วงนี้ศูนย์อำนาจเปลี่ยนลงมาทางใต้ไปอยู่ที่ตองอู (Taungoo) ขณะนั้นตองอูอยู่ในสถานะที่จะสามารถสืบทอดมรดกแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมัยพุกามได้ กล่าวคือ ตองอูเป็นพม่าโดยชาติพันธุ์ โดยเฉพาะสามารถรวบรวมชาวพม่าด้วยกันที่อพยพลงใต้เพื่อหนีความวุ่นวายที่เกิดจากการรุกรานเข้ามาของไทยใหญ่ในพม่าตอนบนและเพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ในพม่าตอนล่าง นอกจากนี้ตองอวยังมีผู้นำซึ่งมีบุคลิกและความสามารถที่ครองใจคนได้ (charismatic leadership)

ตองอูเริ่มขยายอำนาจตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1450 ด้วยการรุกรานจ๊อกเซ (Kyaukse) ซึ่งเป็นอยู่ชาวอู่น้ำของพม่าตอนบน และขณะนั้นอยู่ใต้อำนาจของอวะซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปแต่เพียงในนาม เมื่อถึงช่วงนั้นอวะได้อ่อนแอลงมากแล้ว ดังนั้น ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ในช่วงสมัยของพระเจ้ามิงยินโย (Mingyinyo ครองราชย์ ค.ศ. 1486-1531) ตองอูก็กขยายอำนาจครั้งใหญ่ซึ่งดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 และเมื่อถึงช่วงนี้ศูนย์กลางอำนาจและอิทธิพลทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมก็เปลี่ยนจากอวะมาอยู่ที่ตองอู

นโยบายขยายอำนาจและดินแดนของพระเจ้ามิงยินโยได้รับการสืบทอดต่อมาโดยพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ (Tabinshwehti ครองราชย์ ค.ศ. 1531-1550) ซึ่งทรงมุ่งเสริมสร้างฐานอำนาจของตองอูในเขตพม่าตอนล่างเป็นสำคัญ พระองค์คงจะตระหนักเป็นอย่างดีในศักยภาพด้านการค้าของดินแดนชายฝั่งทะเล จึงได้ยึดเมืองท่าสำคัญของมอญ คือ พะโคได้ในที่สุดเมื่อ ค.ศ. 1539 และสถาปนาเมืองนี้เป็นนครหลวงแห่งราชวงศ์ตอง

³⁹ ดูพัฒนาการทางการเมืองช่วงหลังสมัยพุกามได้ใน เรื่องเดียวกัน หน้า 107-127

อุใหม่ ผู้ที่สืบทอดอำนาจจากตะเบ็งเซเวตีคือพระเจ้าบุเรงนอง (Bayinnaung ครองราชย์ ค.ศ. 1551-1581) กษัตริย์องค์นี้ขยายอำนาจของตองอูจนสามารถรวมพม่าตอนบนและตอนล่างเข้าด้วยกันได้เป็นครั้งแรกนับแต่ช่วงสมัยพุกาม ในการประกาศพระองค์เป็น “จักรวรรดิน” (cakkavartin แปลว่าผู้พิชิตจักรวาล) พระองค์รื้อฟื้นแบบแผนของพระเจ้าอโศกมหาราช (Ashoka ครองราชย์ปี 304-232 ก่อนคริสต์กาล) แห่งอินเดียและเลียนแบบพระเจ้าอโนรธาและพระเจ้าจันสิริราชแห่งพุกาม ผลจากการขยายอำนาจของพระองค์ขึ้นไปตอนเหนือทำให้พม่าตอนบนที่ขณะนั้นยังมีอาณาจักรอังวะปกครองอยู่ บางส่วนของมณีปุระ (Manipur) และอาณาจักรฉานหรือไทใหญ่ทั้งหมดเป็นรัฐบริวารการของพะโค

จากการที่พะโคสามารถเข้าถึงแหล่งรายได้จากการค้าทางทะเล (ภาษีการค้า การผูกขาด และภาษีผ่านทาง) ประกอบกับขณะนั้นอังวะและรัฐไทใหญ่ต่างๆ อ่อนแอกว่ามาก และการมีกำลังคนเพิ่มขึ้นมาใหม่อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้พระเจ้าบุเรงนองสามารถพิชิตอยุธยาใน ค.ศ. 1569 และขยายอำนาจไปถึงอาณาจักรล้านนาและล้านช้าง เมื่อถึงช่วงนี้พระเจ้าบุเรงนองเป็นกษัตริย์ที่ปกครองดินแดนที่กว้างใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ ครอบคลุมตั้งแต่อาระกันจนถึงเขตแดนกัมพูชา และจากพม่าตอนล่างไปจนถึงชายแดนยูนนานของจีน

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสิ้นพระชนม์ใน ค.ศ. 1581 ก็เกิดความแตกแยกเพราะช่วงชิงราชสมบัติกัน จึงเปิดโอกาสให้ดินแดนเมืองขึ้นต่างๆ แยกตัวออกไป และความพยายามในการกลับมาพิชิตอาณาจักรไทยต่างๆ ก็ทำให้พม่าสูญเสียทั้งทรัพยากรและกำลังคน เจ้าผู้ครองที่เคยขึ้นต่อพะโค โดยเฉพาะตองอู อาระกัน และอยุธยา ก็ยกกองทัพมารุกราน และเผาเมืองพะโคใน ค.ศ. 1599 ภายหลังสงครามที่ยืดเยื้ออยู่หลายปีหลังจากนั้นอังวะก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นเป็นศูนย์กลางใหม่ในช่วงทศวรรษ 1630-1650 โดยเชื้อสายส่วนหนึ่งของราชวงศ์ตองอูที่ล่มสลายไปแล้วซึ่งได้มาหลบภัยอยู่ที่นี้

การกลับมารื้อฟื้นศูนย์กลางที่อังวะเป็นพัฒนาการที่น่าสนใจยิ่ง เพราะทำให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างพม่าตอนบนกับพม่าตอนล่าง เศรษฐกิจของพม่าในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14-16 อยู่ที่ยุคขยายพื้นที่ การเกษตรออกไป การค้ากับจีนผ่านยูนนาน และการค้าระหว่างภูมิภาคผ่านพม่าตอนล่างที่เป็นศูนย์กลาง ด้านนี้และมีส่วนสำคัญในการเกื้อหนุนตลาดการค้าของจีน อินเดีย และหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ดี พื้นที่ซึ่งถือว่าเป็น “ดินแดนใจกลาง” (heartland) ของชุมชนพม่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก็คือ “เขตแห้งแล้ง” (Dry Zone) ของพม่าตอนบน ดินแดนส่วนนี้ ซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมดั้งเดิมของพม่า เป็นดินแดนที่พม่ามีความได้เปรียบทั้งในด้านการเกษตรและประชากร (ก่อนสมัยอาณานิคมพม่าตอนบนสามารถผลิตข้าวได้มากกว่าพม่าตอนล่าง) การฟื้นฟูอังวะเป็นศูนย์กลางใหม่ของพม่า นอกจากจะเป็นการฟื้นฟูโอกาสทางเศรษฐกิจกับยูนนานแล้ว ยังมีการปรับโครงสร้างทางกฎหมายและด้านเศรษฐกิจการคลัง ตลอดจนความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ พร้อมกันนั้นพลังและความสร้างสรรค์ของพะโค ซึ่งมีการติดต่อกับโลก

ภายนอกมากกว่า จึงมีความเป็น “สากล” (cosmopolitan) มากกว่า ก็ได้รับการฟื้นฟูและผสมผสานกับรากฐานทางการเมืองที่ยั่งยืนของพม่าตอนบนด้วย⁴⁰

อย่างไรก็ตาม อังวะเริ่มเสื่อมอำนาจลงตั้งช่วงหลังครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 17 อันเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากความแตกแยกภายใน เมื่ออังวะที่เป็นศูนย์อำนาจอ่อนแอลงราชสำนักก็ไม่สามารถจะควบคุมเจ้าผู้ครองท้องถิ่นต่างๆ ได้อีกต่อไป นอกจากนั้น บรรดาขุนนางเสนาบดีก็เพิ่มอำนาจของตนด้วยการยกยอกเงินและทรัพย์สินจากส่วนกลางมาสนับสนุนเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ของตน ปัญหาเหล่านี้ทำให้การสืบทอดอำนาจไม่สามารถเป็นไปได้อย่างราบรื่นอันเป็นปัญหาที่พม่าประสบมาแทบจะโดยตลอดช่วงประวัติศาสตร์

การแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายในราชสำนักในช่วงปลายทศวรรษ 1600 และต้นทศวรรษ 1700 ส่งผลต่อการควบคุมบังคับบัญชากองทัพ เจ้านายที่แย่งชิงอำนาจกัน ตลอดจนคณะสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมพม่า ก็ส่งผลต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย นอกจากนั้น อังวะที่อ่อนแอลงแล้วยังต้องเผชิญกับการรุกรานจากมณีปุระ การก่อการกบฏของแว่นแคว้นไทใหญ่ต่างๆ ตลอดจนการคุกคามของอาณาจักรมอญที่พะโคที่แข็งข้อต่ออังวะ ใน ค.ศ. 1752 พระยาทะละ (Binya Dala) กษัตริย์แห่งพะโคนำกองทัพมารุกราน ส่งผลให้อังวะสิ้นอำนาจลง

ในช่วงทศวรรษ 1750 ผู้นำท้องถิ่นคนหนึ่ง ชื่อ อลองพญา (Alaungpaya) สามารถเอาชนะคู่แข่งทางอำนาจในท้องถิ่นคนอื่นๆ และสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ครองอังวะ (ครองราชย์ ค.ศ. 1752-1760) ก่อตั้งราชวงศ์ใหม่ที่เรียกว่าราชวงศ์อลองพญาหรือคองบอง (Konbaung Dynasty) จากนั้นก็นำทัพไปพิชิตพะโคและศูนย์อำนาจต่างๆ ที่อยู่ใต้อาณาจักรมอญได้สำเร็จใน ค.ศ. 1757 ชัยชนะครั้งนี้ทำให้มอญไม่สามารถฟื้นอำนาจขึ้นมาได้อีกเลย อีก 2 ปีต่อมาพระเจ้าอลองพญาสามารถเอาชนะพวกไทใหญ่และรื้อฟื้นอำนาจปกครองมณีปุระ ราชวงศ์คองบองมีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีกหลายองค์ เช่น พระเจ้ามังระ (Hsinbyushin ครองราชย์ ค.ศ. 1793-1776) พระเจ้าปะดุง (Bodawpaya ครองราชย์ ค.ศ. 1782-1819) พระเจ้าบาบิโด (Bagyidaw ครองราชย์ ค.ศ. 1819-1837) พระเจ้ามินดง มิน (Mindon Min ครองราชย์ ค.ศ. 1853-1878) และพระเจ้าสีป่อ (Thibaw ครองราชย์ ค.ศ. 1877-1885) กษัตริย์องค์สุดท้ายของพม่า

สมัยราชวงศ์คองบองแม้จะมีพัฒนาการสำคัญหลายประการ ตั้งแต่การจัดทำโครงการโยกย้ายประชากรไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี ซึ่งแสดงถึงความพยายามของราชสำนักที่จะจัดระเบียบการควบคุมประชากร ไปจนถึงการเสริมสร้างอำนาจในการควบคุมดินแดนส่วนต่างๆ ในพม่า แต่ก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการศึกสงครามเกือบตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการทำศึกปราบไทใหญ่ การจัดการความขัดแย้งกับจีนในปัญหายุหนาน หรือการทำศึกกับบอญุยาที่เสียกรุงครั้งที่ 2 แก่พม่าใน ค.ศ. 1767 นอกจากนี้ ปัญหาที่ราชสำนักคองบองเผชิญก็เช่นเดียวกับกษัตริย์องค์อื่นๆ ของพม่าก่อนหน้านี้ที่ต้องเผชิญ คือ

---

⁴⁰ M C Ricklefs, Bruce Lockhart, Albert Lau, Portia Reyes and Maitrii Aung-Twin, A New History of Southeast Asia (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010), pp. 94-95 and 96-97 สิ่งที่น่าสนใจอย่างมากของกรณีนี้ด้วยคือ ในปัจจุบันพม่าตอนบนจะกลับไปเป็น “ดินแดนใจกลาง” ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของพม่าใหม่อีก ไม่ว่าจะเป็นการย้ายเมืองหลวงกลับไปอยู่ในเขตนี้และการขยายความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจและการค้ากับจีน ยิ่งไปกว่านั้น ดินแดนพม่าตอนล่างที่กำลังจะกลับมาเป็นศูนย์กลางด้านการค้าระหว่างภูมิภาคอีกเช่นกัน เมื่อมีการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและเส้นทางขนส่งคมนาคมเชื่อมต่อกับส่วนอื่นๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ปัญหาการแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายในราชสำนัก การแข่งขันทางอำนาจกันระหว่างส่วนราชการต่างๆ และคณะสงฆ์ที่แม้จะแตกแยกเช่นกันแต่ก็ยังมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่มาก ปัญหาเหล่านี้กล่าวได้ว่ายังตกทอดมาถึงช่วงสมัยต่อมา มาจนปัจจุบัน

ที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า พัฒนาการของรัฐต่างๆ บนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักเริ่มต้นด้วยการรวบรวมแว่นแคว้นใหญ่น้อยที่ดำรงอยู่อย่างกระจัดกระจายให้เป็นอาณาจักรหรือจักรวรรดิที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างน้อยในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ยุคสมัยแห่งความเป็นปึกแผ่น ซึ่งมักเป็นยุคสมัยแห่งความรุ่งเรืองเข้มแข็ง มักตามมาด้วยช่วงสมัยที่เป็นความขัดแย้งแตกแยก หากไม่นับกรณีของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งประสบปัญหาเช่นนี้ภายในช่วงศตวรรษแรกภายหลังสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์ผู้ทรงก่อตั้งอาณาจักรแห่งนี้เท่านั้น อาณาจักรอื่นๆ ดำรงความเป็นปึกแผ่นในระยะแรกได้ยาวนานพอสมควร คือ อาณาจักรเมืองพระนครตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 ถึงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 อาณาจักรพุกามตั้งแต่ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 และเวียดนามตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 10 จนกระทั่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 ก่อนจะต้องเผชิญกับความขัดแย้งและแตกแยก ในลาวและพม่ามีช่วงสมัยซึ่งมีกษัตริย์ที่เข้มแข็งกลับมาฟื้นฟูสันติสุขและ/หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้หลายครั้ง แต่ความขัดแย้งแตกแยกก็กลับมาใหม่ อันเกิดจากปัญหาความแตกแยกในราชสำนักและความขัดแย้งชิงดีกันในบรรดาขุนนางข้าราชการต่างๆ เวียดนามสามารถฟื้นฟูความเป็นปึกแผ่นได้ภายใต้ราชวงศ์เหงวียนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่เมื่อตกอยู่ภายใต้ระบอบปกครองอาณานิคม ก็ต้องถูก “แบ่งแยกและปกครอง” (divide and rule) เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวเวียดนามมีสำนึกแห่งความเป็นชาติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พม่าภายใต้การปกครองของอังกฤษก็ประสบภาวะการถูก “แบ่งแยกและปกครอง” เช่นเดียวกัน กัมพูชาหลังสมัยเมืองพระนครไม่สามารถจะฟื้นฟูความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นได้อีกเลย และตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ความขัดแย้งแตกแยกภายในก็มีอำนาจจากภายนอกเข้าไปแทรกแซงเกือบตลอดเวลา จนพอจะกล่าวได้ว่า ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกัมพูชากลับมาใหม่ก็ต่อเมื่อตกอยู่ภายใต้การอารักขาของฝรั่งเศส เขตกรรมของลาวก็ไม่ต่างกันนัก จึงควรหันมาดูว่า ผลกระทบของระบอบปกครองอาณานิคมที่มีต่อชาติต่างๆ เหล่านี้เป็นอย่างไร

มรดกของระบอบปกครองอาณานิคม

จักรวรรดินิยมตะวันตกมาถึงพม่าและอินโดจีนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยที่เมื่อถึงต้นศตวรรษต่อมาดินแดนเหล่านี้ทั้งหมดก็ตกอยู่ภายใต้ระบอบปกครองอาณานิคม มรดกของสมัยอาณานิคมนอกจากจะได้แก่การสร้างรูปลักษณ์ด้านภูมิรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะด้วยการกำหนดเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่แน่ชัด ของชาติต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ยังมีส่วนที่เป็นการแบ่งแยกไปพร้อมกันด้วย การกำหนดเส้นพรมแดนมีส่วนที่ทำให้ประชากรที่มีความผูกพันใกล้ชิดในด้านภาษา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ต้องแยกกันไปอยู่ละประเทศ เช่น ประชากรที่อยู่บน 2 ฝั่งแม่น้ำโขงระหว่างประเทศไทยและลาวในปัจจุบัน หรือกรณีของเวียดนามที่ถูกแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ตังเกี๋ย (Tonkin) หรือเวียดนามตอนเหนือ อันนัม (Annam) หรือเวียดนามตอนกลาง และโคชินไชนา (Cochin-China) หรือเวียดนามตอนใต้ เพื่อไม่ให้ประชากรมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ฝรั่งเศสปกครองอินโดจีนในรูปแบบของสหภาพที่รู้จักกันทั่วไปว่า “อินโดจีนของฝรั่งเศส” (French Indochina) ดังนั้น ในการกล่าวถึงมรดกของระบอบปกครองอาณานิคมในที่นี้ จึงจะขอกล่าวถึง “อินโดจีน” โดยรวมโดยไม่แยกกล่าวเป็นรายประเทศ เมื่อมีประเด็นเฉพาะเกี่ยวกับแต่ละประเทศก็จะกล่าวถึงเป็นกรณีๆ ไป นอกจากนั้น ก็จะไม่กล่าวถึงการเข้ามามีอำนาจของฝรั่งเศสในดินแดนนี้ (เพราะแต่ละกรณีมีรายละเอียดเฉพาะเรื่องที่ไม่สามารถกล่าวถึงได้หมดในที่นี้) รวมทั้งรายละเอียดในเรื่องการจัดระเบียบการปกครอง แต่จะมุ่งความสนใจไปที่ผลกระทบของระบอบปกครองอาณานิคมเป็นสำคัญ⁴¹

ฝรั่งเศสจัดระเบียบการปกครองอินโดจีนด้วยการก่อตั้งอินโดจีนของฝรั่งเศสขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม 1887 ด้วยการรวมดินแดนเวียดนามทั้งหมดและกัมพูชา ซึ่งตกเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส ตั้งแต่ ค.ศ. 1863 เข้าด้วยกัน ขณะนั้นฝรั่งเศสยังไม่ได้ปกครองลาว ซึ่งมีฐานะประเทศราชของสยาม การกระทบกระทั่งระหว่างสยามกับฝรั่งเศสนำไปสู่วิกฤติการณ์ ร.ศ. 112 (ค.ศ. 1893) เป็นผลให้สยามต้องยอมยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสทั้งหมด และดินแดนนี้ก็ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอินโดจีนของฝรั่งเศส หลังจากนั้นสยามก็ต้องยอมทำความตกลงกับฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1904 ยอมยกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศส และใน ค.ศ. 1907 สยามก็ทำความตกลงอีกฉบับหนึ่งยกพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศส ด้วย ดังนั้น เมื่อถึงช่วงนี้อินโดจีนของฝรั่งเศสก็ครอบคลุมดินแดนอินโดจีนทั้งหมด (คือดินแดนของทั้ง 3 ประเทศในอินโดจีน คือ กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ปัจจุบัน)

การจัดระเบียบการปกครองอินโดจีนของฝรั่งเศสมีการปรับเปลี่ยนหลายครั้งโดยที่ข้าหลวงใหญ่แต่ละคนที่มาปกครองก็มีนโยบายของตนในเรื่องนี้ แต่โดยรวมทิศทางหรือแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก็คือการเข้ามาปกครองโดยตรงมากขึ้น แนวโน้มไปในทางที่จะให้มีการปกครองโดยตรงมากขึ้นนี้เป็นความต้องการของรัฐบาลฝรั่งเศสที่จะลดภาระค่าใช้จ่ายในการปกครอง รวมทั้งเพื่อนำทรัพยากรจากท้องถิ่นมาใช้ในการปรับปรุงกิจการต่างๆ ให้ดีขึ้น พร้อมไปกับการส่งเสริมให้ชาวยุโรปเข้าไปลงทุนในอินโดจีน การลงทุนสำคัญ เช่น ในกิจการเหมืองแร่และยางพาราอาศัยเงินทุนจากธนาคารอินโดจีน (Banque de l'Indochine) เป็นหลัก

เงินทุนจากภาคเอกชนที่เข้าไปในอินโดจีนในช่วง ค.ศ. 1924-1932 มีจำนวนถึง 3 พันล้านฟรังก์ เงินทุนเหล่านี้ ประกอบกับเงินกู้จากภาครัฐเพื่อนำไปใช้สร้างทางรถไฟและถนน มีส่วนสำคัญในการทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว กิจกรรมทางเศรษฐกิจสำคัญคือการส่งออกวัตถุดิบและการนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศฝรั่งเศส สินค้าที่มีการส่งออกมากที่สุดคือ ข้าว ผลจากการสร้างคันดินป้องกันน้ำท่วม (dykes) ในต่งเกียและการขุดคลองชลประทานในโคชินไชนา ทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวออกไปเป็น 4 ล้านเฮกเตอร์ใน ค.ศ. 1913 และเพิ่มเป็น 5.6 ล้านเฮกเตอร์ใน ค.ศ. 1938⁴² อย่างไรก็ตาม ความรุ่งเรืองก้าวหน้าของอินโดจีนของฝรั่งเศสเมื่อถึงช่วงปลายทศวรรษ 1920 ก่อประโยชน์ให้แก่คนจำนวนไม่ถึงร้อยละ

⁴¹ สำหรับการก่อตั้งอินโดจีนของฝรั่งเศส และวิวัฒนาการความสัมพันธ์ฝรั่งเศส-เวียดนามในสมัยอาณานิคม โปรดดู Taylor, A History of the Vietnamese, pp. 477-523

⁴² ดูเพิ่มเติมเรื่องความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจเวียดนามสมัยอาณานิคมใน David G Marr, Vietnamese Tradition on Trial, 1920-1945 (Berkeley, California: University of California Press, 1981), pp. 26-28 และ Nguyen Khac Vien, Vietnam: A Long History (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1987), pp. 188-194

10 ของประชากรทั้งหมด โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่พลเรือนและทหารที่เป็นชาวฝรั่งเศส (มีอยู่ 36,000 ใน ค.ศ. 1937) และคนพื้นเมืองฐานะดีที่มีจำนวนน้อย ซึ่งกลายมาเป็นผู้ถือครองที่ดินจำนวนมาก รวมแล้วคนเหล่านี้มีอยู่ประมาณ 1,800,000 คน ในขณะที่ประชากรอีกกว่า 17 ล้านคนอยู่ในสภาพยากจนข้นแค้น

ในการแบ่งเวียดนามออกเป็น 3 ส่วน ดังที่กล่าวแล้วนั้น ฝรั่งเศสมีเป้าหมายชัดเจน คือ ต้องการจะทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวเวียดนามเพื่อจะได้ปกครองได้ง่ายขึ้น ฝรั่งเศสแทบจะไม่ใช้ (เช่น ในเอกสารราชการ) คำว่า “เวียดนาม” (Vietnam) หรือ “ชาวเวียดนาม” (Vietnamese) เลย นอกจากจะเรียกดินแดนประเทศนี้เป็นส่วนๆ คือ ตังเกีย อันนัม และโคชินไชนาแล้ว ฝรั่งเศสจะเรียกชาวเวียดนามว่า “Annamite” ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเวียดนามจะเห็นได้จากการที่มีชาวเวียดนามจำนวนไม่น้อยที่ร่วมมือกับฝรั่งเศส พวกที่ให้ความร่วมมือ ซึ่งเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “collaborateurs” มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้การปกครองของฝรั่งเศสง่ายขึ้น

ฝรั่งเศสก็ต้องอาศัยพวกนี้ เพราะชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาปกครองบริหารไม่มีความรู้ภาษาพื้นเมือง จึงไม่อาจจะปฏิบัติหน้าที่ได้หากไม่มีล่าม และการที่ชาวฝรั่งเศสไม่สนใจหรือพยายามที่จะเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของเวียดนาม นอกจากจะต้องพึ่งพาคนเวียดนามที่ให้ความร่วมมือดังกล่าวแล้ว ยังทำให้ต้องมาเน้นการใช้ภาษาฝรั่งเศสแทนในเวลาต่อมาด้วย

การทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเวียดนามทำให้เวียดนามส่วนต่างๆ แตกต่างกันอย่างมากขึ้น ฮานอยและเวียงกงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยเฉพาะเมืองเวอันเป็นที่ตั้งของราชสำนักนั้น ถือว่าเป็น “เวียดนามจาริต” (traditional Vietnam) รวมทั้งอันนัมก็ยังเป็นเขตที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมดั้งเดิมมากที่สุด ในขณะที่ฮานอยก็จะเป็นทั้งศูนย์กลางการปกครองและการศึกษาในขณะเดียวกัน ส่วนโคชินไชนาที่เป็นเขตที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสมากที่สุด ไซ่ง่อนในโคชินไชนาที่ฝรั่งเศสผนวกเป็นอาณานิคมตั้งแต่แรกเริ่ม ได้รับการพัฒนาไปจนคล้ายหัวเมืองชายทะเลทางตอนใต้ของฝรั่งเศส การที่ฝรั่งเศสเข้ามาครอบครองเวียดนามโดยเริ่มจากหัวเมืองทางใต้ของเวียดนาม ก็ทำให้มีชาวเวียดนามเป็นจำนวนมาก “ร่วมมือ” กับฝรั่งเศส เมื่อสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ หลังจากฝรั่งเศสปกครองโคชินไชนาได้ประมาณ 40 ปี ดินแดนส่วนนี้ก็พัฒนา “เอกลักษณ์เฉพาะ” ของตนขึ้นมาอย่างเด่นชัด⁴³

ในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ระบอบปกครองอาณานิคมได้ทำลายรากฐานทั้งทางสถาบันทางสังคมและเศรษฐกิจที่เคยช่วยยึดเหนี่ยวสังคมเวียดนามและช่วยผ่อนคลายผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำเอารัดเอาเปรียบที่มีอยู่ เช่น การมีที่ดินชุมชน (communal land) ในหมู่บ้าน ซึ่งเปิดโอกาสให้คนในหมู่บ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินสามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินชุมชนตามที่กำหนดโดยคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อยกระดับฐานะของตนเอง จากนั้นก็จะหมุนเวียนไปให้คนอื่นที่มีปัญหาแบบเดียวกันได้ใช้ประโยชน์ต่อไป ในขณะที่การเข้ามาของระบบทุนนิยมก็ทำให้ชาวนาและเกษตรกรมีชีวิตรอบรู้กับความไม่แน่นอนของระบบตลาดมากขึ้น

วัฒนธรรมและโครงสร้างดั้งเดิมของสังคมหมู่บ้าน โดยเฉพาะความเป็นอิสระของหมู่บ้าน (village autonomy) ถูกทำลายไป (ในสมัยจาริตมีคำกล่าวว่า “กฎหมายของจักรพรรดิหยุดอยู่ที่ประตูหมู่บ้าน”)

⁴³ Osborne, The French Presence in Cochinchina and Cambodia, pp. 131-132

ฝรั่งเศสนำเอาระบบการเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเข้ามาแทนที่ระบบการจัดตั้งแบบเดิมที่อาศัยระบบอาวุโสตามแบบของเวียดนามเป็นหลัก และจัดให้มีการทำทะเบียนคนเกิดและตายที่เรียกว่า “*état civil*” อย่างสม่ำเสมอ ทำให้สามารถเก็บภาษีรายหัว (poll tax) ได้อย่างทั่วถึงกว่าก่อนหน้านี้

เวียดนามภายใต้ระบอบปกครองอาณานิคมเกิดความแตกต่างทางสังคมขึ้นใหม่ นอกเหนือไปจากความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจ และการที่รากฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่ถูกทำลายไป ในทางการเมืองความแตกแยกระหว่างผู้ที่ได้รับประโยชน์และ “ร่วมมือ” กับฝรั่งเศสและพวกที่ต่อต้านระบอบปกครองอาณานิคมก็เห็นได้ชัดเจน กล่าวโดยสรุป เมื่อระบอบปกครองอาณานิคมฝรั่งเศสสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1954 นั้น กล่าวได้ว่าสังคมเวียดนามแตกแยกมากขึ้น โดยที่ความแตกต่างด้านชนมธรรมนิยม ความคิดและวิถีชีวิตก็กลักรุนแรงมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ใน ค.ศ. 1885 อันเป็นปีที่ฝรั่งเศสครอบครองเวียดนามไว้ได้ทั้งหมด⁴⁴

ลาวซึ่งมักเข้าใจกันว่าแทบไม่ได้รับผลกระทบจากระบอบปกครองอาณานิคมนั้น จริงๆ แล้วลาวในฐานะรัฐในอารักขาได้รับผลกระทบไม่น้อยเช่นกัน แม้จะดูคล้ายว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ฝรั่งเศส แต่ลาวก็ยังประกอบด้วยแว่นแคว้นหลากหลาย ทางเหนือคือหลวงพระบาง ซึ่งฝรั่งเศสให้การคุ้มครองในฐานะรัฐในอารักขาโดยตรง แต่ลาวภาคกลางประกอบด้วยเมืองต่างๆ ที่เคยภักดีต่อราชสำนักสยามและ/หรือเว้ ส่วนทางใต้ยังมีผู้สืบเชื้อสายจากเจ้าผู้ครองจำปาสัก เมื่อฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจในดินแดนส่วนนี้ของลาวภายหลังสนธิสัญญากับสยาม ค.ศ. 1904 และ ค.ศ. 1907 ฝรั่งเศสมิได้ฟื้นฟูอาณาจักรจำปาสักขึ้นใหม่ เจ้านาย ซึ่งยังคงพำนักอยู่ในดินแดนนี้ (เจ้านายคนอื่นๆ ส่วนมากหนีไปอยู่กรุงเทพฯ) ก็ได้รับการยอมรับจากฝรั่งเศส ซึ่งแต่งตั้งให้เขาเป็นข้าหลวงปกครองแขวงจำปาสัก มีเมืองหลวงใหม่อยู่ที่ปากเซ⁴⁵

ดังนั้น หลวงพระบางซึ่งยังมีกษัตริย์ปกครองอยู่จึงเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติ ดินแดนส่วนที่เหลืออยู่ใต้การปกครองโดยตรงของฝรั่งเศส แต่ความแตกต่างระหว่างดินแดน 2 ส่วนนี้ก็ได้กำหนดชัดเจนในทางกฎหมาย แม้ว่าต่อมาจะมีการยืนยันสถานะความเป็นรัฐในอารักขาของหลวงพระบาง แต่ความสัมพันธ์ของหลวงพระบางกับดินแดนส่วนที่เหลือของลาวก็ได้กำหนดให้ชัดเจน ฝรั่งเศสไม่ยอมให้กษัตริย์ที่หลวงพระบางมีฐานะเป็นประมุขของลาวทั้งหมดแม้กระทั่งในเชิงสัญลักษณ์ จนกระทั่งฝรั่งเศสกลับมาปกครองลาวอีกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงยอมรับให้กษัตริย์แห่งหลวงพระบางมีฐานะเป็นกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาว

ในการปกครองลาวฝรั่งเศสให้ความสำคัญเป็นพิเศษในเรื่องการเลิกทาสและการเก็บภาษี การเลิกทาสมีความสำคัญในแง่ที่บ่งบอกถึง “ภารกิจในการสร้างความก้าวหน้า” (civilizing mission) ของฝรั่งเศสแก่ดินแดนที่ถูกมองว่าล้าหลัง ส่วนการเก็บภาษีเป็นความจำเป็นในเรื่องค่าใช้จ่ายในการปกครองลาว ในส่วนของการเลิกทาสนั้น ฝรั่งเศสยกเลิกระบบทาสทั้งในรูปแบบของการนำเอาชนกลุ่มน้อยหรือลาวเหิงมารับใช้นายที่เป็นลาวกลุ่ม และการเป็นทาสจากการเป็นหนี้ ส่วนในเรื่องการเก็บภาษี มีการเก็บภาษีเป็นเงินมากขึ้น รวมทั้ง

⁴⁴ David Joel Steinberg (ed.), In Search of Southeast Asia: A Modern History (New York: Praeger Publishers, 1971), p. 181

⁴⁵ ดูเรื่องการจัดระเบียบปกครองลาวสมัยอาณานิคมใน Stuart-Fox, A History of Laos, pp. 29-33

ภาษาในรูปแบบอื่นๆ เช่น ภาษาเครื่องตีพิมพ์แอลกอฮอล์ แม้ครัวเรือนที่มีได้เสพเครื่องตีพิมพ์ประเภทนี้เลยก็ต้องเสียภาษีนิดนี้ด้วย นอกจากนี้ ยังมีการเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ เช่น การออกเอกสารเดินทาง

การเก็บภาษียเป็นเงินมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของลาว คือ ครัวเรือนต้องผลิตสินค้าและพืชผลที่มีคุณค่าทางการพาณิชย์มากขึ้น (แม้ว่าการผลิตเพื่อยังชีพจะยังคงเป็นรูปแบบหลักในทางเศรษฐกิจ) เพื่อจะได้มีเงินสำหรับนำไปจ่ายภาษี อย่างไรก็ตาม ประชากรส่วนใหญ่ในลาวมิได้เป็นชาวนายากจนไร้ที่ดิน (ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) เพราะชาวลาวสามารถทำการเพาะปลูกในที่ดินซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่ลาวสูงและลาวเทิงก็ยังสามารถขายฝิ่น (กิจการผูกขาดที่ทำรายได้จำนวนมากแก่ระบอบปกครองอาณานิคม) หรือของป่าเพื่อเป็นรายได้สำหรับชำระภาษีได้เช่นกัน

ในกัมพูชาการเข้ามามีอำนาจของฝรั่งเศสก่อให้เกิดผลสำคัญเช่นเดียวกับในกรณีของเวียดนาม คือ การขยายพื้นที่เพาะปลูกและการเพิ่มการผลิตข้าว อย่างไรก็ตาม นอกจากความพยายามในการฟื้นฟูบูรณะปราสาทโบราณต่างๆ และให้การอุปถัมภ์ราชสำนักและชนชั้นสูงจำนวนน้อยแล้ว ความสนใจหลักของฝรั่งเศสจะอยู่ที่การเพิ่มผลผลิตข้าวและยางพาราเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของตนเป็นสำคัญ⁴⁶ แต่แม้กระทั่งในทางเศรษฐกิจฝรั่งเศสก็ดูจะไม่เห็นความสำคัญของกัมพูชามากนัก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับการลงทุนในโคชินไชนาที่ฝรั่งเศสปกครองในฐานะอาณานิคม แม้จะมีการสร้างทางรถยนต์และทางรถไฟ (ทางรถไฟสายเดียวที่สร้างเสร็จในช่วงสมัยที่ฝรั่งเศสปกครอง คือ จากพนมเปญถึงปอยเปตที่พรมแดนไทย ซึ่งสร้างเสร็จสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1932 เพื่อขนส่งข้าวเพื่อการส่งออกเป็นสำคัญ)⁴⁷ แต่เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว ฝรั่งเศสให้ความสนใจต่อการพัฒนาในด้านนี้น้อยมาก กัมพูชาก็เช่นเดียวกับดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคนี้โดยทั่วไป ที่เศรษฐกิจถูกนำไปผูกพันกับการค้าส่งออก จึงต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของตลาดโลก

ในขณะที่ฝรั่งเศสให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจของกัมพูชาน้อยมากนั้น การพัฒนาด้านสังคมยิ่งแทบไม่ได้รับความสนใจเลย จะเห็นได้จากการด้านการศึกษา ในช่วงสมัยอาณานิคมมีผู้จบการศึกษาระดับมัธยมตามแบบฝรั่งเศสรุ่นแรกใน ค.ศ. 1931 เพียง 7 คน ใน ค.ศ. 1936 มีนักเรียนระดับประถมศึกษารวมทั้งสิ้นเพียง 5-6 หมื่นคน เมื่อถึง ค.ศ. 1954 แม้ว่าจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาจะเพิ่มเป็น 271,000 คน และชั้นมัธยมศึกษา 3,300 คน แต่ก็มีผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายไปแล้วเพียง 144 คนเท่านั้น⁴⁸ สิ่งที่น่าทึ่งยิ่งกว่าเป็นความสนใจด้านสังคมของฝรั่งเศส คือเมื่อฝรั่งเศสเข้าปกครองและบริหารกัมพูชาโดยตรงมากขึ้นหลังจากที่สมเด็จพระนโรดมสีหนุพระชนมใน ค.ศ. 1904 ก็มีความพยายามที่จะดำเนินมาตรการปฏิรูปสังคมที่ส่งผลกระทบสำคัญบางประการ เช่น การเลิกทาส เป็นต้น⁴⁹

การรุกเข้ามามีครอบครองพม่าของอังกฤษก็เช่นเดียวกับในดินแดนอาณานิคมอื่นๆ ที่กล่าวแล้ว คือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง โดยในพม่านั้นเป็นกรณีพิเศษที่แสดงให้เห็นว่า ดินแดนที่ค่อนข้างจะปิดและโดดเดี่ยว เพราะอยู่ในฐานะเสี่ยงตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทายนอก ได้

⁴⁶ Chandler, A History of Cambodia, pp. 138-139

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 160

⁴⁸ Michael Vickery, Cambodia 1975-1982 (Boston, MA: South End Press, 1984), p. 18

⁴⁹ Chandler, A History of Cambodia, pp. 144-145

เปลี่ยนไปเป็นดินแดนสำหรับการผลิต โดยเฉพาะข้าว เพื่อส่งออกให้แก่ตลาดโลกอย่างไร กล่าวคือ ดินแดนเช่นนี้ ได้ถูกดึงให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตลาดโลกได้อย่างไร⁵⁰

ก่อนการรุกรานของอังกฤษ ดินแดนหลักที่เป็นแหล่งตั้งรกรากถิ่นฐานของชาวพม่าได้แก่ดินแดนที่อยู่ด้านใน อันได้แก่ส่วนของเขตลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนบน (Upper Irrawaddy) ซึ่งมีเมืองหลักๆ ได้แก่ มัณฑะเลย์ (Mandalay) อังวะ และพุกาม ดินแดนแถบนี้เหมาะแก่การปลูกข้าวโดยใช้ระบบการชลประทาน และการระบายน้ำที่ซับซ้อน อาณาจักรพม่ายังต้องนำเข้าข้าวจากพม่าตอนล่าง โดยใช้การควบคุมตลาดเพื่อเป็นหลักประกันว่า จะมีปริมาณข้าวเพียงพอในราคาต่ำสำหรับการบริโภคของประชากรที่อยู่ในส่วนลึกของดินแดนที่เป็นประเทศพม่าปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 ดินแดนพม่าส่วนล่างก็ผลิตข้าวได้มากกว่าพม่าตอนบน และผลจากการเข้ามาของอังกฤษ ศูนย์อำนาจทางการเมืองก็ย้ายมาอยู่ที่ย่างกุ้ง (Rangoon หรือ Yangon) ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ชายฝั่ง การส่งออกข้าวเริ่มเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างมากตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1860 และพื้นที่ปลูกข้าวก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว

การเพิ่มปริมาณการผลิตข้าวไม่ได้เกิดขึ้นจากนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีการผลิตหรือการจัดระเบียบการผลิตใหม่ แต่เป็นการเพิ่มจากการขยายพื้นที่เพาะปลูก การเพิ่มจำนวนแรงงาน และการบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกใหม่ๆ การดำเนินงานในลักษณะนี้สร้างปัญหาอย่างมากเมื่อพื้นที่สำหรับการขยายการปลูกข้าวค่อยๆ หมดไป และจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น สถานการณ์เช่นนี้เลวร้ายลงไปอีกเมื่อต้องพึ่งพาพืชผลทางการเกษตรชนิดเดียวเท่านั้น คือ ข้าว เป็นหลัก โดยการส่งเสริมการปลูกข้าวเพื่อขยายปริมาณการผลิตทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมขนาดเล็กในชนบทตกต่ำหรือหมดไป อังกฤษได้ใช้ศักยภาพในการผลิตข้าวได้เป็นจำนวนมากของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดีด้วยการพัฒนาระบบการควบคุมน้ำท่วม และระบบการระบายน้ำ โดยใช้เทคโนโลยีของอังกฤษ รวมทั้งใช้แรงงานอพยพชาวพม่า และแรงงานราคาถูกจากอินเดีย แหล่งทุนสำหรับชาวนามักจะได้แก่สินเชื่อระยะสั้นหรือระยะยาว ซึ่งจะได้มาโดยการนำเอาที่ดินไปจำนอง เพื่อให้สามารถมีเงินทุนบุกเบิกที่ดินแหล่งใหม่ และเพื่อเป็นเงินทุนที่ใช้ในการผลิตข้าวแต่ละปี เงินกู้ส่วนใหญ่ในช่วงปลายสมัยอาณานิคมมาจากชาวอินเดียในวรรณะที่เรียกว่า “เชตตีয়ার” (Chettiar) พวกนี้คุ้นเคยกับระบบการเงินของอังกฤษในอินเดียเป็นอย่างดี

การนำพม่าเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตลาดโลกทำให้เกษตรกรรายย่อยต้องตกอยู่ในภาวะเสี่ยงจากความผันผวนของตลาดโลกยิ่งขึ้นทุกที ปัญหานี้ก็ยิ่งเลวร้ายลงเรื่อยๆ จากการที่ต้องพึ่งพาพืชผลหลักเพียงอย่างเดียว คือ ข้าว เป็นสำคัญ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในช่วงทศวรรษ 1920 และต้นทศวรรษ 1930 ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อครัวเรือนชาวพม่า การขาดส่งเงินกู้ (ทั้งดอกเบี้ยยและเงินต้น) ทำให้ที่ดินค่อยๆ ตกไปอยู่ในมือของนายทุนเงินกู้และเจ้าของที่ดินรายใหญ่มากขึ้นทุกที เกษตรกรที่ถือครองที่ดินรายย่อยจึงกลายเป็นผู้เช่าที่ดินทำกินหรือเป็นแรงงานในที่ดินแดนของผู้อื่น ที่ดินทำกินของชาวพมามีขนาดเล็กประมาณ 10-20 เอเคอร์ เมื่อที่ดินตกไปอยู่ในมือของนายทุนเงินกู้ที่มีได้ทำกินบนที่ดินของตน (absentee moneylender) ที่ดินเหล่านี้ก็ยังคงอยู่ในสภาพกระจุกกระจายเป็นผืนเล็กๆ ที่นายทุนให้ครัวเรือนชาวนาเช่าทำกิน มากกว่าจะมีการลงทุนใน

⁵⁰ Michael Aung-Thwin and Maritrii Aung-Thwin, A History of Myanmar since Ancient Times, pp. 119-209

ลักษณะของไร่นาขนาดใหญ่ พัฒนาการทางการเกษตรในลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นสาเหตุสำคัญของความไร้เสถียรภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา⁵¹

พัฒนาการของทุนนิยมในพม่า ซึ่งมีพัฒนาการด้านอุตสาหกรรมน้อยมากนั้น ก็คล้ายกับกรณีอื่นๆ ที่กล่าวถึงในที่นี้ คือ มีลักษณะเป็นทุนนิยมที่เข้ามาตกตวงผลประโยชน์โดยเจ้าอาณานิคมเป็นสำคัญ ทำให้โดยรวมแล้วชาวพม่าส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นน้อยมาก ที่สำคัญคือ ตั้งแต่อังกฤษเริ่มเข้ามามีอำนาจตั้งแต่ ค.ศ. 1826 จนกระทั่งได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1948 พม่าในสายตาของคนอังกฤษเป็นเพียง “ส่วนต่อขยายที่ห่างไกล” (distant appendage) ของจักรวรรดิอังกฤษในอินเดียเท่านั้น

ในช่วงสมัยอาณานิคม มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการด้วยกันที่เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นดังกล่าวแล้ว รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างทางสังคม คือ มีกลุ่มทางสังคมใหม่ๆ เกิดขึ้น กลุ่มใหม่ที่สำคัญทางสังคมที่เกิดขึ้น คือ ชาวพม่าที่ไร้ที่ดินทำกินและต้องกลายเป็นผู้ใช้แรงงาน หรือกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน เจ้าของที่ดินที่ร่ำรวยและพ่อค้าคนกลางส่วนใหญ่จะไม่ใช้ชาวพม่า ผู้ใช้แรงงานในเมืองที่ในช่วงแรกเป็นชาวอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1920 และ 1930 แรงงานพวกนี้ก็เป็นชาวพม่ามากขึ้น นอกจากแรงงานชาวพม่าเหล่านี้แล้ว ก็ยังมีคนทำงานในเมืองชาวพม่าที่เป็นเจ้าหน้าที่ในสำนักงานและผู้ใช้วิชาชีพต่างๆ (professionals)

กลุ่มชนชั้นกลางขนาดเล็กที่เป็นชาวพม่าเกิดขึ้นจากการที่คนเหล่านี้มีโอกาสได้รับการศึกษาและได้ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ระดับล่างๆ ในระบอบปกครองอาณานิคม คนเหล่านี้ส่วนหนึ่งจะเข้ามามีบทบาทนำในขบวนการชาตินิยมสมัยใหม่ในพม่า ผู้ประกอบการชาวพม่าจำนวนน้อยที่มีส่วนในกิจการอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าว ค่อยๆ ถูกผลักดันออกไปจากการแข่งขันโดยชาวอินเดียและแรงกดดันจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงทศวรรษ 1930 อย่างไรก็ดี แม้จะมีบทบาทน้อยในทางเศรษฐกิจ แต่คนพม่าก็ยังอยู่เหนือคนอื่นๆ ในทางการเมืองและการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการที่ได้มีโอกาสเข้าไปเป็นเจ้าหน้าที่ในระบอบปกครองอาณานิคม

แม้ว่าพม่าจะมีปัญหาความขัดแย้งจากความหลากหลายด้านเชื้อชาติและชาติพันธุ์ด้วย แต่ในช่วงสมัยอาณานิคมความขัดแย้งสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยนี้มักเกี่ยวกับความแตกต่างทางชนชั้น ซึ่งปะทุเป็นความรุนแรงหลายครั้ง โดยเฉพาะการลุกขึ้นประท้วงและต่อต้านโดยชาวนา อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่มีวิกฤตทางเศรษฐกิจ เช่น เมื่อราคาข้าวตกต่ำลงกว่าครึ่งระหว่าง ค.ศ. 1928-1931 ความไม่พอใจก็มักจะแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นความขัดแย้งทาง “เชื้อชาติ” (racial) หรือ “ชาติพันธุ์” (ethnic) ด้วยเช่นกัน⁵²

⁵¹ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน Victor T King, *The Sociology of Southeast Asia: Transformations in a Developing Region* (Copenhagen Nias Press, 2008), pp. 67-71

⁵² การจลาจลครั้งร้ายแรงเกิดขึ้นอย่างกว้างในเดือนพฤษภาคม 1930 ระหว่างคนงานท่าเรือชาวอินเดียและแรงงานชาวพม่า ทำให้มีผู้เสียชีวิตถึง 120 คนและอีก 900 คนได้รับบาดเจ็บ กบฏซาซาน (Saya San Rebellion) ที่นำโดยอดีตพระภิกษุชาวพม่าในเดือนธันวาคม 1930 และต่อเนื่องเป็นระยะๆ จนถึงกลางปี 1932 มิได้มีลักษณะเป็นความขัดแย้งทางเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์โดยตรง แต่ก็ก่อให้เกิดความรุนแรงในแง่ดังกล่าวด้วย การจลาจลครั้งใหญ่อย่างกว้างในเดือนมกราคม 1931 เป็นการจลาจลต่อต้านชาวจีน ความขัดแย้งรุนแรงที่สุดระหว่างชาวพม่าและชาวอินเดียเกิดขึ้นอีกในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 1938 อย่างกว้าง และต่อมาขยายไปถึงมณฑลเลย ทำให้มีผู้เสียชีวิต 200 คนและบาดเจ็บอีกประมาณ 1,000 คน

ในส่วนที่เป็นมรดกของสมัยอาณาจักรท้าวแล้วนี้ ผลกระทบที่เห็นได้ชัดโดยเฉพาะในกรณีของลาว และกัมพูชา คือเรื่องของดินแดน ดินแดนของทั้ง 2 ประเทศนี้ในปัจจุบันเป็นผลมาจากการได้ดินแดนที่สยาม ครอบครองอยู่กลับคืนไป (รวมทั้งได้ดินแดนที่สยามถือเป็นดินแดนไทยแท้ๆ ไปด้วย โดยเฉพาะเมืองแก่นท้าว และเมืองเงินหรือกุฎสาวดี ซึ่งปัจจุบันอยู่ในแขวงไซยะบูลีของ สปป.ลาว)⁵³ ในส่วนของกัมพูชานั้นการได้ พระตะบองและเสียมเรียบกลับคืนมานับว่ามีความสำคัญมาก เพราะพระตะบองเป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญที่สุด จึงนับเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศ ส่วนเสียมเรียบก็เป็นที่ตั้งของอาณาจักรเมืองพระนครที่เป็นรากฐานอารย ธรรมดั้งเดิมของกัมพูชา จึงมีความสำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ ส่วนลาวแม้จะมี ลักษณะของการถูกแบ่งแยกและปกครองเช่นเดียวกับกรณีของเวียดนาม (ดังได้กล่าวแล้วว่าในทางปฏิบัติมี เพียงหลวงพระบางเท่านั้นที่มีสถานะเป็นรัฐในอารักขา ในขณะที่ดินแดนส่วนที่เหลืออยู่ภายใต้การปกครองที่ ค่อนข้างจะเป็นการปกครองโดยตรงของฝรั่งเศส) แต่เมื่อถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากที่ยุโรปกลับเข้าไปปกครองลาว ฝรั่งเศสก็จัดระเบียบการปกครองใหม่ ซึ่งทำให้กล่าวได้ว่าทำให้ความเป็นปึกแผ่นทาง ดินแดนของลาวกลับคืนมา⁵⁴ เวียดนามแม้จะมีได้รับผลในแง่ของดินแดนเช่นกรณีของกัมพูชาและลาว แต่ก็ ได้รับผลกระทบด้านต่างๆจากการปกครองของฝรั่งเศสอย่างมาก โดยเฉพาะในแง่ของการทำให้ความแตกแยก ภายในซึ่งมีอยู่แล้ว ขยายกว้างมากขึ้น

ความขัดแย้งแตกแยกภายในที่ดำรงอยู่ตลอดเวลายาวนานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ ชาติต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ เป็นมรดกที่สืบทอดมาถึงช่วงหลังเอกราช โดยเฉพาะในอินโดจีนนั้น ผลกระทบของสงครามเย็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ความขัดแย้งแตกแยกที่มีอยู่แล้วมีมิติในด้าน อุดมการณ์เพิ่มเข้ามาด้วย เมื่อประกอบกับการที่มหาอำนาจที่ขัดแย้งกันในสงครามเย็นได้เข้ามาสนับสนุนฝ่าย ที่มีอุดมการณ์และผลประโยชน์สอดคล้องกับตน ก็ทำให้อินโดจีนต้องตกอยู่ในสภาวะสงครามยืดเยื้อยาวนาน สร้างความเสียหายทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สินมากมายมหาศาล ในพม่าความแตกแยกที่มีอยู่แล้ว ก็มีสีนของ ความขัดแย้งทางอุดมการณ์เพิ่มเข้ามาด้วยเช่นเดียวกัน และแม้พม่าจะไม่มีปัญหาการแทรกแซงของ มหาอำนาจ แต่พม่าในช่วงทศวรรษแรกภายหลังเอกราชนั้นถือได้ว่าอยู่ในสภาวะของสงครามกลางเมืองได้เลยทีเดียว เราจะพิจารณาประเด็นเรื่องนี้ในตอนต่อไป

ผลกระทบของสงครามและความขัดแย้งภายหลังเอกราช

การต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติต่างๆ ที่กล่าวถึงในที่นี้เป็นเรื่องราวสำคัญในประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติ เรื่องราวเหล่านี้มีความเป็นมาเฉพาะของตน แต่ก็ดำเนินอยู่ในช่วงระยะเวลาที่ไม่ต่างกันนักในแต่ละประเทศ

⁵³ ดูเรื่องการเสียดินแดนของสยามช่วงนี้ได้ใน สุวิทย์ ธีรศาศวัต ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. 112-126 การเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523) หน้า 79-82

⁵⁴ ฝรั่งเศสดำเนินการจัดระเบียบการปกครองใหม่ มีการทำความตกลงชั่วคราวกับลาวในวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1946 ซึ่งยืนยันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของลาวที่ปกครองโดยระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญแต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพฝรั่งเศส (French Union) หรืออินโดจีนของฝรั่งเศส เจ้าบุญอุ้มยอมสละสิทธิ์ที่จะเป็นเจ้าผู้ครองจัมปาสัก และยอมให้ดินแดนที่เคยเป็นอาณาจักรหนึ่งของลาวแห่งนี้กลับมารวมเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรลาว เขาได้รับการตอบแทนจากฝรั่งเศสด้วยการตั้งเป็นเจ้าแห่งราชอาณาจักร (Inspector-General of the Kingdom) ไปตลอดชีวิต

แม้ว่ากระแสชาตินิยมสมัยใหม่ (modern nationalism) จะเริ่มปรากฏในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่การต่อต้านมหาอำนาจอาณานิคมได้ปรากฏมาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นที่มหาอำนาจเหล่านี้เข้าไปปกครอง

ในเวียดนามการต่อต้านมีตั้งแต่เริ่มแรกที่ฝรั่งเศสรุกเข้าไปในดินแดนนี้ ในพม่าการต่อต้านอังกฤษส่วนใหญ่เกิดขึ้นในเขตชนบท แต่ก็ดำรงอยู่ได้ไม่นานนักเพราะชาตผู้นำ ถึงกระนั้นอังกฤษก็ยังต้องใช้กำลังทหารในการควบคุมให้เกิดความสงบในดินแดนที่อยู่ขอบนอก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชาติหลากหลาย เพราะยังมีการต่อต้านจากกลุ่มชนเหล่านี้ เช่น พวกกะฉิ่น และจีน ในกัมพูชากระแสต่อต้านครั้งสำคัญเกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 1880 เมื่อฝรั่งเศสเข้าไปปกครองโดยตรงมากขึ้น ส่วนในลาวความไม่พอใจและการต่อต้านฝรั่งเศสก็มีอยู่เช่นกัน โดยเฉพาะในลักษณะของการก่อความไม่สงบโดยชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆ ทางตอนเหนือ หรือกบฏผู้มีบุญในลาวตอนใต้ เรื่องราวเหล่านี้ รวมทั้งการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชที่ปรากฏตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1930 (หรือก่อนหน้านั้น หรือหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในกรณีของลาว) แม้จะมีความสำคัญ แต่ก็ไม่สามารถกล่าวถึงในที่นี้ได้ สารสำคัญที่จะกล่าวถึงต่อไปจึงเป็นเพียงเรื่องราวของสงครามและความขัดแย้งภายหลังเอกราช ซึ่งจะเป็นการกล่าวโดยสรุปสาระสำคัญเท่านั้น

กัมพูชา ฝรั่งเศสได้ให้เอกราช “สมบูรณ์” แก่กัมพูชาเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 1953 แม้ว่าเอกราชที่ได้มาครั้งนี้จะเป็นผลส่วนหนึ่งจากการเรียกร้องโดยสมเด็จพระนโรดมสีหนุภักษัตริย์กัมพูชาขณะนั้น จากการดำเนินงานที่พระองค์ทรงเรียกว่า “Royal Crusade for Independence”⁵⁵ แต่ขณะนั้นขบวนการฝ่ายซ้ายและกลุ่มต่อต้านอื่นๆ ก็ดำเนินการต่อสู้ในเขตชนบท โดยที่เมื่อถึงกลางปีนั้นก็สามารถควบคุมชนบทของกัมพูชาไว้ได้กว่าครึ่ง ขบวนการชาตินิยมกัมพูชาที่ต่อสู้เรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส (ขบวนการนี้เริ่มปรากฏตั้งแต่ประมาณช่วงทศวรรษ 1930) จึงมิได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาตั้งแต่แรกเริ่ม

ชีวิตทางการเมืองของกัมพูชาภายหลังเอกราชเริ่มต้นขึ้นเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกันยายน 1955 แม้ว่าเจ้าสีหนุ (สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงสละราชสมบัติในเดือนมีนาคมปีนั้นเพื่อจะได้เข้ามาบริหารทางการเมืองโดยตรง) จะได้รับความนิยมทางการเมืองสูง เห็นได้จากการที่พรรคสังคมนิยม (Sangkum Reastr Niyum) ของพระองค์กวาดที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรไปได้ทั้งหมด 91 ที่นั่ง แต่ก็ยังมีกลุ่มการเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะพวกฝ่ายซ้าย ที่ยังดำเนินการต่อต้านทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ฝ่ายซ้ายแม้กระทั่งในขบวนการคอมมิวนิสต์ก็ได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยที่เมื่อถึงช่วงต้นทศวรรษ 1960 ก็มีกลุ่มผู้นำชุดใหม่ที่ต่อมารู้จักกันในนาม “กลุ่มปารีส” (Paris Group)⁵⁶ ขึ้นมายึดกุมการนำในขบวนการนี้ การปราบปรามโดยฝ่ายรัฐบาลที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และโดยเฉพาะหลังจากรัฐบาลใช้กำลังปราบปรามการลุกขึ้นก่อการประท้วงของประชาชนที่ซัมลาวต (Samlaut) ในจังหวัดพระตะบอง ในช่วง ค.ศ. 1967-1968 อย่างรุนแรง ก็ทำให้คอมมิวนิสต์ที่ยังต่อสู้อยู่ในเขตเมือง รวมทั้งพวกฝ่ายซ้ายอื่นๆ อีกจำนวนมาก [เจ้าสีหนุเรียกคอมมิวนิสต์และ

⁵⁵ ดูประเด็นเรื่องบทบาทของสมเด็จพระนโรดมสีหนุในการได้เอกราชของกัมพูชาใน Chandler, A History of Cambodia, pp. 183-189

⁵⁶ คนกลุ่มนี้ เช่น พลพต [Pol Pot หรือชื่อจริง สลอตต สาร (Slot Sar)] เขียว สัมพัน (Khieu Samphan) และเลียง สารี (Ieng Sary) เป็นชาวกัมพูชารุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในฝรั่งเศส

พวกฝ่ายซ้ายทั้งหมดว่า “เขมรแดง” (Khmer Rouge) แต่ในเวลาต่อมาคำนี้หมายถึงคอมมิวนิสต์กลุ่มพลพตเป็นสำคัญ] ก็หนีเข้าป่าเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลด้วยสงครามกองโจร

เมื่อถึงช่วงนี้กัมพูชาเริ่มได้รับผลกระทบจากสงครามเวียดนาม ซึ่งรุนแรงมากขึ้นจากการแทรกแซงทางทหารของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ. 1965 ผลกระทบจากสงครามเวียดนาม⁵⁷ มีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดความบาดหมางระหว่างเจ้าสีหนุกับรัฐบาลสหรัฐ รวมทั้งระหว่างประมุขของกัมพูชากับกลุ่มการเมืองในกัมพูชาที่มีผลประโยชน์จากความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา เมื่อถึงช่วงปลายทศวรรษ 1960 สถานการณ์สู้รบกับขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาก็เลวร้ายลงไปพร้อมกับสถานะด้านสังคมและเศรษฐกิจของประเทศด้วย ในสถานะที่กัมพูชาอยู่ในความยากลำบากและเผชิญกับความขัดแย้งแตกแยกรุนแรงช่วงนี้เองที่เจ้าสีหนุต้องหมดอำนาจลงด้วยการยึดอำนาจของกองทัพและบุคคลในคณะรัฐบาลส่วนหนึ่งที่ไม่พอใจแนวทางนโยบายของเจ้าสีหนุในเดือนมีนาคม 1970

เจ้าสีหนุเมื่อถูกโค่นอำนาจจึงไปร่วมมือกับขบวนการคอมมิวนิสต์ที่กำลังทำสงครามต่อต้านรัฐบาลด้วยการประกาศจัดตั้งแนวร่วมแห่งชาติกัมพูชา (Front uni national du Kampuchéa or FUNK) เพื่อต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา-ลอนนอล (Lon Nol ผู้นำสำคัญคนหนึ่งในการยึดอำนาจจากเจ้าสีหนุ) ส่งผลให้ขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งจากการระดมกำลังประชาชนให้มาเป็น “ทหารสีหนุ” และการได้รับความช่วยเหลือทั้งในด้านอาวุธและการสู้รบครั้งสำคัญๆ กับฝ่ายรัฐบาล

ในช่วงนี้สงครามเวียดนามก็กำลังเข้าสู่ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญ ประธานาธิบดีนิกสัน (Richard M. Nixon) ประกาศหลักการที่จะถอนตัวไปจากเวียดนาม (ตามแนวทางที่เรียกว่า “Vietnamization”) และดำเนินการปรับความสัมพันธ์กับจีนไปพร้อมกันเพื่อให้บรรลุ “สันติภาพอย่างมีเกียรติ” (honorable peace) ขณะเดียวกันฝ่ายเวียดนามคอมมิวนิสต์หันมายอมรับแนวทางในการเจรจาเพื่อบรรลุความตกลงหยุดยิงกับสหรัฐอเมริกาด้วย (แม้ว่าการสู้รบจะยังดำเนินอยู่ตลอดเวลา) ดังนั้น เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายสามารถตกลงกันได้ที่สุดในตามความตกลงสันติภาพปารีส (Paris Peace Accords) เมื่อเดือนมกราคม 1973 (อีกไม่กี่เดือนหลังจากนั้นสหรัฐอเมริกาถอนกำลังทหารออกไปจากเวียดนามทั้งหมด) สถานะของรัฐบาลพนมเปญก็ตกอยู่ในสภาพสิ้นหวัง อีกเพียง 2 ปีต่อมา คือ วันที่ 17 เมษายน 1975 คอมมิวนิสต์ก็ยึดกรุงพนมเปญได้และจัดตั้งระบอบปกครองที่มีชื่อทางการว่ากัมพูชาประชาธิปไตย (Democratic Kampuchea)

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งและสงครามกลางเมืองในกัมพูชายังมิได้ยุติลงเพียงนี้ ความขัดแย้งซึ่งปะทุขึ้นใหม่ในช่วงระยะเวลาเพียง 2-3 ปีหลังจากนั้น มีมิติทั้งทางภายในและภายนอก การขัดแย้งซึ่งไม่เป็นที่ต้องการไม่ว่าจะเป็นชาวกัมพูชาเอง ชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มและชาวเวียดนามที่อยู่ในกัมพูชา อาจยอมรับให้เป็นความขัดแย้งในลักษณะของ “การต่อสู้ทางชนชั้น” ตามคำกล่าวอ้างของผู้นำรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย แต่ความขัดแย้งในขบวนการคอมมิวนิสต์ด้วยกันเอง ที่นำไปสู่การกำจัดกวาดล้างบุคคลที่ต้องสงสัยว่าเป็น

⁵⁷ กำลังของคอมมิวนิสต์เวียดนามได้เข้าไปใช้ดินแดนบางส่วนในจังหวัดด้านตะวันออกของกัมพูชาเป็นฐานปฏิบัติการและแหล่งพักพิงในการทำสงครามกับสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรตั้งแต่กลางทศวรรษ 1960 ทำให้ใน ค.ศ. 1969 สหรัฐอเมริกาก็ทิ้งระเบิดในกัมพูชา สร้างความเสียหายให้แก่ทั้งชีวิตและทรัพย์สินของชาวกัมพูชาอย่างมาก และยังเชื่อกันว่ามีส่วนทำให้กำลังของคอมมิวนิสต์กัมพูชาที่ต่อต้านรัฐบาลอยู่ขณะนั้น เข้มแข็งขึ้นด้วย

“ศัตรูภายใน” จำนวนมาก รวมทั้งที่เป็นผู้นำระดับสูง นั้น ไม่ว่าจะมิชอบอ้างใดก็ตาม กล่าวได้ว่าเป็นเพียงการต่อสู้ทางอำนาจที่รุนแรงและโหดร้ายเท่านั้นเอง ที่น่าสนใจคือการต่อสู้ทางอำนาจในลักษณะเช่นนี้สะท้อนรูปแบบที่เคยมีมาแล้วในอดีต นั่นคือ ความหวาดระแวงว่าศัตรูภายในจะอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกนั้นเองที่นำไปสู่การกำจัดกวาดล้างอย่างรุนแรงโหดร้ายดังกล่าว

การแทรกแซงทางทหารของเวียดนามในช่วงปลายเดือนธันวาคม 1978 แม้จะมีประเด็นปัญหาเฉพาะขณะนั้น (โดยเฉพาะการคุกคามของกัมพูชาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในช่วงที่เวียดนามกำลังเผชิญกับการกดดันจากความขัดแย้งกับจีน) แต่รูปแบบการใช้กำลังทหารในการจัดการกับปัญหาเพื่อจัดตั้งระบอบปกครองใหม่ที่เป็นมิตรกับตนขึ้น ไม่นับว่าแตกต่างไปจากการดำเนินงานในอดีตเพื่อให้มี “เจ้าผู้ครอง” ซึ่งยอมรับอำนาจขึ้นมาปกครองแทน กลุ่มผู้นำใหม่ซึ่งจัดตั้งระบอบปกครองด้วยการสนับสนุนของเวียดนามเรียกว่า “สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (People’s Republic of Kampuchea – PRK) ส่วนใหญ่เคยเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของพลพต แต่ต่อมาได้ต่อต้านและหลบหนีการกวาดล้างของพลพตเข้าไปในเวียดนาม และจัดตั้ง “แนวร่วมแห่งชาติกัมพูชาเพื่อการกอบกู้ชาติ” (Kampuchean National United Front for National Salvation) พวกนี้เองที่ “นำ” กำลังเวียดนามเข้ามายึดกัมพูชา

สงครามกลางเมืองรอบใหม่ที่ดำเนินสืบเนื่องต่อมาจากการรุกรานของเวียดนามครั้งนี้ดำเนินอยู่ถึง 10 ปีเต็ม และทำให้เห็นการแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่ายในกัมพูชาชัดเจน คือ มีรวมทั้งหมดถึง 4 กลุ่มด้วยกัน แม้จะมี 3 กลุ่มที่ร่วมกันต่อต้านรัฐบาล PRK [ผู้นำคนสำคัญในระบอบปกครองนี้ยังคงมีอำนาจต่อมาจนถึงปัจจุบัน คือ นายฮุนเซน (Hun Sen)] แต่ก็มิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือ “ร่วมมือ” กันอย่างแท้จริงแต่อย่างใด แม้กระทั่งหลังจากที่สหประชาชาติเข้าไปมีบทบาทในการยุติความขัดแย้งและการเลือกตั้งเพื่อให้กัมพูชาได้ “เกิดใหม่” ทางการเมืองแล้วก็ตาม แต่ความแตกแยกก็ยังดำรงอยู่ ดังจะเห็นได้จากการที่ต้องมีนายกรัฐมนตรี 2 คน และเมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ในความขัดแย้งที่มีอยู่ ก็มีการใช้กำลังต่อกัน ส่งผลให้ความสำเร็จในการแก้ปัญหาโดยสหประชาชาติซึ่งเป็นการดำเนินงานครั้งใหญ่ที่สุดและใช้งบประมาณมากที่สุดเกือบจะสูญสิ้นไปโดยสิ้นเชิง

ลาว แม้จะมีความเห็นไม่ลงรอยกันภายในราชอาณาจักรลาวว่า ฝ่ายคอมมิวนิสต์ปะเทดลาวควรจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองภายหลังเอกราชหรือไม่ (ลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสในช่วงเวลาเดียวกับกัมพูชา) รวมทั้งยังมีความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลที่เวียงจันทน์และปะเทดลาว แต่ก็มีจัดการเลือกตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม 1955 ใน 10 แขวงจากทั้งหมด 12 แขวง (ไม่มีการจัดการเลือกตั้งใน 2 แขวงที่เป็นเขตยึดครองของขบวนการปะเทดลาว ซึ่งประณามการเลือกตั้งครั้งนี้ว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย) จึงกล่าวได้ว่าลาวเริ่มชีวิตทางการเมืองภายหลังเอกราชในช่วงระยะเดียวกันกับกัมพูชา

รัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นหลังการเลือกตั้งมีเจ้าสุวธรรณูมาเป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งมีเป้าหมายหลักคือ การให้ลาวเป็นกลางและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติด้วยการให้ลาวทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แต่การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้นอกจากจะต้องเผชิญกับกระแสต่อต้านจากพวกฝ่ายขวาในลาวเองแล้ว ยังมีความกดดันจากภายนอกอีกด้วย กล่าวคือ ทั้งรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาไม่ต้องการที่จะให้

ฝ่ายปะเทดลาวเข้ามามีส่วนร่วมในรัฐบาลลาว โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาพยายามทุกวิถีทางที่จะไม่ให้มีการจัดตั้งรัฐบาลผสมที่มีปะเทดลาวร่วมอยู่ด้วย

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ฝ่ายปะเทดลาวก็เสริมสร้างความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นทั้งในทางทหารภายใต้การบังคับบัญชาของ ไกสอน พมวิหาน (เมื่อถึง ค.ศ. 1956 กองทัพของปะเทดลาวเพิ่มขึ้นถึง 2 เท่าเป็น 15 กองพันประจำการและหน่วยสนับสนุนอีกจำนวนหนึ่ง) และในทางการเมือง คือ การจัดตั้งพรรคประชาชนลาว (ต่อมาคือพรรคประชาชนปฏิวัติลาว หรือ Lao People's Revolutionary Party (LPRP)) ขึ้นในเดือนมีนาคม 1955 ในส่วนของเจ้าสุวรรณหงษ์มานั้น แม้จะถูกต่อต้านขัดขวาง แต่ก็ยังมุ่งมั่นเจรจากับเจ้าสุภานุวงศ์ของฝ่ายปะเทดลาวเพื่อจัดตั้งรัฐบาลผสม การเจรจาประสบความสำเร็จในเดือนธันวาคม 1956

มีการจัดตั้ง “รัฐบาลชั่วคราวแห่งการรวมชาติ” (Provisional Government of National Union) ในพฤศจิกายน 1957 รัฐมนตรี 2 คนของฝ่ายปะเทดลาวที่เข้าร่วมรัฐบาลผสมชุดแรกนี้ คือเจ้าสุภานุวงศ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวางแผน พื้นฟูบูรณะ และพัฒนาเมือง และนายภูมิ วงศ์วิจิตร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศาสนาและจิตรศิลป์ รัฐบาลชุดนี้ประกอบด้วยรัฐมนตรีรวมทั้งสิ้น 14 คน

จากนั้นมีการจัดการเลือกตั้งเพิ่มเติมขึ้นในเดือนพฤษภาคม 1958 แนวลาวยรักชาติ (Neo Lao Hak Xat หรือ Lao Patriotic Front) ซึ่งลงแข่งขันในฐานะตัวแทนของปะเทดลาวได้ 9 ที่นั่งจากทั้งหมด 21 ที่นั่ง พรรคสันติภาพ (Santiphap) ที่ได้ 4 ที่นั่งก็เป็นพรรคฝ่ายซ้ายที่เป็นแนวร่วมของปะเทดลาว การเลือกตั้งครั้งนี้จึงนับเป็นความสำเร็จของฝ่ายซ้ายที่มีการจัดตั้งทางการเมืองดีกว่าและสามารถเข้าถึงประชาชนในเขตชนบทมากกว่าฝ่ายอื่นๆ เจ้าสุภานุวงศ์ได้รับเลือกในเขตเวียงจันทน์ด้วยคะแนนเสียงสูงสุด และได้รับเลือกเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร

การเลือกตั้งครั้งนี้มีผลเท่ากับเป็นการปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อตกลงเจนีวา ค.ศ. 1954 โดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลผสมชุดแรกของลาวดำรงอยู่ได้เพียง 8 เดือนเท่านั้น การแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะด้วยการระงับความช่วยเหลือจนก่อให้เกิดวิกฤตด้านการเงิน มีส่วนสำคัญในการบ่อนทำลายรัฐบาลชุดนี้ ความยุ่งเหยิงทางการเมืองที่ตามมา รวมทั้งการยึดอำนาจโดยร้อยเอก กองแล (Kong Le) ในเดือนสิงหาคม 1960 นำลาวไปสู่สงครามกลางเมืองในที่สุด

การสู้รบรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้ต้องมีการจัดประชุมนานาชาติที่เจนีวาครั้งที่ 2 ในเดือนพฤษภาคม 1961 เพื่อพิจารณาปัญหาลาว แต่ก่อนเปิดประชุม กองกำลังฝ่ายปะเทดลาวร่วมกับฝ่ายเป็นกลางที่มีกองแลเป็นผู้นำก็ควบคุมพื้นที่ 2 ใน 3 ของลาวไว้ได้แล้ว การประชุมดำเนินไปอย่างยืดเยื้อ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตจึงต้องร่วมกันกดดันให้ 3 เจ้าลาว คือ เจ้าสุวรรณหงษ์มา เจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาสัก และเจ้าสุภานุวงศ์ ในฐานะตัวแทนของลาวฝ่ายเป็นกลาง ฝ่ายขวา และฝ่ายซ้าย ตามลำดับ ยอมร่วมประชุมกันในเดือนมกราคมปีต่อมา และเดือนกรกฎาคม 1962 ก็มีการลงนามในข้อตกลงเจนีวาซึ่งประกาศให้ลาวเป็นกลางและวางแนวทางที่จะให้หลักประกันในเรื่องนี้ ผลจากความตกลงนี้ทำให้มีการจัดตั้งรัฐบาลผสมชุดที่ 2 ของลาว เจ้าสุวรรณหงษ์มา กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรี

เมื่อถึงช่วงนี้ลาวก็เช่นเดียวกับกัมพูชาที่เริ่มได้รับผลกระทบจากสถานการณ์สู้รบในเวียดนามใต้ที่รุนแรงขึ้นพร้อมๆ กับการขยายการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา นอกจากนั้น เวียดนามเหนือก็เริ่มส่งกำลังพล

และยุทธสัมภาระลงมาถึงได้มากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยเส้นทางโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh Trail) ที่บางส่วนผ่านดินแดนลาว ทำให้เป็นการยากที่ลาวจะรักษาความเป็นกลางไว้ได้

ความอ่อนแอและแตกแยกภายในประเทศยังทำให้สถานะของลาวเลวร้ายลงอีก ลาวแต่ละฝ่ายอาศัยการสนับสนุนจากชาติที่เป็นอริกันเป็นสำคัญ กล่าวคือ ปะเทศลาวพึ่งพาเวียดนามเหนือ จีน และสหภาพโซเวียต ลาวฝ่ายขวาแสวงหาการสนับสนุนจากไทยและสหรัฐอเมริกา ลาวฝ่ายเป็นกลางในเวลาต่อมา ก็เอนเอียงมาทางฝ่ายตะวันตก ยิ่งไปกว่านั้น ฝ่ายขวาและฝ่ายเป็นกลางก็ได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน เช่น ฝ่ายเป็นกลางนอกจากจะมีพรรคลาวเป็นกลาง (Lao Pen Kang) ที่มีเจ้าสุวรรณหงษ์เป็นผู้นำแล้ว ยังมีพรรคอื่นๆ ซึ่งดูจะใกล้ชิดกับฝ่ายซ้ายมากกว่า รัฐบาลผสม 3 ฝ่ายที่เจ้าสุวรรณหงษ์หวังจะให้เป็นหลักประกันให้แก่ทั้งความเป็นกลางและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของลาว จึงยากจะดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกเช่นนี้

ช่วงปลาย ค.ศ. 1962 ต่อกับช่วงปีต่อมา มีการลอบสังหารเกิดขึ้นหลายครั้ง ที่สำคัญคือการลอบสังหารกนิม พลเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลผสมของลาว เมื่อวันที่ 1 เมษายน 1963 นอกจากนั้น ยังเกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังฝ่ายเป็นกลางด้วยกันเอง และเมื่อประกอบกับการแทรกแซงจากทั้งเวียดนามเหนือซึ่งยึดพื้นที่ชายแดนด้านตะวันออกของลาวเพื่อปกป้องเส้นทางโฮจิมินห์ และสหรัฐอเมริกาที่ใช้ “สงครามลับ” (secret war) ทางตอนเหนือของลาวโดยอาศัยกองกำลังม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เพื่อต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ รัฐบาลผสมชุดที่ 2 ของลาวก็สิ้นสุดลงเมื่อสิ้น ค.ศ. 1963 สงครามกลางเมืองในลาวก็เริ่มขึ้นใหม่ และเมื่อถึงช่วงนี้ไม่เพียงแต่ความเป็นกลางของลาวจะถูกทำลาย แต่ลาวยังถูกดึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสงครามเวียดนามด้วย

สหรัฐอเมริกาโจมตีทิ้งระเบิดอย่างหนักในพื้นที่ด้านตะวันออกของลาวเพื่อต้องการทำลายเส้นทางโฮจิมินห์ รวมทั้งเขตที่เป็นที่มั่นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ (สหรัฐอเมริกาปฏิบัติการทิ้งระเบิดในลาวรวมทั้งสิ้น 580,000 เทียบิน เฉลี่ย 400 ลูก/วันในเขตคอมมิวนิสต์ และ 16,000 ลูกต่อวันในเขตเส้นทางโฮจิมินห์) ในขณะที่เวียดนามเหนือก็ได้ให้การสนับสนุนฝ่ายปะเทศลาวอย่างเต็มที่ และรุกกล้าเข้ามาในดินแดนลาวนับครั้งไม่ถ้วน รัฐบาลราชอาณาจักรลาวที่ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาสูญเสียพื้นที่ควบคุมให้แก่ฝ่ายปะเทศลาวไปเรื่อยๆ เมื่อถึง ค.ศ. 1972 ฝ่ายปะเทศลาวก็คุมพื้นที่ได้ประมาณร้อยละ 80 ของประเทศ ในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนี้ทั้ง 2 ฝ่ายเจรจาตกลงหยุดยิงกัน และในเดือนมกราคม 1973 เมื่อสหรัฐอเมริกาทำความตกลงหยุดยิงกับเวียดนามเหนือ รัฐบาลลาวจำต้องยอมลงนามในความตกลงฟื้นฟูสันติภาพและความปรองดองแห่งชาติ (Agreement on the Restoration of Peace and National Reconciliation) เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ปีเดียวกัน ความตกลงนี้นำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลผสมชุดที่ 3 ในเดือนเมษายน 1974 โดยมีเจ้าสุวรรณหงษ์เป็นนายกรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตาม การสู้รบในเวียดนามและกัมพูชาก็ยังดำเนินต่อไป ชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวียดนามและกัมพูชาในช่วง ค.ศ. 1974 ถึงเดือนเมษายน 1975 ทำให้ฝ่ายขวาในลาวเสียขวัญอย่างมาก และเมื่อเกิดความวุ่นวายทางการเมือง (เหตุการณ์รุนแรงที่สุดในช่วงนี้คือ เจ้าบุญอุ้ม ณ จัมปาสัก ถูกขว้างระเบิดใส่รถยนต์จนเสียชีวิต) สมเด็จเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวัฒนา (ขึ้นครองราชย์ ค.ศ. 1959 หลังจากสมเด็จเจ้ามหาชีวิต

ศรีสว่างวงศ์สิ้นพระชนม์) ก็ทรงประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 13 เมษายน 1975 จากนั้นรัฐมนตรีฝ่ายขวาในรัฐบาลผสมทั้ง 5 คนก็ลาออกและเดินทางเข้าประเทศไทย และฝ่ายปะเทดลาวก็ยึดอำนาจทางทหารได้หมดทั้งประเทศในเดือนต่อมา และยึดอำนาจการปกครองลาวได้อย่างเบ็ดเสร็จเมื่อผู้นำปะเทดลาวประกาศจัดตั้งรัฐบาลภายใต้พรรคประชาชนปฏิวัติลาวเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 1975 ราชอาณาจักรลาวนับว่าสิ้นสุดลง แม้ในชั้นแรกรัฐบาลใหม่ของลาวแต่งตั้งให้อู๊ดเต้เจ้ามหาชีวิตเป็นที่ปรึกษารัฐบาล แต่ภายหลังพรรคประชาชนปฏิวัติลาวก็จับกุมตัวอู๊ดเต้เจ้ามหาชีวิตและพระมเหสีไปคุมขังในค่ายกักกันจนสิ้นพระชนม์ในเวลาต่อมา ลาวจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแท้จริงภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์นี้เอง ส่วนหนึ่งคงจะเป็นเพราะพรรค LPRP สามารถกุมอำนาจในลาวไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จนั่นเอง

เวียดนาม กระแสชาตินิยมสมัยใหม่ในเวียดนามปรากฏตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อย่างไรก็ดี ที่จะมีความสำคัญที่สุด คือ อิทธิพลของความคิดมาร์กซ์-เลนิน (Marxism-Leninism) ที่นำไปสู่การก่อตั้ง “พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน” (Indochinese Communist Party – ICP) ขึ้นในเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1930 และมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียดนามในเวลาต่อมา

กองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดครองเวียดนาม (และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด) ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา และเมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 1945 แนวร่วมกู้ชาติเวียดนาม (Viet-Minh คำเรียกย่อของ Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi) ซึ่งนำโดยพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่ยังใช้ชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ได้นำประชาชนลุกฮือขึ้นทั่วประเทศเพื่อยึดอำนาจ โฮจิมินห์ (Ho Chi Minh) ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์เตรียมการลุกฮือครั้งนี้ ที่ต่อมาเรียกว่า “การปฏิวัติเดือนสิงหาคม” (August Revolution) ไว้ตั้งเมื่อมีการจัดตั้งขบวนการเวียดนามในเดือนพฤษภาคม 1941 ด้วยการขยายฐานการสนับสนุนในเขตชนบทอย่างกว้างขวาง ในช่วงนั้นเกิดทุพภิกษภัยร้ายแรงขึ้นในจังหวัดทางเหนือ เวียดนามก็ได้ฉวยโอกาสจากวิกฤตครั้งนี้ในการสร้างฐานมวลชนสนับสนุนด้วยการยึดสต็อกข้าวในที่ต่างๆ แล้วนำไปแจกจ่ายให้แก่ประชาชน

แม้ว่า “การปฏิวัติเดือนสิงหาคม” มิได้เกิดขึ้นอย่างประสานสอดคล้อง โดยเป็นปฏิบัติการที่กระจัดกระจายมากกว่าที่มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ทางการของพรรคคอมมิวนิสต์ แต่เวียดนามก็สามารถยึดอำนาจได้สำเร็จ จักรพรรดิเบ๋ด่าย (Bao Dai) ซึ่งกลายเป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์เหงวียน ทรงยอมสละราชสมบัติเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 1945 และมอบอำนาจการปกครองแก่เวียดนาม เหตุการณ์นี้มีความสำคัญในแง่ที่เป็นการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่เวียดนามอย่างน้อยในสายตาของประชาชนชาวเวียดนาม

โฮจิมินห์ประกาศเอกราชของเวียดนามที่จตุรัสบาติงห์ (Ba Dinh) ในกรุงฮานอย เมื่อวันที่ 2 กันยายน 1945 ท่ามกลางประชาชนหลายแสนคนที่โห่ร้องดีใจ โฮประกาศจัดตั้ง “สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม” (Democratic Republic of Vietnam – DRV) ในครั้งนั้นด้วย อย่างไรก็ดี ความดีใจดำรงอยู่ได้ไม่นาน เพราะหลังจากนั้นระบอบปกครองที่โฮเพิ่งจัดตั้งขึ้นก็ต้องเผชิญกับทั้งกองกำลังพันธมิตร (อังกฤษและจีนคณะชาติ) ที่เข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น และฝรั่งเศสที่ต้องการกลับเข้าปกครองอินโดจีน ดังนั้น แม้ว่าประชาชนจำนวนมากยังอดอยากหิวโหย (มีผู้เสียชีวิตจากทุพภิกษภัยครั้งนั้นไม่น้อยกว่า 2 ล้านคน) แต่รัฐบาลใหม่ของเวียดนามก็แทบไม่มีโอกาสจะปกครองบริหารประเทศ เมื่อการเจรจาทำความตกลงกับฝรั่งเศสเรื่องเอกราชล้มเหลว

เวียดนามก็เข้าสู่สงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 [First Indochina War หรือมักเรียกว่า “สงครามฝรั่งเศส-เวียดนาม” (Franco-Vietminh War)] ซึ่งเริ่มขึ้นในเดือนธันวาคม 1946

สงครามกับฝรั่งเศสดำเนินอยู่ถึง 8 ปีกว่าจะยุติลงด้วยข้อตกลงเจนีวาเดือนกรกฎาคม 1954 ที่แบ่งเวียดนามเป็น 2 ส่วน และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเพื่อให้ประชาชนชาวเวียดนามตัดสินใจชะตาชีวิตทางการเมืองของตนเองภายใน 2 ปี แต่การยุติสงครามครั้งนี้ถือกันว่าเป็นการ “พักรบ” ชั่วคราวเท่านั้น เพราะหลังจากนั้นไม่นาน สงครามครั้งใหม่ คือ สงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 (Second Indochina War) ก็เกิดขึ้น ช่วง “พักรบ” ครั้งนี้เป็นช่วงที่เวียดนามเหนือ (North Vietnam หรือ DRV) ที่อยู่ภายใต้ระบอบปกครองคอมมิวนิสต์เริ่ม “การปฏิวัติสังคมนิยม” (socialist Revolution) เพื่อเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นแบบสังคมนิยม ส่วนเวียดนามตอนใต้ก็ได้รับการจัดตั้งเป็น “สาธารณรัฐเวียดนาม” [Republic of Vietnam หรือเวียดนามใต้ (South Vietnam)] ในเดือนตุลาคม 1955 การเลือกตั้งที่กำหนดไว้ตามข้อตกลงเจนีวาก็ไม่มีการจัดขึ้น

การแบ่งเวียดนามเป็น 2 ประเทศแม้จะเป็นผลโดยตรงมาจากการเข้าแทรกแซงของมหาอำนาจที่มีความขัดแย้งกันในสงครามเย็น (Cold War) ที่เกิดขึ้นในยุโรปช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และขยายมาถึงเอเชียเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จในสงครามกลางเมืองในจีน แต่การแบ่งออกเป็น 2 ประเทศย่อมไม่เกิดขึ้นได้โดยง่ายหากไม่มีสภาพเงื่อนไขที่เป็นพื้นฐานของความแตกแยกภายใน ซึ่งมีความเป็นมายาวนานในประวัติศาสตร์ น่าสนใจว่า “เส้นขนานที่ 17” ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเวียดนามออกเป็น 2 ส่วนครั้งนี้ยังไม่ไกลจากกำแพงที่สร้างขึ้นที่ต่งไฮ่ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เพื่อแบ่งดินแดนออกเป็น 2 ส่วนมาแล้ว

สงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 หรือที่มักรู้จักกันในนาม “สงครามเวียดนาม” (Vietnam War โดยเฉพาะในช่วงที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาแทรกแซงทางทหารอย่างเต็มตัวตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1965) ดำเนินอยู่อย่างยาวนาน โดยมีช่วงที่มีการสู้รบรุนแรงไม่น้อยกว่า 10 ปี สร้างความเสียหายมากมายมหาศาลทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน สงครามที่ยุติลงในเดือนเมษายน 1975 โดยชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ทำให้เวียดนามที่กลับมารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ใหม่อยู่ภายใต้ระบอบปกครองคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า สถานะผู้นำที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของเวียดนาม (เช่นเดียวกับกรณีของลาว) คงจะมีส่วนอยู่ไม่น้อยในการทำให้เวียดนามภายหลังการรวมชาติจะกลับสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแท้จริงแม้ว่าความแตกต่าง โดยเฉพาะระหว่างเวียดนามตอนเหนือและเวียดนามตอนใต้จะยังคงมีอยู่ก็ตาม⁵⁸

สถานะผู้นำของเวียดนามมีลักษณะของสถานะผู้นำร่วม (collective leadership) ที่วิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยของโฮ จิ มินห์ ซึ่งต้องการให้บทบาททั้งของตนเองและของผู้นำคนอื่นๆ เป็นรองบทบาทของพรรค เพื่อเป็นหลักประกันว่า จะไม่มี “บุคคล” ใดมีบทบาทและอำนาจโดดเด่นที่สุด (แม้กระทั่งเลขาธิการพรรคซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งสูงสุดก็ถือว่าเป็นเพียง “first among equals”) เพราะเขาถือว่าบุคคลย่อมจะมีข้อจำกัด

⁵⁸ ความแตกต่างระหว่างเวียดนามตอนเหนือและเวียดนามตอนใต้ทั้งในแง่ของสังคมและวิถีการดำรงชีวิตมีอยู่มาแต่เดิมแล้ว ในช่วงหลัง ค.ศ. ๑๙๗๕ คนเวียดนามตอนใต้จำนวนไม่น้อยรู้สึกว่ เวียดนามตอนเหนือและผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์มีส่วนทำให้ประเทศไม่เติบโตก้าวหน้า นอกจากนั้น ตำแหน่งหน้าที่สำคัญทั้งในส่วนของการพรรคและของรัฐก็มักตกอยู่กับคนจากเวียดนามตอนเหนือ

ของตนเอง จึงได้หนุนสร้างอย่างจริงจังที่จะทำให้มีระบบการตัดสินใจร่วมกัน โฮจิงลดทั้งภาพพจน์และบทบาทของตนเอง กลายเป็นการวางรากฐานให้แก่ระบบผู้นำร่วมของเวียดนามนับแต่นั้นมา กล่าวคือ โดยเฉพาะตั้งแต่ สมัชชาพรรคครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1960 ก็มีการจัดวางตำแหน่งและแบ่งสรรอำนาจให้มีความสมดุลกันในบรรดา ผู้นำระดับสูงเพื่อวางรากฐานให้แก่ระบบผู้นำร่วมต่อไปในวันข้างหน้า

ตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 1980 การผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนผู้นำระดับสูงก็เริ่มคงเส้นคงวามากขึ้น ซึ่งเป็นพัฒนาการที่อาจจะมองได้ว่า เป็นไปตามความจำเป็นของช่วงสมัยปัจจุบันของระบบที่ไม่ต้องการให้ใครหรือฝ่ายใดในการเมืองเวียดนามสามารถผูกขาดอำนาจได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน ดังนั้น เราอาจจะมองพัฒนาการนี้ในแง่ของความเปลี่ยนแปลงหรือความต่อเนื่องของระบบที่วิวัฒนาการมาระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ได้ แต่ลักษณะของการที่คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถผลัดเปลี่ยนกันเข้ามารับผิดชอบบริหารประเทศนั้น สะท้อนแนวโน้มในยุคสมัยของเราอย่างแน่นอน (จีนปัจจุบันก็มีการผลัดเปลี่ยนผู้นำระดับสูงในลักษณะนี้มากขึ้น)

การมีสภาวะผู้นำร่วมและระบบการหมุนเวียนกันขึ้นมามีอำนาจของกลุ่มและฝ่ายต่างๆ โดยไม่ให้กลุ่มและฝ่ายหรือบุคคลใดเข้ามาผูกขาดอำนาจยาวนาน มีผลทำให้สภาวะผู้นำของเวียดนามมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งจะเห็นได้จากการไม่มีความขัดแย้งที่จะนำไปสู่การกำจัดการล้างกันอย่างรุนแรงเช่นที่ได้เกิดขึ้นในกัมพูชากายใต้ระบอบปกครองกัมพูชาธิปไตย ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงเช่นนี้น่าจะมีส่วนอยู่ไม่น้อยในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติภายหลังสงครามเวียดนาม อย่างไรก็ตาม การที่เวียดนามมีพรรคการเมืองพรรคเดียวผูกขาดอำนาจทางการเมือง อาจทำให้สภาวะผู้นำของเวียดนามประสบปัญหาความชอบธรรมทางการเมือง ดังนั้น พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็คงจะคล้ายกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ที่อาศัยความสำเร็จในการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทันสมัยอย่างรวดเร็วเป็นรากฐานสร้างความชอบธรรมในการปกครองบริหารประเทศ

พม่า เมื่อออง ซาน (Aung San) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชของพม่า โดยเฉพาะในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา ยอมเข้าร่วมสภาบริหารของข้าหลวง (Governor's Executive Council) สถานที่ทำหน้าที่คล้ายกับคณะรัฐมนตรีนั่นเอง) พร้อมกับสมาชิกคนอื่นๆ ใน “สันนิบาตเสรีภาพของประชาชนต่อต้านเผด็จการฟาสซิสต์” [Anti-Fascist People's Freedom League (AFPFL) องค์การนี้จะมีบทบาทสำคัญต่อมาในการเมืองพม่าภายหลังเอกราช] สภาบริหารชุดใหม่ก็มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้นเพราะมีผู้นำชาตินิยมเหล่านี้เข้าไปร่วมด้วย จึงได้ทำหน้าที่เจรจาเรื่องเอกราชพม่ากับรัฐบาลอังกฤษ

การเจรจาตกลงด้วยความสำเร็จที่กรุงลอนดอน มีการลงนามในความตกลงระหว่างออง ซาน กับ นายกรัฐมนตรีคลีเมนต์ แอตลี (Clement Atlee) ในวันที่ 27 มกราคม 1947 อย่างไรก็ตาม ความตกลงครั้งนี้สร้างความไม่พอใจแก่ทั้งฝ่ายคอมมิวนิสต์และกลุ่มอนุรักษนิยมในพม่า กลุ่มคอมมิวนิสต์ธงแดง (Red Flag Communists) ที่นำโดยทะชินโซ (Thakin Soe) ถอนตัวออกไปต่อสู้แบบใต้ดิน ส่วนกลุ่มอนุรักษนิยมก็ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล นับเป็นการก่อตัวครั้งสำคัญของความขัดแย้งภายหลังเอกราช

นอกจากประสบความสำเร็จในการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษแล้ว ออง ซานยังประสบความสำเร็จในการทำความตกลงกับชนกลุ่มน้อยต่างๆ ในการประชุมที่ผิงหลง (Panglong หรือปางหลวง) เมื่อวันที่ 15

กุมภาพันธ์ 1947 ด้วย แม้ว่าหลังจากนั้นไม่นานจะมีการก่อการกบฏขึ้นในยะไข่หรืออาระกันซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์ชื่อ อุ เสนดา (U Seinda) เป็นผู้นำและเริ่มขยายตัวออกไปยังเขตอื่นๆ แต่เมื่อถึงช่วงนี้ AFPFL ที่นำโดย ออง ซานและกลุ่มสังคมนิยมก็ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ความนิยมดังกล่าวเห็นได้ชัดเมื่อ AFPFL ชนะการเลือกตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นสภานิติบัญญัติต่อไป) ในเดือนเมษายนปีเดียวกันอย่างท่วมท้น

อย่างไรก็ดี อีกเพียงประมาณ 3 เดือนต่อมา ก็เกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันที่สร้างความตกตะลึงให้แก่คนทั้งชาติ คือ ในวันที่ 19 กรกฎาคม 1947 อุซอร์ (U Saw) อดีตนายกรัฐมนตรีช่วงสมัยก่อนเอกราช ซึ่งมีความคิดอนุรักษนิยม ได้ดำเนินการให้มีการสังหารออง ซาน โดยกองกำลังติดอาวุธของเขาได้บุกเข้าไปในอาคารสำนักเลขาธิการ (Secretariat Building) ซึ่งขณะนั้นกำลังมีการประชุมสภาบริหาร (คณะรัฐมนตรี) และสังหารออง ซานพร้อมกับรัฐมนตรีอีก 6 คน รวมทั้งเลขาธิการคณะรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยอีก 1 คน ก็ถูกสังหารในคราวนี้ด้วย อุซอร์ถูกจับและส่งตัวขึ้นศาล และถูกตัดสินประหารชีวิตด้วยการแขวนคอ ในระหว่างการไต่สวนปรากฏว่ามีนายทหารอังกฤษระดับกลางจำนวนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการสังหารครั้งนี้ด้วย จึงต้องขึ้นศาลและถูกตัดสินจำคุกในที่สุด วันที่ 19 กรกฎาคม ได้กลายมาเป็นวันรำลึกถึงเหตุการณ์นี้ เรียกว่า “วันของผู้สละชีวิต” (Martyrs’ Day) จนทุกวันนี้

เมื่อออง ซานเสียชีวิตลงเช่นนี้ ทะชินนุ (Thakin Nu) ผู้นำกลุ่มสังคมนิยมใน AFPFL จึงได้รับการร้องขอให้จัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ และเป็นประธานในพิธีประกาศเอกราชของพม่า เมื่อวันที่ 4 มกราคม 1948 ความรู้สึกของคนพม่าที่ต้องการจะพ้นจากอำนาจและอิทธิพลของอังกฤษรุนแรงมากจนทำให้เมื่อได้รับเอกราชพม่าไม่ยอมเข้าร่วมอยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ (British Commonwealth) เช่นเดียวกับชาติที่เคยเป็นอาณานิคมอังกฤษอื่นๆ เช่น อินเดียและปากีสถาน

เมื่อได้รับเอกราชพม่าจัดการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา (parliamentary system) พม่ามีฐานะเป็นสาธารณรัฐเรียกว่า “สหภาพพม่า” (Union of Burma ต่อใน ค.ศ. ๑๙๘๙ รัฐบาลทหารของพม่าได้เปลี่ยนชื่อประเทศเป็น “Union of Myanmar” ก่อนจะมาใช้ชื่อปัจจุบัน คือ สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า) มี Sao Shwe Thaik ชาวไทยใหญ่เป็นประธานาธิบดี และอุ努 (U Nu คนเดียวกับทะชินนุ คำ “U” เป็นคำนำหน้าชื่อ) เป็นนายกรัฐมนตรี ระบบรัฐสภาของพม่าประกอบด้วย 2 สภา ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎร (Chamber of Deputies) และสภาผู้แทนกลุ่มชาติ (Chamber of Nationalities)

ช่วงประมาณ 10 ปีแรกภายหลังเอกราชพม่าประสบปัญหาและความยากลำบากมากมาย ปัญหาสำคัญคือความไม่สงบที่เกิดขึ้นจากการก่อการกบฏและการก่อการร้ายโดยกลุ่มและฝ่ายต่างๆ เช่น กลุ่มคอมมิวนิสต์ธงแดงของทะชินโซ กลุ่มคอมมิวนิสต์ธงขาวของทะชินตันทุน (Thakin Than Tun) กลุ่มกบฏที่นำโดย โบ ลา ยอง (Bo La Yaung) ซึ่งเคยเป็นหนึ่งในบรรดา “สหาย 30 คน”⁵⁹ และกลุ่มทหารกบฏที่เรียกตนเองว่า “กองทัพปฏิวัติพม่า” (Revolutionary Burma Army – RBA) ซึ่งนำโดยผู้นำ 3 คนที่เคยอยู่ในกลุ่ม

---

⁵⁹ ในระหว่างสงคราม ออง ซาน เคยร่วมมือกับญี่ปุ่น และรวบรวมคนหนุ่ม ๒๙ คน ให้ร่วมเดินทางไปกับเขาเพื่อรับการฝึกทางทหารที่เกาะไหหลำ คนเหล่านี้เมื่อกลับก็จะเป็นที่รู้จักกันในนาม “สหาย 30 คน” (Thirty Comrades)

“สหยา 30 คน” เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่มีส่วนอย่างมากในการทำให้การเมืองในพม่าหลังเอกราชขาดเสถียรภาพ คือ ปัญหาชนชาติที่ไม่ใช่ “พม่า” โดยเฉพาะกลุ่มชนมุสลิมอาระกัน ที่เรียกตนเองว่า “Mujahid” และกลุ่มสหภาพกะเหรี่ยงแห่งชาติ (Karen National Union – KNU) นอกจากกลุ่มกบฏและกลุ่มก่อการร้ายต่างๆ แล้ว ดินแดนตอนเหนือของพม่ายังตกอยู่ใต้การควบคุมของกองกำลังกั๋วมินตั๋ง (Kuomintang – KMT) อยู่เป็นเวลาหลายปีหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนประสบความสำเร็จชนะบนแผ่นดินใหญ่จีนเมื่อเดือนตุลาคม 1949 กองกำลังนี้สร้างปัญหาให้แก่รัฐบาลพม่าไม่น้อย

เมื่อถึง ค.ศ. 1958 เศรษฐกิจของประเทศเริ่มจะกระเตื้องขึ้นแล้ว แต่เมื่อถึงช่วงนั้นความไม่เชื่อมั่นว่ารัฐบาลจะสามารถบรรลุเป้าหมายแห่งการพัฒนาได้ตามที่ให้คำมั่นสัญญาไว้ก็ยิ่งมีมากขึ้นทุกที ในขณะที่การคอร์รัปชันก็มีอยู่อย่างแพร่หลาย และความขัดแย้งแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย (factionalism) ใน AFPFL ของนายกรัฐมนตรีอูอูอูรุนแรงขึ้น ความแตกแยกนี้เกิดขึ้นทั้งๆ ที่โครงการสร้างความปรองดองของอูอูกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ประสบความสำเร็จอย่างไม่คาดหมาย ในรัฐสภาสถานการณ์ไร้เสถียรภาพอย่างมาก ทำให้ใน ค.ศ. 1958 อูอูลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีนายพลเนวิน (Ne Win เป็นหนึ่งในบรรดาสหยา 30 คนด้วย) เสนาธิการทหารบก ขึ้นมาเป็นผู้นำรัฐบาลรักษาการ

เนวินเป็นผู้นำรัฐบาลรักษาการจนกระทั่งมีการเลือกตั้งใหม่ใน ค.ศ. 1961 ในการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคการเมืองใหม่ของอูอู คือ พรรคสหภาพ (Union Party) ได้รับชัยชนะ อูอูจึงกลับมาจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม คณะทหารซึ่งมีประสบการณ์ในการบริหารประเทศอยู่ 18 เดือนก่อนหน้านี้จะมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ เห็นว่า สหภาพพม่ากำลังจะแตกสลายภายใต้รัฐบาลอูอู ซึ่งในขณะเดียวกันนั้นก็ดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจเปี่ยงเบนไปจากแนวทางสังคมนิยมที่ผู้ก่อตั้งประเทศ คือ ออง ซาน สู้วางไว้ ดังนั้น ในวันที่ 2 มีนาคม 1962 คณะทหารนำโดยเนวินจึงเข้ายึดอำนาจการปกครองอีกครั้งหนึ่ง ส่งผลให้พม่าต้องอยู่ภายใต้เผด็จการทหารเป็นเวลายาวนานเกือบครึ่งศตวรรษก่อนมีการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางประชาธิปไตยเมื่อสิ้นทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้เอง

อำนาจนิยมภายหลังเอกราช

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งใน 4 ประเทศที่นำมาเสนอไว้ในที่นี้ คือ “อำนาจนิยม” เราอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นวัฏจักรที่สลับกับความขัดแย้งแตกแยกทางการเมืองภายในที่ได้กล่าวแล้ว หากจะมองในแง่นี้ วัฏจักรเช่นนี้ก็คงไม่แตกต่างกับวัฏจักรของความพยายามในการรวบอำนาจเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นภายใต้ภายใต้กษัตริย์ที่เข้มแข็งสลับกับความขัดแย้งแตกแยกที่มีอยู่เกือบตลอดช่วงสมัยต่างๆ ในประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ตาม เมื่อยุคสมัยแห่งอำนาจเบ็ดเสร็จของกษัตริย์หรือราชวงศ์ที่เข้มแข็งหมดไปแล้ว ในยุคสมัยของเราอำนาจนิยมปรากฏขึ้นในหลายรูปแบบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นอำนาจนิยมของรัฐบาลพลเรือนในกัมพูชาทั้งในช่วงรัฐบาลเจ้าสีหนุ (ค.ศ. 1955-1970) และสมัยประชาธิปไตยภายหลังสงครามกลางเมือง (ค.ศ. 1993-ปัจจุบัน) อำนาจนิยมแบบเผด็จการทหารในพม่า (ค.ศ. 1962-2010) หรืออำนาจนิยมแบบเผด็จการอำนาจโดยพรรคคอมมิวนิสต์ในลาวและเวียดนาม

การพิจารณาในที่นี้จะมีใช้การวิเคราะห์การเมืองภายใน 4 ประเทศเพื่อหาข้อสรุปว่าอำนาจนิยมก่อตัวขึ้นได้อย่างไร รวมทั้งจะไม่เน้นไปที่รูปแบบต่างๆ ของอำนาจนิยมที่ปรากฏในช่วงหลังสมัยอาณานิคม เช่น “เอกาธิปไตย” (autocracy) ของเจ้าสีหนุ แต่จะเชื่อมโยงการเมืองลักษณะนี้ไปถึงสภาพเงื่อนไขบางประการที่เป็นมรดกของอดีต และจะสรุปอย่างสั้นๆ เท่านั้น

ผู้นำกัมพูชาหลังเอกราช คือ สมเด็จพระนโรดมสีหนุที่ต่อมาทรงสละราชสมบัติเพื่อเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง ก็ไม่ต่างไปจากผู้นำชาติโลกที่สามสมัยนั้นหลายคน [กรณีที่จะเทียบเคียงกันได้คือ ประธานาธิบดีซูการ์โน (Sukarno) แห่งอินโดนีเซีย] ที่ต้องการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติโดยการรวมกลุ่มพลังทางการเมืองหลากหลายภายใต้อำนาจการนำของตน เราจะไม่กล่าวถึงปัจจัยที่นำไปสู่การโค่นล้มเจ้าสีหนุอีก แต่สิ่งที่ควรย้ำไว้ในที่นี้ คือ เมื่ออำนาจนิยมในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติล้มเหลว ความขัดแย้งแตกแยกรุนแรงก็เข้ามาแทนที่ ทำให้กัมพูชากอยู่ในภาวะสงครามกลางเมืองเป็นเวลายาวนานถึงประมาณ 20 ปี (ตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1970 ถึง ค.ศ. 1990) ภายหลัง “การเกิดใหม่” ทางการเมืองเมื่อมีการจัดการเลือกตั้งโดยสหประชาชาติใน ค.ศ. 1993 ความขัดแย้งแตกแยกทางการเมืองก็ยังคงดำรงอยู่และด้วยการ “ยึดอำนาจ” โดยกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุด คือ พรรคประชาชนกัมพูชา (Cambodian People’s Party – CPP) ผู้นำของพรรคการเมืองพรรคนี้ คือ สมเด็จฮุน เซน ซึ่งแม้จะขึ้นมากปกครองบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตย คือ โดยผ่านการเลือกตั้ง ก็ปกครองประเทศในลักษณะของอำนาจนิยมอย่างเด่นชัดมาจนปัจจุบัน เราคงไม่อาจสรุปว่า ความขัดแย้งแตกแยกทางการเมืองรุนแรงทำให้ต้องอาศัย “ผู้นำอำนาจนิยม” แบบนี้ แต่ก็คงยากจะปฏิเสธว่าอำนาจนิยมเป็นสภาวะที่ตามมาจากสภาพความขัดแย้งแตกแยกรุนแรงที่ดำรงอยู่มายาวนานในอดีต กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ ในสภาพเช่นนั้นการใช้ “อำนาจ” จะเป็นวิถีทางสำคัญสำหรับความอยู่รอดทางการเมือง

ในลาวผู้นำสำคัญภายหลังเอกราช คือ เจ้าสุววรรณา ต้องการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติด้วยการรวมพลังฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันในรูปแบบของ “รัฐบาลผสม” แต่ความพยายามเช่นนั้นไม่เคยประสบความสำเร็จ เจ้าสุววรรณาอาจไม่ใช่นักการเมืองอำนาจนิยมแบบเจ้าสีหนุ (ส่วนหนึ่งเพราะท่านไม่มีอำนาจบารมีของการเป็นอดีตกษัตริย์เช่นเจ้าสีหนุ) แต่ทั้งกัมพูชาและลาวประสบชะตากรรมแบบเดียวกัน คือ สงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อยาวนาน จนในที่สุดฝ่ายที่เข้มแข็งที่สุด คือ ขบวนการคอมมิวนิสต์ ก็ใช้วิธีการ “ยึดอำนาจ” และปกครองบริหารประเทศในรูปแบบอำนาจนิยมที่ผูกขาดอำนาจโดยพรรคเดียว คือ พรรคคอมมิวนิสต์ นั่นเอง รัฐบาลคอมมิวนิสต์ของลาวมิได้ปกครองแบบ “กำปั้นเหล็ก” หากแต่อาศัยการสร้าง ความชอบธรรมทั้งด้วยการพยายามสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ยกกระดับความกินดีอยู่ดีของประชาชน ตลอดจนการสร้างสำนึกร่วมกันในทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ความเป็นชาติร่วมกัน⁶⁰ กระนั้นก็ตาม สิ่งที่เราน่าปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ภายใต้อำนาจนิยมปัจจุบันนี้เองที่ความขัดแย้งแตกแยกรุนแรงภายในลาวไม่หวนกลับมาอีกเป็นเวลายาวนานกว่า 4 ทศวรรษที่ผ่านมา

⁶⁰ ในประเด็นนี้โปรดดู Vathana Pholsena, Post-War Laos: The Politics of History, Culture and Identity

อำนาจนิยมในเวียดนามภายหลังเอกราชปรากฏทั้งภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือ และรัฐบาลพลเรือนของเวียดนามใต้ การแบ่งเวียดนามออกเป็น 2 ส่วนโดยที่ประชุมเจนีวา ค.ศ. 1954 แม้จะเป็นผลมาจากข้อตกลงของมหาอำนาจในสงครามเย็น แต่เราก็ได้เห็นแล้วว่า ความขัดแย้งแตกแยกมีอยู่ก่อนหน้านี้มานานแล้ว ในกรณีของเวียดนามการรวมประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นผลโดยตรงมาจากการ “ยึดอำนาจ” โดยอาศัยชัยชนะในสงครามโดยฝ่ายที่เข้มแข็งกว่าเช่นเดียวกัน คือพรรคคอมมิวนิสต์ แม้ว่าความไม่ลงรอยระหว่างเวียดนามตอนเหนือและเวียดนามตอนใต้ยังคงมีอยู่แม้ในปัจจุบัน แต่ก็เหมือนกับกรณีของลาว เวียดนามอย่างน้อยมีความเป็นปึกแผ่นภายใต้อำนาจนิยมแบบผูกขาดโดยพรรคเดียวมากกว่า 40 ปี ทั้งนี้ไม่นับเวียดนามตอนเหนือที่อยู่ภายใต้อำนาจนิยมแบบนี้มายาวนานกว่านั้น แม้จะมีกระแสความเคลื่อนไหวต่อต้านจากประชาชนมากขึ้น แต่ก็ยังไม่มีเบาะแสใดๆ ที่จะสั่นคลอนอำนาจนิยมในเวียดนามปัจจุบันได้

ในพม่าอำนาจนิยมในรูปแบบของเผด็จการทหารขึ้นมามีอำนาจปกครองประเทศได้เพราะอาศัยสภาพความแตกแยกขัดแย้งรุนแรงเช่นเดียวกัน⁶¹ มองในด้านหนึ่งนั้น การใช้อำนาจทางทหารนับเป็นความจำเป็นในภาวะที่บ้านเมืองตกอยู่ในสงครามกลางเมืองเกือบจะตลอดช่วงหลังเอกราช อีกด้านหนึ่งนั้นฝ่ายพลเรือนที่แตกแยกกันอย่างรุนแรงก็ยิ่งทำให้กองทัพสามารถเข้ามาผูกขาดอำนาจทางการเมืองไปในขณะเดียวกันด้วย จริงอยู่สถานการณ์ในพม่ามีความซับซ้อนไปกว่าที่สรุปไว้อย่างรวบรัดเช่นนี้มาก แต่สิ่งที่ยากจะปฏิเสธได้ในกรณีนี้อีกเช่นกัน คือ สภาพความขัดแย้งแตกแยกภายในเป็นเงื่อนไขสำคัญของอำนาจนิยม ในกรณีของพม่า ทั้งพลังประชาชนและพลังกดดันจากภายนอกดูจะมีส่วนสำคัญที่ทำให้กองทัพเริ่มจะลดบทบาทลงไปตั้งแต่เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปใน ค.ศ. 2010 ดังนั้น หากพลังทางการเมืองฝ่ายพลเรือนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพียงพอ ก็น่าจะทำให้กองทัพค่อยๆ ถอยออกไปจากการเมืองได้ในที่สุด แต่ในทางตรงกันข้าม หากความขัดแย้งแตกแยกรุนแรงหวนกลับมาอีก กองทัพก็กลับเข้ามาใหม่ได้อีกเช่นกัน

อดีตกับปัจจุบันของพัฒนาการทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์มีทั้งความต่อเนื่อง (continuity) และความเปลี่ยนแปลง (change) การพิจารณามรดกทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการทางการเมืองมิได้หมายความว่า อดีตและปัจจุบันเป็นเหตุและผลต่อกัน มรดกจากอดีตในแง่ของรูปแบบหรือวิถีทางบางประการอาจตกทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ความแตกแยกที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หรือความทรงจำเกี่ยวกับความบาดหมางทั้งภายในชาติและระหว่างชาติ อาจส่งผลอย่างต่อเนื่องต่อท่าทีหรือรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน แม้ว่ายุคสมัยแห่งความบาดหมางนั้นจะผ่านพ้นไปนานแล้ว หรือในทางตรงกันข้าม อดีตที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมหรือความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ย่อมมีผลในแง่ของการสร้างสำนึกและหล่อหลอมจิตวิญญาณของคนในช่วงสมัยต่อๆ มา ไม่ว่าจะเป็นความภาคภูมิใจหรือแรงบันดาลใจ สำนึกของคนพม่าและกัมพูชาในความยิ่งใหญ่ในอดีตของชาติตนเป็นกรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด

⁶¹ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับเผด็จการทหารในพม่าใน Robert H Taylor, “Burma”, in Zakaria Haji Ahmad and Harold Crouch (eds.), *Military-Civilian Relations* (Singapore: Oxford University Press, 1985), pp.13-49

ความเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็นความต่อเนื่องช่วยให้เราเห็นและเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างอดีตและปัจจุบัน หรืออย่างน้อยช่วยให้เราตระหนักว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเคยมีแบบอย่างมาแล้วในประวัติศาสตร์ ดังนั้น การย้อนกลับไปมองอดีตก็จะช่วยให้เราเข้าใจปัจจุบันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในแง่ของความเปลี่ยนแปลงนั้น การเข้าใจปัจจุบันโดยย้อนกลับไปในอดีตจะช่วยให้เราเห็นทิศทางความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ว่าวิวัฒนาการมาอย่างไร เช่น สภาพความขัดแย้งแตกแยกในอดีตของบางประเทศอาศัยสภาพเงื่อนไขที่ทำให้กลายมาเป็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างน้อยในระดับหนึ่ง อย่างที่ได้เกิดขึ้นในลาวและกัมพูชา

มรดกทางประวัติศาสตร์ของช่วงสมัยต่างๆ ใน 4 ชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นการมองอย่างกว้างๆ และอย่างย่อๆ จึงอาจไม่ได้ให้ภาพของทั้งความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงชัดเจนนัก ความจริงแล้วยังมีประเด็นเฉพาะหลากหลายที่ไม่สามารถกล่าวถึงในที่นี้ได้ เช่น วิวัฒนาการทางความคิด เรื่องอำนาจและความชอบธรรม พื้นฐานด้านเศรษฐกิจของระบอบปกครอง ลำดับชั้นทางสังคมและการควบคุมทางการเมือง ระบบอุปถัมภ์และระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ตลอดจนบทบาทของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพม่า หากเรามีภาพที่เป็นประเด็นเฉพาะต่างๆ เหล่านี้มาประกอบด้วย ก็จะทำให้เราเห็นภาพที่ละเอียดชัดเจนที่ประกอบกันเป็นรากฐานทั้งในทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพัฒนาการทางการเมืองของชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

การจัดระเบียบปกครองลาวสมัยอาณานิคม.Stuart-Fox, A History of Laos, pp:29-33

สุวิทย์ ชีรสาคัด.ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. 112-126 การเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง
กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.2523:79-82

บทบาทของสมเด็จพระนโรดมสีหนุในการได้เอกราชของกัมพูชา.Chandler, A History of Cambodia, pp:183-189

ภาษาอังกฤษ

Anthony Reid, A History of Southeast Asia: Critical Crossroads (Chichester: Wiley Blackwell, 2015), pp. 31-32

Arthur J Dommen, Laos: The Politics of Neutralization (New York: Frederick A Praeger Publishers, 1964)

Ashok K Dutt, “Indochina: Evolution of the Core Areas of Champa, the Mekong Delta, and the Upper Mekong Valley”, in Ashok K Dutt (ed.), Southeast Asia: Realm of Contrasts (Boulder, Colorado: Westview Press, 1985), pp. 194-195

Chandler, A History of Cambodia.

David G Marr, Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925 (Berkeley: University of California Press, 1971)

David Joel Steinberg (ed.), *In Search of Southeast Asia: A Modern History* (New York: Praeger Publishers, 1971), p. 181

David P Chandler, *A History of Cambodia*, Second edition (Chiang Mai: Silkworm Books, 1993)

Hall, “Economic History of Early Southeast Asia”, pp. 192-196

Huge Toye, *Laos: Buffer State or Battleground* (London: Oxford University Press, 1968)

Ian Mabbett and David Chandler, *The Khmers* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1995)

Keith W. Taylor, “The Early Kingdoms”, in Nicholas Tarling (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia Volume One: From early Times to c 1500* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), pp. 137-182

Kenneth R Hall, “Economic History of Early Southeast Asia”, in Tarling (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia Volume One: From early Times to c 1500*, pp. 183-275

K W Taylor, *A History of the Vietnamese* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013)

Mabbett and Chandler, *The Khmers*, pp. 78-93

Martin Stuart-Fox, *A History of Laos* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)

M C Ricklefs, Bruce Lockhart, Albert Lau, Portia Reyes and Maitrii Aung-Twin, *A New History of Southeast Asia* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010), pp. 94-95 and 96-97

Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar since Ancient Times: Traditions and Transformations* (London: Reaktion Books, 2012)

Michael Aung-Thwin and Maritrii Augn-Thwin, *A History of Myanmar since Ancient Times*, pp. 119-209

Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982* (Boston, MA: South End Press, 1984), p. 18

Milton Osborne, *The French Presence in Cochinchina and Cambodia: Rule and response (1859-1905)* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1969)

Milton Osborne, *The Mekong: Turbulent past, uncertain future* (New York: Grove Press, 2000)

Osborne, *The French Presence in Cochinchina and Cambodia*.

Osborne, *The Mekong Turbulent Past, Uncertain Future*.

Peter and Sanda Simms, *The Kingdoms of Laos: Six hundred years of history* (Surrey: Curzon Press, 1999)

Robert H Taylor, “Burma”, in Zakaria Haji Ahmad and Harold Crouch (eds.), *Military-Civilian Relations* (Singapore: Oxford University Press, 1985), pp.13-49

Taylor, *A History of the Vietnamese*, pp. 477-523

Thant-Myint-U, *The River of Lost Footsteps: A Personal History of Burma* (New York: Faber and Faber, 2007)

Vatthana Pholsena, *Post-War Laos: The Politics of History, Culture and Identity*

Victor T King, *The Sociology of Southeast Asia: Transformations in a Developing Region* (Copenhagen Nias Press, 2008), pp. 67-71

อุดมการณ์สังคมนิยมแบบลาว กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนของคนรุ่นใหม่

อดิศร เสมแย้ม

ความนำ

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1940 ภายใต้การรณรงค์ฟื้นฟูชาติของของรัฐบาลวีชี (Vichy French Government) หลังการพ่ายแพ้ต่อเยอรมนีที่ส่งต่อไปยังรัฐบาลอาณานิคมตลอดจนความขัดแย้งกับไทย ทำให้ฌ็อง เดอคู (Jean Decoux) ผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสประจำอินโดจีน (Governor-General of French Indochina) ได้ปลุกกระตมแนวคิดชาตินิยมขึ้นในลาว ผ่านการเรียนการสอนที่เน้นชาตินิยมฝรั่งเศส โดยตั้ง “ขบวนการฟื้นฟูชาติลาว” (The Laos Renovation Movement) หรือ “ลาวใหญ่” (Laos Nhay) ที่หมายความว่า “ลาวเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่” ขึ้น และถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดชาตินิยมในหมู่คนลาวที่มีการศึกษา เนื่องจากฝรั่งเศสต้องการความร่วมมือจากชนชั้นนำของลาวที่สนับสนุนการรวมอยู่ในสหพันธอินโดจีน และกลุ่มที่ชื่นชมฝรั่งเศส¹ รวมทั้งการต่อต้านลัทธิ “ไทยใหญ่” (Pan-Thai Movement) ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เรียกร้องให้คนที่พูดภาษาไทยอยู่ใต้อาณาของอังกฤษและฝรั่งเศสรวมกันเข้ากับไทย โดยฝรั่งเศสแสดงตัวเป็นผู้ปกป้องลาวด้วยการใช้โครงเรื่องที่เน้นว่าวัฒนธรรมลาวที่เคยรุ่งเรืองได้ถูกสยามทำลายและได้รับการฟื้นฟูขึ้นในสมัยอาณานิคมโดยฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้ที่มีพระคุณ ฝรั่งเศสได้ออกหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการสร้างสำนึกชาตินิยมในหมู่ปัญญาชนลาว เช่น ลาวใหญ่ (Laos Nhay) ปะเทตลาว (Pathet Laos) ถิ่นลาว (Tin Laos) เลอ นูโว ลาว (Le Nouveau Laos) นอกเหนือจากการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานสำคัญ เช่น หอพระแก้ว หรือการสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้น โดยเฉพาะการฟื้นฟูวรรณคดี ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับขบวนการลาวใหญ่ในการสร้างอัตลักษณ์ลาว และเป็นเครื่องมือเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมที่ฝรั่งเศสสนับสนุนและมีอิทธิพลในระยะเวลาดำเนินการได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสในปี 1945 ซึ่งความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างรัฐชาติและการปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมโดยการสร้างประวัติศาสตร์ชาติให้ประชาชนเกิดความสำนึกว่าตนเป็นพลเมืองของชาติและเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติ ผ่านการนำเสนอว่า ลาวเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และยิ่งใหญ่ในอดีตภายใต้การปกครองของกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้นำในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรลาวล้านช้าง

อย่างไรก็ตามปัญหาความวุ่นวายซึ่งเกิดจากความขัดแย้งภายในระหว่างกลุ่มผู้นำในขบวนการลาวอิสระที่มีความคิดทางการเมืองแตกต่างกันจนนำไปสู่สงครามภายในประเทศ ทำให้เกิดปัญหาซึ่งส่งผลกระทบต่อความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ดังนั้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบสังคมนิยมในปี 1975 ทำให้รัฐบาลลาวภายใต้การชี้นำของพรรคประชาชนปะติวัตลาวจึงจำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกความเป็นชาติผ่านรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการสร้างเชื่อมั่นในตัวผู้นำของขบวนการปฏิวัติผ่าน “พิธีกรรมทางการเมือง” (Political Ritual) ที่เน้นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ เช่น การเปลี่ยนแปลงธงชาติและเนื้อร้องเพลงชาติ หรือรูปแบบของขบวนสวนสนามในวันชาติ 2 ธันวาคมของทุกปี

¹ Soren Ivarsson, *Creating Laos: The Making of a Lao Space between. Indochina and Siam, 1860-1945*, (Denmark: NIAS Press, 2008.) p.55

และป่ายโฆษณาชวนเชื่อโฆษณากิจกรรมทางการเมืองของพรรค-รัฐที่เรียกร้องความร่วมมือจากประชาชนซึ่งปรากฏในรูปศิลปะ “สังคมนิยม” (Socialist Realism)² ได้รับอิทธิพลจากประเทศสังคมนิยม หรืออนุสาวรีย์ผู้นำในขบวนการปฏิวัติที่ เช่น อนุสาวรีย์นายไกสอน พมวิหาน ที่สำคัญ ก็คือ การใช้ระบบการศึกษาผ่านตำราและแบบเรียนเป็นเครื่องมือในการส่งผ่านอุดมการณ์ความเป็นชาติซึ่งดำเนินการโดยสถาบันคั้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม และใช้สื่อสารมวลชนเป็นกลไกในการเผยแพร่แนวคิด อุดมการณ์ นโยบาย และการปฏิบัติตามแนวทางของพรรค-รัฐให้ประชาชนทราบ เพื่อการเปลี่ยนแปลงและควบคุมทางสังคมในกรอบที่กำหนดให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธาในผู้นำของพรรค-รัฐ รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรมแนวคิดสังคมนิยมขึ้นเพื่อสร้าง “คนลาวรุ่นใหม่ คนลาวสังคมนิยม”³

หลังการปฏิรูประบบเศรษฐกิจซึ่งผูกขาดที่ศูนย์กลางโดยรัฐไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่มีกลไกตลาดเป็นตัวกำหนดภายใต้นโยบาย “จินตนาการใหม่” (New Economic Mechanism) ในปี 1986 เปิดให้เศรษฐกิจของลาวต้องเชื่อมต่อกับระบบทุนนิยมโลกจากการเปิดรับการลงทุนต่างชาติ ไม่เพียงทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ยังเกิดการสะสมทุน และการก่อตัวของทุนนิยมใหม่ขึ้นในรัฐสังคมนิยมลาว และมีส่วนสำคัญซึ่งทำให้เสรีภาพต่างๆของคนลาว เช่น การรับรู้ข่าวสารมีลักษณะตั้งเครียดจากการควบคุมน้อยลงจากสิทธิเสรีภาพที่ค่อยๆเปิดกว้างขึ้น เห็นได้จากการที่เอกชนได้รับอนุญาตให้เป็นเจ้าของนิตยสารและสถานีโทรทัศน์ ยกเว้นหนังสือพิมพ์และสถานีวิทยุ ที่เป็นสื่อซึ่งยังคงสงวนหรือดำเนินการโดยหน่วยงานหรือองค์กรของพรรค-รัฐ

ความพยายามในการสร้างความชัดเจนของอัตลักษณ์ลาว ซึ่งที่ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาสื่อวิทยุ และโทรทัศน์ไทยที่ล้นข้ามพรมแดน (Spillover Broadcasting) และนำพาค่านิยมและวัฒนธรรมไทยปนตะวันตกเข้ามาในรูปของเพลง และละครโทรทัศน์ไทย (Soap Opera) อย่างไม่ตั้งใจ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของผู้บริโภคชาวลาว จนเป็นปัญหาในสายตาของพรรค-รัฐต่อการแยกแยะและสร้างความชัดเจนของอัตลักษณ์ชาติ ที่มีความคล้ายคลึงกันด้านวัฒนธรรมระหว่างไทยและลาว ทำให้รัฐบาลลาวจำต้องเปิดรับค่านิยมและวัฒนธรรมบริโภคแบบตะวันตก จนเกิดค่ายเพลง ศิลปิน นักร้อง ในลักษณะแบบลาวปนตะวันตก ที่เรียกว่า “เพลงลาวสมัยใหม่” ขึ้น เกิดการประกวดนางงามมากมายหลายเวที เช่น นางสาวลาว และป่ายประกาศรับสมัครนางแบบ ที่พบซินตาในลิฟต์ หรือตามเสาในห้างสรรพสินค้า ผลพวงของการพัฒนาสื่อสารโทรคมนาคมตั้งแต่ปี 1990 โดยเฉพาะการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ประชาชนเข้าถึงอินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลายไม่เฉพาะแต่ในนครหลวงเวียงจันทน์ และเร่งการเติบโตของสื่อสังคมออนไลน์ในลาว ซึ่งเป็นสิ่งที่พรรค-รัฐรู้สึกอึดอัดเนื่องจากควบคุมได้ยาก และพยายามหาทางออกกฎหมายควบคุมสื่อสังคมออนไลน์เช่นเดียวกับเวียดนามโดยอ้างถึงปัญหาจากเหตุของการสร้างความสับสนในสังคม

การเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจของลาวที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 6.2 ต่อปี และตั้งเป้าที่จะหลุดพ้นจากการเป็นประเทศยากจนในปี 2020 ได้ส่งผลกระทบทางสังคมในรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างก้าวกระโดดไม่ทัน และก่อให้เกิด

² เป็นรูปแบบงานศิลปะที่ได้รับประกาศให้เป็นศิลปะทางการเมืองในสหภาพโซเวียตในปี 1934 มีลักษณะสำคัญ คือ การจงรักภักดีและรับใช้พรรค โดยสื่อถึงชนชั้นหรือการรับใช้ชนชั้น สามารถเข้าถึงได้ง่ายสำหรับมวลชน ดู Valkenier, Elizabeth K. Russian Realist Art. Ann Arbor: Ardis, 1977, p. 3.

³ พงสหวัด บุปผา. การขยายตัวของลัทธิลาว. เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์คณะหลวง, 1996. หน้า 138.

ปรากฏการณ์ที่ไม่เคยประสบมาก่อนในสังคมลาว ซึ่งเรียกว่า “ปรากฏการณ์ย่อท้อ” จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมือง และการหลั่งไหลของประชากรจากชนบทสู่เมือง เช่น ปัญหายาเสพติด และอาชญากรรม การคอร์รัปชัน และปัญหาช่องว่างทางสังคม นอกจากนี้การเปิดรับการลงทุนของต่างชาติเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมจากการต่อต้านของประชาชนซึ่งถูกบังคับให้ออกจากพื้นที่ที่เคยอาศัยอยู่เดิมเพื่อเปิดทางให้นักลงทุนหรือได้รับค่าชดเชยที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างคนในพื้นที่กับนักลงทุนต่างชาติที่พบในหลายพื้นที่ของประเทศ ในทางตรงข้ามกับระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจกลับพบว่า กระบวนการประชาธิปไตยในลาวไม่พัฒนาหรือพัฒนาไปอย่างเชื่องช้า แม้จะมีการเรียกร้องประชาธิปไตยจากกลุ่มปัญญาชน 2 ครั้ง ในปี 1999 และ 2004 ซึ่งลงเอยด้วยการถูกจับกุมและคุมขัง

ที่น่าสนใจ ก็คือ การวิวัฒนาการทางสังคมของลาว ได้สร้างรูปแบบเฉพาะตัวในลักษณะสังคมนิยมแบบลาว ขึ้น คือ การเมืองที่ผูกขาดอำนาจโดยรัฐ มีเศรษฐกิจแบบตลาด และผ่อนคลายหรือเปิดรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ แบบตะวันตก แต่ยังคงยึดมั่นในพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักทางสังคม หรือเคร่งครัดต่อประเพณีดั้งเดิมที่มีลักษณะจารีตหรือนักรัษนิยม เช่น การนุ่งซิ่นของสตรี ในทางกลับกันสำหรับด้านสิทธิเสรีภาพ พบว่า ลาวมีจำนวนสตรีและชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยอยู่ในตำแหน่งผู้นำทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าหลายประเทศในอาเซียน หรือการให้สิทธิกับผู้หญิงข้ามเพศที่ผ่าตัดแปลงเพศแล้วสามารถใช้คำนำหน้าชื่อในเอกสารที่ออกให้ โดยราชการเป็นนางได้ หรือการยอมเปิดให้มีการแสดงออกในการชุมนุมในที่สาธารณะของกลุ่มรักร่วมเพศ (Public LGBT Pride) แม้จะย้อนแย้งกับประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของลาวก็ตาม ที่แต่เดิมในสังคมแบบจารีตของลาวอาจมีพื้นที่ให้กลุ่มคนเหล่านี้แสดงออกเฉพาะงานรื่นเริงตามประเพณี เช่น งานบุญปีใหม่ลาว (สงกรานต์) เท่านั้น

การสร้างภาพความทันสมัย (Modernity) ของลาวให้ปรากฏต่อสายตาคนภายนอก ซึ่งเริ่มต้นในการเป็นเจ้าภาพการจัดการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 10 ในปี 2004 ต่อด้วยการเป็นเจ้าภาพการจัดการแข่งขัน กีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 25 ในปี 2009 จนถึงการเป็นเจ้าภาพการจัดการประชุมสุดยอดผู้นำเอเชีย-ยุโรป ครั้งที่ 9 ในปี 2012 ความพยายามสร้างทางรถไฟความเร็วสูง และการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่างๆ กว่า 90 ฉบับ เพื่อเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) จนสำเร็จในปี 2013 เป็นสิ่งคาดหวังต่อการก้าวไปสู่กระบวนการประชาธิปไตย (Democratization) ของลาวในสายตาดะวันตก แต่การหายตัวไปของนายสมบัด สมพอน ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้รับรางวัลแมกไซไซสาขาผู้นำชุมชนโดยไร้คำตอบจากพรรค-รัฐ อาจแสดงให้เห็นถึงอนาคตและทิศทางการพัฒนาการเมืองของลาวปัจจุบันที่ยังคงไม่สนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลง

ภายใต้แนวความคิดแบบตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการของระบบการเมืองว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วจะทำให้ลาวกลายเป็นประชาธิปไตย คำถาม คือ ขนชั้นกลางที่ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ของลาวและนับเป็นคนรุ่นที่ 3 หลังการได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสในปี 1945 เหตุใดจึงไม่มีปฏิกิริยาแข็งขันต่อการผูกขาดอำนาจทางการเมืองของพรรค-รัฐ และเพราะเหตุใด การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่กลับมีลักษณะสนับสนุนพรรค-รัฐ รวมทั้งเกิดปรากฏการณ์ในการปกป้องพรรค-รัฐ ที่แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนถึงสำนึกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยปฏิกิริยารวมหมู่ของคนรุ่นใหม่ในการปกป้องและตอบโต้กลับอย่างรุนแรงในสื่อสังคมออนไลน์เมื่อมีการวิพากษ์วิจารณ์พรรค-รัฐจากลาวนอกหรือคนลาวที่อพยพลี้ภัยไปอาศัยต่างประเทศ ซึ่งขัดแย้งกับความเชื่อร่วมของนักสังคมวิทยาการเมืองตะวันตก เช่น Barrington

Moore⁴ ที่มองว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมและการเติบโตของชนชั้นกลางจะนำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองในลักษณะประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (No Bourgeois, No Democracy) หรือ Samuel Huntington ที่กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจจะนำไปสู่การเจริญเติบโตทางการเมือง (Political Modernization) ทำให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลางและถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย⁵ ซึ่งตรงข้ามกับงานของ Beatriz Carrillo และ David Goodman⁶ ที่ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของชนชั้นกลางในจีนและเป็นปรากฏการณ์ที่คล้ายคลึงกับกรณีของลาว โดยพบว่าชนชั้นกลางในจีนมีแนวโน้มในการสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์มากกว่าสถาบันการเมืองหรือค่านิยมแบบประชาธิปไตยและชนชั้นกลางในจีนไม่น่าจะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าตัวแปรในด้านทัศนคติและพฤติกรรมของชนชั้นกลางในการการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในประเทศกำลังพัฒนาส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับรัฐ และคุณภาพชีวิตคุณภาพชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจ⁷

ในกรณีของลาวการสนับสนุนพรรค-รัฐ ของคนรุ่นใหม่ อาจไม่ได้เกิดจากความหวาดกลัวต่ออำนาจหรือการปราบปราม แต่อาจเกิดจากความสำเร็จในการปลูกฝังให้เชื่อมั่นในตัวผู้นำและพรรค-รัฐ และความพึงพอใจในการนำพาประเทศไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพรรค-รัฐ และอันสืบเนื่องมาจากระดับชีวิตของตนไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งสร้าง “ความชอบธรรม” (Legitimacy) ในการคงอยู่ของระบบการเมืองและสถาบัน และอาจเกิดจากการรับรู้ถึงประสบการณ์ความขัดแย้งจนนำไปสู่สงครามภายในชาติที่คนรุ่นหนึ่งเคยเผชิญและสิ้นสุดลงเมื่อเกือบ 40 ปีที่ผ่านมา หรืออาจเป็นหนทางต่อการเห็นภาพความขัดแย้งในระบบการเมืองที่ยุ่งวุ่นวายอย่างประเทศเพื่อนบ้านข้างๆเช่นไทยก็เป็นได้

ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตกจึงอาจจะไม่ใช่แนวทางหรือคำตอบสำเร็จรูปเสมอไป หากเราเชื่อว่าอุดมการณ์เป็นกลไกหนึ่งที่ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ทางสังคมให้กับบุคคล เป็นระบบของภาพตัวแทนที่ทำหน้าที่กำหนดความสัมพันธ์ในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์เชิงจินตนาการระหว่างผู้คนผ่านกลไกการควบคุมภาพตัวแทนของความสัมพันธ์ในเชิงจินตภาพของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยมีโครงสร้างสังคมเป็นทั้งผู้กำหนดและผู้ถูกกำหนดการกระทำหรือปรากฏการณ์ทางสังคม การมองย้อนกลับผ่านช่วงเวลาสำคัญในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transition Period) ทางประวัติศาสตร์ของลาวเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามเย็นที่สิ้นสุดลงในปี 1990 ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของผู้คน ด้วยการนำมิติทางวัฒนธรรมมาอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง จึงไม่เพียงแต่จะเห็นถึงความสัมพันธ์ที่มี

⁴ Barrington Moore, Jr. , *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World* ,Boston: Beacon Press, 1966.PP, 418

⁵ Samuel P. Huntington, "The Change to Change: Modernization, Development and Politics", *Comparative Politics*, vol. 3, no. 3, April 1971.PP, 283-322

⁶ Beatriz Carrillo, David S.G. Goodman.,edited *China's Peasants and Workers : Changing Class Identities* Cheltenham : Edward Elgar, 2012

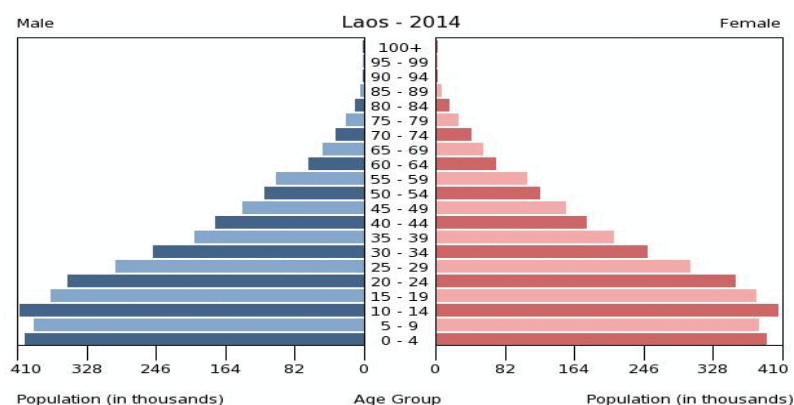
⁷ David Goodman อธิบายว่าอาจเกิดจากการที่จำนวนชนชั้นกลางในจีนที่ยังเล็ก มีประสบการณ์ทางสังคมและการเมืองที่แตกต่างจากยุโรปหรืออเมริกา และจีนยังไม่ได้เป็นระบบทุนนิยม แม้จะมีองค์ประกอบของการพัฒนาที่มีลักษณะทุนนิยมหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจตลาดแบบสังคมนิยม ตั้งแต่ปี 1978 ก็ตาม ถึงแม้จะมีสัดส่วนการผลิตในภาครัฐเหลือประมาณ ร้อยละ 25 ของ GDP และการลงทุนของผู้ประกอบการต่างชาติ ร้อยละ 15 ของ GDP แต่การผลิตส่วนใหญ่เป็นการร่วมกันของรัฐและเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ โดยร้อยละ 25 ของผู้ประกอบการทั้งหมดที่จดทะเบียนเป็นบริษัทเอกชนนั้นในความเป็นจริงเป็นเจ้าของโดยบริษัทแม่ที่รัฐเป็นเจ้าของ และ 2 ใน 3 ของผู้ประกอบการเอกชนพบว่าเคยทำงานกับรัฐ โดย 1 ใน 5 เคยเป็นผู้นำในองค์กรภาครัฐ หรือเป็นบุคคลที่ได้รับผลประโยชน์จากการแปรรูปวิสาหกิจของรัฐในกลางทศวรรษที่ 1990 หรือได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ

ผลซึ่งกันและกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเท่านั้น ยังอาจไขให้เราเห็นภาพและเข้าใจตัวตนของคนรุ่นใหม่ของเราในการมองเห็นตนเองหรือการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รวมทั้งปัจจัยกำหนดที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังตลอดจนแนวโน้มหรือทิศทางของปรากฏการณ์ทางการเมืองที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของลาว หลังการสิ้นสุดของสงครามเย็นไปสู่สังคมประชากรหนุ่มสาว

การเสียชีวิตของประชากรในช่วงสงครามกลางเมือง และการลี้ภัยทางการเมืองไปยังประเทศที่สาม โดยในระหว่างปี 1975-1982 มีชาวลาวจำนวน 267,000 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 8 ของประชากรได้อพยพออกนอกประเทศ ทำให้ลักษณะโครงสร้างประชากรลาวปัจจุบันมีการเกิดของประชากรส่วนใหญ่เพิ่มขึ้นหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงเช่นเดียวกับประเทศที่เพิ่งผ่านพ้นสงคราม ทำให้ประชากรลาวซึ่งมีจำนวนประมาณ 810,000 คน ในปี 2014 มีประชากรหนุ่มสาวอายุต่ำกว่า 35 ปี ร้อยละ 73 หรือมีอายุเฉลี่ยของประชากร 22 ปี และมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรร้อยละ 6 นอกจากนี้การเป็นประเทศที่มีขยายตัวทางเศรษฐกิจถึงร้อยละ 7.6 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมของกลุ่มอาเซียน และเติบโตเร็วที่สุดในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนใหม่โดยมีการขยายตัวของความเป็นเมือง (Urbanization) ร้อยละ 39 ยังทำให้ลาวเป็นสังคมคนหนุ่มสาว (Youth Society) ที่เป็นคนรุ่นใหม่และมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

โครงสร้างประชากรของลาว⁸

โดยอาจแบ่งประชากรลาวตามช่วงระยะอายุด้วยการใช้ความเปลี่ยนแปลงภายในภูมิภาคที่มีผลกระทบต่อสังคมเป็นตัวตั้งได้เป็น 3 ช่วงอายุ ดังต่อไปนี้ คือ

ช่วงอายุ 60 ปี ขึ้นไป

เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการที่ลาวเคยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส เช่นกรณีของ คำพัน⁹ ซึ่งปัจจุบันมีอายุ 78 ปี คำพันเกิดที่แขวงเวียงจันทน์ในครอบครัวข้าราชการ ตอนเด็กๆ เข้าเรียนหนังสือที่วิทยาลัยเวียงจันทน์ (Lycée De Vientiane) ที่ตั้งขึ้นโดยฝรั่งเศส ซึ่งสอนเป็นภาษาฝรั่งเศสทุกวิชาแม้แต่วิชา

⁸ Laos Age structure Index Mundi [Online]. Available from : http://www.indexmundi.com/laos/age_structure.html

⁹ สัมภาษณ์ คำพัน (นามสมมติ) อดีตข้าราชการกระทรวงศึกษา และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษา, นครหลวงเวียงจันทน์, 12 พฤศจิกายน 2015.

ประวัติศาสตร์ยกเว้นเฉพาะวิชาภาษาลาว เนื่องจากขณะนั้นลาวยังเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส โดยครูชาวฝรั่งเศสและชาวลาว นักเรียนมีทั้งที่เป็นคนลาวและฝรั่งเศส ห้องเรียนละประมาณ 30-35 คน นักเรียนลาวส่วนใหญ่เป็นลูกของข้าราชการและพ่อค้า ขณะที่นักเรียนที่เป็นฝรั่งเศสหรือลูกครึ่งฝรั่งเศสจะเป็นลูกของข้าราชการที่ทำงานในอินโดจีนฝรั่งเศสหรือนักธุรกิจฝรั่งเศสที่มาลงทุนในลาว หลังเรียนจบจากวิทยาลัยเวียงจันทน์ คำพันธ์ได้รับทุนจากรัฐบาลฝรั่งเศสให้ไปเรียนต่อมหาวิทยาลัยในปารีส ขณะศึกษาในฝรั่งเศสเป็นช่วงเวลาที่ลาวได้รับเอกราชและมีรัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักรปกครอง เมื่อคำพันธ์เรียนจบปริญญาเอก ขณะนั้นลาวได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ แต่เขาตัดสินใจกลับมาทำงานที่ลาวในปี 1978 แทนที่จะอยู่ฝรั่งเศสต่อจากการชักชวนของผู้ใหญ่ในพรรค-รัฐผู้หนึ่งที่รู้จักกับครอบครัว ขณะที่เพื่อนซึ่งเคยเรียนด้วยกันที่วิทยาลัยเวียงจันทน์หลายคนพากันอพยพไปยังต่างประเทศ เช่น ฝรั่งเศส สหรัฐฯ และแคนาดา คำพันธ์กลับมาทำงานรับราชการในกระทรวงศึกษาโดยมีหน้าที่ในการติดต่อกับหน่วยงานขององค์การระหว่างประเทศ เช่น ยูนิเซฟ ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษา เนื่องจากเขามีความรู้ภาษาต่างประเทศดีทั้งภาษาฝรั่งเศส และภาษาอังกฤษ คำพันธ์รับราชการเรื่อยมาจนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษา แม้จะสูงอายุแล้วแต่ปัจจุบันคำพันธ์ยังคงทำงานเป็นที่ปรึกษาในการติดต่อกับองค์การระหว่างประเทศให้ทางกระทรวงศึกษาอยู่

ช่วงอายุ 30-60 ปี

เป็นกลุ่มคนรุ่นที่ 2 (Second Generation) ที่เกิดภายหลังลาวได้รับเอกราช และได้รับอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคจากการเข้ามาของมหาอำนาจภายนอก คือ สหภาพโซเวียต โดยคนลาวจำนวนมากได้รับทุนไปศึกษาต่อในกลุ่มประเทศสังคมนิยม เช่น สหภาพโซเวียต เวียดนาม เยอรมันตะวันออก อังการี และคิวบา เฉพาะอย่างยิ่งสหภาพโซเวียตซึ่งให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาลาวไปศึกษาที่สหภาพโซเวียตจำนวนเกือบ 13,000 คน ขณะที่ในปี 1983 มีนักศึกษาลาวไปศึกษาในเวียดนามประมาณ 10,000 คน กลุ่มคนเหล่านี้ได้กลายมาเป็นกลุ่มชนชั้นนำของสังคมลาวและมีบทบาททางการเมืองในพรรค-รัฐปัจจุบัน เช่นกรณีของบุญคำ¹⁰ บุญคำปัจจุบันมีอายุ 59 ปี เกิดที่แขวงจำปาสัก ในช่วงปี 1974-1975 ขณะอายุ 18 ปี บุญคำเป็นนักศึกษาหนุ่มที่เวียงจันทน์ และเข้าร่วมขบวนการประท้วงของนักเรียน นักศึกษา ในการขับไล่สหรัฐฯ และรัฐบาลของกลุ่มอำนาจเก่า ในปี 1978 บุญคำได้รับการคัดเลือกไปเรียนที่สหภาพโซเวียตขณะที่เพื่อนที่เป็นอดีตนักศึกษาบางคนไปเรียนทฤษฎีคอมมิวนิสต์ชั้นกลางที่เวียดนาม (เหงียน ไอ่ กว๊อก) บุญคำเล่าว่านักเรียนลาวในขณะนั้นเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะลูกหลานสหภาพที่เข้าร่วมขบวนการในสงครามปลดปล่อยจะได้รับพิจารณาให้ไปเรียนต่อในประเทศสังคมนิยม เช่น สหภาพโซเวียต คิวบา โปแลนด์ เยอรมันตะวันออก ในปี 1978 บุญคำได้เข้าเรียนเตรียมภาษารัสเซียที่เมืองกิแอฟ ก่อนจะเข้าเรียนมหาวิทยาลัยที่เมืองมินสค์ รัฐเบลารุส ในปี 1982 บุญคำได้เข้าเป็นสมาชิกขบวนการประชาชนปะติวัติที่รัสเซีย หลังเรียนจบใหม่ๆ ได้กลับมาทำงานที่กระทรวงอุตสาหกรรม และลาออกจากราชการกลับมาอยู่บ้านเกิดที่แขวงจำปาสัก ประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้างในโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การสร้างถนน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่และเพื่อนๆ ที่เคยเรียนด้วยกันที่สหภาพโซเวียตในพรรค-รัฐ บุญคำมีลูกพี่ลูกน้อง 1 คน คือ พอนปะเส็ด¹¹ ซึ่งอายุน้อยกว่า 6-7 ปี ก็

¹⁰ สัมภาษณ์ บุญคำ (นามสมมุติ) ผู้ประกอบการธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง อดีตข้าราชการกระทรวงอุตสาหกรรม, แขวงจำปาสัก, 10 ธันวาคม 2015.

¹¹ สัมภาษณ์ พอนปะเส็ด (นามสมมุติ) ไกด์นำเที่ยวภาษารัสเซีย อดีตทหารกองทัพลดปล่อยประชาชนลาว, แขวงจำปาสัก, 10 ธันวาคม 2015.

ได้รับพิจารณาให้ไปเรียนขับและซ่อมเฮลิคอปเตอร์ที่สหภาพโซเวียต และกลับมาเป็นนักบินในกองทัพปลดปล่อยประชาชนลาว ต่อมาพอนปะเสิดได้ลาออกจากราชการมาทำงานเป็นไกด์ให้นักท่องเที่ยวรัสเซียที่พำนักในไทยจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ แพงสี¹² ซึ่งเป็นภรรยาของบุนคำที่ปัจจุบันมีอายุ 56 ปี แม้จะจบการศึกษาในประเทศจากวิทยาลัยครูที่ดงโคกแต่ก็สามารถพูดและอ่านภาษารัสเซียได้บ้างแม้จะลืมนั่นในปัจจุบัน เนื่องจากหลังการปลดปล่อยนั้นทางการห้ามสอนภาษาอังกฤษ ซึ่งเรียกว่า “ภาษาจักรพรรดิ” โดยมีการสอนภาษารัสเซียในโรงเรียนแทน

ช่วงอายุ 30 ปีลงมา

เป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวที่เกิดและเติบโตหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต และหลังการพัฒนาเศรษฐกิจในปี 1986 เป็นคนรุ่นใหม่ที่เป็นบุตรหลานของกลุ่มคนรุ่นที่ 2 ซึ่งมีการศึกษาสูงกว่าในอดีต และมีความสำคัญในการศึกษาภาษาต่างประเทศเปลี่ยนมาเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเข้ามาแทนที่ภาษาฝรั่งเศสและภาษารัสเซียภายใต้บริบทความเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมของโลกาภิวัตน์ที่เข้ามากระทบเช่นกรณีของ พันทะวี¹³ ปัจจุบันพันทะวีอายุ 29 ปี เกิดที่นครหลวงเวียงจันทน์ ทำงานในธนาคารของรัฐแห่งหนึ่ง พันทะวีเกิดในครอบครัวที่บิดาทำงานรับราชการในกระทรวงการเงิน ขณะที่มารดามีอาชีพค้าขาย โดยจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว พันทะวีเล่าว่าตนเริ่มเรียนภาษาอังกฤษประมาณชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในนครหลวงเวียงจันทน์ และเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมในโรงเรียนสอนภาษาของเอกชนโดยการสนับสนุนของครอบครัวที่เชื่อว่าจะสามารถทำให้หางานได้ง่าย ขณะที่ เวียงแก้ว¹⁴ ภรรยาของพันทะวีที่ทำงานในบริษัทญี่ปุ่นแห่งหนึ่งที่เข้ามาลงทุนในลาว ขณะที่เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งชาติ เวียงแก้วมีความสนใจในการเรียนภาษาต่างประเทศเลยไปเรียนภาษาญี่ปุ่นเพิ่มเติมที่โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นของมูลนิธิญี่ปุ่นในนครหลวงเวียงจันทน์ และเคยได้รับทุนไปแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ญี่ปุ่นเป็นเวลา 3 เดือน พันทะวีและเวียงแก้วมีลูกสาวเล็กๆ หนึ่งคนซึ่งกำลังเรียนในโรงเรียนอนุบาลของเอกชนแห่งหนึ่งที่มีการสอนภาษาอังกฤษให้กับนักเรียน เวียงแก้วมีน้องสาวสองคน คนหนึ่งอายุ 14 ปี เรียนชั้นเรียนพิเศษที่สอนเป็นภาษาฝรั่งเศสในระดับประถมที่โรงเรียนประถมโสภณปาหลวงที่เป็นสองโรงเรียนในลาวซึ่งสอนเป็นภาษาฝรั่งเศส แต่สอนเป็นบางห้องโดยต้องสอบเข้าไป ทุกวิชาจะสอนเป็นภาษาฝรั่งเศสยกเว้นภาษาลาว เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลฝรั่งเศสภายใต้ทุนกลุ่มประเทศผู้ใช้ภาษาฝรั่งเศส (Fancophonie) หลังจากนั้นสามารถไปเรียนต่อที่ฝรั่งเศสหรือประเทศในกลุ่มได้ ขณะที่โรงเรียนอื่นมีการสอนภาษาฝรั่งเศสเป็นเพียงวิชาภาษาต่างประเทศ

ผลกระทบจากอิทธิพลของจีนในลาวจนทำให้ปัจจุบันคนหนุ่มสาวลาวนิยมเรียนภาษาจีนเพิ่มมากขึ้น โดยโรงเรียนสอนภาษาจีนในลาวได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว รวมทั้งความนิยมในรายการสอนภาษาจีนทางสถานีวิทยุ China Radio International (CRI) ซึ่งมีคำอธิบายของส่วนใหญ่คล้ายคลึงกันไม่เฉพาะแต่พันทะวีและเวียงแก้วที่เห็นว่าการเรียนภาษาจีนจะช่วยให้สามารถหางานทำในบริษัทจีนเข้ามาลงทุนในลาว “จีนมาลงทุนในลาวมาก ถ้ารู้ภาษาจีนก็จะมีโอกาสหางานดีๆ ทำในบริษัทจีน” ความสนใจของสองสามีภรรยาเช่นพันทะวี

¹² สัมภาษณ์ แพงสี (นามสมมุติ) ภรรยาบุนคำ ครูโรงเรียนมัธยม, แขวงจำปาสัก, 10 ธันวาคม 2015.

¹³ สัมภาษณ์ พันทะวี (นามสมมุติ) พนักงานธนาคารของรัฐ, นครหลวงเวียงจันทน์, 8 พฤศจิกายน 2015.

¹⁴ สัมภาษณ์ เวียงแก้ว (นามสมมุติ) ภรรยาพันทะวี พนักงานบริษัท, จำปาสัก, 8 พฤศจิกายน 2015.

และเวียงแก้วในการต้องการให้ลูกเข้าเรียนในโรงเรียนจีนอาจเป็นเหตุผลที่ไม่แตกต่างจากพ่อแม่ และผู้ปกครองนักเรียน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวนมากที่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนจีนในนครหลวงเวียงจันทน์ เช่น โรงเรียนเหลียวตุ๋ ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ปี 1937 และเป็นโรงเรียนจีนที่เก่าแก่ที่สุดในนครหลวงเวียงจันทน์ เนื่องจากการให้บุตรหลานเรียนภาษาจีน เพราะเศรษฐกิจจีนกำลังขยายตัว และจะเป็นประโยชน์หากบุตรหลานของตนรู้ภาษาจีน “เศรษฐกิจของจีนตอนนี้โตแซงหน้าอเมริกาไปแล้ว ถ้ารู้ภาษาจีนก็จะได้เปรียบกว่าตอนทำงาน หรือติดต่อค้าขาย”¹⁵ ทำให้โรงเรียนแห่งนี้ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา มีนักเรียนประมาณ 2,400 คน ร้อยละ 10 ของนักเรียนเป็นชาวลาวเชื้อสายจีนที่ร้อยละ 1-2 พูดภาษาจีนไม่ได้ มีนักเรียนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10 จากเดิมที่มีนักเรียนห้องละ 30 คน ต้องเพิ่มเป็นห้องละ 40-50 คน และมีนักเรียนจำนวนมากไม่สามารถเข้าเรียนได้ เพราะมีครู และห้องเรียนจำกัด¹⁶

การบ่มเพาะคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้สืบทอดความจงรักภักดีและเชื่อมั่นในแนวทางสังคมนิยมที่มีพรรค-รัฐเป็นผู้นำพาหลังการขึ้นสู่อำนาจของพรรคประชาชนปะติว์ตลาวในปี 1975 พรรค-รัฐมีความจำเป็นในการบูรณาการชาติเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์เช่นลาว รวมทั้งการสร้างชาตินิยมและจารีตใหม่เพื่อรับใช้อุดมการณ์สังคมนิยม เฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมั่นในตัวผู้นำของพรรคผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การขัดเกลาทักษะสังคมแก่พลเมืองของชาติ (Socialization) โดยใช้การศึกษาเป็นกลไกในการสร้างและกำหนดค่านิยมที่พึงประสงค์แก่เยาวชนผ่านแบบเรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ โดยมีสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาเป็นแหล่งผลิตแบบเรียน เช่น ความรักและภาคภูมิใจในชาติ ความศรัทธา และเชื่อมั่นในระบอบการปกครองของประเทศ ให้เห็นว่าการที่ประเทศพัฒนาและประชาชนมีความสุขเพราะมีรัฐบาลที่เข้มแข็งและเด็ดขาด เปรียบเหมือนคนที่ล่องเรือลำเดียวกันต้องมีผู้นำที่เข้มแข็งในการเดินเรือ คณะรัฐมนตรีเป็นเป็นหัวหน้าฝ่ายต่างๆในเรือ ประชาชนเป็นฝีพาย ต้องร่วมแรงร่วมใจนำเรือให้ผ่านพ้นอุปสรรค ประชาชนต้องรัก เชื่อมั่น และศรัทธาในระบอบการปกครองของประเทศ ซึ่งจะทำให้สังคมนาวมีความเจริญก้าวหน้าโดยมีพรรค-รัฐเป็นผู้นำพา

พรรค-รัฐได้มีการจัดโครงสร้างเพิ่มขึ้นจากองค์การทางการเมืองในรูปแบบองค์การจัดตั้งมหาชน (Mass Organizations) ซึ่งสัมพันธ์กับระบบโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศ เพื่อสนับสนุนนโยบายทางการเมืองของและดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนปะติว์ตลาวในการปลุกกระตือรือร้นประชาชน โดยมี “แนวลาวย่างชาติ” (Lao Front for National Construction : LFNC) เป็นองค์กรจัดตั้งมหาชนที่มีความสำคัญในฐานะเป็นพื้นฐานทางด้านทางการเมือง ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 1950 หลังการประชุมสมัชชาของขบวนการแนวร่วมลาวต่อต้าน (Lao Resistant Front) ในชื่อ “แนวลาวยักษ์ชาติ” และถูกเปลี่ยนชื่อเป็นแนวลาวย่างชาติในปี 1979 โดยมีการประชุมใหญ่ทุก 5 ปี มีลักษณะเป็นสหพันธ์สมัครใจที่เป็นพื้นฐานขององค์การจัดตั้งทางการเมือง องค์การจัดตั้งทางการเมือง-สังคมต่างๆ และบุคคลที่เป็นตัวแทนแก่ชนชั้นศาสนา เพศ และวัย รวมทั้งคนลาวที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศ พันธกิจแนวลาวย่างชาติ ก็คือ การสร้างความสามัคคี และรวบรวมองค์กรมวลชนทั้งหมดเข้าเป็นพันธมิตรกับกลุ่มกรรมกรและชาวนาภายใต้การชี้นำตามแนวทางการเปลี่ยนแปลงใหม่ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว เพื่อพัฒนาบทบาทของประชาชนร่วมกัน และ

¹⁵ สัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนเหลียวตุ๋ นครหลวงเวียงจันทน์, 27 เมษายน 2015.

¹⁶ สัมภาษณ์ครูโรงเรียนเหลียวตุ๋ นครหลวงเวียงจันทน์, 27 เมษายน 2015.

กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมนิยม สร้างความสมานฉันท์ให้เกิดแก่ประชาชนลาวทุกชนชาติและทุกชนชั้นของสังคม เพื่อยกระดับสำนักทางการเมืองของประชาชนและระดมมวลชนในการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีการจัดโครงสร้างองค์การเป็นช่วงชั้นมีกองประชุมสมัชชาของแนวลาสร้างชาติเป็นองค์การสูงสุด มีการเลือกคณะกรรมการกลาง และจัดตั้งคณะกรรมการระดับแขวงและระดับอื่นๆ เพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นแนวร่วมไปจนถึงระดับท้องถิ่น

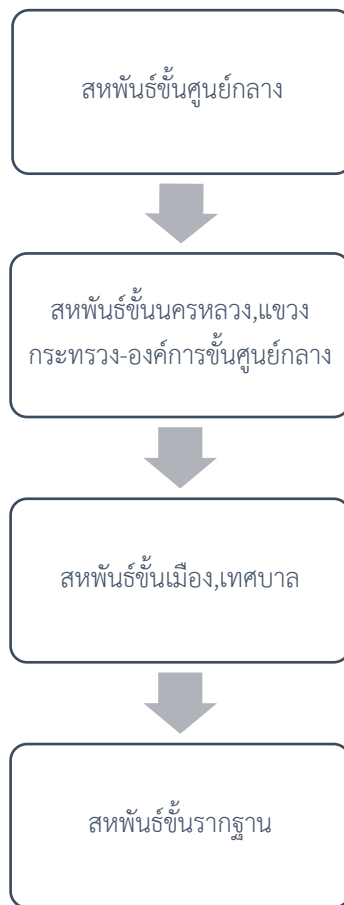
ในมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญแห่งสปป.ลาว ระบุว่า แนวลาสร้างชาติ สหพันธ์แม่หญิงลาว สหพันธ์กำมะบอลลาว และสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวเป็นองค์การจัดตั้งมหาชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมความสามัคคี และปลุกระดมบรรดาทุกชนชั้น และชนเผ่า เข้าร่วมในการกิจป้องกัน และพัฒนาประเทศ ในการรักษาสีทธิในการเป็นเจ้าของ และปกป้องรักษาสิทธิประโยชน์อันชอบธรรมในองค์การจัดตั้งของตน มีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายในระดับตั้งแต่ศูนย์กลางลงไปจนถึงระดับบ้านหรือชั้นรากฐานในทั่วประเทศ ทั้งนี้แนวลาสร้างชาติถือเป็นองค์การจัดตั้งมหาชนเดียวที่เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มโดยเฉพาะนักธุรกิจและปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกให้เข้าเป็นสมาชิกได้

พรรคประชาชนปะติวัตลาวได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของคนหนุ่มสาวเป็นอย่างมากนับตั้งแต่ก่อตั้งพรรค โดยมีองค์การจัดตั้งมหาชนที่สำคัญที่มีบทบาท ได้แก่ สหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาว (The Lao People's Revolutionary Youth : LPRYU) เป็นองค์การจัดตั้งมหาชนหนึ่งของแนวลาสร้างชาติที่จัดตั้งมากกว่า 30 ปี เพื่อให้การศึกษาและปฏิบัติฝึกฝนแก่คนหนุ่มสาวให้ละทิ้งความคิดแบบเก่า ในการเปลี่ยนแปลงลาไปสู่ระบบสังคมนิยมในอนาคต ซึ่งตั้งขึ้นในเดือนเมษายนปี 1955 ในชื่อ “ชาวหนุ่มตลุมบอน” จากการที่พรรคได้เห็นถึงความสำคัญของคนหนุ่มสาวหรือกำลังชาวหนุ่มในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยชาติ โดยในมติครั้งที่ 4 สมัยที่ 1 ของพรรคได้กำหนดว่า

“ต้องเอาใจใส่ชวนขวยจัดตั้งชาวหนุ่ม เอาเวียกงานการจัดตั้งอบรมชาวหนุ่มเป็นเวียกงานที่สำคัญอันหนึ่ง จะต้องไปก่อน ทั้งนี้เพื่อเอากำลังชาวหนุ่ม ให้เป็นกำลังตลุมบอนขบวนการเคลื่อนไหว”

ซึ่งต่อมาได้มีการจัดตั้ง “สมาคมหนุ่มลาวฮักชาติ” ขึ้นควบคู่กัน ในการปลุกระดมกำลังหนุ่มสาวโดยไม่แยกชนเผ่าหรือชนชั้นในการกู้ชาติ ภายใต้คำขวัญ “บ่อนไคยากชาวหนุ่มบุก บ่อนไคทุก ชาวหนุ่มผ่านผา บ่อนไคชาติต้องการชาวหนุ่มขานอาสา” โดยต่อมาพรรคได้รวมชาวหนุ่มตลุมบอนและสมาคมหนุ่มลาวฮักชาติเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชื่อ “คณะชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาว”

ระบบเครือข่ายองค์การจัดตั้งมหาชน

บทบาทของคนหนุ่มสาวได้มีความสำคัญมากโดยเฉพาะในการพัฒนาประเทศในระยะใหม่ของการปฏิบัติหลังปี 1975 เนื่องจากมีจำนวนมากกว่าหนึ่งในสามของประชากรทั้งหมด ภายใต้คำขวัญที่ว่า

“ชาวหนุ่มแม่นกระดูกสันหลังของชาติ ชาวหนุ่มแม่นอนาคตของชาติ ชาวหนุ่มแม่นแขนขาของพรรค”

พรรคได้มีการจัดตั้งองค์การตามแขนงใหญ่ๆ ซึ่งมีเป้าหมายในการบ่มเพาะให้เยาวชนเป็นผู้นำในการสร้างระบบสังคมนิยม โดยมีหน้าที่ในการสร้างเยาวชนให้มีสัมพันธภาพทางการผลิต 3 ประการของการปฏิบัติ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วัฒนธรรม และอุดมการณ์ รวมทั้งปลูกฝังให้เยาวชนต่อต้านอำนาจจักรวรรดินิยมต่างชาติ โดยต้องการให้คนหนุ่มสาวมีความรับผิดชอบ มีสติตื่นตัวสูงในการศึกษาร่ำเรียน เชื่อมั่นในตนเอง เป็นกำลังที่มีคุณภาพและเป็นผู้สืบทอดความจงรักภักดีต่อภารกิจปฏิบัติของพรรคและของชาติ ให้สมกับคำกล่าวของนายโกสอน พมวิหาน อดีตประธานประเทศและเลขาธิการใหญ่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวที่ว่า “ชาวหนุ่มจะเป็นดั่งนกอินทรี ที่ป่วนแก้วต่อต่อพายุลมแดง จงกายเป็นสืนไซของยุคสะใหม่พวกเฮา” โดยคนหนุ่มสาวในแนวคิดของพรรคต้องมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. ตั้งหน้าเข้าร่วมการศึกษาเล่าเรียน ยกย่องระดับทฤษฎีการเมืองให้สูงขึ้น ส่งเสริมอุดมการณ์การปฏิวัติของพรรค ของชาติ มีความเชื่อมั่นต่อการนำพาของพรรคและต่อภารกิจในการพัฒนาประเทศ เข้าร่วมในการต่อสู้ปกป้องพรรค รัฐ ปกป้องแนวทางของพรรค นโยบาย กฎหมายของรัฐ ต่อสู้กับกลอุบาย “หันเหโดยสันติ” ของศัตรู¹⁷ ต่อต้าน “ปากดกานย่อก้อ” ¹⁸ ภัยสังคม และการฉ้อราษฎร์บังหลวง

2. ตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียน และศึกษาด้วยตนเอง เพื่อยกระดับวัฒนธรรม วิชาเฉพาะ วิทยาศาสตร์ เทคนิค และฝีมืออาชีพให้สูงขึ้น เพื่อปรับตัวให้เข้ากับตลาดแรงงานภายในประเทศ และตลาดแรงงานสากล

3. ต้องเข้าร่วมการก่อสร้างพรรค รัฐ แนวลาอสังชาต และบรรดาองค์การจัดตั้งมหาชน เข้าร่วมการปกป้องและก่อสร้างระบบการเมืองแต่ละชั้นให้เข้มแข็ง และเข้าร่วมขบวนการสามัคคีแห่งชาติ ต้องสมัครใจเข้าร่วมในสมาคมต่างๆของชาวหนุ่ม ต่อสู้ให้กลายเป็นสมาชิกชาวหนุ่ม สมาชิกของพรรค และสมาชิกขององค์การจัดตั้งมหาชน

4. เข้าร่วมในการรักษาสภาพแวดล้อมทางสังคมที่โปร่งใส รักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เข้าร่วมขบวนการต่อต้านมลพิษ และรับมือกับสภาพการเปลี่ยนแปลงอากาศของโลก

5. ชาวหนุ่มต้องเข้าร่วมในการ “ตะลุมบอน” นำหน้าในการกิจการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ป้องกันชาติและรักษาความสงบ เข้าร่วมกับแผนการ แผนงานของท้องถิ่นโดยสมัครใจ และเข้าเป็นทหารเพื่อเคลื่อนไหวป้องกันชาติ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยของสังคม

6. เป็นเจ้าภาพเข้าร่วมขบวนการวิวัฒน์แห่งการเชื่อมโยงกับสากล และร่วมแก้ไขปัญหาของโลก เข้าร่วมในงานด้านการต่างประเทศ เพื่อนำพาประเทศชาติไปสู่เวทีสากล แนะนำประวัติความเป็นมาอันดีงามของบรรดาชนเผ่า เผยแพร่วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติต่อชาวต่างชาติ เข้าร่วมการแก้ไขปัญหาของโลก เช่น รักษาสันติภาพ ต่อต้านภัยสังคม การก่อการร้าย รักษาสิ่งแวดล้อม สกัดกั้นโรคระบาด รวมทั้งการพัฒนาที่โปร่งใส เพื่อให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง

สหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวมีลักษณะประกอบด้วยสมาคมหรือสโมสรที่จัดตั้งขึ้นตามสาขาวิชาชีพของคนหนุ่มสาวที่มีอาชีพคล้ายคลึงกันด้วยความสมัครใจภายใต้การชี้นำของศูนย์กลางสหพันธ์ชาวหนุ่มเยาวชนปฏิวัติลาว เช่น สมาคมนักธุรกิจหนุ่มแห่งชาติลาว (The Young Entrepreneurs Association of Laos : YEAL) ที่ตั้งขึ้นภายใต้การสนับสนุนของสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาว

สหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวมีการจัดตั้งคณะกรรมการในระดับศูนย์กลาง แขวง เทศบาล เมือง และบ้าน ทั่วประเทศ สมาชิกเป็นเยาวชนชายและหญิงที่มีอายุระหว่าง 15-30 ปี ที่ปัจจุบันมีจำนวนกว่า 243,500 คน นักเรียนมัธยมทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกของ “ชาวหนุ่ม” หรือสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวโดยปริยาย โดยเยาวชนอาจเริ่มจากการเป็นสมาชิก “เยาวชนธันวา” ที่จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 1955 ก่อน ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ในการต่อสู้กับจักรพรรดินิยมที่มารุกราน ภายใต้คำสั่งสอน 9 ประการของผู้นำ คือ “6 รัก 3 ชัง” และการแข่งขัน “3 ดี 4 รู้” ของเยาวชน

¹⁷ หมายถึง การปรับเปลี่ยนกลอุบายในการทำลายระบอบการเมืองของลาวของฝ่ายศัตรู

¹⁸ Unfavorable Circumstances หมายถึง ปัญหาทางสังคม เช่น อาชญากรรม การแพร่ของยาเสพติด การฉ้อราษฎร์บังหลวง

เพื่อเป็นเด็กดีของชาติ ของพ่อแม่ ของครูอาจารย์ ให้เด็กเหล่านี้พัฒนาประเทศต่อไปจากรุ่นสู่รุ่นในอนาคต ภายใต้อำนาจ “เพื่อภารกิจของชาติ เยาวชนเตรียมพร้อม”¹⁹

สมาชิกของสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวมีทั้งนักเรียน นักศึกษา กสิกร พ่อค้า ผู้ประกอบการ ด้านหัตถกรรม ช่างซ่อมรถยนต์ กรรมกรแบกหาม กรรมกรก่อสร้าง ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พนักงาน รัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท กรรมกรโรงงาน พนักงานที่ทำงานในสถานทูตต่างประเทศ หรือองค์กร ต่างประเทศ พบว่า ปัจจุบันสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวมีการขยายการจัดตั้งไปในทุกระดับโดยการ จัดตั้งคณะกรรมการชาวหนุ่มขึ้นรากฐานตั้งแต่ระดับบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยงานราชการของลาว ตั้งแต่ระดับสำนักงานของกอง และกรม ในกระทรวงต่างๆ รวมทั้งในโรงเรียนมัธยม และคณะต่างๆ ของ มหาวิทยาลัย โดยกระทรวงที่มีสมาชิกชาวหนุ่มมากกว่า 500 คน ขึ้นไป จะมีการจัดตั้งห้องการชาวหนุ่มขึ้น และมีพนักงานประจำการรับผิดชอบอย่างน้อย 3 คน ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของสมาชิกสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาว คือ การแข่งขัน “4 บุ๊ก” บุ๊กที่ 1 ด้านแนวคิดในการรักชาติ ระเบียบการเมือง ตามแนวทางของ พรรคที่วางเอาไว้ บุ๊กที่ 2 ด้านการฝึกฝนหล่อหลอมร่ำเรียนวิชาชีวะ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ และการนำไปใช้ บุ๊กที่ 3 ด้านการจัดตั้งให้้องการชาวหนุ่มเติบโตใหญ่ บุ๊กที่ 4 ด้านวิชาชีพและการสร้างงาน ให้แก่ตนเอง ภายใต้อำนาจที่ว่า “ที่ใดยากลำบากชาวหนุ่มบุ๊ก ที่ใดทุกข์ชาวหนุ่มต้องแก้ให้ได้”

สหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวมีสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ การตีพิมพ์นิตยสาร “นกเหียนบิน” (นกเล็ก) และหนังสือพิมพ์ “หนุ่มลาว” รวมทั้งการผลิตรายการโทรทัศน์และวิทยุสำหรับคนหนุ่มสาว และยังมีความสัมพันธ์อันดีกับสหพันธ์ชาวหนุ่มคอมมิวนิสต์โฮจิมินห์ของประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งเป็นองค์การจัดตั้งทางการเมืองที่เหมือนกัน และยังมีการร่วมมือภายใต้ความร่วมมือกับชาวหนุ่มเขตสามเหลี่ยมพัฒนากัมพูชา ลาว และเวียดนาม (CLV) โดยการเพิ่มบทบาทความร่วมมือตั้งแต่ระดับ ศูนย์กลางถึงท้องถิ่นในการให้การศึกษอบรมแก่คนหนุ่มสาว และการจัดกิจกรรมต่างๆ คู่ขนานไปกับแผนการของรัฐบาลและท้องถิ่น เฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือของวิสาหกิจ และนักธุรกิจหนุ่มสาวของทั้งสามประเทศในการแลกเปลี่ยนร่วมมือในด้านการค้า การลงทุน และการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เพื่อเป็นตัวแบบของชาวหนุ่มทั้งสามประเทศ โดยจัดตั้งเวทีพบปะของนักธุรกิจหนุ่มสาวรวมทั้งความร่วมมือของชาวหนุ่มที่อยู่ในแวดวงต่างๆ ของพื้นที่เขตสามเหลี่ยมการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น วัฒนธรรม กิจกรรมศิลปะและกีฬา ตลอดจนการจัดตั้งอาสาสมัครชาวหนุ่มขึ้น

“สินไซ” ในฐานะอุดมการณ์ชาติของคนรุ่นใหม่

พรรค-รัฐ ยังมีการณรงค์ปลุกฝังให้เยาวชนมีความกล้าหาญ กล้าต่อสู้ กล้าเสียสละ เสีย “สินไซ” หรือ สังข์สินไชย ซึ่งเป็นตัวเอกในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมแถบลุ่มแม่น้ำโขง สันนิษฐานว่า

ท้าวปางคำเป็นผู้แต่งขึ้นใน พ.ศ. 2193 และได้มีการสืบทอดต่อกันมาและหลอมรวมความเชื่อความศรัทธาเข้ากับพุทธศาสนาเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบทอดกันมาจากปากต่อปากก่อนที่จะได้นำมาแต่งในแบบร้อยแก้วและร้อยกรองซึ่งจารลงในใบลานด้วยอักษรธรรมเรียกว่า “หนังสือผูก” ใช้สำหรับเทศน์ในเทศกาล

¹⁹ สัมภาษณ์สมาชิกสหพันธ์ชาวหนุ่มเยาวชนปฏิวัติลาว, แขวงคำม่วน, 17 ธันวาคม 2015

เข้าพรรษาและนิมอ่านใน“จันบุญเฮือนดี” หรืองานศพ โดยนายไกลสอน พมวิหาน อดีตประธานประเทศ และเลขาธิการใหญ่พรรคประชาชนปฏิวัติลาว เคยเรียกร้อง คนหนุ่มสาวลาวรุ่นใหม่ให้มีจิตใจตั้งมั่นไข่ลุกขึ้นยืนต้านพายุลมแรง มีความกตัญญู ต่อแผ่นดิน มีความรักชาติเด็ดเดี่ยวเหนียวแน่น ซึ่งปรากฏในวาทะที่ว่า “สาวหนุ่ม ลาว จงเป็นดังสินไซ แห่งยุคสมัย” คือ เปรียบเยาวชนลาวกับสินไซ ผู้มีความกล้าหาญ เสียสละ อดทน อันเป็นคุณธรรมข้อสำคัญที่จะสร้างให้เกิดความฮึกเหิม ภายใต้อาณัติในการรบบจนทำให้ลาวได้รับเอกราชในที่สุด

แนวคิดนี้ยังเป็นมรดกตกทอดมาถึงเยาวชนรุ่นใหม่ ในยุคเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยโดย “สินไซแห่งยุคสมัย” ในฐานะอุดมการณ์ชาตินิยมได้ถูกประกาศเป็นครั้งแรกในพิธีเปิดการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ครั้งที่ 25 ที่ลาวเป็นเจ้าภาพ นอกจากจะได้มีการถูกนำมาใช้ตั้งชื่อสถานศึกษา คือ โรงเรียนมัธยมสมบูรณ์สินไซ ที่เมืองจันทบุรี ในนครหลวงเวียงจันทน์แล้ว กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมยังได้มีการจัดตั้งสโมสรวัฒนธรรมสินไซ ขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวารสารวรรณศิลป์ เพื่อสานต่อปณิธานของอดีตท่านผู้นำโดยมีสาวหนุ่มลาวยุคใหม่เป็นกำลังสำคัญ ในการเรียนรู้วัฒนธรรมที่งดงามของชาติ ด้วยการจัดการอบรมวัฒนธรรมประจำปีผ่านกระบวนการฝึกอบรมทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ในวิชาเรียนทั้งหมด 6 วิชา คือ การแสดงการเดินแบบ การฝึกการร้องเพลง การฟ้อน การแต่งเรื่องสั้น การแต่งบทกวี และกิจกรรมค่ายพัก กิจกรรมส่วนใหญ่มุ่งเน้นการสร้างนางแบบ นายแบบ นักร้อง นักแสดง เพื่อประกอบอาชีพตามค่านิยมสมัยใหม่ ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมจะต้องเป็นสมาชิกของสโมสรและได้รับการคัดเลือกอย่างเหมาะสมตามแนวทางร่วมสมัยที่ถูกกำหนดขึ้นซึ่งแตกต่างจากรูปแบบในอดีต และมีการจัดตั้งสถานีวิทยุ ชาวหนุ่มลาว สินไซยุคใหม่ 90.0 MHz ภายใต้อำนาจของกรมสื่อสารมวลชนหนุ่มลาว ศูนย์กลางชาวหนุ่มเยาวชนปะดิวัด มีหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้พรรค-รัฐ และสังคม ในการกระจายความรู้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย โดยโฆษกของสถานี เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และได้รับการอบรมการเป็นนักจัดรายการวิทยุมาก่อน นอกจากนี้ กระทรวงแถลงข่าววัฒนธรรมยังได้ตั้งรางวัลสินไซขึ้นเป็นรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ของชาติ และศูนย์พัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กของลาวยังได้นำเรื่องสินไซมาเป็นเครื่องมือในการสอนเด็กที่อย่างได้ผลโดยเริ่มตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล จากการที่ลาวมีหลายแขวง และสำเนียงพูดหลากหลายมาก และเด็กต่างแขวงที่เข้ามาเรียนในนครหลวงเวียงจันทน์มักจะพูดสำเนียงเวียงจันทน์ แต่ไม่พูดสำเนียงของตนโดยเน้นให้เด็กอ่านสินไซด้วยสำเนียงของท้องถิ่น ทำให้ทุกแขวงสามารถเล่าเรื่องสินไซที่ออกสำเนียงแตกต่างตามท้องถิ่นทำให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกในสำเนียงของตนเอง ซึ่งเป็นการใช้สัญลักษณ์สินไซมาเป็นฐานที่มั่นต่อการขับเคลื่อนสังคมไปสู่สิ่งที่เป็ความหวังของประชาชนและประเทศชาติ

การปฏิรูปเศรษฐกิจตามนโยบายจินตนาการใหม่หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตรัสเซีย และผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ความจำเป็นในการปฏิรูปเศรษฐกิจหลังความล้มเหลวในการนำระบบสังคมนิยม เช่น การนำนโยบายการสร้างกรรมสิทธิ์ร่วม (Collectivization) หรือ “นารวม” (Collectivized Agriculture) และสหกรณ์มาใช้ และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตรัสเซียซึ่งเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือสำคัญในปี 1991 การปฏิรูปเศรษฐกิจปี 1985 ในสหภาพโซเวียต ที่เรียกว่า “กลาสนีออส และเปเรสตรอยก้า” (Glasnot-Perestroika) ทำให้ลาวได้ปฏิรูปเศรษฐกิจสู่กลไกตลาดตามนโยบาย “จินตนาการใหม่” หรือ หรือกลไกเศรษฐกิจใหม่ (New economic

Mechanism : NEM) หลังการประชุมสมัชชาใหญ่พรรค ครั้งที่ 4 ในปี 1986 ด้วยการผ่อนคลายการควบคุมจากส่วนกลาง ให้เสรีภาพแก่เอกชนในการประกอบธุรกิจ และส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ การเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ทำให้ลาวต้องปรับเปลี่ยนระบบการเมือง และเศรษฐกิจใหม่ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในการผ่อนคลายการควบคุมและเปิดกว้างเสรีภาพด้านต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องและเอื้อต่อการส่งเสริมการลงทุน เฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร ที่เป็นผลโดยตรงจากการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมตั้งแต่ปี 1990 เช่น ระบบโทรศัพท์ และระบบอินเทอร์เน็ตได้เร่งการเติบโตของสื่อในลาว โดยมีการปรับปรุงไปรษณีย์และบริการการสื่อสารโทรคมนาคมและระบบโทรศัพท์ในปี 1993 โดยเฉพาะการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลายไม่เฉพาะแต่ในนครหลวงเวียงจันทน์แต่ยังขยายไปในเมืองห่างไกลและในพื้นที่เขตภูเขา และมีการเปิดอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ขึ้นในเมืองใหญ่ๆทั่วไป โดยในปี 2014 ลาวมีสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งสิ้น 127 ฉบับ เป็นหนังสือพิมพ์จำนวน 27 ฉบับ ทั้งของรัฐและเอกชน มีโรงพิมพ์ และออกแบบการพิมพ์จำนวน 110 แห่ง มีจำนวนหนังสือที่พิมพ์ตั้งแต่ปี 2010-2014 จำนวน 1,850,340 เล่ม หรือเฉลี่ยปีละ 4 ล้านเล่ม มีสถานีวิทยุกระจายเสียงทั้งระบบเอฟเอ็ม และเอเอ็ม 63 สถานี ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2011 ถึง 20 สถานี อยู่ในส่วนกลาง 11 สถานี เทศบาลแขวง 19 สถานี และเมือง (อำเภอ) 33 สถานี ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 90 ของประเทศ ขณะที่ดาวเทียม และอินเทอร์เน็ตสามารถครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ซึ่งนอกจากจะเผยแพร่ในภาษาลาวแล้ว ยังเผยแพร่ภาษาชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย คือ ม้ง และขมุ รวมทั้งภาษาต่างประเทศ โดยมีสถานีโทรทัศน์จำนวน 37 สถานี เพิ่มขึ้นจากปี 2011 จำนวน 5 สถานี โดยอยู่ในส่วนกลาง 9 สถานี แขวงต่างๆ 17 สถานี และเมือง 11 สถานี ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 80 ของประเทศ

การผ่อนคลายเสรีภาพในด้านสื่อทำให้ประชาชนลาวมีสิทธิที่จะฟังวิทยุหรือชมรายการโทรทัศน์จากนอกประเทศ โดยกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมได้อนุญาตให้เอกชน คือ บริษัท โทรภาพใช้สาย จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทร่วมทุนระหว่างนักธุรกิจลาวกับนักธุรกิจจีนให้บริการเคเบิลทีวีในประเทศซึ่งช่วยให้ผู้ชมลาวที่อยู่อาศัยในนครหลวงเวียงจันทน์สามารถรับชมเคเบิลทีวีได้ถึง 30 ช่อง นอกเหนือจากสามารถดูช่องโทรทัศน์จากทั่วโลกจากการที่รัฐบาลได้อนุญาตให้มีการใช้จานรับสัญญาณดาวเทียมอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เช่น BBC, CNN, CNBC, WorldNet, ABC Asia Pacific, TV5 (ฝรั่งเศส) DW (เยอรมัน) RAI (อิตาลี), MTV, Startsport รวมทั้งช่องโทรทัศน์ของจีน เวียดนาม ไทย กัมพูชา เกาหลี ฯลฯ รัฐบาลยังได้อนุญาตให้มีการดำเนินการโครงการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมโดยเอกชน โดยมีสถานีโทรทัศน์เอกชน 2 สถานี คือ โทรทัศน์ลาวสตาร์ของสโมสรส่งเสริมวัฒนธรรมบรรดาเผ่า (สวผ) ออกอากาศในปี 2007 ผ่านทางดาวเทียมไทยคม 5 เนื่องจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าคนลาวทั่วประเทศรวมทั้งคนไทยโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้จานรับสัญญาณดาวเทียมหันเข้าหาดาวเทียมไทยคม 5 และโทรทัศน์ MV ลาว นอกจากนี้องค์การวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ยังได้ลงนามในโครงการพัฒนาดาวเทียมและดำเนินธุรกิจระบบวิทยุ โทรทัศน์และโทรคมนาคมกับกลุ่มทุนจีนร่วมกับกลุ่มบริษัทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการบินอวกาศของจีน (CASC) บริษัทดาวเทียมโทรคมเอเชียแปซิฟิก-จีน จำกัด และบริษัท อุตสาหกรรมกำแพงเมืองจีน จำกัด²⁰ โดยในด้านคุณภาพของรายการโทรทัศน์นั้นรายการสารคดีเพื่อการศึกษาเด็กและเยาวชนของโทรทัศน์แห่งชาติลาวชื่อ “เด็กทุกคน

²⁰ เวียงจันทน์ใหม่ , 26 กุมภาพันธ์ 2010

มีสิทธิได้รับการศึกษา” (Every Child Has a Right to Education) ความยาว 15 นาที ซึ่งนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กผู้หญิงที่เป็นชนกลุ่มน้อยคนหนึ่งในพื้นที่ห่างไกลของแขวงหลวงพระบางซึ่งต้องเดินเท้าเป็นระยะทางเกือบ 2 กิโลเมตร เพื่อไปเรียนหนังสือ ประกอบด้วยเพลงที่ชักชวนให้บรรดาเด็กผู้หญิงของลาวไปโรงเรียนกัน ได้รับรางวัลเอมมี (Emmy Awards) ซึ่งเป็นรางวัลนานาชาติในอุตสาหกรรมสื่อโทรทัศน์และวิทยุ เนื่องในโอกาสวันเด็กสากล อย่างไรก็ตาม สถานีโทรทัศน์ทุกช่องจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมสื่омวลชน และกรมศิลปวัฒนธรรมคดี กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม โดยรายการโทรทัศน์ทุกรายการต้องได้รับการอนุญาตจากรัฐ ซึ่งเข้ามาควบคุมดูแลเรื่องการใช้ภาษาลาว การแต่งกายของพิธีกรผู้หญิงที่ต้องนุ่งซิ่นดำเนินรายการ

รัฐบาลลาวยังอนุญาตให้ศิลปินนักร้องชาวลาวผลิตผลงานเพลงแบบอื่นนอกจากเพลงชมความงามของประเทศ และเพลงปฎิวัติปลุกใจ ซึ่งเกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี 1975 ที่ห้ามประชาชนทั่วไปฟังวิทยุของสถานีวิทยุไทย และห้ามฟังเพลงตะวันตก โดยผู้ที่ฝ่าฝืนข้อห้ามจะถูกกล่าวหาว่าเป็นพวก “ปะติกาณ” โดยเกิดกลุ่มนักร้องลาวยุคใหม่ เช่น วง CELLS วง Over Dance ขึ้น นอกจากนี้อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งการมีโครงข่ายการสื่อสารแบบ 3G ใช้อย่างเต็มรูปแบบ ได้ทำให้การรับสื่อมีความรวดเร็ว โดยเฉพาะการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์ เช่น สมาร์ทโฟน ทำให้ชาวลาวรับฟังเพลง และภาพยนตร์ผ่านอินเทอร์เน็ตได้ไม่ต่างจากคนกรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ต่างๆในโลก ทำให้นักร้องลาวได้เปลี่ยนแนวเพลงไปตามแนวเพลงต่างๆ ในโลก ขณะเดียวกัน ชาวลาวก็สามารถแสดงความเห็นในเฟซบุ๊ก หรือเว็บบอร์ดต่างๆได้ โดยรัฐบาลลาวปิดกั้นการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตน้อยมาก เนื่องจากการขาดงบประมาณและผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค แต่ทางการลาวเองก็ยังคงเข้มงวดในเรื่องเนื้อหาเพลงที่ต้องไม่สื่อไปในทางลบ

ด้านภาพยนตร์นั้น หลังการปลดปล่อยประเทศในปี 1975 อุตสาหกรรมภาพยนตร์ลาวอยู่ในภาวะซบเซา โดยในปี 1983 รัฐบาลลาวและเวียดนามร่วมกันสร้างภาพยนตร์เล่าเรื่องเรื่องแรก คือ “เสียงปืนจากทุ่งไห” กำกับโดย สมจิต พนเสนา และพัน กี นัม ผู้กำกับชาวเวียดนาม เป็นภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกองกำลังทหารยุคคอมมิวนิสต์ แต่ผลลัพธ์ที่ไม่ดีนัก ต่อมารัฐบาลลาวสร้างภาพยนตร์เรื่อง “บัวแดง” ในปี 1988 เป็นเรื่องราวการพลัดพรากของครอบครัวในช่วงสงครามกลางเมือง ซึ่งประสบความสำเร็จด้วยดี และภาพยนตร์จากทุนเวียดนามเรื่อง “ขรัวพญาช้าง” หลังการผ่อนคลายเสรีภาพในด้านสื่อทำให้อุตสาหกรรมภาพยนตร์ลาวฟื้นตัวขึ้นอีกครั้ง โดยผู้สร้างและผู้ผลิตภาพยนตร์ลาวได้พยายามปลูกกระแสภาพยนตร์ลาวให้เป็นที่ยอมรับภายในประเทศ และพัฒนาศักยภาพของตัวเองโดยการจัดให้มี Luang Prabang Film Festival และ Vientiane International Film Festival ขึ้น ซึ่งก่อตั้งโดยชาวต่างชาติ ภายใต้ความร่วมมือและการสนับสนุนจากภาครัฐซึ่งยังอยู่ในวงจำกัด โดยได้มีการจัดมอบรางวัลครั้งแรกขึ้นในงานลาวเอ็นเตอร์เทนเมนต์อวอร์ด ได้แก่ ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม ผู้กำกับ ภาพยนตร์ยอดเยี่ยม ดารานำแสดงชาย ดารานำแสดงหญิง และบทภาพยนตร์ยอดเยี่ยม

ในปี 2013 ได้มีการเปิดการประชุมเพื่อก่อตั้งสมาคมศิลปินการแสดงลาว ขึ้นเป็นครั้งแรกหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี 1975 โดยธุรกิจภาพยนตร์ของลาวได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ระหว่างปี 2008 –2012 ได้เกิดกลุ่มนักสร้างภาพยนตร์ขึ้น เช่น กลุ่มลาวนิวเวฟ ซีเนม่า (Lao New Wave Cinema : LNWC) และกลุ่มนักสร้างภาพยนตร์อิสระ เช่น กลุ่มลาวมีเดียเมคเกอร์ (Lao Media Maker) และกลุ่ม

บริษัทเอกชนที่มีบทบาทในการสร้างภาพยนตร์ เช่น บริษัท ลาว อาร์ต มีเดีย จำกัด (Lao Art Media) ที่ดำเนินงานด้านอุตสาหกรรมบันเทิงครบวงจรทั้งรายการโทรทัศน์ เพลง ภาพยนตร์ มีการสร้างภาพยนตร์เพิ่มขึ้นกว่า 9 เรื่อง ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่อง สะบายดีหลวงพระบาง (2008) สะบายดี 2 ไม่มีคำตอบจากปากเซ (2010) ขอเพียงฮัก (2010) สะบายดี 3 สะบายดีวันวิสาข (2011) บุญทัน คนดีที่เขาสีม (2011) ปายทาง (2012) คิดถึงทุกคืน (2012) ฮักอ้อล่า (2012) ผ่าพันคอแดง (2012) จันทะลี (2012) และมีการสร้างภาพยนตร์ที่เปิดกว้างทางความคิดเกี่ยวกับเพศที่ 3 ในมุมมองที่แตกต่างออกไปจากภาพยนตร์เรื่อง “น้อย”

แม้ทางการลาวจะไม่สนับสนุนให้มีการประกวดความงาม เพราะมองว่าไม่ใช่วัฒนธรรมลาว แต่เพื่อประชาสัมพันธ์ประเทศให้เป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ จึงอนุญาตให้จัดการประกวด Miss Lux ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 2004 และต่อมาได้จัดให้มีการประกวด “นางสาวอาพอนลาว” เป็นครั้งแรกเมื่อปี 2006 โดยสหพันธ์แม่หญิงลาว ร่วมกับกระทรวงแถลงข่าว และวัฒนธรรม การประกวด และสมาคมนักข่าวลาว วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของแม่หญิงลาว รวมทั้งความเท่าเทียมกันระหว่างเพศและแม่หญิงได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจสังคมต่างๆ รวมทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของลาวทั้งในและต่างประเทศด้วย และเพื่อให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับนานาชาติอารยะประเทศ และเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่การประกวดในระดับเวทีนานาชาติต่อไปในอนาคต จึงได้เปลี่ยนชื่อเรียกการประกวดเป็น “นางสาวลาว” หรือ Miss Laos ในปี 2009” เป็นเวทีประกวดคัดเลือกสาวงามจากทั่วประเทศ เพื่อเป็นตัวแทนของแม่หญิงลาวในการเป็นแบบอย่างในการแต่งกาย “นุ่งถ่อ” ที่ถูกต้องตามแบบประเพณีและวัฒนธรรมของประเทศ มีสิทธิ์สมัครเข้าประกวดจะต้องมีอายุ 18-25 ปี เป็นหญิงสาวชาวลาวมีความสูงตั้งแต่ 165 เซนติเมตรขึ้นไป มีบุคลิกภาพที่ดี มีความเชื่อมั่นในตัวเอง โดยในการประกวดจะสวมชุดประจำชาติกับชุดประเพณีนิยมนั้น

การสะสมทุนและการก่อตัวของทุนนิยมใหม่ในรัฐสังคมนิยมลาว

หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี 1975 จากการที่ค่าเงินกีบได้ตกต่ำมากที่สุดและเกิดภาวะเงินเฟ้อสูงที่สุดในโลกในปี 1976 มาตรการของรัฐบาลในการยึดร้านค้าที่สั่งสินค้าเข้าจากต่างประเทศ และบังคับให้พ่อค้าขายสินค้าแก่รัฐบาลในราคาเงินกีบตามอัตราแลกเปลี่ยนของรัฐบาล ทำให้พ่อค้าจำนวนมากพากันปิดกิจการและหลบหนีออกนอกประเทศ และรัฐบาลยังห้ามพ่อค้าซื้อข้าวและสัตว์เลี้ยงจากชาวนาในชนบท รวมทั้งห้ามการค้าระหว่างแขวง มาตรการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ต้องการลดอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้าที่ถูกมองว่าเป็นศัตรูต่อระบบสังคมนิยม การประกาศยึดกิจการเป็นของรัฐทำให้เจ้าของกิจการส่วนใหญ่หลบหนีออกนอกประเทศ ทำให้ในปี 1979 รัฐบาลลาวต้องออกแถลงการณ์ยอมรับความสำคัญของการค้าของเอกชน โดยเห็นว่าเป็นหนทางกระจายรายได้และสิ่งอุปโภคบริโภคสู่ประชาชน และจัดตั้งหน่วยงานการค้าของรัฐเพื่อไม่ให้เกิดการขาดแคลนสินค้า คือ สหกรณ์การค้า (Trading Cooperatives) สำหรับกระจายสินค้าในในประเทศ โดยมีพ่อค้าเป็นตัวเชื่อม ในปี 1984 รัฐบาลได้จดทะเบียนธุรกิจเอกชนเพื่อเก็บภาษี พบว่า มีธุรกิจเอกชนทั้งหมดเพียง 4,670 แห่ง และในปี 1985 พบว่า อุตสาหกรรมของลาวมีจำนวนเพียง 100 แห่ง ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ได้แก่ โรงงานเหล้าและเบียร์ โรงเลื่อย โรงสีข้าว และโรงงานผลิตผงซักฟอก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรัฐวิสาหกิจ ความล้มเหลวของระบบสหกรณ์การเกษตรและระบบรวบรวมหรือการทำงานแบบรวมหมู่ของชาวนาและปัญหาภัยธรรมชาติ ทำให้รัฐบาลลาวต้องเลือกแผนการพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบสหภาพโซเวียต โดยการปรับเปลี่ยนจากนโยบายรวมศูนย์มาใช้กลไกตลาดเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และนโยบายการส่งเสริมการลงทุนหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจตามนโยบายจินตนาการใหม่ ในปี 1986 และการอนุญาตให้เอกชนลาวหรือนักธุรกิจต่างชาติทำการค้าได้อย่างเสรีในลาวภายหลังการออกกฎหมายว่าด้วยการลงทุนต่างประเทศ

ในปี 1988 ในรูปแบบของการร่วมทุนของรัฐในโครงการที่ต่างชาติเป็นเจ้าของเช่นเดียวกับที่เกิดในจีนและเวียดนาม

ในปี 1986 รัฐบาลลาวได้ผ่อนคลายเป็นพิเศษและเปิดโอกาสให้เอกชนสามารถดำเนินธุรกิจนำเข้าและส่งออกได้ โดยเฉพาะการค้าชายแดนจากเดิมที่เป็นกิจการที่ผูกขาดโดยหน่วยงานของรัฐซึ่งรัฐบาลได้ออกใบอนุญาตการค้าชายแดนให้เอกชนที่เรียกว่า “ปาดังชายแดน” (Patente) เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภค ทำให้พ่อค้าชายแดนลาวได้พัฒนาบทบาทของตนขึ้นเป็น Trading House จากความได้เปรียบในด้านภาษาโดยเฉพาะคนลาวที่มีเชื้อสายเวียดนาม ที่เรียกว่า “เวียดเกี้ยว” ซึ่งพัฒนาตนเองเป็นคนกลางในการค้าชายแดนระหว่างไทย ลาว และเวียดนาม และนำไปสู่การฟื้นตัวของชุมชนชาวจีนในลาว เมื่อรัฐบาลลาวได้อนุญาตให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจอีกครั้งในปี 1990 หลังจากหยุดชะงักเป็นเวลานานหลายปี ชาวลาวเชื้อสายจีนได้เข้ามามีบทบาทต่อการค้าชายแดนระหว่างลาวและไทยร่วมกับพ่อค้าชาวไทยเชื้อสายจีนในการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคและวัตถุดิบจากไทย ผ่านเครือข่ายที่ควบคุมโดยพ่อค้าชาวลาวเชื้อสายจีนในเมืองสำคัญๆของลาวที่อยู่ติดแม่น้ำโขง เช่น นครหลวงเวียงจันทน์ ปากเซ และท่าแขก โดยการเชื่อมโยงการค้ากับพ่อค้าชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอุบลราชธานี มุกดาหาร นครพนม และหนองคาย และสร้างโอกาสทางธุรกิจจากการสะสมทุนจนมีฐานะร่ำรวยเช่นกรณีของก๊อ²¹ ปัจจุบันมีอายุ 68 ปี เป็นคนลาวเชื้อสายจีนที่เคยขายเปิดแผงขายหมูชำแหละในตลาดแขวงสะหวันนะเขต และเห็นโอกาสทางธุรกิจจากการมีเพื่อนที่มีทั้งพ่อค้าเวียดนามและพ่อค้าไทย ก๊อได้ลักลอบนำเข้ารถจักรยานยนต์ฮอนด้าจากจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งได้รับความนิยมนั้นในเวียดนาม โดยซื้อมาคันละ 30,000 บาท แต่สามารถนำไปขายที่เวียดนามได้ถึงคันละ 70,000-100,000 บาท โดยการช่วยเหลือของเพื่อนที่เป็นข้าราชการสถานทูตลาวในฮานอย จนสามารถเก็บเงินสร้างฐานะ และนำไปลงทุนซื้อที่ดิน ทำธุรกิจก่อสร้าง สร้างรีสอร์ท และเปิดร้านอาหาร จนเป็นนักธุรกิจที่มีฐานะดีคนหนึ่งในช่วงสะหวันนะเขต

ในปี 1989 รัฐบาลลาวได้ขยายกิจการรัฐวิสาหกิจให้เอกชนหรือให้เอกชนเข้าไปดำเนินงาน ผลจากการปฏิรูปเศรษฐกิจ ในปี 1986 ทำให้เกิดการสะสมทุน คือ การขายสินค้าและนำเงินที่ได้จากการค้าขายกลับมาเป็นเงินทุนที่มีก้อนใหญ่ขึ้นกว่าเดิมของนายทุนใหม่ในลาวที่เริ่มต้นจากการค้าเล็กๆน้อยๆ เช่น การค้าชายแดน โดยเฉพาะการสะสมทุนของคนลาวเชื้อสายเวียดนาม ซึ่งเกิดขึ้นหลังรัฐบาลได้ตั้งให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมหลังอนุญาตให้ทำการค้าได้อย่างเสรี และขยายไปสู่การสะสมทุนโดยการร่วมทุนกับนักลงทุนต่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดคนกลุ่มใหม่ ซึ่งได้รับอานิสงส์จากนโยบายดังกล่าวที่ส่วนหนึ่งเป็นตัวแทน (Nominee) หรือมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับชนชั้นนำที่กุมอำนาจทางการเมืองในการเข้าถึงประโยชน์ทางธุรกิจที่ต้องได้รับอนุญาตที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติของลาว เช่น การได้รับสัมปทานตัดไม้ในเขื่อน การนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภค หรือธุรกิจที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว เช่น การได้รับสัมปทานร้านค้าปลอดภาษี ฯลฯ รวมทั้งการเป็นผู้วิ่งเต้น (Lobbyist) กับผู้มีอำนาจ เช่น การขออนุญาตลงทุนในโครงการชุดคันเหมืองแร่ หรือได้รับสัญญาในการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น อาคารเรียน โรงพยาบาล หรือโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเช่น ถนน และสะพาน ที่ได้รับเงินช่วยเหลือหรือเงินกู้จากต่างประเทศ เป็นต้น เช่นกรณีของนางเหลื่อง ลิดดิง หรือเอื่อง ลิดดิง ปัจจุบันอายุ 60 ปี และเป็นประธานกรรมการดาวเอียงกรุ๊ป ซึ่งเป็นกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ลำดับต้นๆ ของลาว ที่ได้รับการอนุญาตให้เปิดร้านค้าปลอดภาษีบริเวณด่านชายแดนของลาว ภายใต้ความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ระดับสูงในพรรค โดยเป็นผู้บุกเบิกธุรกิจนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศอันเป็น

²¹ สัมภาษณ์ ก๊อ (นามสมมุติ) ผู้ประกอบการรีสอร์ท และร้านอาหาร, แขวงสะหวันนะเขต, 19 ธันวาคม 2015.

ธุรกิจแรกเริ่มของกลุ่มก่อนจะขยายไปในธุรกิจอื่นๆ เช่น ตลาด เครื่องดื่มและเข้าสู่ธุรกิจกาแฟ กระทั่งปัจจุบันเป็นผู้ผลิตกาแฟรายใหญ่ในลาวที่ส่งขายไปต่างประเทศทั้งในรูปแบบเมล็ดกาแฟและกาแฟสำเร็จรูป บุนเฮืองมีพ่อแม่เป็นชาวเวียดนาม ตัวเธอเกิดที่ลาว มีสัญชาติลาว สามารถพูดได้หลายภาษาทั้งไทยและเวียดนาม “ไม่ได้เรียนแต่เล็ก เลยลำบาก จบ ป.4 ต้องเลี้ยงน้อง 8 คน เพราะเราเป็นพี่คนโต ต้องออกมาช่วยแม่ ทำงานค้าขาย และเลี้ยงน้อง อยากเรียนก็ไม่ได้เรียน เริ่มจากขายกล้วยปิ้ง ข้าวโพดปิ้ง ขายทุกอย่างหมด หรือที่ไหนมีงานก็ไปรับจ้าง”²² กรณีของบุนเฮืองอาจให้ภาพอย่างชัดเจนถึงโอกาสทางธุรกิจที่เกิดจากความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจที่เป็นผู้ใหญ่ในพรรค แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงการที่รัฐบาลไม่ได้ปิดกั้นโอกาสทางเศรษฐกิจแม้ว่าจะไม่ได้เป็นคนลาวแท้แต่จะมีเชื้อสายเป็นต่างชาติก็ตาม

ธุรกิจส่วนใหญ่ในลาวก่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจในปี 1986 เป็นธุรกิจขนาดเล็กและเป็นธุรกิจครอบครัว เช่น การค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคเล็กๆ น้อยๆ ที่เรียกว่า “เครื่องย่อย” และบทบาทในด้านเศรษฐกิจส่วนใหญ่ถูกผูกขาดโดยนักธุรกิจลาวเชื้อสายจีนที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมต่อกับระบบทุนนิยม ต่อมาภายหลังจากที่ลาวเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนในปี 1997 ทำให้เศรษฐกิจของลาวถูกบูรณาการเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก และบรรยากาศทางเศรษฐกิจของลาวเปลี่ยนแปลงไป²³ เกิดการขยายตัวของธุรกิจเอกชน และผู้ประกอบการเพิ่มมากขึ้น เช่น การประกอบธุรกิจเกสต์เฮาส์ ร้านอาหาร หรือหัตถอุตสาหกรรม เช่น การทอผ้า งานไม้แกะสลัก ซึ่งมีลูกจ้างไม่มากนัก นักธุรกิจส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับรัฐทั้งในฐานะอดีตข้าราชการซึ่งลาออกจากราชการมาประกอบธุรกิจ เช่น รับเหมาก่อสร้าง หรือบางรายภรรยาเป็นผู้ดำเนินธุรกิจเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวขณะที่สามียังคงรับราชการอยู่ การขยายตัวทางเศรษฐกิจในประเทศซึ่งได้รับแรงหนุนจากการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมโดยเฉพาะในกิจการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ และกิจการเหมืองแร่ ยังสร้างความร่ำรวยให้กับผู้ประกอบการใหม่ของลาวเป็นจำนวนมาก และผลักดันให้ขนาดของธุรกิจใหญ่ขึ้นเช่นกรณีของ วันสี²⁴ ซึ่งเป็นเจ้าของบริษัทก่อสร้าง วันสีเกิดที่แขวงเชียงขวาง ในช่วงสงครามภายในลาว และได้มีโอกาสเรียนจบวิทยาลัยครูที่ดงโคก หลังจากเรียนจบได้เข้าทำงานเป็นพนักงานในกำแพงนครเวียงจันทน์ขณะนั้น โดยเป็นพนักงานบัญชี เมื่อเอกชนเข้ามาสัมพันธ์ จึงได้ลาออกมีครอบครัวและทำการค้าส่งสินค้าไปแขวงเชียงขวาง ทำให้มีประสบการณ์ด้านการค้าจนมีบทบาทและชื่อเสียงในแขวงเชียงขวาง ต่อมาในปี 2003 มีบริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวข้องกับโครงการมายืมเงินไปหลายแสนดอลลาร์และไม่มีเงินมาคืนทำให้ทำให้ถูกยึดทรัพย์สินไปจนหมด จึงตัดสินใจทิ้งครอบครัวมาเวียงจันทน์ จนต่อมาในปี 2006 ได้โครงการก่อสร้างโรงเรียนที่หลวงพระบาง แต่บ้านก็ถูกไฟไหม้ในปี 2007 ซึ่งมีเงินเหลือเพียง 5,000 กีบ และยืมญาติมาได้ 20,000 กีบ แล้วเข้าไปพบกับผู้ใหญ่ในรัฐบาล และได้โครงการก่อสร้าง จนสามารถตั้งบริษัทก่อสร้างขึ้น หลังจากปี 2009 ก็ได้โครงการก่อสร้างมาโดยตลอด เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย ที่บางโครงการมีมูลค่าสูงถึง 1.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งวันสีเห็นว่าเป็นบุญคุณของพรรค รัฐ ทำให้เธอเหมือนตายแล้วเกิดใหม่ “เพราะมีผู้นำที่ฉลาดสองใส่ ทำให้บ้านเมืองและธุรกิจมีความเจริญก้าวหน้า” หรือกรณีของ จานทอง²⁵ ซึ่งเห็นโอกาสทางธุรกิจจากการขายพลังงานให้ต่างประเทศจึงก่อตั้งบริษัทขึ้นในปี 2003 เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำที่สามารถสร้างเป็นเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กได้ตามการขึ้นน้ำของพรรคและรัฐ โดยได้รับความไว้วางใจให้ปรับปรุงซ่อมแซมเขื่อนไฟฟ้าแห่งหนึ่งและการก่อสร้างคลองในโครงการ จนต่อมาได้รับงานเกี่ยวกับการก่อสร้างและซ่อมแซมเขื่อน และโรงไฟฟ้าหลายแห่งรวมทั้งการพัฒนาเส้นทางในการเชื่อมกับเขื่อนแห่งหนึ่งที่แขวงหัวพันจนเสร็จในปี 2014 ปัจจุบันจานทองกำลัง

²² ภาวิณี เจริญยิ่ง, เจ็ดดาวเรือง “เจ้าแม่” ดิวตี้พรลาว จากเด็กขายกล้วยปิ้ง สู่อุตสาหกรรมเส้นทางการค้า
<http://info.matichon.co.th/rich/rich.php?srcTag=07024150856&srcDay=&search=no>

²³ Scott Hipsher, *The Private Sector's Role in Poverty Reduction in Asia*, Chandos Publishing 2013. PP.182-183

²⁴ สัมภาษณ์ วันสี (นามสมมติ) ผู้ประกอบการธุรกิจก่อสร้าง, แขวงหลวงพระบาง, 25 ธันวาคม 2015.

²⁵ สัมภาษณ์ จานทอง (นามสมมติ) ผู้ประกอบการธุรกิจก่อสร้าง, แขวงหัวพัน, 20 ธันวาคม 2015.

อยู่ในระหว่างก่อสร้างเชื่อมอีกแห่งหนึ่ง โดยงานทองเห็นว่า การจะประสบผลสำเร็จในการดำเนินธุรกิจนั้น จะต้องเชื่อมั่นต่อแนวทางนโยบายของพรรค รัฐ และปฏิบัติตามกฎระเบียบและกฎหมายจึงจะทำให้ธุรกิจประสบผลสำเร็จ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจในพรรค-รัฐกับผู้ประกอบการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงมีลักษณะความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์และต่างตอบแทน เห็นได้จากการมอบเงินสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมพรรคของบริษัทเหล่านี้ในวาระและโอกาสต่างๆ เช่น กองประชุมใหญ่ขององค์คณะพรรคระดับ ศูนย์กลางและระดับแขวง วันสำคัญของชาติ และพรรค ซึ่งเกิดจากการขาดแคลนงบประมาณของพรรค-รัฐ เฉพาะอย่างยิ่งบริษัทที่ได้รับสัญญาหรือสัมปทานจากรัฐ

นโยบายในการส่งเสริมเศรษฐกิจให้ขยายตัวของพรรค-รัฐ ยังมีส่วนในการพัฒนาและเปิดโอกาสให้เกิดผู้ประกอบการใหม่ๆ ซึ่งบางรายไม่รู้หนังสือแต่สามารถเป็นเจ้าของโรงแรมขนาดใหญ่หลายแห่งในลาว หรือในกรณีของ แฉวทอง²⁶ ซึ่งเกิดที่เมืองบ่อแต่น แขวงไชยะบูลี เดิมมีอาชีพทำนา แต่ไม่พอกิน จนปี 1990 แฉวทอง ได้หันมาประกอบอาชีพซ่อมแซมเครื่องจักรกลการเกษตรแม้จะไม่ได้เรียนมาก็ตามควบคู่ไปกับการทำโรงสี และได้หันมาสร้างเครื่องจักรเพื่อสนองความต้องการในท้องถิ่นตามนโยบายของพรรค รัฐ ที่ต้องการส่งเสริมการผลิตสินค้า เช่น มัน ข้าวโพด ถั่วดิน เพื่อให้ประชาชนมีรายได้และอาชีพที่มั่นคง สามารถพ้นจากความยากจน เขาได้ผลิตเครื่องสีถั่วดิน โรงสีขนาดเล็ก เครื่องฟานมัน รถไถนาเดินตาม เครื่องสูบน้ำแบบกังหันน้ำ เครื่องบดกลบเป็นร่า นอกจากขายในประเทศแล้ว ยังส่งออกไปยังประเทศใกล้เคียง โดยมีรายได้ถึงปีละ 700 ล้านกีบ

นับตั้งแต่ถอนตัวออกมาจากระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมในกลางทศวรรษที่ 1980 แต่รัฐบาลลาวก็ไม่ได้สูญเสียการควบคุมระบบเศรษฐกิจ นอกจากการใช้กฎระเบียบทางการค้าเป็นเครื่องมือแทรกแซงแล้ว ยังใช้กลไกทางการเมืองของพรรค-รัฐแฝงในการควบคุมคนรุ่นใหม่ที่เป็นนักธุรกิจโดยผ่านองค์การจัดตั้งของพรรค เช่นกรณีของสมาคมนักธุรกิจหนุ่มแห่งชาติลาว (The Young Entrepreneurs Association of Laos : YEAL) ที่ตั้งขึ้นภายใต้การสนับสนุนของสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปะติวัตลาวในปี 2005 โดยเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรในการให้การสนับสนุนแก่คนหนุ่มสาวที่เป็นเจ้าของธุรกิจซึ่งมีอายุต่ำกว่า 45 ปี เพื่อผลักดันประเทศให้ก้าวไปข้างหน้า วัตถุประสงค์ให้สมาชิกมีโอกาสเรียนรู้จากการแบ่งปันประสบการณ์และใช้ประโยชน์จากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสมาคมผู้ประกอบการอื่น ๆ ของอาเซียน (ASEAN + คู่เจรจา) รวมถึงการให้คำปรึกษาเพื่อการเติบโตของธุรกิจและสร้างความเป็นมืออาชีพ ตลอดจนเป็นเวทีให้สมาชิกที่เป็นผู้ประกอบการหนุ่มสาวหาวิธีจัดการกับปัญหาต่างๆ เช่น การระดมทุน การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การตลาด และส่งเสริมการขาย

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ และขนาดของการสะสมทุนที่ขยายตัวใหญ่ขึ้น ได้ทำให้คนกลุ่มใหม่เหล่านี้และครอบครัวซึ่งได้รับประโยชน์จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจของพรรค-รัฐ และพัฒนาขึ้นกลายเป็นชนชั้นนำ (Elite) ที่ขับเคลื่อนสังคมลาว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในสังคมเมือง (Urbanism) ที่มีวิถีการดำเนินชีวิต และมีอัตลักษณ์ (Identity) ของตนเอง แม้จะคงวิถัวัฒนธรรมตามธรรมเนียมในอดีตแต่ก็มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากคนรุ่นก่อนภายใต้กระแสความทันสมัย และความเป็นเมืองที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วในสังคมลาว

²⁶ สัมภาษณ์ งานทอง (นามสมมุติ) ผู้ประกอบการธุรกิจผลิตเครื่องจักรกลการเกษตร,ไชยะบูลี, 24 ธันวาคม 2015.

สังคมนิยมแบบลาว

ลักษณะของระบบสังคมนิยมแบบลาวที่ผูกขาดการเมืองโดยพรรคประชาชนปะติวัติลาวนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเดือนธันวาคมปี 1975 พบว่าลาวกลับมีแนวโน้มในการเปิดกว้างเสรีภาพในด้านต่างๆเพิ่มขึ้นตามลำดับ ยกเว้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของพรรค-รัฐ เช่นการที่ศาลสั่งจำคุกชาวลาวยุติพลไปแลนด์ที่อาศัยอยู่นครหลวงเวียงจันทน์เป็นเวลา 4 ปี 9 เดือนในข้อหาโฆษณาต่อต้านสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งถูกจำคุกตัวในเดือนมิถุนายน 2015 ในขณะที่เอาใบปลิวมีเนื้อหาใส่ร้ายป้ายสีรัฐบาล โดยก่อนหน้านี้ในปี 2014 ได้ร่วมกับ "คนปัด" ที่อยู่ต่างประเทศ ตั้งกลุ่ม "ลูกหลานเจ้าฟ้าผู้มมหาธาตุ" ขึ้นโดยบิดเบือนแนวทางของพรรค รัฐ ด้วยภาพถ่าย วีดีโอ การเขียนและการพิมพ์ที่ต่อต้านรัฐบาลผ่านเฟซบุ๊ก และอินเทอร์เน็ต จนถูกจับกุมตัวตามกฎหมาย ที่น่าประหลาดใจ ก็คือในกรณีกรรมพศนั้นแม้จะมีการเลือกปฏิบัติทางสังคมในสังคมลาวด้านการจ้างงานและที่อยู่อาศัยซึ่งยังคงปรากฏอยู่ที่ดูเหมือนว่าเลสเบี้ยนได้รับการยอมรับมากกว่าเกย์ เนื่องจากสาเหตุทางวัฒนธรรมของลาวที่ผู้คนคาดหวังว่าผู้ชายจะเป็นผู้นำของครอบครัว ทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัว โดยเกย์เผชิญกับการเลือกปฏิบัติมากกว่าเลสเบี้ยนจากการละเมิดทางวาจาหรือทำร้ายร่างกาย แม้จะยังไม่มีความพยายามของรัฐบาลในการแก้ไข แต่ไม่ได้มีข้อห้ามหรือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย หรือมีกฎหมายที่มีลักษณะเลือกปฏิบัติบนพื้นฐานของเพศสภาพ โดยรัฐบาลได้อนุญาตให้องค์กรพัฒนาเอกชนทำงานร่วมกับชุมชน LGBT ก่อตั้งศูนย์สุขภาพขึ้นในปี 1999 เพื่อส่งเสริมการป้องกันโรคเอดส์เอชไอวี/เอดส์ ในกลุ่มชายรักชาย และยอมให้มีการจัดกิจกรรม LGBT Pride "ภูมิใจที่เป็นเขา" ในที่สาธารณะขึ้นในเดือนมิถุนายน 2012²⁷ รวมทั้งมีการแต่งงานของเกย์เกิดขึ้นในสังคมลาว อย่างไรก็ตามแม้จะไม่ได้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแต่การจะขอให้มีการเปลี่ยนแปลงในกฎหมายเช่นเรื่องแต่งงานของเพศเดียวกันยังคงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่อาจกล่าวได้ว่าลาวเป็นประเทศสังคมนิยมที่ใจกว้างมากที่สุดในปัจจุบันด้วยการยอมรับขยายตัวของคนรักร่วมเพศ โดยได้อนุญาตให้ผู้ผ่าตัดแปลงเพศแล้วสามารถเปลี่ยนคำนำหน้านามจากชายเป็นหญิง เช่นกรณีของ หลิง หลิง ปียะดา อินทวง สตรีข้ามเพศจากลาว เจ้าของตำแหน่งรองอันดับ 2 มิสอินเตอร์เนชันแนลควีน 2014 ได้รับอนุญาตให้เป็นเพศหญิงหรือ "นาง" โดยพาสปอร์ตของเธอรบุเพศเป็นหญิงซึ่งไม่ได้เป็นผลมาจากการสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศลาวในเวทีสากล แต่เกิดจากการผ่าตัดแปลงเพศแล้วที่ส่วนใหญ่จะได้รับการระบุว่าเป็นเพศหญิงในเอกสารสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับความหลากหลายทางเพศ รวมทั้งในด้านความเสมอภาคทางเพศจากสัดส่วนของสตรี ซึ่งมีจำนวนมากที่ดำรงตำแหน่งระดับสูงในทางการเมืองและการบริหารประเทศ เช่น ตำแหน่งในกรมการเมือง และคณะบริหารศูนย์กลางพรรค ตำแหน่งประธานสภาแห่งชาติ ตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี ขณะที่ยังคงรูปแบบจารีตในด้านวัฒนธรรม เช่น การนุ่งขึ้นของสตรี โดยการแต่งกายตามวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนลาวให้ความสำคัญมาก และถูกนำมาใช้หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี 1975 ซึ่งรัฐบาลลาวประกาศให้เยาวชนชายต้องตัดผมสั้นและห้ามนุ่งกางเกงยีนส์ ผู้หญิงทุกคนต้องนุ่งขึ้น ห้ามสวมแว่นตากันแดด และกำหนดให้การนุ่งขึ้นเป็นเครื่องแบบของนักเรียน นักศึกษา และเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งทหารและพลเรือนสตรี เพื่อคงเอกลักษณ์ความเป็นชาติลาว และถือเป็นความสำเร็จทางวัฒนธรรมที่ทำให้สังคมเป็นหนึ่งเดียวกันโดยไม่มีความแตกต่าง โดยการนุ่งกางเกงหรือ

²⁷ Lao and proud: LGBT rights in Laos, Gay Star News [Online]. Available from : <http://www.gaystarnews.com/article/lao-and-proud-lgbt-rights-laos090712/#gs.bPTfPUI> 9 July 2012

กระโปรงของผู้หญิงไม่เป็นที่ยอมรับและถือเป็นสิ่งไม่เหมาะสมในการนุ่งไปในที่ประชุม และร่วมงานต่างๆของทางราชการ และงานประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ

แม้พลเมืองลาวส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 66.8 จะนับถือพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิม แต่ลาวได้ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาแม้แต่การเชื่อถือ “ผี” (Animism) หรือการนับถือบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความเชื่อถือเก่าแก่ของชนเผ่าต่างๆ และมีจำนวนประมาณร้อยละ 30.9 โดยในรัฐธรรมนูญปี 1991 ของลาวในมาตรา 30 ได้กำหนดให้พลเมืองลาวมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือหรือไม่เชื่อถือศาสนา รวมทั้งระเบียบกฎหมาย ซึ่งปกป้องและคุ้มครองการเคลื่อนไหวที่ถูกต้องตามกฎหมายของบรรดาองค์การศาสนาและศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ ในลาว²⁸ ภายใต้นโยบายสำคัญที่ไม่อนุญาตให้มีการซื้อ จ้าง หรือบีบบังคับให้พลเมืองเชื่อถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หรือให้ประชาชนผลจากการเชื่อถือศาสนา โดยปลุกระดมพระสงฆ์ สามเณร และการบวชของศาสนาต่างๆ ให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนาและแบ่งแยกประชาชน ซึ่งศาสนิกชนและศาสนาต่างๆมีสิทธิและพันธะของพลเมืองเท่าเทียมกันในการร่วมปกป้องรักษาและพัฒนาประเทศ ขณะที่รัฐมีหน้าที่ในการให้ความรู้แก่ประชาชน และชักชวนให้ผลจากประเพณีอันล้ำค่าที่มีผลกระทบต่อความสามัคคี การผลิต และการดำรงชีวิต

นโยบายดังกล่าวทำให้ลาวมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากประเทศสังคมนิยมอื่นๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมพุทธศาสนา ซึ่งเป็นองค์การสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกทางการเมืองและเป็นแนวร่วมสำคัญในการมีส่วนร่วมเปลี่ยนแปลงประเทศในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองหลังปี 1975 โดยยกเลิกโครงสร้างการบริหาร การปกครองของคณะสงฆ์แบบเก่า ปรับปรุงโครงสร้างองค์กรปกครองสงฆ์ให้เป็นเอกภาพโดยรวม ธรรมนูญนิคายและมหานิกายเข้าด้วยกัน และใช้เป็นแหล่งเผยแพร่ ปลูกฝังอุดมการณ์สังคมนิยมและเครื่องมือสร้างความชอบธรรมทางการเมือง โดยจัดให้มีการประชุม อบรมแนวคิดมาร์กซ์-เลนินแก่พระภิกษุสามเณร เพื่อนำใช้ในการเทศน์ให้ประชาชนรับรู้แนวความคิด และนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับการปฏิวัติ มีองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (The Central State Council of Bonze) ภายใต้โครงสร้างการจัดตั้งของพระสงฆ์ตามธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาวปี 2004 ในการปกครองสงฆ์ และการปฏิบัติศาสนพิธี มีเครือข่ายการปกครองตั้งแต่ระดับศูนย์กลางจนถึงระดับท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันมีพระสงฆ์และสามเณรในลาวจำนวน 20,608 รูป และวัดจำนวน 4,860 วัด โดยการสั่งสอนทางศาสนาต้องสอดคล้องกับแนวนโยบายของพรรค ภายใต้การกำกับดูแลของ แนวลาวสร้างชาติ (The Lao Front for National Construction) ที่เรียกกันว่า “แนวโฮม” โดยรัฐธรรมนูญ ปี 1991 มาตรา 9 และมาตรา 30 ได้กล่าวถึงนโยบายของรัฐต่อพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐเคารพและปกป้องการเคลื่อนไหวอันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชน ปลุกระดมส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศและประชาชน ทำให้อุดมการณ์พุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองอย่างแยกไม่ออกในฐานะที่เป็นชุดความคิดที่สร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นนำในการถือครองอำนาจ เพื่อสร้างภาวะการครอบครองความคิด และมีอำนาจเหนือชนชั้นอื่นๆในสังคม โดยปราศจากการใช้ความรุนแรง หรือการบังคับ แต่เป็นการใช้อำนาจผ่านกลไกชนิดต่างๆ เพื่อครอบครองความคิด โน้มน้าว ทำให้เกิดการยอมรับ และได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากชนชั้นต่างๆในสังคม เห็นได้จากตลอดเวลากว่า 40 ปี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งผู้นำพรรคและรัฐได้ร่วมกับประชาชนเข้าวัด ฟัง

²⁸ คำลัดของนายกรัฐมนตรีเลขที่ 92/นย ว่าด้วยการคุ้มครองและปกป้องการเคลื่อนไหวศาสนาอยู่สปป.ลาว

ธรรม และทำบุญในเทศกาลต่างๆ เสมอมา และการที่ศูนย์กลางพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ร่วมกับคณะกรรมการ โฆษณาอบรมศูนย์กลางพรรคได้จัดพิมพ์หนังสือ “พุทธประวัติสำหรับหนุ่มสาวและชาวบ้าน” จำนวน 20,000 เล่ม ส่งไปยังแขวงต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อเผยแพร่ลงสู่รากฐาน และประชาชนคนหนุ่มสาวทั่วไป ซึ่งเป็นพุทธ ประวัติเล่มแรกที่ทำขึ้นมาในระดับพรรคที่ใช้ทฤษฎีมาร์กซ์-เลนินและแนวทางสังคมนิยมในการบริหารและ เป็น “คลังแห่งปัญญา” สำหรับเยาวชนคนหนุ่มสาวกับประชาชนทั่วไประดับชาวบ้านธรรมดา โดยค้นคว้าเรียบ เรียง และเขียนให้อ่านเข้าใจง่ายเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธองค์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน

“ภาพ” ของพรรค-รัฐในฐานะผู้สร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจและความทันสมัย

การสำรวจของธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank) ในปี 2012 พบว่า ลาวเป็นประเทศที่มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงสุดในเอเชีย คือ GDP ขยายตัว ร้อยละ 8.2 หลังจาก ที่ได้มีการเปิดตลาดหลักทรัพย์ลาวในปี 2011 ความสำเร็จในการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) ในปี 2013 ทำให้คนลาวรุ่นใหม่ได้รับประโยชน์จากการเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่ง ขยายตัวต่อเนื่อง ภายใต้เป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศอันจะนำไปสู่การหลุดพ้นจากประเทศที่มีระดับ การพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries : LDCs) ในอนาคต การเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอด อาเซียนครั้งที่ 10 ในปี 2004 และการเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 25 ในปี 2009 ได้ก่อให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่แก่ลาวการเป็นเจ้าภาพต่างๆ ได้มีผลต่อการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคและ และยังสร้างภาพ “ความทันสมัย” ของลาวภายใต้การบริหารจัดการของพรรคและรัฐในสายตาของคนลาวรุ่น ใหม่ นอกเหนือจากแขกต่างประเทศผู้มาเยือน การจัดเตรียมงานดังกล่าวได้พัฒนาให้นครหลวงเวียงจันทน์ กลายเป็นเมืองใหม่ที่ทันสมัยในหลายด้าน เช่น สนามกีฬาแห่งชาติแห่งใหม่ที่เงินให้การสนับสนุนงบประมาณถึง 100 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อรองรับการเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ซึ่งประชาชนลาวได้ให้ความ ร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะถือเป็นหน้าตาของประเทศ ที่สำคัญ ก็คือ การเป็นเจ้าภาพการประชุมความร่วมมือ ร่วมรัฐสภาเอเชีย-ยุโรป (ASEP) ครั้งที่ 7 และการประชุมสุดยอดเอเชีย-ยุโรป ครั้งที่ 9 ในปี 2012 ทำให้มี การก่อสร้างศูนย์การประชุมนานาชาติแห่งใหม่ การขยายลานจอดเครื่องบินที่สนามบินนานาชาติวัดไตในนคร เวียงจันทน์เพื่อสามารถรองรับเครื่องบินขนาดใหญ่ การเปลี่ยนรถประจำทางใหม่ การปรับปรุงถนนในนคร หลวงเวียงจันทน์และการตกแต่งประดับประดาถนนสายหลักๆ อย่างสวยงาม เพื่อสร้างความประทับใจแก่ ผู้เข้าร่วมประชุม แสดงถึงความเป็นหน้าตาของลาวในฐานะเจ้าภาพ การก่อสร้างเมืองใหม่บนเกาะดอนจันทน์ใน แม่น้ำโขง ได้แก่ บ้านพักสำหรับใช้เป็นเรือนรับรองผู้นำที่เข้าร่วมในการประชุม และการก่อสร้างโรงแรมสำหรับ รองรับคณะผู้แทนที่เข้าร่วมการประชุม การเปิดใช้เทคโนโลยีระบบ Data 4 G ของบริษัท ลาวโทเลคม จำกัด โดยรัฐบาลลาวได้ใช้งบประมาณทั้งที่ได้จากการช่วยเหลือและกู้ยืมจากต่างประเทศถึง 220 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในการเร่งรัดพัฒนานครหลวงเวียงจันทน์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม และทันสมัย เพื่อต้อนรับคณะ ผู้แทนจากประเทศต่างๆ ที่จะมาเข้าร่วมการประชุม ซึ่งเคยประสบความสำเร็จในการกระตุ้นเศรษฐกิจมาแล้ว หลังการเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 25 ในปี 2009 โดยได้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ซึ่งเป็น นักเรียน นักศึกษา เข้าเป็นอาสาสมัครในการช่วยเหลือการประชุม นอกจากนี้รัฐบาลลาวยังใช้โอกาสนี้เป็นเวที ในการประกาศถึงความพร้อมในการก้าวไปสู่การขยายความร่วมมือในระดับนานาชาติที่กว้างไกลกว่าอาเซียน ความสำเร็จดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้จากการเยือนของผู้นำประเทศที่เคยมีปัญหาความสัมพันธ์ทางการทูตมา ก่อนในประวัติศาสตร์ เช่น สหรัฐฯ และฝรั่งเศส โดยนางฮิลลารี คลินตัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ

ต่างประเทศสหรัฐฯ ได้เดินทางมาเยือนประเทศลาวอย่างเป็นทางการครั้งประวัติศาสตร์ ในปี 2012 การเยือนลาวอย่างเป็นทางการครั้งแรกของประธานาธิบดีฝรั่งเศส ฟร็องซัวส์ ออลลองด์ ซึ่งเป็นผู้นำฝรั่งเศสคนแรกในประวัติศาสตร์ที่มาเยือนลาว โครงการรถไฟความเร็วสูง และการปล่อยดาวเทียม Laosat 1 ดาวเทียมดวงแรกของลาวขึ้นสู่วงโคจร ซึ่งเป็นการฉลองการตั้งพรรคประชาชนปะติวัตลาวครบรอบ 60 ปี และวันสถาปนาสปป.ลาวครบรอบ 40 ปี ล้วนเป็น “ภาพ” ที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมจากการบริหารประเทศของพรรค-รัฐ ที่มีส่วนสร้างความชอบธรรมทางการเมือง แม้ว่าจะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลที่ตามมาจากการลงทุนรวมทั้งคำถามถึงความโปร่งใส (Transparency) และปัญหาการคอร์รัปชัน เช่นกรณีบึงหาดหลวง (That Luang Marsh) ที่รัฐบาลลาวได้อนุมัติให้กลุ่มทุนจีนพัฒนาพื้นที่ให้เป็นย่านธุรกิจ และที่อยู่อาศัยของผู้ประกอบการชาวจีน²⁹ เป็นการต่างตอบแทนให้แก่บริษัทจีนที่ได้ลงทุนก่อสร้างสนามบินเวียงจันทน์สำหรับใช้แข่งขันกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 25 ที่ลาวเป็นเจ้าภาพในปี 2009 ให้โดยไม่คิดมูลค่าใดๆ ทำให้เกิดกระแสข่าวลือว่าภายหลังโครงการสร้างเสร็จแล้ว รัฐบาลลาวจะอนุญาตให้ชาวจีนจำนวน 50,000 คน เข้ามาอยู่อาศัย หรือโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในพื้นที่อาเซียน (Kings Romans of Laos ASEAN Economic & Tourism Development Zone) ที่เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว ซึ่งรัฐบาลลาวได้ให้สัมปทานแก่นักลงทุนจีน คือ Dok Ngew Kham Group หรือ King Romans Group (KRG) จัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสามเหลี่ยมทองคำ (The Golden Triangle Special Economic Zone) ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่ประชาชนที่ถูกบังคับเวนคืนที่ดิน นอกจากนี้โครงการรถไฟความเร็วสูงตามแผนการของรัฐบาลในการที่จะพัฒนาจากประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล (Land Locked) ไปสู่การเป็นประเทศเชื่อมต่อ (Land Linked) ก่อให้เกิดเสียงคัดค้านจากประชาชนบางส่วนว่า หนี้ดังกล่าวจะสร้างภาระให้แก่คนรุ่นหลัง และอาจไม่คุ้มค่า การที่เงินกู้ดังกล่าวมีมูลค่าโครงการเกือบ 7,000 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าร้อยละ 90 ของ GDP ลาวที่มีมูลค่าประมาณ 8,300 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ได้สร้างความไม่เห็นด้วยกับสมาชิกสภาแห่งชาติอย่างน้อย 9 คน ว่าโครงการรถไฟความเร็วสูงอาจสร้างปัญหาทางการเงินกับประเทศ³⁰ แม้รัฐบาลลาวจะเริ่มชำระคืนดอกเบี้ยสำหรับเงินกู้ ในอีก 10 ปี ข้างหน้า ขณะที่ดอกเบี้ยเริ่มนับจากวันแรกของการอนุมัติเงินกู้ โดยรัฐบาลลาวจะต้องค้ำประกันเงินกู้ทั้งหมดรวมทั้งการค้ำประกันรายรับและทรัพย์สินทั้งหมดในโครงการ พร้อมทั้งอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี เป็นระยะเวลา 30 ปี ตลอดจนการรับประกันรายรับที่การค้ำประกันเงินกู้ไม่ได้มาจากโครงการและทรัพย์สินทั้งหมดของโครงการเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงค่าสัมปทานที่เป็นการลงทุนของจีนในลาวจากเหมืองแร่ 2 แห่ง คือ เหมืองแร่ทองคำและเหมืองแร่ทองแดง ที่เมืองวีระบุลี แขวงสะหวันนะเขต และเหมืองแร่บอกไซต์ในที่ราบสูงโบละเวนที่แขวงจำปาสัก โดยในวันที่ 18 ตุลาคม 2012 สภาแห่งชาติของลาวได้อนุมัติโครงการสร้างทางรถไฟความเร็วสูง โดยให้กู้ยืมเงินจากจีน เพื่อใช้ในการก่อสร้าง ด้วยเหตุผลของความจำเป็นในการพัฒนาประเทศในช่วงที่มีการรวมตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ซึ่งจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เติบโต เพื่อพ้นจากความเป็นประเทศยากจน แม้จะมีเสียงเรียกร้องให้ศึกษาโครงการให้ละเอียด โดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เตือนว่าจะทำให้หนี้สินต่างประเทศของลาวเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 32.5 ของ GDP เป็นร้อยละ 125 ของ GDP ซึ่งเกินกว่าขีด

²⁹ Suzhou Industrial park to build Laos economic zone [Online]. China Economic Review Available from : <http://www.chinaeconomicreview.com/node/49753> [31 January 2008].

³⁰ Ambitious Rail Plan Opposed. [Online]. Radio Free Asia. Available from : <http://www.rfa.org/english/news/laos/train-10262012140516.html> [7 December 2012].

ความสามารถที่เศรษฐกิจของลาวจะรับได้ และมีความเสี่ยงหากจีนประสบกับวิกฤตการณ์ทางการเงิน หรือผลกระทบจากทรัพยากรแร่ที่ใช้ค่าประกันเงินกู้มีราคาตกลง³¹ ขณะที่ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย เห็นว่า น่าจะก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับลาว เนื่องจากดอกเบี้ยที่ต้องชำระในการกู้ยืมเงินประจำปี คิดเป็นร้อยละ 20 ของงบประมาณรายจ่ายประจำปีของรัฐบาล โดยรัฐบาลมองว่าเป็นรุ่งอรุณของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ลาวพัฒนาจากประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเลไปสู่การเป็นประเทศเชื่อมต่อและเป็นสัญลักษณ์ความทันสมัยของประเทศ ขณะที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อหนี้สินทางการเงินและความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม³² โดยลาวต้องจ่ายดอกเบี้ยแก่จีนถึง 3,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (คำนวณจากดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปีในระยะเวลา 30 ปี) ทำให้ประเทศมีความเสี่ยงต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจจากความสามารถในการชำระคืนหนี้จำนวนมหาศาล และเงินต่างประเทศที่ถูกฉีดเข้าไปในระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กเช่นลาว ซึ่งมีแนวโน้มว่าอาจก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของอัตราเงินเฟ้อ ทั้งยังไม่ก่อให้เกิดการสร้างงานในประเทศ เนื่องจากโครงการดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะใช้แรงงานจีนมากกว่าแรงงานลาว ซึ่งมีแรงงานน้อยและขาดทักษะ ดังนั้นผลประโยชน์ของโครงการรถไฟความเร็วสูงจึงไหลไปยังจีนขณะที่ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ตกเป็นภาระแก่ลาว

การหลั่งไหลของคลื่นคนจีนเข้าสู่ลาวแม้จะไม่เกิดปฏิกิริยาต่อต้านต่อการปรากฏตัวของคนจีนในระยะแรก การขยายตัวของการลงทุนในอัตราเร่ง (Hi-speed) ของจีน ทำให้คนลาวจำนวนมากเริ่มวิตกกังวลเกี่ยวกับการไหลบ่าเข้ามาเข้ามาทำงานและอยู่อาศัยในลาว ในลักษณะไม่พอใจต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศของตนจากพฤติกรรมที่ค่อนข้างก้าวร้าวของนักลงทุนจีนที่ไม่ใส่ใจความรู้สึกของประชาชนเจ้าของประเทศทั้งจากโครงการพัฒนาเมืองใหม่ หรือการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของนักลงทุนจีน ซึ่งมีลักษณะคล้าย “รัฐอิสระ” (Ministate) ในดินแดนลาว จนเกิดเป็นความหวาดกลัวจากการไม่สามารถคาดเดาต่อภาพความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยจำต้องผินทวนเนื่องจากไม่สามารถคัดค้านหรือทำอะไรได้ ขณะที่รัฐบาลลาวเองก็ตระหนักถึงปัญหาการพิพาทเกี่ยวกับที่ดินของประชาชนจากการให้สัมปทานที่ดินแก่นักลงทุนจีน และเลือกที่จะใช้วิธีหยุดชั่วคราว รอจนไม่มีผู้สนใจ แล้วค่อยดำเนินการต่อไปแบบเงียบๆ การยอมรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศซึ่งมีความสัมพันธ์กับการลงทุนและความช่วยเหลือ ในขณะที่หลีกเลี่ยงเงื่อนไขในการปฏิรูปทางการเมือง และความโปร่งใส รวมทั้งการตรวจสอบการลงทุนที่มีคุณภาพ และการจ่ายค่าชดเชยที่เป็นธรรมแก่ประชาชนที่ต้องสูญเสียที่ดินจากการให้สัมปทานที่ดินของรัฐแก่นักลงทุนจีน ทำให้รัฐบาลลาวตอบคำถามต่อประชาชนถึงการบริหารจัดการทรัพยากรจากการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ของจีนได้ลำบาก ซึ่งเป็นไปไม่ได้ในการตรวจสอบสำหรับระบบการเมืองเช่นลาว ความหวาดวิตกในอิทธิพลจีนที่ค่อยๆ เพิ่มขึ้น แต่สภาพทางการเมืองในลาวที่ประชาชนไม่สามารถแสดงออกในการคัดค้านหรือต่อต้าน จึงทำให้เกิด “คลื่นใต้น้ำ” ซึ่งแสดงออกในรูปของข่าวลือที่รัฐบาลลาวไม่สามารถยุติหรือสกัดกั้นได้ และอาจขยายตัวขึ้นเป็นปัญหาทางการเมืองที่สั่นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลในอนาคตจนอาจกลายเป็นระเบิดเวลาจากการสั่งสมความรู้สึกไม่พอใจของประชาชนที่เพิ่มขึ้นและรอวันปะทุ

³¹ China-Laos high-speed railway link meets fierce western opposition . [Online]. China Daily Mail, available from : <http://chinadailymail.com/2013/01/15/china-laos-high-speed-railway-link-meets-fierce-western-opposition/> [15 January 2013].

³² Campbell, Charlie. [Online]. Time. Laos' Mammoth Train Project a Fast Track to Debt and Despair Available from : <http://world.time.com/2013/04/15/laos-mammoth-train-project-a-fast-track-to-debt-and-despair/> [15 April 2013].

บทส่งท้าย

การที่ลาวเป็นประเทศที่ปกครองโดยพรรคการเมืองเดียว คือ พรรคประชาชนปะติวัตลาว ที่กุมอำนาจโดยกลุ่มผู้นำในกรมการเมือง และคณะบริหารศูนย์กลางพรรค ซึ่งสมาชิกจะถูกกำหนดล่วงหน้าจากผู้อาวุโสในพรรคก่อนการประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคที่จัดให้ขึ้นทุกห้าปี การแยกอำนาจที่ระบุตามรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะซ้อนทับกันในบทบาทสมาชิกพรรค ซึ่งเป็นทั้งฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ การมีพรรคเดียวทำให้ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาแห่งชาติต้องเป็นสมาชิกพรรคและได้รับความไว้วางใจและคัดเลือกจากผู้มีอำนาจในพรรคแม้ตามรัฐธรรมนูญจะกำหนดให้มีผู้สมัครอิสระได้ และยังทำให้ตุลาการไม่มีความเป็นอิสระ เนื่องจากผู้พิพากษาส่วนใหญ่และข้าราชการของกระทรวงยุติธรรมเป็นสมาชิกพรรค ทำให้อิทธิพลทางการเมืองสามารถแทรกแซงการตัดสินใจในการพิจารณาตัดสินได้ การรักษาระบบมาร์กซ์-เลนิน ซึ่งเป็นธรรมเนียมในการกล่าวย้าในกองประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคทุกครั้ง ทำให้ลาวห่างไกลจากการพัฒนาไปสู่ระบอบประชาธิปไตยและแสดงถึงจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจน คือ การอยู่ในอำนาจ และความกังวลหลักของพรรคในการรักษาอำนาจผูกขาด ด้วยเหตุนี้พรรคจึงต้องควบคุมสื่อและการแสดงออกในความคิดเห็นและการรวมตัวทางการเมืองที่อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของพรรค-รัฐอย่างเข้มงวด เห็นได้จากการจับกุมนักศึกษามหาวิทยาลัยแห่งชาติลาวที่เรียกร้องประชาธิปไตยในปี 1999 และ 2004 ซึ่งยังคงถูกคุมขังอยู่ แม้จะมีการเรียกร้องจากองค์การนิรโทษกรรมสากลและองค์กรสิทธิมนุษยชน และความกังวลต่อภัยคุกคามต่อเสถียรภาพทางการเมืองจากจากอินเทอร์เน็ต ซึ่งรัฐควบคุมได้ยากและมีแนวโน้มความพยายามในการเข้าไปควบคุมโดยการอ้างว่าเป็นสาเหตุของการสร้างความวุ่นวายในสังคม ซึ่งทำให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไม่เคยเกิดบนท้องถนนของลาว การขาดเสรีภาพของสื่อจากโครงสร้างระบบการเมืองที่ควบคุมโดยรัฐ รวมทั้งภาคประชาสังคมที่อ่อนแอทำให้วิวัฒนาการไปสู่ประชาธิปไตยจึงไม่เกิดขึ้นและไม่มีแนวโน้มเป็นไปได้ในอนาคตอันใกล้ นับตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี 1991 และมีแนวโน้มจะถูกแทนที่จากคนรุ่นใหม่ที่มีมุมมองซึ่งสนับสนุนพรรค ซึ่งเกิดจากความสำเร็จในการขยายสมาชิกพรรคไปยังคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงโดยเฉพาะผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ทำให้จำนวนสมาชิกพรรคเพิ่มขึ้นจนมีจำนวนกว่า 100,000 คน หรือประมาณร้อยละ 2 ของประชากร นอกจากนี้พรรค-รัฐยังเข้าไปควบคุม “กลุ่มผลประโยชน์” ที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งขึ้นภายใต้ความรับผิดชอบของแนวลาวย่างชัด เช่น สหพันธ์แม่หญิงลาว สหพันธ์ชาวนานุ่มเยาชนปะติวัตลาว สหพันธ์กำมะบานลาว รวมทั้งแนวร่วมซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น องค์กรสงฆ์ แม้จะมีสัญญาณความเปลี่ยนแปลงในสภาแห่งชาติลาวนับตั้งแต่สภาแห่งชาติชุดที่ 6 ที่ได้มีการอภิปรายถึงปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการให้สัมปทานที่ดินซึ่งทำให้ประชาชนเดือดร้อน หรือปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่ไม่เคยมีการวิจารณ์ต่อผู้นำพรรค-รัฐโดยตรง เช่นกรณีของ ดร.คำเผย ปานมาลัยทอง ผู้อำนวยการสถาบันวิทยาศาสตร์สังคมที่ถูกปลดออกจากตำแหน่งในเดือนพฤษภาคม 2011³³ ไปเป็นหัวหน้าคณะขึ้นนำการฝึกอบรมของสภาแห่งชาติลาวหลังการให้ความเห็นต่อสภาแห่งชาติในกองประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 2 ในฐานะสมาชิกสภาแห่งชาติชุดที่ 7 เขต 1 นครหลวงเวียงจันทน์ ที่มีผู้เห็นว่าเนื่องจากไปละทิ้งการนำของพรรค-รัฐเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ์-เลนิน ที่เกิดในยุโรปตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ซึ่งคำเผยตั้งคำถามว่าเพราะเหตุใดคนลาว และสังคมลาวจึงต้องนำเอาแนวทางการเมืองของผู้อื่นมาเป็นพื้นฐานแนวทางการเมืองของตน และระบบการศึกษาของลาวที่

³³ Distressing developments in Laos New [Online]. Mandala Available from : <http://asiapacific.anu.edu.au/newmandala/2012/12/23/distressing-developments-in-laos/> 23 December 2012

ดำเนินไปอย่างผิดพลาดและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งความคิดเห็นทั้งหมดเป็นเพียงแต่การวิจารณ์ในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาโดยไม่ได้แตะต้องถึงพรรค-รัฐ หรือตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้นำของพรรค-รัฐ จึงเป็นเรื่องยากต่อการปฏิรูปทางการเมืองในกรณีของลาว

การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในภาคกลางและยุโรปตะวันออก ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดของความช่วยเหลือทางการเงินได้เร่งกระบวนการปฏิรูปเศรษฐกิจในลาวในช่วงปี 1990 ทำให้ผู้นำลาวจำต้องยอมรับการปฏิรูปไปสู่ระบบตลาดที่เกิดจากการกดดันของกลุ่มผู้บริจาควิชาการโดยเฉพาะกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก การรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อชดเชยการขาดแคลนงบประมาณ ทำให้นโยบายต่างประเทศของลาวมีความสัมพันธ์กับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยการอนุญาตให้มีการแข่งขันเสรีในการค้าและการลงทุนในกลางทศวรรษที่ 1980 ได้สร้างความตึงเครียดทางการเมืองให้แก่รัฐที่ถอยออกมาจากระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม ทำให้รัฐบาลต้องใช้กฎระเบียบทางการค้าเป็นเครื่องมือเพื่อไม่ให้สูญเสียการควบคุมระบบเศรษฐกิจ และการอนุญาตเฉพาะบางภาคส่วนของระบบตลาดในภาคบริการ โรงแรม และการท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนถึงความอยู่รอดทางการเมืองที่พรรค-รัฐให้ความสำคัญมากกว่าระบบเศรษฐกิจตลาด

การพึ่งพาอาศัยกันของธุรกิจและพรรค-รัฐที่เชื่อมต่อกันในลักษณะต่างตอบแทนทั้งจากรูปสัญญาการจ้างงานหรือสัมปทานจากรัฐ และเป็นแหล่งที่มาหลักของผลประโยชน์สำหรับสมาชิกพรรคในระดับสูงนอกจากทำให้ไม่สูญเสียการควบคุมแล้ว พรรค-รัฐยังใช้กลไกทางการเมืองแฝงในการควบคุมคนรุ่นใหม่ที่เป็นนักธุรกิจโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของพรรค เช่นสหพันธ์ชาวนหมุ่มประชาชนปะติวัตลาวเช่นในกรณีของสมาคมนักธุรกิจหมุ่มแห่งชาติลาว ดังนั้นแม้เศรษฐกิจของลาวจะอยู่ในขั้นตอนของระยะเปลี่ยนผ่านและพัฒนาการอย่างต่อเนื่องไปสู่ภาวะตลาดเสรีที่ต้องการระบบซึ่งโปร่งใสจึงกลายเป็นเรื่องผิดหวังสำหรับชุมชนผู้บริจากระหว่างประเทศที่เชื่อว่าหากเศรษฐกิจของลาวมีความเข้มแข็งมากขึ้นจะนำไปสู่การปฏิรูปทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีสาเหตุสำคัญที่เกิดจากความล้มเหลวของผู้นำทางการเมืองลาวต่อการปฏิรูปจากความเชื่อว่าอาจจะส่งผลเสียต่อการควบคุมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองลาวไม่ว่าจะเป็นในระบอบการปกครองสมัยราชอาณาจักร (1954-1975) หรือปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันจากการผูกขาดโดยครอบครัวหรือ "ตระกูล" ของกลุ่มผู้นำ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ดังนั้นการแต่งตั้งหรือเลื่อนลำดับชั้นของบุคคลในพรรค-รัฐ จึงมักแต่งตั้งจากความสัมพันธ์โดยเฉพาะบุตรของผู้นำพรรคทั้งในอดีตและปัจจุบัน ไม่ใช่เพราะเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีความสามารถในตำแหน่งหน้าที่ ขณะที่บุคคลที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศที่มีความสามารถแต่ไม่มีเส้นสายทางการเมืองมักจะถูกละเลยหรือไม่ได้รับการพิจารณา และยังทำให้ไม่กล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์หรือทำสิ่งใด ๆ ที่อาจเป็นอันตรายต่อตำแหน่งหน้าที่ของตน โดยหลายคนที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศเมื่อกลับมาลาวใหม่ๆ อาจมีความรู้สึกคับข้องใจและรู้สึกว่าไม่ถูกต้อง แต่ในที่สุดก็เลือกที่จะปรับตัวยอมรับกับระบบโดยเลือกที่จะไม่แสดงปฏิกิริยาต่อต้าน

วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบอุปถัมภ์ทำให้บุตรหลานของครอบครัวชนชั้นนำทางการเมืองของพรรค-รัฐ ที่แม้จะลงจากอำนาจแล้ว แต่ก็ยังคงได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกพรรคอาวุโสให้บุตรหลานของตนดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญทางการเมืองการปกครอง หรือการเลื่อนลำดับชั้นเข้าสู่การนำในระดับสูงของพรรค-รัฐ เพื่อตอบแทนบุญคุณที่เคยได้รับ ทำให้การสืบทอดอำนาจทางการเมืองในพรรค-รัฐมีลักษณะ

“ทายาททางการเมือง” ที่ผูกขาดโดยครอบครัวเพียงไม่กี่ตระกูลและได้รับการส่งต่อไปยังรุ่นต่อไป โดยบุตรของสมาชิกพรรคอาวุโสที่ส่วนใหญ่สำเร็จจากการศึกษาจากต่างประเทศมักจะเลื่อนตำแหน่งในราชการ และเข้าสู่ศูนย์กลางของอำนาจในพรรค-รัฐอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากผลของกองประชุมสมัชชาใหญ่พรรคครั้งที่ 10 ของพรรค ซึ่งรายชื่อในตำแหน่งกรรมการเมือง และคณะกรรมการศูนย์กลางพรรคในกรรมการสมบูรณและกรรมการสำรอง เกือบร้อยละ 20 มาจากตระกูลของอดีตผู้นำการเมืองของพรรค-รัฐในอดีตและปัจจุบัน เช่น พมวิหาน สีพันดอน ไชยะสอน ไชยะวง ทាំมะวง ชัตติยะ แก้วบุนพัน สุพานวง ซึ่งเป็นบุตรหลาน หรือมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติที่เกิดจากการแต่งงาน เช่น บุตรเขย โดยคนเหล่านี้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมืองในพรรค-รัฐอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากแนวคิดทางการเมืองของโฮจิมินห์ที่เชื่อว่า “บุตรหลานของผู้นำการปฏิวัติเท่านั้นจึงจะเป็นผู้รักษาหรือสืบทอดพรรคคอมมิวนิสต์เอาไว้ได้”

การที่พรรคแทรกซึมเข้าควบคุมสถาบันที่สำคัญของประเทศไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล ข้าราชการ องค์กรจัดตั้งมหาชน และกองทัพ เนื่องจากนโยบายทั้งหมดถูกชี้นำโดยพรรคที่มีลักษณะซ้อนทับกันของรัฐบาลและพรรค และรองรับด้วยการอธิบายที่น้อยมากในสภาแห่งชาติที่พรรคเป็นผู้คัดเลือกสมาชิกพรรคลงสมัครรับเลือกตั้ง รัฐบาลจึงทำหน้าที่เป็นเพียงแขนขาในการบริหารของพรรค ทำให้การตัดสินใจในนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับพรรคมากกว่าเรื่องอื่น เนื่องจากกลไกดังกล่าวถูกออกแบบมาเพื่อรักษาฐานอำนาจของผู้นำพรรค-รัฐ ตลอดจนการดำรงอยู่ของพรรค และมีส่วนร่วมส่งเสริมความก้าวหน้าในระบบราชการสำหรับผู้ที่เป็นสมาชิกพรรค การที่พรรคใช้กลไกทางการเมืองแฝงเข้าไปกำกับดูแลภาคเอกชนยังเป็นเหตุผลที่ทำให้นักธุรกิจมีความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ใกล้ชิดกับพรรคจากประโยชน์ต่างตอบแทนในระบบอุปถัมภ์ทั้งจากสัญญาการจ้างงานหรือสัมปทานโครงการ นอกเหนือจากการที่พรรคได้ใช้สถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย และโรงเรียนในการทำหน้าที่สรรหาคนหนุ่มสาวพรรคที่เห็นสมควรเข้าเป็นสมาชิกใหม่ และปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองในการสนับสนุนแนวทางของพรรค-รัฐ และการเชื่อมั่นในผู้นำของพรรค-รัฐแก่คนหนุ่มสาว

รูปแบบเฉพาะตัวในลักษณะสังคมนิยมแบบลาวที่ไม่ขัดขวางหรือปิดกั้นค่านิยมและวัฒนธรรมใหม่จากภายนอกได้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของพรรค-รัฐ ต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อดำรงอยู่โดยมีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่มีลักษณะจารีตเป็นเครื่องถ่วงดุล การปรับตัวในการให้สิทธิและเสรีภาพในบางด้านที่พรรค-รัฐพิจารณาแล้วว่าไม่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคง รวมทั้งเศรษฐกิจแบบตลาดที่ไม่ได้ปิดกั้นการเข้าถึงโอกาสของผู้ประกอบการในการแสวงหาความมั่งคั่ง ทำให้ผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองที่ผูกขาดอำนาจจากพรรค-รัฐ และยิ่งก่อให้เกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนของคนรุ่นใหม่ที่ได้รับอานิสงส์จากความสำเร็จในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของพรรค-รัฐ ทำให้คนรุ่นใหม่เหล่านี้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในด้านคุณภาพชีวิต จึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ของลาวกลับให้การสนับสนุนและเชื่อมั่นการปกครองในระบบสังคมนิยมภายใต้การผูกขาดอำนาจของพรรค-รัฐ และมีแนวโน้มความสัมพันธ์ในการสนับสนุนพรรค-รัฐ มากกว่าสถาบันการเมืองหรือค่านิยมแบบประชาธิปไตย คนรุ่นใหม่เหล่านี้แม้ว่าจะเป็นคนส่วนน้อยแต่ก็เป็นผู้นำในสังคมที่เป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย เนื่องจากความพึงพอใจในการนำพาประเทศไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยกระดับชีวิตของตนเองไปในทางที่ดีขึ้นของพรรค-รัฐ ซึ่งสร้างความชอบธรรม (Legitimacy) ในการคงอยู่ของระบบการเมืองและสถาบัน ทำให้ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านแข็งขัน โดยเห็นว่าประชาชนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามรัฐบาล แม้

จะมีการวิพากษ์วิจารณ์ของคนรุ่นใหม่อยู่บ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นเรื่องการมีพรรคเดียว โดยคนหนุ่มสาวหลายคนเห็นว่าอยากให้การเมืองลาวเปลี่ยนแปลงจากการมีพรรคการเมืองเดียวให้มีหลายพรรคการเมืองเหมือนในหลายๆประเทศ ซึ่งต้องแข่งขันกันในด้านผลงานเพื่อที่จะได้เป็นรัฐบาล และอยากให้ประเทศพัฒนาไปไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในขณะที่ความเป็นอยู่ของประชาชนยังยากจน แต่หลายคนกลับเห็นว่าการปกครองแบบพรรคเดียวก็นำมาซึ่งความสงบในทางสังคมและการเมือง แม้ประชาชนจะมีสิทธิจำกัดโดยการมีพรรคเดียวเป็นสิ่งที่ได้อยู่แล้วเพราะทำให้สังคมไม่วุ่นวาย รวมทั้งเบี่ยงเบนความขัดแย้งในระบบการเมืองที่วุ่นวายอย่างประเทศเพื่อนบ้านเช่นไทยที่คนหนุ่มสาวหลายคนแสดงความเห็นว่า “ถ้าเปลี่ยนไปก็จะเป็นแบบไทยที่วุ่นวาย ขัดแย้ง” ในทางตรงข้ามยังทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่กลับมีลักษณะสนับสนุนและเชื่อมั่นการปกครองของพรรค-รัฐ รวมทั้งยังเกิดปรากฏการณ์ในการปกป้องและตอบโต้กลับเมื่อมีการวิพากษ์วิจารณ์พรรค-รัฐ ซึ่งเกิดจากความสำเร็จในการปลูกฝังให้เชื่อมั่นในตัวผู้นำและพรรค-รัฐที่ได้รับอิทธิพลของการขัดเกลากทางสังคมถึงความสำคัญและคุณงามความดีของพรรคในการปลดปล่อยประเทศชาติและนำความกินดีอยู่ดีมาสู่สังคม “ถึงปะจุบันนี้ ปะเทดลาวเฮา กำลังได้รับการพัฒนา ชาวหนุ่มสาวมีความภูมิใจและก็ต้องกานคำเห็นของไฟทั้งหมด นอกจากทิศผู้นำของพักปะชาชนปะติว์ดลาว ” ดังนั้นความจำเป็นพื้นฐานของคนรุ่นใหม่ของลาวในปัจจุบันจึงอาจไม่ใช่เรื่องการเมือง แต่เป็นการมองตนเองอย่างมีความหมายมากกว่าเรื่อง “ประชาธิปไตย” ซึ่งความสำเร็จของพรรค-รัฐจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ ที่นำไปสู่ “ความทันสมัย” ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ (Landscape) ทางสังคมและการเมืองที่มีลักษณะ Socio-Political Locked อันมีสาเหตุจากการเป็นประเทศที่ไม่มีทางออกทางทะเล (Land Locked) ไปสู่การเป็นประเทศเชื่อมต่อ (Land Linked) และการที่ลาวสามารถพัฒนาตนเองจนกลายเป็นที่รู้จักจากการสร้างพื้นที่ใหม่ขึ้นในเวทีภูมิภาค ซึ่งเป็นความสำเร็จในระดับหนึ่งของพรรค-รัฐในกระบวนการสร้างความเป็นลาวใหม่ให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม และได้รับการตอบสนองจากคนรุ่นใหม่ที่เป็นตัวกลางสำคัญในการขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงและมีจินตนาการที่ต่างไปจากคนรุ่นก่อน เนื่องจากเป็นสิ่งที่จับต้องและสัมผัสได้ และชดเชยความต้องการทางจิตใจ ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกที่เป็นปมด้อยสูง ซึ่งเป็นสิ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนที่มีพรรค-รัฐเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ และสามารถตอบโจทยในจินตนาการ โดยไม่ได้มองว่าพรรค-รัฐเป็นอุปสรรค จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนรุ่นใหม่ของลาวสนับสนุนพรรค-รัฐ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องพิจารณาสำหรับทิศทางการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของลาวจากการที่พรรค-รัฐเปิดพื้นที่ในการแสดงออกที่เป็นเสรีภาพในด้านต่างๆ ยกเว้นเสรีภาพทางการเมือง โดยการเปิดพื้นที่ในการแสดงออกดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นเพราะต้องการการลดแรงกดดันจากประชาชน หรือการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด (Surviving) ให้เข้ากับสภาวะการณ์ใหม่ที่เข้ามากระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ (Landscape) ทางสังคมและการเมืองจากเดิมที่มีลักษณะ Socio-Political Locked ก็ตาม แต่สิ่งที่พรรค-รัฐ จำต้องเผชิญในระยะยาวซึ่งถือเป็น “ดาบสองคม” จากผลของกระบวนการวิวัฒน์ที่มี “ต้นทุน” ก็คือ เมื่อประชาชนได้รับการเติมเต็ม (Fullfill) ในทุกด้านแล้ว ต้นทุนที่เหลือที่พรรค-รัฐ จำต้องจ่ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็คือ เสรีภาพทางการเมือง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม.นโยบายการพัฒนาด้านแถลงข่าวและวัฒนธรรมตั้งแต่ปี 2010-2020 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.นครหลวงเวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2010.

ไกรสร พรหมวิหาร. 25 ปีแห่งการต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยวเหนียวแน่นและมีชัย: จุดเลี้ยวประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : กลุ่มศึกษาปัญหาไทย-ลาว. 2519.

ไกรสร พรหมวิหาร. บางบทเรียนต้นตอ และบางปัญหาเกี่ยวกับทิศทางใหม่ ของการปฏิวัติลาว . นนทบุรี : สันติธรรม. 2519.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. แลลอดพงศาวดารลาว.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.มปป.

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ.ประวัติศาสตร์ลาว .พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2540

ทองสืบ ศุภะมาร์ค. พงศาวดารลาว. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา. 2528

มหาสิลา วีระวงส์.ประวัติศาสตร์ลาว. สมหมาย เปรมจิตต์ .แปล. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2535

ภาวินีย์ เจริญยิ่ง, เจ็ดดาวเรื่อง "เจ้าแม่" ดิวิดีฟรืลาว จากเด็กขายกล้วยปิ้ง สู่อุรกิจพันล้าน เส้นทางเศรษฐกิจ

โยชียูกิ มาซูฮารุ.ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17

จาก "รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป" ไปสู่ "รัฐกึ่งเมืองท่า".กรุงเทพฯ : มติชน. 2546.

ทรงคุณ จันทจร. ประวัติศาสตร์ลาว. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.

ประชาชนลาว ค.ศ.1950 – 1977.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา สื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542

พงสะหวัด บุปผา. การขยายตัวของลัทธิลาว. เวียงจัน : โรงพิมพ์คณะคอนหลวง, 1996. หน้า 138.

สุรัชย์ ศิริไกร .การพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองลาว. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2541.

ภาษาอังกฤษ

Arthur J. Dommen, Conflict in Laos . Newyork : Frederick A. Praeger Publishers., 1964

Barrington Moore, Jr. , Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World ,Boston: Beacon Pres,s, 1966

Beatriz Carrillo, David S.G. Goodman.,edited China's Peasants and Workers : Changing ClassIdentities Cheltenham : Edward Elgar, 2012

Bounthavy Sisouphanthong and Christian Taillard. Spatial Structures of Economic andSocial Development of the Lao People's Democratic Republic Bangkok: Silkworm Books, 2000

Campbell, Charlie. [Online]. Time.Laos' Mammoth Train Project a Fast Track to Debt and Despair Available from : <http://world.time.com/2013/04/15/laoss-mammoth-train-project-a-fast-track-to-debt-and-despair/> [15 April 2013].

Coedes, George The Indianized State of Southeast Asi., Sue Brown Cowing (Trans.) Honolulu .: University of Hawaii Press. 1968.

China Economic Review.(2008) Suzhou Industrial park to build Laos economic zone [Online] . Available from : <http://www.chinaeconomicreview.com/node/49753>

China Daily Mail.(2013) China-Laos high-speed railway link meets fierce western opposition. [Online] available from : <http://chinadailymail.com/2013/01/15/china-laos-high-speed-railway-link-meets-fierce-western-opposition/>

Gay Star News (2012) Lao and proud: LGBT rights in Laos, [Online]. Available from [http:// www.gaystarnews.com/article/lao-and-proud-lgbt-rights laos090712/#gs.bPTfPUI](http://www.gaystarnews.com/article/lao-and-proud-lgbt-rights-laos090712/#gs.bPTfPUI)

Gunn, Geoffrey C. Polittical Struggles in Laos (1930-1954) : Vietnamese Communist Power and the Lao Struggle for National Independence. Bangkok : Duang Kamol. 1988.

Grant Evans. Agarian Change in Communist Laos Institute of Southeast Asian Studies. Singapore Occasional Paper N0.85.1988 .

Index Mundi. Laos Age structure [Online]. Available from: http://www.indexmundi.com/laos/ age_structure.html

Martin Stuart-Fox. Buddhist Kingdom, Marxist State : The Making of Modern Laos . Bngkok: White Lotus. 1996.

Martin Stuartt-Fox. Laos : Politics, Economics, and Society. London : Frances Printer. 1986

Paul F. Langer and Joseph J. Zasaloff, North Vietnam and the Pathet Lao : Partners in the Stuggle for Laos N.Y. : Harvard University Press. 1968.

Radio Free Asia (2012) Ambitious Rail Plan Opposed. [Online].. Available from : <http://www.rfa.org/english/news/laos/train-10262012140516.html>

Scott Hipsher, The Private Sector'S Role in Poverty Reduction in Asia, Chandos Publishing.,2013

Soren Ivarsson, Creating Laos: The Making of a Lao Space between. Indochina and Siam, 1860-1945, (Denmark : NIAS Press, 2008.) p.55

Valkenier, Elizabeth K. Russian Realist Art. Ann Arbor: Ardis, 1977, p. 3.

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ในสังคมกัมพูชายุคปัจจุบัน

ไกล่รุ่ง อามระดิษ

บทนำ

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งล่าสุดของกัมพูชาเมื่อ ค.ศ.2013 นับเป็นการเลือกตั้งครั้งที่ 5 ตั้งแต่องค์การบริหารชั่วคราวของสหประชาชาติในกัมพูชา (United Nations Transitional Authority in Cambodia – UNTAC) เข้ามาฟื้นฟูสันติภาพในประเทศและจัดการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกในค.ศ.1993 ก่อนการเลือกตั้งในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.2013 ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองกัมพูชา ผู้สังเกตการณ์ รวมทั้งพรรคประชาชนกัมพูชานำโดยนายกรัฐมนตรีฮุน เซนล้วนมั่นใจว่าพรรคประชาชนกัมพูชา (Cambodian People's Party) จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้น และเป็นชัยชนะอันเด็ดขาดเหนือพรรคฝ่ายค้าน เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ผ่านมามีเมื่อค.ศ.2008¹ ทั้งนี้เพราะพรรครัฐบาลมีองค์การบริหารท้องถิ่นทั่วกัมพูชาซึ่งควบคุมฐานเสียงระดับรากหญ้าไว้ได้เกือบทั้งหมด มีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับนักธุรกิจใหญ่ของประเทศ และยังสามารถควบคุมทรัพยากร สื่อ และสถาบันหลักของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกด้านความมั่นคง นิติบัญญัติ และคณะกรรมการการเลือกตั้งได้อย่างเบ็ดเสร็จ และที่สำคัญที่สุดคือยังไม่มีผู้ใดสามารถท้าทายอำนาจและบารมีที่สั่งสมมาอย่างเหลือล้นของนายกรัฐมนตรีฮุน เซนผู้ซึ่งครอบงำเวทีการเมืองกัมพูชามายาวนานเกือบ 30 ปีได้ (Heder, 2012; Campbell, 2013; Jacobsen and Stuart-Fox, 2013)

หลังจากการเลือกตั้งในวันที่ 28 กรกฎาคม 2013 คณะกรรมการการเลือกตั้งกัมพูชาประกาศผลการนับคะแนนว่าพรรคประชาชนกัมพูชาได้ที่นั่งส.ส.ในสภาผู้แทนราษฎร 68 ที่นั่งจากจำนวนทั้งหมด 123 ที่นั่ง ในขณะที่พรรคสงเคราะห์ชาติกัมพูชา (Cambodia National Rescue Party) ซึ่งนำโดยนายสม รังสีได้ที่นั่งส.ส. 55 ที่นั่ง ส่วนพรรคอื่นๆ ไม่ได้ที่นั่งในสภาเลย (ค.ณ.บ., ๒๐๑๓ b)

แม้พรรคประชาชนกัมพูชาจะยังได้คะแนนเสียงข้างมากในสภา แต่จำนวนส.ส.ลดลงอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับ การเลือกตั้งค.ศ. 2008 ซึ่งพรรครัฐบาลได้ที่นั่งส.ส.มากถึง 90 ที่นั่ง และหากพิจารณาถึงความกังวลของนานาชาติเกี่ยวกับการจัดการเลือกตั้งที่ไม่โปร่งใสและแถลงการณ์ขององค์กรด้านสิทธิมนุษยชนที่เรียกร้องให้มีการตั้งคณะกรรมการอิสระจากนานาชาติเพื่อค้นหาความจริงเรื่องพรรครัฐบาลอาจเกี่ยวข้องกับการโกงการเลือกตั้ง รวมไปถึงข้อร้องเรียนของพรรคฝ่ายค้านซึ่งยืนยันว่า จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกัมพูชาประกาศออกมาไม่ได้มาจากคะแนนที่แท้จริง ทั้งยังเชื่อว่าพรรคสงเคราะห์ชาติได้ที่นั่งถึง 63 ที่นั่ง

1 ในการกล่าวปราศรัยเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2013 ก่อนการเลือกตั้งทั่วไปไม่ถึง 2 เดือน นายกรัฐมนตรีฮุน เซนเชื่อมั่นว่าพรรคประชาชนกัมพูชาจะได้รับชัยชนะอย่าง “ถล่มทลาย” และไม่มีข้อสงสัยเลยว่าตัวเขาจะ “กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปอีก 5 ปี” ส่วนในการปราศรัยหลายครั้งก่อนหน้านี้ เขาแสดงความปรารถนาที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีจนถึงอายุ 74 นั่นคือถึงค.ศ.2026 (Kate, 2013; Prak, 2013)

หากความกังวลและข้อกล่าวอ้างนี้เป็นจริง ก็อาจกล่าวได้ว่าพรรคประชาชนกัมพูชาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งครั้งนี้ (Human Rights Watch, 2013; Fuller, 2013 a)

การได้คะแนนเสียงเพิ่มขึ้นอย่างมากของพรรคฝ่ายค้านสร้างความตกใจให้กับทั้งผู้สังเกตการณ์ภายนอก ประชาชนชาวกัมพูชา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรครัฐบาล คะแนนนิยมที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัดนอกจากจะส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่และสืบทอดอำนาจของพรรครัฐบาลและนายกรัฐมนตรีฮุน เซนแล้ว ยังสะท้อนความเปลี่ยนแปลงอันสำคัญในสังคมกัมพูชา ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองกัมพูชา (Chheang, 2015) เห็นว่าการเลือกตั้งทั่วไปในค.ศ. 2013 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของการพัฒนาทางการเมืองและกระบวนการประชาธิปไตยในกัมพูชา โดยนับเป็นครั้งแรกในรอบ 20 ปีตั้งแต่มีการเลือกตั้งครั้งแรกในค.ศ.1993 ที่บทบาททางการเมืองของพรรคประชาชนกัมพูชาถูกท้าทายอย่างรุนแรง ผลการเลือกตั้งแสดงให้เห็นฐานเสียงที่แคบลงของพรรครัฐบาล ในขณะที่พรรคฝ่ายค้านมีคะแนนนิยมเพิ่มมากขึ้นและมีฐานเสียงที่แข็งแกร่งขึ้น คะแนนเสียงที่ทั้งสองพรรคได้รับมีความแตกต่างกันน้อย กล่าวคือ พรรคประชาชนกัมพูชาได้คะแนนเสียงมากกว่าพรรคสงเคราะห์ชาติเพียง 289,793 คะแนน จากคะแนนเสียงรวมทุกพรรค 6,627,159 คะแนน (ค.ณ.บ., ๒๐๑๓ b) ช่องว่างทางการเมืองที่แคบลงเช่นนี้สะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอันสำคัญที่เกิดขึ้นในกัมพูชาในปัจจุบัน

นักวิชาการด้านกัมพูชาศึกษา (วัชรินทร์ ยงศิริ, 2014) อธิบายสาเหตุที่ทำให้พรรคประชาชนกัมพูชาสูญเสียที่นั่งในสภาอย่างมากว่ามีหลายประการ ประการแรกคือ ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในปี 2013 เกือบครึ่งหนึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปีและถือกำเนิดหลังยุคเขมรแดง จึงไม่เกิดความรู้สึกสำนึกในบุญคุณของพรรคประชาชนกัมพูชาที่ช่วยให้ประชาชนรอดพ้นจากความลำบากในสมัยเขมรแดง นอกจากนั้น ความมั่นคงทางการเมืองและการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในกัมพูชาตลอดช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดชนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่ได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้คนเหล่านี้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกลกว่าคนรุ่นก่อน มีความสนใจที่จะมองไปรอบตัวและมองไปข้างหน้า ทั้งยังมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเอง

สาเหตุประการถัดมาที่ทำให้คะแนนนิยมของพรรครัฐบาลตกต่ำลงมากมาจากการที่ฐานเสียงเดิมซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชั้นล่างและผู้ที่อยู่ในชนบทเปลี่ยนใจไม่สนับสนุนพรรครัฐบาลอีกต่อไป การบริหารประเทศแบบใช้อำนาจเบ็ดเสร็จทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ แม้จะทำให้ประเทศมีเสถียรภาพทางการเมืองซึ่งเอื้อต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ก็เป็นการปกครองแบบเผด็จการรัฐสภาโดยพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว นอกจากนั้น การใช้เครือข่ายระบบอุปถัมภ์โดยการให้ผลประโยชน์แก่ผู้สนับสนุน ทำให้มีการคอร์รัปชันแพร่กระจายไปทั่ว การใช้อำนาจเบ็ดเสร็จและการใช้เครือข่ายระบบอุปถัมภ์ส่งผลให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงและกดขี่ข่มเหงประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ ในขณะที่สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนระดับรากหญ้ายังไม่ได้มีการปรับปรุงพัฒนาเท่าที่ควร ดังที่นักวิชาการชาวกัมพูชา (Ngoun, 2013) เสนอความเห็นไว้ว่า ฐานเสียงเดิมของพรรคประชาชนกัมพูชาหันมาเลือกพรรคฝ่ายค้านเพราะมีความปรารถนาที่จะพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้นและนโยบายของพรรคฝ่ายค้านตอบสนองต่อความปรารถนา

นอกจากนั้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในช่วงสิบปีที่ผ่านมาทำให้เกิดการขยายตัวของเส้นทางคมนาคมและการเกิดเมืองขนาดใหญ่ ประชาชนในชนบทจำนวนไม่น้อยกลายเป็นคนเมืองรวมทั้งชนชั้นล่างซึ่งเคยเป็นฐานเสียงของรัฐบาลมาตลอด การกลายเป็นคนเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการบริโภค และการขยายโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ขณะเดียวกัน การลงทุนข้ามภูมิภาค การติดต่อสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในทางเศรษฐกิจ และการเคลื่อนย้ายของแรงงานกัมพูชาเข้าไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านต่างๆ ในอาเซียนก็ช่วยให้อุตสาหกรรมจำนวนมากมีโลกทัศน์และมุมมองที่เปิดกว้างขึ้น เกิดความตระหนักในความแตกต่าง และได้รับอิทธิพลในเชิงความคิดจากสิ่งที่รับรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น จึงไม่ตกอยู่ใต้การครอบงำของรัฐบาลโดยสิ้นเชิงเช่นในอดีต สิ่งสำคัญที่ช่วยดึงคนเมืองกลุ่มใหม่ออกจากรัฐบาลให้มาอยู่ข้างเดียวกับคนหนุ่มสาวมากขึ้นคือการเข้ามาของสื่อสังคม ซึ่งเผยแพร่ข้อมูลได้รวดเร็วและแพร่หลาย คนกลุ่มนี้จึงไม่จำเป็นต้องรับแต่ข่าวสารด้านเดียวจากรัฐบาลซึ่งควบคุมสื่อกระแสหลัก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด ดังจะเห็นว่า สื่อสังคมช่วยให้สม รังสี ผู้ซึ่งมีเวลาหาเสียงในกัมพูชาเพียง 9 วันก่อนการเลือกตั้งได้ใช้สื่อสังคมช่วยพรรคหาคะแนนนิยมเพิ่มขึ้นได้อย่างมากมาย (Strangio, 2014)

ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนกัมพูชาในปัจจุบันเริ่มเกิดความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน และเรียกร้องต้องการการปกครองที่รัฐบาลยึดเอาผลประโยชน์ของชาติและประชาชนเป็นหลัก รวมทั้งให้ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ประชาชนเริ่มกล้าที่จะปฏิเสธการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมของฝ่ายรัฐ ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นวัฒนธรรมบางประการที่แปรเปลี่ยนไปของชาวกัมพูชาในปัจจุบัน นั่นคือการไม่มองตนเองเป็นเหยื่อที่ถูกกระทำของผู้มีอำนาจและไม่เอาแต่หันกลับไปหาอดีตอันรุ่งเรืองเพื่อเป็นเครื่องปลอบประโลมใจให้กับปัจจุบันอันโหดร้ายอย่างคนรุ่นก่อน แต่เริ่มตระหนักในอำนาจของประชาชนที่จะกำหนดการปกครองตนและมีสำนึกของการมีส่วนร่วม

งานวิจัยนี้ จึงสนใจที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาโดยเริ่มตั้งแต่ยุคหลังสงครามเย็น เป็นต้นมาเพราะถือเป็นพื้นฐานหลักของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุคปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวกัมพูชาในปัจจุบันซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ด้วยเหตุที่งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยจึงจะใช้ข้อมูลจากหนังสือบทความวิชาการ รายงานการศึกษา รวมทั้งบทความในหนังสือพิมพ์และสื่อต่างๆ เป็นหลักในการวิเคราะห์ ขณะเดียวกันก็จะใช้ตัวบททางวัฒนธรรมประเภทต่างๆ ของกัมพูชา เช่น ลำนวน สุภาษิต คำพังเพย วรรณคดีคำสอน แบบเรียน และสื่อประเภทต่างๆ เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาด้วย สำหรับบทความในหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่ตีพิมพ์ในกัมพูชาและหนังสือพิมพ์ต่างประเทศประกอบกับหนังสือพิมพ์ภาษาเขมร เนื่องจากหนังสือพิมพ์ภาษาเขมรแทบทั้งหมดถูกรัฐบาลควบคุมอย่างใกล้ชิด ข่าวด่วนใหญ่จึงค่อนข้างขาดความรอบด้าน

เนื้อหาของงานวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกคือการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและวัฒนธรรมในกัมพูชาตั้งแต่ยุคหลังสงครามเย็นและการทบทวนกรอบแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง ส่วนที่สองเป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาระหว่างและหลังยุคสงครามเย็นเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจผลกระทบความเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องเกี่ยวพันมาถึงปัจจุบัน ส่วนที่สามเป็นการสำรวจสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 และการเลือกตั้งค.ศ.2013 ส่วนที่ 4 ศึกษาการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสังคมกัมพูชายุคปัจจุบัน ก่อนจะปิดท้ายด้วยบทสรุป

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางการเมืองในกัมพูชา และการทบทวนกรอบแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง

1. วรรณกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและวัฒนธรรมในกัมพูชา

งานศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจกัมพูชาที่ปรากฏมากที่สุดเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอาณาจักรกัมพูชาในยุคโบราณ และกัมพูชาภายใต้การปกครองของกลุ่มเขมรแดง หนังสือและตำราเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจกัมพูชาภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงและสืบเนื่องมาจนถึงสหัสวรรษใหม่ยังมีไม่มาก งานวิชาการในภาษาไทยที่ศึกษาการเมืองกัมพูชาในระหว่างและหลังสงครามเย็นโดยตรงได้แก่งานของธีระ นุชเปี่ยม (2542) ซึ่งศึกษานโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจกัมพูชาระหว่างค.ศ.1975 – 1997 ช่วงเวลาที่กัมพูชาเกิดความแตกแยกภายในและการต่อสู้อันลูกกลามเป็นสงครามกลางเมือง ขณะเดียวกันก็ตกอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งและการแข่งขันทางอำนาจระหว่างชาติมหาอำนาจในช่วงสงครามเย็น ธีระเสนอว่าปัญหาทั้งสองเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ทำให้กัมพูชาแทบจะไม่มีโอกาสดำเนินนโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เด่นชัดต่อเนื่อง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับความมั่นคงก้าวหน้าของชาติ แม้เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง การดำเนินการวางรากฐานอนาคตของกัมพูชาด้วยการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยประชาคมนานาชาติผ่านสหประชาชาติก็เป็นการหยาบย่นโดยตรงจากภายนอกซึ่งกัมพูชาปฏิเสธไม่ได้ งานของธีระเป็นจุดเริ่มต้นที่น่าสนใจศึกษาต่อว่า ระบอบการปกครองที่ภายนอกหยาบย่นให้ไว้ มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองที่ชาวกัมพูชามีอยู่หรือไม่ และทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นหรือไม่

งานของเขียน ธีระวิทย์ และสุณัย ผาสุข (2543) ในปีถัดมาเป็นการศึกษาสภาพของกัมพูชาปัจจุบันในด้านประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศโดยเน้นตั้งแต่หลังกัมพูชาได้รับเอกราชจนถึงสิ้นศตวรรษที่ 20 งานศึกษาชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าความรุ่งเรืองและความเสื่อมโทรมของกัมพูชาแต่อดีตขึ้นอยู่กับปัจจัยทางการเมืองเป็นสำคัญ ความขัดแย้งภายในระหว่างผู้มีอำนาจเมื่อผสมกับวัฒนธรรมทางการเมืองในหมู่ผู้นำที่นิยมดึงเอามหาอำนาจภายนอกมาส่งเสริมฐานะของตนทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งเลวร้ายลง ดังเห็นว่า ในยุคสงครามเย็น นโยบายเป็นกลางของสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศ์ที่ให้การถ่วงดุลอำนาจของโลกก็ไปไม่รอด นโยบายขวา

จัดของนายพลลอน นอลที่พึ่งพิงสหรัฐก็ไปไม่รอด นโยบายซ้ายจัดของพอล พตที่อิงนโยบายพึ่งตนเองของจีน คอมมิวนิสต์ในขณะนั้นก็ไปไม่รอด และเมื่อเวียดนามนำลัทธิมาร์กซ์-เลนินไปใช้ในรูปแบบจักรวรรดิสังคมนิยมก็ไปไม่รอดอีกเช่นกัน ส่วนในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจของกัมพูชาในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 ขาดความต่อเนื่องเพราะมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและนโยบายด้วยความรุนแรงหลายครั้ง ในขณะที่เกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจน

รวมบทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชาของ Caroline Hughes และ Kheang Un (2011) ให้ความสนใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในกัมพูชาในช่วงเวลาต่อจากที่เขียนและ สอนได้ศึกษาไว้ คือในทศวรรษที่ 2000 กัมพูชาเป็นตัวอย่างทางประวัติศาสตร์ของประเทศที่ฟื้นตัวขึ้นจากสภาพ รัฐบาลหลังความขัดแย้ง และประสบความสำเร็จในการหลอมรวมตนเองเข้ากับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งใน ทศวรรษดังกล่าวเป็นภูมิภาคที่มีพลวัตทางเศรษฐกิจสูงที่สุดในโลก บทความต่างๆ ในหนังสือนี้ร่วมกันชี้ให้เห็นว่า แม้เส้นทางการพัฒนาการเมืองและเศรษฐกิจของกัมพูชาจะไม่เป็นไปตามแนวนโยบายที่องค์กรนานาชาติและ ผู้เชี่ยวชาญในการฟื้นฟูชาติหลังความขัดแย้งได้วางไว้ ทั้งยังมีลักษณะตรงข้ามหรือแม้กระทั่งต่อต้านข้อกำหนด ต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสถาบันทางสังคมและการเมืองที่โปร่งใส มีธรรมาภิบาล อาทิ การรวบอำนาจ เบ็ดเสร็จของผู้นำทางการเมือง การใช้ระบบอุปถัมภ์และเครือญาตินิยม ซึ่งล้วนเป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมทาง การเมืองแบบจารีตของกัมพูชามาแต่อดีต แต่วิธีการเหล่านี้ กลับประสบผลสำเร็จในการสร้างเสถียรภาพทาง การเมืองและการปฏิรูปเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้าในเวลาไม่นาน

งานที่เจาะลึกถึงการปกครองของนายกรัฐมนตรีฮุนเซนคืองานของ Sebastian Strangio (2014) กล่าวถึง การขึ้นครองอำนาจของนายกรัฐมนตรีฮุน เซนตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1980 จนถึงต้นทศวรรษที่ 2010 ภายหลังการ เลือกตั้งทั่วไปในค.ศ.2013 Strangio ชี้ให้เห็นว่า ภาพของกัมพูชาที่ดูมีความมั่นคงทางการเมืองและมีการเติบโต ทางเศรษฐกิจสูงเป็นเพียงภาพลวงตา ช่วงเวลา 20 ปีหลังจากการเปลี่ยนกลับมาปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย อีกครั้งหนึ่ง กัมพูชาเป็นเสรีประชาธิปไตยแบบพหุนิยมอยู่เพียงช่วงสั้นๆ หลังการเลือกตั้งค.ศ.1993 ก่อนจะเข้าสู่ ระบบอำนาจนิยมใหม่ภายใต้การปกครองของฮุน เซน กัมพูชาได้รับเงินบริจาคจำนวนมากมายมหาศาลจากชาติ ต่างๆ ซึ่งนายกรัฐมนตรีเลือกที่จะฟื้นฟูและพัฒนาเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานที่มองเห็นอย่างเป็นรูปธรรม และจงใจ ละเลยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเมือง เช่น สิทธิมนุษยชน การปฏิรูปประชาธิปไตย การมีธรรมาภิบาล ในการปกครอง การจัดการคอร์รัปชัน นายกรัฐมนตรีฮุน เซนใช้การควบคุมฝ่ายต่อต้านอย่างเข้มงวดรุนแรง และสร้าง ภาพลวงตาของประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้งเพื่อให้ผู้บริจาคต่างชาติพึงพอใจและให้เงินช่วยเหลือต่อ แม้ เศรษฐกิจจะเจริญเติบโต แต่การดำเนินธุรกิจที่แท้จริงล้วนอยู่ในมือของนักธุรกิจใหญ่ไม่กี่คนที่มีความสัมพันธ์แนบ แน่นกับฝ่ายการเมือง แสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ขณะที่ ประชากรส่วนใหญ่ของกัมพูชายังลำบากยากจนและขาดแคลนสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ

สำหรับงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของกัมพูชาในยุคปัจจุบัน ได้แก้บทความของ Stuart-Fox (2008) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตของกัมพูชาคือระบบอุปถัมภ์เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยไม่สามารถพัฒนาได้ รวมทั้งยังขัดขวางการสร้างธรรมาภิบาลและความโปร่งใสในการปกครอง บทความของ Jacobsen และ Stuart-Fox (2013) ได้ขยายความให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องอำนาจของชาวกัมพูชากับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบระบบอุปถัมภ์ที่ทำให้ผู้ปกครองสามารถใช้อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จภายใต้เสื้อคลุมประชาธิปไตย

วรรณกรรมที่ได้ทบทวนมานี้เป็นประโยชน์ยิ่งในการปูพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในกัมพูชาตั้งแต่ยุคหลังสงครามเย็นทั้งในด้านการเมืองและสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งให้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตของกัมพูชา อย่างไรก็ตาม งานทั้งหมดเป็นการศึกษาถึงกัมพูชาจนถึงต้นสหัสวรรษใหม่เท่านั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองและวัฒนธรรมกัมพูชาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วและมีผลกระทบสูงต่อประชาชนทุกภาคส่วนในประเทศ รวมทั้งจะเน้นศึกษาการเลือกตั้งปี 2013 ซึ่งเป็นจุดที่เห็นการถือกำเนิดของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ในสังคมกัมพูชาได้ชัดเจนที่สุด

2. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง

พายและเวอร์บา (Pye and Verba, 1967) อธิบายว่าวัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึงแบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมของบุคคลซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในแต่ละสังคม และมีผลโดยตรงต่อระบบการเมืองการปกครองของสังคมนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของสังคมที่รองรับระบบการเมืองหนึ่ง วัฒนธรรมของสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน วัฒนธรรมทางการเมืองก็เช่นเดียวกับวัฒนธรรมของสังคมคือเปลี่ยนแปลงได้แต่ต้องใช้เวลาาน เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นผลจากการสั่งสมการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคล กลุ่มคนและประชาชาติ ประสบการณ์ที่สั่งสมนี้ก่อให้เกิดเป็นความรู้สึก ความคิด พฤติกรรม และการกระทำต่อการเมืองในที่สุด

วัฒนธรรมทางการเมืองสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ (Almand and Verba, 1965) โดยใช้ปัจจัยเกี่ยวกับความสำนึกทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมาเป็นกรอบในการพิจารณา วัฒนธรรมทางการเมืองแบบแรกคือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (parochial political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ไม่รับรู้การปฏิบัติงานขององค์กรทางการเมือง ไม่สนใจและไม่คิดว่าควรมีส่วนร่วมทางการเมือง ขณะเดียวกันก็ไม่ตั้งความหวังหรือเรียกร้องจากผู้นำหรือระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้มักพบในสังคมล้าหลัง เช่น ชนเผ่าดั้งเดิมต่างๆ หรือสังคมจารีตประเพณีที่ไม่มีการจำแนกบทบาทและหน้าที่ทางการเมืองออกจากกันอย่างชัดเจน ผู้ปกครองผูกขาดการใช้อำนาจประชาชนจึงขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่สองคือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subjective political culture) หมายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองและระบบการเมืองโดยทั่วไป และยอมรับการใช้อำนาจของรัฐบาล แต่การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ ยกเว้นการมีส่วนร่วมโดยการปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาล ประชาชนไม่สนใจจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะไม่รู้สึกว่าตนมีความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายหรือสามารถมีอิทธิพลต่อผู้ปกครองและกระบวนการทางการเมืองได้

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่สามคือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participant political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและสนใจเกี่ยวกับระบบการเมืองในด้านต่างๆ รับรู้โครงสร้างการปกครองและนโยบายการบริหาร จึงเกิดความกระตือรือร้นและสนใจที่จะเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนรู้สึกสึกว่าตนมีความหมายและมีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของรัฐได้

อัลมอนด์และเวอร์บา (Almond and Verba, 1976) เสนอว่า ในสังคมหนึ่งๆ ไม่จำเป็นต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองประเภทเดียว อาจมีลักษณะผสมได้ ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะผสมก็แบ่งได้อีกเป็น 3 แบบ แบบแรกได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมไพร่ฟ้า (parochial-subject political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง แต่ยังไม่สนใจเรียกร้องสิทธิทางการเมืองหรือได้รับสิทธิทางการเมืองแล้วแต่ไม่สนใจใช้สิทธินั้นและไม่คิดว่าตนสามารถมีบทบาทใดๆ ต่อระบบการเมือง ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมมีส่วนร่วม (subject participant political culture) หมายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนบางส่วนสนใจและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง มีความเข้าใจว่าตนมีบทบาทและอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ เช่น สนใจติดตามความเคลื่อนไหวและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและไปออกเสียงเลือกตั้ง ในขณะที่ประชาชนอีกส่วนไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมอีกแบบคือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมมีส่วนร่วม (parochial participant political culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่สังคมประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติหรือหลายชนเผ่า แต่ละเชื้อชาติ/ชนเผ่ามีความจงรักภักดีต่อกลุ่มของตนเป็นลำดับแรก และมีทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่กลุ่มของตนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองและมีความสำคัญต่อพัฒนาการทางการเมือง ถ้าสังคมใด ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับเป้าหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองของสังคมนั้น ก็จะส่งผลให้สังคมนั้นสามารถพัฒนาการเมืองให้บรรลุตามเป้าหมายได้ วัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการเมืองได้เช่นกัน อัลมอนด์และเวอร์บา (Almond and Verba, 1965) ขยายความให้เห็นชัดเจนขึ้นในกรณีของการพัฒนาประชาธิปไตยว่า ในประเทศที่มีสถาบันทางประชาธิปไตยครบถ้วน เช่น มีพรรคการเมือง มีสภา มีการ

เลือกตั้ง และมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย การปกครองแบบประชาธิปไตยในสังคมนั้นก็ไมอาจดำรงอยู่อย่างมั่นคงและพัฒนาให้ก้าวหน้าไปได้ วัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยคือการที่ประชาชนมีความยึดมั่นในหลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีความสนใจและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองและมีความสำนึกในหน้าที่ของพลเมือง และมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้จะแตกต่างกันข้ามกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่สนับสนุนการปกครองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการ ที่ประชาชนนิยมผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเด็ดขาดและมอบความรับผิดชอบทุกอย่างไว้กับผู้นำ อ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจโดยปราศจากการโต้แย้งวิพากษ์วิจารณ์ เคารพระบบอาวุโสและนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย ไม่เชื่อเรื่องความเสมอภาคของบุคคลและไม่ยอมรับความแตกต่างทางความคิด ยึดมั่นในค่านิยมเดิม และเห็นว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของประชาชน (Adorno et al, 1950 อ้างถึงใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและพลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2524)

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองที่ทบทวนมาพอสังเขปนี้จะใช้เป็นหลักกว้างๆ ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในกัมพูชายุคใหม่ โดยจะศึกษาการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของสังคมยุคใหม่ประกอบไปด้วย

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาหลังการสิ้นสุดสงครามเย็น

การศึกษาประวัติความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาจะเริ่มต้นในช่วงสงครามเย็น คือตั้งแต่กัมพูชาได้รับเอกราชจนถึงค.ศ.1990 เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจผลกระทบความเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องต่อมา จากนั้นจะกล่าวถึงพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจในช่วงเวลา 20 ปีหลังจากที่กัมพูชาถูกกำหนดให้กลับมาปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่งและเข้าร่วมในสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อจะนำไปสู่การสำรวจความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 อันเป็นเนื้อหาในหัวข้อถัดไป

1. กัมพูชาในยุคสงครามเย็น

ประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งแต่สมัยหลังเมืองพระนครเป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนถึงครั้งแรกของศตวรรษที่ 19 เป็นประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งแย่งชิงอำนาจระหว่างเจ้านายเขมรกลุ่มต่างๆ โดยมีการชักนำอำนาจจากภายนอก ได้แก่ ไทยและเวียดนาม เข้าไปสนับสนุนกลุ่มของตน ความแตกแยกภายในและการแทรกแซงของอำนาจภายนอกเป็นลักษณะเด่นที่ยังดำรงสืบมาในการเมืองกัมพูชายุคใหม่ ดังจะเห็นว่าในช่วงปลายสมัยอาณานิคม ขบวนการชาตินิยมกัมพูชาที่ต่อต้านและเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศสแบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม ดำเนินการในลักษณะของการแข่งขันกันเพื่อแย่งชิงการครองอำนาจหลังได้รับเอกราชมากกว่าจะ

ร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผลกระทบของสงครามเย็นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้กลุ่มต่อต้านเหล่านี้มีความขัดแย้งกันในแง่ของอุดมการณ์ทางการเมืองด้วย ไม่ว่าจะเป็นพรรคประชาธิปไตยซึ่งเรียกร้องเอกราชผ่านกระบวนการทางรัฐธรรมนูญและสันติวิธีแห่งชาติ กลุ่มเขมรอิสระและขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาที่ดำเนินการต่อต้านและขยายการควบคุมพื้นที่ในชนบทอย่างกว้างขวาง² และสมเด็จพระนโรดมสีหนุที่ทรงตัดสินพระทัยในที่สุดว่าจะปกครองกัมพูชาด้วยพระองค์เองและดำเนินการ “ราชณรงค์เพื่อเอกราช” ในประเทศต่างๆ โดยทรงใช้การรุกรานของคอมมิวนิสต์เป็นเงื่อนไขสำคัญในการต่อรองกับฝรั่งเศสจนประสบความสำเร็จ (Chandler, 1991)

กัมพูชาหลังได้รับเอกราช

หลังจากได้รับเอกราชในค.ศ.1953 สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงสละราชสมบัติ ทรงตั้งกลุ่มการเมืองเรียกว่าสังคมนิยมเพื่อเข้าแข่งขันในการเลือกตั้งและได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้น ทำให้พระองค์ทรงปกครองกัมพูชาอย่างต่อเนื่องถึง 15 ปี ระหว่างค.ศ.1955 – 1970 สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงพยายามรักษาโครงสร้างต่างๆ ของประชาธิปไตยแบบรัฐสภาเอาไว้ ขณะเดียวกันก็ทรงครอบงำและควบคุมสภาและรัฐบาลโดยเบ็ดเสร็จ การชนะเลือกตั้งอย่างเด็ดขาดของกลุ่มสังคมนิยมในการเลือกตั้งค.ศ.1955, 1958 และ 1962 ทำให้ลักษณะความเป็นพหุนิยมของการเมืองกัมพูชาซึ่งเคยมีอยู่ก่อนได้รับเอกราชหมดสิ้นไป³ สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ปรับปรุงประเทศให้มีความก้าวหน้าทันสมัยทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณสุข รวมทั้งการขยายการศึกษาอย่างกว้างขวาง การดำเนินนโยบายเป็นกลางในความสัมพันธ์กับต่างประเทศโดยปฏิเสธการเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ SEATO แม้จะทำให้กัมพูชามีปัญหาเรื่องพรมแดนกับไทยและเวียดนามใต้ในช่วง 10 ปีแรกของยุคสีหนุ แต่ก็ช่วยป้องกันกัมพูชาจากการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสงครามที่ดำเนินอยู่ในอินโดจีน นอกจากนั้นยังทำให้กัมพูชาได้รับความช่วยเหลือจากทั้งฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา จีน และสหภาพโซเวียตไปพร้อมๆ กัน⁴ แต่ภายใต้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความมีเสถียรภาพทางการเมือง ยุคของสมเด็จพระนโรดมสีหนุถูกวิพากษ์วิจารณ์มากเรื่องการก่อกบฏอำนาจเบ็ดเสร็จในสภาของรัฐบาลและการจำกัดสิทธิเสรีภาพด้านประชาธิปไตย ยิ่งไปกว่านั้น ความขัดแย้งแตกแยกในด้านอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างประชาธิปไตยและ

² พรรคประชาธิปไตยเป็นการรวมตัวกันของปัญญาชนรุ่นใหม่ที่จะการศึกษาจากโรงเรียนมัธยมแบบฝรั่งเศสของกัมพูชา มีความโน้มเอียงไปในทางนิยมระบบสาธารณรัฐ ส่วนขบวนการเขมรอิสระมีหลายฝ่าย ฝ่ายหนึ่งดำเนินการอยู่ในเขตที่มั่นของขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาและเป็นที่มาสำคัญของกองกำลังเขมรแดงในช่วงต่อมา (Chandler, 1991)

³ ในการเลือกตั้งครั้งแรก (ค.ศ.1955) หลังได้รับเอกราช กลุ่มสังคมนิยมได้คะแนนเสียงร้อยละ 83 และได้ที่นั่งในสภาไปทั้งหมด ในขณะที่พรรคประชาธิปไตยได้คะแนนเสียงร้อยละ 13 และพรรคประชาชนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้คะแนนเสียงร้อยละ 3.5 ในการเลือกตั้งในค.ศ.1958 และ 1962 กลุ่มสังคมนิยมก็ได้ที่นั่งไปทั้งหมดอีก การได้คะแนนเพียงน้อยนิดน่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ขบวนการคอมมิวนิสต์เลือกต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบท ด้วยเห็นได้ชัดเจนว่าการต่อสู้ในสภาเป็นไปได้ยาก ส่วนฝ่ายขวาซึ่งนำโดยอดีตนายกรัฐมนตรี เจ็ง ร็อก ทัญ มีฐานที่มั่นในการต่อต้านพระองค์อยู่ในไทยและเวียดนามใต้ได้รับการสนับสนุนจากซีไอเอของสหรัฐฯ รายละเอียดเกี่ยวกับการเลือกตั้งและขบวนการคอมมิวนิสต์ โปรดดู Ben Kiernan (1985)

⁴ ความสำเร็จของสมเด็จพระนโรดมสีหนุในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โปรดดู Marie Alexandrine Martin (1994) ส่วนการดำเนินนโยบายเป็นกลางและปัญหาเรื่องพรมแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน โปรดดู Milton Osborne (1973)

คอมมิวนิสต์ซึ่งมีอยู่ในสังคมกัมพูชาตั้งแต่ก่อนได้รับเอกราชได้ขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ⁵ ในทางหนึ่ง สมเด็จสีหนุพยายามดึงปัญญาชนฝ่ายซ้ายเข้ามาในรัฐบาล แต่อีกทางหนึ่งก็มีการข่มขู่คุกคามสมาชิกในขบวนการคอมมิวนิสต์และควบคุมหนังสือพิมพ์ของฝ่ายซ้ายหลายฉบับ⁶

ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา มีความขัดแย้งที่รุนแรงเกิดขึ้นในกัมพูชาหลายระดับ นโยบายเป็นกลางของสมเด็จสีหนุประสบปัญหาเมื่อสงครามเวียดนามทวีความรุนแรงและขยายวงกว้างออกไป (มีการใช้ดินแดนกัมพูชาเป็นเส้นทางลำเลียงทหารและอาวุธและเป็นที่พักพิงของกองกำลังคอมมิวนิสต์เวียดนาม ซึ่งทำให้สหรัฐทิ้งระเบิดจำนวนมากลงในกัมพูชาในเวลาต่อมา) กอปรกับความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์กับสหรัฐและชาติพันธมิตรของสมเด็จสีหนุซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี 1959 (สมเด็จสีหนุเชื่อว่าไทยและเวียดนามใต้เป็นผู้สนับสนุนแผนโค่นอำนาจของพระองค์ในปีนั้น) ทวีมากขึ้นเรื่อยๆ และมาถึงจุดแตกหักเมื่อกัมพูชาตัดสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐในค.ศ. 1965 และให้การสนับสนุนคอมมิวนิสต์เวียดนามอย่างเปิดเผย การดำเนินการของสมเด็จสีหนุทำให้กลุ่มฝ่ายขวาในรัฐบาล ซึ่งนำโดยนายพลลอน นอล นายกรัฐมนตรี ไม่พอใจอย่างมากและดำเนินการปราบปรามขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาอย่างเข้มงวด ยิ่งไปกว่านั้น กัมพูชาต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจหลายอย่าง รวมทั้งการคอร์รัปชันและการว่างงานที่พุ่งสูงขึ้น มีการชุมนุมประท้วงและก่อการจลาจลต่อต้านรัฐบาลเกิดขึ้นเป็นประจำ การเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับข้าวของรัฐบาลทำให้ชาวนาในจังหวัดพระตะบองลุกฮือขึ้นในค.ศ. 1967 รัฐบาลฝ่ายขวาดำเนินการปราบปรามอย่างรุนแรงด้วยเชื่อว่ากลุ่มฝ่ายซ้ายอยู่เบื้องหลัง ทำให้ประชาชนจำนวนมากรวมทั้งแกนนำขบวนการคอมมิวนิสต์จำนวนหนึ่งที่ยังดำเนินงานอยู่ในเมืองหนีเข้าป่าไปร่วมกับกองกำลังปฏิวัติกัมพูชา เหตุการณ์นี้นำไปสู่การต่อสู้ด้วยอาวุธและนำกัมพูชาเข้าสู่สงครามกลางเมืองไม่นานหลังจากนั้น (Corfield, 1994)

ในเดือนมีนาคม 1970 กลุ่มฝ่ายขวาในรัฐบาลนำโดยนายพลลอน นอลโดยการสนับสนุนของสหรัฐได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากสมเด็จสีหนุ ยกเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์ และเปลี่ยนราชอาณาจักรกัมพูชาซึ่งมีประวัติความเป็นมาอันยาวนานสืบเนื่องมาจากอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ ให้กลายเป็น “สาธารณรัฐเขมร” ซึ่งพึ่งพาและให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาย่างใกล้ชิดและมีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ทำให้กัมพูชาถลำลึกเข้าไปในวังวนของสงครามในทศวรรษที่ 1970 ที่เป็นการแก่งแย่งทางการเมืองระหว่างกัมพูชาฝ่ายต่างๆ โดยมีอำนาจจากภายนอกสนับสนุน

⁵ ขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาในยุคแรกเกิดจากกลุ่มคอมมิวนิสต์กัมพูชาที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนในการต่อต้านฝรั่งเศส และตั้งพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาขึ้นเป็นเอกเทศในภายหลังโดยใช้ชื่อว่าพรรคประชาชนปฏิวัติเขมร คอมมิวนิสต์กลุ่มนี้ลี้ภัยไปอยู่ในเวียดนามเหนือหลังการประชุมนานาชาติว่าด้วยอินโดจีนที่กรุงเจนีวาเมื่อค.ศ. 1954 คอมมิวนิสต์อีกกลุ่มหนึ่งคือปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่ได้รับการปลูกฝังอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ตั้งแต่ยังศึกษาที่ฝรั่งเศส เช่น พอล พต, เอียง สารี, เขียว สัมพันธ์ ฯลฯ เมื่อเดินทางกลับกัมพูชาได้ดำเนินการทั้งบนดินและใต้ดินในการเผยแพร่อุดมการณ์และหาแนวร่วมทั้งในเขตเมืองและชนบท คอมมิวนิสต์กลุ่มนี้สามารถยึดกุมการนำขบวนการได้ในภายหลัง (ธีระ นุชเปียม, 2542)

⁶ นบ โบพัน บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ประชาชน ของฝ่ายซ้ายถูกตำรวจยิงเสียชีวิตในค.ศ. 1959 และเมื่อหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ *L'Observateur* ของเขียว สัมพันธ์วิจารณ์ปัญหาคอร์รัปชันในรัฐบาล เขาถูกตำรวจสอบสวน ทำร้ายร่างกาย และถ่ายภาพประจานกลางที่สาธารณะ (Mehta, 1997)

การรัฐประหารส่งผลสำคัญ 2 ประการในทันที ประการแรกคือทำให้ขอบเขตของสงครามอินโดจีนขยายเข้ามาสู่กัมพูชา ดังพบว่ากองกำลังเวียดนามเหนือบุกเข้ามาในดินแดนกัมพูชาและปะทะกับกองทัพรัฐบาลสาธารณรัฐเขมรในเวลาไม่ถึงหนึ่งเดือนหลังจากการรัฐประหาร ฝ่ายรัฐบาลสูญเสียการควบคุมจังหวัดทางตะวันออกหลายจังหวัด (Corfield, 1994) ขณะเดียวกันสหรัฐและเวียดนามใต้ก็เปิดการรุกทั้งภาคพื้นดินและทางอากาศ ทำให้เวียดนามและขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาปฏิบัติการลึกเข้าไปในดินแดนกัมพูชามากขึ้นไปอีก การทิ้งระเบิดอย่างหนักของสหรัฐทำให้ประชาชนผู้บริสุทธิ์เสียชีวิตจำนวนมาก⁷ แหล่งผลิตทางการเกษตร วัด และโรงเรียนถูกทำลาย เศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เสียหายอย่างหนัก โครงสร้างสังคมดั้งเดิมของกัมพูชาถูกทำลายไปมาก ประชาชนในชนบทกว่า 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมดลี้ภัยเข้ามาอยู่ในพนมเปญ ทำให้เกิดความอดอยากขาดแคลนอาหารอย่างหนัก⁸

การทำรัฐประหารยังส่งผลให้ขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะเวียดนามเหนือตัดสินใจให้การสนับสนุนขบวนการปฏิวัติในกัมพูชาอย่างเต็มตัว ยิ่งไปกว่านั้น การที่สมเด็จพระสันตปาปาแห่งกรุงวาติกันให้การสนับสนุนขบวนการต่อต้านสหรัฐและรัฐบาลลอน นอล ทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้รับความนิยมจากประชาชนในชนบทเพิ่มขึ้นอย่างมากมายังยังได้รับการสนับสนุนจากจีนซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับสมเด็จพระสันตปาปา ประชาชนในชนบทจำนวนไม่น้อยเข้าร่วมกับเขมรแดงด้วยความไม่พอใจที่สมเด็จพระสันตปาปาถูกขับออกจากอำนาจ และโกรธแค้นที่สหรัฐและรัฐบาลขยายขอบเขตของสงครามอินโดจีนเข้ามาในประเทศ⁹ ขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชา ซึ่งเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในนาม “เขมรแดง” กลายเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง มีกำลังทหารถึง 1 แสนคน ส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มสาวจากครอบครัวชาวนาในชนบทที่เข้าร่วมต่อสู้กับกองทัพของรัฐบาลสาธารณรัฐเขมร ในค.ศ.1974 เขมรแดงคุมพื้นที่ในชนบทกว่าครึ่งประเทศและมีประชากรในเขตยึดครองประมาณร้อยละ 40 ของประชากรทั้งประเทศ (ธีระ นุชเปี่ยม, 2542) กองกำลังเขมรแดงเข้ายึดกรุงพนมเปญได้ในเดือนเมษายน 1975 ทำให้สาธารณรัฐเขมรล่มสลายลงหลังจากทำสงครามกับคอมมิวนิสต์เวียดนามและขบวนการปฏิวัติกัมพูชามาตลอด 5 ปี

⁷ มีประมาณการว่า ชาวกัมพูชาเสียชีวิตระหว่างสงครามถึง 600,000 คน หรือ 1 ใน 6 ของประชากรทั้งหมด ดูรายละเอียดเกี่ยวกับความเสียหายจากสงครามในกัมพูชาระหว่าง ค.ศ.1970 – 1975 ได้ ใน Kimmo Kiljunen (1984)

⁸ ในทศวรรษที่ 1960 พนมเปญมีประชากรประมาณ 600,000 คน และเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 1.5 – 2 ล้านคนในค.ศ.1975 (Igout, 1993)

⁹ หนึ่งในประชาชนในชนบทที่ตัดสินใจเข้าร่วมกับขบวนการประชาชนเพื่อ “ต่อสู้กับการรุกรานภายนอก” คือ ฮุน บุนนาล(นายกรัฐมนตรีฮุน เซนในปัจจุบัน) ซึ่งเข้าร่วมกับกลุ่มเขมรแดงเมื่ออายุ 18 หลังจากนายพลลอน นอลทำรัฐประหารในปี 1970 ก่อนหน้านั้น บ้านเกิดของเขาในจังหวัดกำปงจาม ถูกสหรัฐอเมริกาทิ้งระเบิดนานกว่า 1 ปี (Tarr 1990)

กัมพูชาภายใต้ระบอบเขมรแดง

ชัยชนะของขบวนการคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาทำให้สงครามกลางเมืองยุติลง แต่ก็ไม่ได้นำมาซึ่งความสงบและความเจริญก้าวหน้า พื้นที่ที่ยึดครองกัมพูชาได้สำเร็จ รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยนำโดยพอล พตมუნห์หมายจะเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมกัมพูชาให้เข้าสู่ระบบสังคมนิยมบริสุทธิ์อย่างรวดเร็วโดยอาศัยการพึ่งพาตนเองตามแบบจีน เน้นที่การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเป็นสำคัญ รากฐานทุกอย่างของสังคมเดิมซึ่งถูกรอบงำด้วยอิทธิพลตะวันตกและเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำจึงต้องถูกทำลายลง การกวาดต้อนชาวเมืองออกไปทำเกษตรกรรมในชนบท รวมทั้งการกำจัดชนชั้นนำ ข้าราชการ นักธุรกิจและผู้มีการศึกษาซึ่งเป็นกลไกของระบอบเดิม นับเป็นการทำลายโครงสร้างชนชั้นแบบเก่า ส่วนการยกเลิกระบบเงินตรา การค้า การสาธารณสุขแผนใหม่ โรงเรียน วัด รวมทั้งแบบแผนในการดำรงชีวิต เช่น การใช้ภาษา การแต่งกาย ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาว ฯลฯ ก็คือการล้มเลิกสถาบันและรูปแบบของกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่เดิมโดยสิ้นเชิง รัฐบาลยึดที่ดินทั้งหมดเป็นทรัพย์สินของ “องค์กร” หรือองค์การปฏิวัติ ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มผู้นำสูงสุดที่ประชาชนไม่เคยทราบว่าเป็นใคร ประชาชนทุกคนต้องทำงานในคอมมูนขนาดใหญ่ซึ่งฝ่ายบริหารเป็นผู้กำหนดและได้รับอาหารจากการปันส่วน (Vickery, 1984) ในทัศนะของธีระ นุชเปี่ยม (2542: 79) สังคมกัมพูชาสมัยเขมรแดง “เป็นสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างพลิกโฉมหน้ามากที่สุดในโลก” ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงเวลาแห่งความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสที่สุดในประวัติศาสตร์กัมพูชาที่ประชาชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถอนรากถอนโคนและโหดร้ายทารุณที่สุด

แม้รัฐบาลเขมรแดงจะทุ่มเทแรงงานทั้งหมดลงไปในทางการเกษตร แต่ความล้มเหลวในการจัดระบบชลประทานเพราะขาดการวางแผนและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ กอปรกับแรงงานชนชั้นกลางชาวเมืองเดิมขาดประสบการณ์และความเคยชินกับสภาพชีวิตในชนบทจึงเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก ทำให้แผนการเร่งการผลิตทางการเกษตรของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยไม่ประสบผลสำเร็จ ประเทศเกิดภาวะอดอยากขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตาม ผู้นำเขมรแดงมองความล้มเหลวนี้ว่ามาจากความพยายามที่จะขัดขวางทำลายขบวนการปฏิวัติ ซึ่งรวมถึงผู้ทำหายอำนาจของพอล พต ผู้ที่ตั้งข้อสงสัยต่อยุทธศาสตร์ของเขมรแดง และสมาชิกพรรคในเขตตะวันออกที่เชื่อว่านิยมเวียดนาม จึงได้ดำเนินการกำจัดกวาดล้าง “ศัตรูจากภายใน” ตั้งแต่ค.ศ.1975 และเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ในปีต่อๆ มา¹⁰ หนึ่งในผู้นำทหารระดับกลางของเขมรแดงที่หลบหนีการกวาดล้างเข้าไป

---

¹⁰ สถานที่หลักในการสอบสวน ทรมานและสังหารศัตรูของระบอบเขมรแดงคือคุกตวลสแลง ในกรุงพนมเปญ ประมาณการว่า มีผู้ถูกสังหารที่คุกแห่งนี้เกือบ 20,000 คน รวมถึงแกนนำระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาและรัฐมนตรีในรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งดำรงตำแหน่งในค.ศ.1975 ด้วย (Chandler, 2000)

ในเวียดนามตั้งแต่เดือนมิถุนายน 1977 คือนายฮุน เซน นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันของกัมพูชา เห็นได้ชัดว่าความขัดแย้งชิงอำนาจในหมู่ผู้นำชาวเขมรซึ่งเพิ่งยุติลงไม่นาน ได้ปะทุขึ้นใหม่ในเวลาอันรวดเร็ว

ความขัดแย้งภายนอกก็เกิดขึ้นในเวลาไม่นานหลังจากเขมรแดงขึ้นครองอำนาจเช่นกัน กล่าวคือแม้ขบวนการปฏิวัติกัมพูชาจะได้รับการสนับสนุนจากคอมมิวนิสต์เวียดนามในการต่อสู้กับรัฐบาลสาธารณรัฐเขมร แต่ผู้นำเขมรแดงก็มีความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจเวียดนามอยู่เสมอว่าจะรุกรานหรือยึดครองกัมพูชา¹¹ เมื่อเวียดนามทำความตกลงกับลาวในค.ศ.1976 ผู้นำเขมรแดงเกิดความระแวงว่าเวียดนามกำลังหาช่องทางแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาควบคุมกัมพูชาผ่านการดำเนินแผนการล้อมกรอบกัมพูชาและสถาปนาสหพันธรัฐอินโดจีนขึ้น (Chanda, 1986) นอกจากนั้น ทั้งสองประเทศยังมีข้อพิพาทเรื่องดินแดนทั้งทางบกและทางทะเลมายาวนาน เมื่อรัฐบาลเขมรแดงเข้าปกครองประเทศ กำลังทหารของทั้งสองฝ่ายมีการปะทะกันตามแนวพรมแดนเป็นระยะๆ ระหว่างค.ศ.1975 – 1976

ผู้นำเขมรแดงดำเนินการเกี่ยวกับเวียดนามด้วยการดึงมหาอำนาจภายนอกเข้ามาสนับสนุนผ่านการกระชับความสัมพันธ์กับจีนให้แน่นแฟ้น ความตึงเครียดระหว่างกัมพูชากับเวียดนามทวีความรุนแรงขึ้นหลังจากความสัมพันธ์จีน-เวียดนามเสื่อมทรามลง นอกจากเวียดนามจะไม่พอใจที่จีนกับเขมรแดงมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดแล้ว การที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยดำเนินการกวาดล้างชาวกัมพูชาเชื้อสายเวียดนามในภาคตะวันออกของประเทศยิ่งทำให้ความขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้น เวียดนามสร้างหลักประกันความปลอดภัยของตนจากการคุกคามของจีนที่เป็นพันธมิตรกับกัมพูชาโดยการทำสนธิสัญญามิตรภาพกับสหภาพโซเวียตในปี 1978 (เขียน ธีระวิทย์ และ สุนัย ผาสุข, 2543) จากนั้นได้สนับสนุนให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาที่หลบหนีการกวาดล้างของพอล พต เข้าไปในเวียดนามจัดตั้ง “แนวร่วมแห่งชาติกัมพูชาเพื่อกอบกู้ชาติ” ขึ้นในปลายปี 1978¹² แนวร่วมแห่งชาติกัมพูชาเพื่อกอบกู้ชาตินำกำลังทหารเวียดนามประมาณ 100,000 คนบุกเข้าไปในกัมพูชาเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 1978 และสามารถยึดกรุงพนมเปญได้ในวันที่ 7 มกราคม 1979 ส่งผลให้การปฏิวัติของคอมมิวนิสต์กัมพูชาโดยเขมรแดงสิ้นสุดลง

ในช่วงระยะเวลาเพียง 3 ปี 8 เดือนที่พอล พตครองอำนาจ ประมาณการกันว่ามีชาวกัมพูชาเสียชีวิตไม่น้อยกว่า 1.7 ล้านคนจากประชากร 7.3 ล้านคนในค.ศ.1975 โดยเสียชีวิตจากการถูกสังหารเพราะเป็นกลไกของอำนาจเก่าและด้วยข้อกล่าวหาว่าเป็นศัตรูของการปฏิวัติ จนทำให้ได้ชื่อว่าเป็นยุคสมัยแห่งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และจากสาเหตุอื่นๆ คือ การขาดแคลนอาหารและการรักษาพยาบาล และการทำงานหนักภายใต้การควบคุมที่เข้มงวด

¹¹ ความรู้สึกเช่นนี้ฝังรากลึกในใจของชาวกัมพูชามายาวนาน ซึ่งเป็นผลจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ช่วงก่อนและระหว่างยุคอาณานิคม ดูรายละเอียดเกี่ยวกับทัศนคติของชาวกัมพูชาต่อชาวเวียดนามได้ใน Sodany Tan (2005)

¹² สมาชิกคนสำคัญของแนวร่วมแห่งชาติกัมพูชาเพื่อกอบกู้ชาติ คือนายฮุน เซนซึ่งมีความสัมพันธ์กับนายทหารระดับสูงของเวียดนามในช่วงทศวรรษที่ 1970 เช่น Le Duc Anh ผู้บัญชาการกองทัพอากาศ 9 (ภายหลังเป็นประธานาธิบดีเวียดนาม) มีบทบาทสำคัญในการเตรียมแผนการใช้กำลังบุกเข้าโจมตีกัมพูชาประชาธิปไตย โดยประสานงานกับอดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากลุ่มอื่นๆ เช่นกลุ่มของเฮง สำริน และเจีย ซิม ซึ่งลี้ภัยไปเวียดนามในภายหลัง (Mehta and Mehta, 1999)

(Kiernan, 1997) การปฏิวัติสังคมอย่างถอนรากถอนโคนของเขมรแดงนับเป็นโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ซึ่งได้ทิ้งบาดแผลทั้งกายและใจแก่ผู้รอดชีวิตซึ่งยากจะเยียวยา

กัมพูชาภายใต้การยึดครองของเวียดนาม

หลังการยึดครองกัมพูชา เวียดนามได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นโดยให้เฮง สำริน ประธานแนวร่วมแห่งชาติกัมพูชา เพื่อกอบกู้ชาติ เป็นประธานาธิบดีและเลขาธิการใหญ่ของพรรคประชาชนปฏิวัติกัมพูชา เจีย ซิมเป็นประธานรัฐสภา ส่วนฮุน เซน ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศ ทำหน้าที่หลักในการประสานงานกับเวียดนาม ต่อมาใน ค.ศ.1985 เขาได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามให้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทนนายแปน โสวัณห์ซึ่งดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ปี 1979

ภารกิจสำคัญที่รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาได้ดำเนินการอย่างเร่งด่วนและต่อเนื่องคือการฟื้นฟูบูรณะกัมพูชาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมจากที่ถูกทำลายในสมัยเขมรแดง ในขณะนั้น โครงสร้างพื้นฐานของประเทศถูกทำลายเสียหายจากสงครามและการทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกา รัฐบาลใหม่ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญที่จะปกครองและเป็นกลไกในการบริหารประเทศ ประชาชนอยู่ในภาวะแตกแยกกระส่ำระสายอันเป็นผลทั้งจากการปฏิวัติสมัยพอล พตและการรุกรานของเวียดนาม รัฐบาลพยายามรื้อฟื้นระบบเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องปากท้อง และฟื้นฟูสถาบันทางสังคมต่างๆ รวมทั้งศาสนาและสถาบันการศึกษา การดำเนินการเหล่านี้ได้รับการค้ำจุนจากเวียดนามและการสนับสนุนจากประเทศฝ่ายสังคมนิยมซึ่งนำโดยสหภาพโซเวียตในเวลาต่อมา (เขียน ธีระวิทย์ และสุณัย ผาสุข, 2543) การฟื้นฟูประเทศในช่วงเวลากว่าสิบปีนี้แม้จะเป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะกัมพูชาถูกตัดความช่วยเหลือจากตะวันตกทั้งหมดเพื่อตอบโต้การขยายอำนาจของเวียดนามและสหภาพโซเวียตในเอเชีย แต่มีความสำคัญในแง่ที่เป็นการสร้างรากฐานทางการเมืองให้แก่ระบอบปกครองที่ถือกันว่าเป็น “รัฐบาลหุ่น” ของเวียดนาม จนทำให้กลุ่มผู้นำทางการเมืองยังสามารถรักษาสถานะทางอำนาจของตนไว้ได้ต่อมาและกลายมาเป็นกลุ่มอำนาจโดดเด่นและยั่งยืนของกัมพูชาตั้งแต่สงครามเย็นสิ้นสุดลงจนถึงปัจจุบัน

ปัญหาสำคัญที่สุดของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาคือการได้รับการยอมรับจากภายในและภายนอก ในช่วงแรก ประชาชนกัมพูชายอมรับการเข้ามาของเวียดนามในฐานะผู้ปลดปล่อยชาวกัมพูชาจากความโหดร้ายทารุณของเขมรแดง แต่ไม่นานนัก ความรู้สึกเดิมที่ชาวกัมพูชาส่วนใหญ่มีต่อเวียดนามก็หวนกลับมาพร้อมกับกระแสผู้อพยพชาวกัมพูชาที่ลี้ภัยข้ามแดนมายังประเทศไทย นอกจากนั้น รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาและเวียดนามซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนยังได้รับกระแสต่อต้านอย่างรุนแรงจากประชาคมนานาชาติ สหรัฐอเมริกา จีน และประเทศกลุ่มอาเซียน 5 ประเทศโดยเฉพาะไทยซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มต่อต้านต่างๆ และค่ายอพยพชาวกัมพูชา มองว่าสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาไม่ใช่ระบอบปกครองที่จัดตั้งขึ้นโดยชอบธรรม เป็นเพียง “รัฐบาลหุ่น” ที่อุปโลกน์ขึ้นโดยเวียดนามหลังใช้กำลังทหารบุกเข้ามาและยังคงกำลังทหารจำนวนมากไว้ (ธีระ นุช

เปียม, 2542) กลุ่มต่อต้านเวียดนามและสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา 3 กลุ่มอันประกอบด้วยกลุ่มเขมรแดง¹³ กลุ่มของสมเด็จสีหนุ และกลุ่มของนายซอน ซาน¹⁴ นอกจากจะได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากประเทศเหล่านี้ ยังได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากผู้อพยพในค่ายผู้ลี้ภัยในประเทศไทยด้วย ในค.ศ.1982 กลุ่มต่อต้านทั้ง 3 กลุ่มได้จัดตั้งรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยขึ้นซึ่งได้รับการรับรองจากสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในขณะที่กัมพูชาและเวียดนามมีพันธมิตรคือสหภาพโซเวียตและประเทศในยุโรปตะวันออก อาจกล่าวได้ว่า การยึดครองกัมพูชาของเวียดนามเป็นการดึงความขัดแย้งระหว่างขั้วอำนาจโลก 2 ขั้วกลับเข้ามาในภูมิภาคอีกครั้ง และทำให้เกิดสงครามกลางเมืองรอบใหม่ขึ้นในกัมพูชา การสู้รบระหว่างฝ่ายรัฐบาลที่พนมเปญและฝ่ายต่อต้านดำเนินไปอย่างยืดเยื้อยาวนานตลอดทศวรรษที่ 1980

ด้วยการผลักดันของอาเซียนให้มีการเจรจาทางออกเกี่ยวกับปัญหากัมพูชาและการที่กัมพูชาเป็นทั้งภาระทางเศรษฐกิจและเงื่อนไขที่ทำให้เวียดนามไม่ได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากโลกตะวันตก เมื่อประกอบกับการลดความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตซึ่งปรับเปลี่ยนท่าทีและมีนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดกับจีนและสหรัฐ เวียดนามก็จำเป็นต้องเปลี่ยนท่าทีตาม (Turnbull, 1999) ฝ่ายเวียดนาม-สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาเริ่มยอมรับความคิดว่าด้วยการปรองดองแห่งชาติ และเวียดนามได้ถอนทหารออกจากกัมพูชาในค.ศ.1989 ระหว่างนั้น มีการประชุมผู้นำ 4 ฝ่ายของกัมพูชาในเวทีการเมืองระหว่างประเทศเพื่อยุติสงครามกลางเมือง ทำให้รูปแบบของความขัดแย้งในกัมพูชาเริ่มเปลี่ยนจากการสู้รบมาเป็นการต่อรองทางการเมืองซึ่งเป็นการปูทางให้แก่กระบวนการสันติภาพที่จะเกิดขึ้นในทศวรรษต่อมา

2. กัมพูชาหลังการสิ้นสุดสงครามเย็น

กระบวนการสันติภาพกัมพูชาซึ่งเกิดขึ้นในช่วงของการสิ้นสุดของสงครามเย็น เป็นผลทั้งจากความเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเทศที่เกี่ยวข้องและความคลี่คลายในบรรยากาศของการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคและในโลก เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง การเจรจาของผู้นำกัมพูชาฝ่ายต่างๆ ซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่องได้นำไปสู่การประชุมเรื่องปัญหากัมพูชาครั้งแรกของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเมื่อค.ศ.1990 หลักการสำคัญตามแผนสันติภาพคือ การจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนของกัมพูชา 4 ฝ่ายที่จะเป็นตัวแทนอำนาจอธิปไตยกัมพูชาในการมอบอำนาจให้สหประชาชาติเข้าไปมีบทบาทในการฟื้นฟูสันติภาพและจัดการเลือกตั้ง (เขียน อีระวิทย์ และสุณัย ผาสุข, 2543) การดำเนินการบรรลุความตกลงขั้นสุดท้ายเมื่อมีการทำข้อตกลงสันติภาพที่ปารีสในเดือนตุลาคม 1991 ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือ ยุติสงครามและนำมาซึ่งความปรองดองแห่งชาติ

¹³ หลังจากถอนกำลังออกจากพนมเปญ กลุ่มเขมรแดงได้มาตั้งฐานที่มั่นตามแนวชายแดนไทย ด้วยความช่วยเหลือด้านการทหารจากจีน กลุ่มเขมรแดงสามารถฟื้นตัวกลับมาทำการต่อต้านได้อีกในรูปของการทำสงครามกองโจร (ธีระ นุชเปียม, 2542)

¹⁴ กลุ่มของสมเด็จสีหนุ เรียกว่า ขบวนการปลดปล่อยชาติกัมพูชา หรือ โมลินากา (Mouvement pour la Liberation Nationale du Kampuchea – MOULINAKA) ส่วนกลุ่มเขมรเสรีของอดีตนายกรัฐมนตรีซอน ซาน มีชื่อว่า แนวร่วมปลดปล่อยประชาธิปไตยเขมร (Khmer People's National Liberation Front)

วางรากฐานสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และฟื้นฟูบูรณะประเทศที่ได้รับความบอบช้ำจากสงครามมาเป็นเวลายาวนาน

สหประชาชาติกำหนดให้ภารกิจในการดำเนินการฟื้นฟูสันติภาพในกัมพูชาเป็นขององค์กรบริหารชั่วคราวของสหประชาชาติในกัมพูชา (United Nations Transitional Authority in Cambodia – UNTAC) ภารกิจหลักขององค์กรนี้คือ การควบคุมและตรวจสอบการหยุดยิง การปลดประจำการกองกำลังกัมพูชาฝ่ายต่างๆ การควบคุมดูแลการบริหารประเทศในช่วงถ่ายโอนอำนาจ การเตรียมการเลือกตั้งทั่วไปในค.ศ.1993 และการให้หลักประกันด้านสิทธิมนุษยชนแก่ชาวกัมพูชา (ธีระ นุชเปียม, 2542)

อุปสรรคสำคัญของการกระบวนการสันติภาพคือการที่ฝ่ายเขมรแดงไม่ยอมปลดอาวุธและประกาศถอนตัวจากกระบวนการสันติภาพในที่สุด¹⁵ ทำให้ UNTAC ไม่สามารถปลดอาวุธกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่แปรสภาพมาเป็นพรรคการเมืองที่เข้าร่วมในการเลือกตั้งได้ พรรคประชาชนปฏิวัติกัมพูชาซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาได้เปลี่ยนชื่อเป็นพรรคประชาชนกัมพูชา แม้จะไม่มีอุดมการณ์และประสบการณ์ของการเลือกตั้งแบบเสรี แต่ก็มีข้อได้เปรียบสำคัญคือได้ปกครองกัมพูชาแบบรวบอำนาจเบ็ดเสร็จมานานถึง 14 ปี จึงได้ใช้กลไกทางการบริหารกำหนดให้ประชาชนเรือนแสนสมัครเป็นสมาชิกพรรคเพื่อเป็นหลักประกันชัยชนะ รวมทั้งการใช้ความรุนแรงกับพรรคคู่แข่ง (Bekaert, 1994 อ้างถึงใน ธีระ นุชเปียม, 2542) โดยเฉพาะพรรคพุนซินเปกซึ่งนำโดยกรมพระนโรดมรณฤทธิ์ โอรสของสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ

กัมพูชาหลังการเลือกตั้งค.ศ.1993

การเลือกตั้งในเดือนพฤษภาคม 1993 มีประชาชนออกไปใช้สิทธิเป็นจำนวนมากแม้จะมีการข่มขู่คุกคามจากทั้งฝ่ายเขมรแดงและฝ่ายสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาเดิม พรรคพุนซินเปกได้ที่นั่งในสภา 58 ที่นั่ง พรรคประชาชนกัมพูชาได้ 51 ที่นั่ง ส่วนพรรคพรรคพุทธเสรีประชาธิปไตยของนายซอน ซานได้ 10 ที่นั่ง แม้พรรคพุนซินเปกจะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งแต่ไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ เนื่องจากพรรคประชาชนกัมพูชาไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง¹⁷ และกดดันให้มีการแบ่งอำนาจการปกครอง โดยประกาศจะจัดตั้งเขตปกครองอิสระขึ้นในภาคตะวันออกที่ติดกับเวียดนาม ทั้งยังแสดงความพร้อมที่จะสู้รบเพื่อแย่งชิงอำนาจอีกครั้ง ในที่สุด สภาสูงสุดแห่งชาติและ UNTAC ต้องไกล่เกลี่ยให้สองพรรคบริหารประเทศร่วมกันโดยสมเด็จพระนโรดมรณฤทธิ์เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 1 และสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 2 มีการรื้อฟื้นสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมาใหม่ และสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอทรงกลับมาเป็นกษัตริย์กัมพูชาอีกครั้ง (ไกล์รุ่ง อามระดิษ, 2551) น่าสังเกตว่า การที่รัฐบาลต้องมี

¹⁵ ฝ่ายเขมรแดงเห็นว่า สถานการณ์ในกัมพูชายังไม่เป็นกลางอย่างแท้จริงสำหรับการเลือกตั้ง เพราะในทางปฏิบัติ UNTAC และสภาสูงสุดแห่งชาติไม่ได้ทำหน้าที่บริหารประเทศ ผู้ปกครองบริหารประเทศยังคงคือขุน เซนและรัฐบาลอดีตสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา

¹⁶ FUNCINPEC เป็นตัวย่อของ Front Uni National pour un Cambodge Indépendent, Neutre, Pacifique et Coopératif แนวร่วมแห่งชาติเพื่อเอกราช ความเป็นกลาง สันติภาพ และความร่วมมือแห่งกัมพูชา

¹⁷ ผู้เชี่ยวชาญด้านกัมพูชาเห็นพ้องกันว่า การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรมที่สุดในประวัติศาสตร์กัมพูชา

นายกรัฐมนตรี 2 คน แสดงให้เห็นว่าการแย่งชิงอำนาจในหมู่ผู้นำซึ่งเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ตลอดช่วงประวัติศาสตร์อันยาวนานของกัมพูชาก็ยังมิได้ยุติลง เป็นเพียงการนำเอาความแตกแยกระหว่างกลุ่มการเมืองมาเปลี่ยนเป็นความแตกแยกภายในรัฐบาลผสมเท่านั้น

รัฐธรรมนูญใหม่ค.ศ.1993 กำหนดให้ระบบการเมืองของกัมพูชาเป็นไปตามแนวทางเสรีประชาธิปไตยแบบพหุพรรคโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญและมีรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งทุกๆ 5 ปี ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบตลาดเสรี (Jennar, 1995) เมื่อกัมพูชาเปิดประเทศหลังจากที่ปิดมานานกว่า 15 ปี ก็ได้รับความช่วยเหลือมากมายจากนานาชาติทั้งยังมียอดการเอกชนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อช่วยฟื้นฟูประเทศซึ่งบอบช้ำเสียหายจากการตกเป็นเบี้ยตัวหนึ่งในการเล่นเกมแข่งขันในเชิงอำนาจระหว่างสองค่ายในสงครามเย็น ในช่วงแรกๆ นายกรัฐมนตรีทั้งสองร่วมมือกันดีในการบริหารประเทศ แต่ก็เป็นความร่วมมือแบบเฉพาะกิจเพื่อสร้างความเข้มแข็งของฝ่ายบริหารมากกว่าจะเป็นการพยายามพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของข้อตกลงสันติภาพกรุงปารีส เห็นได้ชัดจากการขัดขวางการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจรัฐบาล¹⁸ การควบคุมการเผยแพร่ข่าวสาร และการข่มขู่คุกคามสื่อมวลชนที่วิจารณ์รัฐบาล ซึ่งเกิดขึ้นภายในเวลาเพียงหนึ่งปี หลังการเลือกตั้ง¹⁹ นักวิเคราะห์ห่มองว่าเสรีประชาธิปไตยในกัมพูชาหลังการเลือกตั้งค.ศ.1993 มีอายุสั้นมากเพราะผู้นำทั้งสองไม่ได้มีอุดมการณ์ที่แท้จริงหรือความปรารถนาที่จะปกครองแบบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ต้น จึงหันไปปกครองในลักษณะอำนาจนิยมเช่นเดียวกับที่ผู้นำกัมพูชาแต่โบราณเคยทำในเวลาอันรวดเร็ว (Strangio, 2014)

ปัญหาสำคัญของรัฐบาลผสม 2 ประการใหญ่ได้แก่ การที่กลุ่มเขมรแดงไม่ยอมเข้าร่วมในกระบวนการสันติภาพ ทำให้การสู้รบระหว่างกองกำลังเขมรแดงและฝ่ายรัฐบาลยังคงดำเนินต่อไปจนเกือบสิ้นศตวรรษที่ 20 ปัญหาประการที่สองคือ ความตึงเครียดระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล 2 พรรคซึ่งดำเนินอยู่ตลอดเวลา โดยหลักการพรรครัฐบาลทั้งสองพรรคแบ่งอำนาจกันในลักษณะ 50 – 50 ตั้งแต่ส่วนกลางลงไปถึงส่วนภูมิภาค แต่ในทางปฏิบัติอำนาจที่แท้จริงยังอยู่ที่พรรคประชาชนกัมพูชาซึ่งมีกำลังคนจำนวนมากในการควบคุมการเมือง การบริหารและการทหาร นายกรัฐมนตรีฮุน เซนเป็นฝ่ายกุมความได้เปรียบและเป็นผู้ปกครองบริหารประเทศอย่างแท้จริง ทั้งยังกุมอำนาจในระดับท้องถิ่นตั้งแต่ระดับอำเภอลงไปถึงหมู่บ้าน สมเด็จพระรณฤทธิ์จึงพยายามเพิ่มอำนาจทางการเมืองด้วยการจัดตั้งกลุ่มแนวร่วมแห่งชาติขึ้นจากสมาชิกพรรคการเมืองต่างๆ และหันไปเจรจากับกลุ่มเขมรแดง สิ่งนี้ทำให้นายกรัฐมนตรีฮุน เซนเชื่อว่าพรรคพุนชินเปคพยายามเสริมสร้างความเข้มแข็งเพื่อเตรียมการยึดอำนาจจากพรรคประชาชนกัมพูชา จึงตัดสินใจชิงลงมือก่อนโดยส่งกำลังทหารเข้าโจมตีที่ทำการพรรคและฐานที่มั่นทาง

¹⁸ ดังปรากฏว่า นายสม ริงสี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถูกปลดออกจากตำแหน่งเมื่อเขาอภิปรายในสภาวิจารณ์การใช้งบประมาณของนายกรัฐมนตรีทั้งสองในการรักษาฐานอำนาจทางการเมืองมากกว่าจะนำไปใช้พัฒนาประเทศและพยายามชี้ให้เห็นการฉ้อราษฎร์บังหลวงในรัฐบาล และเมื่อนายฮุน ซาน หัวหน้าพรรคพุทธเสรีประชาธิปไตย พยายามตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล นายกรัฐมนตรีทั้งสองคนได้สนับสนุนให้นายเอียง มูลิ ขึ้นดำรงตำแหน่งแทนนายฮุน ซาน (เขียน ธีระวิทย์ และสุณัย ผาสุช, 2543)

¹⁹ ในปี 1994 มีนักหนังสือพิมพ์ถูกฆาตกรรมและถูกทำร้ายหลายราย และในปีถัดมา มีการออกกฎหมายห้ามตีพิมพ์บทความที่กระทบกระเทือนความมั่นคงของชาติและเสถียรภาพทางการเมือง (ไกล์รุ่ง อามระดิช, 2555)

ทหารของพุนชินเปคในเดือนกรกฎาคม 1997 สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีถูกปลดออกจากตำแหน่ง ด้วยข้อกล่าวหาว่า สมคบกับเขมรแดงและพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง (ไกล์รุ่ง อามระดิษ, 2551)

การรู้จักใช้กลไกของรัฐทั้งทหาร ตำรวจ และมหาดไทยทำให้นายกรัฐมนตรีฮุน เซนสามารถเอาชนะคู่แข่งทางการเมืองในรัฐบาลผสมได้อย่างแยบยลของการทำรัฐประหารที่มีการใช้กำลังต่อสู้กันในค.ศ. 1997 เพื่อโค่นล้มอำนาจของนายกรัฐมนตรีคนที่ 1 ไม่ยอเยื่อเพราะปราศจากการสนับสนุนหรือแทรกแซงจากภายนอก ทั้งยังเป็นโอกาสให้พรรคประชาชนกัมพูชาได้ดำเนินการกระชับอำนาจของตน การเลือกตั้งทั่วไปที่ตามมาในปี 1998 พรรคประชาชนกัมพูชาจึงได้รับชัยชนะโดยเด็ดขาด (พรรคประชาชนกัมพูชาได้ 64 ที่นั่ง ส่วนพรรคพุนชินเปคได้ 43 ที่นั่งจากจำนวนส.ส.ทั้งหมด 122 คนในสภา) แม้หลังการเลือกตั้งจะมีการประท้วงและการต่อรองระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล แต่การที่ประชาชนนานาชาติและผู้บริจาคชาติตะวันตกให้การยอมรับผลการเลือกตั้งและชัยชนะของพรรคประชาชนกัมพูชา ก็ช่วยลบเลือนความไม่ชอบธรรมของพรรคประชาชนกัมพูชาในการทำรัฐประหารพรรคร่วมรัฐบาลที่มีชัยชนะเหนือในการเลือกตั้งปี 1993 ลงได้ การกุมอำนาจรัฐโดยเด็ดขาดของพรรคประชาชนกัมพูชา ประกอบกับการทำสงครามกับเขมรแดงกว่าสองทศวรรษได้ยุติลง ทำให้ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 กัมพูชาเริ่มมีความสงบและมีเสถียรภาพทางการเมืองมากขึ้นภายใต้รัฐบาลผสมที่มีนายกรัฐมนตรียุทธ เซนาเป็นผู้นำแต่เพียงผู้เดียว ในช่วงเวลานี้ กัมพูชาได้เร่งสร้างกลไกรัฐ และเปิดตลาดทั้งการค้าและการลงทุนเพื่อเตรียมตัวเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนในปี 1999 การเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนนอกจากช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของกัมพูชาเองแล้ว ยังได้รับประโยชน์ในด้านการเมืองระหว่างประเทศและส่งเสริมความมั่นคงของกัมพูชาด้วย เสถียรภาพและความมั่นคงในประเทศจะนำมาสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการลงทุนจากต่างประเทศในสหภาพใหม่ที่จะตามมา

ในด้านเศรษฐกิจและสังคม การเข้ามาของสหประชาชาติและการเลือกตั้งในปี 1993 ทำให้กัมพูชากลับมาได้รับความช่วยเหลือจากชาติตะวันตก ซึ่งพยายามส่งเสริมเสรีประชาธิปไตยแบบพหุนิยมในยุคหลัง สงครามเย็น โดยในช่วงก่อนค.ศ. 1997 ภารกิจเร่งด่วนของรัฐบาลได้แก่การเร่งฟื้นฟูบูรณะประเทศเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนและประชาคมโลกที่จะมีส่วนสำคัญในการให้ความช่วยเหลือ การผ่านสงครามมานานเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ฟื้นฟูได้ยากทั้งทางกายภาพ (ความเสียหายทางวัตถุ) จิตใจ และกำลังคน ความระส่ำระสายในภาวะสงครามก่อให้เกิดช่องว่างด้านฐานะของคนในสังคมและขยายความไม่ไว้วางใจกันต่อไปอีก เพราะรากฐานของสังคมถูกสั่นคลอนมาตลอด ความช่วยเหลือจากต่างประเทศยังไม่ถึงมือประชาชนเพราะมีการคอร์รัปชันในรัฐบาลจากพรรคร่วมทั้งสองตั้งแต่เริ่มต้น ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองภายในมีผลทำให้เศรษฐกิจกัมพูชาไม่พัฒนาเท่าที่ควร ประชากรร้อยละ 85 ของประเทศทำการเกษตรและประมงซึ่งให้ผลผลิตต่ำ โรงงานอุตสาหกรรมมีน้อยมากยกเว้นโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า (Hughes and Un, 2011)

แม้ในช่วงหลัง ค.ศ. 1997 หลังจากได้รับเงินช่วยเหลือจำนวนมหาศาลจากผู้บริจคนานาชาติทุกปี กัมพูชา ก็ยังเรียกได้ว่าอยู่ในภาวะของสังคมหลังสงคราม สถาบันการปกครองของกัมพูชายังอ่อนแอ การปรองดองระหว่าง

กลุ่มต่างๆ ที่เคยต่อสู้กันมาในอดีตยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง กองทัพยังมีขนาดใหญ่เกินไป และทหารมีลักษณะเป็นทหารพาณิชย์ซึ่งยากจะควบคุม กระบวนการทางการเมืองยังผูกอยู่กับการใช้ความรุนแรง ส่วนหนึ่งมาจากการที่พรรคประชาชนกัมพูชามีสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับทหาร และภาพของทหารในยุคนั้นยังดูอันตราย ในด้านการบริหารประเทศยังดำเนินไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพเพราะก่อนหน้านี้ พรรครัฐบาลทั้งสองพรรคตั้งคนของตนจำนวนมากเข้าไปอยู่ในหน่วยงานต่างๆ ในลักษณะของการคุมเชิงกัน ทำให้การบริหารไม่เป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนี้ข้าราชการยังความสามารถและขาดความชำนาญ อันเป็นผลมาจากการที่คนมีการศึกษาถูกส่งทหารไปหรืออพยพหลบหนีไปและการยกเลิกสถาบันการศึกษาในสมัยเขมรแดง กอปรกับการขาดเงินทุนในการจัดการศึกษาที่ดีในยุคต่อมา โครงสร้างพื้นฐานของประเทศอยู่ในสภาพเสียหายพังทลายไปมากทำให้การบริหารและการพัฒนาเป็นไปด้วยความยากลำบาก กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นแบบระยะสั้นเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องความอยู่รอด การลงทุนเกิดขึ้นอย่างช้าๆ เนื่องจากความไม่แน่นอนทางการเมือง (Hughes and Un, 2011)

รัฐบาลพรรคประชาชนกัมพูชาหลังการเลือกตั้งปี 1998 พยายามสร้างเสถียรภาพทางการเมือง โดยการสร้างความภักดีในหมู่ทหารกลุ่มต่างๆ ซึ่งรวมถึงทหารกลุ่มฟุนซินเปคเดิม และทหารเขมรแดงที่แปรพักตร์มาร่วมกับฝ่ายรัฐบาลผ่านระบบอุปถัมภ์ สิ่งนี้ยิ่งทำให้การทุจริตคอร์รัปชันแพร่กระจายมากขึ้นและลามไปยังทุกองค์กรของรัฐ การทุจริตแบบต่างๆ ทั้งในรูปของเงินช่วยเหลือ การให้สัมปทาน ค่าปรับ รวมถึงการรับสินบนล้วนดำเนินไปเพื่อขยายเครือข่ายของความภักดีต่อชนชั้นนำในรัฐบาล กล่าวกันว่า เงินทุนในการสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์เพื่อสร้างความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่นและพรรคประชาชนกัมพูชามาจากการค้าไม้เถื่อนซึ่งเป็นการตกลงธุรกิจระหว่างทหาร รัฐบาลทั้งสองกลางและท้องถิ่น และบริษัทค้าไม้ (Hughes and UN, 2011) การที่ทหารและรัฐบาลทุกระดับมีส่วนร่วมในธุรกิจของเถื่อนต่างๆ ทำให้บริษัทเอกชนที่ทำธุรกิจและเสียภาษีอย่างถูกต้องเติบโตได้ช้า ยกเว้นอุตสาหกรรมเย็บเสื้อผ้าส่งออกที่เติบโตได้ค่อนข้างดีเนื่องจากโควตาส่งออกเสื้อผ้าที่กัมพูชาได้รับจากสหรัฐและสหภาพยุโรปเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจนักลงทุน

สำหรับการขยายฐานเสียงสนับสนุนจากประชาชนในชนบท สมเด็จพระนเรศวรมหาราชดำเนินโครงการขนาดใหญ่โดยใช้เงินบริจาคจากต่างชาติเพื่อสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์มวลชน ดังพบว่าการสร้างโรงเรียนมัธยมขึ้นในหลายร้อยตำบลทั่วประเทศ โรงเรียนเหล่านี้นอกจากสร้างด้วยเงินบริจาคต่างชาติ ยังสร้างด้วยเงินบริจาคของนักธุรกิจใหญ่เพื่อแลกกับใบอนุญาตในการทำธุรกิจต่างๆ²⁰ น่าสนใจว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1990 ไม่ได้ส่งเสริมกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในกัมพูชา เพราะกลุ่มนักธุรกิจชนชั้นกลางที่เกิดขึ้นในยุคนี้ยอมรับเผด็จการนิยมเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและเครือญาติบริวาร สิ่งนี้ทำให้ลักษณะเผด็จการนิยมของผู้นำทวีสูงขึ้นในอนาคต

²⁰ เช่น กรณีของนายสง กง นักธุรกิจใหญ่เจ้าของธุรกิจกลุ่มบริษัท Sokimek บริจาคเงินช่วยเหลือและให้เงินยืมแก่พรรคประชาชนกัมพูชาหลายล้านดอลลาร์ในช่วงวิกฤตต่างๆ ระหว่างปลายทศวรรษที่ 1980 จนถึงกลางทศวรรษที่ 1990 จึงได้สัญญาจากรัฐบาลในการขายน้ำมันเชื้อเพลิงและเครื่องแบบทหารให้แก่กองทัพกัมพูชา และขายยานพาหนะให้แก่สถานพยาบาลทั้งหมดของกระทรวงสาธารณสุข (Strangio, 2014)

กัมพูชาในสหัสวรรษใหม่

ทศวรรษที่ 2000 ถือได้ว่าเป็นทศวรรษของเสถียรภาพทางการเมืองและการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดของกัมพูชา สิ่งนี้คือเป้าหมายหลักของพรรคประชาชนกัมพูชา และพรรคสามารถทำได้สำเร็จในเวลา 20 ปีหลังจากขับไล่กลุ่มเขมรแดงออกจากอำนาจ ในช่วงต้นทศวรรษ มีการดำเนินการหลายอย่างเพื่อกระชับอำนาจของนายกรัฐมนตรีและพวกพ้อง ทำให้พรรคประชาชนกัมพูชามีความแข็งแกร่ง และสถานะของนายกรัฐมนตรีฮุน เซ็นในพรรคก็มีความแข็งแกร่งยิ่งขึ้น²¹ กลไกระบบอุปถัมภ์ภวาลชนที่ซับซ้อนและครอบคลุมทำให้การเลือกตั้งทั่วไป 2 ครั้งที่เกิดขึ้นในทศวรรษนี้ คือในค.ศ. 2003 และ 2008 พรรคประชาชนกัมพูชาเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะอย่างต่อเนื่อง แม้หลังการเลือกตั้งปี 2003 พรรคพุนซินเปคและพรรคสม รังสีร่วมมือกันในการต่อรองกับพรรคประชาชนกัมพูชาเพื่อจัดตั้งรัฐบาล โดยพรรคฝ่ายค้านปฏิเสธที่จะเข้าร่วมรัฐบาลผสมทำให้พรรคประชาชนกัมพูชาได้เสียงรวมไม่ถึง 2 ใน 3 เพื่อจัดตั้งรัฐบาล²² การเจรจาต่อรองกินเวลายาวนานถึง 11 เดือนจึงตั้งรัฐบาลผสมระหว่างพรรคประชาชนกัมพูชาและพรรคพุนซินเปคนำโดยสมเด็จพระนโรดมโธนีได้ในเดือนพฤษภาคม 2004 การเจรจาต่อรองทางการเมืองอันยาวนานก่อนจะตั้งรัฐบาลได้ส่งผลเสียต่อกัมพูชาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้การออกกฎหมายที่จำเป็นหลายฉบับต้องล่าช้าไปซึ่งส่งผลให้กระบวนการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกของกัมพูชาที่ต้องล่าช้าออกไปด้วย (Heng and Sen, 2005)

การเลือกตั้งทั่วไปในค.ศ. 2008 ถือได้ว่าเป็นการเลือกตั้งที่พรรคประชาชนกัมพูชาประสบความสำเร็จสูงสุด สามารถครองที่นั่งในสภาได้มากถึง 90 ที่นั่งจากทั้งหมด 123 ที่นั่ง ทำให้รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีฮุน เซ็นมีเสถียรภาพทางการเมืองและผูกขาดอำนาจทั้งด้านบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการอย่างแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น ความสำเร็จของพรรคประชาชนกัมพูชาในการเลือกตั้งค.ศ. 2008 มาจากปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ การเลือกตั้งครั้งนั้นเกิดขึ้นในช่วงที่เศรษฐกิจกัมพูชามีการเจริญเติบโตสูงสุดและยังไม่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตทางการเงินที่เกิดขึ้นในโลก²³ ประกอบกับในช่วงต้นปีก่อนการเลือกตั้ง กัมพูชาและไทยเกิดความขัดแย้งเรื่องการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกจนนำไปสู่การปะทะกันด้วยกำลังทหาร เหตุการณ์นี้ปลุกความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชาวกัมพูชาให้ร่วมใจกันสนับสนุนกองทัพและรัฐบาลจนกระทั่งไปกดดันความรู้สึกไม่พอใจรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันและนโยบายการพัฒนาที่เอื้อประโยชน์ให้พวกพ้องของนักการเมือง นอกจากนี้ ตั้งแต่ครั้ง

²¹ ตั้งแต่ค.ศ. 2001 ธุรกิจไม้เถื่อนถูกรวบอยู่ในมือของนายกรัฐมนตรีฮุน เซ็นและพวกพ้องทั้งหมด ทำให้พรรคมีความแข็งแกร่งมาก

²² ฝ่ายค้านหวังว่าการปฏิเสธไม่ร่วมงานกับนายกรัฐมนตรีฮุน เซ็นจะทำให้ความแตกแยกในพรรคประชาชนกัมพูชารุนแรงขึ้นและอาจมีการเสนอผู้นำพรรคคนใหม่ที่น่ากลัวน้อยกว่าจากกลุ่มคู่แข่งคือสายของนายเจีย ชิมและนายสอ เคง ในระหว่างนั้น มีรายงานเกี่ยวกับความแตกแยกและการต่อสู้แย่งชิงอำนาจของผู้นำระดับสูงในพรรค คือมีเหตุการณ์ที่รถถังไปล้อมบ้านของนายเจีย ชิมในกรุงพนมเปญ และนายเจีย ชิมได้เดินทางออกนอกประเทศโดยทันที การต่อสู้กันในครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนดุลอำนาจในพรรค กล่าวคือนายกรัฐมนตรีฮุน เซ็นสามารถยึดกุมอำนาจสูงสุดในพรรค (Hughes, 2015)

²³ การเข้าร่วมกระบวนการสันติภาพในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 ทำให้กัมพูชาได้รับเงินช่วยเหลือจากตะวันตกจำนวนมหาศาลทุกปี ตลอดช่วงทศวรรษที่ 1990 พรรคประชาชนกัมพูชาทุ่มเงินในการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ และสร้างโรงเรียนจำนวนมากทั่วประเทศ ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตต่อเนื่องในทศวรรษที่ 2000 และเติบโตสูงสุดในปี 2008 ซึ่งในช่วงนั้น สินค้าพารามมีราคาสูง ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน การเจริญเติบโตของภาคอสังหาริมทรัพย์ก็ทำให้คนชั้นกลางในเมืองโดยเฉพาะในพนมเปญเกิดความรู้สึกถึงเป็นผู้ครองการครองทรัพย์สินที่มีมูลค่า ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน (Hughes, 2015)

หลังของทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมา พรรคฝ่ายค้านของกัมพูชายังขาดความแข็งแกร่งเพราะแตกออกเป็นพรรคขนาดเล็กหลายพรรค พรรคของฝ่ายนิยมเจ้าแตกออกเป็น 2 พรรคคือพรรคพุนซินเปคและพรรคคนโรตม รัชฎี นอกจากนี้ยังมีพรรคสม รังสีของนายสม รังสี และพรรคสิทธิมนุษย ซึ่งนำโดยนายกิม สกขา ไม่เพียงเท่านั้น ผู้นำพรรคฝ่ายค้านหลายคนยังถูกรัฐบาลดำเนินการทางการเมืองจนต้องลี้ภัยอยู่ต่างประเทศบ้างหรือถูกข่มขู่คุกคามอย่างหนักบ้าง ทั้งหมดนี้ส่งผลให้พรรคประชาชนกัมพูชาที่มีความแข็งแกร่งและได้คะแนนเสียงมากกว่าการเลือกตั้งทุกครั้ง (Hughes, 2015)

ในการเลือกตั้ง 3 ครั้งตั้งแต่ค.ศ.1998 จนถึง 2008 ชัยชนะเป็นของพรรคการเมืองพรรคเดียวซึ่งได้จำนวน ส.ส.เพิ่มขึ้นทุกครั้ง ทำให้กัมพูชาถูกมองว่ากลายเป็นรัฐที่ปกครองด้วยพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว ซึ่งมีการตรวจสอบอำนาจบริหารของรัฐบาลโดยพรรคฝ่ายค้านน้อยมาก เพราะพรรครัฐบาลคุมเสียงข้างมากในสภา นอกจากนี้ โลกตะวันตกมองการกระชับอำนาจของสมเด็จพระนโรดม เช่นว่าเป็นการถดถอยจากการปกครองแบบประชาธิปไตยไปสู่การปกครองแบบอำนาจนิยมผ่านการเลือกตั้ง และการที่ขุน เซ็นดำรงอำนาจของตนอยู่ได้ด้วยระบบอุปถัมภ์ที่ได้มาจากการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นสิ่งที่ขัดกับบรรทัดฐานอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การกระชับอำนาจทำให้สถาบันทางการเมืองมีความนิ่งและมีการพัฒนาดีขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Hughes and Un, 2011)

ตัวบ่งชี้สำคัญว่ากัมพูชาในทศวรรษที่ 2000 ไม่อยู่ในสถานะประเทศหลังสงครามอีกต่อไป นอกจากจะ ได้แก่การเมืองที่มีเสถียรภาพแล้ว ยังได้แก่การที่กัมพูชาเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการค้าโลก ตั้งแต่ค.ศ. 2002 มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกัมพูชาอย่างเห็นได้ชัดโดยมีปัจจัยหลักจากภายนอก คือจีนมีความต้องการสินค้าโภคภัณฑ์พื้นฐานเพิ่มขึ้น และทั่วโลกมีความต้องการเสื้อผ้าเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการไหลเข้ามาของทุนจากจีน และการเพิ่มขึ้นของทุนในประเทศ การเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดของการส่งเงินกลับบ้านของกรรมกรโรงงานเย็บเสื้อผ้า การออกกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้และที่ดินของรัฐบาลแสดงให้เห็นการเปลี่ยนกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากการทำไม้เถื่อนไปสู่การเพาะปลูกเพื่ออุตสาหกรรมการเกษตร นักลงทุนทั้งชาวกัมพูชาและต่างชาติเริ่มต้องการที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมยางพารา มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน ฯลฯ เห็นได้ชัดว่ามีการเปลี่ยนจากการทำธุรกิจเพื่อหาประโยชน์ในช่วงสั้นๆ ในช่วงหลังสงคราม ไปสู่การทำธุรกิจระยะยาว ธุรกิจเอกชนเติบโตขึ้นมากระหว่างค.ศ. 2000 ถึง 2006 โดยเฉพาะ การท่องเที่ยว อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้น มูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น มีการไหลเข้าของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น แต่กัมพูชาก็ต้องสูญเสียป่าไปถึง 1/3 ในระหว่างครั้งแรกของทศวรรษที่ 2000 ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมพุ่งสูงขึ้นมาก โดยเฉพาะในด้านการถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน (Heng and Sen, 2005)

บริบทของการพัฒนาประเทศในยุคนี้ก็เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริจาค รัฐบาล และพรรครัฐบาล ดำเนินการลงทุนที่เน้นหนักไปในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน โรงเรียน สถานีอนามัย ตลาด สะพาน เขื่อน วัด ฯลฯ ซึ่งถือเป็นการปฏิรูปบริบทที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้น ส่วนนี้ยังทำให้อัตราการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เพิ่มขึ้นและความยากจนลดลง การลงทุนผ่านการริเริ่มของอาเซียนและธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียที่จะเชื่อมโยงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปเข้าด้วยกันผ่านเครือข่ายเส้นทางคมนาคมใหม่คือการสร้างความเชื่อมโยงในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สิ่งนี้ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้นเกิดความเจริญในจังหวัดต่างๆ เช่น เกาะกง ปอยเปต ศีรีวง ไพรแวง และจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเดิมเป็นจังหวัดที่ห่างไกลและอันตราย (Hughes and Un, 2011)

ในความมั่นคงทางการเมืองและความเจริญทางเศรษฐกิจ รัฐดูแลประชาชนน้อยมากและยังไม่ได้จัดบริการหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเพราะไม่สามารถหรือไม่เต็มใจจะทำ นโยบายสาธารณะมีน้อย ตัวบ่งชี้ทางสังคมของกัมพูชายังอยู่ในกลุ่มต่ำที่สุดในโลก ประชากรร้อยละ 45 ยังยากจน (มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน) ในปี 2005 โครงสร้างพื้นฐาน ระบบโทรคมนาคม และการปรับปรุงกฎหมายยังต้องพัฒนาเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การพัฒนาเศรษฐกิจ การทุจริตคอร์รัปชันทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กไม่เติบโต ซึ่งส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ ธนาคารโลกทำการสำรวจบริษัทธุรกิจ 800 แห่งพบว่า 4 ใน 5 เห็นความจำเป็นของการจ่ายสินบนเพื่อให้ธุรกิจดำเนินไปได้ การดำเนินธุรกิจด้วยการติดสินบนเป็นไปอย่างกว้างขวางในกัมพูชาเนื่องจาก หลักนิติธรรมที่อ่อนแอ ค่าใช้จ่ายสูงทั้งในระบบและนอกระบบราชการ ความล่าช้า ความไม่แน่นอน หน่วยงานที่ซับซ้อนและไม่มีวัฒนธรรมการอำนวยความสะดวก (Heng and Sen, 2005)

ภาพรวมการเมืองภายในของกัมพูชาเมื่อสิ้นทศวรรษที่ 2000 กัมพูชาได้เปลี่ยนจากประเทศหลังสงครามมาเป็นประเทศที่มีสันติภาพและมีเสถียรภาพทางการเมืองภายใต้การบริหารของพรรคประชาชนกัมพูชา การกำหนดนโยบายบริหารและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าสามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่นและรวดเร็ว ในแง่ดีทำให้กัมพูชาสามารถพัฒนาให้เจริญได้อย่างก้าวกระโดด แต่ในอีกด้านหนึ่ง พรรคฝ่ายค้านซึ่งมีเสียงข้างน้อยในสภาไม่สามารถตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้เลย การบริหารประเทศโดยพรรคการเมืองพรรคเดียวอย่างเบ็ดเสร็จโดยขาดธรรมาภิบาล นายกรัฐมนตรีไม่เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของฝ่ายค้าน องค์กรภาคประชาชน สื่อ และประชาชนทั่วไป มีแนวโน้มจะนำไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบเผด็จการ

การที่รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีฮุน เซนสามารถรักษาสันติภาพและเสถียรภาพทางการเมืองให้ดำรงอยู่พร้อมไปกับการพัฒนาประเทศในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เป็นสิ่งที่ดึงดูดทั้งนักลงทุนและนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนำไปสู่การเกิดขึ้นและการขยายตัวของชนชั้นนายทุน เศรษฐี และชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมือง รวมทั้งทำให้ชาวชนบทที่ย้ายเข้ามาทำงานในเมืองมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วย นอกจากนั้น สถานการณ์ขาดคนมีความรู้ ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นปัญหาหนักในทศวรรษที่ 1990 ก็เริ่มดีขึ้นในทศวรรษนี้ คนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาเริ่มเข้าทำงาน คนกลุ่มที่ขยายเพิ่มขึ้นมาเหล่านี้จะมีอิทธิพลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทศวรรษต่อมา

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาในทศวรรษที่ 2010

เนื้อหาในหัวข้อนี้จะกล่าวถึง 3 ประเด็นใหญ่คือ สภาพทางการเมืองก่อนการเลือกตั้ง สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมก่อนการเลือกตั้ง และการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกรกฎาคม 2013

1. สภาพทางการเมืองก่อนการเลือกตั้ง ค.ศ.2013

สำหรับสภาพทางการเมืองในกัมพูชาก่อนการเลือกตั้ง ค.ศ.2013 มีประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประเด็นคือความมั่นใจของพรรครัฐบาลว่าจะชนะเลือกตั้งอย่างขาดลอย และการรวมพรรคฝ่ายค้าน

ความมั่นใจของพรรคประชาชนกัมพูชาก่อนการเลือกตั้งค.ศ.2013

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 กัมพูชามีความสงบ และการเมืองมีเสถียรภาพ หลังจากเหตุการณ์รัฐประหารในค.ศ.1997 พรรคประชาชนกัมพูชาได้ดำเนินการกระชับอำนาจของตนในการเลือกตั้งทั่วไปค.ศ.1998 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา กล่าวได้ว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญเกิดขึ้นในกัมพูชาอีก เสถียรภาพอันมั่นคงของพรรคประชาชนกัมพูชาในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 มีแนวโน้มชัดเจนว่าจะดำเนินต่อไปหลังการเลือกตั้งในปี 2013 โดยไม่มีวี่แววของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่จะเกิดขึ้น ก่อนการเลือกตั้งในค.ศ.2013 นายกรัฐมนตรีฮุน เซน และพรรคประชาชนกัมพูชาเชื่อมั่นว่าพรรคจะได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดเหมือนเช่นที่เกิดขึ้นในการเลือกตั้งครั้งก่อนๆ ความเชื่อมั่นเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 เศรษฐกิจกัมพูชามีความแข็งแกร่งและเติบโตอย่างต่อเนื่องประมาณร้อยละ 7 ต่อปีจากภาคการเกษตร อุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้า และการท่องเที่ยว สิ่งนี้เป็นผลมาจากการเมืองที่มีเสถียรภาพ การสร้างความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง รัฐบาลมั่นใจว่าเพียงพอที่จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่สนับสนุนพรรคประชาชนกัมพูชาต่อไป นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษก่อน พรรครัฐบาลยังสามารถควบคุมส่วนราชการทั้งหมดตั้งแต่ระดับชาติลงไปจนถึงระดับท้องถิ่นได้อย่างเบ็ดเสร็จอีกด้วยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

การที่รัฐบาลสามารถควบคุมสื่อกระแสหลักได้อย่างเบ็ดเสร็จก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นายกรัฐมนตรีมีความมั่นใจในชัยชนะ สื่อกระแสหลักทั้งหมดในประเทศอยู่ภายใต้การควบคุมและการกดดันอย่างเข้มงวดของรัฐบาลและพรรคประชาชนกัมพูชา สื่อภาษาเขมรแทบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นสถานีโทรทัศน์ สถานีวิทยุ หรือหนังสือพิมพ์ที่สำคัญๆ แทบทุกฉบับ หากมิใช่เป็นของรัฐโดยตรง ก็เป็นของสมาชิกพรรคประชาชนกัมพูชา สมาชิกในครอบครัวของผู้นำรัฐบาล หรือนักธุรกิจที่ให้การสนับสนุนรัฐบาล เช่น บริษัท Bayon Media ของฮุน มานา บุตรีของนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ดำเนินกิจการสถานีโทรทัศน์บายน และสถานีวิทยุบายน สถานีโทรทัศน์ CTN เป็นของออกญาทิต เมง นักธุรกิจใหญ่ซึ่งเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี หนังสือพิมพ์รัสมีกัมพูชา ซึ่งมียอดขายมากที่สุดในประเทศก็เป็นของเหง บุญมาและครอบครัว ซึ่งเป็นนักธุรกิจที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายกรัฐมนตรีเช่นกัน เนื่องจากพรรคประชาชนกัมพูชาเป็นพรรครัฐบาล พรรคจึงใช้สถานีวิทยุและโทรทัศน์สาธารณะในฐานะทรัพยากร

ของพรรค และควบคุมให้นำเสนอข่าวไปในทิศทางที่รัฐบาลต้องการ โดยเน้นข่าวความสำเร็จของรัฐบาล การบริจาคสิ่งของและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ของพรรครัฐบาล ส่วนการรายงานข่าวเกี่ยวกับพรรคฝ่ายค้านมีน้อยและเป็นข่าวด้านลบ หนังสือพิมพ์ภาษาเขมรฉบับใหญ่ๆ ที่มีผู้อ่านจำนวนมากทั่วประเทศ เช่น รัสมีกัมพูชา กัมพูชาใหม่ เกาะสันติภาพ ลงแต่ข่าวของรัฐบาลเป็นหลัก หากเป็นสื่อเอกชน พรรคประชาชนกัมพูชาจะใช้วิธีจ่ายเงินให้นำเสนอข่าวตามที่ต้องการ พร้อมกันนั้นก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้ฝ่ายค้านได้ใช้สื่อสาธารณะในการหาเสียง (LICADHO, 2008) เช่น ในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นทั่วประเทศในค.ศ.2012 พรรคฝ่ายค้านได้รับการจัดสรรเวลาในการรณรงค์หาเสียงผ่านสถานีวิทยุที่รัฐควบคุมน้อยกว่าพรรครัฐบาลมาก

การควบคุมสื่ออีกวิธีหนึ่งกระทำโดยการควบคุมการให้-ถอดถอนใบอนุญาตในการดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับสื่อ เช่น ไม่ออกใบอนุญาตการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์และวิทยุแก่ผู้ที่ไม่อยู่ในเครือข่ายของพรรคประชาชนกัมพูชา เห็นได้ว่าพรรคฝ่ายค้านไม่เคยได้ใบอนุญาตให้เปิดสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์เลย สถานีใดที่ขายเวลาให้ฝ่ายค้านหาเสียงจะถูกรัฐบาลสั่งปิด เช่น ก่อนการเลือกตั้งปี 2008 รัฐบาลสั่งปิดวิทยุอังกอร์รัฐสภา ที่กระแจะ เพราะให้เวลาฝ่ายค้านหาเสียง (Thayer, 2009)

วิธีการควบคุมและกดดันอีกวิธีคือการข่มขู่ ทำร้ายร่างกาย และลอบสังหาร หรือใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการจัดการให้ถูกจับกุมคุมขัง การคุกคามสื่อซึ่งมีมากช่วงทศวรรษที่ 1990 ได้ลดน้อยลงในช่วงทศวรรษที่ 2000 แต่กลับมาทวีความรุนแรงขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ (ไกล์รุ่ง อามระดิช, 2555) อย่างไรก็ตาม รัฐบาลจำต้องยอมให้มีสื่อเสรีอยู่จำนวนหนึ่งเพื่อให้ชาติตะวันตกซึ่งเป็นผู้บริจาคเงินรายใหญ่ๆ ได้เห็นว่า รัฐบาลกัมพูชาให้เสรีภาพในการแสดงออกและมีสื่อเสรี สื่อเหล่านี้ได้แก่ หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในกัมพูชา เช่น หนังสือพิมพ์ The Phnom Penh Post หนังสือพิมพ์ The Cambodia Daily สถานีวิทยุนานาชาติที่มีการออกอากาศภาษาเขมร เช่น วิทยุเสียงอเมริกา (Voice of America) วิทยุเอเชียเสรี (Radio Free Asia) วิทยุระหว่างประเทศฝรั่งเศส (Radio France International) วิทยุเอปซีเอสเตอร์เลีย(ABC Radio Australia) และวิทยุของเอกชนจำนวนหนึ่ง เช่น วิทยุรังผึ้ง ของนายมอม โสณองโฏ วิทยุศูนย์ข่าวสตรี วิทยุเสียงประชาธิปไตย แต่สื่อเหล่านี้ก็เข้าถึงผู้รับข่าวสารได้เฉพาะในเขตเมือง โดยเฉพาะสื่อวิทยุยังออกอากาศได้จำกัดมาก และถูกกดดันมากเป็นพิเศษในช่วงก่อนการเลือกตั้ง เช่น ถูกระงับการออกอากาศในช่วงที่มีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ในขณะที่สถานีวิทยุและโทรทัศน์ที่สนับสนุนหรือดำเนินการโดยฝ่ายรัฐบาลยังออกอากาศรายการได้ (วัชรินทร์ ยงศิริ, 2014) การควบคุมสื่อกระแสหลักซึ่งเป็นช่องทางหลักในการรับข้อมูลข่าวสารของประชาชนได้อย่างเข้มงวดทำให้รัฐมั่นใจว่าประชาชนในชนบทซึ่งเป็นฐานเสียงส่วนใหญ่ของพรรคจะได้รับแต่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อพรรค

กลยุทธ์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พรรคประชาชนกัมพูชามีความมั่นใจในฐานคะแนนเสียงของตนก่อนการเลือกตั้งคือ การที่พรรคประชาชนกัมพูชามีความสามารถในการสร้างระบบอุปถัมภ์มวลชนที่แข็งแกร่งจากเครือข่ายที่เชื่อมโยงรัฐและนายทุนใหญ่เข้ากับชุมชนท้องถิ่น ด้วยเหตุที่พรรคประชาชนกัมพูชา ขณะที่ยังใช้ชื่อว่า

พรรคประชาชนปฏิวัติกัมพูชาได้เข้าไปควบคุมการปกครองในท้องถิ่นมาตั้งแต่ค.ศ. 1979 หลังจากขับไล่กลุ่มเขมรแดงออกจากอำนาจ ผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 ยังคงครองอำนาจอย่างต่อเนื่องตลอดทศวรรษที่ 1990 และ 2000 คนเหล่านี้เป็นฐานสำคัญทางการเมืองให้กับพรรคประชาชนกัมพูชาในการสร้างระบบอุปถัมภ์เพื่อดึงคะแนนเสียงสนับสนุนจากประชาชนในชนบท หัวใจหลักในการสร้างระบบอุปถัมภ์มวลชนคือคณะทำงานของพรรคที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ส่วนกลางของพรรค ข้าราชการระดับสูง และข้าราชการระดับท้องถิ่น คณะทำงานจะมอบทรัพย์สินหรือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน เช่น โรงเรียน ถนน เขื่อน สะพาน ตลาด วัด ฯลฯ รวมทั้งมอบของขวัญต่างๆ เช่น เงินสด เสื้อผ้า แว่นตา นาฬิกา หรือแม้กระทั่งของเล็กๆ น้อยๆ ที่ชาวกัมพูชานิยมบริโภคคือผงชูรสให้แก่ชาวบ้าน ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมาพบว่าโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดเล็กและกิจกรรมการแจกของได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมาก โดยเงินทุนที่ใช้สนับสนุนโครงการและกิจกรรมแจกของมาจาก 3 แหล่งคือ จากเงินช่วยเหลือที่ได้จากต่างชาติ จากเงินบริจาคของนักธุรกิจชั้นนำที่เป็นเครือข่ายของรัฐบาล และจากข้าราชการทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่ถูกเชิญชวนให้บริจาคเงินเข้า “กล่องดำ” เพื่อใช้ในโครงการพัฒนาและกิจกรรมแจกของของขวัญเหล่านี้ มีรายงานว่า ในค.ศ. 2003 ปีเดียว มีการสร้างโรงเรียนประถมและมัธยมขึ้นใหม่ถึง 2,232 โรง มีค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างโรงเรียนละประมาณ 20,000 เหรียญสหรัฐ โรงเรียนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตั้งชื่อว่าโรงเรียนประถมศึกษา/มัธยมศึกษาฮุน เซนแล้วตามด้วยชื่อชุมชน ด้วยการตั้งชื่อโรงเรียนเช่นนี้ และนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ไปเปิดโรงเรียน ประชาชนล้วนเข้าใจว่าเป็นโครงการที่สร้างจากเงินของนายกรัฐมนตรี (โกสุมภ์ สายจันทร์, 2554)

ภาพเช่นนี้ปรากฏเสมอในเฟซบุ๊กของนายกรัฐมนตรี

ที่มา: <https://www.cambodiadaily.com/weekend1/patronage-politics-119582/>

การสร้างระบบอุปถัมภ์มวลชนด้วยการ “ให้ของขวัญ” แก่ประชาชนเป็นวิธีการรักษาและขยายฐานเสียงในชนบทที่ประสบความสำเร็จมากของพรรคประชาชนกัมพูชา เนื่องจากพรรคสามารถให้ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ เมื่อสถาบันสาธารณรัฐแห่งชาติดำเนินการสำรวจความเห็นของประชาชน พบว่า ประชาชนถึง

ร้อยละ 79 เห็นว่าประเทศกำลังเดินมาถูกทางแล้ว และเหตุผลสำคัญที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นเช่นนี้มาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ (Un, 2013)

นอกจากนั้น พรรคประชาชนกัมพูชายังประสบความสำเร็จในการควบคุมฐานเสียงในชนบทโดยการใช้อำนาจหน้าที่ท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมทางสังคม อำนาจหน้าที่ท้องถิ่นจะใช้ระบบการตรวจสอบควบคุมและชมเชยคุกคามฝ่ายตรงข้ามโดยมีการตั้งกลุ่มชาวบ้านเป็นกลุ่มย่อยๆ กลุ่มละ 10 คนเพื่อคอยตรวจสอบว่าบ้านแต่ละหลังสนับสนุนพรรคใด ชักชวนและอำนวยความสะดวกให้ออกไปใช้สิทธิ รวมทั้งทำให้มั่นใจว่าจะเลือกพรรครัฐบาล โดยมีเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นหัวคะแนนของพรรคคอยควบคุมอีกชั้นหนึ่ง ส่วนชาวบ้านที่สนับสนุนฝ่ายค้านก็จะถูกกีดกันออกจากสังคม เช่น ไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรม (“แจกของขวัญ”) ในช่วงรณรงค์หาเสียง ไม่ได้รับความช่วยเหลือในการลงทะเบียนใช้สิทธิหรือทำบัตรประจำตัว ไม่ได้รับการชวนหรืออำนวยความสะดวกในการมาใช้สิทธิ รวมทั้งถูกข้าราชการส่วนท้องถิ่นชมเชยหรือแม้กระทั่งใช้ความรุนแรง (Hughes, 2015)

การใช้ระบบการควบคุมทางสังคมของพรรคประชาชนกัมพูชาใช้ได้ผลดีมากกับประชาชนรุ่นผู้ใหญ่ในชนบทซึ่งมีอาชีพเป็นเกษตรกร การมีที่อยู่เป็นหลักแหล่งในที่ทำกิน การที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติในการเพาะปลูก รวมทั้งการต้องเผชิญกับปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้คนรุ่นนี้จำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับผู้นำในท้องถิ่นซึ่งดำรงตำแหน่งมายาวนาน เมื่อประกอบกับการที่คนรุ่นนี้ยังจดจำความโหดร้ายของเขมรแดงและความยากลำบากในช่วงสงครามกลางเมืองได้ จึงเป็นเรื่องง่ายที่จะควบคุมให้มีความภักดีต่อพรรคประชาชนกัมพูชา และรู้สึกชื่นชมความเป็นวีรบุรุษผู้ปลดปล่อยประชาชนจากเขมรแดงของผู้นำพรรค

ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา พรรครัฐบาลยังได้ดำเนินการทุกวิถีทางในการทำลายศักยภาพของพรรคฝ่ายค้านและทำให้พรรคฝ่ายค้านกลายเป็นเพียงตัวประกอบทางการเมือง การลดรอนสิทธิและทำลายศักยภาพของพรรคฝ่ายค้านมีหลายวิธี เช่น การดึงพรรคฝ่ายค้านบางพรรคไปเป็นพรรคร่วมรัฐบาลทั้งที่รัฐบาลก็มีเสียงข้างมากในสภาเพียงพอเพื่อสร้างความแตกแยกไม่ให้ฝ่ายค้านรวมกันได้และมีความเข้มแข็งซึ่งจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐบาล ดังปรากฏขึ้นหลังการเลือกตั้งทั่วไปในค.ศ.2008 มีการใช้เงินซื้อส.ส.พรรคฝ่ายค้าน เช่น มีการซื้อตัวสมาชิกพรรคสม รังสีในจังหวัดกำปอตและตาแก้วไปเข้าพรรคประชาชนกัมพูชา ก่อนจะมีการเลือกตั้งท้องถิ่นในปี 2012 ภายหลังสมเด็จฮุน เซนออกมากล่าวในทำนองแก้ตัวว่าสมาชิกพรรคสม รังสีที่ย้ายมาแท้จริงเป็นสายลับของพรรคประชาชนกัมพูชาที่ถูกส่งไปแฝงตัวในพรรคสม รังสีนานแล้ว (Un, 2013) นอกจากนี้ยังมีการให้สินบนนักการเมืองพรรคฝ่ายค้านที่จะไม่ดำเนินการอะไรที่จะเป็นการโจมตีรัฐบาล ดังที่เกิดกับส.ส.พรรคพุนชินเปคในทศวรรษที่ 2000 ที่รัฐบาลทำเช่นนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นประเทศตะวันตกซึ่งเป็นผู้บริจาคเงินช่วยเหลือรายใหญ่เห็นว่ากัมพูชายังมีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ คือมีพรรคฝ่ายค้านคอยตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล (Paul, 2010)

ในกรณีนี้ที่ซื้อหรือให้สินบนไม่ได้ เช่นกรณีของพรรคสม รังสีและพรรคสิทธิมนุษย ก่อนที่จะมีการรวมพรรคเป็นพรรคสงเคราะห์ชาติ รัฐบาลก็จะใช้การชมเชยคุกคามด้วยกำลังและฟ้องร้องดำเนินคดีเมื่อมีการออกมาเปิดโปง

การทุจริตคอร์รัปชันหรือการกระทำอันมิชอบอื่นๆ ของรัฐบาล ที่ชัดเจนมากคือกรณีที่ศาลฎีกาพิพากษาให้นายสม รังสีต้องโทษจำคุก 12 ปีจากข้อหาข่มขืนให้เกิดความเกลียดชังอย่างรุนแรงและทำลายหลักเขตแดนกัมพูชา-เวียดนามในค.ศ.2009 ในเดือนเดียวกัน รัฐสภาลงมติถอดถอนเขาออกจากความเป็นส.ส.หลังจากแพ้คดีในศาลฎีกา การดำเนินคดีกับนายสม รังสีมาจากการที่เขาชี้ให้ประชาชนเห็นความผูกพันพิเศษระหว่างพรรครัฐบาลกับเวียดนาม ซึ่งเอื้อให้เวียดนามดำเนินการแผ่อิทธิพลในกัมพูชา การดำเนินคดีของรัฐบาลทำให้สม รังสีซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคฝ่ายค้านต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่ฝรั่งเศสอันเป็นการปิดโอกาสของเขาในการกลับมาร่วมการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในปี 2013 (วัชรินทร์ ยงศิริ, 2014)

ชัยชนะอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งก่อนก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับพรรคประชาชนกัมพูชา พรรครัฐบาลได้ที่นั่งมากถึง 90 ที่นั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับชัยชนะเหนือพรรคสม รังสีในกรุงเทพมหานคร สิ่งนี้นับเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ในช่วงเวลานั้น ชาวกัมพูชาในเมืองหลวงมีความพึงพอใจในการบริหารประเทศของนายกรัฐมนตรีฮุน เซนที่ทำให้ประชาชนในเขตเมืองมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำมาค้าขาย การลงทุนในประเทศขยายตัวทำให้มีการจ้างงานนักศึกษาที่เพิ่งสำเร็จการศึกษามากมาย ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองมีความสะดวกสบาย ประชาชนในเมืองจึงพึงพอใจที่จะให้พรรครัฐบาลบริหารประเทศต่อ ประกอบกับในช่วงนั้นยูเนสโกประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกอันนำความภาคภูมิใจอย่างยิ่งมาสู่ชาวกัมพูชา การสร้างประเด็นความขัดแย้งกับเพื่อนบ้านในเรื่องพรมแดนก่อนการเลือกตั้งและประสบความสำเร็จทำให้นายกรัฐมนตรีฮุน เซนได้รับคะแนนนิยมมาก (Hughes, 2009)

ชัยชนะในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พรรครัฐบาลมีความมั่นใจในชัยชนะของตน ในปี 2012 มีการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นในกัมพูชา พรรคประชาชนกัมพูชาเป็นฝ่ายชนะในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้น เพราะมีเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ที่ครอบคลุมไปทุกหย่อมหญ้าโดยองค์กรของรัฐทั้งหมดทั้งกองทัพและตำรวจ ระบบศาล กระทรวงและหน่วยงานรัฐอื่นๆ ซึ่งสามารถให้ผลตอบแทนแก่ผู้ลงคะแนนให้พรรคในระดับรากหญ้าได้

การรวมพรรคฝ่ายค้าน

เดือนกรกฎาคม ค.ศ.2012 พรรคสงเคราะห์ชาติก่อกำเนิดขึ้นจากการรวมตัวกันของพรรคฝ่ายค้าน 2 พรรคคือพรรคสม รังสี นำโดยนายสม รังสี และพรรคสิทธิมนุษยชน นำโดยนายกิม สกชา พรรคสม รังสี พรรคสม รังสี ก่อตั้งขึ้นในค.ศ.1996 หลังจากนายสม รังสี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจและการคลังถูกถอดออกจากตำแหน่งและถูกขับออกจากการเป็นสมาชิกพรรคพุนซินเปคเนื่องจากเปิดโปงเรื่องการทุจริตของพรรคร่วมรัฐบาล ทั้งสองพรรค นายสม รังสีได้รับความนิยมจากความไม่เกรงกลัวที่จะผลักดันให้มีการขยายตัวของการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีในที่สาธารณะ รวมทั้งความตั้งใจที่จะใช้การเดินขบวนและการประท้วงในเมืองเพื่อเปิดเผยความล้มเหลวของรัฐบาลและการทุจริตคอร์รัปชัน พรรคสม รังสีนั้นมีฐานเสียงที่เป็นคนเมือง ทั้งคนชั้นกลาง เจ้าของกิจการขนาดเล็ก และคนงานโรงงานเย็บเสื้อผ้า การรวมพรรคเข้ากับพรรคสิทธิมนุษยชนทำให้ได้ฐานเสียงของ

ประชาชนในชนบทของพรรคสิทธิมนุษยย์มาเพิ่มแก่ฐานเสียงที่เป็นคนเมือง และชนชั้นกลางของพรรคสม รังสี พรรคสิทธิมนุษยย์เดิมมีฐานเสียงในชนบทจากการทำงานด้านสิทธิมนุษยชนของนายกิม สกขาระหว่างค.ศ. 2002 – 2008 การที่เขาถูกจำคุกช่วงหนึ่ง จากการแสดงทัศนะต่อต้านรัฐบาล ยิ่งทำให้เขาเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ การรวมตัวของสม รังสีและกิม สกขาเป็นความหวังของชาวกัมพูชาทั้งในและนอกประเทศว่าอาจมีโอกาสดำเนินการช่วยเหลือพรรคประชาชนกัมพูชา ซึ่งทำให้พรรคสังเคราะห์ชาติสามารถหาผู้สนับสนุนและทุนสนับสนุนได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากนอกประเทศ (Un, 2013)

การรวมพรรคฝ่ายค้านเกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกับการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าสีหนุ และการออกจากการเมืองของกรมพระนโรดม รณฤทธิ์ ในทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองกัมพูชา (Hughes, 2015) การสิ้นสุดของกลุ่มนิยมเจ้านี้ส่งผลให้การรวมพรรคฝ่ายค้านเกิดขึ้นได้สำเร็จ เพราะไม่มีความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์และพิธีรีตองของชนชั้นสูงมาเป็นอุปสรรค ทั้งพรรคสม รังสี และพรรคสิทธิมนุษยย์มีอุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกัน และยึดมั่นในหลักการของเศรษฐกิจเสรีนิยม การต่อต้านทุจริตคอร์รัปชัน และการต่อต้านเวียดนามเช่นเดียวกัน การรวมพรรคฝ่ายค้านนอกจากจะเป็นการรวมผู้สมัครและทรัพยากรแล้ว ยังเป็นการขยายฐานเสียงให้กว้างขวางขึ้นด้วย อาจกล่าวได้ว่า การที่พรรคฝ่ายค้านรวมกันได้เป็นครั้งแรก ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญเพราะทำให้ฝ่ายค้านมีความแข็งแกร่งและอยู่ในสถานะที่จะสั่นคลอนชัยชนะพรรคประชาชนกัมพูชาได้

2. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมก่อนการเลือกตั้ง

ท่ามกลางความมั่นใจของพรรคประชาชนกัมพูชาที่จะชนะ มีสภาพการณ์บางอย่างทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งก่อตัวอย่างชัดเจนหรือทวีความรุนแรงมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 และจะส่งอิทธิพลสำคัญต่อการเลือกตั้งในปี 2013 สภาพการณ์เหล่านี้ได้แก่

การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน

การดำเนินนโยบายให้สัมปทานที่ดินเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่หรือที่เรียกว่าการให้สัมปทานที่ดินเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Land Concessions ELCs) แก่บริษัทต่างชาติและนายทุนชาวกัมพูชาเพื่อลงทุนด้านการเกษตรและอสังหาริมทรัพย์เพื่อเร่งพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตเป็นนโยบายซึ่งไม่เป็นที่นิยมของประชาชนมาตั้งแต่ต้น เพราะส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในที่ดินและบริเวณใกล้เคียงที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยโดยถูกรัฐใช้อำนาจบังคับไล่ที่ จนเกิดการลุกฮือขึ้นต่อต้านและประท้วงอย่างรุนแรง การให้สัมปทานที่ดินเศรษฐกิจใหม่เป็นกลไกสำคัญของรัฐบาลในการแสวงหาผลประโยชน์ โดยรัฐถูกวิจารณ์มากกว่าขายที่ดินของหลวงให้ต่างชาติและนักธุรกิจชาวกัมพูชาที่เป็นเครือข่ายใกล้ชิดของนายกรัฐมนตรี นายทุนเหล่านี้จึงสามารถดำเนินการต่างๆ ซึ่งเป็นการละเมิดกฎหมายโดยตรงโดยไม่มีความผิด นโยบายนั้นนอกจากจะกระทบต่อสิทธิมนุษยชนในการเข้าถึงสิทธิพื้นฐานในแหล่งทำกินและที่อยู่อาศัยของประชาชนจำนวนมากแล้ว ยังทำให้เกิดการทำลายป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น

ยางพารา มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน ฯลฯ และทำให้เกิดเหตุการณ์ไล่ที่ประชาชนอย่างรุนแรงทั้งในเมืองและในชนบทจนมีการบาดเจ็บล้มตายและการจับกุมดำเนินคดีผู้ประท้วงด้วย กรณีที่โด่งดังเพราะมีการต่อสู้กันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบันคือการมอบสัมปทานที่ดินในกรุงพนมเปญบริเวณบึงกอกเนื้อที่ 133 เฮกตาร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชนแออัดให้บริษัท Shukaku เข้าจากเทศบาลเป็นเวลา 99 ปีเพื่อพัฒนาเป็นที่พักอาศัยและศูนย์การค้าทั้งที่มีการคัดค้านว่าที่ดินบริเวณนี้เป็นที่ดินของรัฐ ซึ่งให้เช่าเกินระยะเวลา 15 ปีไม่ได้ บริษัท Shukaku เป็นของนายเลา เมง คิน ประธานสภาหอการค้ากัมพูชาและผู้อำนวยการ Pheapimex Group ซึ่งเป็นวุฒิสมาชิกสังกัดพรรคประชาชนกัมพูชาและคนใกล้ชิดของนายกรัฐมนตรี การขับไล่ประชาชนที่บึงกอกทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างผู้อยู่อาศัยกับตำรวจและเจ้าหน้าที่บริษัทเป็นระยะๆ ทำให้ตัวแทนชุมชนถูกจำคุก (Strangio, 2014)

เทพ วันนี แม่บ้านวัยเพียง 30 เศษกลายมาเป็นผู้นำในการเรียกร้องสิทธิเรื่องที่ดิน
หลังจากถูกขับไล่ออกจากที่อยู่อาศัยบริเวณบึงกอก พนมเปญ
ที่มา <http://ki-media.blogspot.com/2013/03/activist-tep-vanny-to-receive-human.html>

อันที่จริงความขัดแย้งจากการให้สัมปทานที่ดินเศรษฐกิจใหม่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2000 แต่รุนแรงมากขึ้นและขยายวงกว้างมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 เมื่อการให้สัมปทานที่ดินเริ่มขยายจากพื้นที่ในจังหวัดรอบนอกซึ่งมีประชากรเบาบางเข้าไปสู่เขตเกษตรกรรมเนื่องมาจากความต้องการที่ดินทำการเกษตรขนาดใหญ่ในช่วงการเติบโตของสินค้าโภคภัณฑ์ต่างๆ เช่น มีการให้สัมปทานที่ดิน 15,000 เฮกตาร์ในจังหวัดกระแจะแก่บริษัทรัสเซียเพื่อปลูกยางพารา เมื่อมีการชุมนุมประท้วง ก็เกิดปฏิบัติการไล่ที่อย่างรุนแรงโดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐให้การสนับสนุน ทำให้มีผู้เสียชีวิต และนำไปสู่การจับกุมนาย มอม โสณองโฏ เจ้าของสถานีวิทยูรังผึ่ง ซึ่งเป็นกระบอกเสียงให้ประชาชนที่ถูกยึดที่ดิน เขาถูกตั้งข้อหาเป็นกบฏแบ่งแยกดินแดนและถูกตัดสินจำคุก 20 ปี การกระทำของรัฐบาลเป็นการปิดปากผู้ที่ไม่เห็นด้วยและสะท้อนว่ารัฐบาลมองการณ์ระยะต่อผู้ของประชาชนรากหญ้าเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของรัฐ ทั้งที่เป็นการลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน สื่อที่รายงานข่าวนี้ก็ถูกคุกคามเช่นกัน (วัชรินทร์ ยงศิริ, 2014)

ปัญหาทางเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 คือ ตั้งแต่ค.ศ.2009 เศรษฐกิจกัมพูชาเริ่มได้รับผลกระทบจากวิกฤตการเงินโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคอุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้า นายทุนเจ้าของธุรกิจเริ่มไล่ออกคนงานและลด/ตัดเงินค่าล่วงเวลา ถึงแม้ตัวเลข GDP ของประเทศจะกลับสูงขึ้นมาในปี 2010 แต่รัฐบาลก็เลือกที่จะอยู่ข้างนายทุนชาวต่างชาติโดยไม่ยอมขึ้นค่าแรงให้คนงาน ทั้งที่สภาพแวดล้อมของการทำงานในโรงงานแย่ลงกว่าเดิม สิ่งนี้ทำให้คนงานไม่พอใจมากและมีการนัดหยุดงานเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ปี 2013 เป็นต้นมา (Hughes, 2015)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร

ความเปลี่ยนแปลงด้านประชากรที่เกิดขึ้นในกัมพูชาตั้งแต่สิ้นทศวรรษที่ 1980 คือ กัมพูชาเริ่มมีประชากรเยาวชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และชัดเจนมากตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2010 การสำรวจประชากรในค.ศ.2008 พบว่ากัมพูชามีประชากรที่เป็นเยาวชน (อายุ 15-29) จำนวน 4,221,853 คนจากประชากรทั้งประเทศ 13,395,682 คน หรือประมาณร้อยละ 30 (National Institute of Statistics Cambodia, 2009 อ้างถึงใน Thun, 2014) ส่วนในค.ศ.2013 ร้อยละ 70 ของประชากรกัมพูชาประมาณ 14 ล้านคนมีอายุต่ำกว่า 30 (Prak, 2013) และในการเลือกตั้งครั้งนี้ ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งประมาณ 3.5 ล้านคนจากผู้มีสิทธิทั้งหมด 9.5 ล้านคนมีอายุระหว่าง 18 – 30 ปี และ 1.5 ล้านคนหรือมากกว่าร้อยละ 15 เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรก (Strangio, 2014)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกัมพูชาในสหัสวรรษใหม่ทำให้นโยบายการหาเสียงแบบเดิมของพรรคประชาชนกัมพูชา คือการอ้างบุญคุณในการปลดปล่อยชาวกัมพูชาจากความโหดร้ายของเขมรแดง การอ้างความสำเร็จในการสร้างความมั่นคงทางการเมือง และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนา เกิดประสิทธิผลน้อยกับคนรุ่นใหม่ ประชาชนรุ่นใหม่ซึ่งเกิดในสมัย UNTAC และเติบโตมาในช่วงที่เศรษฐกิจกำลังเจริญเติบโต จะเข้าสู่วัยทำงานในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเงินปลายทศวรรษที่ 2000 สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนเหล่านี้ไม่มีความทรงจำเกี่ยวกับเขมรแดงและไม่เต็มใจจะยอมรับช่วงสมัยเขมรแดงเป็นหมุดหมายสำคัญอีกต่อไป นอกจากนั้น การขาดโอกาสที่จะมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองของคนรุ่นใหม่ในชนบทได้ผลักดันให้คนเหล่านี้ออกจากท้องถิ่นเข้ามาทำงานเป็นคนงานในโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าหรือคนงานก่อสร้างในเขตนิคมอุตสาหกรรมใหม่ตามชายกรุงพนมเปญ และจังหวัดใกล้เคียง หรือแม้กระทั่งไปใช้แรงงานในประเทศเพื่อนบ้าน หลายคนมีการย้ายถิ่นที่อยู่บ่อยครั้ง การเปลี่ยนมาเป็นคนเมืองหรือการย้ายถิ่นข้ามประเทศทำให้คนกลุ่มนี้ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจอิทธิพลของผู้นำท้องถิ่นและระบบอุปถัมภ์ในชุมชนอีกต่อไป กลไกการควบคุมทางสังคมของพรรคประชาชนกัมพูชาจึงถูกแทนที่ด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแรงงานที่คนเหล่านี้ทำงานอยู่ นอกจากนั้น การย้ายถิ่นที่อยู่ทั้งในและนอกประเทศทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสเข้าถึงสื่อสังคมได้ง่ายขึ้นและรับข้อมูลข่าวสารได้กว้างขวางขึ้น ดังนั้น แทนที่จะหันกลับไปมองอดีตแบบคนรุ่นพ่อแม่ คนรุ่นใหม่ซึ่งเติบโตขึ้นมาท่ามกลางการพัฒนาอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมวัตถุนิยม ทุนนิยม

และปัจเจกนิยมจึงเป็นค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับอนาคต และเรียกร้องการปฏิรูปประเทศที่เป็นรูปธรรม เสรีภาพในการแสดงออก การมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของประเทศ และความยุติธรรมในสังคม (Chheang, 2015)

3. การเลือกตั้งทั่วไปค.ศ.2013

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงการรณรงค์หาเสียงในช่วงก่อนการเลือกตั้ง การเลือกตั้งในเดือนกรกฎาคม 2013 และเหตุการณ์ในกัมพูชาหลังการเลือกตั้ง

การรณรงค์หาเสียงของพรรครัฐบาลและฝ่ายค้าน

พรรคการเมืองต่างๆ ได้มีการรณรงค์หาเสียงมาตั้งแต่ต้นปี 2013 แต่ช่วงที่มีการหาเสียงอย่างเข้มข้นคือช่วง 1 เดือนก่อนการเลือกตั้งที่เป็นช่วงของการรณรงค์หาเสียงอย่างเป็นทางการ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการรณรงค์หาเสียงของพรรคประชาชนกัมพูชาและพรรคสงเคราะห์ชาติ

ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองกัมพูชา (Un, 2013; Hughes, 2015) เห็นพ้องกันว่ากลยุทธ์ในการหาเสียงของพรรคประชาชนกัมพูชามีความเปลี่ยนแปลงน้อยมากในช่วง 15 ปีนับตั้งแต่การเลือกตั้งในค.ศ.1998 เป็นต้นมา ในการรณรงค์หาเสียงทุกครั้ง พรรคประชาชนกัมพูชาไม่มีนโยบายพรรคในการช่วยเหลือประชาชนที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ แทนที่พรรคจะนำเสนอวิธีการจัดการกับความไม่พอใจของประชาชนต่อการขาดความเสมอภาค ความยุติธรรมในสังคม และการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงที่กระจายไปทุกองคาพยพของประเทศ พรรคประชาชนกัมพูชากลับรณรงค์หาเสียงด้วยวิธีการแบบเดิมที่เคยใช้ได้ผลมาในทศวรรษที่ 1990 และ 2000 คือการชูความทรงจำเรื่องการต่อสู้กับกลุ่มเขมรแดง และเน้นบทบาทของพรรคและผู้นำพรรคในการขับไล่เขมรแดงออกจากอำนาจ ปลดปล่อยประชาชนจากความทุกข์ทรมานแสนสาหัส และทำให้ประเทศสงบสุข พ้นจากภาวะสงครามกลางเมือง มีความเจริญทางเศรษฐกิจและมีโครงสร้างพื้นฐานทั้งหลาย พรรคใช้กลยุทธ์การทวงบุญคุณจากประชาชนสลับกับการข่มขู่และการแจกสิ่งของต่างๆ ในการปราศรัยครั้งหนึ่งก่อนการเลือกตั้ง นายกรัฐมนตรีฮุน เซนเป็นประธานในการฉลองวัดที่สร้างขึ้นใหม่ 22 วัดในเขตที่พรรคประชาชนกัมพูชาเสียคะแนนสนับสนุนให้พรรคฝ่ายค้านในการเลือกตั้งท้องถิ่นปี 2012 เขาย้ำเตือนถึงประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากพรรค เช่น โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ รวมทั้งวัดที่สร้างให้ พร้อมกับขู่ว่าประชาชนว่าผลประโยชน์เหล่านี้จะหมดสิ้นลงหากเขาแพ้เลือกตั้ง และว่าหากพรรคฝ่ายค้านได้เป็นรัฐบาล “กัมพูชาจะเกิดสงครามกลางเมืองอีกครั้งหนึ่ง” (Strangio, 2014 :260)

นอกจากการทวงบุญคุณและขู่ การหาเสียงของพรรคยังเป็นการนำเรื่องส่วนตัวมากกล่าวหาคู่ต่อสู้เพื่อทำลายชื่อเสียง ในการหาเสียงครั้งหนึ่งนายกรัฐมนตรีฮุน เซนกล่าวหานายกิม สกขา รองหัวหน้าพรรคสิทธิมนุษยชนว่ามีเพศสัมพันธ์กับเยาวชนอายุ 15 ปีและยังอ้างบุญคุณว่าเขาได้รายงานสิ่งนี้แก่ตำรวจจึงทำให้นายสกขารอดจากการถูกสอบสวนและดำเนินคดี (Campbell, 2013)

ในการรณรงค์หาเสียง พรรคจะใช้ทรัพยากรของรัฐเพื่อช่วยในการหาเสียงเสมอ ผู้สังเกตการณ์รายงานว่า ในช่วงประมาณหนึ่งปีก่อนการเลือกตั้ง พบกรณีการใช้ทรัพยากรของรัฐในการหาเสียงถึง 343 กรณี มีทั้งการใช้ข้าราชการทั้งฝ่ายพลเรือน ทหาร และตำรวจในท้องถิ่นช่วยหาเสียงอย่างเปิดเผย การใช้สถานที่ ยานพาหนะ และสื่อของราชการเพื่อพรรคประชาชนกัมพูชาใช้หาเสียงแต่ห้ามพรรคอื่นใช้ โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีนิยมใช้โอกาสทางราชการต่างๆ ในการหาเสียงด้วย เช่น การเปิดงาน การแจกปริญญาบัตร ให้พรรครัฐบาล (ค.บ.ส.พ., ๒๐๑๔) นอกจากนี้ ในการหาเสียงที่จังหวัดเสียมเรียบ นายกรัฐมนตรีได้บริจาคเงินส่วนตัว 500,000 เหรียญสหรัฐสร้างตลาดในอำเภอหนึ่งในจังหวัดเสียมเรียบ เพื่อแทนตลาดเก่าที่ไฟไหม้ และในช่วงการรณรงค์หาเสียงอย่างเป็นทางการ มีรายงานว่า นายสอ เคง รัฐมนตรีมหาดไทยยังได้แจกเงินให้หญิงมีครรภ์และคนชราด้วย (ค.บ.ส.พ., ๒๐๑๔)

ในส่วน of พรรคสงเคราะห์ชาติ นโยบายที่ใช้ในการรณรงค์หาเสียงของพรรคสงเคราะห์ชาติมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบก้าวหน้าคือ ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ให้เสรีภาพแก่ประชาชนและสื่อในการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ สนับสนุนสิทธิขั้นพื้นฐานในการถือครองที่ดิน ทำลายการเมืองระบบอุปถัมภ์ แนวทางของพรรคเช่นนี้ แต่เดิมไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนชาวกัมพูชาส่วนใหญ่ในชนบท แต่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ คนเมือง และคนมีการศึกษามากขึ้น รวมทั้งฐานเสียงเดิมที่เป็นคนรุ่นเก่าในชนบทมีการปรับเปลี่ยนวิถีทัศน์ที่กว้างขวางมากขึ้น แนวทางของพรรคถือได้ว่าสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และสอดคล้องกับกระแสประชาธิปไตย เมื่อประกอบกับนโยบายการหาเสียงของพรรคในการเลือกตั้งครั้งนี้มีลักษณะเป็นแบบประชานิยม เข้าใจง่าย และตอบโจทย์ปัญหาและความเดือดร้อนของประชาชน เช่น การเพิ่มรายได้ให้กับคนทุกกลุ่ม การลดราคาข้าวสาร ปุ๋ย และน้ำมันดีเซล และการจัดให้มีระบบดูแลสุขภาพที่ดีขึ้น พรรคสงเคราะห์ชาติชี้ให้เห็นว่าการที่รัฐบาลและเจ้าของโรงงานทั้งหลายไม่ยอมขึ้นค่าแรงให้กับคนงานเป็นผลมาจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่สูงถึง 800 ล้านดอลลาร์ต่อปี ทั้งยังสัญญาว่าหากชนะการเลือกตั้งได้เป็นรัฐบาล จะมอบเบี้ยผู้สูงอายุให้แก่ผู้มีอายุเกิน 65 ปีเดือนละ 10 ดอลลาร์ เพิ่มค่าแรงขั้นต่ำให้แก่กรรมกรโรงงานเป็นเดือนละ 150 ดอลลาร์ และเพิ่มเงินเดือนขั้นต่ำแก่ข้าราชการเป็นเดือนละ 250 ดอลลาร์ นโยบาย 10 – 150 – 250 นี้ดึงดูดใจทั้งกลุ่มชนชั้นล่างและชาวชนบทซึ่ง “ไม่มี” กลุ่มคนเมืองชั้นกลางระดับล่างซึ่ง “มีไม่พอ” และยังครอบคลุมผู้มีสิทธิออกเสียงทุกกลุ่มอายุ ทำให้ได้รับการสนับสนุนมาก (Ngoun, 2013)

นโยบายอื่นๆ ของพรรคสงเคราะห์ชาติซึ่งเป็นที่ถูกใจชาวกัมพูชาจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีความคาดหวังทางการเมืองสูง ได้แก่ นโยบายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพรรคประชาชนกัมพูชา เช่น การปราบปรามคอร์รัปชันซึ่งมีรากเหง้ามาจากระบบอุปถัมภ์ การเสนอให้บัญญัติในรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งได้ไม่เกิน 2 สมัย และที่สำคัญที่สุดคือนโยบายการจัดการกับผู้ย้ายถิ่นชาวเวียดนามซึ่งมีจำนวนสูงถึงประมาณ 770,000 คนในยุคปัจจุบัน พรรคสงเคราะห์ชาติตระหนักดีถึงความเกลียดชังของชาวกัมพูชาที่มีต่อ

เวียดนามและชาวเวียดนามในกัมพูชา²⁴ จึงเสนอการปฏิรูประบบเช่าเมืองเพื่อแก้ปัญหาการหลั่งไหลเข้ามาของชาวเวียดนามย้ายถิ่นอย่างผิดกฎหมาย นอกจากนั้น พรรคสังเคราะห์ชาติยังสามารถเชื่อมโยงประเด็นการย้ายถิ่นของชาวเวียดนามกับปัญหาการยึดครองที่ดินด้วย โดยชี้ให้เห็นว่า ในบรรดาบริษัทต่างชาติ 82 บริษัทซึ่งรัฐบาลให้สิทธิในการถือครองที่ดิน มีบริษัทเวียดนามมากถึง 34 บริษัทและถือครองที่ดินมากที่สุด การให้สิทธิถือครองที่ดินแก่บริษัทต่างชาติทำให้เกิดการขับไล่ชาวนาและคนยากจนออกจากที่ดินโดยใช้กำลังและความรุนแรง จนมีชาวกัมพูชาต้องบาดเจ็บล้มตาย ถูกจำคุก และกลายเป็นผู้ไร้ที่อยู่จำนวนมาก ในช่วงแรก ปัญหาการยึดครองที่ดินจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ แต่ในปี 2013 พรรคสังเคราะห์ชาติได้เชื่อมโยงความเกลียดชังเวียดนามเข้ากับเรื่องการขับไล่และยึดครองที่ดินได้สำเร็จ (Un, 2013)

ส่วนนโยบายทางการเมืองที่ดึงดูดใจคนรุ่นใหม่ คือ จัดการปัญหาคอร์รัปชัน การเล่นพรรคเล่นพวก ความไม่เสมอภาคทางสังคม อัตราการว่างงานสูง ระบบบริการสาธารณสุขที่ขาดมาตรฐานและไม่พอเพียง สินค้าโภคภัณฑ์ เช่น น้ำมัน ก๊าซมีราคาสูง การให้สิทธิถือครองที่ดินที่ผิดกฎหมาย การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม (Un, 2013)

นโยบายทั้งมวลที่กล่าวมานี้ พรรคสังเคราะห์ชาติได้สรุปรวมเข้าเป็นคำขวัญสั้นๆ ว่า “เปลี่ยน” ซึ่งผู้สนับสนุนพรรคที่เข้าร่วมการรณรงค์หาเสียงจะร่วมกันร้องตะโกนเป็นจังหวะระหว่างการเดินขบวนไปทั่วกรุงเทพมหานครและจังหวัดสำคัญ คำว่า “เปลี่ยน” นี้สื่อความหมายถึงการ “เปลี่ยน” ผู้นำและรัฐบาล อันจะนำไปสู่การ “เปลี่ยน” ชีวิตประชาชนในทุกๆ ด้านให้ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งชีวิตความเป็นอยู่ รายได้ สวัสดิการต่างๆ และการมีเสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม คำขวัญนี้สั้นแต่ตรงใจคนรุ่นใหม่ซึ่งต้องการการเปลี่ยนแปลง จึงสามารถดึงดูดผู้สนับสนุนที่เป็นเยาวชนได้เป็นจำนวนมาก

การเลือกตั้งวันที่ 28 กรกฎาคม 2013

การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม มีพรรคการเมือง 8 พรรคเข้าร่วมการเลือกตั้ง พรรคใหญ่ 3 พรรค ได้แก่ พรรคประชาชนกัมพูชา พรรคสังเคราะห์ชาติ และพรรคพุนซินเปก ส่วนพรรคขนาดเล็กอีก 5 พรรค ได้แก่ พรรคสัตยาตติกัมพูชา พรรคสาธารณรัฐประชาธิปไตย พรรคเขมรพัฒนาเศรษฐกิจ พรรคเขมรหยุดจน และพรรคสัมพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตย พรรคขนาดเล็กหลายพรรคส่งผู้สมัครไม่ครบทุกจังหวัด ผลการเลือกตั้งในค.ศ. 2013 ปรากฏในตาราง และภาพต่อไปนี้

²⁴ ความเกลียดชังเวียดนามเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกในใจของชาวกัมพูชามาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อเวียดนามยึดครองดินแดนของกัมพูชาบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ความขัดแย้งในสมัยที่เป็นอาณานิคมฝรั่งเศส การยึดครองกัมพูชาระหว่างค.ศ.1979 – 1989 และแม้ในปัจจุบัน ชาวกัมพูชารุ่นใหม่ก็ยังคงมีความเชื่อว่าชาวเวียดนามที่เข้ามาทำงานในกัมพูชามีจุดประสงค์ซ่อนเร้นที่จะ “บุกรุก” และ “กลืน” ดินแดนกัมพูชาเหมือนที่เคยทำมาในอดีต (Wight, 2014)

ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในกัมพูชาตั้งแต่ค.ศ.1993 – 2013

พรรค	คะแนนรวม					ร้อยละของผู้มาใช้สิทธิ					จำนวนที่นั่งในสภา				
	1993	1998	2003	2008	2013	1993	1998	2003	2008	2013	1993	1998	2003	2008	2013
ประชาชนกัมพูชา	1,533,471	2,030,790	2,447,259	3,492,374	3,235,969	38.2	41.4	47.3	58.1	48	51	64	73	90	68
ฟุน ชินเปก	1,824,188	1,554,405	1,072,313	303,764	242,413	45.5	31.7	20.8	5	3.7	58	43	26	2	-
นโรดม รณฤทธิ์	-	-	-	337,943	-	-	-	-	5.6	-	-	-	-	2	-
สงเคราะห์ชาติ	-	-	-	-	2,946,176	-	-	-	-	44.5	-	-	-	-	55
สม รังสี	-	699,665	1,130,423	1,316,714	-	-	14.3	21.9	21.9	-	-	15	24	26	-
สี ทัต ธิมนุชย์	-	-	-	397,816	-	-	-	-	6.6	-	-	-	-	3	-
พุทธเสรีประชาธิปไตย	152,764	-	-	-	-	3.8	-	-	-	-	10	-	-	-	-
โมลินากา	55,107	-	-	-	-	1.4	-	-	-	-	1	-	-	-	-

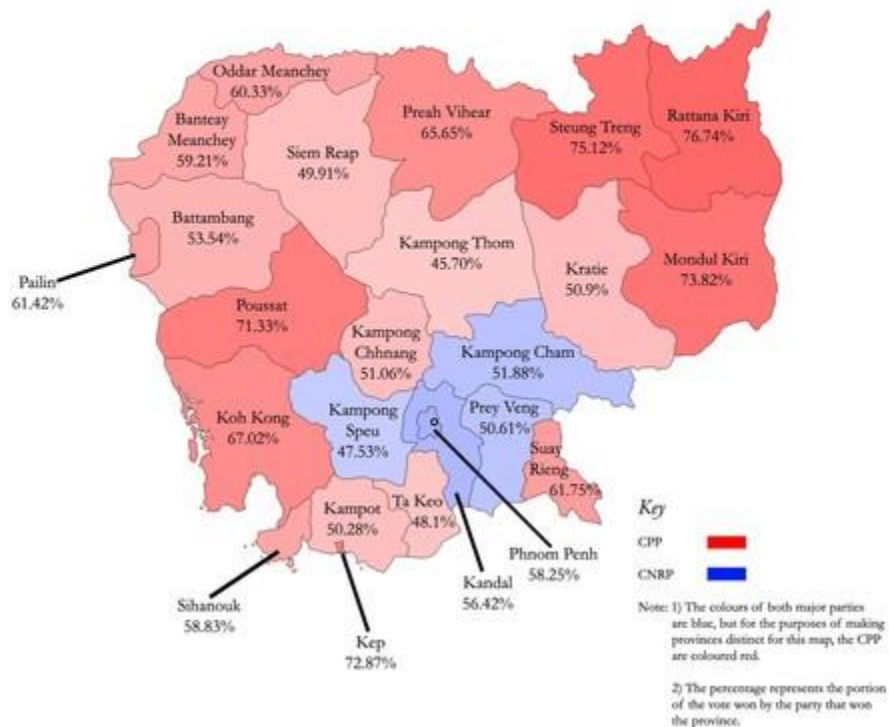
พรรค อื่นๆ	446 ,10 1	617 ,64 8	532 ,59 0	161 ,66 6	202 , 601	11. 1	12. 6	10	2.8	3	-	-	-	-	-
จำนวนผู้ ลงคะแนน	4,7 64 ,43 0	5,4 88 ,02 9	6,7 49 ,87 6	7,8 28 ,21 9	9,5 09 ,73 2										
จำนวนผู้ มาใช้สิทธิ	4,2 67 ,19 2	5,0 57 ,83 0	5,2 27 ,49 4	6,1 00 ,88 4	6,7 35 ,24 4										

ที่มาของข้อมูล: คณะกรรมการการเลือกตั้งการทะเบียนการเลือกตั้งตามแผนการเลือกตั้งในราชอาณาจักร, รายงานการนับคะแนนการเลือกตั้ง การลงทะเบียนการเลือกตั้ง และผลการเลือกตั้งในราชอาณาจักร, ๒๐๑๔.

ผลการเลือกตั้งแบ่งตามจังหวัด

Map of Cambodia's 2013 election results

© New Mandala

ที่มา: http://en.wikipedia.org/wiki/Cambodia_National_Rescue_Party

จากตารางและภาพข้างต้น เห็นได้ว่ามีปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้นในการเลือกตั้งครั้งนี้ซึ่งบ่งชี้ถึงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบางประการซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อไปในอนาคต

ปรากฏการณ์แรกได้แก่ พรรคประชาชนกัมพูชาได้คะแนนน้อยลง แม้พรรคประชาชนกัมพูชาจะได้ที่นั่ง ส.ส.ในสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุดคือ 68 ที่นั่ง แต่จำนวนส.ส.กลับลดลงถึง 22 คนและคะแนนนิยมลดลง 256,405 คะแนนจากการเลือกตั้งเมื่อค.ศ.2008 ทั้งที่จำนวนผู้ไปใช้สิทธิเพิ่มมากขึ้นกว่าหกแสนคน แสดงว่าการมีผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้นไม่ได้เป็นข้อได้เปรียบแก่พรรคประชาชนกัมพูชา ยิ่งไปกว่านั้น พรรคประชาชนกัมพูชายังได้คะแนนเสียงมากกว่าพรรคสงเคราะห์ชาติเพียง 289,793 คะแนน หรือร้อยละ 4.37 เท่านั้น จากแผนที่ผลการเลือกตั้งแบ่งตามจังหวัด ฐานเสียงหลักของพรรคประชาชนกัมพูชา (จังหวัดที่ระบายนีลิมพ) ล้วนอยู่ในชนบท จังหวัดที่พรรคประชาชนกัมพูชาชนะได้คะแนนเสียงร้อยละ 60-70 ขึ้นไปเป็นจังหวัดที่อยู่ห่างไกล เช่น บ็อนเตียเมียนเจีย มณฑลคีรี พระวิหาร รัตนคีรี โพธิสัต สติงตรง เป็นต้น ฐานเสียงหลักคือ ชาวชนบทและประชากรวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ซึ่งเคยผ่านสมัยเขมรแดงมา

การสูญเสียคะแนนเสียงและที่นั่งในสภาอย่างมีนัยยะสำคัญแสดงให้เห็นว่ากลยุทธ์ในการหาเสียงระบบอุปถัมภ์มวลชน รวมทั้งกลไกการควบคุมทางสังคมที่ซับซ้อนและมีประสิทธิภาพของพรรคประชาชนกัมพูชาเริ่มมีปัญหาในการรักษาและเพิ่มฐานเสียงให้แก่พรรค ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเปลี่ยนโครงสร้างประชากรและลักษณะของครอบครัวเขมรที่เปลี่ยนแปลงไป

ปรากฏการณ์ถัดมาก็คือ พรรคฝ่ายค้านได้คะแนนเสียงเพิ่มขึ้นมาก พรรคสงเคราะห์ชาติได้ส.ส.เพิ่มขึ้นถึง 26 ที่นั่ง และได้คะแนนเสียงเพิ่มขึ้นจากปี 2008 (คิดจากคะแนนของพรรคสม รังสีและพรรคสิทธิมนุษยธรรมรวมกัน) ถึง 1,231,646 คะแนน นั่นหมายความว่า นอกจากพรรคสงเคราะห์ชาติจะได้คะแนนเสียงเพิ่มจากผู้ที่เคยเลือกพรรคประชาชนกัมพูชาและพรรคฟุนซินเปก/นโรดม รณฤทธิ์แล้ว ยังได้คะแนนเสียงจากผู้มีสิทธิออกเสียงรุ่นใหม่ซึ่งเป็นผู้ไปใช้สิทธิครั้งแรกด้วย รายงานผลการเลือกตั้งแยกตามรายจังหวัดของคณะกรรมการการเลือกตั้งแสดงให้เห็นว่า พรรคสงเคราะห์ชาติได้คะแนนเพิ่มในทุกจังหวัดและทุกเขตเลือกตั้ง โดยได้รับชัยชนะในกรุงพนมเปญและ 4 จังหวัดใหญ่ซึ่งมีประชากรหนาแน่นรอบเมืองหลวง คือจังหวัดกัมปงสปือ กำปงสเปอ ไพรแวง และกำปงจาม (บ้านเกิดของนายกรัฐมนตรีฮุน เซน) ทั้งยังได้ที่นั่งเท่ากับพรรคประชาชนกัมพูชาในอีก 4 จังหวัดซึ่งมีจำนวนผู้ไปใช้สิทธิมากกว่าสองแสนคนขึ้นไปทั้งสิ้น คือ กำปงชนัง กำปงธม กำปอต และตาแก้ว (ค.ณ.บ., ๒๐๑๓)

จากข้อมูลเหล่านี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่าพรรคสงเคราะห์ชาติได้คะแนนเสียงจากเขตเมืองซึ่งมีประชากรหนาแน่น เขตชนเมืองซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก และเขตชนบทที่ประชาชนได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์การยึดครองที่ดิน ชนชั้นกลางและผู้มีการศึกษาในเมืองใหญ่ถือเป็นฐานเสียงเดิมของพรรคมานาน

รวมทั้งคนเมืองกลุ่มใหม่ด้วย คนเหล่านี้คือคนรุ่นใหม่ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชนบทแต่เดินทางเข้ามาอยู่อาศัยและทำงานในเมืองหรือชานเมือง และมีวิธีการหารายได้แบบคนเมือง คืออยู่ในภาคธุรกิจ อุตสาหกรรมและการบริการ จำนวนคนเมืองกลุ่มใหม่ที่เพิ่มมากขึ้นเป็นผลมาจากการขยายตัวของเมืองเพื่อเป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมใหม่ตามชายกรุงพนมเปญและจังหวัดใกล้เคียง นอกจากนั้น นโยบายการให้สัมปทานที่ดินเศรษฐกิจใหม่ของรัฐบาลซึ่งทำลายเศรษฐกิจชนบทแบบดั้งเดิมได้ถอนรากประชาชนหลายแสนคนออกจากที่ดินในชนบท คนหนุ่มสาวเหล่านี้อพยพเข้าไปทำงานในเมืองเป็นคณงานโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าและคณงานก่อสร้าง หลุดพ้นไปจากอำนาจอิทธิพลของกำนันผู้ใหญ่บ้านจากพรรคประชาชนกัมพูชา และกลายมาเป็นคนเมืองกลุ่มใหม่ซึ่งตอบรับนโยบายการเพิ่มค่าแรงของพรรคสังเคราะห์ชาติ ส่วนคะแนนเสียงใหม่จากผู้ที่เคยเลือกพรรคประชาชนกัมพูชาน่าจะมาจากประชาชนในจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากการให้สัมปทานที่ดินเศรษฐกิจใหม่ เช่น ในจังหวัดกำปงสปีและไพรแวงซึ่งเคยเป็นฐานเสียงสำคัญของพรรคประชาชนกัมพูชา แน่นอนว่าฐานเสียงสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งของพรรคสังเคราะห์ชาติคือประชากรเยาวชนที่เกิดหลังสมัยเขมรแดง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองมากกว่าคนกลุ่มอื่น

ปรากฏการณ์สุดท้ายคือ พรรคที่ได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมีเพียงพรรคใหญ่ 2 พรรคเท่านั้น คือ พรรคประชาชนกัมพูชา และพรรคสังเคราะห์ชาติ พรรคอื่นๆ ที่เป็นพรรคขนาดเล็กไม่ได้ที่นั่งในสภาเลยรวมทั้งพรรคที่มีแนวทางนิยมกษัตริย์คือพรรคพุนซินเปก การเลือกตั้งครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่พรรคพุนซินเปกไม่ได้ที่นั่งในสภาเลย ถ้าดูจากตาราง พรรคพุนซินเปก มีคะแนนนิยมลดน้อยลงเป็นลำดับหลังจากชนะในการเลือกตั้งปี 1993 เป็นต้นมา ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการสิ้นสุดของพรรคการเมืองแนวนิยมกษัตริย์ และแนวโน้มที่การเมืองกัมพูชาจะเป็นการแข่งขันระหว่างพรรคใหญ่สองพรรคเป็นหลัก ซึ่งนอกจากจะทำให้มองเห็นความแตกต่างของทัศนคติและความนิยมต่อพรรคการเมืองในคนต่างรุ่นอย่างชัดเจนแล้ว ยังมองเห็นการแบ่งขั้วทางการเมืองของประชาชนอย่างชัดเจนด้วย

สถานการณ์หลังการเลือกตั้ง

เมื่อการเลือกตั้งเสร็จสิ้นลง ผู้นำพรรคสังเคราะห์ชาติไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง เนื่องจากมีความผิดปกติที่เกิดขึ้นในหน่วยเลือกตั้งมากมาย (11,402 กรณี เมื่อเปรียบเทียบกับ 3,723 กรณีในปี 2003 และ 2012 กรณีในปี 2008) ลักษณะความผิดปกติ เช่น 1 ใน 10 ของรายชื่อที่ปรากฏในบัญชีเป็นรายชื่อของผู้ที่ไม่มีตัวตนอยู่จริง และในวันเลือกตั้ง ประชาชนจำนวนมากซึ่งสนับสนุนพรรคฝ่ายค้านไม่สามารถลงคะแนนได้เพราะมีผู้ใช้สิทธิในนามของตนไปแล้ว (Strangio, 2014; ศ.บ.ส.ย., ๒๐๑๓) พรรคสังเคราะห์ชาติยังอ้างด้วยว่ารายชื่อผู้มีสิทธิลงคะแนนถึง 1.3 ล้านชื่อหายไปจากบัญชีที่ผู้มีสิทธิได้ลงทะเบียนไว้ คำอ้างนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันประชาธิปไตยแห่งชาติซึ่งศึกษาการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งในปี 2013 พบว่ามีความผิดพลาดและสับสนมากมาย เช่น ผู้ที่เคยไปใช้สิทธิเลือกตั้งในปี 2008 และ/หรือ ปี 2012 มากถึงร้อยละ 7.8 ไม่พบชื่อตนเองในบัญชีรายชื่อปี 2013 (NDI, 2013) ผู้นำพรรคสังเคราะห์ชาติจึงเรียกร้องให้มีการสอบสวนเรื่องการโกงการเลือกตั้ง และยืนยันว่าจากการคำนวณของพรรคซึ่งได้จับตาการเลือกตั้งอย่างใกล้ชิด

พรรคควรได้ที่นั่ง 63 ที่นั่งและพรรคประชาชนกัมพูชาควรได้เพียง 60 ที่นั่ง (Peter, 2013) คณะกรรมการการเลือกตั้งกัมพูชาตอบโต้ว่าผู้สังเกตการณ์ต่างชาติได้รับรองความบริสุทธิ์ยุติธรรมแล้ว²⁵ ส่วนรัฐบาลตอบโต้ว่าพรรคฝ่ายค้านไม่มีหลักฐานการโกง และไม่ดำเนินการให้มีการสอบสวน พรรคสงเคราะห์ชาติจึงจัดการชุมนุมประท้วงผลการเลือกตั้งที่สวนสันติภาพ ซึ่งนำไปสู่การชุมนุมประท้วงอย่างต่อเนื่องทุกเดือนถึง 1 ปีเต็ม ผู้เข้าร่วมการชุมนุมประกอบด้วยประชาชนผู้สนับสนุนผ่านค่าน คนงานโรงงานซึ่งมาร่วมเรียกร้องการขึ้นค่าแรง และประชาชนกลุ่มอื่นๆ ที่มาต่อต้านอิทธิพลของเวียดนามในกัมพูชา ฯลฯ

ในการเผชิญกับการทำหายอำนาจครั้งใหญ่ที่สุดในรอบ 15 ปีนับแต่ค.ศ.1997 นายกรัฐมนตรีฮุน เซน ยอมรับเสรีภาพในการชุมนุมโดยสันติได้ไม่นาน ก็กลับไปใช้วิธีการแบบเดิมในการรับมือคือใช้กำลังตำรวจทหารปราบปรามอย่างรุนแรงควบคุมไปกับการสัญญาจะให้ผลประโยชน์ซึ่งถือเป็นของขวัญจากพรรคประชาชนกัมพูชา ในเดือนกันยายน 2013 ผู้ชุมนุมหลายหมื่นคนเดินขบวนไปทั่วกรุงพนมเปญเรียกร้องให้รัฐบาลลาออก พร้อมๆ ไปกับการประท้วงของคนงานโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าที่ซานกรุงพนมเปญ การชุมนุมกลายเป็นความรุนแรงเมื่อตำรวจยิงอาวุธใส่ผู้ประท้วงทำให้มีผู้เสียชีวิต 5 คน ในเดือนเดียวกันนายกรัฐมนตรีฮุน เซนกล่าวในการปาฐกถาว่าจะปฏิรูปประเทศในหลายๆ ด้าน เช่น ขึ้นค่าแรงคนงานและเงินเดือนข้าราชการ ปรับคณะรัฐมนตรีเพื่อตั้งคนที่มีความสามารถเข้ามาปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน ปฏิรูประบบศาล และแก้ปัญหาคอรั้มในระบอบราชการ ฯลฯ (Strangio, 2014)

ในเดือนมกราคม 2014 เมื่อจะมีการเปิดสมัยประชุมรัฐสภาครั้งแรก พรรคสงเคราะห์ชาติปฏิเสธการเข้าร่วมประชุมซึ่งเป็นอีกวิธีที่พรรคฝ่ายค้านปฏิบัติมาโดยตลอดภายหลังการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านๆ มาเพื่อให้เกิดภาวะชะงักงันทางการเมืองอันจะนำไปสู่การเจรจาต่อรอง ส่วนรัฐบาลก็ตอบโต้ด้วยวิธีการแบบเดิมเช่นกันคือการบริหารประเทศต่อไปตามปกติ โดยมีส.ส.ในสภาเฉพาะฝ่ายรัฐบาล ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนกรกฎาคม 2014 การชุมนุมประท้วงซึ่งบางครั้งมีการปราบปรามอย่างรุนแรงยังคงดำเนินต่อไป ควบคุมไปกับการเจรจาต่อรองระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายค้าน จนกระทั่งในวันที่ 22 กรกฎาคม ทั้งสองฝ่ายจึงได้ข้อตกลงร่วมกัน กล่าวคือให้สมาชิกจากพรรคสงเคราะห์ชาติเป็นรองประธานสภาคนที่ 1 และสมาชิกจากพรรคประชาชนกัมพูชาเป็นรองประธานสภาคนที่ 2 และพรรคฝ่ายค้านได้ตำแหน่งประธานคณะกรรมการ 5 ชุดจาก 10 ชุด ส่วนการที่นายสม ริงสีไม่สามารถเข้าร่วมในการเลือกตั้งเพราะไม่สามารถกลับจากต่างประเทศได้ทันกำหนดการรับสมัครเลือกตั้งนั้น คณะกรรมการการเลือกตั้งได้ยอมรับให้เขาได้เป็นส.ส. ข้อตกลงนี้ถือเป็นครั้งแรกที่พรรครัฐบาลยอมแบ่งอำนาจให้พรรคฝ่ายค้าน

---

²⁵ ผู้สังเกตการณ์ต่างชาติที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเชิญมาคือ International Conference on Asian Political Parties (ICAPP) และ The Centrist Asia Pacific Democrats International (CAPDI) ซึ่งองค์กรหลังได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากพรรคประชาชนกัมพูชา (ค.บ.ส.พ., ๒๐๑๔)

และทำให้สมาชิกพรรคสังเคราะห์ชาติที่ได้รับการเลือกตั้งยินยอมสาบานตนเข้าทำหน้าที่ในสภาในช่วงต้นเดือนสิงหาคม 2014 (Strangio, 2014 ; Chheang, 2015)

ความนิยมในพรรครัฐบาลที่ลดลงอย่างมากมาในการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าความมั่นคงทางการเมืองของรัฐบาลกัมพูชาภายใต้การบริหารของพรรคประชาชนกัมพูชาอย่างยาวนานได้ถูกท้าทายไม่เพียงจากพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามเท่านั้น แต่ยังมาจากประชาชนซึ่งแสดงออกชัดเจนว่าไม่ยอมให้พรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งขึ้นมาปกครองโดยใช้อำนาจกดขี่และรวบอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จอีกต่อไป ความเปลี่ยนแปลงของประชาชนกัมพูชาในยุคปัจจุบันเป็นสิ่งที่จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในหัวข้อถัดไป

การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสังคมกัมพูชายุคปัจจุบัน

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีต และวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ในกัมพูชา พร้อมทั้งอธิบายปัจจัยที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมแบบจารีตและการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมใหม่

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีต

ในอดีต กัมพูชาเป็นหนึ่งในชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่ยาวนานที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ความยิ่งใหญ่รุ่งเรืองของอาณาจักรกัมพูชาในยุคโบราณส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการรับอารยธรรมอินเดียมาปรับใช้ร่วมกับวัฒนธรรมพื้นเมืองเขมรดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับระบบกฎหมายมนูธรรมศาสตร์ซึ่งนำมาสู่แบบแผนการปกครองแบบเทวราช (Devaraja) ลัทธิเทวราชมีความสอดคล้องกับแนวทางการปกครองแบบพื้นเมืองซึ่งยอมรับให้ผู้นำมีอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ แบบแผนความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์คือผู้นำที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์แห่งเทพผู้ยิ่งใหญ่ได้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่อาณาจักรกัมพูชามายาวนานกว่า 1,500 ปี ในช่วงที่อาณาจักรกัมพูชาเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากความเป็นสมมุติเทพถูกเสริมด้วยคติเรื่องพระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งได้ส่งสมณูบารมีมาในชาติก่อนๆ และกำลังส่งสมต่อในชาติปัจจุบัน นักประวัติศาสตร์อธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมในรัฐกัมพูชาโบราณว่า พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่และมีบุญบารมีสูงที่สุดคือผู้ที่อยู่บนยอดสุดของปิระมิด ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ของผู้ที่อยู่ส่วนกลางคือชนชั้นปกครองซึ่งมีหน้าที่ทำราชการงานแผ่นดิน ชนชั้นนี้ก็เป็นผู้อุปถัมภ์ชนชั้นล่างคือไพร่และทาสซึ่งทำงานในไร่นาอีกต่อหนึ่ง เป็นการอุปถัมภ์เป็นขั้นๆ ตามลำดับ คนส่วนใหญ่ของประเทศคือผู้ได้รับการอุปถัมภ์ที่ต้องพึ่งบุญบารมีของผู้อุปถัมภ์เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ชีวิตในสังคมที่ไร้ความแน่นอน ทั้งจากภัยธรรมชาติและการรุกรานจากอาณาจักรอื่น คนเหล่านี้จะเป็นข้าทาสบริวารของผู้อุปถัมภ์ มีหน้าที่สร้างผลผลิตทางการเกษตรและใช้แรงงานในกิจการต่างๆ ของผู้อุปถัมภ์เพื่อแลกกับการคุ้มครองป้องกันภัย เครือข่ายระบบอุปถัมภ์ซึ่งสร้างผ่านความสัมพันธ์ส่วนบุคคลถือเป็นหัวใจของระเบียบทางการเมืองแบบจารีตในกัมพูชา ผู้อุปถัมภ์ซึ่งอยู่ในระดับสูงของสังคมจะมอบตำแหน่ง ความดีความชอบหรือรายได้ให้กับผู้ใต้อุปถัมภ์ของ

ตนมากกว่าจะให้แก่ผู้ที่มีความสามารถแต่ไม่ได้ใช้ในการอุปถัมภ์ ส่วนผู้ได้อุปถัมภ์ก็จะตอบแทนด้วยความจงรักภักดีและผลประโยชน์ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์คือต่างฝ่ายต่างตอบแทนกัน ผู้อุปถัมภ์ทุกระดับจะเพิ่มพูนอำนาจและทรัพย์สินเงินทองผ่านการขยายเครือข่ายของผู้จงรักภักดี ผู้ปกครองที่มีผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จำนวนมากก็ยิ่งแสดงถึงอำนาจบารมีของผู้ปกครองมากขึ้นเท่านั้น (Peang-Meth, 1991; Chandler, 1993; ธิปติ บัวคำศรี, 2547) จะเห็นได้ว่าวิธีการเพิ่มพูนอำนาจตามแบบจารีตในกัมพูชา แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับการเพิ่มพูนอำนาจผ่านการสร้างสถาบันทางการเมืองตามระเบียบการปกครองแบบประชาธิปไตย

นักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองกัมพูชาเห็นพ้องกันว่าผู้ปกครองกัมพูชาในยุคปัจจุบันก็ไม่ได้ต่างจากผู้ว่าในอดีตทุกคนที่ยังใช้อำนาจทางการเมืองตามแบบจารีต ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตที่ประชาชนยอมรับการอยู่ใต้อำนาจเบ็ดเสร็จของผู้ปกครองผ่านเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ (Suart-Fox, 2008; Jacobsen and Stuart-Fox, 2013) หลังจากค.ศ.1953 ที่ได้รับเอกราช กัมพูชาปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยเพียงรูปแบบ สมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีบ้าง ประมุขแห่งรัฐบ้างตลอดสมัยสังคมนิยม แต่ขณะเดียวกันก็ทรงวางพระองค์เป็น “สมเด็จพ่อ” ผู้เปี่ยมด้วยความสามารถและบุญญาบารมีที่จะนำชาติและลูกๆ ชาวเขมรไปสู่ความเจริญ (Chandler, 1991) ด้วยความเชื่อเช่นนี้ ขบวนการสังคมนิยมจึงดำเนินการอย่างแข็งขันในการสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์เพื่อลดบทบาทของฝ่ายค้านและรวบอำนาจทั้งหมดไว้ในมือของสมเด็จสี่ยุคแต่เพียงผู้เดียว การที่ทรงครองอำนาจนานถึง 15 ปีบ่งชี้ถึงความล้มเหลวของประชาธิปไตยแบบพหุพรรคในกัมพูชาและทรงเป็นแม่แบบในการกระชับอำนาจทางการเมืองให้แก่ผู้นำกัมพูชาต่อมาทุกยุค (Jacobsen and Stuart-Fox, 2013)

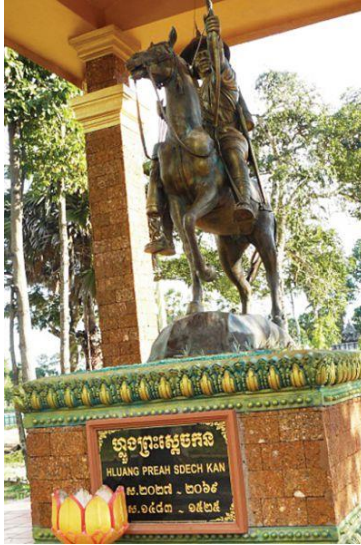
สมัยนายพลลอน นอลก็เช่นกัน แม้สถาบันพระมหากษัตริย์จะถูกโค่นล้มลง และประเทศเปลี่ยนไปเป็นสาธารณรัฐ แต่สิ่งที่นายพลลอน นอลกระทำคือยึดตำแหน่งของสมเด็จสี่ยุคบนยอดประมุขของโครงสร้างทางสังคมเท่านั้น ขณะเดียวกัน กระบวนการประชาธิปไตยก็ถูกกีดกร่อนอย่างรวดเร็วด้วยการต่อสู้กันของชนชั้นนำทางการเมืองที่แข่งกันสร้างเครือข่ายสนับสนุน ในสมัยเขมรแดงและสมัยสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา ระดับชั้นในสังคมก็ถูกผลิตซ้ำในรูปประมุขและโครงสร้างทางอำนาจก็เป็นแบบอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จเช่นเดิม ภายหลังกระบวนการสันติภาพในช่วงต้นทศวรรษ 1990 แม้ชาติตะวันตกจะกำหนดให้กัมพูชาปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแบบพหุพรรคและจัดให้มีการเลือกตั้ง แต่นักวิชาการเห็นว่า การทุจริตให้สมเด็จสี่ยุคกลับมาครองราชย์อีกครั้งก็เป็นการเปิดโอกาสให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตได้เติบโตขึ้นมาอีก (Stuart-Fox, 2008)

นอกจากนั้น หลังการเลือกตั้งปี 1993 การที่พรรคพุนซินเปกและพรรคประชาชนกัมพูชาต้องปกครองร่วมกันโดยแบ่งอำนาจคนละครึ่ง ยิ่งทำให้การแข่งขันสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ของทั้งสองพรรคเข้มข้นรุนแรงยิ่งขึ้น พรรคประชาชนกัมพูชาและนายกรัฐมนตรีฮุน เซนซึ่งมีเป้าหมายในการได้อำนาจทางการเมืองกลับคืนมาเป็นของตนแต่เพียงผู้เดียวเช่นที่เคยเป็นมาตลอดทศวรรษ 1980 ได้ดำเนินการสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ในทุก

ภาคส่วนและทุกระดับชั้น เช่น การสร้างระบบอุปถัมภ์มวลชนเพื่อหาเสียงสนับสนุนจากประชาชนด้วยการ “ให้ของขวัญ” การกำหนดผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นส.ส.ตามทีผู้นำพรรคเห็นชอบและให้การสนับสนุนทุกวิถีทาง เช่น การซื้อเสียง การโกงการเลือกตั้ง การกำจัดคู่แข่ง ฯลฯ เพื่อให้ได้รับเลือก แม้ผู้นั้นจะเป็นที่นิยมหรือไม่ของประชาชน การตั้งผู้สนับสนุนทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การดักนักรักใจใหญ่ให้เข้ามาอยู่ในเครือข่ายระบบอุปถัมภ์โดยการให้สัมปทานในการใช้ทรัพยากรของรัฐหรือสัญญาธุรกิจกับรัฐบาลและบรรดาศักดิ์ออกญาเพื่อแลกกับการสนับสนุนทางการเงินแก่พรรค การสร้างสายสัมพันธ์ผ่านการแต่งงานโดยให้บุตรชายบุตรสาวแต่งงานกับทายาทนักการเมืองที่มีอำนาจหรือทายาทตำรวจทหารคนสำคัญ นอกจากนั้น นายกรัฐมนตรีฮุน เซนยังซื้อความจงรักภักดีของทหารด้วยการอนุญาตให้ทหารระดับสูงได้ผลประโยชน์จากป่าไม้และทรัพยากรการเกษตรอื่นๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้อำนาจและความร่ำรวยกระจุกอยู่ในมือของชนชั้นนำทางการเมืองและเศรษฐกิจกลุ่มเล็กๆ และเปลี่ยนพรรคประชาชนกัมพูชาจากที่เคยเป็นพรรคที่มีอุดมการณ์สังคมนิยมแบบมาร์กซ์-เลนินไปเป็นเครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศซึ่งมาบรรจบกันที่ผู้นำซึ่งมีอำนาจสูงสุด ลักษณะเช่นนี้ก็คือโครงสร้างอำนาจแบบจารีตซึ่งดำรงอยู่ในสังคมกัมพูชามาแต่โบราณและทำให้นายกรัฐมนตรีฮุน เซนและพรรคประชาชนกัมพูชาสามารถครอบงำประเทศและอยู่ในอำนาจมาได้ยาวนาน (Stuart-Fox, 2008; Jacobsen and Stuart-Fox, 2013)

นอกจากสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์เป็นฐานอำนาจอันแข็งแกร่งแล้ว นายกรัฐมนตรีฮุน เซนยังเสริมสร้างสิทธิธรรมของความเป็นผู้นำด้วยการแสดงให้เห็นบุญญาบารมีและอำนาจอันสูงส่งที่คู่ควรกับตำแหน่งผู้ปกครองสูงสุดผ่านวิธีการอันหลากหลาย โดยทั่วไป ชาวกัมพูชาซึ่งมีความเชื่อเรื่องกรรมตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทจะยอมรับกันอยู่แล้วว่าผู้ปกครองประเทศสามารถขึ้นสู่ตำแหน่งได้ส่วนหนึ่งมาจากผลบุญที่มีมาแต่อดีตชาติและการเพิ่มพูนสั่งสมอย่างต่อเนื่อง นายกรัฐมนตรีฮุน เซนได้ยืนยันความเชื่อนี้ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วยการแปรโครงการขยายฐานเสียงผ่านการ “ให้ของขวัญ” เพื่อติดสินบนประชาชนในชนบทให้ออกมาในรูปของการสั่งสมบุญอย่างมหาศาลผ่านการบริจาคเงินทอง สิ่งของ และการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ทั่วประเทศที่มีชื่อของตนติดประทับอยู่เสมอเป็นหลักฐานยืนยัน

ในด้านของการเสริมสร้างบารมีอันศักดิ์สิทธิ์ นายกรัฐมนตรีได้ทำให้ประชาชนยอมรับว่าเรามีบารมีมาแต่ชาติก่อนโดยเผยแพร่ความเชื่อที่ว่าเขาคือพระเสด็จกอน กษัตริย์กัมพูชาองค์หนึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 16 กลับชาติมาเกิด นายกรัฐมนตรีได้เชื่อมโยงความคล้ายคลึงระหว่างพระเสด็จกอนซึ่งมีกำเนิดเป็นสามัญชนกับตัวเขาที่ต่างมาจากจังหวัดกำปงจามและเกิดในปั้มโรงเช่นเดียวกัน ทั้งยังออกทุนสนับสนุนให้นักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงได้ค้นคว้าและจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับประวัติและวีรกรรมอันกล้าหาญของกษัตริย์องค์นี้เผยแพร่ไปตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2000 พร้อมไปกับการที่นักธุรกิจใหญ่ในเครือข่ายของเขาได้จัดการสร้างอนุสาวรีย์ของพระเสด็จกอนทั้งในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดต่างๆ และดำเนินการสร้างภาพยนตร์เรื่องพระเสด็จกอนด้วย (Norén-Nilsson, 2013; Vandy and Jackson, 2016)

อนุสาวรีย์พระเสด็จกอน

ที่มา: <http://www.phnompenhpost.com/post-weekend/hun-sen-and-man-who-would-be-king>

จากที่ได้กล่าวมานี้ เห็นได้ชัดเจนว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีต ได้เกิดขึ้นมาในสังคมกัมพูชาตั้งแต่โบราณ ที่น่าสนใจก็คือเหตุใดจึงยังดำรงอยู่ได้ในโลกปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากมาย

ปัจจัยที่ส่งเสริมการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีต

ปัจจัยประการแรกที่ส่งเสริมการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตคือความเชื่อในพุทธศาสนา เถรวาทและความเชื่อพื้นเมืองดั้งเดิม ชาวกัมพูชายอมรับบทบาท ฐานะและรูปแบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ รวมทั้งอำนาจอันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของผู้ปกครองเพราะมีความเชื่อตามคติพุทธศาสนาเถรวาทในเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดว่า ความแตกต่างทั้งหลายทางชนชั้นนั้นเกิดจากผลของกรรมที่ทำในชาติก่อน ไม่ได้เห็นว่าความแตกต่างของสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเกิดจากการเอารัดเอาเปรียบหรือใช้อำนาจ อีกนัยหนึ่งคือการยอมรับสถานะและบทบาทของแต่ละบุคคลตามกำเนิดซึ่งต่างกันไปตามบุญกรรมที่ทำมา ชาวกัมพูชาจึงให้ความเคารพนับถือผู้ที่มีอำนาจหรือมีสถานภาพสูงกว่าในฐานะผู้มีบุญมากโดยไม่มีการเรียกร้องหาความยุติธรรม หากจะมีสิ่งที่เรียกร้อง ก็คือการขอความเมตตาและการอุ้มชูช่วยเหลือ ด้วยคติที่ว่าแต่ละคนมีบุญบารมีไม่เท่ากันในชาตินี้ มนุษย์จึงต้องสั่งสมบุญบารมีไว้เพื่อชีวิตที่ดีในชาติหน้า ซึ่งทำได้โดยการทำบุญสร้างกุศล สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ที่ต่ำต้อยลำบากกว่าทั้งในด้านฐานะและสติปัญญา ด้วยการให้ทรัพย์สินเงินทอง โอกาส และคำแนะนำสั่งสอนที่ดีงาม (Peang-Meth, 1991; Stuart-Fox, 2008) เห็นได้ว่าความเชื่อเช่นนี้สร้างความชอบธรรมให้กับระบบอุปถัมภ์ เพราะการอุปถัมภ์และการตอบแทนการอุปถัมภ์ก็จัดเป็นการทำบุญสร้างกุศลอย่างหนึ่ง

นอกจากความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาแต่ยุคโบราณและยังมีอิทธิพลสูงมากในสังคมปัจจุบันคือการนับถือผีบรรพบุรุษและผีประจำถิ่นที่ต่างๆ ก็ช่วยเสริมระบบอุปถัมภ์ให้แข็งแกร่งขึ้นไปอีก ความสัมพันธ์ระหว่างผีบรรพบุรุษหรือผีประจำถิ่นที่ปกป้องคุ้มครองชาวบ้านในท้องถิ่นก็เป็นความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ และเป็นรากฐานของความเข้าใจของชาวบ้านเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของที่ดิน ชาวนากัมพูชามีความชอบธรรมเหนือที่ดินของตนผ่านความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนกับผีเจ้าที่เจ้าทาง (Beban, 2014)

การสืบทอดค่านิยมแบบจารีตผ่านการกล่อมเกลாதงทางสังคม เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง หลังจากกัมพูชาเปลี่ยนกลับมาปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอีกครั้งหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศในขณะนั้นรวมทั้งผู้บริหารประเทศยังเป็นผู้ที่เกิด เติบโต และได้รับการอบรมเลี้ยงดูและได้รับการศึกษาอย่างน้อยในระดับประถมศึกษาในสมัยสังคมนิยม ซึ่งวัฒนธรรมและค่านิยมความเชื่อต่างๆ ที่สืบทอดมาแต่โบราณยังมีอิทธิพลสูงมาก ความเชื่อและค่านิยมเหล่านี้ถูกส่งต่อมาทางวรรณกรรมคำสอนและสำนวนสุภาษิต คำพังเพยซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการกล่อมเกลาทงทางสังคมในกัมพูชา ภาษาเขมรนับเป็นภาษาหนึ่งที่มีการใช้สำนวน สุภาษิตและคำพังเพยประกอบการพูดและการเขียนอย่างมากมาแต่โบราณ²⁶ ส่วนวรรณคดีคำสอนประเภทฉบับ (ច្បាប់) เป็นคำสอนซึ่งกวีโบราณได้เรียบเรียงเป็นบทประพันธ์ร้อยกรองเพื่ออบรมสั่งสอนคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งงามตามสถานภาพและบทบาทและสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข นักวรรณคดีสันนิษฐานว่าวรรณคดีประเภทนี้แต่งขึ้นระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 17 - 19 และใช้เป็นตำราเรียนของชาวกัมพูชาในอดีต โดยเรียนกับพระในวัด (บ๊อง, ๑๙๙๗) ตั้งแต่สมัยอาณานิคมฝรั่งเศสต่อเนื่องมาถึงสมัยสังคมนิยม ฉบับเรื่องต่างๆ ถูกบรรจุในแบบเรียนวิชาวรรณคดีของชั้นมัธยมศึกษา เมื่อประเทศกลับมาปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอีกครั้งก็มีการนำวรรณกรรมคำสอนประเภทฉบับหลายเรื่องมาให้นักเรียนได้เรียนอีกจนปัจจุบัน

สำนวนสุภาษิตคำพังเพย และวรรณคดีคำสอนประเภทฉบับแสดงลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของสังคมกัมพูชาไว้หลายลักษณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นสังคมที่มีลำดับชั้นและชนชั้นที่ชัดเจน สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์กันในระบบอุปถัมภ์และระบบเครือญาติ ค่านิยมเรื่องอาวุโสจึงเป็นค่านิยมสำคัญ ฉบับคำเก่า เน้นย้ำเรื่องหน้าที่ของผู้อุปถัมภ์และการปฏิบัติตนของผู้ได้อุปถัมภ์ไว้ว่า

²⁶ สำนวนสุภาษิตคำพังเพยที่นำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา นำมาจากหนังสือ ประมวลสุภาษิตเขมร ของ นวน บุต และ จุม มวง ซึ่งตีพิมพ์เมื่อค.ศ. ๑๙๖๑ (នួន.បុត និង ជុំ.មួង, ๑๙๖๑)

“คนมั่งมีดูแลคนยากจน ดุจผ้าห่อหุ้มภายนอก คนมีปัญญาดูแลคนโง่เขลา ดุจสำเภาและสำปั้นคนสูงส่ง
ดูแลคนต่ำต้อย ตามสภาพธรรมโบราณ คนอึดดูแลคนหิว คนกว้างดูแลคนแคบ ดูแลต่อไปภายหน้าให้มัน ไม่รู้จะ
สิ้นสุดเมื่อไร จำเนียรกาลยาวนานไป ดุจรั้วสะไว้ด้วยหนาม อย่าอ้อมแต่เพียงคนเดียวไม่คิดเกรงเหล่าพวกพ้องเขาหิว
จนแทบท้อง จะได้กินได้อิ่มด้วย อย่าทำใจเหม่อลอย พึงจะเข้าให้พาข้ามอย่าตัดพินที่รั้ว ที่ล้อมกันตนเองไว้”
(**กุฎสาธสบบญฺญิกฺข**, ๒๕๔๕)

ส่วน *ฉบับดุก่อนมหาชน* ก็สอนไว้คล้ายคลึงกันว่า

“ตนพึงทำแล้ว อย่าเพิกเฉยละเลยการงาน ระมัดระวังปัญญา ให้เป็นไปตามธรรมเนียมคำสอนเปรียบ
ประดุจต้นไม้ใหญ่ มีเถาวัลย์ขึ้นพันรอบนอก เถาวัลย์ขออาศัยอยู่ ต้นไม้นั้นยังขึ้นสูงได้ เถาวัลย์ขึ้นสูงเพราะต้นไม้ ที่
เถาวัลย์พันข้างบนนั่นเอง เถาวัลย์เลื้อยพันเกี่ยว ต้นไม้ยังมีดอกผลตาชด้น ต้นไม้ดุจท่านผู้มีบุญ เถาวัลย์เลื้อยขึ้น
พันเกี่ยวอาศัย ดุจผู้น้อยนั้น ควรคิดอย่าลืมนบุญคุณเลย ถ้าคนใดรู้คุณ บุญกุศลจะส่งให้เจริญรุ่งเรือง ถ้าลืมนบุญคุณ
เขาแล้ว บาปและคำแข่งด่าจะเห็นโดยเร็ว” (**กุฎสาธสบบญฺญิกฺข**, ๒๕๔๕)

สุภาชิตคำพังเพยเขมร ยังช่วยเน้นย้ำและขยายความคำสอนในฉบับทั้งสองเรื่องนี้ต่อไปอีกว่า ผู้อยู่ใต้
อุปถัมภ์จะต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะการอ่อนน้อมถ่อมตนทำให้ได้รับความรักใคร่เมตตาและได้รับการ
อนุเคราะห์ช่วยเหลือ ดังมีสำนวนว่า “ข้าวยืนต้นตรงเม็ดสลับ ข้าวโน้มรวงลงเม็ดเต็ม” และ “แกงให้จืด นิ่งให้ต่ำ
วาจาให้อ่อนหวาน” ทั้งยังต้องไม่ตีตนเสมอผู้ที่สูงกว่าดังสำนวนว่า “หมาป่าอย่าเลียนแบบราชสีห์ นกปีกชื่อย่า
เลียนแบบราชหงษา ผู้โง่เขลาอย่าเลียนแบบนักปราชญ์ นกอินทรีงามสง่าอย่าเลียนแบบนกหัวขวาน” และต้อง
สำนึกในบุญคุณของผู้อุปถัมภ์อยู่เสมอ ตามสำนวนว่า “กินข้าวใครรับใช้คนนั้น” หากผู้ใดอยากจะมี
เจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไปก็ต้องรู้จักประจบประแจงผู้มีอำนาจ เพราะ “ปราชญ์ไม่เสมอใกล้ชิด นอบน้อมहु้ไม่เสมอ
ประจบประแจง” (**สุธ-บุคฺค สิบ ๘-๘, ๑๙๖๖**)

สังคมกัมพูชายังมีลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ อาวุโสจึง
เป็นสิ่งสำคัญมาก นักวิชาการด้านกัมพูชาศึกษาอธิบายว่า เป็นเพราะอิทธิพลอันสูงยิ่งของรูปแบบทางวัฒนธรรม
และโครงสร้างลำดับชั้นในสังคม “ในสังคมเขมร “พี่” หรือผู้ที่แก่กว่า จะถูกเสมอ คำว่า อาวุโส ในสังคมกัมพูชา
ไม่ได้มีความหมายเพียงมีอายุมากกว่า แต่หมายรวมถึงมีประสบการณ์ วิชาความรู้ ทรัพย์สินเงินทอง ตำแหน่ง หรือ
อำนาจอิทธิพลมากกว่าด้วย “ (Martin, 1994: 11) สังคมเขมรจึงกำหนดหน้าที่ระหว่างพ่อแม่-ลูก ครู-ศิษย์และ
ผู้ใหญ่-ผู้น้อยอย่างเข้มงวด ผู้น้อยต้องให้ความเคารพยกย่อง เชื่อฟัง ให้เกียรติพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ครูอาจารย์
เจ้านาย ไปจนถึงผู้เป็นใหญ่ทุกระดับ รวมทั้งยึดบรรพบุรุษเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตามแบบแผนคำ
สอนที่สั่งสมสืบทอดมาแต่โบราณ ดังคำพังเพยว่า “อย่าอ้างอวดอาตมา ตำนินตำราปราชญ์โบราณ” และ “เดิน
ตามครรลองตำราคนแก่โบราณ” รวมทั้งไม่ทำสิ่งที่ขัดแย้งกับที่ผู้ใหญ่เคยทำมา ดังคำสอนว่า “อย่าเอาเกวียนไป
ลากวัว” (**สุธ-บุคฺค สิบ ๘-๘, ๑๙๖๖**)

คำพังเพยแต่โบราณยังกล่าวอีกว่า “อย่าเอาไขไก่ไปชนกับหิน” และ “กบขี้วัวกระโดดกัดงูเห่า” หมายถึง ไม่ควรมีเรื่องหรือมีปัญหากับผู้ใหญ่และผู้ที่มีฐานะสูงกว่า มีอำนาจมากกว่า เพราะตัวเราย่อมจะต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ย่อมเป็นภัยและเป็นผลร้ายกับตนเอง คนไม่มีอำนาจบาร์มีไปมีเรื่องกับผู้ที่มีอำนาจย่อมจะนำมาแต่ความเดือดร้อนสู่ตน (สุส-บุ๊ค สีห คุ้ม, ๑๙๖๖)

น่าสังเกตว่า สังคมกัมพูชาแต่โบราณไม่เคร่งครัดเรื่องความซื่อสัตย์ซื่อตรง แต่จะให้ความสำคัญมากกว่ากับการเอาตัวรอด ดังสุภาษิตว่า “ตรงไม่ชนะจนตรอก” ซึ่งสอนว่าบางครั้งความซื่อตรงก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ และ “ซื่อตรงตาย คดโกงมีวาสนา อายุยืนยาว” หมายถึง คนซื่อตรงเกินไปก็เอาตัวไม่รอด ต้องรู้จักใช้เล่ห์เหลี่ยมจึงจะเอาตัวรอด (สุส-บุ๊ค สีห คุ้ม, ๑๙๖๖)

ค่านิยมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยังดำรงสืบเนื่องและยึดถือปฏิบัติต่อมาจนปัจจุบัน การยึดมั่นในระบบอาวุโสและการดำเนินการต่างๆ ตามที่จารีตที่เคยปฏิบัติกันมาไม่ยอมเปลี่ยนแปลงทำให้เดวิด แชนด์เลอร์ (Chandler, 1993: 5) นักวิชาการด้านกัมพูชาที่มีชื่อเสียงมีความเห็นว่า “จิตใจที่โน้มเอียงไปทางอนุรักษนิยมเช่นนี้อาจพบเห็นได้ตลอดในประวัติศาสตร์กัมพูชา ทำให้นักวิชาการบางคนเรียกชาวกัมพูชาว่าเป็น “คนหลับ” ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง”

ปัจจัยที่ส่งเสริมการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตอีกประการหนึ่งคือการผ่านประสบการณ์สมัยเขมรแดงและช่วงสงครามกลางเมืองอันยาวนานทำให้ประชาชนซึ่งเคยผ่านประสบการณ์ช่วงนี้มามีความหวาดกลัวว่าหากเกิดความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงขึ้นมาอีก ประเทศจะกลับไปสู่ภาวะสงครามกลางเมืองอีกครั้ง ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อประกอบกับความเชื่อที่ว่าความเป็นไปในชีวิตปัจจุบันของมนุษย์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาแล้วด้วยบุญกรรมในชาติก่อน ทำให้เมื่อเกิดเหตุการณ์รุนแรง ชาวกัมพูชาส่วนมากจะมองตนว่าเป็นเหยื่อ มีความหวาดกลัวต่อผู้มีอำนาจ และรอรับความช่วยเหลือและการปกป้องคุ้มครองมากกว่าจะพยายามลุกขึ้นมาต่อสู้ด้วยตนเอง รวมทั้งจะนึกถึงความอยู่รอดของตนเองเป็นสิ่งแรก ดังนั้นคนรุ่นที่ผ่านเหตุการณ์เขมรแดงมา และมีความหวาดกลัวว่าเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นอีก จึงลงคะแนนเสียงเลือกผู้ที่ทำให้บ้านเมืองสงบ (ไม่ว่าจะด้วยวิธีที่ไม่สะอาดหรือใช้ความรุนแรง) ทั้งด้วยความหวาดกลัวและด้วยความสำนึกในบุญคุณ ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลก็ไม่กล้าพอที่จะลุกขึ้นมาต่อต้านหรือแม้กระทั่งแสดงความคิดเห็นของตนอย่างเปิดเผย

รัฐบาลพรรคประชาชนกัมพูชาตระหนักดีว่าความรู้สึกลัวหวาดกลัวนี้เป็นประโยชน์ต่อการครองอำนาจอย่างยาวนานของตน จึงใช้กลยุทธ์การหลอเลี้ยความหวาดกลัวให้คงอยู่ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา ดังพบว่า ในทศวรรษที่ 1990 มีการข่มขู่ ทำร้าย และฆาตกรรมทางการเมืองเกิดขึ้นโดยเหยื่อคือสมาชิกพรรคฝ่ายค้าน นักหนังสือพิมพ์และนักกิจกรรมทางการเมือง (Mehta, 1997) การเลือกตั้งในค.ศ.1998 ก็เกิดขึ้นหลังจากการต่อสู้ด้วยกำลังของพรรคร่วมรัฐบาลทั้งสอง ซึ่งทหารฝ่ายพรรคประชาชนกัมพูชาดำเนินการขับผู้นำพรรคพุนซินเปกออกจากรัฐบาลและออกจากประเทศ และสังหารเครือข่ายทางทหารของพรรคพุนซินเปกทั้งในพนมเปญและต่างจังหวัดไปเป็นจำนวนมาก ในการเลือกตั้งปี 2003 แม้การสังหารทาง

การเมืองจะน้อยลง แต่การข่มขู่คุกคามยังมีมาก เชื่อกันว่าการเสียชีวิตของสมาชิกพรรคฝ่ายค้านระหว่าง 19 – 31 กรกฎาคมมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง แม้กระทั่งเหตุการณ์การเผาสถานทูตไทยในค.ศ.2003 ก็ยังถูกพรรคประชาชนกัมพูชาใช้ในการส่งสารทางการเมืองเพื่อหลอเลี้ยยความหวาดกลัว การที่ตำรวจและฝ่ายความมั่นคงไม่ได้เข้าไปขัดขวางการก่อการจลาจล และปล่อยให้มีการเผาสถานทูตและธุรกิจของไทยจนชุมชนไทยในพนมเปญต้องหลบหนีออกนอกประเทศ เป็นการตั้งใจส่งสารถึงชาวพนมเปญซึ่งไม่ใช่ฐานเสียงของรัฐบาลว่าถ้าไม่มีฝ่ายความมั่นคงของพรรครัฐบาล จะไม่มีผู้ใดสามารถนำความสงบกลับคืนมาสู่สังคมได้หากเกิดวิกฤตความขัดแย้ง (Hughes, 2015)

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 การสังหารประชาชนผู้ไม่ยอมศิโรราบต่อผู้ปกครอง และทำทลายอำนาจด้วยการตั้งคำถามหรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลก็ยังมีปรากฏอยู่ เช่น กรณีที่นายฉุนต วุทธิ นักต่อสู้ด้านสิ่งแวดล้อมถูกสังหารหลังจากเข้าไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการทำไม้เถื่อนในเดือนเมษายน 2012 และในอีก 5 เดือนต่อมา นกหนังสือพิมพ์ชื่อฮัง เสรีอุดม ก็ถูกสังหารหลังจากเสนอรายงานเกี่ยวกับข้าราชการที่ทำไม้เถื่อน (**หลักการสิทธิมนุษย, ๒๐๑๓**) ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทุกครั้งรวมทั้งในปี 2013 การหาเสียงด้วยการข่มขู่ว่าหากพรรคฝ่ายค้านได้รับชัยชนะ ประเทศจะเกิดความวุ่นวายและจะเกิดสงครามกลางเมืองอีกครั้งอย่างแน่นอนก็เป็นสิ่งที่ได้ยินอยู่เสมอจากปากของนายกรัฐมนตรีเอง (**สัณฐิ์คัณเณรประภังการเบาะแส, ๒๐๑๓**)

ความหวาดกลัวของชาวกัมพูชาส่วนใหญ่ไม่ใช่มีเพียงความหวาดกลัวว่าจะเกิดสงครามขึ้นอีก แต่ยังมีความหวาดกลัวอีกประการหนึ่งที่ฝังอยู่ในจิตใจของชาวเขมรตั้งแต่กลุ่มเขมรแดงขึ้นครองอำนาจ นั่นคือความหวาดกลัวว่าวัฒนธรรมเขมรจะหมดสิ้นสูญหาย การศึกษาวัฒนธรรมเขมรหลังสมัยเขมรแดงพบว่าหลังค.ศ.1979 มีความพยายามที่จะฟื้นฟูวัฒนธรรมเขมรทั้งที่สืบทอดมาแต่โบราณและที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยสังคมนิยมซึ่งเป็นยุค “บ้านเมืองดี” ทั้งภายในประเทศกัมพูชาและนอกประเทศอย่างเข้มข้น ความหวาดกลัวเช่นนี้ส่งผลให้วัฒนธรรมความเชื่อและค่านิยมเก่าได้รับการสืบทอด ยึดถือ และส่งต่ออย่างเข้มแข็ง ในสังคมกัมพูชาสมัยใหม่ (Ebihara, Mortland, and Ledgerwood, 1994; Ollier and Winter, 2006) ความหวาดกลัวทั้งสองแบบนี้ได้ร่วมกันสนับสนุนให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตดำรงสืบมาจนปัจจุบัน

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่

วัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ของประชาชนกัมพูชาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่คือการให้ความสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็นแนวโน้มที่เริ่มเห็นชัดตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2010 เป็นต้นมา การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่พลเมืองกระทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีอิทธิพลต่อรัฐบาลและการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการมีอิทธิพลโดยตรงต่อการออกหรือบังคับใช้นโยบายสาธารณะบางประการหรือมีอิทธิพลโดยอ้อมผ่านการเลือกผู้ที่จะเสนอและดำเนินนโยบายเหล่านั้น (Verba, Schlozman and Brady, 1995) กิจกรรมเหล่านี้ต้องเป็นกิจกรรมที่พลเมือง (ไม่ใช่เนักการเมืองหรือข้าราชการ)

กระทำด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่การปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ปกครองหรือถูกบังคับตามกฎหมาย ในปัจจุบัน การที่รัฐเข้าไปมีบทบาทในชีวิตของพลเมืองมากขึ้น ความแตกต่างระหว่างกิจกรรมทางการเมืองและกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัด นักวิชาการจึงถือว่า กิจกรรมทุกกิจกรรมของพลเมืองที่มุ่งหมายให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในประเด็นสาธารณะอาจนับได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Van Deth, 2001 อ้างถึงใน Thun, 2014) ในทัศนะของนักรัฐศาสตร์ (Tournier, 2009) การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจมีลักษณะที่เป็นไปตามแบบแผน คือการทำกิจกรรมผ่านช่องทางที่เป็นทางการ เช่น การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมืองและเข้าร่วมกิจกรรมของพรรค การติดต่อกับนักการเมือง การบริจาคเงินสนับสนุนพรรคการเมือง หรือมีลักษณะที่ไม่เป็นไปตามแบบแผนก็ได้ คือ เป็นการทำกิจกรรมผ่านช่องทางที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเดินขบวน การประท้วง การนัดหยุดงาน การงดใช้ผลิตภัณฑ์บางอย่าง เป็นต้น และสำหรับโลกในยุคโลกาภิวัตน์ การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังขยายวงไปถึงการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านสื่อสังคมด้วย (Martin, 2012)

เมื่อนานิยามเหล่านี้มาพิจารณาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวกัมพูชาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนรุ่นใหม่ อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคม

การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง

สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนกัมพูชาในยุคปัจจุบัน จะกล่าวถึงเฉพาะการเข้าร่วมกิจกรรมหลักๆ 3 กิจกรรมคือ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเข้าร่วมการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และการเข้าร่วมการประชุมประท้วง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในปี 2013 พบว่าจากผู้ลงทะเบียนเพื่อใช้สิทธิเลือกตั้ง 9,675,453 คน มีผู้ไปใช้สิทธิ 6,735,244 คน คิดเป็นร้อยละ 69.61 หากพิจารณาเปรียบเทียบกับผู้ออกไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2008 ซึ่งสูงถึงร้อยละ 75.08 (มีผู้ไปใช้สิทธิ 6,100,884 คนจากจำนวนผู้ลงทะเบียน 8,125,529 คน)ก็อาจตีความได้ว่าในปี 2013 มีผู้ออกไปใช้สิทธิน้อยลง แต่หากพิจารณาในแง่จำนวนของผู้ออกไปใช้สิทธิ จะพบว่า ในปี 2013 มีผู้ออกไปใช้สิทธิมากกว่าในปี 2008 ถึง 634,360 คน และถ้าหากนำไปเปรียบเทียบกับการเลือกตั้งท้องถิ่นในปี 2007 (มีผู้ไปใช้สิทธิ 5,293,327 คนจากจำนวนผู้ลงทะเบียน 7,799,371 คน)และปี 2012 (มีผู้ไปใช้สิทธิ 5,993,992 คนจากจำนวนผู้ลงทะเบียน 9,203,493 คน) จะพบว่ามีผู้ออกไปใช้สิทธิมากกว่าปี 2007 ถึง 1,441,917 คน และมากกว่าปี 2012 ถึง 741,252 คน สำนักข่าวรอยเตอร์รายงานว่า จำนวนผู้ไปใช้สิทธิและร้อยละของผู้ไปใช้สิทธิจะสูงกว่นี้ หากนับรวมประชาชนอีกกว่า 1 ล้านคนที่ตั้งใจออกไปใช้สิทธิแต่ไม่พบชื่อตนเองในบัญชีรายชื่อ (Reuters, 2013) สอดคล้องกับการสำรวจของคณะกรรมการเพื่อการเลือกตั้งโดยเสรีและยุติธรรมในกัมพูชาที่พบว่า ในจำนวนผู้ที่ไม่ได้ออกเสียงเลือกตั้งในปี 2013 นั้น เป็นผู้ที่ไปถึงหน่วยเลือกตั้ง

แล้วแต่ไม่สามารถใช้สิทธิได้สูงถึงร้อยละ 48 (ค.บ.ส.พ., ๒๐๑๓) จากตัวเลขเหล่านี้ น่าจะพอสรุปได้ว่า ประชาชนกัมพูชามีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการไปเลือกตั้งเพิ่มมากขึ้น

รายงานการสำรวจโดยโครงการพัฒนาของสหประชาชาติในกัมพูชา (UNDP, 2010) ยังพบอีกว่าในการเลือกตั้งท้องถิ่นเมื่อค.ศ.2007 เยาวชนที่มีอายุ 21 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 53 ไม่ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ในขณะที่การสำรวจก่อนการเลือกตั้ง 2013 เยาวชนกว่าร้อยละ 88 ตอบว่าจะไปออกเสียงเลือกตั้ง สอดคล้องกับที่ นักวิเคราะห์ รายงานว่าจำนวนผู้ออกมาใช้สิทธิที่เพิ่มขึ้นหลายแสนคนนั้นมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรเยาวชนที่ออกไปใช้สิทธิกันจำนวนมาก ในขณะที่กลุ่มคนที่ออกไปใช้สิทธิลดลงคือกลุ่มที่มีอายุมากกว่า 30 ปี การเลือกตั้งครั้งนี้จึงนับเป็นการเลือกตั้งที่ผู้มีสิทธิออกเสียงมีอายุเฉลี่ยน้อยที่สุดเท่าที่เคยมีการเลือกตั้งมา (Schrey, Tran-Sam and Hartwig, 2013; The Economist, 2013) ผู้สื่อข่าวของสำนักข่าวต่างประเทศ รายงานตรงกันว่า ในวันเลือกตั้ง คนรุ่นใหม่ชักชวนกันขี้อวดจักรยานยนต์ออกมาลงคะแนนเสียงกันอย่างกระตือรือร้น เยาวชนที่ไม่ได้ลงคะแนนเนื่องจากหาซื้อไม่พบในบัญชี ชื่อไม่ถูกต้อง หรือมีผู้มาใช้สิทธิในชื่อของตนไปแล้ว จะดำเนินการร้องเรียนให้ตรวจสอบและรายงานสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านสื่อสังคมทันที เยาวชนจำนวนหนึ่งระบายความผิดหวังและโกรธแค้นที่ไม่ได้ ออกเสียงเลือกตั้งด้วยการทำลายสถานที่ราชการและเผาทำลายรถยนต์ของตำรวจ (The Economist, 2013)

เยาวชนผู้สนับสนุนพรรคสงเคราะห์ชาติคว่ำรถตำรวจหลังไม่พบชื่อตนเองในบัญชีเลือกตั้ง
ที่มา : <http://www.economist.com/blogs/banyan/2013/07/cambodias-election>

การที่ประชาชนกัมพูชาเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการไปเลือกตั้งเพิ่มมากขึ้นมีปัจจัยสำคัญประการหนึ่งมาจากการเติบโตขึ้นของสื่อสังคมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป

ในการเลือกตั้งปี 2013 เกิดปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญอีกลักษณะหนึ่งคือ มีเยาวชนผู้สนับสนุนพรรคการเมืองจำนวนมากเข้าร่วมในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งกันอย่างคึกคักทั่วประเทศ เยาวชนเหล่านี้ไม่จำกัดเฉพาะผู้สนับสนุนพรรคฝ่ายค้าน แต่รวมถึงผู้สนับสนุนพรรครัฐบาลและพรรคอื่นๆ ด้วย

คณะกรรมการเพื่อการเลือกตั้งโดยเสรีและยุติธรรมในกัมพูชา (ค.บ.ส.ย., ๒๐๑๔) พบว่า มีเยาวชนระหว่าง 5,000 – 20,000 คนเข้าร่วมในการรณรงค์หาเสียงของพรรคประชาชนกัมพูชาและพรรคสงเคราะห์ชาติ ขบวนการเสียงของพรรคสงเคราะห์ชาติในเมืองใหญ่ๆ เช่น พนมเปญ พระตะบอง และเสียมเรียบจัดการโดยทีมงานที่เป็นคนรุ่นใหม่ ประกอบด้วยขบวนมอเตอร์ไซด์และขบวนเดินเท้า ทุกครั้งมีผู้มาเข้าร่วมระหว่าง 10,000 ถึง 40,000 คน กว่าครึ่งหนึ่งเป็นเยาวชน ผู้เข้าร่วมจำนวนไม่น้อยบริจาคเงินสนับสนุนพรรคและออกค่าใช้จ่ายคือค่าน้ำมันรถและค่าอาหารด้วยตนเอง ในส่วนของพรรคประชาชนกัมพูชา นอกจากจะมีขบวนหาเสียงซึ่งพรรคได้จัดเตรียมเครื่องแต่งกายและงบประมาณเป็นพิเศษเพื่อเป็นค่าเดินทางและค่าอาหารของผู้สนับสนุน (ประมาณ 1.25 – 7.5 เหรียญสหรัฐต่อวัน) แล้ว ยังมีการจัด “มูมเยาวชนพรรคประชาชนกัมพูชา” เป็นพิเศษในการหาเสียงด้วย การจัดคอนเสิร์ตประกอบการรณรงค์หาเสียงของพรรคประชาชนกัมพูชาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ดึงดูดผู้สนับสนุนรุ่นเยาว์ได้มาก (ค.บ.ส.ย., ๒๐๑๔)

มูมเยาวชนพรรคประชาชนกัมพูชา คนรุ่นใหม่ผู้สนับสนุนพรรคพุนซินเปก คนรุ่นใหม่ผู้สนับสนุนพรรคสงเคราะห์ชาติ

ที่มา: <http://www.abc.net.au/news/2013-07-22/an-cambodian-spring-feature/4834450> และ <http://www.phnompenhpost.com/lift/rhetorical-war-young-people-politics>

นอกจากการเข้าร่วมรณรงค์หาเสียงกับพรรคการเมือง ประชาชนกัมพูชายังมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเข้าร่วมกิจกรรมการเป็นผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้ง ซึ่งมีทั้งขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเมืองและของพรรคการเมือง จากข้อมูลสถิติเกี่ยวกับผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้ง พบว่า การเลือกตั้งทั่วไปปี 2008 มีผู้เข้าร่วมเป็นผู้สังเกตการณ์ 31,262 คน ในการเลือกตั้งท้องถิ่นปี 2012 มีผู้เข้าร่วมเป็นผู้สังเกตการณ์ 14,778 คน และในปี 2013 มีผู้เข้าร่วมเป็นผู้สังเกตการณ์ถึง 40,287 คน นับได้ว่าเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว เฉพาะผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้งของคณะกรรมการเพื่อการเลือกตั้งโดยเสรีและยุติธรรมในกัมพูชา 11,764 คน ก็เป็นเยาวชนถึงร้อยละ 65 (ค.บ.ส.ย., ๒๐๑๔)

เยาวชนเข้าร่วมเป็นผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้งกับคณะกรรมการเพื่อการเลือกตั้งโดยเสรีและยุติธรรมในกัมพูชา
ที่มา : <http://www.abc.net.au/news/2013-07-22/an-cambodian-spring-feature/4834450>

การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญอีกลักษณะหนึ่งซึ่งปรากฏชัดเจนมากตั้งแต่ช่วงหนึ่งปีก่อนไปจนถึงหนึ่งปีหลังเลือกตั้ง คือระหว่างค.ศ.2012-2014 ได้แก่การชุมนุมประท้วง เดินขบวน และนัดหยุดงานซึ่งมีเพิ่มขึ้นมากเป็นพิเศษ กระทรวงมหาดไทยรายงานว่า เฉพาะในปี 2013 มีการชุมนุมประท้วง เดินขบวน และนัดหยุดงาน 842 ครั้ง ซึ่งเป็นการนัดหยุดงาน 377 ครั้ง เฉพาะการนัดหยุดงานของคณงานตัดเย็บเสื้อผ้าและอุปกรณ์กีฬาที่มีจำนวนถึง 147 ครั้ง (GMAC, 2014) การชุมนุม เดินขบวน และนัดหยุดงานนอกจากจะมีจำนวนครั้งมากขึ้นเป็นพิเศษแล้วยังมาจากประเด็นปัญหาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น ในเดือนกันยายน 2012 ประชาชนและนักกิจกรรมหลายร้อยคนเดินขบวนอย่างสงบระหว่างที่รัฐบาลร่วมพบปะหารือกับผู้แทนรัฐบาลชาติตะวันตกที่บริจาคเงินให้กัมพูชาเพื่อเรียกร้องให้มีการจัดการปฏิรูปที่ดินและแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในเดือนถัดมา คณงานในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งกว่าพันคนลุกฮือขึ้นประท้วงผู้จัดการโรงงานชาวจีนที่ปลดภาพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (The Telegraph, 2012)

ในปี 2013 การชุมนุมประท้วงส่วนใหญ่จะเป็นการประท้วงต่อต้านรัฐบาลซึ่งมีทั้งการชุมนุมอย่างสงบและมีการใช้ความรุนแรง ก่อนการเลือกตั้ง พรรคสงเคราะห์ชาติจัดการชุมนุมในเดือนเมษายนเรียกร้องให้มีการปฏิรูปคณะกรรมการจัดการเลือกตั้งก่อนที่จะมีการเลือกตั้งในเดือนกรกฎาคม หลังจากการเลือกตั้งผ่านพ้นไป ก็มีการชุมนุมและเดินขบวนประท้วงผลการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่องนำโดยพรรคฝ่ายค้านและมีเยาวชนเป็นกลุ่มหลักที่เข้าร่วม นับเป็นการประท้วงขนาดใหญ่ที่สุดและมีผู้เข้าร่วมมากที่สุดในประวัติศาสตร์กัมพูชา เริ่มตั้งแต่การชุมนุมเรียกร้องให้นานาชาติเข้ามาตรวจสอบการเลือกตั้งในเดือนสิงหาคม ต่อมาในช่วงต้นเดือนกันยายน การชุมนุมเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลาออกมีประชาชนมาร่วมกว่า 20,000 คน อีกหนึ่งอาทิตย์ถัดมา พรรคสงเคราะห์ชาติจัดการชุมนุมขึ้นสามวันที่สวนเสรีภาพ พร้อมไปกับการนัดหยุดงานและชุมนุมประท้วงของคณงานโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อเรียกร้องค่าแรงเพิ่ม ครั้งนี้รัฐบาลเริ่มใช้กำลังเข้าปราบปรามทำให้มีผู้เสียชีวิต ในเดือนตุลาคม มีการ

เดินขบวนไปทั่วกรุงเทพมหานครเพื่อยื่นหนังสือร้องเรียนที่มีผู้ลงชื่อกว่า 2 ล้านชื่อแก่สถานทูตสหรัฐอเมริกา จีน อังกฤษ และฝรั่งเศส เรียกร้องให้ประชาคมนานาชาติเข้ามาช่วยแก้ปัญหาการชะงักงันทางการเมืองในกัมพูชา ครั้งนี้มีประชาชนมาเข้าร่วมประมาณ 20,000 คนเช่นกัน ในเดือนธันวาคม พรรคสงเคราะห์ชาติจัดการเดินขบวนฉลองครบรอบ 65 ปีวันสิทธิมนุษยชนสากลที่กรุงเทพมหานครและที่เสียมเรียบ ในวันเดียวกัน องค์การพัฒนาเอกชนประมาณ 200 องค์การนำประชาชนกว่า 6,000 คนเฉลิมฉลองในกรุงเทพมหานครด้วยเช่นกัน ไม่กี่วันหลังจากนั้น คนรุ่นใหม่กลุ่มผู้ใช้เฟซบุ๊กชุมนุมประท้วงบริษัทโทรคมนาคมที่ขึ้นค่าบริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ พอถึงกลางเดือนธันวาคม พรรคสงเคราะห์ชาติจัดการชุมนุมประท้วงอีกโดยไม่กำหนดวันสิ้นสุด เรียกร้องการจัดการเลือกตั้งใหม่ที่เสรีและเป็นธรรม มีการเดินขบวนไปทั่วกรุงเทพมหานครทุกวัน ในการเดินขบวนระหว่างวันที่ 15 – 22 ธันวาคม มีจำนวนผู้เข้าร่วมรวมกว่าแสนคน กลุ่มผู้เข้าร่วมมีทั้งเยาวชน ผู้ใช้แรงงาน ไปจนถึงพระสงฆ์ รัฐบาลต้องรับความกดดันอย่างหนักเพราะผู้ชุมนุมเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรียลาออกโดยไม่มีทางเลือกแล้ว (Thun, 2014)

การชุมนุมประท้วงต่อต้านรัฐบาลดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนถึงเดือนกรกฎาคม 2014 จากที่เริ่มต้นด้วยข้อกล่าวหาเรื่องการโกงการเลือกตั้ง ก็มีประเด็นปัญหาและการเรียกร้องเรื่องอื่นๆ จากรัฐบาลตามมาอีกมากมายโดยกลุ่มผู้ชุมนุมที่หลากหลายมากขึ้น เช่นในเดือนมกราคม 2014 นายมอม โสณองโณ ประธานสถานีวิทยุรั้งผึ้ง นำการชุมนุมประท้วงหน้ากระทรวงข่าวสารเรียกร้องให้รัฐบาลเพิ่มการออกใบอนุญาตให้มีคลื่นวิทยุและจัดตั้งสถานีโทรทัศน์เอกชน ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ ผู้ประกอบอาชีพเก็บขยะในกรุงเทพมหานครหยุดงานประท้วงเรียกร้องค่าแรงเพิ่ม ส่วนในเดือนกรกฎาคม ชุมชนกัมพูชาโกรมและสหพันธ์ปัญญาชนและนักศึกษา กัมพูชาจัดการชุมนุมร่วมกัน ชุมชนกัมพูชาโกรมเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาเกี่ยวกับเวียดนามในขณะที่ยุทธศาสตร์ปัญญาชนเรียกร้องให้รัฐบาลขึ้นเงินเดือนให้ครูทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา

พระสงฆ์คว่ำบาตรประท้วงในการชุมนุมที่กระทรวงยุติธรรมและยื่นหนังสือเรียกร้องให้ปล่อย
นักกิจกรรมผู้สนับสนุนฝ่ายค้าน และพระสงฆ์ที่ถูกจับกุมขัง
ที่มา: <https://www.cambodiadaily.com/archives/monks-turn-over-alms-bowls-to-protest-jailing-of-activists-74500/>

นายกสมาคมครูเอกชนกัมพูชากำลังกล่าวปราศรัยกับผู้เข้าร่วมการชุมนุมที่สวนเสรีภาพ
ที่มา: <http://faineg.com/anti-vietnamese-protests-phnom-penh-cambodia/>

ผู้เข้าร่วมชุมนุมชาวกัมพูชาโกรธธงชาติเป็นปิ่นเกล้าไปที่สถานเอกอัครราชทูตเวียดนาม
ในกรุงพนมเปญระหว่างการชุมนุมประท้วง
ที่มา: <http://faineg.com/anti-vietnamese-protests-phnom-penh-cambodia/>

น่าสนใจว่า ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการชุมนุมประท้วงที่เพิ่มมากขึ้นทั้งจำนวนครั้งและปริมาณ ผู้ชุมนุมนี้ ไม่ได้มีแต่เฉพาะฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลเท่านั้น ฝ่ายรัฐบาลเองก็จัดการชุมนุมด้วยเช่นกัน เช่นในเดือน สิงหาคม 2013 พร้อมๆ กับที่ฝ่ายค้านชุมนุมเรียกร้องให้มีการสอบสวนการเลือกตั้ง นายเจีย ซิม ประธานพรรค ประชาชนกัมพูชา นำผู้สนับสนุนพรรคหลายพันคนชุมนุมยืนยันการสนับสนุนให้นายกรัฐมนตรียุน เซนเป็นผู้นำ ประเทศต่อไปอีก 5 ปี

การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอีกลักษณะหนึ่งคือการมีส่วนร่วมผ่านสื่อสังคม ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ลักษณะใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในกัมพูชามาก่อน

การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคม

การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมปรากฏในหลายลักษณะ ลักษณะแรกได้แก่ การรับและส่งต่อ ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง โดยช่องทางที่ใช้มากที่สุดคือผ่านทางเฟซบุ๊ก ถัดมาได้แก่ ยูทูบ ทวิตเตอร์ มายสเปซ อีเมล บล็อก และเว็บไซต์ต่างๆ ทั้งเว็บไซต์ของหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศในกัมพูชา หนังสือ พิมพ์นานาชาติ วิทยุนานาชาติที่ออกอากาศเป็นภาษาเขมร และเว็บไซต์ขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในประเทศและนานาชาติ มีการสำรวจพบว่าเฟซบุ๊กของสื่อที่ชาวกัมพูชานิยมมาก 6 อันดับคือ เฟซบุ๊กของสถานีวิทยุเสียง อเมริกา ภาควิทยา เขมร สถานีโทรทัศน์ MYTV สถานีวิทยุเอเชียเสรี ภาควิทยาเขมร สถานีวิทยุฝรั่งเศสสนานาชาติ ภาควิทยาเขมร หนังสือพิมพ์ออนไลน์แคเมนิวส์ และหนังสือพิมพ์พนมเปญโพสต์ ภาษาเขมร เห็นได้ว่า 5 ใน 6 อันดับเป็นเฟซบุ๊ก ของสื่อต่างชาติและสื่ออิสระในกัมพูชา (Hoi, 2014) การรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารผ่านเฟซบุ๊กเป็นที่นิยมมากเพราะทำได้ อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ ดังตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดกรณีพิพาทในการเลือกตั้ง คือหมึกที่ประทับบนนิ้วมือของผู้ ไปใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้งเพื่อแสดงว่าผู้นั้นได้ใช้สิทธิแล้วสามารถลบออกได้ทั้งที่คณะกรรมการการเลือกตั้ง ประกาศว่าเป็นหมึกที่ลบไม่ออก คลิปวิดีโอที่แสดงการทดสอบลบหมึกบนนิ้วออกได้อย่างง่ายดายซึ่งแสดงว่า สามารถมีการทุจริตใช้สิทธิซ้ำได้ถูกเผยแพร่ไปในหมู่ผู้ใช้เฟซบุ๊ก อย่างรวดเร็ว

คลิปวิดีโอของคณะกรรมการเพื่อการเลือกตั้งโดยเสรีและยุติธรรมในกัมพูชา
ทดสอบลบหมึกที่ผู้ไปใช้สิทธิต้องประทับบนนิ้ว

ที่มา: <http://www.phnompenhpost.com/national/nec-stands-behind-election-day-ink>

การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมยังทำได้โดยการเข้าไปแสดงความนิยมชมชอบและการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนหรือการตำหนิติเตียนวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองและพรรคการเมืองทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าในการเลือกตั้งทั้งในครั้งก่อนๆ และครั้งนี้ รัฐบาลได้ปิดกั้นสื่อท้องถิ่นทั้งหมด ทำให้การทำกิจกรรมทางการเมืองและรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคฝ่ายค้านเป็นไปอย่างยากลำบาก เมื่อประกอบกับหัวหน้าพรรคคือนายสม รังสีถูกรัฐบาลดำเนินคดีเพื่อกีดกันไม่ให้สามารถลงสมัครรับเลือกตั้งจนต้องลี้ภัยอยู่ต่างประเทศและไม่สามารถกลับมารณรงค์หาเสียงในกัมพูชาได้ เขาจึงต้องใช้วิธีเข้าถึงประชาชนผ่านสื่อสังคมโดยการเปิดเฟซบุ๊กส่วนตัว (<http://www.facebook.com/rainsy.sam.5>) ในช่วงปลายเดือนเมษายน 2013 เพื่อดึงคะแนนเสียงจากคนรุ่นใหม่ที่มี “มีความสุขกับการใช้เทคโนโลยี” ในเวลาเพียง 2 เดือน หลังจากนั้น พบว่ามีประชาชนกัมพูชาเข้าไปแสดงความนิยมชมชอบเฟซบุ๊กของเขาถึง 181,909 คน ขณะที่เฟซบุ๊กของนายกรัฐมนตรีฮุน เซนซึ่งเปิดตามมา มีผู้นิยมชมชอบ 76,263 คน และเมื่อมีการสำรวจอีกครั้งในเดือนกุมภาพันธ์ 2014 มีผู้นิยมชมชอบเฟซบุ๊กของนายสม รังสีเพิ่มขึ้นเป็น 429,085 คน ส่วนของนายกรัฐมนตรีฮุน เซนเพิ่มขึ้นเป็น 194,791 คน เฟซบุ๊กของนักการเมืองที่ได้รับความนิยมเป็นอันดับ 3 คือเฟซบุ๊กของนายกิม สกขา รองหัวหน้าพรรคสงเคราะห์ชาติ ส่วนใหญ่ของผู้ที่เข้าไปแสดงความนิยมชมชอบเฟซบุ๊กทั้งสามคือเยาวชน (Greenwood, 2013; Thun, 2013; Hoi, 2014)

คนรุ่นใหม่ใช้กำลังเข้าดูเฟซบุ๊กของนายกรัฐมนตรีระหว่างรับประทานอาหารเช้า
 ในร้านกาแฟแห่งหนึ่งกลางกรุงพนมเปญ
 ที่มา : <http://www.voanews.com/a/urban-cambodians-embrace-digital-lifestyle/3361513.html>

การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในสื่อสังคมจะปรากฏทั้งในเฟซบุ๊กของพรรคการเมือง และนักการเมืองและในเฟซบุ๊กส่วนตัวของประชาชน รวมทั้งในเว็บไซต์ของสื่อและองค์กรเอกชนอื่นๆ ด้วย เช่น หลังจากที่มีคณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการเลือกตั้งอย่างไม่เป็นทางการ นายสม ริงสี แสดงการไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งโดยเขียนในเฟซบุ๊กของเขาว่าการรับประกาศผลการนับคะแนนอย่างไม่เป็นทางการแสดงว่า คณะกรรมการการเลือกตั้งน่าจะถูกกดดันจากผู้มีอำนาจ ในเวลาไม่นานก็มีผู้เข้าไปแสดงความชื่นชอบ แสดงความคิดเห็น และส่งต่อข้อความเหล่านั้นมากมายจนนักวิเคราะห์เห็นว่าเกิดเป็น “การชุมนุมออนไลน์” เพื่อประท้วงความผิดปกติในการเลือกตั้ง ซึ่งขยายตัวมากขึ้นและกว้างขวางออกไปเรื่อยๆ (Kasztelan, 2013)

ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมของเยาวชนกัมพูชานั้น นอกเหนือจากการรับ-ส่งข่าวสารข้อมูล แสดงความนิยมชมชอบ และแสดงทัศนคติสนับสนุน-โต้แย้งแล้ว คนรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งยังทำหน้าที่เป็นนักข่าวพลเมืองโดยการถ่ายภาพหรือคลิปวิดีโอและรายงานข่าวเหตุการณ์ทางการเมืองที่ได้ประสบลงในเฟซบุ๊กของตน เพื่อให้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางในสังคมต่อไป เช่น เมื่อเข้าร่วมการรณรงค์หาเสียงก่อนการเลือกตั้ง เยาวชนทั้งกลุ่มที่สนับสนุนพรรครัฐบาลและกลุ่มที่สนับสนุนพรรคฝ่ายค้านต่างถ่ายภาพและคลิปวิดีโอกิจกรรมการหาเสียงเผยแพร่ทางเฟซบุ๊กส่วนตัว รวมทั้งมีการทำนายผลการเลือกตั้งและถ่ายคลิปชักชวนเพื่อนฝูงและคนรู้จักให้ออกไปเลือกตั้ง ในวันเลือกตั้ง เมื่อเกิดความวุ่นวายจากการปะทะกันระหว่างผู้ที่ตั้งใจออกมาใช้สิทธิแต่หาซื้อตนเองไม่พบในบัญชีรายชื่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำให้สถานที่ราชการและรถตำรวจถูกทำลายเสียหายและมีผู้บาดเจ็บ ภาพและคลิปวิดีโอที่บันทึกเหตุการณ์ความรุนแรงนี้ก็ปรากฏในเฟซบุ๊กอย่างทันเหตุการณ์โดยมีการรับชม ส่งต่อ และแสดงทัศนวิจารณ์ตามมามากมาย (Woodside, 2013)

หนุ่มสาวผู้สนับสนุนพรรคสงเคราะห์ชาติใช้แท็บเล็ตและโทรศัพท์
บันทึกกิจกรรมการหาเสียงของพรรค

ที่มา: <http://www.voanews.com/a/youth-showing-more-political-engagement-as-electionapproaches/1699953.html>

กิจกรรมที่ประชาชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะนักข่าวพลเมืองทำให้เกิดปรากฏการณ์น่าสนใจขึ้นคือ การเกิดเยาวชนนักเคลื่อนไหวทางการเมืองซึ่งมีบทบาทนำในการทำกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ เช่นกรณีของ ธี โสวัณณา นักเรียนหญิงชั้นมัธยมปลายอายุเพียง 18 ปีจากกัมปงจาม ซึ่งเริ่มต้นจากการติดตามข่าวสารของพรรคฝ่ายค้าน จนมองเห็นความผิดปกติหลายอย่างในการทำงานของรัฐบาล จึงร่วมกับเพื่อนที่เป็นน้องชายของส.ส.พรรคสงเคราะห์ชาติเปิดเฟซบุ๊กชื่อว่า I Love Cambodia Hot News เขียนความเห็น วิเคราะห์วิจารณ์ อัปเดตคลิปเสียง และอัปเดตคลิปวิดีโอที่มีเนื้อหาเป็นการต่อต้านและโจมตีรัฐบาลลงในเฟซบุ๊กเกี่ยวกับปัญหาสำคัญๆ เช่น ความขัดแย้งเรื่องที่ดิน สภาพการทำงานที่ลำบากของกรรมกรโรงงานตัดเย็บ ปัญหาเรื่องเขตแดน กัมพูชา-เวียดนาม ต่อมาเมื่อเธอมีเฟซบุ๊กของตัวเอง (<http://www.facebook.com/thy.sovantha.3?fref=ts>) ก็มีคนติดตามเธอกว่าสองแสนคน โสวัณณาใช้เฟซบุ๊กชักชวนคนรุ่นใหม่จำนวนมากให้เข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและกิจกรรมด้านมนุษยธรรมอื่นๆ ทั้งยังเข้าร่วมปราศรัยและเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่อต้านรัฐบาล จนทำให้เธอกลายเป็นที่รู้จักทั่วประเทศ (**เมธวัชรวิญญูบิณ** **ธี โสวัณณา**, ๒๐๑๖)

ธี โสวัณณธาดำฉายาคลิปวิดีโอที่หลักเขตแดนกัมพูชา-เวียดนามขณะเข้าร่วมทำกิจกรรมทางการเมือง
กับพรรคสงเคราะห์ชาติที่จังหวัดสวายเรียง
ที่มา : www.cambodiadaily.com/news/the-rise-and-revolt-of-rescue-girl-thy-sovantha-115052/

การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคม เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นาน แต่มีอิทธิพลสำคัญยิ่งต่อการเมืองกัมพูชา ทำให้ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนซึ่งก่อนหน้าทศวรรษที่ 2010 ไม่ใช่กลุ่มที่สนใจเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมืองมากนัก กลายเป็นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นยิ่งกว่ากลุ่มใด ปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ขึ้นจะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในหัวข้อถัดไป

ปัจจัยที่สนับสนุนการเกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่

ปัจจัยสำคัญประการแรกที่สนับสนุนวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนคือการที่ พรรคประชาชนกัมพูชาและนายกรัฐมนตรีฮุน เซนปกครองกัมพูชามายาวนานกว่า 30 ปี จนเกิดความเหลิงอำนาจ ไม่รับฟังเสียงประชาชน และใช้อำนาจจัดการกับฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองและประชาชนผู้เห็นต่างด้วยความรุนแรง ทั้งการข่มขู่คุกคาม ทำร้าย สังหาร รวมทั้งใช้กระบวนการทางนิติบัญญัติและยุติธรรม เช่น การออกกฎหมายห้ามการชุมนุมประท้วงในที่สาธารณะยกเว้นในที่ซึ่งจัดให้เป็นที่ชุมนุมตามกฎหมายเท่านั้น ในด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลยังดำเนินนโยบายที่สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยเฉพาะคนชั้นล่างเพื่อประโยชน์ของตนเอง ครอบครัว และพวกพ้อง กรณีที่เห็นชัดที่สุดคือการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตด้วยการให้สัมปทานที่ดินเศรษฐกิจใหม่แก่บริษัทต่างชาติและนายทุนกัมพูชาที่ใกล้ชิดกับผู้นำรัฐบาลเพื่อลงทุนด้านการเกษตรและอสังหาริมทรัพย์ ส่งผลกระทบต่อประชาชนที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยโดยรัฐบาลไม่รับผิดชอบต่อปัญหาความขัดแย้งที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ มีการประมาณการว่ารัฐบาลได้ให้สัมปทานที่ดินเศรษฐกิจใหม่กว่า 3 ล้านเฮกตาร์หรือประมาณร้อยละ 16.6 ของที่ดินทั้งประเทศ ทำให้มีประชาชนได้รับผลกระทบประมาณ 7 แสนคน (CCHR, 2013)

แม้รัฐบาลจะทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตและสังคมมีความมั่นคง แต่เศรษฐกิจที่เจริญเติบโตในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้ทำให้เกิดคนรวยที่กำจัดวงอยู่เฉพาะในกลุ่มนายทุน นักธุรกิจรายใหญ่ที่เป็นพวกพ้องของรัฐบาล รวมไปถึง

ถึงผู้นำในรัฐบาลและในกองทัพเท่านั้น ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ยังยากจนมาก มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่รุนแรงในทุกภาคส่วนของรัฐบาล ระบบอุปถัมภ์มวลชนด้วยการ “ให้ของขวัญ” แก่ประชาชนยิ่งเสริมให้มีการคอร์รัปชันมากขึ้นไปอีก เนื่องจากข้าราชการที่ไม่ได้มีเงินเดือนสูงนัก ต้องแบ่งรายได้ของตนส่วนหนึ่งบริจาคเข้าสนับสนุนพรรค เงินบริจาคจำนวนมหาศาลที่กัมพูชาได้รับจากนานาชาติทุกปีลงไปถึงประชาชนน้อยมากและไม่ได้เข้าไปช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาชนบทซึ่งเป็นประชากร 4 ใน 5 ของประเทศให้ดีขึ้น คนจำนวนมากยังไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ ประชาชนที่ทำงานในเมืองไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ ครู หรือผู้ใช้แรงงานต้องรับภาระค่าครองชีพสูง แต่ค่าแรงต่ำ เช่น ในช่วงต้นปี 2013 คนงานในโรงงานอุตสาหกรรมได้รับค่าแรงเพียงเดือนละ 61 เหรียญสหรัฐ ไม่ต่างจากครูระดับประถมศึกษาที่ได้เงินเดือนเพียงเดือนละ 72 เหรียญสหรัฐ (ค.บ.ส.ย., ๒๐๑๔)

ด้วยพฤติกรรมเหล่านี้ เมื่อมีการจัดทำดัชนีการจัดอันดับความเป็นประชาธิปไตย ในปี 2010 กัมพูชาถูกจัดอยู่ในลำดับ 100 จากทั้งหมด 167 ประเทศ ได้คะแนน 4.87 จาก 10 คะแนน การที่รัฐบาลครอบงำและควบคุมสื่ออย่างเข้มงวดทำให้พรรคฝ่ายค้าน ภาคประชาสังคม และประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมและหันมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ บนท้องถนนและพื้นที่สาธารณะอื่นๆ การชุมนุมประท้วงสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนขาดสื่อกลางอย่างอื่นในการแสดงความคิดเห็นและแสดงความไม่พอใจไปยังรัฐบาล ประชาชนจึงมองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยไปใช้สิทธิเลือกตั้งคือการต่อสู้กับปัญหาภายในประเทศ เป็นการไปออกเสียงเพื่อเปลี่ยนผู้นำที่ครองอำนาจมายาวนานจนเหลืออำนาจและกดขี่ประชาชน

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือการเติบโตของสื่อสังคม เมื่อพิจารณาในระดับสากล เทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคมของกัมพูชาอาจมีขนาดค่อนข้างเล็กทั้งในด้านพื้นที่และจำนวนประชากร อีกทั้งกัมพูชายังมีระดับความยากจนสูงมาก แต่ในไม่กี่ปีที่ผ่านมาเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคมมีการขยายตัวอย่างมีนัยยะสำคัญ ในกัมพูชาเริ่มมีการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นครั้งแรกในค.ศ.1997 ในรูปของความช่วยเหลือจากประเทศแคนาดา แต่อัตราค่าบริการสูงมาก (ประมาณ 8.5 เหรียญสหรัฐ/ชั่วโมง) ต่อมากัมพูชาได้รับความช่วยเหลือจากเยอรมนีและญี่ปุ่นในการวางสาย fiber optic และโครงข่าย “information superhighway” ตั้งแต่วางกลางทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมากัมพูชาจึงมีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อใช้งานอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดี ทำให้ต่อมาตลาดอินเทอร์เน็ตจึงเข้าสู่ภาวะการเติบโตอย่างรวดเร็วอย่างเต็มตัว ดังพบว่า ในค.ศ.2012 มีผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตถึง 27 ราย และมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตประมาณ 2.7 ล้านคน และเพิ่มเป็น 3.8 ล้านคนปี 2013 โดยเยาวชนคนรุ่นใหม่เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้งานสูงกว่าผู้ใช้งานกลุ่มอื่น และนิยมใช้ผ่านอุปกรณ์สื่อสารแบบดิจิทัลคือโทรศัพท์เคลื่อนที่อัจฉริยะและแท็บเล็ตมากกว่าที่ suonอกเหนือไปจากการใช้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนตัวที่บ้าน สำนักงาน ร้านกาแฟที่ให้บริการไวไฟฟรี และในร้านบริการอินเทอร์เน็ต (CDC, 2013; Greenwood, 2013; Bon, 2013) ในช่วงทศวรรษที่ 1990 ระบบโทรศัพท์พื้นฐานในกัมพูชาเสื่อมโทรมและมีขีดจำกัดมาก เพราะการผ่านสมัยเขมรแดงและสงครามกลางเมืองที่ต่อเนื่องมายาวนานทำให้การวางสายเคเบิลใต้ดินทำได้ลำบาก

เนื่องจากประเทศยังเต็มไปด้วยกับระเบิด การลงทุนในธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคมจึงเน้นไปที่ระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นหลัก ความนิยมในการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้จำนวนหมายเลขโทรศัพท์เคลื่อนที่ในกัมพูชาเพิ่มสูงขึ้นมาก การสำรวจในปี 2013 พบว่ามีผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในกัมพูชา 20 ล้านหมายเลขจากประชากรประมาณ 15 ล้านคน มีบริษัทที่ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ประมาณ 8 บริษัท แข่งขันกันหาลูกค้าโดยทำการส่งเสริมการขายด้วยวิธีต่างๆ รวมทั้งการลดราคาค่าเครื่องโทรศัพท์ และการให้บริการอินเทอร์เน็ตในราคาถูกๆ คือประมาณ 5-8 เหรียญสหรัฐต่อเดือน ทำให้ประชาชนทุกระดับชั้นสามารถเป็นเจ้าของโทรศัพท์และใช้อินเทอร์เน็ตได้ (Bon, 2014)

การให้บริการอินเทอร์เน็ตที่สะดวก ราคาไม่แพง และครอบคลุมทั่วประเทศเปิดโอกาสให้ชาวกัมพูชา โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ได้เข้าถึงสื่อสังคมต่างๆ เช่น ยูทูบ ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม และที่สำคัญที่สุดคือเฟซบุ๊ก ซึ่งได้รับความนิยมสูงดังพบว่ามีบัญชีผู้ใช้เฟซบุ๊กในกัมพูชา 742,220 บัญชีในช่วงปลายค.ศ. 2012 โดยร้อยละ 50 ของผู้ใช้นี้อายุ 18-24 ปี และร้อยละ 28 มีอายุ 25-34 ปี เมื่อถึงค.ศ. 2014 จำนวนผู้ใช้เฟซบุ๊กเพิ่มขึ้นเป็น 1,420,000 บัญชี ร้อยละ 81 ใช้ผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Internet World Stats, 2013; Hoi, 2014) การใช้สื่อสังคม โดยเฉพาะเฟซบุ๊กมีส่วนสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนกัมพูชาเนื่องจากเฟซบุ๊กมีคุณสมบัติเด่นคือมีกลุ่มผู้รับที่แน่นอน ความเร็วสูง ราคาถูก และไม่มีอุปสรรคทางภาษา แม้ผู้ใช้ที่ไม่รู้ภาษาอังกฤษก็ยังสามารถใช้เฟซบุ๊กในภาษาเขมรได้ด้วยระบบ Unicode เฟซบุ๊กจึงช่วยให้ชาวกัมพูชามีช่องทางเพิ่มขึ้นในการเข้าถึงข่าวสารทางการเมืองทั้งข่าว ภาพ และคลิปวิดีโอที่ค่อนข้างรวดเร็วทันเหตุการณ์และช่วยพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองได้อย่างแม่นยำตรง เมื่ออินเทอร์เน็ตและเฟซบุ๊กได้รับความนิยมมากขึ้น สื่อกระแสหลัก เช่นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในกัมพูชาก็เริ่มนำเสนอข่าวผ่านทางออนไลน์ด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ The Phnom Penh Post มีเว็บไซต์เมื่อปี 2009 และมีเฟซบุ๊กในปี 2010 ส่วน The Cambodia Daily มีเว็บไซต์ในปี 2011 และมีเฟซบุ๊กในปี 2013 ทั้งสองฉบับได้รับการตอบรับดีจากคนรุ่นใหม่ มีทั้งการส่งต่อข่าวและเข้าไปแสดงความคิดเห็นวิจารณ์รัฐบาล การที่รัฐบาลไม่ได้ควบคุมจำกัดการใช้หรือเข้ามาตรวจสอบเนื้อหา เฟซบุ๊กจึงกลายเป็นแหล่งข้อมูลหลักที่ให้ข้อมูลทางการเมืองที่เป็นอิสระ (Greenwood, 2013) ผู้ใช้สามารถรับข้อมูลที่ทันเหตุการณ์โดยตรงจากแหล่งข่าวออนไลน์และแหล่งข่าวทางเลือก โดยเฉพาะข้อมูลที่ไม่ได้มีการนำเสนอในสื่อกระแสหลัก เช่น ชาวกัมพูชาจำนวนมากรับทราบข่าวการเดินทางกลับประเทศของสม รังสีในวันที่ 19 กรกฎาคม 2013 ผ่านโทรทัศน์ BBC และเฟซบุ๊กของหนังสือพิมพ์ The Cambodia Daily และส่งต่อๆ กันไปผ่านผู้ใช้เฟซบุ๊กในกัมพูชา ในขณะที่ข่าวนี้ไม่มีปรากฏในช่องโทรทัศน์กัมพูชาและหนังสือพิมพ์ภาษาเขมรเลย (Aun and Hruby, 2013)

นอกจากนั้น เฟซบุ๊กยังทำหน้าที่เป็นเวทีซึ่งให้พื้นที่อย่างไม่มีขีดจำกัดแก่คนรุ่นใหม่ในการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนทัศนะเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ทางการเมืองอย่างเปิดเผยโดยไม่ต้องหวาดกลัว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่กึ่งส่วนตัวกึ่งสาธารณะ และสามารถใช้นามแฝงได้เมื่อต้องการแสดงความคิดเห็น เช่นพบว่าเมื่อเกิดกรณีพิพาทในการเลือกตั้ง คือมีบุคคลผู้หนึ่งซึ่งเชื่อกันว่าเป็นชาวเวียดนาม แต่สามารถไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ คลิป

วิถีทัศน์ชาวเวียดนามไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงนี้มีผู้ส่งต่อกว่า 3,000 ครั้งและมีการแสดงความคิดเห็นอย่างรุนแรงมากมายในเวลาอันรวดเร็ว (Woodside, 2013) งานศึกษาชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับสื่อในกัมพูชา (LICAHO, 2008) พบว่าประชาชนชาวกัมพูชาส่วนใหญ่สนใจปัญหาการเมืองแต่ไม่กล้าแสดงออกซึ่งความสนใจและความคิดเห็นในที่สาธารณะ เพราะรู้สึกไม่ปลอดภัยเนื่องจากพบเห็นการที่นักหนังสือพิมพ์หรือนักกิจกรรมทางสังคมและการเมืองถูกสังหาร ถูกทำร้ายหรือถูกดำเนินคดีอย่างรุนแรงจากการวิจารณ์รัฐบาลอยู่บ่อยครั้ง อีกทั้งยังไม่กล้าแสดงออกเพราะมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจผู้ฟัง ทำให้การแสดงออกและการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ โดยประชาชนส่วนใหญ่เลือกที่จะปิดปากเงียบเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ เห็นได้ชัดว่าการที่รัฐบาลควบคุมสื่อกระแสหลักอย่างเข้มงวดนอกจากจะทำให้ชาวกัมพูชาไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองที่เที่ยงตรงและพอเพียงแล้ว สื่อยังไม่ได้มีบทบาทในการเป็นเวทีสาธารณะซึ่งประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิเคราะห์สถานการณ์หรือปัญหาทางการเมืองได้อย่างเสรีโดยไม่ต้องหวั่นเกรงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิต การเติบโตของสื่อสังคมในกัมพูชาช่วยลดความรู้สึกหวาดกลัวนี้ลงและเปิดช่องให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนสามารถรับ-ส่งข้อมูล วิเคราะห์ถกเถียง และแสดงจุดยืนทางการเมืองได้อย่างเปิดเผย

ในอีกแง่หนึ่ง ความแพร่หลายของอินเทอร์เน็ตและเฟซบุ๊กถือเป็นการท้าทายการให้ข่าวสารทางการเมืองเพียงด้านเดียวหรือการโฆษณาชวนเชื่อของพรรคประชาชนกัมพูชา เยาวชนรุ่นใหม่ใช้สื่อสังคมรับข่าวสารข้อมูลที่ทันสมัย แสดงความคิดเห็นของตนไปยังรัฐบาล และแลกเปลี่ยนทัศนะกันในกลุ่มอย่างแข็งขัน ยิ่งไปกว่านั้นยังบอกข้อมูลที่ได้รับต่อแก่รุ่นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในครอบครัวด้วย ส่วนประชาชนในชนบท ความนิยมในการใช้โทรศัพท์อัจฉริยะช่วยให้ขอบฟ้าของพวกเขาขยายกว้างออกไปจากขอบเขตของหมู่บ้าน ทำให้คนในชนบทเกิดความเข้าใจว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เช่น การถูกยึดที่ดินทำกิน การตัดไม้ทำลายป่า หรือ การทุจริตติดสินบน เป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่ที่สร้างความร่ำรวยมหาศาลให้กับคนกลุ่มหนึ่ง และละเลยความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนทั่วไป แรงงานรุ่นใหม่ซึ่งออกจากท้องถิ่นไปทำงานในเมืองหรือในต่างประเทศก็มีบทบาทมากในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจและทัศนะก้าวหน้าไปสู่ชนบทผ่านเทคโนโลยีอันทันสมัยสมัยใหม่ การรับรู้ความล้มเหลวของรัฐบาลผ่านสื่อสมัยใหม่มีผลสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวชนบท ทำให้ประชาชนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดความไม่ไว้วางใจหรือหมดความเชื่อมั่นในสถาบันของรัฐและอำนาจในท้องถิ่นและมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงผ่านการใช้สิทธิเลือกตั้ง (Chheang, 2015)

ต้องยอมรับว่า นายสม ริงสีและพรรคสงเคราะห์ชาติ ซึ่งมีความตระหนักในพลานุภาพของสื่อสังคมอย่างอินเทอร์เน็ตและเฟซบุ๊ก เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้สื่อสังคมเป็นเครื่องมือในการนำเสนอนโยบายของพรรคและแสดงวิสัยทัศน์ของผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อสร้างคะแนนนิยม เผยแพร่ข้อมูลและข้อเท็จจริงทางการเมืองที่ทันต่อเหตุการณ์และมีประสิทธิภาพในการทำลายความน่าเชื่อถือของรัฐบาล รวมทั้งใช้ระดมพลประชาชนให้ออกมาร่วมกิจกรรมทางการเมืองเพื่อสนับสนุนพรรคและต่อต้านรัฐบาลด้วย อาจกล่าวได้ว่าพรรคฝ่ายค้านถูกบังคับโดยทางอ้อมจากรัฐบาลให้ใช้สื่อสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญในทุกขั้นตอนของการเลือกตั้งและการดำเนินกิจกรรมทาง

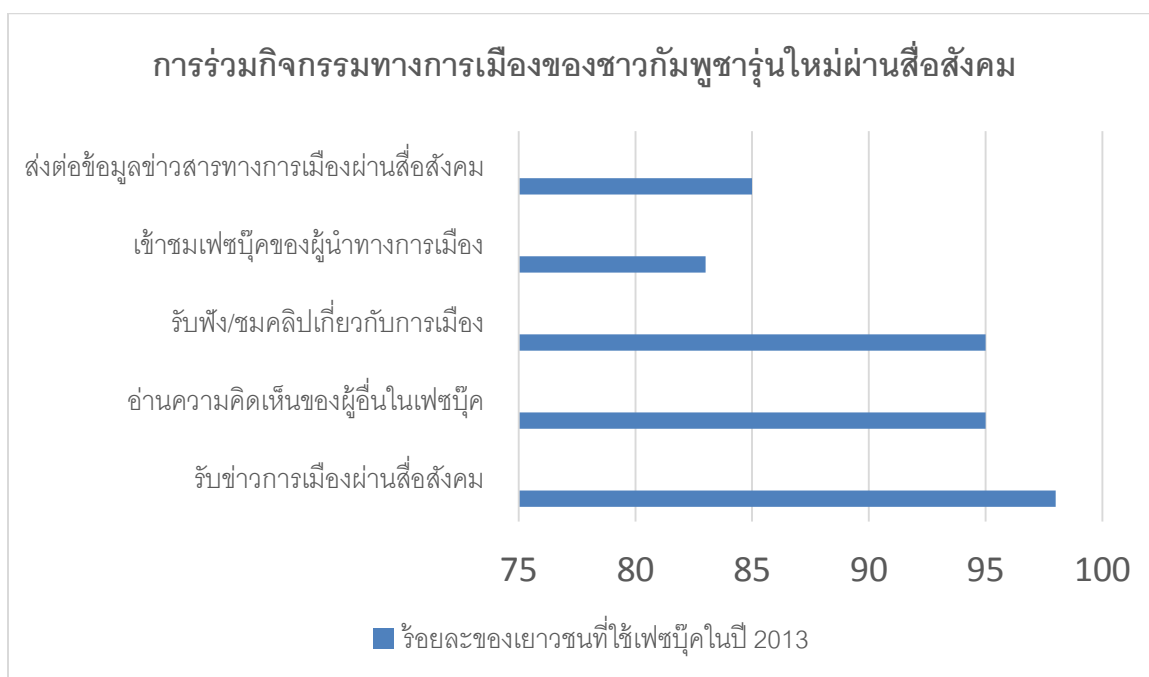
การเมือง ซึ่งประสบความสำเร็จเกินความคาดหมาย ก่อนที่สม ริงส์จะได้รับพระราชทานอภัยโทษและเดินทางกลับมากรุงเทพฯ ผู้สนับสนุนพรรคสามารถติดต่อสื่อสารปัญหาต่างๆ กับเขาได้โดยตรงผ่านเฟซบุ๊ก ทั้งยังเปิดพื้นที่ให้ผู้สนับสนุนพรรคได้เข้ามาอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ สองเดือนก่อนการเลือกตั้ง เขาใช้เฟซบุ๊กนัดการชุมนุมล่วงหน้าหากการเลือกตั้งมีความผิดปกติ²⁷ และ วางแผนที่จะจัดเยาวชนผู้สนับสนุนพรรคไปประจำตามหน่วยเลือกตั้งเพื่อรายงานผลการนับคะแนนสดทางโทรศัพท์รวมทั้งถ่ายทอดสดผลการนับคะแนนทางเฟซบุ๊กไลฟ์ (Kate, 2013)

เมื่อสม ริงส์ได้รับพระราชทานอภัยโทษและเดินทางกลับมากรุงเทพฯ ก่อนการเลือกตั้งเพียง 9 วัน พรรคสงเคราะห์ชาติและผู้สนับสนุนได้ใช้สื่อสังคมในการส่งข้อมูลและนัดหมายผู้สนับสนุนพรรคไปให้การต้อนรับเขาที่สนามบิน การนัดหมายผ่านสื่อสังคมในเวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมงก่อนเขาจะเดินทางมาถึง สามารถดึงดูดผู้สนับสนุนให้ออกมาต้อนรับเขาเต็มท้องถนนมากถึง 200,000 คน ทำให้ขบวนแห่ต้อนรับเขาในเส้นทางยาว 10 กิโลเมตรจากสนามบินไปจนถึงเข้าสู่ใจกลางกรุงเทพมหานครใช้เวลายาวนานถึง 5 ชั่วโมง (Strangio, 2014) เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวกัมพูชาเกิดความตื่นตัวที่จะติดตามการปรากฏตัวและการรณรงค์หาเสียงของเขาในพื้นที่จังหวัดสำคัญ เช่น เสียมเรียบ บ๊องเตีย ยะเยียนเจีย และกำปงจาม ไม่ว่าจะโดยการเข้าร่วมฟังการปราศรัยหรือการติดตามผ่านสื่อสังคมอย่างใกล้ชิด จนกล่าวได้ว่า ก่อนถึงวันเลือกตั้ง พรรคสงเคราะห์ชาติประสบความสำเร็จในการเพิ่มจำนวนผู้สนับสนุนพรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สนับสนุนรุ่นเยาว์ ด้วยการเข้าถึงมวลชนผ่านประดิษฐ์กรรมสมัยใหม่ จนมีผู้ให้สมญาพรรคว่า “พรรคเฟซบุ๊ก” (Prak, 2013; Kung, 2013)

เมื่อถึงวันเลือกตั้ง พรรคสงเคราะห์ชาติก็ใช้เฟซบุ๊กเป็นหลักในการเชิญชวนประชาชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ให้ออกมาใช้สิทธิ และรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งอย่างทันเหตุการณ์โดยตลอด ทำให้พรรคประชาชนกัมพูชาต้องดำเนินการเช่นเดียวกัน ถึงจะปรากฏชัดว่าพรรคประชาชนกัมพูชาไม่สามารถรายงานสถานการณ์ได้ทันเหตุการณ์เท่าพรรคสงเคราะห์ชาติ (Greenwood, 2013) เมื่อการเลือกตั้งเสร็จสิ้นลง สม ริงส์ปฏิเสธผลการเลือกตั้งที่พรรคประชาชนกัมพูชาชิงประกาศชัยชนะ โดยชี้ให้เห็นผ่านเฟซบุ๊กว่ามีความผิดปกติเกิดขึ้นมากและมีการโกงการเลือกตั้ง พร้อมไปกับการเรียกร้องให้ประชาชนออกมาร่วมในการชุมนุมเพื่อคืนความเป็นธรรมให้กับผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง มีรายงานว่าภาพและคลิปวิดีโอเกี่ยวกับความผิดปกติในการเลือกตั้งที่เผยแพร่ไปอย่างรวดเร็วผ่านเฟซบุ๊ก ยูทูบ ทวิตเตอร์ และสื่อสังคมอื่นๆ ทำให้ประชาชนไปร่วมการชุมนุมประท้วงผลการเลือกตั้งที่พรรคสงเคราะห์ชาติจัดมากกว่าที่คาดเอาไว้ (Fuller, 2013 b) และเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการชุมนุมประท้วงรัฐบาลที่ดำเนินมาตลอดครึ่งหลังของปี 2013 ต่อเนื่องไปจนตลอดปี 2014

²⁷ สม ริงส์กล่าวว่า “เฟซบุ๊กจะเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองกัมพูชา และเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้ที่อาศัยความโปร่งใสไปสู่ชัยชนะ ทำให้พลังประชาธิปไตยมีความเข้มแข็งอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ถ้าพรรครัฐบาลโกงการเลือกตั้งแบบที่เคยทำมาในอดีต จะมีการต่อต้านและประท้วงอย่างรุนแรงซึ่งจะส่งผลอันเกินคาดหมาย” (Kate, 2013)

การเข้าถึงมวลชนผ่านประดิษฐ์กรรมสมัยใหม่อย่างเข้มข้นของพรรคสังเคราะห์ชาตินอกจากจะทำให้พรรคได้คะแนนเสียงเพิ่มขึ้นอย่างมาก ยังทำให้พรรคการเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะพรรคประชาชนกัมพูชาต้องหันมาใช้สื่อสังคมในการดำเนินการทางการเมืองด้วย อันส่งผลให้วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนกัมพูชาเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ความสำเร็จของพรรคสังเคราะห์ชาติในแง่ที่ยืนยันได้จากงานศึกษาของธุน วิระ (Thun, 2014) ซึ่งสำรวจพฤติกรรมการใช้เฟซบุ๊กของชาวกัมพูชารุ่นใหม่อายุระหว่าง 18 – 30 ปีและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ธุนพบว่าเยาวชนกัมพูชาซึ่งมีบัญชีเฟซบุ๊กได้รับข่าวทางการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้ง การชุมนุมประท้วง การทุจริตคอร์รัปชัน การละเมิดสิทธิมนุษยชน และปัญหาสังคมการเมืองอื่นๆ ผ่านสื่อสังคมมากถึงร้อยละ 98 ในขณะที่รับผ่านสื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ร้อยละ 19 และผ่านสื่อวิทยุเพียงร้อยละ 15

จากแผนภูมิข้างต้น เห็นได้ว่า เยาวชนที่ใช้เฟซบุ๊กถึงร้อยละ 95 อ่านสเตตัสหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองที่ผู้อื่นโพสต์ลงในเฟซบุ๊ก และรับชมคลิปวิดีโอที่เกี่ยวกับการเมือง ส่วนการร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง แม้จะน้อยกว่าแต่ก็นับว่าสูงมากเมื่อพิจารณาว่าลักษณะเช่นนี้แทบไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต

การศึกษาของธุน (Thun, 2014) ยังพบอีกว่า คนรุ่นใหม่ซึ่งมีบัญชีเฟซบุ๊กในปี 2013 ออกไปเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ.2008 เพียงร้อยละ 34 ในขณะที่ออกไปการเลือกตั้งค.ศ. 2013 ถึงร้อยละ 87 โดยร้อยละ 80 ได้ชักชวนเพื่อนหรือคนรู้จักให้ออกไปเลือกตั้งด้วย และร้อยละ 74 ยอมรับว่าสื่อสังคมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจไปเลือกตั้ง ข้อค้นพบของธุนสอดคล้องกับการสำรวจของ International Republican Institute เมื่อค.ศ.2014 ที่พบว่าคนรุ่นใหม่ถึงร้อยละ 87 ออกไปเลือกตั้งในค.ศ.2013 (IRI, 2014 อ้างถึงใน Thun, 2014)

ในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการชุมนุมประท้วง ธุนพบว่าเยาวชนที่ใช้เฟซบุ๊กไม่เคยไปร่วมการชุมนุมประท้วงก่อนปี 2013 ถึงร้อยละ 76 ในขณะที่ร้อยละ 37 เข้าร่วมการชุมนุมประท้วงในปี 2013²⁸ โดยร้อยละ 67 ของผู้ไปร่วมการประท้วงเห็นว่าเฟซบุ๊กมีอิทธิพลสำคัญต่อการเข้าร่วมชุมนุม ธุนยังพบอีกว่า คนรุ่นใหม่ถึงร้อยละ 85 เชื่อว่าเฟซบุ๊กให้โอกาสและเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมือง และแสดงความคิดเห็นทางการเมืองกับเพื่อนและประชาชนคนอื่นๆ โดยเยาวชนจำนวนไม่น้อยกล้าแสดงความเห็นโดยไม่มี ความหวาดกลัว ในขณะที่ยังมีจำนวนหนึ่งที่ยอมรับว่า แม้จะสนใจการเมือง แต่ก็ยังไม่กล้าแสดงออกโดยการกดไลค์ การโพสต์แสดงความเห็น หรือการเข้าร่วมวงสนทนาออนไลน์เนื่องจากยังรู้สึกไม่ปลอดภัยเกรงว่าจะเป็นการเปิดเผยตัวตนอันจะนำไปสู่อันตรายและทำให้เสียเพื่อน (Thun, 2014)

งานของธุนช่วยยืนยันให้เห็นว่าสื่อสังคมมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเปิดโอกาสและกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่างๆ หากไม่มีพื้นที่สื่อสังคม คงเป็นไปได้ที่พรรคการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายค้านจะสามารถเข้าถึงและสื่อสารกับเยาวชนและระดมคนรุ่นใหม่ให้มาเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองได้เป็นจำนวนมากอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นมาใช้สิทธิ์เลือกตั้งหรือมาร่วมชุมนุมทางการเมือง นอกจากนั้นประชาชนก็คงไม่มีเวทีในการทำกิจกรรมทางการเมืองออนไลน์ซึ่งเป็นหัวใจหลักที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองอื่นๆ ต่อมาจนเกิดเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ขึ้น

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนคือการเติบโตของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรพัฒนาเอกชนและสหภาพแรงงาน คณะกรรมการความร่วมมือเพื่อกัมพูชา (Cooperation Committee for Cambodia) ให้ข้อมูลว่า ในค.ศ.2013 มีองค์กรพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียนในกัมพูชาประมาณ 3,500 องค์กรแม้จะมีไม่ถึงครึ่งที่ยังดำเนินการอยู่ นับได้ว่า กัมพูชามีจำนวนองค์กรพัฒนาเอกชนต่อจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 2 ของโลก การเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชนในกัมพูชาเริ่มขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1980 หลังจากเขมรแดงถูกโค่นอำนาจโดยมีองค์กรการกุศลนานาชาติเพียง 3 องค์กรเท่านั้นที่กล้าเข้าไปดำเนินการช่วยเหลือประชาชน ช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 หลังจากมีการลงนามในสนธิสัญญาปารีสซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นยุคสมัยของการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศพร้อมไปกับกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในกัมพูชาถือเป็นช่วงแห่งการเติบโตขององค์กรพัฒนาเอกชนในกัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจาก UNTAC เข้ามาดำเนินการจัดการเลือกตั้ง องค์กรนานาชาติก็หมดความหวาดกลัวและหลั่งไหลเข้ามาในกัมพูชาพร้อมๆ กับการเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศ (Domashneva, 2013) องค์กรเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยและสร้างความตระหนัก ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง และเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมา สภาพถนนที่ดีขึ้น ระบบการสื่อสารที่ทันสมัยและสะดวกสบายขึ้น และการกระจายอำนาจได้ทำให้ภาคประชาชนสามารถเข้าถึงประชาชนในท้องถิ่นได้มากขึ้น เกิดองค์กรเอกชน

²⁸ ธุนอธิบายว่า คนรุ่นใหม่ซึ่งใช้เฟซบุ๊กจำนวนมากเป็นข้าราชการซึ่งไม่สามารถแสดงจุดยืนทางการเมืองออกมาได้อย่างเปิดเผยผ่านการชุมนุมประท้วงรัฐบาล ในขณะที่อีกจำนวนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนซึ่งหน่วยงานมีคำสั่งห้ามไม่ให้เข้าร่วมการชุมนุมทางการเมือง (Thun, 2014)

ซึ่งมีฐานอยู่ในชุมชนขึ้นเป็นจำนวนมาก องค์กรเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการปกป้องผลประโยชน์ของท้องถิ่น แม้จะต้องเผชิญกับการข่มขู่คุกคามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ช่วยทำให้ประชาชนลดความหวาดกลัวผู้มีอำนาจอิทธิพลในท้องถิ่นลง ขณะเดียวกันก็มีความรู้เท่าทันต่อการเมืองและเหตุการณ์บ้านเมืองเพิ่มมากขึ้น (Un, 2013)

ปัจจัยสำคัญประการสุดท้ายที่สนับสนุนให้เกิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนกัมพูชา คือกระแสของการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์ และการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกของกัมพูชา คนรุ่นใหม่ที่เป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 คือคนที่เกิดหลังจากยุคเขมรแดง คือเกิดในช่วงทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ช่วงเวลาที่คนรุ่นนี้เติบโตมาเป็นช่วงเวลาที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายอย่างทั้งในประเทศกัมพูชาเอง ในระดับภูมิภาค และในระดับโลก การสิ้นสุดของสงครามเย็นทำให้ชาติในโลกเสรีตะวันตกซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือรายสำคัญในการฟื้นฟูกัมพูชากำหนดให้กัมพูชาปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย และสนับสนุนอย่างหนักแน่นเรื่องการปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน ความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกเป็นไปได้โดยง่าย เกิดเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ไปทั่วโลก การที่กัมพูชามากอยู่ในสงครามกลางเมืองและปิดประเทศมายาวนาน เมื่อเริ่มเปิดประเทศ จึงต้องนำเข้าทุกสิ่งจากภายนอก รวมไปถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะสื่อบันเทิงจากเพื่อนบ้าน การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาคก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาสู่สังคมกัมพูชาอย่างต่อเนื่องผ่านการเข้ามาลงทุนทำกิจการต่างๆ ของต่างชาติทั้งชาติเพื่อนบ้านในอาเซียน และชาติมหาอำนาจในเอเชียและโลกตะวันตก วัฒนธรรม ความเชื่อและค่านิยมของชาวกัมพูชารุ่นใหม่ที่มีขอบฟ้าการรับรู้กว้างขวางกว่าคนรุ่นพ่อแม่หลายเท่าจึงเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเขมรที่ได้รับการปลูกฝังในครัวเรือนกับวัฒนธรรมแบบสากลที่รับเข้ามาผ่านช่องทางอันหลากหลาย

คนกัมพูชารุ่นใหม่ส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลาง ทั้งคนชั้นกลางในเมืองที่ได้รับการศึกษาอย่างน้อยระดับมัธยม และคนชั้นกลางที่เปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมทำอาชีพรับจ้างในโรงงานทั้งในเขตชานเมืองและนอกประเทศ ด้วยยังอยู่ในวัยเยาว์ การตอบสนองต่อสิ่งใหม่จึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว เมื่อได้บริโภคข้อมูลจากโลกกว้างจึงนำมาเปรียบเทียบกับสถานะที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองของตนและได้ตระหนักว่า กัมพูชายังอยู่ในสถานะที่ยากลำบาก และล้าหลังจากประเทศอื่นๆ รวมทั้งเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงมาก คนเหล่านี้จึงเป็นคนกลุ่มแรกๆ ที่เรียกร้องความเปลี่ยนแปลง ต่อจากชาวกัมพูชาที่อยู่นอกประเทศ และคนชั้นกลางที่มีการศึกษารุ่นเก่าที่รอดชีวิตมาจำนวนหนึ่ง (de Alwis, 2014) คนรุ่นใหม่มีความปรารถนาที่จะมีและเป็นเหมือนคนชาติอื่นๆ เพื่อเป็นที่ยอมรับในสังคมโลก หากมีและเป็นไม่ได้เท่าชาวตะวันตก อย่างน้อยก็ให้เท่ากับเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน ดังนั้นสิ่งใดที่ได้มาตรฐานระดับนานาชาติจะเป็นที่นิยมมาก เนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจจึงมีความสนใจที่จะดูแล ปรับปรุง พัฒนาตนเองในทุกๆ ด้านทั้งในด้านรูปลักษณ์ ชีวิตความเป็นอยู่สินค้าและบริการที่ใช้ รวมทั้งความสามารถในการทำงาน

หากจะกล่าวให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับความปรารถนาที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคมโลกสมัยใหม่ ก็คือคนรุ่นใหม่นิยมแต่งตัวตามแฟชั่นตะวันตกและญี่ปุ่น ดังพบว่าร้านขายเสื้อผ้าและรองเท้าแบรนด์ระดับกลางจากยุโรป เช่น Clarks, Florentino, Hush Puppies มาเปิดกันมากมายใน Aeon Mall ของญี่ปุ่น คลินิกเสริมความงามวุฒิ-ศักดิ์ของไทยเป็นที่นิยมมากของวัยรุ่นสตรีชาวกัมพูชาซึ่งนิยมเสริมความงามตามสไตล์เกาหลี คนรุ่นใหม่ใช้โทรศัพท์อัจฉริยะในการติดต่อสื่อสาร ผู้ที่มีกำลังซื้อจะมีโทรศัพท์มากกว่า 1 เครื่อง และเปลี่ยนรุ่นใหม่อยู่เสมอเพื่อให้ก้าวทันเทคโนโลยี คนชั้นกลางรุ่นใหม่นิยมรับประทานอาหารในร้านอาหารนานาชาติและดื่มกาแฟในร้านกาแฟแบบตะวันตก นอกจากจะไปดื่มเครื่องดื่มแบบตะวันตกแล้ว ยังใช้เป็นที่พบปะสังสรรค์และใช้สื่อสารผ่านไวไฟ ความสำเร็จของร้านกาแฟ Brown ซึ่งเจ้าของเป็นหนุ่มกัมพูชาอายุน้อย ทำให้มีร้านกาแฟและเบเกอรี่แบบตะวันตกผุดขึ้นอีกมากมายในพนมเปญและเมืองใหญ่อื่นๆ นอกจากพบปะกันในร้านกาแฟแล้ว คนรุ่นใหม่ยังนิยมไปออกกำลังกายในฟิตเนสเพื่อจะได้พบปะกับคนรุ่นเดียวกันและเป็นการดูแลสุขภาพร่างกาย ไปชมภาพยนตร์ในโรงภาพยนตร์เมเจอร์ซีนีเพล็กซ์ซึ่งเป็นโรงภาพยนตร์มาตรฐานสากลแห่งแรกในกัมพูชา และเดินทางท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังพบว่า ในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ มีคอลัมน์เกี่ยวกับกิจกรรมและบริการสำหรับคนชั้นกลางมากขึ้น เช่น ภัตตาคารอาหารอิตาเลียนซึ่งอบพิชชาด้วยเตาฟืน แสดงว่าเป็นร้านชั้นดี มีความประณีต และใช้วัสดุอย่างดีเพื่อให้เหมือนอาหารอิตาเลียนในประเทศอิตาลีมากที่สุด แหล่งท่องเที่ยวสำหรับเดินทางไปท่องเที่ยวพักผ่อนในช่วงเทศกาลประชุมบิณฑ์ซึ่งมีช่วงวันหยุดหลายวัน ไม่ว่าจะเป็นการไปเที่ยวตามธรรมชาติ เช่นในอุทยานแห่งชาติต่างๆ หรือไปตั้งเต็นท์พักแรมที่บันทายฉมาร์ การเดินทางมาเที่ยวกรุงเทพฯ เพื่อมาชมการแสดง²⁹

จาง บุนเลียง เจ้าของร้านกาแฟ Brown วัย 27 ปีในร้านของเขา
ซึ่งเป็นที่นิยมมากในหมู่คนรุ่นใหม่
ที่มา: [http://nicosiamoneynews.com/2015/03/10/
changing-the-way-cambodians-drink-coffee/](http://nicosiamoneynews.com/2015/03/10/changing-the-way-cambodians-drink-coffee/)

²⁹ ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ทั้งหมดมาจากการเก็บข้อมูลในนิตยสาร **เฮงเฮง** ตลอดปี 2014 ร่วมกับการสังเกตการณ์ระหว่างออกภาคสนามในปี 2015

สำหรับการปรับปรุงพัฒนาตนเองเพื่อความก้าวหน้าในชีวิตการทำงาน พบว่ามีจำนวนมหาวิทยาลัยเอกชนทั้งที่สอนเป็นภาษาเขมรและที่เป็นมหาวิทยาลัยนานาชาติเปิดขึ้นเป็นจำนวนมากในช่วงทศวรรษที่ 2000 เพื่อรองรับผู้ประสงค์จะศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้น โรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ไทย และเวียดนามเป็นที่นิยมมากและเกิดขึ้นมากมาย เยาวชนเขมรรุ่นใหม่ยังนิยมเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ในการสร้างความก้าวหน้าด้านอาชีพการงาน ทำให้สถาบันที่จัดกิจกรรมเหล่านี้ได้รับความนิยมสูงจากเยาวชนโดยเฉพาะนักศึกษาในมหาวิทยาลัย (Heng, 2014)

ความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับทั้งชีวิตการทำงานและความเป็นอยู่ของคนรุ่นใหม่ ในแง่หนึ่งเท่ากับคำสอนที่ว่าลำดับชั้นในสังคมถูกกำหนดมาด้วยบุญกรรมในชาติก่อนเสื่อมถอยอิทธิพลลงในระดับหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น คนรุ่นใหม่ยังมีความกล้าที่จะออกจากชนบและกรอบประเพณีเดิมเพื่อทำสิ่งที่ถนัด ค้นหาตนเอง กล้าที่จะไม่ทำตามคำแนะนำหรือความปรารถนาของพ่อแม่ เช่น ลี โฟเล็น นิสิตแพทย์ลาออกจากมหาวิทยาลัยเพื่อมาทำภาพยนตร์สารคดีสั้น หลังจากงานของเขาได้รับรางวัลมากมาย (Muny, 2014) ความสำเร็จของเขาเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นใหม่อีกมากมายที่จะก้าวออกมาทำตามความปรารถนาของตนเองแทนที่จะเดินไปตามเส้นทางที่ผู้อาวุโสกำหนดให้

เมื่อพรรคสังคมนิยมชาตินิยมนโยบายเรื่องการ “เปลี่ยน” ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ค.ศ. 2013 นโยบายนี้จึงสอดคล้องกับความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลงของคนรุ่นใหม่อย่างลงตัว โดยเฉพาะการเปลี่ยนผู้นำซึ่งมีภาพลักษณ์แบบ “นักเลงโบราณ” มีการศึกษาไม่สูง ไม่มีความเป็นนานาชาติ มาเป็นผู้นำที่มีความทันสมัย เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ (Prak, 2013) เพื่อที่จะ “เปลี่ยน” ประเทศให้มีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์เหมือนชาติตะวันตก จัดปัญหาคอร์รัปชัน และสภาพอันล้าหลังต่างๆ เพื่อให้กัมพูชาอยู่ในสังคมโลกได้โดยไม่อายใคร โดยเฉพาะไม่ต้องอายเพื่อนบ้าน กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้เองจึงเป็นแรงผลักดันสำคัญให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทนำในกิจกรรมทางการเมือง ไม่ยอมรับการปกครองตามแบบจารีต และกล้าลุกขึ้นต่อสู้กับผู้ที่มีอำนาจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากจะเกิดขึ้นในคนรุ่นพ่อแม่ของพวกเขาที่เกิดและเติบโตมาก่อนสมัยเขมรแดง

เมื่อพิจารณาวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบจารีตและที่เกิดขึ้นใหม่ควบคู่กัน อาจจัดได้ว่ากัมพูชาในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนจากการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้ามาเป็นการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม คือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมมีส่วนร่วม นั่นคือประชาชนบางส่วนสนใจและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง มีความเข้าใจว่าตนมีบทบาทและอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ ในขณะที่ประชาชนอีกส่วนไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง สิ่งนี้ทำให้เห็นว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยได้เริ่มหยั่งรากลงในสังคมกัมพูชาแล้วในระดับหนึ่งหลังจากระบบการปกครองนี้ได้ถูกนำมาใช้ในกลุ่มกัมพูชาโดยการกำหนดจากชาติตะวันตก

สรุป

จากช่วงสงครามเย็นที่ผ่านมา กัมพูชาได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างรุนแรงหลายครั้งในช่วงระยะเวลาเพียง 20 ปี เริ่มตั้งแต่ค.ศ.1970 เมื่อสถาบันกษัตริย์ซึ่งดำรงอยู่มายาวนานกว่าพันปีต้องสิ้นสุดลง ประเทศเปลี่ยนไปเป็นสาธารณรัฐที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข ตามมาด้วยการปกครองระบอบสังคมนิยมแบบสุดขั้วสายนิยมจีนอันนำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในโลก ก่อนจะเปลี่ยนไปเป็นระบอบสังคมนิยมสายมาร์กซ์-เลนินภายใต้การกำกับดูแลของเพื่อนบ้านซึ่งเคยเป็นศัตรูเก่า ตลอดช่วงเวลานั้น กัมพูชาตกอยู่ในสงครามกลางเมืองซึ่งกลุ่มการเมืองหลายกลุ่มต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันโดยมีมหาอำนาจของโลกทั้งสองฝ่ายหนุนหลัง เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ชาติตะวันตกซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายโลกเสรีได้เข้ามายุติความขัดแย้งและกำหนดให้กัมพูชากลับมาปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอีกครั้ง

ในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของกัมพูชาหลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ผู้นำกัมพูชาทุกยุคต่างใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ และไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยหรือสังคมนิยม ผู้ปกครองทุกคนล้วนแต่ยึดมั่นในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตซึ่งดำรงอยู่ในสังคมมาแต่โบราณ ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา แม้กัมพูชาจะได้ชื่อว่าปกครองด้วยระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยแบบพหุพรรค แต่นายกรัฐมนตรีฮุน เซนได้ดำเนินการขยายเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ไปอย่างกว้างขวางจนครอบคลุมทั่วทุกภาคส่วนและทุกระดับชั้นของสังคมควบคู่ไปกับการควบคุมปิดกั้นเสรีภาพของประชาชนและสกัดกั้นการเติบโตของคู่แข่งทางการเมืองโดยการใช้ความรุนแรงและกระบวนการทางกฎหมายเพื่อรวบอำนาจไว้ในมือของตนและพรรคประชาชนกัมพูชาอย่างเบ็ดเสร็จยิ่งยง อาจกล่าวได้ว่า นายกรัฐมนตรีฮุน เซนดำเนินรอยตามสมเด็จพระเจ้าสุทนต์ในแง่ที่ประสบความสำเร็จในการนำกัมพูชาเข้าสู่โลกสมัยใหม่ด้วยวิธีการปกครองแบบจารีต วิธีเช่นนี้ประสบความสำเร็จมาเกือบ 30 ปีบนเงื่อนไขที่ว่าประชาชนกัมพูชายังมีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมแบบ “เขมร” ดั้งเดิมที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือเป็นผู้ตามที่ดี เคารพเชื่อฟัง รับคำสั่งและความเมตตาจากผู้นำที่มีบุญญาบารมี เพื่อแลกกับการคุ้มครองดูแลและสวัสดิภาพในชีวิต ด้วยลักษณะเช่นนี้ การเมืองกัมพูชายุคปัจจุบันจึงถูกเรียกว่าเป็นการเมืองการปกครองแบบลูกผสมระหว่างเผด็จการอำนาจนิยมที่มีประชาธิปไตยเป็นฉากหน้า อำนาจนิยมภายใต้เสื้อคลุมประชาธิปไตยดำรงอยู่ในโลกปัจจุบันเพราะมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตทั้งของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ในขณะที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดจากภายนอก ไม่เคยฝังรากลึกซึ้งในกัมพูชา และกัมพูชายังไม่เคยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงมาก่อน

การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่การเลือกตั้งเมื่อค.ศ. 2013 จึงเป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมครั้งสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตทางการเมืองที่น่าสนใจ ประการแรกคือนับเป็นครั้งแรกในสองทศวรรษที่พรรคฝ่ายค้านมีความเข้มแข็งและได้กลับมาเป็นพลังทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งผ่านการสนับสนุนของประชาชน ผลการเลือกตั้งในครั้งนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในขณะที่ประชาชนประมาณครึ่งหนึ่งของ

ประเทศยอมรับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมเพื่อแลกกับความสงบสุขในบ้านเมือง ประชาชนอีกครึ่งหนึ่งเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าที่เหมาะสม เสรี และเป็นธรรม

พลวัตประการถัดมาก็คือนับเป็นครั้งแรกที่ได้เห็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนกลุ่มใหม่ๆ มากขึ้นอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เห็นได้ชัดว่า เมื่อกลุ่มพวเข้าสู่อสังขารใหม่ ประชาชนกลุ่มพวจำนวนมากมีวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่ผู้นำรู้จักและคาดหวังให้เป็นด้วยปัจจัยทั้งจากภายนอกและภายใน คนรุ่นใหม่อาจไม่ถึงกับละทิ้งอัตลักษณ์และวัฒนธรรม “เขมร” แบบเดิมไปโดยสิ้นเชิง แต่ได้เปิดรับวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ใหม่ของการเป็นประชากรของโลกยุคใหม่เพิ่มเข้ามาด้วยความกระตือรือร้นและเต็มอกเต็มใจ ทั้งยังเป็นฝ่ายเผยแพร่วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ใหม่นี้ไปสู่กลุ่มผู้อาวุโสในสังคมด้วย วัฒนธรรมและอัตลักษณ์เช่นนี้มีแนวโน้มที่จะปรากฏในประชากรกลุ่มพวจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคตอันใกล้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนซึ่งจะกลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ของสังคมในอนาคต

พลวัตสำคัญประการสุดท้ายก็คือนับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลต้องตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของพรรคฝ่ายค้านและประชาชน โดยยอมแบ่งสรรอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติให้พรรคสังเคราะห์ชาติ อาจกล่าวได้ว่า การเลือกตั้งเป็นเสมือนการ “ปลุก” ให้รัฐบาลตื่นขึ้นมารับรู้และรับฟังความต้องการของประชาชน ส่วนรับฟังแล้วจะยอมรับหรือไม่ การแบ่งสรรอำนาจจะดำรงอยู่ได้นานแค่ไหน การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจะยั่งยืนหรือเป็นเพียงกระแสที่วูบวาบขึ้นมาช่วงหนึ่งแล้วดับหายไปหรือไม่ ก็ต้องขึ้นกับปัจจัยอีกหลายประการที่จะต้องจับตาตักกันต่อไป ทั้งในภาคส่วนของประชาชนทั่วประเทศ รวมทั้งพรรคฝ่ายค้านและภาคประชาสังคมซึ่งมีบทบาทนำในการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมครั้งนี้

แต่หากพิจารณาเฉพาะจากฝั่งของรัฐบาล เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปี 2015-2016 ส่อแนวโน้มว่านายกรัฐมนตรีฮุน เซนและพรรคประชาชนกลุ่มพวจะไม่ยินยอมให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยงอกงามต่อไปได้เพราะอาจจะส่งผลถึงการสูญเสียอำนาจที่ครอบครองมานานกว่า 30 ปีในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2018 เห็นได้ว่ารัฐบาลได้หันกลับไปใช้กลยุทธ์เดิมๆ ที่เคยใช้ได้ผลมาโดยตลอดทั้งการดำเนินการทางนิติบัญญัติและทางกฎหมาย ไปจนถึงการใส่ร้ายป้ายสีให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือทางสังคม การดึงฝ่ายตรงข้ามไปเป็นพวก และการจัดการด้วยความรุนแรง ในด้านการดำเนินการทางกฎหมาย รัฐบาลได้ฟ้องร้องดำเนินคดีผู้นำพรรคฝ่ายค้านทั้งสองคน นายสม รังสีถูกฟ้องร้องดำเนินคดีมากมายรวมทั้งคดีหมิ่นประมาทนายกรัฐมนตรีจนต้องลี้ภัยในต่างประเทศอีกครั้งตั้งแต่ปลายปี 2015 และตลอดปี 2016 ส่วนนายกิม สกขานนอกจากจะถูกสมาชิกสภาลงมติถอดถอนออกจากตำแหน่งรองประธานสภาแล้ว ยังถูกฟ้องร้องดำเนินคดีในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองและถูกศาลลงโทษจำคุก (យាង, 2016; សេក, 2016) ซึ่งนำไปสู่การถูกให้ออกจากการเป็นผู้นำพรรคฝ่ายค้านในสภา รัฐบาลยังเตรียมการจะแก้กฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งโดยกำหนดว่าพรรคการเมืองจะต้องถูกยุบหากผู้นำ

พรรคอุกพิพาทกลางโทษในคดีอาญา การแก้กฎหมายนี้ก็เพื่อจะนำไปสู่การยุบพรรคสงเคราะห์ชาติในที่สุด ขณะเดียวกัน รัฐบาลได้จัดการให้สภาผ่านกฎหมายควบคุมองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างเข้มงวดทั้งด้านการทำ กิจกรรมและด้านการเมือง กฎหมายนี้ยังให้สิทธิ์รัฐบาลในการถอนใบอนุญาตองค์กรที่เห็นว่าอาจเป็นภัยต่อความ มั่นคงของประเทศและเป็นอันตรายต่อวัฒนธรรมเขมร³⁰ ในด้านการตั้งฝ่ายตรงข้ามไปเป็นพวก กรณีนี้เกิดขึ้นกับธี โสวันธนา เยาวชนผู้นำในการต่อต้านรัฐบาล ที่วันหนึ่งหันกลับมาวิพากษ์วิจารณ์ฝ่ายค้านและหันไปสนับสนุน นายกรัฐมนตรีแทน ต่อมาเมื่อข่าวรั่วออกมาว่ามีการติดต่อกันระหว่างเธอกับนายฮุน มานิต บุตรชายของ นายกรัฐมนตรี (เสก, ๒๐๑๖ b) ในด้านการใช้ความรุนแรงนั้น ในปี 2016 เกิดกรณีการสังหารดร.แกม เลีย นักกิจกรรมและนักวิจารณ์การเมืองที่มีชื่อเสียงอย่างออกกลางกรุงพนมเปญหลังจากเขาให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับธุรกิจมหาศาลของครอบครัวนายกรัฐมนตรี เหตุการณ์นี้นอกจากจะเป็นการส่งสัญญาณเตือนจากรัฐบาล ไปยังพรรคฝ่ายค้านและผู้นำองค์กรเอกชนทั้งหลายแล้ว ยังเป็นการข่มขู่ประชาชนผ่านการปลุกบรรยากาศแห่ง ความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นในสังคมกัมพูชาอีกครั้ง ความน่าสนใจของกรณีนี้ก็อยู่ในขบวนแห่ศพดร.แกม เลียกลับบ้านเกิดที่จังหวัดตาแก้ว มีประชาชนไปร่วมขบวนประมาณ 2 ล้านคน ขบวนแห่ยาวกว่า 30 กิโลเมตร นับเป็นงาน ศพของสามัญชนที่มีประชาชนเข้าร่วมมากที่สุดในประวัติศาสตร์กัมพูชา (วิญญูมาลีเสวี, ๒๐๑๖)

จึงเห็นได้ว่า ประชาชนกัมพูชาในยุคปัจจุบันได้แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนมากขึ้นทุกทีว่าจะไม่สยบยอม กับการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมของรัฐบาลในการครอบงำประเทศชาติอีกต่อไป ในช่วงเวลาหนึ่งปีก่อนการ เลือกตั้งทั่วไปจะมาถึงอีกครั้ง จึงควรจับตามองว่านายกรัฐมนตรีฮุน เซนซึ่งเป็นบุคคลที่มีอำนาจและมีสูงสุดใน ประเทศจะจัดการกับความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างไร หากเขายังยืนยันจะปกครองประเทศด้วยวิธีการแบบเดิม ก็อาจ มีความเป็นไปได้ว่าการเมืองกัมพูชาจะกลับเข้าสู่ยุควิกฤตอีกครั้งในอนาคต

³⁰ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการออกกฎหมายฉบับนี้ได้ใน ยาน (๒๐๑๕) และ Pech (2015)

บรรณานุกรม

- โกสุมภ์ สายจันทร์. *ประชาธิปไตยกับประชาสังคมในกัมพูชา*. เชียงใหม่: โชตนาพริ้นท์, 2554.
- ไกล่รุ่ง อามระดิษ. “FUNCINPEC: พรรคพุนซินเปก” สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: เอเชีย เล่ม 3 อักษร E-G ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2551.
- ไกล่รุ่ง อามระดิษ. “การรับรู้และความเข้าใจของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกัมพูชาที่มีต่อไทย: กรณีศึกษาชาวเกี่ยวกับไทยในหนังสือพิมพ์กัมพูชา” *เอเชียปริทัศน์* 33, 1, 2555: 131-166.
- เขียน ธีระวิทย์ และ สุนัย ผาสุข. *กัมพูชา: ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543..
- จิบดี บัวคำศรี. *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547.
- ธีระ นุชเปี่ยม. *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ พลศักดิ์ จิโรศิริ, บรรณาธิการ. *วัฒนธรรมทางการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, 2524.
- วัชรินทร์ ยงศิริ. “การเลือกตั้งปี 2013: ผลกระทบทางการเมืองต่อพรรคประชาชนกัมพูชา” ใน *การเมืองและความมั่นคงใหม่ในเอเชีย*, วิทยา สุจริตธนารักษ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2014.

ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា. *ភាសាខ្មែរ ១១*. ភ្នំពេញ: នាយកដ្ឋានស្រាវជ្រាវនិងគរុកោសល្យ, ២០០០.

ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា. *សិក្សាសង្គម ៨*. ភ្នំពេញ: នាយកដ្ឋានស្រាវជ្រាវនិងគរុកោសល្យ, ២០០០.

គណៈកម្មាធិការជាតិរៀបចំការបោះឆ្នោត (គ.ជ.ប.) a. “លទ្ធផលផ្លូវការនៃការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំង

តំណាងរាស្ត្រ នីតិកាលទី ៥ តាមមណ្ឌលរាជធានី/ខេត្ត,” ៨ កញ្ញា ២០១៣, ចូលមើល ៣ កញ្ញា ២០១៤, <http://www.necselect.org.kh/khmer/node/755>

គណៈកម្មាធិការជាតិរៀបចំការបោះឆ្នោត (គ.ជ.ប.) b. “តារាងលទ្ធផលផ្លូវការនៃការបោះឆ្នោតជ្រើស

តាំងតំណាងរាស្ត្រ នីតិកាលទី ៥ ឆ្នាំ ២០១៣,” ១១ កញ្ញា ២០១៣, ចូលមើល ៣ កញ្ញា ២០១៤, <http://www.necselect.org.kh/khmer/node/793>

គណៈកម្មាធិការដើម្បីការបោះឆ្នោតដោយសេរីនិងយុត្តិធម៌នៅកម្ពុជា (គ.ប.ស.យ.). *របាយការណ៍*

សង្ខេបស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសក្រុមប្រឹក្សាឃុំសង្កាត់ អាណត្តិទី៣ ២០១២. ភ្នំពេញ: ខុមហ្វ្រែល, ២០១២.

គណៈកម្មាធិការដើម្បីការបោះឆ្នោតដោយសេរីនិងយុត្តិធម៌នៅកម្ពុជា (គ.ប.ស.យ). របាយការណ៍

ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ នីតិកាលទី ៥ ឆ្នាំ ២០១៣. ភ្នំពេញ: ឧបប្រែល, ២០១៣.

គណៈកម្មាធិការដើម្បីការបោះឆ្នោតដោយសេរីនិងយុត្តិធម៌នៅកម្ពុជា (គ.ប.ស.យ). របាយការណ៍

ប្រជាធិបតេយ្យ ការបោះឆ្នោត និងកំណែទម្រង់នៅកម្ពុជា. ភ្នំពេញ: ឧបប្រែល, ២០១៤.

យ៉ង់ ហុក ឌី. ទិដ្ឋភាពទូទៅនៃអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ. Paris: L'Harmattan, 1997.

នួន ប៊ុត និង ជុំ-មុង. ប្រមូលភាសិតខ្មែរ. ភ្នំពេញ: ប៊ុត-នាង, ១៩៦១.

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ. ច្បាប់ផ្សេងៗ. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, ២៥៤៥.

យាង សុផាមេត្តា. “ព្រឹទ្ធសភាអនុម័តសេចក្តីព្រាងច្បាប់អង្គការ សមាគមទោះមានការតវ៉ា,” វិទ្យុអាស៊ី

សេរី, ២៤ កក្កដា ២០១៥, ចូលមើល ១៩ តុលា ២០១៥,

<http://www.rfa.org/khmer/news/>

[humanrights/Senate-approved-LANGO-07232015232237.html](http://www.rfa.org/khmer/news/politics/king-pardoned-kem-sokha-as-hunsen-requested-12022016034002.html)

យាង សុផាមេត្តា. “មន្ត្រីបក្សកាន់អំណាចថាការលើកលែងទៅទោសអោយលោកកឹមសុខាមិនមានការ

ដោះដូរអ្វីឡើយ,” វិទ្យុអាស៊ីសេរី, ២០ ធ្នូ ២០១៦, ចូលមើល ២៣ ធ្នូ ២០១៦, [http://www.rfa.org/khmer/news/politics/king-pardoned-kem-sokha-as-](http://www.rfa.org/khmer/news/politics/king-pardoned-kem-sokha-as-hunsen-requested-12022016034002.html)

[hunsen-requested-12022016034002.html](http://www.rfa.org/khmer/news/politics/king-pardoned-kem-sokha-as-hunsen-requested-12022016034002.html)

វិទ្យុអាស៊ីសេរី. “សពបណ្ឌិតកែមឡីត្រូវបានដង្ហែដល់ខេត្តតាកែវហើយខណៈមានអ្នកចូលរួមប្រមាណ

២លាននាក់,” វិទ្យុអាស៊ីសេរី, ២៤ កក្កដា ២០១៦, ចូលមើល ២៣ ធ្នូ ២០១៦, [http://www.rfa.org/khmer/news/social-economy/Kemley-body-arrived-home-](http://www.rfa.org/khmer/news/social-economy/Kemley-body-arrived-home-07242016072418.html)

[07242016072418.html](http://www.rfa.org/khmer/news/social-economy/Kemley-body-arrived-home-07242016072418.html)
សម្ព័ន្ធកំណែនប្រង់ការបោះឆ្នោត. សង្ខេបរបាយការណ៍រួមស្តីពីការរៀបចំការបោះឆ្នោតនៅក្នុងប្រទេស

កម្ពុជា ឆ្នាំ ២០១៣. ភ្នំពេញ: សម្ព័ន្ធកំណែនប្រង់ការបោះឆ្នោត, ២០១៣.

សេក ឧត្តម. “លោកអង្គមិនចូលខ្លួនបំភ្លឺក្នុងករណីបរិហារភក្តីទាក់ទងនឹងកែមឡី” ខេមបូឌាដេលី, ២០ សីហា ២០១៦, ចូលមើល ១៧ កញ្ញា ២០១៦, <http://www.cambodiadailykhmer>.

com/33764.

សេក ឧត្តម b. “ការសន្ទនាឆ្លើយឆ្លងគ្នារវាងកញ្ញា ជី សុវណ្ណថា និងលោក ហ៊ុន ម៉ានីត តាមហ្វេសប៊ុក

ត្រូវបែកធ្លាយ” *ខេមបូឌាដេលី*, ២៩ វិច្ឆិកា ២០១៦, ចូលមើល ១៧ ធ្នូ ២០១៦,

<http://www.cambodiadailykhmer.com/35482>.

ឡេហ្សាមស៍ មករាគម-ធ្នូ ២០១៤.

អង្គការសិទ្ធិមនុស្ស របាយការណ៍ពិភពលោកឆ្នាំ២០១៣: កម្ពុជា

ព្រឹត្តិការណ៍នៃឆ្នាំ ២០១២, ២០១៣,

ចូលមើល ២១ កក្កដា ២០១៦,

[http://www.hrw.org/km/world-](http://www.hrw.org/km/world-report/2014/country6-chapters/259898)

[report/2014/country6-chapters/259898](http://www.hrw.org/km/world-report/2014/country6-chapters/259898)

អង្គការសិទ្ធិមនុស្ស របាយការណ៍ពិភពលោកឆ្នាំ២០១៤: កម្ពុជា

ព្រឹត្តិការណ៍នៃឆ្នាំ ២០១៣, ២០១៤,

ចូលមើល ២១ កក្កដា ២០១៦,

[http://www.hrw.org/km/world-](http://www.hrw.org/km/world-report/2014/country6-chapters/260055)

[report/2014/country6-chapters/260055](http://www.hrw.org/km/world-report/2014/country6-chapters/260055)

អេឡិក វិល្លីមមីនស៍ និង គុច ណារ៉េន. “ភាពលេចធ្លោនិងបដិវត្តន៍នៃ

‘នារីសង្គ្រោះ’ ជី សុវណ្ណថា”

ខេមបូឌាដេលី, ៩ កក្កដា ២០១៦, ចូល

មើល ២១ កក្កដា ២០១៦,

<http://www.cambodiadailykhmer.com/32850>.

Almond, Gabriel A. and Sidney Verba. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston: Little Brown and Company, 1965.

Aun, Pheap and Denise Hruby. “Sam Rainsy’s Return Not News for National TV,” *The Cambodia Daily*, 19 July 2013.

BBC. “Cambodia Opposition Leader Sam Rainsy Returns to Phnom Penh,” 19 July 2013, accessed

1 March 2015, <http://www.bbc.com/news/world-asia-23370909>.

Beban, Alice. “The Spirits Are Crying: Dispossessing Land and Possessing Bodies in Rural Cambodia,” *Antipode* 46, 3 (2014): 593-610.

Bon Sokha. “Mobile Users Top 20 Million, Internet Usage Still Rising,” *The Cambodia Daily*, 27 May

2014, accessed 19 October 2015, <http://www.cambodiadaily.com/archives/mobile-users-top-20-million-internet-usage-still-rising-55024>

Cambodian Center for Human Right (CCHR). *Cambodia: Land in Conflict, An Overview of the Land Situation*. Phnom Penh: CCHR, 2013.

- Campbell, Charlie. "Cambodia Election Campaign Promises Little Change," *Time*, 27 June 2013, accessed 1 March 2015, <https://world.time.com/2013/06/27/cambodia-election-campaign-promises-little-change>
- Chanda, Nayan. *Brother Enemy*. New York: Collier Books, 1986.
- Chandler, David. *The Tragedy of Cambodian History*. New Haven: Yale University Press, 1991.
- Chandler, David. *A History of Cambodia*. Second Edition. Chiang Mai: Silkworm Books, 1993.
- Chandler, David. *Voice from S-21*. Chiang Mai: Silkworm Books, 2000.
- Chheang, Vannarith. "Cambodia in 2014: The beginning of Concrete Reforms," *Southeast Asian Affairs 2015*, edited by Daljit Singh, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2015.
- Corfield, Justin. *Khmers Stand Up!: A History of the Cambodian Government 1970-1975*. Clayton, Victoria: Centre of Southeast Asian Studies, Monash University, 1994.
- Council for the Development of Cambodia (CDC). "Telecommunications: Internet Service," 2013, accessed 19 October 2015, <http://www.cambodiainvestment.gov.kh/investors-information/infrastructure/telecommunications.html>
- de Alwis, Akshan. "Youth and Civic Participation in Cambodia," *Diplomatic Courier*, 19 February 2014, accessed 1 March 2015, <http://www.diplomaticcourier.com/youth-and-civic-participation-in-cambodia>
- Domashneva, Helena. "NGOs in Cambodia: It's Complicated," *The Diplomat*, 3 December 2013, accessed 3 September 2014, <http://thediplomat.com/2013/12/ngos-in-cambodia-its-complicated>
- Ebihara, May M, Carol A. Mortland and Judy Ledgerwood, eds. *Cambodian Culture since 1975: Homeland and Exile*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1994.
- Economist, The. "The Humbling of Hun Sen: Cambodia's Strongman Gets a Shock at the Polls," 3 August 2013, accessed 3 September 2014, <http://www.economist.com/news/asia/21582544-cambodias-strongman-gets-shock-polls-humbling-hun-sen>
- Fuller, Thomas. a "Cambodian Opposition Rejects Election Results," *The New York Times*, 29 July 2013, accessed 1 March 2015, <http://www.nytimes.com/2013/07/30/world/asia/cambodian-opposition-rejects-election-results.html>.
- Fuller, Thomas. b "Protest Turns into Clash with Police in Cambodia," *The New York Times*, 15 September 2013, accessed 3 September 2014, <http://www.nytimes.com/2013/09/16/world/asia/cambodia-police-use-water-cannons-on-protesters.html>

- Garment Manufacturers Association of Cambodia (GMAC). "Number of Strikes," 2014, accessed 1 March 2015, <http://www.gmac-cambodia.org/strike>
- Greenwood, Faine. "Social Media Drives Youth Involvement in Cambodia's National Elections," *Techpresident*, 31 July 2013, accessed 19 October 2015, <http://techpresident.com/news/wegov/24223/rising-media-use-drives-youth-involvement-in-Cambodias-national-elections#.UfmdJe68NfO.twitter>
- Heder, Steve. "Cambodia: Capitalist Transformation by Neither Liberal Democracy Nor Dictatorship," *Southeast Asian Affairs* 1, 2012: 104-111.
- Heng Pheakdey. "Enrich Talk: Promoting Youth's Personal Development Skill Through Motivational Talks," *Khmer Times* 1, 19, 5 September 2014.
- Heng, Russell and Rahul Sen, eds, *Regional Outlook: Southeast Asia 2005-2006*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2005.
- Hoi, Immanuel Sak. "Facebook Statistics Cambodia 2014," *Geeks in Cambodia*, 4 June 2014, accessed 3 September 2014, <http://geeksincambodia.com/facebook-statistics-in-cambodia-2014>
- Hughes, Caroline. "Cambodia in 2008: Consolidation in the Midst of Crisis," *Asian Survey*, 49, 1, 2009:206.
- Hughes, Caroline. "Understanding the Elections in Cambodia 2013," *AGLOS: Journal of Area-Based Global Studies*, Special Issue: Workshop and Symposium 2013-2014, 2015: 1-20.
- Hughes, Caroline and Kheang Un, eds. *Cambodia's Economic Transformation*. Copenhagen: NIAS Press, 2011.
- Human Rights Watch. "Cambodia: Ruling Party Orchestrated Vote Fraud," 31 July 2013, accessed 1 March 2015, <https://www.hrw.org/news/2013/07/31/cambodia-ruling-party-orchestrated-vote-fraud>.
- Igout, Michel. *Phnom Penh Then and Now*. Bangkok: White Lotus, 1993.
- Internet World Stats. "Asia Internet Use, Population Data and Facebook Statistics," 2013, accessed 19 October 2015, <http://www.internetworldstats.com/stats3.htm>
- Jacobsen, Trude and Martin Stuart-Fox. "Power and Political Culture in Cambodia," ARI Working Paper, No.200, May 2013, www.ari.nus.edu.sg/pub/wps.htm.
- Jennar, Raul M. *The Cambodian Constitutions (1953-1993)*. Bangkok: White Lotus, 1995.
- Kasztelan, Marta. "Cambodia Election Proves Facebook More Than Just a Social Network," *Asian Correspondent*, 15 August 2013, accessed 3 September 2014, <http://asiancorrespondent.com/111980/cambodia-election-proves-facebook-more-than-just-a-social-network>

- Kate, Daniel Ten. "Cambodia Risks Violence If July Election Flawed, Sam Rainsy Says," *Bloomberg News*, 5 June 2013, accessed 3 September 2014, <http://www.bloomberg.com/nres/articles/2013-06-05/cambodia-risks-violence-if-july-election-flawed-sam-rainsy-says>
- Kiernan, Ben. *How Pol Pot Came to Power*. London: Verso, 1985.
- Kiernan, Ben. *The Pol Pot Regime: Race, Power, and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975-79*. Chiang Mai: Silkworm Books, 1997.
- Kiljunen, Kimmo, ed. *Kampuchea: Decade of Genocide*. London: Zed, 1984.
- Kung, Phoak. "The Cambodia National Rescue Party: What's Next?" *The Diplomat*, 13 December 2013, accessed 3 September 2014, <http://thediplomat.com/2013/12/the-cambodia-national-rescue-party-whats-next>
- LICADHO. *Reading Between the Line: How Politics, Money & Fear Control Cambodia's Media*. Phnom Penh: Cambodian League for the Promotion and Defence of Human Rights, 2008.
- Martin, Aaron J. *Young people and Politics: Political Engagement in the Anglo-American Democracies*. New York: Routledge, 2012.
- Martin, Marie Alexandrine. *Cambodia: A Shattered Society*. Berkeley: University of California Press, 1994.
- Mehta, Harish. *Cambodia Silenced: The Press under Six Regimes*. Bangkok: White Lotus, 1997.
- Mehta, Harish and Julie Mehta. *Hen Sen: A Strongman of Cambodia*. Singapore: Graham Brash, 1999.
- Muny Thyna, "Youth in Focus: From Medical Student to Filmmaker," *Khmer Times* 1, 19 (5 September 2014), p.14.
- National Democratic Institute (NDI). *Report on the Vote Registry Audit (VRA) in Cambodia*. Phnom Penh: NDI, 2013.
- Ngoun, Kimly "Rethinking Cambodia's Political Transformation" *New Mandala*, 5 August 2013, accessed 9 February 2015, <http://asiapacific.anu.edu.au/newmandala/2013/08/05/rethinking-cambodias-political-transformation/>
- Norén-Nilsson, Astrid. "Performance as (Re)incarnation: The Sdech Kân Narrative," *Journal of Southeast Asian Studies* 44, 2013: 4-23.
- Ollier, Leakthina Chau-Pech and Tim Winter, eds. *Expressions of Cambodia: The Politics of Tradition, Identity and Change*. London and New York: Routledge, 2006.
- Osborne, Milton. *Politics and Power in Cambodia: The Sihanouk Years*. Camberwell, Victoria: Longman, 1973.

- Paul, Erik. *Obstacles to Democratization in Southeast Asia: A Study of Nation State, Regional and Global Order*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.
- Peang-Math, Abdulgaffa. "Understanding the Khmer: Socio-Cultural Observations," *Asian Survey* 31, 1991: 442-455.
- Pech, Sotheary. "King Signs Law on NGOs," *The Phnom Penh Post*, 14 August 2015.
- Peter, Zsombor. "Sam Rainsy Claims CNRP Election Victory," *The Cambodia Daily*, 31 July 2013.
- Prak, Chan Thul. "As Protest Looms, Cambodia's Strongman Hun Sen Faces Restive, Tech-savvy Youth," *Reuters*, 5 September 2013, accessed 3 September 2014, <http://www.reuters.com/Article/us-cambodia-youth-idUSBRE98500820130906>
- Pye, Lucian W. and Sidney Verba, eds. *Political Culture and Political Development*. Princeton: Princeton University Press, 1967.
- Reuters. "Cambodia Election Crisis Deepens as Opposition Rejects Results," 12 August 2013, accessed 1 September 2014, <http://www.reuters.com/article/us-cambodia-election-count-idUSBRE97B02120130812>
- Schrey, Denis, Allan Tran-Sam, and Stefanie Hartwig. *Parliamentary Election 2013 and the Development of the Political Parties in Cambodia*. Konrad Adenauer Stiftung International Report, 2013, accessed 1 September 2014, <http://www.kas.de/wf/en/33.36022>
- Strangio, Sebastian. *Hun Sen's Cambodia*. Chiang Mai: Silkworm Books, 2014.
- Stuart-Fox, Martin. "The Persistence of Political Culture in Laos and Cambodia," *Journal of Current Southeast Asian Affairs* 27, 3, 2008: 34-58.
- Tan, Sodany. *Attitude of the Cambodian People toward the Vietnamese: A Case Study of Young Educated Cambodians*, MA thesis in Southeast Asian Studies, Graduate School, Chulalongkorn University, 2005.
- Tarr Chou Meng. "A Talk with Prime Minister Hun Sen" *Cultural Survival Quarterly*, 14, 3 (Fall 1990).
- Telegraph, The. "'Royal Faux Pas Sparks Cambodian Factory Unrest,'" October 2012, accessed 30 September 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/cambodia/9625649>
- Thayer, Carlyle A. "Cambodia: The Cambodian People's Party Consolidates Power," *Southeast Asian Affairs*, edited by Daljit Singh. Singapore: ISEAS, 2009.

- Thun, Virak. Youth Political Participation in Cambodia: Role of Information and Communication Technology. MA thesis, Northern Illinois University, 2014.
- Tournier, Vincent. "Attitude toward Citizenship and Political Participation Underlying Approaches to Civic Education: A Comparative Analysis," in Murray Print and Henry Milner, eds, *Civic Education and Youth Political Participation*. Rotterdam: Sense Publishers, 2009.
- Turnbull, C.M. "Regionalism and Nationalism," in *The Cambridge History of Southeast Asia Volume Four: From World War II to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Un, Kheang. "The Cambodian People Have Spoken," *The New York Times*, 9 August 2013, accessed 1 March 2015, <http://www.nytimes.com/2013/08/10/opinion/global/the-cambodian-people-have-spoken.html?refere=>.
- van Deth, Jan W. "Studying Political Participation: Toward a Theory of Everything?" Introductory Paper, Workshop on Electronic Democracy. Grenoble, 2001.
- Vandy, Muong and Will Jackson. "Hun Sen and the Man Who Would Be King," *The Phnom Penh Post*, 9 January 2016.
- Verba, Sydney, Kay Lehman Schlozman and Henry E. Brady. *Voice and Equality: Civic Volunteerism in American Politics*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1995.
- Vickery, Michael. *Cambodia: 1975-1982*. Boston: Southend press, 1984.
- Wight, Emily. "Out of 20 of My Friends, 17 Hate the Vietnamese," *The Phnom Penh Post Weekend*, 6 September 2014.
- Woodside, Amelia. "Social Media Shows Election Day Muscle," *The Phnom Penh Post*, 29 July 2013.

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในเวียดนาม

มนธิรา ราโท

หากย้อนกลับไปมองประวัติศาสตร์เวียดนาม เราจะเห็นว่าประวัติศาสตร์ของประเทศเวียดนามนั้นเป็นประวัติศาสตร์ที่มีช่วงเวลาของสงครามยาวนานกว่าสันติภาพ ประวัติศาสตร์เวียดนามจึงตั้งอยู่ฐานของความเป็นชาตินิยมและการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งให้ความสำคัญกับความสามัคคีของคนในชาติ ซึ่งมองว่าความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติเป็นปัจจัยสำคัญของการอยู่รอดของประเทศ เช่น การเน้นย้ำทางประวัติศาสตร์ที่เวียดนามตกอยู่ในการปกครองของจีนนับพันปี แต่เวียดนามก็ยังสามารถรักษาเอกราชและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้ ตัวอย่างหนึ่งที่มีการกล่าวถึงกันเสมอๆ คือ การดำรงอยู่ของภาษาเวียดนาม จุดเปลี่ยนที่สำคัญประการหนึ่งในประวัติศาสตร์ของเวียดนามคือการตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อมุมมองของขุนนางและปัญญาชนเวียดนามที่รักษากล่าวคือ ทางออกและความอยู่รอดของประเทศมิได้ขึ้นอยู่กับชนชั้นสูงหรือผู้ปกครองอีกต่อไป หลังจากความพ่ายแพ้ต่อฝรั่งเศสพวกเขาก็ได้เห็นแล้วว่าราชสำนัก ขุนนาง หรือนักปราชญ์ซึ่งทั้งหลายไม่อาจช่วยให้ประเทศชาติรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสได้ การปรับโลกทัศน์และมุมมองโดยมุ่งเน้นไปที่บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวนาและชนชั้นล่างในการต่อสู้กับกองกำลังต่างชาติจึงเกิดขึ้น ดังเห็นได้จากกระบวนการต่อต้านอาณานิคมในยุคต่อๆ มา วาทกรรมชุดต่างๆ ของเวียดนามต่างให้ความสำคัญกับชาวนาซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศเกือบทั้งสิ้น และสืบทอดมาถึงขบวนการกู้ชาติของพรรคคอมมิวนิสต์ในยุคต่อมาด้วย

อย่างไรก็ตาม หลังจากสงครามเวียดนามสิ้นสุดลงในปี 1975 ประเด็นความอยู่รอดของประเทศในมิติความมั่นคงดูจะไม่ใช่อุปสรรคเฉพาะหน้าที่เร่งด่วนหรือสำคัญที่สุดสำหรับชาวเวียดนามอีกต่อไป หากแต่เป็นปัญหาปากท้องและปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับการสร้างปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้ทำให้ชาวเวียดนามสามารถเปรียบเทียบระดับการพัฒนาของประเทศตนกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคและในภาคส่วนอื่นๆ ของโลกที่มีระบอบการปกครองต่างไปจากประเทศของตนได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการรับเศรษฐกิจทุนนิยมที่รัฐไม่สามารถผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจของตนไว้ได้แต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป สภาการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการลดทอนความเชื่อมั่นและความหวังของประชาชนต่อพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในการนำพาประเทศชาติ

หากแต่การเผชิญหน้ากันของจีนกับเวียดนามอันสืบเนื่องจากปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ ได้ทำให้เกิดกระแสความวิตกกังวลเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศที่ว่าปัญหาดังกล่าวอาจลุกลาม ขยายวงกว้าง และอาจผลักดันให้ประเทศเวียดนามต้องเผชิญหน้ากับสงครามเช่นในอดีตที่ผ่านมาได้อีกครั้ง กรณีวิกฤตในทะเลจีนใต้จึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของเวียดนามยุคใหม่ได้เป็นอย่างดีว่าวาทกรรมเกี่ยวกับประเด็นประวัติศาสตร์เวียดนามเป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้กับศัตรูต่างชาติและกระแสชาตินิยมนั้นจะถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งและถูกหยิบยกขึ้นมาใช้อย่างไรในบริบทที่เปลี่ยนไปของสังคมเวียดนาม

จุดเปลี่ยนทางการเมืองที่สำคัญในสังคมเวียดนามเกิดจากปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ ได้แก่ การประกาศนโยบายโดยเมื่อยหรือการปฏิรูปเศรษฐกิจ (Đổi Mới) ในปี ค.ศ. 1986 การคลี่คลายของปัญหา

กัมพูชาหลังเวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา ในปี ค.ศ. 1989 รวมทั้งผลพวงจากนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าของอดีตนายกรัฐมนตรีของไทย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในปี ค.ศ. 1991 การที่สหรัฐอเมริกายกเลิกการกีดกันทางการค้าต่อเวียดนามในปี 1994 และเวียดนามเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนในปี 1995 พัฒนาการต่างๆ ตามที่กล่าวมานี้ไม่เพียงส่งผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศเวียดนามเท่านั้น หากแต่ ยังส่งผลต่อสังคมและวัฒนธรรมหลังการรวมชาติในปี ค.ศ. 1975 และหลังนโยบายโดยอ้อมในปี 1986 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

อีกทั้ง พรรคคอมมิวนิสต์ของเวียดนามยังต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายใหม่ๆ ที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชน ได้แก่ ปัญหาคอร์รัปชันที่เรื้อรังและรุนแรงมากยิ่งขึ้น ระบบราชการที่ไม่ทันต่อการพัฒนาและการเติบโตทางเศรษฐกิจ คนรุ่นใหม่และค่านิยมแบบใหม่ที่อาจไม่สอดคล้องระบบการบริหารงานของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม พรรคคอมมิวนิสต์ได้พยายามรับมือกับปัญหาเหล่านี้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะการพยายามให้ประชาชนมุ่งความสนใจไปยังเรื่องเศรษฐกิจมากกว่าการเมืองด้วยการผลักดันนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เช่น ปัญหาปากท้อง การพัฒนาเขตเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค การปฏิรูปชนบทและภาคเกษตรกรรม ซึ่งโดยรวมสังคมเวียดนามก็สะท้อนให้เห็นว่าสภาพความเป็นอยู่หลังนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจโดยอ้อมนั้นดีขึ้น และการแสวงหาความร่ำรวยและโอกาสทางธุรกิจนั้นสำคัญกว่าเรื่องการเมือง

ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสังคมเวียดนาม ซึ่งการปรับตัว/ปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นในทุกภาคส่วน อาจกล่าวได้ว่าหลังการประกาศนโยบายโดยอ้อม สังคมเวียดนามมีพลวัตของการพัฒนาอย่างเห็นได้อย่างชัดเจน และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีคิดของชาวเวียดนาม โดยรวมที่อาจท้าทายโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเดิม ในเบื้องต้นพบว่าจิตวิญญาณของความเป็นหมู่คณะและความสำนึกรักบ้านเกิด (tình quê hương) กำลังถูกแทนที่ด้วยความเป็นปัจเจกนิยมในขณะที่สังคมเมืองกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว พร้อมปรากฏการณ์ของการเรียกร้องความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและการได้รับโอกาสทางสังคมจากกลุ่มผู้เสียโอกาสหรือชนชายขอบกลุ่มต่างๆ มีการกล่าวกันโดยทั่วไปในสังคมเวียดนามว่า สิ่งที่บ่งบอกตัวตนของคนเวียดนามในปัจจุบันคือฐานะทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่อุดมการณ์ทางการเมือง รวมถึงลักษณะเด่นหรือคุณสมบัติของคนเวียดนามที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้รักชาตินั้นก็อาจไม่เข้มข้นเท่าเดิมเนื่องจากถูกมองว่าเวียดนามไม่มีศัตรูผู้รุกรานที่ไหนอีก

หากแต่กรณีพิพาทเรื่องปัญหาทะเลจีนใต้กลับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้รัฐสามารถปลุกจิตวิญญาณของความรักชาติของชาวเวียดนามให้กลับฟื้นขึ้นมาได้อีกครั้งหนึ่งผ่านการปลุกเร้าของสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้เขียนต้องการวิเคราะห์ปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมเวียดนามทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง และการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมหลังยุคนโยบายโดยอ้อมว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมเวียดนามหรือไม่ อย่างไร

พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมเวียดนามหลังนโยบายโดยอ้อม

พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจของเวียดนามหลังการประกาศนโยบายโดยอ้อม อาจสรุปตามช่วงเวลาได้ดังนี้¹ ช่วงปี ค.ศ. 1986-1990 เป็นยุคเริ่มต้นของนโยบายโดยอ้อม ปี 1991-1995 ผลของการพัฒนาตามนโยบายโดยอ้อมช่วยนำพาให้เวียดนามรอดพ้นจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ ปี 1996-2000 นับเป็นช่วงเวลาของจุด

¹ เรียบเรียงจากบทความ Những thành tựu cơ bản về phát triển kinh tế-xã hội của Việt Nam từ khi Đổi Mới đến đây, ในวารสาร Tạp Chí Cộng Sản เผยแพร่วันที่ 26/05/2013 <http://www.tapchiconsang.org.vn>

เปลี่ยนที่สำคัญ มีการพัฒนาเรื่องของอุตสาหกรรม (Công nghiệp hóa) และเน้นการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย (Hiện đại hóa) อัตรา GDP เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7 (ภาคการเกษตร ป่าไม้ และประมง ร้อยละ 4.1 อุตสาหกรรมและก่อสร้างร้อยละ 10.5 และภาคบริการร้อยละ 5.2) ปี 2001-2005 การพัฒนาเศรษฐกิจและกระบวนการปฏิรูปของนโยบายโดยเมื่อยพัฒนาไปในระดับที่ลึกกว่าเดิมและส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ดังเห็นได้จากระดับอัตรา GDP สูงขึ้นเป็นร้อยละ 7.5 และในปี 2005 สูงถึงร้อยละ 8.4 การส่งออกเติบโตและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เช่น การส่งออกข้าว กาแฟ และเม็ดมะม่วงหิมพานต์อยู่ในอันดับ 2 ของโลก ส่วนยางพาราอยู่ในอันดับ 4 ส่วนในช่วงปี 2006-2010 เศรษฐกิจของเวียดนามพัฒนาอย่างรวดเร็ว หรืออาจเรียกว่าก้าวกระโดด ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประชากรมีอายุเฉลี่ยเพิ่มมากขึ้นจาก 63 ปี ในปี 1990 เป็น 72 ปี ในปี 2013

นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสนใจว่า แม้ว่าเวียดนามได้ประกาศนโยบายโดยเมื่อยในปี 1986 แต่ในปี 1989 ก็ถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญอีกช่วงหนึ่งของเวียดนาม และหลังจากที่วิกฤตภัยพิบัติน้ำท่วมและการที่เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกของอาเซียน (ASEAN) ในปี 1995 ก็ถือว่าสถานการณ์ต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศของเวียดนามเริ่มคลี่คลายไปในทางที่ดี และในช่วงก่อนถึงปี 2000 เราก็ได้เห็นบทบาทของเวียดนามมากยิ่งขึ้นในเวทีการเมืองและเศรษฐกิจของโลก และหลังจากนั้นไม่นานคือปี 2006 เวียดนามได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของ WTO ในปัจจุบัน เราได้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างระบบตลาดเสรีแบบทุนนิยมกับความพยายามในการธำรงไว้ซึ่งแนวคิด/อุดมการณ์สังคมนิยมและมาซ-เลนิน ผ่านสุนทรพจน์และข้อเขียนในสื่อประเภทต่างๆ²

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม 5 ปี (ค.ศ. 2006-2010)³ เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 และเป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะยาว 20 ปี (ค.ศ. 2001-2020) ตามมติของที่ประชุมสมัชชาแห่งชาติพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ที่มุ่งนำประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมตามแนวทางสังคมนิยม โดยมีเป้าหมายให้ประเทศเวียดนามเป็นประเทศที่มีความทันสมัยและก้าวเข้าสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมภายในปี ค.ศ. 2020 ซึ่งแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระหว่างปี ค.ศ. 2001-2010 และ 2011-2020

ส่วนแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะกลาง 10 ปี (ค.ศ. 2001-2010) คือการนำประเทศออกจากความด้อยพัฒนา โดยพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของประชาชน วางพื้นฐานในการเข้าสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมทันสมัยในปี ค.ศ. 2020 โดยเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพิ่มศักยภาพด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พัฒนาโครงสร้างด้านสาธารณูปโภคด้านพื้นฐาน พัฒนาเศรษฐกิจ ความมั่นคง สร้างสถาบันที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจตลาดเสรีแบบสังคมนิยม รวมทั้งยกระดับให้สถานภาพของประเทศให้สูงขึ้นในสายตาของนานาชาติ และขยายความร่วมมือและความสัมพันธ์กับต่างประเทศในด้านเศรษฐกิจระดับพหุภาคี

ประเด็นที่น่าสนใจในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของเวียดนาม คือการวางแผนพัฒนาประเทศตามลักษณะและศักยภาพของแต่ละพื้นที่ในประเทศ โดยกำหนดเขตเศรษฐกิจหลัก 3 เขต คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ เน้นการสร้างความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจกับนานาชาติ พัฒนาเขต

² Gainsborough, Martin. Vietnam: Rethinking the State. London: Zed Books, 2010. P.1.

³ เรียบเรียงจาก สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนากลยุทธ์ความร่วมมือด้านการศึกษากับ ประเทศเพื่อนบ้าน. 2552. หน้า 87-92.

อุตสาหกรรมและการส่งออก เขตอุตสาหกรรมที่ผลิตเทคโนโลยีระดับสูง รวมทั้งการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมด้วย

นอกจากนี้ ยังได้แบ่งเขตการพัฒนานอกเป็นอีก 7 เขต การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของเวียดนาม ยังได้จัดทำแผนในระดับท้องถิ่นคือระดับจังหวัดและมหานครด้วย เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เช่น ผู้บริหารกรุงเทพมหานครเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจำนวน 45 แผน ที่มีเนื้อหาครอบคลุมถึงปี ค.ศ. 2020 โดยมีวิสัยทัศน์ถึงปี ค.ศ. 2030 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมถึงปี ค.ศ. 2030 ที่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ถึงปี ค.ศ. 2050 ที่เน้นการพัฒนา ระบบสาธารณสุข การพัฒนาการศึกษาและการฝึกอบรม รวมทั้งแผนพัฒนาเครือข่ายของโรงเรียน แต่ก็สามารถสังเกตได้ว่า แม้เวียดนามกำหนดเป้าหมายสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม แต่ยังคงขาดการให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ความพยายามในการลดการใช้พลังงานและเชื้อเพลิงต่อหน่วยการผลิต หรือการใช้พลังงานทดแทนเข้ามาช่วยในการผลิต เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจนั้นส่งผลอย่างมากต่อสภาพแวดล้อมของเวียดนามเนื่องจากการผลิตต้องอาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตร ป่าไม้ และประมง ดังจะเห็นได้จากปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การเสื่อมสภาพของที่ดิน น้ำท่วม มลพิษทางน้ำ การจับปลามากเกินไป และมลพิษที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม ในขณะนี้ ประเทศเวียดนามกำลังประสบปัญหาอย่างมากจากภัยน้ำท่วม ความแห้งแล้ง และระดับน้ำทะเลที่สูงมากขึ้นทุกปีโดยเฉพาะในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงและที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญของประเทศ ซึ่งเป็นผลมาจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Change)

กระทรวงการวางแผนและการลงทุนของเวียดนาม (Ministry of Planning and Investment : MPI) ได้เสนอร่างแผนงานสำหรับ Green Growth strategy 2011-2020 ต่อรัฐบาลในปี ค.ศ. 2012 เพื่อวางแนวทางสำหรับ green economy และให้สอดคล้องกับแผนงาน The strategic Orientation for Sustainable Development in Vietnam (Agenda Vietnam 21) เพื่อให้สร้างความตระหนักและใส่ใจในการปกป้องสภาวะแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่นเดียวกัน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Ministry of Natural Resource and Environment) ได้ร่วมกับ The Vietnam Green Label ซึ่งจะทำงานร่วมกับผู้ประกอบการในแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม⁴ และในวันที่ 12 เมษายน 2012 นายกรัฐมนตรีเหงวียน เติน สุง ของเวียดนาม ได้ลงนามในแผนงานยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน ปี 2011-2020 โดยมีเนื้อสำคัญคือประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาทางสังคมและการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเน้นมาตรการทางกฎหมาย ทางเศรษฐกิจ มิติวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม และการสร้างจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม⁵

ส่วนในด้านสาธารณสุขนั้น เวียดนามพยายามปรับปรุงระบบสาธารณสุขของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบัน อายุขัยโดยเฉลี่ยของประชากรเวียดนามอยู่ที่ 72.8 ปี (ชาย 70.2 และหญิง 75.6 ปี) ส่วนอัตราการเสียชีวิตของเด็กแรกเกิดก็ลดลงในระหว่างปี 1999-2009 จากร้อยละ 44.4 เป็น 16 และสามารถควบคุมโรคติดต่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็มีอัตราของโรคไม่ติดต่อเพิ่มมากขึ้น เช่น เบาหวาน โรคหัวใจ มะเร็ง เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ปัญหาเกี่ยวกับโรคเอดส์ก็ยังคงเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่เร่งด่วนและสำคัญ ส่วนการดื่มสุรา

⁴ Nguyen Huu Ninh. "Policy for Environmentally Sustainable Development: Perspectives from Vietnam". Center for Environment Research, Education and Development. Vietnam National university, Hanoi, 2011.

⁵ Vietnam Sustainable Development Strategy for 2011-2020, www.chinhphu.vn สืบค้นวันที่ 12 สิงหาคม 2558

และการสูบบุหรี่นั้นก็เป็นพฤติกรรมที่พบเห็นได้ทั่วไป ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดความรู้ที่เพียงพอเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของประชาชน นอกจากนี้ ยังมีปัญหามาตรฐานในบริการทางสาธารณสุขที่แตกต่างกันระหว่างพื้นที่เขตเมืองและชนบท⁶

การพัฒนาที่ไม่เท่ากันในพื้นที่เขตเมืองและชนบททำให้เกิดช่องว่างในการพัฒนา เช่น ปัญหาเด็กขาดโภชนาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กๆ ในเขตชนกลุ่มน้อยในชนบทที่ห่างไกล โดยรัฐบาลได้ออกนโยบาย “ต่อสู้กับความหิวโหยและลดความยากจน” นอกจากนี้ ตามรายงานขององค์การ UNICEF ระบุว่าเด็กเวียดนามที่อายุน้อยกว่า 18 จำนวนกว่าสองหมื่นคนเป็นเหยื่อของการค้าประเวณี ขณะที่จำนวนผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์เพิ่มสูงกว่าเดิม กระทรวงสาธารณสุขของเวียดนามประมาณการว่าในปี 2000 มีผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ในเวียดนามสูงถึง 260,000 คน และมีแนวโน้มสูงมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ในปี ค.ศ. 2009 มีผู้เสียชีวิตด้วยเอชไอวี/เอดส์ จำนวน 14,000 คน⁷

ดังนั้น แม้ว่าในปัจจุบัน เวียดนามได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วและเป็นที่จับตามอง อีกทั้งยังเป็นเป้าหมายในการลงทุนจากนักลงทุนต่างชาติ โดยมีจุดแข็งอยู่ที่ค่าแรงงานราคาถูกและมีเสถียรภาพทางการเมืองสูง แต่ท่ามกลางการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เวียดนามก็ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาเฉพาะหน้าที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนหลายประการด้วยกัน แม้ประเทศจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่ก็สังเกตเห็นได้ว่าปัญหาที่ประเทศจำเป็นต้องแก้ไขอย่างรีบด่วนกลับเป็นปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น รัฐบาลเวียดนามรณรงค์ต่อต้าน “ความชั่วร้ายทางสังคม” เช่น ยาเสพติด โสเภณี การทำแท้ง เป็นต้น และการรณรงค์ต่อต้าน “วัฒนธรรมเป็นพิษ” ซึ่งเข้ามาพร้อมกับกระแสของวัฒนธรรมตะวันตกจนอาจทำให้คนเวียดนามรุ่นใหม่หลงลืมรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้ ปัญหาเร่งด่วนอีกประการหนึ่งคือปัญหาอัตราการว่างงานที่สูงขึ้น ปัญหาการขาดที่ดินทำกินในภาคเกษตรกรรมจนสร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวนาในชนบท⁸ นอกจากนี้ ช่องว่างระหว่างคนจนและรวยเพิ่มมากขึ้นท่ามกลางความหวาดวิตกต่อกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมในหมู่คนรุ่นใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเวียดนาม

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังโดยเมย์

การเปลี่ยนถ่ายจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ในเวียดนามนั้นอาจไม่แตกต่างไปจากปรากฏการณ์ที่เราพบเห็นได้ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เกิดขึ้นระหว่างช่วงปี 1970-1980 ที่ชนชั้นกลางรุ่นใหม่ขึ้นมามีบทบาทในสังคมมากยิ่งขึ้น ชนชั้นกลางใหม่อาจมีภูมิหลังที่แตกต่างกันแต่พวกเขาล้วนแต่เป็นผลผลิตของระบบการศึกษาเดียวกันและเป็นระบบการศึกษาที่วางรากฐานโดยรัฐ ซึ่งโดยทั่วไป ชนชั้นกลางใหม่นี้ถูกมองว่าหล่อหลอมโดยรัฐแบบอำนาจนิยมที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนผ่านประเทศจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของคนส่วนใหญ่ภายในประเทศ ดังนั้น ชนชั้นกลางใหม่จึงค่อนข้างอนุรักษ์นิยมและหวงแหนสถานภาพทางสังคม (status quo) มากกว่ามุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พวกเขาจึงมักยืนยันทأيสนับสนุนรัฐหากนโยบายนั้นๆ ไม่กระทบต่อผลประโยชน์ของตน⁹ ดังนั้น คนกลุ่มนี้จึงไม่เห็นความสำคัญของการปฏิรูปทางการเมืองตราบใดก็ตามที่รัฐบาลยังคงดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจได้อย่างมี

⁶ Nguyen Duc Hinh and Hoang Van Minh, “Public Health in Vietnam: scientific evidence for policy changes and interventions” in Global Health Action, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3582694/> สืบค้นวันที่ 14 สิงหาคม 2558

⁷ จากเว็บไซต์ http://www.indexmundi.com/vietnam/demographics_profile.html สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558

⁸ Nguyen Manh Hung, “Vietnam in 1999: The Party’s Choice”. Asian Survey, Vol. 40. No. 1 (Jan – Feb, 2000). P. 100.

⁹ Earl, Catherine. Vietnam’s New Middle Classes. Debmark: Nordic Institute of Asian Studies, 2014. Pp. 17-18.

ประสิทธิภาพและมีความยืดหยุ่นในการบริหารประเทศพอสมควร เพราะฉะนั้นหากชีวิตของพวกเขาโดยรวมเป็นไปอย่างปกติสุขก็ไม่มีผลจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองประเทศแต่อย่างใด ซึ่งในสังคมเวียดนามได้มีสำนวนที่ใช้เปรียบเปรยกับกลุ่มคนกลุ่มนี้คือ “kính nhi viễn chí” คือ ใครอยากทำอะไรก็ทำ แต่อย่าไปยุ่งเกี่ยวกับพวกเขาก็พอ¹⁰ ดังนั้นนักวิชาการด้านเวียดนามศึกษา อัดัม ฟอร์ด (Adam Forde) ได้วิเคราะห์ไว้ในปี 2007 ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเวียดนามยังคงมีลักษณะเป็น “เหล้าเก่าในขวดใหม่” กล่าวคือยังเป็นรัฐที่ปกครองโดยพรรคการเมืองเดียว ส่วนด้านเศรษฐกิจเป็นแบบตลาดเสรีที่มุ่งเน้นการระดมทุนและทรัพยากร ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงไว้ซึ่งความพยายามในการรักษาสัญลักษณ์ทางอุดมการณ์มากซ์-เลนิน¹¹ ในขณะเดียวกันนักวิชาการจากสิงคโปร์คือ เดวิด โก๊ะ (David Koh) ใช้คำว่า “วังแห่งการเมือง” (cung dinh chinh tri) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มก้อนทางการเมืองที่จำกัดอยู่แต่เฉพาะพวกเดียวกัน หรือไม่ก็เป็นกลุ่มก้อนการเมืองที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม¹²

ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกใจแต่อย่างใดที่มักเห็นว่ากลุ่มผู้แสดงออกถึงความไม่พอใจต่อรัฐบาลในเวียดนามมักเป็นกลุ่มที่เสียประโยชน์จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันและไม่พอใจต่อปัญหาคอร์รัปชันและการบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่ ดังที่จะเห็นได้ว่าร้อยละ 70 ของข้อเรียกร้องและการประท้วงของประชาชนในช่วงหลังการประกาศนโยบายโดยเมื่อยจนถึงกลางปี 2012 มักเกี่ยวข้องกับปัญหาหลักสองประการ คือ ปัญหาที่ดินทำกินของเกษตรกรและคอร์รัปชัน เช่น กรณีการประท้วงของชาวบ้านที่จังหวัดฮายฟอง (Hải Phòng) และ ฮึง เย็น (Hung Yên) เกิดจากการที่เจ้าหน้าที่นำที่ดินที่ควรจัดสรรให้เกษตรกรทำกินไปแสวงหาผลประโยชน์ในรูปแบบอื่นๆ¹³

นายเล วัน นาม (Lê Văn Nam) ประธานบริษัท นาม ถาย (Nam Thái) ได้กล่าวในเวทีสัมมนาเรื่องประเทศกับความปรารถนาของชาวนาว่า ในอดีตประเทศเวียดนามประสบกับปัญหาขาดแคลนอาหารอย่างต่อเนื่อง แต่หลังจากที่ได้จัดสรรที่ดินในชาวบ้านทำกิน ไม่เพียงแต่ผลิตอาหารได้เพียงพอสำหรับการบริโภค แต่ยังสามารถส่งออกข้าว เม็ดมะม่วงหิมพานต์ พริกไทย ยางพารา และปลา ตลอดจนสินค้าชนิดอื่นได้เป็นจำนวนมาก แต่การเข้าสู่ WTO ได้ทำภาคการเกษตรของเวียดนามได้ประโยชน์เพียงเล็กน้อย หรืออาจเปรียบเทียบส่วนแบ่งที่ได้รับเป็นแค่ “กึ่ง/น้อยเล็กน้อย” เท่านั้น นอกจากนี้ เขายังไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลอนุญาตให้บริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุนภาคการเกษตรในเวียดนาม เพราะผู้ลงทุนรายใหญ่สามารถกำหนดราคาสินค้าพืชผลทางการเกษตรได้ เช่น ในด้านปศุสัตว์บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ หรือซีพี¹⁴ ของไทยได้เข้ามามีบทบาทสำคัญใน

¹⁰ Kleinen, John. Vietnam: One-Party State and the Mimicry of Civil Society. Bangkok: IRASEC, 2015. P. 93.

¹¹ อ้างใน Kleinen, John. Vietnam: One-Party State and the Mimicry of Civil Society. หน้า 92.

¹² อ้างในเรื่องเดียวกัน หน้า 18.

¹³ Hai Hong Nguyen, “Vietnam’s Anti-Corruption Measures Fall Short” in <http://www.eastasiaforum.com> published on 18 August 2012 สืบค้นวันที่ 15 สิงหาคม 2558.

¹⁴ เครือเจริญโภคภัณฑ์(ประเทศไทย)ได้เข้ามาลงทุนในประเทศเวียดนามตั้งแต่ปี 1988 หลังจากเวียดนามเปิดประเทศตามนโยบาย Doi Moi ในปี 1986 โดยเข้ามาเปิดสำนักงานการค้าที่นครโฮจิมินห์ หลังจากนั้นในปี 1993 ได้จัดตั้งบริษัทภายใต้ชื่อ C.P. Vietnam Livestock Co.,Ltd. และสร้างโรงงานอาหารสัตว์แห่งแรกที่จังหวัดดองนาย (Dong Nai) ทางภาคใต้ ซึ่งเป็นสำนักงานใหญ่จนถึงปัจจุบัน และต่อมา ในปี 2009 ซี.พี. เวียดนามได้ควบรวมกิจการ บริษัท C.P. Vietnam Livestock Co.,Ltd และ บริษัท Charoen Pokphand Vietnam Co.,Ltd เป็นบริษัท C.P. Vietnam Livestock Corporation และต่อมา ในปี 2011 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น C.P. Vietnam Corporation ซี.พี. เวียดนามดำเนินธุรกิจเกษตรอุตสาหกรรมแบบครบวงจรทั้ง สัตว์บกและสัตว์น้ำ โดยแบ่งเป็น 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ Feed , Farm และ Food สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมดูได้จากเว็บไซต์ของซีพีเวียดนาม <https://www.cp.com.vn>

เวียดนามทั้งในด้านปศุสัตว์ อาหารสัตว์ เพาะพันธุ์สัตว์ และแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งในทัศนะของนายเล วัน นาม เกรงว่าจะเป็นภาระผูกขาดอุตสาหกรรมประเภทนี้ในเวียดนาม¹⁵

ในมุมมองของผู้สังเกตการณ์หลายคนมองว่าชาวนาไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควรจากการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ แม้เศรษฐกิจของเวียดนามโดยรวมดีขึ้นแต่วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวนาก็ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก เช่น นักเขียนเหงวียน กวางเถียว (Nguyễn Quang Thiệu) ได้กล่าวว่า

“ภาพการทำนาของชาวนาเวียดนามเมื่อหลายสิบปีก่อนกับปัจจุบันไม่แตกต่างกันมากนัก นั่นคือ เดิมภาพชาวนาที่เดินตามหลังควายเป็นภาพขาวดำ ส่วนในปัจจุบันก็ยังเป็นภาพชาวนาเดินตามหลังควายแต่เปลี่ยนจากภาพขาวดำเป็นภาพสี”¹⁶

ศาสตราจารย์ ด่าว เท่ ต่วน (Đào Thế Tuấn) นักวิชาการด้านการเกษตรของเวียดนามก็มองไม่ต่างจากเหงวียน กวางเถียว

“ถ้ามองจากมุมมองของการเมืองและสังคม ชาวนาเวียดนามคือกลุ่มคนที่ได้ประโยชน์น้อยที่สุดจากนโยบายโดยมัย ชาวนาจำนวนมากยังคงยากจน ไม่ค่อยมีโอกาสเข้าถึงสวัสดิการสังคม เช่น การศึกษา สาธารณสุข ปัญหาว่างงานในชนบททำให้พวกเขาต้องอพยพเข้าเมืองเพื่อเป็นแรงงานราคาถูก ...รายได้ต่ำ สูญเสียที่ดิน ไม่มีงานทำ ช่องว่างระหว่างรายได้ในเมืองและชนบทเพิ่มมากขึ้น ในชนบทมีแรงงานที่ว่างงานกว่าร้อยละ 50 แต่นี้ไม่ใช่ผลของการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม แต่เป็นเพราะเกษตรกรไม่มีที่ทำกิน ซึ่งถ้าไม่ทำการเกษตรแล้วจะให้พวกเขาทำอะไร”¹⁷

ข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์ปริญญาโท ของ เหงวียน จุง เกียน (Nguyễn Trung Kiên) ที่ศึกษาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ระหว่างเมืองและชนบทมีข้อสรุปในทำนองเดียวกันว่า แม้โดยทั่วไปสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรเวียดนามดีขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่รายได้ของคนทำงานในเมืองและชนบทก็ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด¹⁸ ดังนั้น เราจึงเห็นว่าปัญหาความยากจนและการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญและเร่งด่วนในสังคมเวียดนาม ในการนี้ รัฐบาลเวียดนามได้ดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น โครงการขจัดความหิวโหยและลดความยากจน (xóa đói giảm nghèo) และนโยบาย “3 นง” คือการพัฒนา “นง เชน” (nông dân) หรือชาวนา “นง เจริญ” (nông nghiệp) หรือ เกษตรกรรม และ “นง โทน” (nông thôn) หรือ ชนบท แต่ถึงกระนั้น เรายังคงพบเห็นปัญหาเหล่านี้อยู่

ปัญหาคอร์รัปชันก็ถือว่าเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งในสังคมเวียดนามและกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นต่อการบริหารประเทศภายใต้รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์อย่างมาก ซึ่งในเวียดนามสามารถจำแนกลักษณะของการคอร์รัปชันได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การให้สินบนเพื่อให้เจ้าหน้าที่

¹⁵ “Người Nông dân được-mất gì sau đổi mới” Tổ Quốc เผยแพร่วันที่ 20/06/2013 สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558

¹⁶ “Nông dân sau 35 năm đổi mới” <http://www.efa.org> เผยแพร่วันที่ 23/04/2010 สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558

¹⁷ “Nông dân sau 35 năm đổi mới” <http://www.efa.org> เผยแพร่วันที่ 23/04/2010 สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558

¹⁸ Nguyễn Trung Kiên, “bất bình đẳng thu nhập giữa nông thôn và thành thị ở Việt Nam hiện nay” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง มหาวิทยาลัยแห่งชาติเวียดนาม ปี 2012 <http://dl.vnu.edu.vn/bitstream/11126/4359/1/00050001883.pdf> สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558

ดำเนินการเรื่องที่ร้องขอให้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งบริการที่ดีกว่า 2) การให้สินบนเพื่อประโยชน์ในการละเว้นภาษี การลักลอบนำเข้าสินค้า หรือสิทธิพิเศษของภาคเอกชน และ 3) การซื้อขายตำแหน่ง เพื่อให้ได้สิทธิพิเศษในการเลื่อนตำแหน่งหรือเข้าสู่ตำแหน่งงานในภาครัฐ ซึ่งโดยรวมเราอาจมองว่าปัญหาคอร์รัปชันส่วนหนึ่งเกิดจากลักษณะของวัฒนธรรม การให้-รับ (xin-cho) ซึ่งเป็นวิถีการทำงานและเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมเวียดนามในยุคปัจจุบัน¹⁹

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ในสถานการณ์ปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและตัวแปรทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในเวียดนามกำลังเปลี่ยนไป และการที่คนรุ่นใหม่เริ่มขึ้นมามีบทบาทในสังคมเวียดนามมากยิ่งขึ้น รวมถึงปัจจัยต่างๆ เช่น การเข้ามาของผู้เล่นหรือองค์กรข้ามชาติ (transnational actors) การเติบโตของการค้าชายแดน กระแสโลกาภิวัตน์ และ การเข้ามามีบทบาทของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต เริ่มทำลายและสั่นคลอนสถานะของการเป็นรัฐอำนาจนิยมในเวียดนามอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมในเวียดนามที่ส่งผลต่อการแสดงออกทางการเมืองหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในสังคมเวียดนามปัจจุบัน

ดังนั้น แม้ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเมืองเวียดนามยังคงเน้นอำนาจนิยม แต่ระดับของอำนาจนิยมก็ถูกท้าทายจากโครงสร้างทางการเมืองใหม่ที่มีความหลากหลายและอนุญาตให้ภาคส่วนต่างๆ ที่เข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น อย่างน้อยลักษณะดังกล่าวก็สะท้อนผ่านรัฐธรรมนูญปี 1992 ที่กำหนดให้รัฐบาลมีอำนาจในการบริหารงานมากยิ่งขึ้นจากเดิมที่อำนาจส่วนใหญ่อยู่ที่พรรคคอมมิวนิสต์ และในขณะเดียวกันก็กำหนดให้พรรคคอมมิวนิสต์ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นกัน ซึ่งส่วนหนึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ต้องการให้สังคมเห็นว่าเวียดนามต้องการเป็นนิติรัฐ หรือ “nhà nước pháp quyền” เช่นเดียวกันกับการเลือกตั้งในปี 1992 ที่แม้จะไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยตามความหมายทั่วไป แต่เราก็ได้เห็นจำนวนผู้สมัครหน้าใหม่ที่มีการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงกว่าเดิม อายุต่ำกว่าเดิม และพร้อมที่จะทำงานการเมืองเต็มเวลา และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกันนี้เห็นได้อย่างชัดเจนขึ้นจากการเลือกตั้งในครั้งต่อๆ มา นอกจากนี้ ด้วยบรรยากาศของการเปลี่ยนผ่านทำให้ผู้คนสนใจการเปลี่ยนแปลงรอบๆ ตัวมากยิ่งขึ้น ประกอบกับบรรยากาศที่เปิดกว้างมากขึ้นในการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายอันเป็นผลพวงของแนวทางการปฏิรูปของนโยบายโดยเม้ย ดังนั้น จึงไม่แปลกใจที่เห็นว่าการแสดงออกถึงความไม่พอใจในการบริหารงานของรัฐทำได้ง่ายขึ้นและพบเห็นได้มากขึ้นผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ²⁰

การปฏิรูปทางเศรษฐกิจทำให้เกิดรูปแบบกิจกรรมใหม่ๆ ที่อำนาจของรัฐไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำมาซึ่งการก่อตัวของภาคประชาคม (civil society) นอกเหนือไปจากนี้ เรายังเห็นการกำเนิดของกลุ่มทุนใหม่หรือชนชั้นนำใหม่ทางเศรษฐกิจ (new economic elite) และการเพิ่มจิตสำนึกของการเรียกร้องในประเด็นสาธารณะ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนในประเด็นของสิ่งแวดล้อมนำโดยกลุ่ม NGO ที่เรียกว่า “Eco Eco” รวมไปถึงการประท้วงในพื้นที่ชนบทซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งในยุคหลังนโยบายโดยเม้ย เช่น ที่จังหวัดไท่ บิญ (Thái Bình) ปี 1997 ที่จังหวัด นาม ดิญ (Nam Định) ปี 2000 และที่จังหวัด ซา ลาย (Gia Lai) ดั๊ก ลัก (Đắk Lắk) และคอน ตุม (Kon Tum) ปี 2001 และการประท้วงของกลุ่มสหภาพแรงงานที่หวังให้ภาครัฐเข้ามาปกป้องสิทธิประโยชน์ของพวกเขาจากกลุ่มทุนและเป็นความพยายามของการลดผลกระทบจากการพัฒนาสมัยใหม่และเรียกร้องให้กลับไปยึดถือคุณค่าเดิมของแนวคิดสังคมนิยม²¹ ซึ่งนักวิชาการบางคนเรียก

¹⁹ Gainsborough, Martin. Vietnam: Rethinking the State. London: Zed Books, 2010. P. 53-54.

²⁰ Dixon, Chris, “State, Party and Political Change in Vietnam” in Duncan McCargo (ed.). Rethinking Vietnam. London: RoutledgeCurzon, 2004. Pp. 16-21.

²¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 21-23.

จุดยืนของรัฐเวียดนามและวิธีการจัดการทางด้านสังคมของเวียดนามในยุคหลังนโยบายโดยเม้ยหรือตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980s ว่า “soft authoritarian corporarist” เพราะแม้รัฐเวียดนามจะยืนยันที่จะเป็นรัฐบาลแบบอำนาจนิยม รวมศูนย์ และผูกขาดอำนาจไว้ที่พรรคการเมืองเดียว แต่เราก็ได้เห็นกระบวนการต่อรองระหว่างพรรค รัฐบาล และสังคมมากขึ้นกว่าเดิม²²

ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา มีการรวมตัวกันจัดตั้งสโมสร สมาคม หรือองค์กรต่างๆ ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้น หลังการประกาศนโยบายโดยเม้ย การวิพากษ์วิจารณ์ระบบการเมืองพบเห็นได้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี 1987-1990 ผลงานด้านวรรณกรรมจำนวนมากมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลโดยตรง ในปี 1988 สมาคมทหารผ่านศึกนครโฮจิมินห์ได้เรียกร้องให้รัฐสภาและคณะกรรมการกลางของพรรคลงคะแนนเสียงเลือกผู้นำของพรรคโดยลงคะแนนทางลับ และได้จัดให้มีการอภิปรายสาธารณะในนครโฮจิมินห์ มีเนื้อหาหลักเรียกร้องให้รัฐสภาเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ในเดือนมกราคม 1990 มีการรวมตัวกันของกลุ่มเคลื่อนไหวที่อภิปรายวิพากษ์วิจารณ์ผลงานที่ล้มเหลวของพรรคคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องไม่เป็นประชาธิปไตย ทำงานไม่มีประสิทธิภาพ สร้างความแตกแยกในสังคม ปัญหาคอร์รัปชันที่ยังเรื้อรัง การทำงานเพื่อประโยชน์ของพวกพ้อง อย่างไรก็ตามตั้งแต่ปี 1990 รัฐบาลเพิ่มความเข้มงวดกวดขันในกิจกรรมลักษณะนี้ทำให้การอภิปรายของกลุ่มทหารผ่านศึกต้องยุติลง การออกวารสารต่างๆ ของกลุ่มนักศึกษา ก็เริ่มหายไป และการจัดเวทีสาธารณะของกลุ่มต่างๆ ก็ยุติลงในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันนั้นเอง และหลังจากนั้นการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลก็จำกัดอยู่เฉพาะแต่กลุ่มเล็กในหมู่ของคนที่ไว้ใจได้ เช่น กลุ่มญาติมิตร เพื่อนฝูง หรือคนในครอบครัวเท่านั้น ในขณะที่ปัญญาชนและนักเขียนจำนวนหนึ่งเลือกที่จะหันไปเขียนเป็นบันทึกแทน ซึ่งแน่นอนว่าบันทึกเหล่านี้ไม่สามารถตีพิมพ์เผยแพร่ได้ หากแต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องที่พบเห็นว่าการวิพากษ์วิจารณ์ในพื้นที่สาธารณะได้อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในพื้นที่สื่อกระแสหลักอย่างหนังสือพิมพ์ก็คือปัญหาคอร์รัปชัน และต่อมาในช่วงปี 1993-1994 เริ่มเห็นการวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นของการจำกัดสิทธิในการนับถือศาสนาและปฏิบัติศาสนกิจ²³

แม้รัฐบาลเวียดนามได้ให้ความสำคัญต่อการป้องปรามและจำกัดพื้นที่ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง แต่เราก็ยังเห็นกลุ่มต่างๆ เคลื่อนไหวอยู่ โดยกลุ่มหลักๆ คือ กลุ่มเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน และกลุ่มอื่นๆ ที่มีความเห็นต่างกับนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล และในช่วงระยะเวลาสองทศวรรษหลังจากยุคแห่งเสรีภาพและการเปิดกว้างทางความคิดหลังยุคโดยเม้ย หรือช่วงระหว่างปี 1994-2014 วัฒนธรรมการวิจารณ์และการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมของเวียดนามได้พัฒนาไปมาก จากการเริ่มต้นของคนกลุ่มเล็กไปสู่การเคลื่อนไหวในระดับที่กว้างขึ้นโดยอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัยคืออินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ สื่อสิ่งพิมพ์ อิเล็กทรอนิกส์ และการผนึกกำลังของเครือข่ายและองค์กรต่างๆ ก็เป็นไปอย่างรวดเร็วและไม่มีแกนนำอย่างชัดเจน ซึ่งไม่เพียงแต่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองใหญ่อย่างฮานอยหรือนครโฮจิมินห์เท่านั้น แต่ยังขยายตัวไปยังจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ ผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นและเข้าร่วมในการเรียกร้องต่างๆ เหล่านั้นไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตน เช่น ในกรณีของกลุ่มชาวไซ่ง่อน (Nguoi Sai Gon) ซึ่งเคลื่อนไหวตั้งแต่ต้นปี 1996 และถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมในเดือนเมษายน ปี 1997 นั้นพบว่าดำเนินการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านเครื่องส่งแฟกซ์เพียงสามเครื่องเท่านั้น²⁴

²² เรื่องเดียวกัน หน้า 25.

²³ Kerkvliet, Benedict J Tria, “Regime Critics: Democratization Advocates in Vietnam, 1990s-2014” in Critical Asian Studies, 2015, vol. 47, no. 3. Pp. 359-361.

²⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 361.

ช่วงระหว่างปี 2005-2006 มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่น่าสนใจ กล่าวคือ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ซึ่งมีฐานที่ตั้งอยู่ในประเทศและเคลื่อนไหวอย่างลับๆ เช่น พรรคเวียดนามก้าวหน้า (Đảng Thăng tiến Việt Nam) พรรคประชาธิปไตยเวียดนาม (Đảng Dân chủ Việt Nam) และพรรคประชาธิปไตยประชาชน (Đảng Dân chủ nhân dân) และได้กำเนิดกลุ่มเคลื่อนไหวที่อาจถือได้ว่าสร้างแรงกระเพื่อมสำคัญในสังคมเวียดนาม นั่นคือ กลุ่ม Bloc 8406 ซึ่งเป็นชื่อเรียกตามวันก่อตั้ง คือวันที่ 8 เดือนเมษายน ปี 2006 ซึ่งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเสรีภาพและประชาธิปไตยโดยอาศัยช่องทางอินเทอร์เน็ตเป็นหลัก²⁵ สมาชิกกลุ่มมีจำนวน 60-70 คน จำนวน 17 คน อาศัยอยู่ในประเทศ สมาชิกมีอายุอยู่ในช่วง 27-87 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 30-40 ปี ในจำนวนนี้มีสมาชิกจำนวน 6 คน เคยเป็นทหารผ่านศึก และสมาชิกอีกจำนวน 2 คน เป็นสมาชิกพรรค ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนในสาขาอาชีพที่หลากหลายแม้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ แต่ก็มีบุคคลจากสาขาอาชีพอื่นๆ เข้าร่วมด้วย เช่น นักธุรกิจ นักกฎหมาย วิศวกร ข้าราชการทั้งที่เป็นทหารและพลเรือน ในเดือนธันวาคม ปี 2007 เว็บไซต์ของกลุ่มสามารถปลุกระดมมวลชนจำนวนหลายร้อยคนให้เดินขบวนประท้วงจีนที่ละเมิดอธิปไตยในน่านน้ำของเวียดนาม ในระยะเวลาต่อมา สมาชิกบางคนถูกจับและบางส่วนถูกควบคุมตัว แต่ก็มีสมาชิกอีกจำนวนหนึ่งที่ยังเคลื่อนไหวต่อไปในเว็บไซต์อื่น เช่น Tổ Quốc (มาตุภูมิ) และ Tự do Ngôn luận (เสรีภาพในการเสนอความคิดเห็น)²⁶

ในปี 2008-2010 เราเห็นการเคลื่อนไหวทางอินเทอร์เน็ตที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งคือการรวมตัวของผู้คนจากหลากหลายอาชีพในการประท้วงต่อต้านสัมปทานเหมืองแร่บ็อกไซต์ของจีนในเว็บไซต์ที่เรียกว่า Bauxite Vietnam ซึ่งต่อมาได้ขยายวงกว้างไปยังการอภิปรายถกเถียงประเด็นทางการเมืองอื่นๆ ด้วย มีนักวิชาการและบุคคลที่มีชื่อเสียงเข้าร่วมเป็นจำนวนมากรวมถึงนายพล หวอ เจริญ ซ่าบ (Võ Nguyên Giáp) นอกจากนี้ ยังมีเว็บไซต์ที่น่าสนใจอีกสองเว็บไซต์คือ Dân Luận (ประชาชนอภิปราย) และ Dân làm báo (คนทำข่าว) ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่ทำงานเขียนจากแหล่งข้อมูลต่างๆ มาเผยแพร่อีกต่อหนึ่ง ตั้งแต่ปี 2010 บล็อกเกอร์ (blogger) ทางการเมืองหลายคนถูกจับและคุมขัง และเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกันก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในเดือนกรกฎาคม ปี 2013 จำนวนบล็อกเกอร์กว่า 100 คน รวมตัวกันและร่วมกันประณามการจับกุมและคุมขังบล็อกเกอร์อย่างเปิดเผยต่อสาธารณะ

และตั้งแต่ปี 2013 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่าสังคมเวียดนามเต็มไปด้วยบล็อกเกอร์และเว็บไซต์ทั้งของกลุ่มคนและองค์กรต่างๆ ที่มีการอภิปรายประเด็นทางการเมืองและสังคม รวมถึงการรวบรวมรายชื่อเพื่อเรียกร้องหรือเคลื่อนไหวทางสังคม เราได้เห็นถึงการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของภาครัฐและแม้แต่รัฐบาลเอง และปรากฏการณ์ดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นของภาคประชาชน ทั้งนี้ปัจจัยหลักเกิดจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีและปริมาณผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่เพิ่มมากขึ้น โดยในปี 2012 ประชากรเวียดนามจำนวนร้อยละ 40 สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และประชากรส่วนใหญ่ในประเทศต่างมีโทรศัพท์มือถือและโทรทัศน์ซึ่งช่วยให้การขยายการรับรู้และความสนใจให้ขยายวงกว้างไปจากแหล่งที่พำนักหรือชุมชนของตนเอง²⁷ แต่แม้ปริมาณของผู้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลเวียดนามก็เพิ่มระดับของความเข้มงวดของการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเช่นกัน และช่องทางหลักในการสื่อสารกับประชาชนก็ยังคงเป็นโทรทัศน์ซึ่งรัฐบาลสามารถควบคุมเนื้อหา หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการผูกขาดการนำเสนอเนื้อหาว่าต้องสอดคล้องกับแนวทางของรัฐบาลเท่านั้น

²⁵ ข้อมูลเพิ่มเติม ดูได้จากเว็บไซต์ <http://bloc8406vn.blogspot.com>

²⁶ Kerkvliet, Benedict J Tria, "Regime Critics: Democratization Advocates in Vietnam, 1990s-2014" in Critical Asian Studies, 2015, vol. 47, no. 3. P.362.

²⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 362-363.

เราได้เห็นถึงพัฒนาการที่สำคัญของการวิพากษ์วิจารณ์และการเคลื่อนไหวในเวียดนามซึ่งอาจเริ่มต้นจากการเผชิญหน้ากับรัฐโดยตรง เช่น กลุ่มของนายทหารผ่านศึกนครโฮจิมินห์ในยุคต้นๆ ซึ่งก็เห็นแล้วว่าวิธีการดังกล่าวไม่ได้ผลเท่าที่ควร และต่อมากลุ่มเคลื่อนไหวในยุคต่อๆ มา ได้หันมาใช้วิธีการประนีประนอมหรือการมีส่วนร่วม (engagement approach) กับนโยบายของรัฐ และท้ายที่สุดเราเห็นการพัฒนาไปสู่การเคลื่อนไหวในลักษณะของการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคม (civil society approach)²⁸ ซึ่งอาศัยฐานการจัดตั้งมวลชนเดิมของพรรคคอมมิวนิสต์ผ่านองค์กรชุมชนต่างๆ

กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่น่าสนใจในปี 2013 ได้แก่ กลุ่ม 72 หรือ Group 72 ซึ่งมีบทบาทตั้งแต่นั้นปี 2013 เป็นการรวมตัวกันทางสื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงในสังคมเวียดนามซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ ข้าราชการระดับสูงที่เกษียณแล้ว กลุ่ม 72 พยายามยื่นร่างรัฐธรรมนูญตามแบบประเทศตะวันตกต่อฝ่ายนิติบัญญัติของรัฐสภาพิจารณา นอกจากนี้ ยังได้ยื่นข้อเรียกร้องให้มีการอนุญาตจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ได้ จัดให้มีการเลือกตั้งอย่างเต็มรูปแบบ และเปลี่ยนการปกครองแบบพรรคเดียวไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ผลที่ตามมาหลังจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้ก็คือรัฐบาลได้ใช้มาตรการที่เข้มงวดและเด็ดขาดมากยิ่งขึ้นกับกลุ่มผู้เคลื่อนไหวกลุ่มต่างๆ อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องของกลุ่ม 72 ก็ไม่ถึงกับเปล่าประโยชน์นักเมื่อกลุ่มเครือข่าย 20 องค์กร ได้ร่วมลงนามเรียกร้องให้รัฐสภาของเวียดนามซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารของพรรคคอมมิวนิสต์เช่นกันเร่งร่างกฎหมายที่ดินและจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนต่างๆ ให้รอบด้านก่อนประกาศใช้ร่างกฎหมายดังกล่าวด้วย²⁹

เดวิด อีเลียต (David W.P. Elliott) ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับการบริหารงานของพรรคคอมมิวนิสต์ว่าเป็นการขับเคลื่อนโดยระบบพรรคมากกว่ากลุ่มบุคคล ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสมาชิกพรรครุ่นอาวุโสหรือรุ่นก่อตั้งพรรคได้ถูกแทนที่ด้วยสมาชิกพรรครุ่นใหม่³⁰ ในขณะที่ บิล เฮตัน (Bill Hayton) ที่มองว่าพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามเป็นพรรคการเมืองเดียวที่ปกครองประเทศเวียดนามแต่เราก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการปกครองแบบเผด็จการเนื่องจากการแข่งขันระหว่างกลุ่มก้อนต่างๆ ในพรรค³¹ ทั้งนี้ นักวิชาการบางส่วนได้พยายามให้คำจำกัดความรัฐของเวียดนามว่ามีลักษณะเป็นรัฐอำนาจนิยมแบบมีส่วนร่วม (participatory - authoritarianism) ที่มีสัญญาณของการเปิดกว้างแต่ทุกอย่างต้องเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรืออาจใช้คำว่า อำนาจนิยม-บรรษัทนิยมแบบอ่อนๆ (soft authoritarianism-corporatist)³²

ในบทความเรื่อง “China and Vietnam: Coping with the threat of peaceful evolution” หลี่หม่า (Li Ma) ได้เปรียบเทียบนโยบายการเปิดประเทศของจีนและเวียดนาม และสรุปว่าการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัย (modernization) ในระบบอำนาจนิยมแบบรวมศูนย์หรือสังคมนิยม (centralized/socialist authoritarian system) นั้นไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การเติบโตของภาคประชาสังคม (civil society) ที่เป็นอิสระหรือแยกตัวออกจากรัฐเสมอไป แต่จะทำให้เกิดกลุ่มชนชั้นนำในระบบราชการ (a bureaucratic elite) ที่ไม่สนใจการเมืองหรือสนับสนุนประชาธิปไตย การเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจในประเทศคอมมิวนิสต์นั้นเป็นคนละเรื่องเดียวกันกับการเปิดพื้นที่ทางการเมือง และได้อ้างถึงข้อสังเกตของ Robert Scalapino ที่เรียก

²⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 366-373.

²⁹ Hai Hong Nguyen, “Vietnamese Civil Society Bringing Political Change” in <http://www.eastasiaforum.com> published on 11 October 2013 สืบค้นวันที่ 15 สิงหาคม 2558.

³⁰ อ้างแล้ว หน้า 280

³¹ Hayton, Bill. Vietnam: Rising Dragon. New Haven and London: Yale University Press, 2010. P.110.

³² McCargo, Duncan (ed.). Rethinking Vietnam. London and New York: RoutledgeCurzon, 2004. P.3.

ปรากฏการณ์นี้ว่า อำนาจนิยม-พหุนิยม (authoritarianism-pluralism) ซึ่งลักษณะสังคมเช่นนี้ยอมรับการมีอยู่ภาคประชาสังคมแต่จำกัดเรื่องเสรีภาพ แต่ก็ยังถือได้ว่ามีเสรีภาพมากกว่าระบอบคอมมิวนิสต์แบบเดิมๆ³³

ดังนั้น เราจึงเห็นว่าแม้ว่ารัฐในเวียดนามมีความพยายามในการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัย แต่ก็ยังคงสถานะของการเป็นรัฐอำนาจนิยมอยู่นั่นเอง แต่นั่นไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลเวียดนามไม่กังวลใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลพวงของการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจเวียดนามในยุคหลังนโยบายโดยเมื่อย พรรคคอมมิวนิสต์ของเวียดนามตระหนักถึงความศรัทธาของประชาชนต่อพรรคและรัฐบาลนั้นเริ่มสั่นคลอนและประชาชนเริ่มไม่แน่ใจว่าพรรคและรัฐบาลจะปฏิรูปประเทศได้สำเร็จตามแนวทางที่ได้วางไว้ ตัวอย่างหนึ่งที่เป็นรูปธรรมในกระบวนการประนีประนอมหรือสนองตอบต่อข้อเรียกร้องของประชาชน คือการริเริ่มของรัฐบาลในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน ดังที่เราเห็นจากภาพข่าวต่างๆ ของเวียดนามว่ามีเจ้าหน้าที่ระดับสูงหลายคนถูกจับกุม ในยุคก่อนนโยบายโดยเมื่อย พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามอาจผูกขาดอำนาจในการตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว แต่จากการเคลื่อนไหวและข้อเรียกร้องของกลุ่มต่างๆ ที่ได้เสนอไปแล้วนั้นทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าพรรคไม่สามารถทำเช่นนั้นได้อีกต่อไป หรืออาจไม่เพียงพอ หรือไม่ทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้นเราจึงเห็นถึงความจำเป็นที่พรรคต้องมีการกระจายอำนาจไปตามคณะกรรมการประชาชนประจำจังหวัดหรือหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นด้วยทั้งในการอนุมัติโครงการและติดตามประเมินผลงาน³⁴

สัญญาณแห่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ยังสะท้อนผ่านข้อความอวยพรปีใหม่ของนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทุกปีที่นายกรัฐมนตรีเวียดนามส่งข้อความอวยพรปีใหม่แก่ประชาชนในเทศกาลปีใหม่ของเวียดนาม หรือตรุษเต็ต (Tết) ในปี 2014 เป็นที่สังเกตได้ว่าเนื้อหาของคำอวยพรต่างจากปีก่อนๆ โดยนายกรัฐมนตรีเหงวียน เติน สุง ของเวียดนาม กล่าวว่าในระบบการเมืองสมัยใหม่ระบบประชาธิปไตยต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับระบบกฎหมาย เป้าหมายสูงสุดของรัฐบาลยังคงเหมือนเดิมคือ ประชาชนมั่งคั่ง ประเทศมั่นคง และยังคงกล่าวยั่วว่า “ประชาชนมีเสรีภาพที่จะทำอะไรได้ทุกอย่างหากกฎหมายไม่ห้าม” และในขณะเดียวกัน “รัฐบาลทำได้เฉพาะแต่สิ่งที่อนุญาตไว้ในกฎหมายเท่านั้น” ข้อความดังกล่าวนอกจากเป็นการสร้างโอกาสและสร้างพื้นที่ในการแข่งขันทางการเมืองภายในประเทศของตัวนายกรัฐมนตรีในฐานะนักการเมืองหรือตัวเต็งเลขาธิการพรรคคนต่อไปในการประชุมใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งต่อไปแล้ว ยังอาจบ่งบอกถึงการรับรู้ของผู้มีระดับสูงของประเทศถึงความต้องการเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของประชาชนในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมเวียดนามร่วมสมัยที่ใครก็ตามชูป้ายการปฏิรูปและประชาธิปไตยย่อมได้รับความนิยมจากประชาชน ดังนั้น นายกรัฐมนตรีเหงวียน เติน สุง จึงส่งสัญญาณที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หรืออย่างน้อยก็เปิดพื้นที่สำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต³⁵

แต่อย่างไรก็ตาม หากเรามองภาพรวมของการเมืองเวียดนาม ภาพที่เห็นก็ยังคงเป็นการกระชับพื้นที่ของอำนาจนิยมในระดับประเทศ แต่มีการเปิดพื้นที่หรือเห็นกระบวนการสร้างประชาธิปไตยขยายตัวขึ้นในระดับท้องถิ่นตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1990 ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่นเริ่มผ่อนคลายการควบคุมลง ท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น ซึ่งการริเริ่มโครงการหรือออกนโยบายจากระดับท้องถิ่นสะท้อนถึงการเปิดพื้นที่ในการบริหารที่พยายามเข้าถึงประชาชนมากยิ่งขึ้น กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจคือการ

³³ Li Ma, “China and Vietnam: Coping with the threat of peaceful evolution” in Thayer, Carlyle and Ramses Amer (eds.). Vietnamese Foreign Policy in Transition. Singapore: ISEAS, 1999. P.51.

³⁴ Brown, David, “Vietnam looks for renewal in an intensely political 2015” in <http://www.eastasiaforum.com> published on 2 January 2015 สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558

³⁵ Huong Le Thu, “New Hope in the New Year for Vietnamese Democracy” in <http://eastasiaforum.com> published on 1 February 2014 สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558.

บริหารงานของ นครดานัง (Đà Nẵng) ที่เป็นเมืองที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทันสมัยและการออกนโยบายต่างๆ จะยึดความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ความสำเร็จของนครดานังที่ข้าราชการท้องถิ่นมีทัศนคติที่ดีต่อการบริหารงานยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและการบริการประชาชนทำให้เกิดความหวังแก่ประชาชนเวียดนามโดยทั่วไปว่า อาจเป็นไปได้ในระบบที่มีการปกครองโดยพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวและภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่หากมีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและศักยภาพสูงแล้ว ก็ น่าจะนำประเทศไปสู่ประชาธิปไตยได้เช่นกัน³⁶

การก่อตัวของภาคประชาสังคม

ภาคประชาสังคม (civil society) ซึ่งในภาษาเวียดนามใช้คำว่า Xã hội công dân หรือ Xã hội dân sự ซึ่งแปลว่าสังคมของประชาชน ตามคำอธิบายของ ซุนเนตตา ลิดเดล (Zunetta Liddell) คือ การรวมตัวกันของกลุ่มก้อนพลเมืองที่ทำงานร่วมกันเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน หรือเพื่อให้การริเริ่มทางด้านสังคม วัฒนธรรม หรือการเมือง ซึ่งการทำงานของภาคประชาชนอาจช่วยส่งเสริมหรือแข่งขันกับภาครัฐก็ได้³⁷ ทั้งนี้ การก่อตัวภาคประชาชนเกิดจากช่องว่างระหว่างความต้องการประชาชนและการจัดสรรทรัพยากรของรัฐที่ไม่ทั่วถึง จึงทำให้เกิดพื้นที่สำหรับกลุ่มองค์กรใหม่ๆ เข้ามารณรงค์เรียกร้องหรือให้บริการเพิ่มเติมและสนองตอบต่อการเรียกร้องเหล่านั้นแทน เช่น ในกรณีของเวียดนาม ภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทมากในประเด็นเรื่องสาธารณสุข อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของนักวิชาการบางคน เช่น เบน เคิร์กวลีต (Ben Kirkvliet) ภาคประชาสังคมในความหมายของตะวันตกนั้นยากที่จะเกิดขึ้นในเวียดนามเพราะจำเป็นต้องอาศัยรัฐบาลที่อดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่างและการวิพากษ์วิจารณ์ อีกทั้งต้องมีกฎหมายรองรับการอภิปรายโต้เถียงในที่สาธารณะได้โดยไม่ต้องเสี่ยงกับการใช้กำลังหรือความรุนแรงจากภาครัฐ ซึ่งภาคประชาสังคมควรเป็นอิสระและแยกตัวจากภาครัฐอย่างเด็ดขาด การเคลื่อนไหวต่างๆ ควรมาจากภาคประชาชนโดยไม่จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐก่อน³⁸

หากแต่ มารี-อีฟ บลองก์ (Marie-Eve Blanc) มองว่าในสังคมเวียดนามนั้นรัฐบาลเองก็ไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้ทุกภาคส่วน ซึ่งในสังคมเวียดนามปัจจุบันสามารถมองได้จากปรากฏการณ์ขององค์กรชุมชน หรือ CBO (community based organizations) ที่พยายามอาศัยช่องว่างของกฎหมายในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มกำลัง และยังได้ตอบโต้แนวคิดของนักวิชาการหลายคนที่มองว่าการก่อตัวของภาคประชาสังคมในเวียดนามเป็นการขับเคลื่อนจากภาครัฐว่าไม่ถูกต้องเสียทั้งหมด เนื่องจากองค์กรชุมชนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในระดับรากหญ้าที่กำลังเผชิญหน้ากับช่องว่างของการพัฒนาและความแตกต่างในสังคมเวียดนาม³⁹ ซึ่งเราอาจมองว่า องค์กรชุมชน หรือ CBO เป็นความต่อเนื่องจากสังคมเวียดนามแบบดั้งเดิมที่การบริหารจัดการในระดับหมู่บ้านเป็นอิสระแยกตัวออกจากรัฐจนมีคำกล่าวว่า “แม้แต่กฎหมายของกษัตริย์ก็ต้องยอมแพ้กฏของหมู่บ้าน” (phép vua thua lệ làng) ทำให้เห็นว่าอำนาจของรัฐเข้าไปไม่ถึงหมู่บ้าน แต่ในขณะเดียวกันหมู่บ้านก็จำเป็นต้องดูแลงานด้านต่างๆ ในชุมชนเอง

³⁶ Hai Hong Nguyen, “Shoots of Hopes for Vietnamese Democracy” in <http://eastasiaforum.com> published 13 December 2013 สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558.

³⁷ อ้างใน Marie-Eve Blanc, “An Emerging Society? Local Associations Working on HIV/AIDS” in Duncan McCargo (ed.). *Rethinking Vietnam*. London: RoutledgeCurzon, 2004. P.155.

³⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 154-155.

³⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 159-164.

เช่น การสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันน้ำท่วม⁴⁰ เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่าการทำงานขององค์กรชุมชนและอาจรวมถึงกลุ่มเอ็นจีโอ (NGOs) ในเวียดนามเป็นความต่อเนื่องของการสืบทอดทางวัฒนธรรมของเวียดนามที่ภาคประชาชนเข้ามาทำหน้าที่ในส่วนที่ภาครัฐเข้าไปไม่ถึงนั่นเอง

กรินเทอร์ (Grinter) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุคหลังนโยบายโดยเมื่อยามีการลดบทบาทของคณะกรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์ และในขณะเดียวกันก็ได้เห็นบทบาทของกลุ่มองค์กรต่างๆ มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรที่ดูแลงานด้านกิจการสังคมต่างๆ เช่น โรคเอดส์ เด็กเร่ร่อน ประเด็นเรื่องสิทธิสตรี อย่างไรก็ตาม การเข้าองค์กรเหล่านี้เกิดขึ้นในภาคใต้ของเวียดนามโดยเฉพาะเมืองใหญ่ อย่างนครโฮจิมินห์นั้นเห็นได้ชัดว่ามีการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าทางภาคเหนือและฮานอยซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศที่พรรคคอมมิวนิสต์ยังสามารถควบคุมทุกอย่างให้อยู่ในกรอบกำหนดได้อย่างเหนียวแน่น แม้เราจะปฏิเสธข้อเท็จจริงไม่ได้ว่าไม่มี “โดยเมื่อย” หรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ทางการเมืองมากนักเพราะยังคงเป็นระบบพรรคเดียวอย่างไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่ก็มีมีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นในภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า คนรุ่นใหม่ของเวียดนามไม่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ เช่น ข้อมูลปี 2006 มีสมาชิกทั่วประเทศประมาณสองล้านคน ในจำนวนนี้มีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้นที่อยู่ในช่วงอายุ 20 ปี นอกนั้นจัดได้ว่าเป็นสมาชิกอาวุโสทั้งสิ้น⁴¹

ตัวอย่างหนึ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนจากการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมคือปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สื่อและสังคมเวียดนามเริ่มให้ความสนใจอย่างจริงจังหลังจากมีการเสนอข่าวอย่างคึกโครมในปี ค.ศ. 2008 เรื่องการทิ้งของเสียจากโรงงาน Vedan ของไต้หวันลงสู่แม่น้ำ ถิ หวาย (Thị Vải) ติดต่อกันเป็นเวลาถึง 14 ปี และได้สร้างปัญหาให้กับสถานะแวดล้อมตลอดจนส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก ในที่สุดรัฐบาลเวียดนามได้ออกกฎหมายดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมคือ Environment Protection Law and the Vietnam Agenda 21 for Sustainable development และเรียกหน่วยงานที่กำกับดูแลด้านนี้ว่า Vietnam Agenda 21 Office เช่นเดียวกันกับการตั้งหน่วยงานตำรวจสิ่งแวดล้อม รวมถึงการกำหนดโทษปรับสำหรับผู้ประกอบการที่ก่อให้เกิดน้ำเสียหรือผลกระทบต่อน้ำ ในขณะเดียวกัน รัฐบาลเวียดนามก็เรียกร้องให้ผู้ประกอบการคำนึงถึงความปลอดภัยและสุขภาพของบุคลากรในที่ทำงานด้วย นอกจากนี้ เรายังเห็นความพยายามในการผลักดันแนวคิด CSR (corporate social responsibility) ผ่านสถาบันการศึกษา เช่น โครงการ Vietnam Cleaner Production Center (VNCPC) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่าง UNEP, UNIDO กับกระทรวงศึกษาธิการและการฝึกอบรม (Ministry of Education and Training) และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี (University of Technology) เพื่อส่งเสริมและผนวกแนวคิดผลิตภัณฑ์ที่สะอาดกว่าเดิมหรือ Cleaner Production ในหลักสูตรของสถาบันการศึกษาต่างๆ และส่งเสริมงานด้าน CSR ในหมู่ผู้ประกอบการผ่านแนวคิด Cleaner Production และงานบริการสังคมต่างๆ⁴²

นอกจากองค์กรชุมชนแล้ว ในเวียดนามยังมีฐานขององค์กรมวลชน (mass organizations) ที่มีมาตั้งแต่ปี 1954 ซึ่งทำงานควบคู่กับพรรคคอมมิวนิสต์มาตลอดในยุคสงครามแต่อาจถูกกลืนและลดบทบาทลงไปบ้างในยุคหลังสงครามเนื่องจากขาดกลไกการทำงานที่คล่องตัวจนไม่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในระดับพื้นฐานให้แก่สมาชิกได้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังถือว่าเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ที่สามารถทำงานร่วมมือกับ

⁴⁰ Phan Ngọc. Một cách tiếp cận văn hoá (การเข้าถึงวัฒนธรรม). Hanoi: NXB Thanh Niên, 1999. P. 72.

⁴¹ Grinter, Lawrence E., “Vietnam’s Thurst into Globalization: ‘Doi Moi’s Long Road” in Asian Affairs, vol. 33, no. 3 (Fall, 2006). Pp. 157-158.

⁴² Nguyen Quang Vinh. “Current Status of CSR in Vietnam”. Business Office for Sustainable Development, Vietnam Chamber of Commerce and Industry. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

หน่วยงานอื่นๆ ได้ เช่น โครงการดำเนินงาน CSR ของบริษัทยูนิลีเวอร์เวียดนามนั้นทำงานใกล้ชิดกับสมาคมสตรีเวียดนามซึ่งมีเครือข่ายในจังหวัดต่างๆ⁴³ ซึ่งมีการประมาณการว่าในปัจจุบันสมาคมสตรีเวียดนาม (Hội phụ nữ Việt Nam) มีสมาชิกประมาณ 12 ล้านคน ในขณะที่องค์กรมวลชนอื่น เช่น สมาคมชาวนาเวียดนาม (Hội Nông Dân Việt Nam) มีสมาชิก 8 ล้านคน สมาคมยุวชนคอมมิวนิสต์โฮจิมินห์ (Đoàn Thanh niên cộng sản Hồ Chí Minh) มีสมาชิก 5 ล้านคน สหภาพแรงงานเวียดนาม (Tổng liên đoàn lao động Việt Nam) มีสมาชิกราว 4.3 ล้านคน และกลุ่มแนวหน้าเพื่อปิตุภูมิเวียดนามหรือ The Fatherland Front (Mặt trận tổ quốc Việt Nam) จำนวน 15 ล้านคนทั่วประเทศ ส่วนในกรณีของสมาคมสตรีเวียดนามนั้นแม้ได้ประกาศตนว่าเป็นเอ็นจีโอ แต่ก็ยังเป็นองค์กรที่ได้รับการรับรองจากอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลเวียดนาม ทำให้การทำงานต่างๆ ไม่ได้เป็นอิสระหรือแยกออกจากรัฐบาลหรือพรรคคอมมิวนิสต์ได้อย่างแท้จริง จึงถูกมองว่าเป็นกึ่งเอ็นจีโอ QUANGO (Quasi-NGO) มากกว่าเป็นเอ็นจีโออย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานเฉพาะด้านหรือเฉพาะประเด็น (issue-based) อีกกว่า 300 องค์กร แต่กระนั้นก็ตาม องค์กรมวลชน (mass organization) เหล่านี้ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานด้านการควบคุมและปลุกระดมมวลชนที่มีประสิทธิภาพของรัฐ ซึ่งต่างจากองค์กรชุมชน (community based organization) ซึ่งมีความคล่องตัวและตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะหน้าของสมาชิกได้มากกว่า จากข้อมูลปี 2005 มีองค์กรชุมชน จดทะเบียนประมาณ 140,000 แห่ง ที่เกิดจากการรวมตัวกันของผู้คนจากทุกสาขาอาชีพ เช่น เกษตร ประมง ก่อสร้าง สุขอนามัย ในขณะที่เดียวกันก็มีองค์กรการกุศลจดทะเบียนจำนวน 200 แห่ง กลุ่มสหกรณ์จดทะเบียน 3,000 แห่ง และกลุ่มเอ็นจีโอ จำนวน 1,000 แห่ง ส่วนข้อมูลในปี 2007 สมาชิกของทุกกลุ่มรวมๆ กัน ซึ่งเราอาจเรียกการรวมกลุ่มองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเหล่านี้รวมๆ ว่าเป็น องค์กรทางสังคม (social organizations) น่าจะอยู่ที่ 60 ล้านคน จากประชากรจำนวน 90 ล้านคน⁴⁴

ในขณะเดียวกัน องค์กรทางสังคมบางแห่งก็ยังคงมีสถานะเป็นองค์กรของรัฐ (government organizations) ด้วยแม้ได้รับเงินสนับสนุนหรือไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลก็ตาม แต่องค์กรเหล่านี้ต่างได้รับการชี้แนะ/ชี้นำ (guided) โดยพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งในจำนวนนี้มี 6 องค์กรที่ทำงานใกล้ชิดกับรัฐบาล และพรรคคอมมิวนิสต์มากที่สุด ได้แก่ กลุ่มแนวหน้าเพื่อปิตุภูมิเวียดนาม สมาคมชาวนา สมาคมสตรี สหภาพแรงงานเวียดนาม สมาคมยุวชนคอมมิวนิสต์โฮจิมินห์ และสมาคมทหารผ่านศึก นอกจากสมาคมเหล่านี้แล้ว ยังมีสมาคมวิชาชีพที่ทำงานสอดคล้องกับนโยบายของรัฐอย่างใกล้ชิด ตัวอย่างที่น่าสนใจ ได้แก่ เครือข่ายสมาคมวรรณกรรมและศิลปะ (The Vietnam Union of Literature and Arts Associations) และเครือข่ายสมาคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (The Vietnam Union of Science and Technology Associations) หรือเรียกสั้นๆ ว่า Vusta นอกจากนี้แล้ว ยังมีการรวมตัวกันของกลุ่มคนร่วมวิชาชีพผ่านสมาคมวิชาชีพต่างๆ เช่น สมาคมนักข่าวและหนังสือพิมพ์ กลุ่มนักธุรกิจ เป็นต้น⁴⁵

การเข้ามามีบทบาทของกลุ่มเอ็นจีโอ NGOs

กลุ่มเอ็นจีโอก็กลุ่มต่างๆ เข้ามาในเวียดนามตั้งแต่ก่อนปี ค.ศ. 1975 (ก่อนที่สงครามเวียดนามยุติ) โดยมีจุดมุ่งหมายในการช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัยจากสงครามซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเอ็นจีโอที่เกี่ยวข้องศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก และกลุ่มเอ็นจีโอจากประเทศยุโรปตะวันออก ในช่วงปี ค.ศ. 1975-1986 เป็นภาวะที่

⁴³ ดูเพิ่มเติมได้จากเว็บไซต์ <http://www.unilever.com.vn/sustainable-living-2015/> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 20 ตุลาคม 2558

⁴⁴ Kleinen, John. Vietnam: One-Party State and the Mimicry of Civil Society. Bangkok: IRASEC, 2015. Pp. 26-36.

⁴⁵ Hai Hong Nguyen, "Civil society and democratization in Vietnam" in <http://www.eastasiaforum.com> published on 12 February 2013 สืบค้นวันที่ 12 สิงหาคม 2558.

ค่อนข้างยากลำบากสำหรับการดำเนินงานในเวียดนามของกลุ่มเอ็นจีโอ ส่วนหนึ่งมาจากนโยบายปิดประเทศของเวียดนามและการกีดกันทางการค้าจากสหรัฐอเมริกา เป็นที่สังเกตได้ว่าในที่สุดแล้ว เอ็นจีโอจำนวนหนึ่งต้องปิดสำนักงานและออกจากประเทศเวียดนาม หรือไม่ก็ย้ายมาเปิดสำนักงานในกรุงเทพฯ แทน แต่หลังจากที่เวียดนามมีนโยบายเปิดประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังปี ค.ศ. 1987 กลุ่มเอ็นจีโอก็ทยอยกลับเข้าไปดำเนินงานในเวียดนามอีกครั้ง ในปัจจุบัน มีกลุ่มเอ็นจีโอประมาณ 700 กลุ่ม ปฏิบัติงานในเวียดนาม และในจำนวนนี้มี 52 กลุ่ม ที่มีสำนักงานอยู่ในเวียดนาม แต่ส่วนใหญ่ยังทำงานในลักษณะของโครงการเฉพาะเรื่อง และตามระยะเวลาที่กำหนด โดยการทำงานของเอ็นจีโอในเวียดนามสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลักตามลักษณะงาน คือ 1) ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม และ 2) ความช่วยเหลือในด้านการพัฒนา ครอบคลุมประเด็นต่างๆ เช่น การดูแลรักษาสุขภาพ (health care) การศึกษาและการฝึกอบรม (education and training) การพัฒนาชนบท (rural development) ความช่วยเหลือแก่คนพิการ (handicap people) ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยจากธรรมชาติ (natural calamity victims)

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มของกิจกรรมความช่วยเหลือส่วนใหญ่นั้นหันไปให้ความสนใจกับการพัฒนามากกว่าความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม และเห็นได้ชัดว่าองค์กรเอ็นจีโอจากต่างประเทศนั้น มีบทบาทมากกว่ากลุ่มเอ็นจีโอท้องถิ่น และเงินสนับสนุนส่วนใหญ่ได้มาจากความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาจากต่างประเทศ ODA (Official Development Assistance) แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การดำเนินงานของกลุ่มเอ็นจีโอนั้นก็ยังต้องเป็นไปตามกรอบนโยบายการพัฒนาประเทศของเวียดนาม และต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานของรัฐบาลเวียดนามก่อน ซึ่งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบในด้านนี้คือ The People's aid Coordinating Committee (PACCOM) ซึ่งรัฐบาลเวียดนามได้จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1989 เป็นหน่วยงานในสังกัดของ The Vietnam Union of Friendship Organisation (VUFO) มีหน้าที่ในการพิจารณาก่อนการส่งและออกใบอนุญาตสำหรับเอ็นจีโอที่ต้องเข้ามาดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในเวียดนาม ในช่วงต้นของทศวรรษที่ 1990 มีกลุ่มเอ็นจีโอที่เข้ามาและตั้งสำนักงานในเวียดนามเช่น AFSC, CARE, MCC, Oxfam Belgium, Oxfam UK และ Ireland and Nordic Assistance Repatriated Vietnamese (NARV) ซึ่งเป็นตัวอย่างหรือต้นแบบให้กลุ่มเอ็นจีโออื่นๆ เริ่มเข้ามาดำเนินงานในเวียดนาม

The VUFO-NGO Resource Centre ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1993 มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นเครือข่าย/ชุมชนของกลุ่มเอ็นจีโอ ในเวียดนามมีกลุ่มเอ็นจีโอประมาณ 120 กลุ่มที่ลงทะเบียนเป็นสมาชิกของเครือข่าย แต่ก็มีการทำงานใกล้ชิดกับหน่วยงานอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกเครือข่ายด้วย เช่น กลุ่มเอ็นจีโออื่นๆ ที่ไม่ใช่มembership เครือข่าย หน่วยงานต่างๆ ของเวียดนาม หน่วยงานของสหประชาชาติ องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศ องค์กรและสถาบันในท้องถิ่น นักวิจัยจากสถาบันในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งผู้บริจาคเงินช่วยเหลือแก่ประเทศเวียดนาม (donors) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่าทั้ง The VUFO-NGO Resource Centre และ PACCOM ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมหรือข้อต่อระหว่างกลุ่มเอ็นจีโอกับกลุ่มต่างๆ และหน่วยงานอื่นๆ ในเวียดนามในการดำเนินโครงการหรือจัดกิจกรรมต่างๆ

นอกจากนี้แล้ว เรายังเห็นการรวมกลุ่มกันของกลุ่มเอ็นจีโอในเวียดนาม เช่น กลุ่ม Health Partnership Group (HPG) เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรผู้สนับสนุนงบประมาณ/ผู้บริจาคเงิน และกลุ่มเอ็นจีโอที่เน้นงานด้านสาธารณสุขและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณสุข ส่วน International Support Group-Ministry of Agriculture and Rural Development (ISG-MARD) ก่อตั้งขึ้นในปี 1997 เพื่อให้การใช้งบประมาณจาก ODA ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและการพัฒนาชนบทเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ Poverty reduction Support Credit (PRSC) เป็นความร่วมมือกันระหว่างผู้

บริจาคเงิน ธนาคารโลก และหน่วยงานของรัฐบาลในการกำหนดนโยบายและวางแผนด้านการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจของประเทศ

ทั้งนี้ เป็นที่สังเกตได้ว่า กลุ่มเอ็นจีโอในภาคเหนือและภาคใต้ของเวียดนามนั้นมีความแตกต่างกันในรูปแบบของการดำเนินงาน กล่าวคือ ในภาคเหนือ คนที่ทำงานในด้านนี้ส่วนใหญ่มาจากชนชั้นปัญญาชนที่เน้นการพัฒนาตามกรอบนโยบายด้านสังคมของรัฐบาล ส่วนทางภาคใต้ คนทำงานมาจากภูมิหลังที่มีความหลากหลาย องค์กรหรือกลุ่มเอ็นจีโอส่วนใหญ่เน้นการบริการชุมชนและสนองตอบต่อความต้องการเร่งด่วนของชุมชนและชาวบ้านมากกว่าการสนองตอบนโยบายของรัฐบาล⁴⁶

นอกเหนือไปจากจากกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ แล้ว การเข้ามาของกลุ่มเอ็นจีโอและผู้บริจาคเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ (donors) ก็ทำให้เราเห็นถึงบทบาทของผู้เล่นข้ามชาติ (transnational actors) ในสังคมเวียดนามยุคหลังสงครามเย็นและการปฏิรูปทางเศรษฐกิจโดยเมื่อยชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเราอาจมองว่าปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ปัญหาถูกละเลยและขยายตัวอย่างรวดเร็วในระดับข้ามชาติและข้ามพรมแดน และเป็นปัญหาเหล่านี้มักเกินกว่ากำลังความสามารถของประเทศใดประเทศหนึ่งที่จะเข้าไปแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้เพียงลำพัง เช่น ยาเสพติด การค้ามนุษย์ และการลักลอบขนสินค้าหนีภาษี ในกรณีของเวียดนาม เราเห็นได้ว่ากลุ่มองค์กรข้ามชาติเหล่านี้มิได้จำกัดขอบเขตการทำงานอยู่เฉพาะแต่เมืองใหญ่ๆ เช่น นครโฮจิมินห์ หรือฮานอยเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทและดำเนินกิจกรรมในเขตที่พื้นที่ชายแดน ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่ ที่จังหวัด หลาว กาย (Lào Cai) ติดกับพรมแดนประเทศจีน มีโครงการจากกลุ่มองค์กรข้ามชาติอยู่หลายโครงการด้วยกัน เช่น โครงการ Primary health-care project ของ Danish Red Cross โครงการแก้ปัญหา ยาเสพติดในกลุ่มชนกลุ่มน้อย ของ UN Office on Drugs and Crime โครงการแก้ปัญหาความยากจน ของ UN Development Programs และ World Bank และเช่นเดียวกันที่จังหวัด เตย นิง (Tây Ninh) ซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศกัมพูชา มีโครงการต่างๆ ที่สนใจ ได้แก่ โครงการพัฒนาถนนและแหล่งน้ำ ของ Asian Development Bank โครงการส่งเสริมด้านสาธารณสุข ของ Japan International Cooperation Agency และโครงการอบรมการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ ของ UN Office on Drugs and Crime เป็นต้น

บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์

ในการปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมของเวียดนามในยุคหลังนโยบายโดยเมื่อย เราได้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของสื่อสังคมออนไลน์ หรือ social media เช่น เว็บบล็อก (blog) เฟซบุ๊ก (facebook) ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่กระจายข่าวสารและปลุกกระตือรือร้นให้คนเรียกร้องหรือเคลื่อนไหวต่างๆ เช่น กรณีต่อต้านจีน ประท้วงเหมืองแร่บ็อกไซต์ การต่อต้านการสร้างโรงแรมห้าดาวในพื้นที่สวนสาธารณะเลนิน ซึ่งแม้ว่าข้อเรียกร้องต่างๆ ผ่านสื่อสังคมออนไลน์อาจไม่บรรลุเป้าหมายของผู้เรียกร้องทั้งหมด แต่ก็มีส่วนทำให้เกิดการทบทวนนโยบายต่างๆ หรือทำให้หน่วยงานของรัฐต้องหันมารับฟังเสียงของประชาชนและพิจารณาโครงการต่างๆ อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น เช่น ด้วยกระแสคัดค้านผ่านสื่อในวงกว้างทำให้รัฐบาลต้องยกเลิกโครงการสร้างโรงแรมในพื้นที่ของสวนสาธารณะเลนินและคืนพื้นที่สาธารณะให้แก่ประชาชนให้สำหรับการออกกำลังกายหรือพักผ่อนหย่อนใจเช่นเดิม

⁴⁶ Marie-Eve Blanc, "An Emerging Society? Local Associations Working on HIV/AIDS" in Duncan McCargo (ed.). Rethinking Vietnam. London: RoutledgeCurzon, 2004. P. 162.

เมื่อไม่นานมานี้ เราเห็นบทบาทของสื่อออนไลน์กับกระแสการเรียกร้องครั้งใหญ่ในสังคมเวียดนามที่น่าสนใจคือการเดินประท้วงการตัดต้นไม้ในนครฮานอยเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2558 ผู้คนออกมาเดินประท้วงตามท้องถนนในเมืองหลวงฮานอยเพื่อประท้วงแผนการตัดต้นไม้ในเมืองหลวงฮานอยจำนวน 6,700 ต้น ซึ่งการนัดหมายดำเนินการผ่านเฟซบุ๊ก ทั้งนี้ คณะกรรมการประชาชนเมืองฮานอยให้เหตุผลว่าต้นไม้ในเมืองฮานอยส่วนใหญ่ทรุดโทรมเนื่องจากปลูกมานานแล้ว ส่วนใหญ่ปลูกก่อนปี 1945 จึงต้องตัดทิ้งและมีแผนที่จะปลูกต้นไม้ใหม่ทดแทนบนถนน 190 สายทั่วเมืองฮานอยเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดจากต้นไม้ที่ทรุดโทรมเหล่านี้ และเพื่อความสวยงามของภูมิทัศน์ของเมือง ตามแผนงานการดำเนินการตัดต้นไม้และปลูกทดแทนจะใช้เวลาประมาณ 2 ปี ระหว่างปี 2015-2017 แต่โครงการดังกล่าวกลับสร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้อยู่อาศัยในฮานอย ชาวเมืองฮานอยคนหนึ่งกล่าวว่า “เจ้าหน้าที่ไม่เคยปรึกษาใครไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่”⁴⁷ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความอัดอั้นตันใจของชาวเมืองต่อนโยบายหรือแผนงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่ไม่มีการมีการรับฟังความเห็นของชาวบ้านอย่างรอบด้านเสียก่อน

การเคลื่อนไหวต่อต้านแผนงานตัดต้นไม้ดังกล่าวเริ่มจากสื่อท้องถิ่นและการใช้เฟซบุ๊กที่มีข้อบัญญัติผู้ใช้งาน/ผู้ลงทะเบียนว่า “6700 người vì cây xanh” หรือ “6700 คน สำหรับต้นไม้ 6700 ต้น” ซึ่งมียอดผู้กดไลค์ (like) หรือจำนวนผู้ติดตามถึง 62,000 คน ซึ่งเกินกว่าจำนวนที่ผู้ก่อตั้งวางแผนไว้มาก โดยกลุ่มผู้คัดค้านให้เหตุผลว่าโครงการดังกล่าวสิ้นเปลืองงบประมาณและเป็นการดำเนินงานโดยเปล่าประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นการทำลายพื้นที่สีเขียวของเมือง มีบุคคลที่มีชื่อเสียงเข้าร่วมลงชื่อและแสดงความคิดเห็นคัดค้านโครงการนี้เป็นจำนวนมาก การประท้วงที่ลุกลามและขยายตัวอย่างกว้างขวางดังกล่าวทำให้ประธานคณะกรรมการประชาชนประจำนครฮานอย (Ủy ban nhân dân thành phố Hà Nội) ต้องสั่งในเจ้าหน้าที่ระงับแผนงานดังกล่าวซึ่งมีวงเงินงบประมาณในการดำเนินการประมาณ 3.4 ล้านดอลลาร์ หลังจากที่ได้ตัดต้นไม้ไปแล้วกว่า 500 ต้น เนื่องจากการกดดันจากภาคประชาชนผ่านการรวบรวมรายชื่อผ่านเว็บไซต์ และใช้ social media ในการเคลื่อนไหว ผู้คนเริ่มเผยแพร่ภาพด้วยการแชร์ (share) รูปภาพของต้นไม้ที่ถูกตัดโค่นซึ่งถ่ายจากกล้องในโทรศัพท์มือถือผ่านเฟซบุ๊กและสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ และมีผู้เข้ามาแสดงความคิดเห็นคัดค้านการตัดต้นไม้เป็นจำนวนมาก จากนั้นผู้คนนับร้อยคนก็ร่วมเดินประท้วงด้วยการชูป้ายข้อความ “เพื่อฮานอยสีเขียว จงออกไปถอดต้นไม้” (Vi một Hà Nội xanh, hãy ra ôm cây) ผู้คนออกไปรวมตัวกันตามพื้นที่สาธารณะในวันอาทิตย์ ซึ่งบรรยากาศโดยทั่วไปคล้ายๆ กับการออกไปปิกนิกในวันหยุดสุดสัปดาห์ โดยมีเจ้าหน้าที่จากคณะกรรมการประชาชนเมืองฮานอยและฝ่ายความมั่นคงของรัฐเฝ้าสังเกตการณ์และคอยควบคุมสถานการณ์อย่างใกล้ชิด

หนังสือพิมพ์ด้วย แจ้ (Tuổi trẻ) ออนไลน์ ได้อ้างอิงบทวิเคราะห์ของโจนาธาน ลอนดอน (Johnathan London) นักวิชาการด้านเวียดนามศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยฮอว์กซิง ที่มองว่าการประท้วงครั้งนี้อาจไม่ใช่การเผชิญหน้ากันระหว่างประชาชนกับรัฐบาลโดยตรง แต่เป็นการส่งสัญญาณว่าภาคประชาสังคมในสังคมเวียดนามกำลังเริ่มก่อตัวขึ้นแล้ว⁴⁸ เช่นเดียวกัน ข้อสังเกตของผู้สังเกตการณ์หลายคนก็มีความสอดคล้องในทำนองเดียวกันว่า ความขัดแย้งและการต่อต้านการตัดต้นไม้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของความอัดอั้นและไม่พอใจ

⁴⁷ “Hanoi fells 500 trees, plans to cut another 6,200 despites protests” in Tuổi Trẻ News, 20 March 2015 สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558.

⁴⁸ อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน

ของประชาชนต่อรัฐอำนาจนิยม (As theories about the plan fly around, some say the dispute symbolizes wider social frustration in this authoritarian state)⁴⁹

แม้สื่อสังคมออนไลน์ได้เปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคมเวียดนามยุคใหม่ได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น แต่เมื่อพิจารณาถึงนโยบายของรัฐบาลเวียดนามต่อการแสดงออกในที่สาธารณะแล้วยังถือได้ว่ามีความเข้มงวดมาก เป็นที่สังเกตว่าเจ้าหน้าที่จะเข้าควบคุมสื่อหรือสื่อสังคมออนไลน์ทันทีที่มีการปลุกระดมมวลชนโดยไม่คำนึงถึงเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์ของการใช้สื่อออนไลน์หรือข้อเรียกร้องที่เสนอมานัก จากข้อมูลในปี 2013 ของรายงานของ The Reporters without Borders Press Freedom Index เวียดนามอยู่ในอันดับที่ 172 จากจำนวน 179 ประเทศในด้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพของสื่อ⁵⁰ และนักวิชาการอย่าง อาบูซา อาซารี (Abuza Zachary) ได้แสดงความเห็นว่า เวียดนามเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการควบคุมสื่ออย่างเข้มงวดที่สุด และมีจำนวนการจับกุมและคุมขังนักข่าวและบล็อกเกอร์ในลำดับต้นๆ ของโลก แม้ในปี 2015 มีจำนวนบล็อกเกอร์ถูกจับน้อยลงกว่าปี 2014 และในวันครบรอบ 70 ปีแห่งการประกาศอิสรภาพ (วันที่ 2 กันยายน 2015) ได้มีการปล่อยตัวนักโทษทางการเมืองจำนวนหนึ่งแล้วก็ตาม⁵¹

กลไกและเครื่องมือสำคัญในการควบคุมสื่อของรัฐคือกฎหมายความมั่นคงมาตรา 88 (ห้ามไม่ให้มีการปลุกระดมมวลชนเพื่อต่อต้านรัฐ) และมาตรา 258 (ห้ามใช้สิทธิและเสรีภาพตามแบบประชาธิปไตยในการสร้างความเสียหายให้แก่รัฐ) ที่ผ่านมานักข่าวและกลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางสื่อออนไลน์มักถูกกล่าวหาและจับกุมด้วยข้อหาเป็นภัยต่อความมั่นคง เช่น กองบรรณาธิการของสำนักพิมพ์บางแห่งถูกกล่าวหาว่าบิดเบือนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการรายข่าวเรื่องคอร์รัปชัน การปลดกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เพราะตีพิมพ์บทความที่ล้อเลียนอดีตผู้นำคนสำคัญอย่างโฮจิมินห์ นอกจากนี้ รัฐยังไม่เปิดโอกาสให้ผู้กล่าวหาได้ต่อสู้ทางกฎหมายเพราะเจ้าหน้าที่มีวิธีจัดการอย่างแนบเนียน กล่าวคือ ไม่พุงเป้าไปที่ผู้ถูกกล่าวหาโดยตรง แต่จะกดดันและพุงเป้าไปที่นักกฎหมายหรือทนายความของผู้ถูกกล่าวหา นอกจากนี้ อาจมีการกล่าวโทษด้วยข้อหาความผิดร้ายแรงทางคดีอาญา ซึ่งในระยะหลังเจ้าหน้าที่ที่ควบคุมดูแลในเรื่องนี้ก็ได้เรียนรู้แล้วว่า การจับกุมผู้ถูกกล่าวหาทำให้เป็นที่สนใจของสื่อมวลชนนานาชาติ บางส่วนจึงเลือกใช้วิธีแบบศาลเตี้ยหรือการลงไม้ลงมือจากตำรวจหรือเจ้าหน้าที่นอกเครื่องแบบ เช่น ในเดือนพฤศจิกายน 2014 นักข่าวอิสระคนหนึ่งถูกทำร้ายร่างกายจนเสียชีวิต จากรายงานของ Human Right Watch ระบุว่า ปี 2014 มีนักข่าวจำนวน 14 คนถูกทำร้ายร่างกาย และในจำนวน 4 คน เป็นนักข่าวของหนังสือพิมพ์สังกัดหน่วยงานของรัฐบาลที่กำลังเดินทางไปตรวจสอบคดีคอร์รัปชันที่จังหวัดกว๋าง หงาย (Quảng Ngãi) และในเดือนกรกฎาคม ปี 2015 เห่งวียน หงอ๊ก ญู๊ กวี่ญ (Nguyễn Ngọc Nhựt Quỳnh) ผู้ดูแลเฟซบุ๊กที่รณรงค์คัดค้านการตัดต้นไม้ในเมืองฮานอยได้ถูกทำร้ายร่างกายเช่นกัน⁵²

นอกเหนือไปจากนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐยังมีวิธีการดูแลควบคุมสื่อสังคมออนไลน์ในแบบอื่นๆ เช่น เฝ้าระวังเว็บไซต์หรือเว็บบล็อกของบุคคลเป้าหมายอย่างใกล้ชิดเป็นพิเศษโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่มีแนวโน้มว่าอาจถูกละเมิดหรือขยายผลต่อไปได้ เช่น กลุ่มสื่ออิสระ (independent media) หรืออาจเฝ้าระวังและติดตามข้อความหรือเนื้อหาที่มีการโพสต์หรือแชร์กันเป็นจำนวนมาก หรือมีจำนวนไลค์ (liked) หรือข้อความที่ผู้เข้ามาแสดงความคิดเห็นมากเป็นพิเศษ เพราะไม่ว่ารัฐบาลเวียดนามจะมีมาตรการที่เข้มงวดเพียงใดก็ตาม รัฐบาลก็

⁴⁹ Michael Peel, "Hanoi residents mobilise to save city's cherished trees" 27 March 2015 <http://www.ft.com> สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558

⁵⁰ Kleinen, John. Vietnam: One-Party State and the Mimicry of Civil Society. Bangkok: IRASEC, 2015. P. 90.

⁵¹ Zachary, Abuza "Vietnam's Rising Repression" in <http://www.asiapacific.anu.edu/newmandala> published on 22 September 2015 สืบค้นวันที่ 11 ธันวาคม 2558.

⁵² เรื่องเดียวกัน อ้างแล้ว

ไม่มีจำนวนเจ้าหน้าที่เพียงพอที่จะดูแลสื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้ได้ครอบคลุมหมดทุกสื่อ หากนับเฉพาะแต่เฟซบุ๊กในเวียดนามมียอดบัญชีผู้ลงทะเบียนใช้งาน (accounts) จำนวนประมาณ 30 ล้านรายชื่อ⁵³

อย่างไรก็ตาม สื่อสังคมออนไลน์กำลังมีบทบาทสำคัญในสังคมเวียดนามยุคใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ดังที่เห็นได้จากรายงานวิจัยการตลาดของบริษัท Epinion และ Media Agency OMD พบว่าวัยรุ่นเวียดนามที่มีอายุ 13-21 ปี นิยมสื่อสารกันด้วยข้อความผ่านโปรแกรมแชท (Chat) ทางมือถือมากกว่าที่จะออกมาพบกัน โดยที่มีเพียงร้อยละ 30 ของกลุ่มข้อมูลระบุว่าอยากออกมาเจอกันจริงๆ กับกลุ่มเพื่อน ส่วนใหญ่กล่าวว่าพวกเขาต้องการใช้เวลากับการออนไลน์ทางอินเทอร์เน็ตมากกว่า แม้ว่าในเวียดนามสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊กถูกปิดกั้นอย่างไม่เป็นทางการ แต่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของเวียดนามก็มีวิธีหลบการควบคุมของทางการและสามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์นี้ได้ และจากผลสำรวจพบว่าสื่อออนไลน์กลับได้รับความนิยมมากกว่ารายการโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ โดยร้อยละ 52 ของกลุ่มวัยรุ่นเวียดนามตอบว่ามักรับชมรายการบันเทิงผ่าน Youtube มีเพียงร้อยละ 29 เท่านั้นที่ยังเลือกรับชมรายการบันเทิงผ่านโทรทัศน์ แต่ที่น่าสนใจคือร้อยละ 77 ตอบว่าประเด็นที่พวกเขาสนใจและติดตามผ่านช่องทางออนไลน์มากที่สุดนั้นคือ เรื่องข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ รองลงมาเป็นเรื่องการศึกษาและตามมาด้วยปัญหาความเท่าเทียมทางเพศตามลำดับ⁵⁴

ปัญหาทะเลจีนใต้กับกระแสนิยมใหม่ในเวียดนาม

ทะเลจีนใต้ (South China Sea) ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ด้วยพื้นที่ 3,500,000 ตารางกิโลเมตร เชื่อมโยงดินแดนทางใต้ของประเทศจีน ชายฝั่งด้านตะวันตกของฟิลิปปินส์ หมู่เกาะบอร์เนียว ชายฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู อ่าวไทย และชายฝั่งด้านตะวันออกของประเทศเวียดนาม สองหมู่เกาะขนาดใหญ่ในทะเลจีนใต้ที่กำลังเป็นข้อพิพาทระหว่างประเทศ ได้แก่ หมู่เกาะพาราเซล (Paracels) หรือ หว่างซา (Hoàng Sa) ในภาษาเวียดนาม และหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratlys) หรือที่ชาวเวียดนามเรียกว่า เจื่องซา (Truong Sa) ข้อพิพาทดังกล่าวไม่เพียงแต่เกี่ยวพันกับเรื่องเขตแดนแต่ยังเชื่อมโยงกับประเด็นชาตินิยมด้วย⁵⁵ และนอกจากนี้ยังมีประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ก๊าซธรรมชาติ น้ำมัน และการประมงซึ่งดึงดูดเรือหาปลาจากประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเข้ามาจับปลาในพื้นที่ดังกล่าวไม่ว่าเรือประมงจากประเทศจีน ไต้หวัน ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย หรือแม้แต่ประเทศไทย

ในเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับข้อพิพาทหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ของทางการเวียดนาม⁵⁶ ระบุไว้อย่างชัดเจนในหน้าแรกว่าหมู่เกาะทั้งสองในทะเลจีนใต้ หรือที่เวียดนามเรียกว่า ทะเลตะวันออก (Biển Đông) นั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของเวียดนามอย่างไม่สามารถปฏิเสธหรือคัดค้านได้

ด้วยการเป็นประเทศชายฝั่งติดกับทะเลตะวันออก (ทะเลจีนใต้) เวียดนามมีชายฝั่งทะเลยาว 3,260 กิโลเมตรจากเหนือจรดใต้ พร้อมด้วยแม่น้ำสายต่างๆ และหมู่เกาะจำนวนนับพัน หนึ่งในนี้รวมถึงหมู่เกาะ หว่าง ซา และหมู่เกาะ เจื่อง ซา ด้วย

⁵³ เรื่องเดียวกัน อ้างแล้ว

⁵⁴ “Vietnam’s GenZ Happier Communicating via Chat apps than Face to Face in the real world” in <http://www.mumbrella.asia> published in July 2015 สืบค้นวันที่ 10 ธันวาคม 2558.

⁵⁵ Emmers, R. Geopolitics and Maritime Territorial Disputes in East Asia. London and New York: RoutledgeCurzon, 2010. P.1.

⁵⁶ เอกสารเผยแพร่ของทางการเวียดนามเรื่อง “Viet Nam Sea and Islands”, 2013.

(As a coastal state of the East Sea, Viet Nam has a long coastline of 3,260 km stretching from the North to the South, with widespread waters and thousands of islands, including the Hoang Sa (Paracels) and Truong Sa (Spratlys) archipelagoes)

ในหน้า 3 ของเอกสารดังกล่าว เวียดนามได้หยิบยกแผนที่และหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุนข้อกล่าวอ้างของตนว่าเวียดนามนั้นได้ถือกรรมสิทธิ์ในหมู่เกาะทั้งสองอย่างน้อยก็ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยไม่มีประเทศอื่นๆ คัดค้านหรือทักท้วงแต่อย่างใด เอกสารทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามก็มีการกล่าวถึงหมู่เกาะทั้งสองรวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ราชสำนักของเวียดนามในสมัยของราชวงศ์เหงวียน (Nguyễn) เข้าไปดำเนินการ เช่น การเก็บสินค้าทางทะเล การให้ความช่วยเหลือและกู้เรือสินค้าของต่างชาติที่มาอับปางในบริเวณดังกล่าว มีการสำรวจพื้นที่ การสร้างวัดและอนุสาวรีย์ต่างๆ ซึ่งยังปรากฏหลักฐานมาจนถึงปัจจุบันด้วย⁵⁷

ต่อมาในสมัยการปกครองของอาณานิคมฝรั่งเศส รัฐบาลของอาณานิคมฝรั่งเศสก็เข้ามาบริหารจัดการพื้นที่ในบริเวณนี้และผนวกหมู่เกาะทั้งสองให้ส่วนหนึ่งของจังหวัดที่ติดบริเวณชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ รัฐบาลอาณานิคมยังได้สร้างประการและสถานีวิจัยที่หมู่เกาะนี้ด้วย อีกทั้ง ในการประชุมที่ซานฟรานซิสโก ปี 1951 เกี่ยวกับกรณีพิพาทเรื่องเขตแดนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นายกรัฐมนตรีของเวียดนามก็ได้กล่าวยืนยันถึงกรรมสิทธิ์ของเวียดนามเหนือหมู่เกาะทั้งสอง ซึ่งในจำนวนประเทศที่เข้าร่วมประชุมจำนวน 50 ประเทศนั้น ก็ไม่มีประเทศใดคัดค้านแต่อย่างใด หลังจากการบรรลุข้อตกลงต่างๆ ในสนธิสัญญากรุงเจนีวา ปี 1954 รัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสได้ส่งมอบหมู่เกาะทั้งสองให้อยู่ในความดูแลของนครไซ่ง่อน (หรือนครโฮจิมินห์ในปัจจุบัน) หากแต่ในปี 1956 จีนได้นำกำลังทหารเข้าไปยึดครองบางส่วนของหมู่เกาะหว่างซา (Paracels) และเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นอีกครั้งในปี 1974 จนกระทั่งในปี 1988 จีนได้เข้ายึดครองหมู่เกาะเจื่องซา (Spratlys)

ปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้เพิ่มระดับความรุนแรงขึ้น ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน ปี 2009 และมีการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมจากประเทศในอาเซียน โดยที่เวียดนามและมาเลเซียได้ยื่นเรื่องประท้วงต่อ U.N. Commission on the Limits of the Continental Shelf (UNCLOS) แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งจีนได้เพราะหนึ่งเดือนต่อมา คือในเดือนพฤษภาคม 2009 จีนประกาศห้ามเรือประมงจับปลาในบริเวณพื้นที่พิพาท และในวันที่ 16 มิถุนายน ปีเดียวกัน จีนได้จับชาวประมงเวียดนามจำนวน 37 ราย และเดือนสิงหาคม ก็ได้จับชาวประมงเวียดนามเพิ่มอีก 25 ราย แม้ทางการเวียดนามต้องการให้อาเซียนเข้ามามีบทบาทในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่ในการประชุมร่วมจีน-อาเซียน ที่ชะอำ ปี 2009 ก็ไม่ได้มีการบรรจุปัญหาทะเลจีนใต้ไว้ในวาระการประชุมซึ่งได้สร้างความผิดหวังให้กับเวียดนามพอสมควร ดังที่เห็นได้จากท่าทีของนักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของเวียดนาม คือ ฟาม กวาง มินห์ (Pham Quang Minh) ที่กล่าวว่า

แม้ว่าอาเซียนประสบความสำเร็จในสร้างบทบาทของตนในฐานะของตัวกลางขับเคลื่อนของการรวมกลุ่มของประเทศในภูมิภาค แต่อาเซียนกลับล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างประเทศผู้อ้างกรรมสิทธิ์ในทะเลจีนใต้ ระยะเวลา 16 ปี หลังจากการจัดตั้ง ARF

⁵⁷ ในประเด็นเรื่องการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุนการอ้างสิทธิ์เหนือหมู่เกาะทั้งแห่งนี้ สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ในบทความของ ธนันท์ บุนนรรณ “เวียดนามกับการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะพาราเซล (Paracel Islands) และหมู่เกาะสปรตลีย์ (Spratlys Islands)” ในวารสารสังคมน้ำใจ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2557 หน้า 51-80.

(The ASEAN Regional Forum) แต่ความคืบหน้าของการดำเนินงานยังคงอยู่แค่ระดับของ
การสร้างมาตรการในการสร้างความเชื่อมั่นแค่นั้นเอง⁵⁸

ทั้งนี้ ผาม กวาง มินห์ ได้อธิบายถึงความล้มเหลวของอาเซียนในการแก้ปัญหาในกรณีความขัดแย้งดังกล่าวว่าเกิดจากเหตุปัจจัยสำคัญสามประการ ได้แก่ 1) ประเทศสมาชิกต้องการรักษาบรรยากาศที่สงบสันติซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความร่วมมือด้านเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนและจีนซึ่งมีปริมาณการค้าที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ทุกประเทศจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับจีน 2) จีนพยายามที่จะจำกัดการเจรจาต่างๆ ให้อยู่ในระดับทวิภาคีเท่านั้น และมีท่าทีอย่างชัดเจนที่ไม่ต้องการให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกต่างๆ ในอาเซียน และ 3) แส่นยานุภาพของกองทัพเรือของจีนที่ทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียนต่างรู้สึกว่าการไม่สามารถต่อกรหรือรับมือกับจีนได้เพียงลำพัง ส่วนในกรณีของเวียดนามนั้นได้แสดงท่าทีอย่างชัดเจนว่าต้องการหาพันธมิตรนอกอาเซียนและอาศัยความร่วมมือกับสหประชาชาติ รวมถึงต้องการให้สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในการเจรจาด้วย นอกจากนี้ เวียดนามยังต้องการให้อาเซียนเพิ่มบทบาททางการทูตในการแก้ปัญหาข้อพิพาททะเลจีนใต้ด้วย ในทัศนะของ ผาม กวาง มินห์ ในการแก้ปัญหาระยะยาว อาเซียนควรบรรจุความคืบหน้าของการดำเนินงานตาม Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea (DOC) ไว้ในวาระการประชุมหารือของประเทศสมาชิกด้วย นอกจากนี้ ยังควรเพิ่มบทบาทของการประชุมคณะรัฐมนตรีกลาโหมของอาเซียนหรือ ADMN (ASEAN Defence Ministers Meeting) และเสนอวาระเรื่องความมั่นคงผ่าน ARF ซึ่งในการประชุมคณะรัฐมนตรีกลาโหมของอาเซียน ณ กรุงฮานอย ปี 2010 ได้มีรัฐมนตรีกลาโหมจากประเทศต่างๆ นอกอาเซียนเข้าร่วมด้วยรวมทั้งสหรัฐอเมริกาและรัสเซีย⁵⁹

ความพยายามของเวียดนามในการถ่วงดุลอำนาจของจีนนั้นเริ่มเห็นก่อนที่กรณีพิพาทเรื่องทะเลจีนใต้ขยายตัวเสียอีก เทเยอร์ (Thayer) นักวิชาการด้านความมั่นคงจากออสเตรเลีย ได้วิเคราะห์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามนั้นเป็นความสัมพันธ์แบบทั้งรักทั้งชัง (love-hate relationship) และใกล้ชิดกันเหมือนลิ้นและฟันที่กระทบกระทั่งกันตลอดเวลา ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามและจีนปรากฏชัดเจนขึ้นตั้งแต่ยุคก่อนนโยบายโดยมีสาเหตุหลักจากมุมมองที่ต่างกันต่อสหภาพโซเวียต ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามและกัมพูชาและการที่เวียดนามเข้าไปมีบทบาทในกัมพูชา รวมถึงปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากนโยบายของรัฐบาลเวียดนามต่อกลุ่มชาวจีนในเวียดนาม ซึ่งอาจกล่าวโดยรวมว่าปัญหาระหว่างเวียดนามและจีนเป็นปัญหาที่ครอบคลุมทั้งประเด็นข้อพิพาทเรื่องเขตแดน เรื่องความแตกต่างของอุดมการณ์สังคมนิยม และการเปลี่ยนแปลงนโยบายภายในประเทศของเวียดนามเอง⁶⁰

เมื่อพิจารณาจากท่าทีที่ตั้งอยู่ติดกับประเทศจีน อาจกล่าวได้ว่าเวียดนามเป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบจากกรณีพิพาทดังกล่าวมากที่สุด รัฐบาลเวียดนามเริ่มประท้วงการเข้าครอบครองพื้นที่ของจีนในหมู่เกาะทะเลจีนใต้อย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี 1999 หลังจากที่จีนได้นำกองเรือเข้าทำการลาดตระเวนรอบหมู่เกาะและห้ามเรือประมงของเวียดนามเข้าหาปลาในพื้นที่พิพาท ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ได้ก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านจีนอย่างต่อเนื่องในสังคมเวียดนามผ่านรูปแบบทางการทูต ผ่านสื่อแขนงต่างๆ และการเดินขบวนประท้วงจีนในเมืองสำคัญๆ ของเวียดนาม

⁵⁸ Pham Quang Minh, "The South China Sea security problem: towards regional cooperation" in Asia Eur J (2010), Pp. 427-439. อ้างอิงจากฉบับออนไลน์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2010 โดย Springer-Verlag, 2010. P. 430. สืบค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2558.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 430-433.

⁶⁰ Thayer, Carle A. and Ramses Amer (eds.). Vietnamese Foreign Policy in Transition. Singapore: ISEAS, 1999. P. 226.

ปัญหาดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนและฟิลิปปินส์ด้วยเช่นกัน ในขณะที่ประเทศสมาชิกอื่นๆ ของอาเซียนพยายามวางตัวเป็นกลางต่อปัญหาความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ และแสดงท่าทีต่อเหตุการณ์ดังกล่าวว่าไม่ต้องการเห็นความรุนแรงเกิดขึ้นและขอให้จีนและเวียดนามเจรจาอย่างสันติในการแก้ปัญหาในเวทีการประชุมต่างๆ ของอาเซียน เช่น ในการประชุม ASEAN Regional Forum ที่บาห์ลี ปี 2011 ในขณะที่เวียดนามต้องการยกระดับความสำคัญของปัญหาขึ้นเป็นปัญหาของอาเซียน โดยถือว่าการคุกคามของจีนต่อความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมไม่เพียงแต่เฉพาะเวียดนามเท่านั้น

หากจะกล่าวไปแล้ว ไม่เพียงแต่ประเทศที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับการอ้างกรรมสิทธิ์ในหมู่เกาะทะเลจีนใต้ที่รู้สึกกังวลต่อสถานการณ์และปฏิบัติการของจีนในทะเลจีนใต้ แม้แต่ประเทศที่อยู่นอกอาเซียน เช่น อินเดียก็แสดงความกังวลเช่นกันเนื่องจากอินเดียใช้ทะเลจีนใต้เป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้าสำหรับการนำเข้าและส่งออก การที่จีนอ้างกรรมสิทธิ์ในทะเลจีนใต้แต่เพียงผู้เดียวและคัดค้านทุกประเทศเข้าไปสำรวจน้ำมันและก๊าซธรรมชาติหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในทะเลจีนใต้นั้นย่อมกระทบต่อผลประโยชน์ของอินเดียเช่นกัน นอกจากนี้เวียดนามและอินเดียยังมีความร่วมมือกันในการสำรวจทรัพยากรด้านพลังงานในทะเลจีนใต้อีกด้วย⁶¹

ประเทศไทยเองก็ได้กลายเป็นเวทีในการโต้ตอบกันของคู่กรณีในกรณีพิพาทเรื่องทะเลจีนใต้เพื่อช่วงชิงความชอบธรรมบนพื้นที่ที่สื่อดังที่ปรากฏในกรณีโต้ตอบกันผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ของไทยของเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนและเอกอัครราชทูตประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามประจำประเทศไทย โดยเริ่มจากบทความของนาย หึง ฟู่ซู๋ เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำราชอาณาจักรไทย ใน *มติชนออนไลน์* วันที่ 23 มิถุนายน 2557 เรื่อง “ฝ่ายไหนกันแน่ ที่ก่อปัญหาในทะเลจีนใต้?” โดยอ้างความชอบธรรมของจีนเหนือหมู่เกาะซีชาหรือพาราเซล (หวาง ซา ในภาษาเวียดนาม) ด้วยเหตุผลว่าจีนเป็นผู้ค้นพบและปกครองหมู่เกาะนี้มาก่อน มีหลักฐานของการเข้าไปพัฒนาและบริหารทรัพยากรในพื้นที่ และตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 10 กองทัพเรือของจีนได้สำรวจและลาดตระเวนบริเวณหมู่เกาะนี้แล้ว ปี 1946 ยังได้รับมอบหมู่เกาะนี้คืนจากการปกครองชั่วคราวของกองกำลังญี่ปุ่นที่เข้าไปในเวียดนามและยึดอำนาจการบริหารประเทศจากรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส และปี 1974 ได้มีการขับไล่กองกำลังของเวียดนามใต้ออกจากหมู่เกาะดังกล่าวโดยที่ทางเวียดนามไม่ได้ทักท้วงแต่อย่างใด นอกจากนี้ เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำราชอาณาจักรไทยยังได้กล่าวหาเวียดนามว่าได้กระทำการยั่วยุโดยโจมตีแท่นขุดเจาะน้ำมันและก๊าซของบริษัท Haiyang Shiyu 981 ของจีน และลงท้ายบทความว่า

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นใน “มีเหตุผลย่อมไม่ต้องขึ้นเสียง ธรรมะย่อมมีอยู่ในใจตน” เชื่อว่าเพื่อนๆ นักอ่านชาวไทยที่ฉลาดเฉลียวและใช้เหตุผลทั้งหลาย ย่อมที่จะเข้าใจและให้การสนับสนุนในความพยายามของทางจีน ในอันที่จะปกป้องรักษาสีทธิและอธิปไตยของตัวเองและความมั่นคงเสถียรภาพของทะเลจีนใต้”⁶²

หลังจากนั้นไม่นาน นายเหงวียน เต็ด ถ่าง (Nguyễn Tấn Thành) เอกอัครราชทูตประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามประจำราชอาณาจักรไทย ได้ตีพิมพ์บทความตอบโต้ฝ่ายจีนใน *มติชนออนไลน์* วันที่ 8 กรกฎาคม 2557 เรื่อง “ฝ่ายไหนกันแน่ ที่ก่อปัญหาในทะเลจีนใต้? ข้อเท็จจริงบางประการที่จะแลกเปลี่ยนกับ

⁶¹ ธัญญาทิพย์ ศรีพนา, “เวียดนาม-อินเดียกับทะเลจีนใต้” ใน กระแสเอเชีย (ฉบับ 2013/1). กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556. หน้า 125-138.

⁶² <http://www.matichon.co.th/> เผยแพร่วันที่ 23 มิถุนายน 2557 สืบค้นวันที่ 1 ธันวาคม 2558

ท่านเอกอัครราชทูต หนังสือ” โดยพยายามให้ข้อมูลเพื่อหักล้างข้อกล่าวหาของจีนในการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะพาราเซล ซึ่งได้ใช้ข้อมูลสนับสนุนทางประวัติศาสตร์ชุดเดียวกันกับเอกสารเผยแพร่ของทางการเวียดนามและตอบโต้ข้อกล่าวหาของจีนที่ว่าเวียดนามก่อความวุ่นวายการติดตั้งแท่นเจาะน้ำมันของจีนในทะเลจีนใต้ โดยได้อธิบายไว้ในบทความดังนี้

ผมยังพบว่าเอกสารฉบับนี้เช่นเดียวกับข้อมูลของจีนในการแถลงข่าวต่างๆ ผู้แทนจากกระทรวงการต่างประเทศจีนไม่เคยแสดงให้เห็นหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือเพื่อจะพิสูจน์จุดยืนของตนในยุคของเทคโนโลยีข่าวสารด้านสื่อที่มีการกระจายอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบันแน่นอนว่าไม่ได้เป็นเรื่องยากสำหรับเพื่อนๆ ผู้อ่านชาวไทยที่จะสามารถตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงจากแหล่งข้อมูลสาธารณะเพื่อรับรู้ว่าคุณสมบัติที่ท่านทูตหนังสือระบุไว้เป็นความจริงหรือไม่⁶³

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเราได้เห็นถึงความพยายามของเวียดนามในการสร้างสมดุลทางอำนาจกับจีนโดยอาศัยอาเซียนและมหาอำนาจนอกอาเซียนเป็นพันธมิตร หากแต่เวียดนามเองก็เข้าใจถึงความเปราะบางของสถานการณ์ได้เป็นอย่างดีและไม่ได้มุ่งหวังที่จะอาศัยการคุ้มกันทางด้านทหารจากสหรัฐอเมริกา ดังที่เห็นได้จากนโยบายด้านการทหาร “3 ไม่” หรือ “3 nos” ของเวียดนาม คือ ไม่มีพันธมิตรทางด้านการทหาร ไม่มีฐานทัพของกองกำลังต่างชาติในพื้นที่อธิปไตยของเวียดนาม และไม่พึ่งพิงประเทศใดประเทศหนึ่งเพื่อโจมตีอีกประเทศหนึ่ง⁶⁴ ในการให้สัมภาษณ์ของพลเอก ฟุ่ง กวาง แทนห์ (Phùng Quang Thanh) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของเวียดนามก็เป็นการยืนยันในหลักการนี้ด้วยเช่นกัน ว่าเวียดนามไม่ควรเข้าหรืออาศัยมหาอำนาจอย่างอเมริกาเพื่อต่อรองกับประเทศจีน “ในความสัมพันธ์ระหว่างจีน อเมริกา และเวียดนาม เราจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับทั้งสองประเทศ หากเราทำได้เช่นนี้ เราถึงจะรักษาดุลยภาพ เสรีภาพ และอธิปไตยของประเทศไว้ได้”⁶⁵

ปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratly Islands) และหมู่เกาะพาราเซล (Paracel Islands) ในทะเลจีนใต้ระหว่างประเทศจีนและเวียดนามที่ยืดเยื้อยาวนานได้เพิ่มความตึงเครียดมากขึ้นตามลำดับโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่จีนได้เคลื่อนแท่นขุดเจาะน้ำมันเข้าไปในพื้นที่พิพาทจนเกิดการปะทะกันระหว่างกองเรือจีนและเวียดนาม รวมถึงการที่กองเรือของจีนพุ่งเข้าชนเรือประมงของเวียดนามล่มจนทำให้เกิดกระแสต่อต้านจีนลุกลามไปทั่วประเทศเวียดนาม เวียดนามได้ประท้วงจีนทั้งในระดับของรัฐบาลและภาคประชาชน จนกระทั่งในวันที่ 14-15 พฤษภาคม 2014 เหตุการณ์บานปลายถึงขั้นที่มีการก่อกวนและบุกเข้าไปเผาและทำลายโรงงานของชาวต่างชาติในเขตนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ จนรัฐบาลจีนต้องดำเนินการอพยพพลเมืองของตนออกนอกประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าในประเทศสังคมนิยมแบบเวียดนามหากรัฐบาลไม่อนุญาตก็ยากที่จะดำเนินการประท้วงใดๆ ขึ้นได้ และนอกจากนี้ยังมีการตั้งข้อสังเกตจากผู้สังเกตการณ์ภายนอกว่ารัฐบาลเวียดนามแม้จะมีการประท้วงและโต้ตอบจีนในประเด็นเรื่องกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะทั้งสองอยู่เนืองๆ แต่ก็ไม่ได้อยู่ในระดับที่รุนแรงแต่อย่างใด ในทาง

⁶³ <http://www.matichon.co.th/> เผยแพร่วันที่ 7 กรกฎาคม 2557 สืบค้นวันที่ 1 ธันวาคม 2558

⁶⁴ Nguyễn Phương, “Vietnam’s careful with the superpowers” in <http://www.eastasiaforum.com> published on 21 January 2015 สืบค้นวันที่ 14 สิงหาคม 2558.

⁶⁵ “Không đi với nước lớn này chống lại nước lớn khác” in <http://news.zing.vn> เผยแพร่วันที่ 22 ตุลาคม 2558 สืบค้นวันที่ 22 พฤศจิกายน 2558

กลับกัน เราเห็นถึงปฏิกิริยาที่รุนแรงมากกว่าจากภาคประชาชน⁶⁶ ซึ่งทำให้อนุมานได้ว่าเวียดนามใช้วิธีการทางการทูตควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนของภาคประชาชนในการตอบโต้จีนเรื่องอธิปไตยเหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของประชาชนได้ลุกลามและบานปลายจนทางการเวียดนามต้องประกาศให้ประชาชนยุติการประท้วงและใช้กำลังตำรวจทหารเข้าควบคุมสถานการณ์

การประมวลสถานการณ์การประท้วงเงินในเดือนพฤษภาคม ปี 2014 สามารถสรุปได้คร่าวๆ ดังนี้ การประท้วงเริ่มขึ้นในวันที่ 10-11 พฤษภาคม เริ่มการนัดรวมตัวกันของผู้คนในเขตเมืองใหญ่ จากนั้นวันที่ 12 พฤษภาคม กลุ่มคนงานในนิคมอุตสาหกรรมบิญ เซือง (Binh Duong) ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศเข้าร่วมประท้วงและวันที่ 13 พฤษภาคม เหตุการณ์เริ่มบานปลายจนไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้และเกิดเหตุจลาจลและความรุนแรงขึ้น วันที่ 14 พฤษภาคม เกิดเหตุรุนแรงจากการประท้วงต่อต้านจีนในเขตอุตสาหกรรมจังหวัด ฮา ตีญ (Hà Tĩnh) ซึ่งอยู่ในภาคกลางของประเทศ ต่อมาผู้ก่อเหตุบางส่วนถูกเจ้าหน้าที่ของทางการควบคุมตัว โดยภาพรวม การประท้วงระหว่างวันที่ 11-15 พฤษภาคม เหตุการณ์ประท้วงครอบคลุมพื้นที่ 22 จังหวัดทั่วประเทศเวียดนาม รวมไปถึงการเดินทางประท้วงของกลุ่มชาวเวียดนามโพ้นทะเลในประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส ฮองกง อังกฤษ เหตุความรุนแรงจากการประท้วงทำให้มีผู้เสียชีวิตชาวเวียดนามจำนวน 3 คน ชาวจีน 4 คน สื่อบางแห่งระบุว่ามียูเสียชีวิตจำนวน 21 ราย มีผู้บาดเจ็บประมาณ 100 คน และผู้ประท้วงจำนวน 400 คนถูกจับกุม พื้นที่จังหวัดบิญ เซือง ได้รับความผลกระทบมากที่สุด โรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 351 แห่ง ได้รับความเสียหาย ซึ่งในจำนวนนี้เป็นโรงงานของจีน 14 แห่ง เป็นที่น่าสนใจว่าในระหว่างประท้วงได้มีการติดป้ายไว้หน้าโรงงานต่างๆ ในนิคมอุตสาหกรรมว่าโรงงานนี้ไม่ได้เป็นของจีนเพื่อป้องกันการบุกทำลายของผู้ประท้วง

เหตุการณ์มิได้ยุติเพียงเท่านั้น หากแต่การประท้วงเงินยังคงขยายวงกว้างอย่างรวดเร็วในภาคประชาชนของเวียดนามอย่างต่อเนื่อง ทั้งในกลุ่มปัญญาชน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป และสื่อมวลชนทุกแขนงต่างให้ความสำคัญกับปัญหานี้ ซึ่งส่งผลให้ผู้คนในเวียดนามต่างมีอารมณ์ร่วมต่อเหตุการณ์ดังกล่าว จนเกิดความรู้สึกไม่พอใจเพราะรู้สึกว่าการประท้วงของประเทศของตนถูกละเมิดอธิปไตยและกำลังถูกกระทำร้ายจากประเทศที่ใหญ่กว่า อีกทั้งยังเป็นประเทศที่เป็นคู่ตรงข้ามตลอดกาลในตำราประวัติศาสตร์ของเวียดนามอีกด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความตึงเครียดให้กับผู้คนจำนวนมาก เช่น กรณีของนางเล ถิ เตวียด มาย (Lê Thị Thuýết Mai) วัย 67 ปี จากนครโฮจิมินห์ ได้ติดตามข่าวสารทางโทรทัศน์และเกิดความโกรธแค้นเงินมากจนจุดไฟเผาตัวเองจนเสียชีวิตเพื่อประท้วงการคุกคามของจีนหน้าทำเนียบประธานาธิบดีในนครโฮจิมินห์ในวันที่ 23 พฤษภาคม 2014 ไม่เพียงเท่านั้น กระแสการต่อต้านเงินยังขยายไปในกลุ่มของชาวเวียดนามด้วย ดังที่เราได้เห็นตามภาพข่าวต่างๆ ถึงการประท้วงต่อต้านเงินของชาวเวียดนามทั่วทุกมุมโลกเป็นไปอย่างมีเอกภาพ ความไม่พอใจต่อจีนนั้นยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ต่อมาในวันที่ 20 มิถุนายน มีชายสูงอายุวัย 71 ปี พยายามเผาตัวเองเพื่อประท้วงเงินพร้อมจดหมายลาตาย เขาไม่ได้เสียชีวิตในทันทีแต่ได้เสียชีวิตลงในวันที่ 23 จนกระทั่งหลังวันที่ 16 กรกฎาคม การเผชิญหน้าและความตึงเครียดระหว่างสองประเทศถึงเริ่มคลี่คลายลงมาบ้างเมื่อจีนได้ทำการเคลื่อนย้ายแท่นขุดเจาะน้ำมันที่เป็นต้นเหตุของการประท้วงไปยังเกาะไหหลำ

กรณีศึกษาที่น่าสนใจอีกกรณีหนึ่งคือ ที่ จังหวัดฮา ตีญ โรงงานเหล็ก Formosa สัญชาติไต้หวัน ซึ่งมีแรงงานกว่า 2,600 คน ในจำนวนนี้เป็นแรงงานจากประเทศจีน 1,500 คน ความขัดแย้งในหมู่แรงงาน

⁶⁶ Frances Martel, "Down with Massive China: Vietnamese Protests Stake South China Sea Claim" in <http://www.breitbart.com/> published on 15 March 2016 สืบค้นวันที่ 23 พฤษภาคม 2559

โดยเฉพาะแรงงานต่างชาติมิได้เพิ่งเกิดขึ้นหลังจากกระแสต่อต้านจีน แต่มีให้เห็นแล้วตั้งแต่ปี 2013 ดังจะเห็นได้จากการที่นักบัญชีชาวไต้หวันถูกแทงเสียชีวิต ในการประท้วงครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประท้วงกว่าพันคน ประกอบไปด้วยแรงงานเวียดนามที่ทำงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมและชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง เหตุการณ์ลูกหลานจีนมีการบุกทำลายและเผาโรงงาน จนเป็นเหตุให้มีแรงงานจีนเสียชีวิต 1 คน และมีผู้บาดเจ็บจำนวน 90 คน

ในด้านปฏิกริยาของรัฐบาลเวียดนามนั้น ในเบื้องต้นเราเห็นว่าในช่วงแรกที่กระแสต่อต้านจีนกำลังก่อตัวขึ้น รัฐแสดงท่าทีพึงพอใจและชื่นชมต่อผู้ประท้วง อีกทั้งยังมองว่าเป็นตัวอย่างหรือสัญลักษณ์ของความรักชาติ แต่เมื่อเหตุการณ์บานปลายและลูกหลานจีนเกิดการควมคุม รัฐบาลได้เปลี่ยนท่าทีมาประณามความรุนแรงที่เกิดขึ้นและจับกุมลงโทษผู้มีส่วนในการก่อเหตุฉววย ตลอดจนนายกรัฐมนตรีเหงวียน เติน สุง (Nguyễn Tấn Dũng) ของเวียดนามก็ได้ออกมาทำซ้ำให้เจ้าหน้าที่เพิ่มมาตรการดูแลความปลอดภัยให้กับนักลงทุนต่างชาติ แต่กระนั้นกระแสต่อต้านจีนก็ยังคงดำเนินไปในหมู่ของประชาชน ดังที่สะท้อนในบทความของหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ Vietnam News ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลเวียดนาม เนื้อหาของข้อเขียนหรือการนำเสนอข่าวมีการปลุกเร้ากระแสของความรักชาติ/ชาตินิยมของประชาชนภายในประเทศและสะท้อนกระแสของความไม่พอใจต่อจีนอย่างเปิดเผย

ประชาชนเวียดนามกำลังโกรธ ทั้งประเทศกำลังโกรธ เรากำลังบอกกับโลกว่าพวกเรากำลังโกรธ และพวกเรามีสิทธิที่จะโกรธได้ เป็นระยะเวลาว่าหนึ่งพันปีที่พวกเราได้แสดงให้เห็นแล้วว่าพวกเราไม่เคยหยุดต่อสู้กับศัตรูผู้รุกราน พวกเราภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของพวกเราที่ต่อสู้เพื่อเสรีภาพ และการต่อสู้นั้นก็ยังคงมีอยู่ในสายเลือดของพวกเรา ประเทศของเราเป็นประเทศเล็ก ๆ แต่ไม่อ่อนแอ พวกเราจะยืนหยัดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการปกป้องศักดิ์ศรีของมาตุภูมิ⁶⁷

จากกรณีดังกล่าว เราได้เห็นถึงความต่อเนื่องและซับซ้อนของปัญหาไม่เพียงแต่กรณีของข้อพิพาทเรื่องกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้เท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงการเชื่อมโยงปัญหากับมิติทางประวัติศาสตร์การเมือง และสังคมวัฒนธรรมของเวียดนามด้วย กล่าวคือ ประเด็นแรก รัฐบาลเวียดนามได้พยายามหาจุดที่ลงตัวระหว่างประเด็นการต่อต้านมหาอำนาจผู้รุกรานกับการกระชับอำนาจของรัฐในฐานะของผู้นำประเทศในการรักษาอำนาจอธิปไตยของประเทศซึ่งยังคงสืบเนื่องมาจากการต่อสู้ในประวัติศาสตร์ของเวียดนามที่ไ้เวลานับพันปีในการปลดแอกประเทศจากการตกเป็นอาณานิคมของจีนครั้งแล้วครั้งเล่า การต่อต้านอาณานิคมฝรั่งเศสในยุคต่อมา การเผชิญหน้ากับกองกำลังของญี่ปุ่น และการขับไล่กองกำลังทหารอเมริกันในช่วงสงครามเวียดนาม ซึ่งประวัติศาสตร์การต่อสู้ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นถูกถ่ายทอดผ่านตำราเรียนและสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่องและยังคงสร้างความชอบธรรมให้กับการดำรงอยู่ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามแม้แต่ในยุคหลังนโยบายโด้ยเม้ย (Đổi Mới) ในปี ค.ศ. 1986 หรือแม้แต่หลังจากที่ประเทศได้พัฒนาเศรษฐกิจตามกลไกของตลาดเสรีแล้วก็ตาม

ประเด็นที่สอง การขับเคลื่อนของภาคประชาชนในการประท้วงประเทศมหาอำนาจอย่างจีนสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการต่อสู้กับศัตรูต่างชาติตามแบบของเวียดนาม ที่อาศัยการขับเคลื่อนภาคประชาชนให้

⁶⁷ อ้างใน Hodal, Kate and Johnathan Kaiman, "At least 21 dead in Vietnam anti-China protests over oil rig" in The Guardian, 15 May 2014 สืบค้นวันที่ 15 สิงหาคม 2558.

เป็นกำลังหลักในการทำสงครามต่อสู้กับกองกำลังต่างชาติ และการประทุงเงินที่ผ่านมา เราได้เห็นถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของเยาวชนคนรุ่นใหม่ในเวียดนามที่แสดงออกผ่านการประท้วงหน้าสถานทูตจีน หรือแม้แต่บนสื่อสังคมออนไลน์ ประเด็นที่น่าสนใจและควรศึกษาเพิ่มเติมคือปัจจัยในการส่งต่อแนวคิดชาตินิยมของเวียดนามจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งได้อย่างประสบความสำเร็จ แม้ว่าแนวคิดชาตินิยมถูกท้าทายจากแนวคิดหลังสมัยใหม่และกระแสโลกาภิวัตน์ก็ตาม นอกจากนี้ การเข้าร่วมประท้วงเงินของคนเหวียดเกี่ยวหรือคนเวียดนามโพ้นทะเลก็เป็นปรากฏการณ์ที่น่าจับตามองด้วยเช่นกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว เหวียดเกี่ยวมักมีความรู้สึกตรงกันข้ามหรืออาจถึงขั้นเป็นปรปักษ์ต่อพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในเกือบทุกเรื่อง แต่กรณีนี้กลับเป็นข้อยกเว้น ซึ่งก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ในเวียดนามซึ่งมักไม่ค่อยเห็นด้วยหรือพอใจกับการนโยบายการบริหารงานที่เข้มงวดของรัฐบาล แต่กลับเป็นแนวร่วมที่สำคัญในการต่อต้านจีน

ประเด็นที่สาม การประท้วงและการบุกทำลายโรงงานหรือสถานประกอบการของชาวต่างชาติอาจมีความซับซ้อนมากกว่าการแสดงออกซึ่งความไม่พอใจต่อการคุกคามของจีนหลังกรณีข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ เพราะในจำนวนโรงงานที่เสียหายกว่า 200 แห่งนั้นไม่ได้มีแต่โรงงานของจีนเท่านั้น แต่ยังมีโรงงานของประเทศอื่นด้วย เช่น ไต้หวัน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ เป็นต้น หากแต่เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในหมู่แรงงานที่ออกมาประท้วงยังสะท้อนให้เห็นถึงความอัดอั้นตันใจของผู้คนจำนวนมากต่อความรู้สึกถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ประกอบการต่างชาติและแรงงานชาวเวียดนามซึ่งก่อนหน้านี้ก็มีการประท้วงเรื่องอัตราค่าแรงมาแล้วอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเราสามารถโยงเหตุการณ์ดังกล่าวเข้ากับสถานการณ์ของเวียดนามหลังการปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่มีปัญหาสังคมตามมามากมาย หนึ่งในนั้นก็คือปัญหาช่องว่างระหว่างคนจน-คนรวย

จากการศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมเวียดนาม โดยในเบื้องต้นพบว่า ลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของเวียดนาม ได้แก่ อิทธิพลของแนวคิดขงจื้อซึ่งส่งผลต่อค่านิยมหลักของคนในสังคมเวียดนาม ซึ่งหนึ่งในนั้นคือแนวคิดเรื่องชาตินิยมและความสำนึกรักต่อมาตุภูมิ แม้การปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจหลังนโยบายโด่ยเหมียได้นำความเปลี่ยนแปลงหลายประการมาสู่สังคมเวียดนาม แต่โดยโครงสร้างหลักสังคมเวียดนามก็ยังคงเป็นสังคมที่ยึดถือแนวคิดขงจื้อและเน้นบทบาทของชนชั้นนำตามแบบสังคมดั้งเดิม หรือที่ กรินเทอร์ (Grinter) ใช้คำว่า “การปกครองแบบชี้นำ” (guided polity)⁶⁸ และปัจจัยที่ทำให้การปกครองแบบนี้ประสบความสำเร็จคือการใช้แนวคิดชาตินิยมผนวกเข้ากับแนวคิดแบบขงจื้อซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดตัวอย่างหนึ่งคือคำขวัญของอดีตประธานาธิบดีโฮจิมินห์ “ภักดีต่อชาติ กตัญญูต่อประชาชน” (Trung với nước, hiếu với dân)⁶⁹ ซึ่งทั้งความซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินเกิดและความกตัญญูก็ล้วนแต่เป็นคุณธรรมที่สำคัญในแนวคิดขงจื้อทั้งสิ้น

ดังนั้น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เราจึงเห็นถึงความพยายามของรัฐบาลเวียดนามในการปลูกฝังค่านิยมเรื่องความรักชาติ ความกตัญญูต่อบ้านเกิดเมืองนอน และการมีสำนึกต่อหน้าที่พลเมืองผ่านกิจกรรมด้านวัฒนธรรม เช่น ในปี 1970 รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ออกคำสั่งสองฉบับเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิธีกรรม และงานเทศกาล โดยระบุว่าในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานเหล่านี้ต้องปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม มีส่วนปลูกจิตสำนึกของการทำงานอย่างกระตือรือร้น ประหยัดอดออมเพื่ออนาคตของสังคมนิยม และทำหน้าที่ของ

⁶⁸ Grinter, Lawrence E., “Vietnam’s Thurst into Globalization: ‘Doi Moi’s Long Road” in *Asian Affairs*, vol. 33, no. 3 (Fall, 2006). Pp. 161-162.

⁶⁹ Hy Văn Lương, “The Restructuring of Vietnamese Nationalism, 1954-2006” in *Pacific Affairs*, vol. 80, no.3 (Fall 2007). P. 446.

พลเมืองให้ลู่ทางสำเร็จ รวมถึงต้องพยายามกำจัดความเชื่อมหายและไสยศาสตร์ให้หมดสิ้น⁷⁰ นอกจากนี้ เอกสารและประกาศต่างๆ ของทางราชการในยุคหลังนโยบายโดยเมื่อยกัลวันแล้วแต่เป็นหลักฐานที่ยืนยันถึง มุมมองของรัฐบาลเวียดนามในการใช้วัฒนธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนประเทศ (động lực) ควบคู่ไปกับการ พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของชาติ ตัวอย่างที่สำคัญก็คือความพยายามของรัฐบาลในการเข้าไปจัดการฟื้นฟู เทศกาลงานประเพณี พิธีกรรม หรือบูรณะโบราณสถานต่างๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นความพยายามในการสร้างสมดุล หรือเพิ่มความเข้มแข็งให้แก่ความเป็นท้องถิ่นท่ามกลางกระแสการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมจากภายนอก⁷¹

อย่างไรก็ตาม หากเราพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคหลังสงครามเย็นและหลังการปฏิรูป เศรษฐกิจตามนโยบายโดยเมื่อยกัลวัน เวียดนาม เราจะเห็นว่าภาคประชาชนได้แสดงถึงความอดทนและคับข้องใจ ต่อการบริหารประเทศของพรรคคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของเศรษฐกิจและการกระจุกตัวของ การพัฒนาที่จำกัดอยู่แต่ในเขตพื้นที่เมือง ในขณะที่ชนบทและภาคการเกษตรกลับประสบปัญหาต่างๆ มากมาย อีกทั้งยังมีปัญหาเกี่ยวกับการคอร์รัปชันในทุกระดับชั้นในสังคมเวียดนามที่สร้างกระแสวิพากษ์วิจารณ์ต่อ สมาชิกพรรคและข้าราชการระดับสูงในคณะรัฐบาล แต่กระนั้นก็ตาม การวิพากษ์วิจารณ์เหล่านั้นก็มักถูกจำกัด หรือกำหนดขอบเขตไว้แต่ในเรื่องของเศรษฐกิจและปัญหาปากท้องเท่านั้น และอาจมีเรื่องของการสะท้อน ความไม่พอใจต่อการทำงานของภาครัฐได้บ้าง เช่น การขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน หรือรวมถึงมีการสะท้อนปัญหาคอร์รัปชันที่พบเห็นได้ประปรายตามสื่อประเภทต่างๆ หากแต่เรื่องของ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือนโยบายความมั่นคงของชาติแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์กลับได้รับการสนับสนุน อย่างเต็มที่ดังที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีข้อพิพาทในทะเลจีนใต้กับจีน

เดวิด อีเลียต (David W.P. Elliott) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการต่างประเทศกับการคุมอำนาจ ของพรรคคอมมิวนิสต์ไว้อย่างน่าสนใจว่า

เรื่องของการต่างประเทศและความมั่นคงของชาติต่างจากการเมืองมิติอื่นๆ ตรงที่เป็นหน้าที่ และความดูแลโดยตรงของรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือชนชั้นสูงในแวดวงการเมืองของ เวียดนาม ซึ่งต่างจากมิติทางเศรษฐกิจที่มักถูกกำหนดหรือมีส่วนร่วมจากประชาชนในระดับ ฐานล่าง ส่วนเรื่องการต่างประเทศและประเด็นความมั่นคงมักถูกกำหนดโดยเจ้าหน้าที่ ระดับบนเป็นส่วนใหญ่ ต่างจากประเด็นทางด้านวัฒนธรรมที่บรรดาเหล่าศิลปินอาจไม่ให้ความ สนใจกับการควบคุมของรัฐหรือการจำกัดสิทธิในการแสดงออกของพวกเขา นอกจากนี้ แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต้องดำเนินการผ่านหน่วยงานของรัฐที่มีแนวนโยบาย กำหนดจากรัฐบาล แม้แต่ในยุคของโลกาภิวัตน์ที่ผู้เล่น (actors) จำนวนมากอาจไม่ใช่ หน่วยงานของรัฐก็ตาม อีกทั้ง อาจเป็นเรื่องที่ง่ายกว่าที่จะเชื่อมโยงระหว่างนโยบายของรัฐ และอุดมการณ์ หรือเชื่อมโยงนโยบายของรัฐกับแนวปฏิบัติในเรื่องของความมั่นคงของชาติ และการต่างประเทศมากกว่าที่จะเชื่อมโยงนโยบายของรัฐกับการเมืองการปกครองในมิติ อื่นๆ⁷²

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 442-446.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 456.

⁷² Elliot, David W.P. Changing Worlds: Vietnam's Transition from Cold War to Globalization. Oxford: Oxford University Press, 2012. P.220.

ซึ่งก็สอดคล้องกับกรณีของกรณีพิพาทในทะเลจีนใต้ที่พรรคคอมมิวนิสต์ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป ไม่เว้นแต่กลุ่มชาวเวียดนามโพ้นทะเล เพราะเป็นปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศซึ่งภาคประชาชนในเวียดนามยังมองว่ามีความสำคัญในลำดับต้นๆ

ในมุมมองของเบน เคิร์กวเลียต (Ben Kerkvliet) รัฐบาลเวียดนามยังคงประสบความสำเร็จในการใช้ความภาคภูมิใจในชาติ (national pride) มากลบล้างปัญหาความไม่พอใจของประชาชนต่อนโยบายต่างๆ ได้เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบระดับของการเติบโตและพัฒนาการทางเศรษฐกิจของเวียดนามกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ในภูมิภาค และความสัมพันธ์กับจีนก็เป็นดัชนีชี้วัดตัวหนึ่งที่สะท้อนถึงความภาคภูมิใจในชาติของคนเวียดนามที่แม้จะเป็นประเทศเล็กๆ แต่ก็ไม่เคยอ่อนข้อให้กับมหาอำนาจอย่างจีน และรัฐก็ได้ใช้กระแสชาตินิยมหรือความภาคภูมิใจในชาติมาเบนความสนใจของประชาชนออกจากปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจอื่นๆ ภายในประเทศ⁷³

พลเอก ฟุ่ง กวาง แทนห์ (Phùng Quang Thanh) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของเวียดนาม ได้กล่าวเตือนว่าเสถียรภาพภายในประเทศนั้นมีความสำคัญกับการรับมือกับภาวะคุกคามความมั่นคงของประเทศจากภายนอก

*“ถ้าภายในประเทศขาดความมั่นคง ศัตรูจากภายนอกจะอาศัยโอกาสนี้เข้ามาล้มล้างรัฐบาล”
และเขาได้กล่าวย้ำว่า “หากไม่มีพรรค ไม่มีรัฐบาล ก็คงไม่สามารถรักษาทะเลหรือหมู่เกาะไว้
ได้เช่นกัน”⁷⁴*

อย่างไรก็ตาม เหยี่ยญั่นย๋อมมีสองด้านเสมอและหากรัฐบาลเวียดนามใช้ประเด็นเรื่องชาตินิยมเพื่อเพิ่มความชอบธรรมในการบริหารประเทศของตนอย่างไม่ระมัดระวังก็จะถูกกระแสตีกลับได้เช่นกัน เช่น ในกรณีของนักเขียน ฟาม ดิ่ง จ่อง (Phạm Đình Trọng) ที่ขอลาออกจากการเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์เนื่องจากเห็นว่ารัฐบาลเวียดนามมีท่าทีที่ประนีประนอมกับจีนมากเกินไปและไม่เห็นด้วยกับการสัมปทานแร่บ็อกไซต์แก่จีน เพราะมองว่ารัฐบาลคำนึงผลประโยชน์ของสมาชิกพรรคระดับสูงมากกว่าผลประโยชน์และความมั่นคงของประเทศชาติและประชาชน⁷⁵ ดังนั้น แม้ว่าประเด็นเรื่องชาตินิยมและความมั่นคงของรัฐยังคงเป็นกลไกสำคัญในการกระชับอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์แต่ก็จำเป็นต้องพิจารณาถึงขอบเขตอันเหมาะสมที่รัฐสามารถเข้าควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ มิฉะนั้นแล้วเหตุการณ์ก็อาจบานปลายเช่นการขยายตัวลุกลามของการประท้วงเงินจนเกิดเหตุจลาจลในหลายพื้นที่ของประเทศ หรือเกิดแรงกระเพื่อมกลับมายังผู้นำประเทศเองหากรูปการณ์ไม่เป็นไปอย่างที่ประชาชนบางส่วนอยากเห็นการท่าทีที่แข็งกร้าวของรัฐบาลต่อปัญหาทะเลจีนใต้เพื่อศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจของชาติ หากแต่ในขณะเดียวกัน รัฐบาลเวียดนามเองก็ยังมีภาระหน้าที่และปัญหาเฉพาะหน้าอื่นๆ ที่ต้องแก้ไขด้วยเช่นกันไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องเศรษฐกิจและปัญหาสังคมอื่นๆ ที่กำลังรุมเร้าสังคมเวียดนาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเกิดจากการเติบโตของประชากรรุ่นใหม่ ปัจจัยจากภายนอก กระแสโลกาภิวัตน์และสังคมออนไลน์ที่เชื่อมทุกมุมโลกไว้ด้วยกัน เท่าที่ผ่านมา

⁷³ Kerkvliet, Benedict J Tria, “Regime Critics: Democratization Advocates in Vietnam, 1990s-2014” in Critical Asian Studies, 2015, vol. 47, no. 3. P. 364.

⁷⁴ “Không đi với nước lớn này chống lại nước lớn khác” <http://news.zing.vn> เผยแพร่วันที่ 22 ตุลาคม 2558 สืบค้นวันที่ 22 พฤศจิกายน 2558

⁷⁵ “Nhà văn Phạm Đình Trọng từ bỏ đảng tịch đảng viên đảng cộng sản” <http://www.talawas.org> เผยแพร่วันที่ 27 พฤศจิกายน 2552 สืบค้นวันที่ 22 พฤศจิกายน 2558.

เราเห็นว่าพรรคคอมมิวนิสต์เลือกที่จะปรับตัวในบางส่วนและบางระดับ ขณะเดียวกันก็พยายามควบคุมและชะลอกระแสของการเปลี่ยนแปลงให้ช้าลง จึงเป็นที่น่าจับตามองต่อไปในอนาคตว่ารัฐอำนาจนิยมและพรรคคอมมิวนิสต์จะมีวิธีการและรับมือกับสถานการณ์เหล่านี้ในอนาคตอย่างไร และจะต้านทานกระแสของการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจจากทั้งภายในและภายนอกประเทศได้หรือไม่

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ธนันท์ บุนนวรรณา. เวียดนามกับการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะพาราเซล (Paracel Islands) และหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratlys Islans). วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2557: 51-80.

Những thành tựu cơ bản về phát triển kinh tế-xã hội của Việt Nam từ khi Đổi Mới đến đây. Tap Chí Cộng Sản. 26/05/2013

สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนากลยุทธ์ความร่วมมือด้านการศึกษากับ ประเทศเพื่อนบ้าน. 2552. หน้า 87-92.

ธัญญาทิพย์ ศรีพนา. “เวียดนาม-อินเดียกับทะเลจีนใต้.” กระแสเอเชีย (ฉบับ 2013/1). กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556: 125-138.

ภาษาอังกฤษ

Brown, David, “Vietnam looks for renewal in an intensely political 2 0 1 5 ” in <http://www.eastasiaforum.com> published on 2 January 2015 สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558

Earl, Catherine. Vietnam’s New Middle Classes. Debmark: Nordic Institute of Asian Studies, 2014. Pp. 17-18.

Dixon, Chris, “State, Party and Political Change in Vietnam” in Duncan McCargo (ed.). Rethinking Vietnam. London: RoutledgeCurzon, 2004. Pp. 16-21.

Elliot, David W.P. Changing Worlds: Vietnam’s Transition from Cold War to Globalization. Oxford: Oxford University Press, 2012. P.220.

Emmers, R. Geopolitics and Maritime Territorial Disputes in East Asia. London and New York: RoutledgeCurzon, 2010. P.1.

Frances Martel, “Down with Massive China: Vietnamese Protests Stake South China Sea Claim” in <http://www.breitbart.com/> published on 15 March 2016 สืบค้นวันที่ 23 พฤษภาคม 2559

Gainsborough, Martin. Vietnam: Rethinking the State. London: Zed Books, 2010.

Grinter, Lawrence E., “Vietnam’s Thurst into Globalization: ‘Doi Moi’s Long Road” in Asian Affairs, vol. 33, no. 3 (Fall, 2006).

Hai Hong Nguyen, “Civil society and democratization in Vietnam” in <http://www.eastasiaforum.com> published on 12 February 2013 สืบค้นวันที่ 12 สิงหาคม 2558.

Hai Hong Nguyen, “Vietnam’s Anti-Corruption Measures Fall Short” in <http://www.eastasiafoorun.com> published on 18 August 2012 สืบค้นวันที่ 15 สิงหาคม 2558.

- “Hanoi fells 500 trees, plans to cut another 6,200 despite protests” in Tuổi Trẻ News, 20 March 2015 สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558.
- Hayton, Bill. Vietnam: Rising Dragon. New Haven and London: Yale University Press, 2010. P.110.
- Hodal, Kate and Johnathan Kaiman, “At least 21 dead in Vietnam anti-China protests over oil rig” in The Guardian, 15 May 2014 สืบค้นวันที่ 15 สิงหาคม 2558.
- http://www.indexmundi.com/vietnam/demographics_profile.html สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558
- <http://www.unilever.com.vn/sustainable-living-2015/> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 20 ตุลาคม 2558
- Huong Le Thu, “New Hope in the New Year for Vietnamese Democracy” in <http://eastasiaforum.com> published on 1 February 2014 สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558.
- Hy Văn Lương, “The Restructuring of Vietnamese Nationalism, 1954-2006” in Pacific Affairs, vol. 80, no.3 (Fall 2007). P. 446.
- “Không đi với nước lớn này chống lại nước lớn khác” <http://news.zing.vn> เผยแพร่วันที่ 22 ตุลาคม 2558 สืบค้นวันที่ 22 พฤศจิกายน 2558
- Kerkvliet, Benedict J Tria, “Regime Critics: Democratization Advocates in Vietnam, 1990s-2014” in Critical Asian Studies, 2015, vol. 47, no. 3.
- “Không đi với nước lớn này chống lại nước lớn khác” in <http://news.zing.vn> เผยแพร่วันที่ 22 ตุลาคม 2558 สืบค้นวันที่ 22 พฤศจิกายน 2558
- Kleinen, John. Vietnam: One-Party State and the Mimicry of Civil Society. Bangkok: IRASEC, 2015.
- Li Ma, “China and Vietnam: Coping with the threat of peaceful evolution” in Thayer, Carlyle and Ramses Amer (eds.). Vietnamese Foreign Policy in Transition. Singapore: ISEAS, 1999. P.51.
- Marie-Eve Blanc, “An Emerging Society? Local Associations Working on HIV/AIDS” in Duncan McCargo (ed.). Rethinking Vietnam. London: RoutledgeCurzon, 2004.
- McCargo, Duncan (ed.). Rethinking Vietnam. London and New York: RoutledgeCurzon, 2004. P.3.
- Michael Peel, “Hanoi residents mobilise to save city’s cherished trees” 27 March 2015 <http://www.ft.com> สืบค้นวันที่ 13 สิงหาคม 2558
- Nguyen Duc Hinh and Hoang Van Minh, “Public Health in Vietnam: scientific evidence for policy changes and interventions” in Global Health Action, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3582694/> สืบค้นวันที่ 14 สิงหาคม 2558
- Nguyen Manh Hung. “Vietnam in 1999: The Party’s Choice”. Asian Survey, Vol. 40. No. 1 (Jan – Feb, 2000). P. 100.
- Nguyen Huu Ninh. “Policy for Environmentally Sustainable Development: Perspectives from Vietnam”. Center for Environment Research, Education and Development. Vietnam National university, Hanoi, 2011.

- Nguyễn Phương, “Vietnam’s careful with the superpowers” in <http://www.eastasiaforum.com> published on 21 January 2015 สืบค้นวันที่ 14 สิงหาคม 2558.
- Nguyen Quang Vinh. “Current Status of CSR in Vietnam”. Business Office for Sustainable Development, Vietnam Chamber of Commerce and Industry. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
- Nguyễn Trung Kiên, “bất bình đảng thu nhập giữa nông thôn và thành thị ở Việt Nam hiện nay” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทสาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง มหาวิทยาลัยแห่งชาติเวียดนาม ปี 2012 <http://dl.vnu.edu.vn/bitstream/11126/4359/1/00050001883.pdf> สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558
- “Nhà văn Phạm Đình Trọng từ bỏ đảng tịch đảng viên đảng cộng sản” <http://www.talawas.org> เผยแพร่วันที่ 27 พฤศจิกายน 2552 สืบค้นวันที่ 22 พฤศจิกายน 2558.
- “Nông dân sau 35 năm đổi mới” <http://www.efa.org> เผยแพร่วันที่ 23/04/2010 สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2558
- Pham Quang Minh, “The South China Sea security problem: towards regional cooperation” in Asia Eur J (2010), Pp. 427-439. อ้างอิงจากฉบับออนไลน์วันที่ 19 พฤศจิกายน 2010 โดย Springer-Verlag, 2010. P. 430. สืบค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2558.
- Phan Ngọc. Một cách tiếp cận văn hoá (การเข้าถึงวัฒนธรรม). Hanoi: NXB Thanh Niên, 1999. P. 72.
- Thayer, Carle A. and Ramses Amer (eds.). Vietnamese Foreign Policy in Transition. Singapore: ISEAS, 1999. P. 226.
- “Vietnam’s GenZ Happier Communicating via Chat apps than Face to Face in the real world” in <http://www.mumbrella.asia> published in July 2015 สืบค้นวันที่ 10 ธันวาคม 2558.
- Vietnam Sustainable Development Strategy for 2011-2020, www.chinhphu.vn สืบค้นวันที่ 12 สิงหาคม 2558
- Zachary, Abuza “Vietnam’s Rising Repression” in <http://www.asiapacific.anu.edu/newmandala> published on 22 September 2015 สืบค้นวันที่ 11 ธันวาคม 2558.

การประท้วงกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคมของประเทศพม่า

ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์

การสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันของผู้คนในชุมชนทางการเมืองหนึ่งหรือรัฐหนึ่ง มีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างความเข้มแข็งของรัฐ โดยเฉพาะรัฐเกิดใหม่ในช่วงระหว่างและภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งวิธีการหนึ่งที่แต่ละรัฐใช้คือการสร้างให้เกิดรัฐชาติที่ประชาชนรู้สึกถึงการมีอัตลักษณ์บางประการร่วมกัน แม้การพิจารณาเรื่องของ “อัตลักษณ์” โดยทั่วไปมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของปัจเจกบุคคล เช่น การรับรู้ว่าเป็นใคร ผู้อื่นเป็นใคร และการให้ความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญที่สุดต่อตัวตนหรืออัตลักษณ์นั้น หากแต่การรับรู้ส่วนบุคคลดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มทางสังคมที่ปัจเจกบุคคลเหล่านั้นดำรงอยู่ด้วย กล่าวได้ว่าความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับสังคมนำไปสู่การก่อเกิด “อัตลักษณ์ทางสังคม” ที่เป็นกระบวนการให้ความหมายหรือสร้างภาพลักษณ์แก่ตัวตนของกลุ่มทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของบุคคลมากกว่าเกิดขึ้นจากความแตกต่างทางธรรมชาติของบุคคล¹

หากพิจารณาในกรณีของประเทศพม่าจะเห็นว่า พม่าเป็นประเทศที่มีความหลากหลายของอัตลักษณ์ทางสังคมอย่างยิ่ง โดยมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์เป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์จำนวนมาก และนำมาซึ่งการต่อสู้แข่งขันกันมาโดยตลอด แม้ในบางช่วงระยะเวลา รัฐบาลจะสามารถสร้างอัตลักษณ์บางประการเพื่อหลอมรวมคนจำนวนมากเข้าด้วยกัน แต่ก็ไม่สามารถหลอมรวมผู้คนในสังคมได้อย่างครอบคลุม การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของพม่าจึงไม่เคยประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงมาก่อน หรืออาจกล่าวได้ว่า พม่าไม่เคยประสบความสำเร็จในการสร้างให้เกิดความเป็น “รัฐชาติ”² ที่สามารถหลอมรวมเอาผู้คนหลากหลายเข้ามาเป็นหนึ่งภายใต้อัตลักษณ์ร่วมเดียวกันได้เลย นี่คือลักษณะพื้นฐานของสังคมการเมืองพม่าตั้งแต่ได้รับเอกราชในปี 1948

อย่างไรก็ดี ปรากฏการณ์การประท้วงต่อต้านรัฐบาลของภาคประชาชนที่เกิดขึ้นในพม่าตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากเป็นความขัดแย้งทางการเมืองรูปแบบใหม่ที่ไม่ได้มีฐานมาจากการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นฐานสำคัญของอัตลักษณ์ทางสังคมแบบเดิม เพราะแม้การประท้วงดังกล่าวจะขับเคลื่อนโดยกลุ่มชาติพันธุ์พม่า (Burman) เป็นสำคัญ แต่ก็พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประท้วงด้วยมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งให้เห็นว่าการขับเคลื่อนทางการเมืองโดยอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ อาจไม่ได้เป็นลักษณะทางการเมืองของประเทศพม่าลักษณะเดียวอีกต่อไป อีกทั้งยังพบว่าการประท้วงของภาคประชาชนที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งเป็นการประท้วงขนาดใหญ่ มีคนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เกิดขึ้นซ้ำหลายครั้ง และอยู่ในการรับรู้ของคนทั้งประเทศ ที่สำคัญยังส่งผลต่อ

¹Richard Jenkins (1996) in Holborn, M., Burrage, P., & Langley, P. (2009). Sociology Themes and Perspectives. HarperCollins UK, p. 692.

² Steinberg, D. I. (2012). The problem of democracy in the republic of the union of Myanmar: Neither nation-state nor state-nation?, p.234. Southeast Asian Affairs, 2012(1), 220-237.

เสถียรภาพของรัฐบาลทหาร เหตุการณ์ที่ส่งผลในวงกว้างต่อสังคมดังกล่าวนี้ สามารถพิจารณาทั้งในฐานะปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง³ และการพัฒนาอัตลักษณ์แห่งชาติ (national identity) ซึ่งไม่ได้ผูกติดอยู่เฉพาะกับกลุ่มทางชาติพันธุ์หรือกลุ่มอัตลักษณ์ใด แต่ผูกติดอยู่กับฐานคติเรื่องดินแดนของรัฐและความเชื่อเกี่ยวกับสิทธิในการใช้อำนาจทางการเมืองเหนือดินแดน⁴

ดังนั้น ปรากฏการณ์การประท้วงต่อต้านรัฐที่เกิดขึ้นจึงเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในพม่า โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านอัตลักษณ์ทางสังคม งานวิจัยชิ้นนี้นอกจากศึกษาลักษณะการแข่งขันของอัตลักษณ์ทางการเมืองต่างๆ ในพม่าแล้ว ยังมุ่งศึกษาการพัฒนาของอัตลักษณ์ใหม่ของสังคมพม่าที่เกิดขึ้นจากการประท้วง นับตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา ผ่านการศึกษาลักษณะต่างๆ ที่สำคัญของการประท้วง อาทิ สาเหตุพื้นฐานของการประท้วง ขบวนการ เหตุ ข้อยกเว้นของผู้ชุมนุม พื้นที่ที่เกิดการประท้วง กลุ่มทางสังคมที่เข้าร่วม ยุทธวิธีการประท้วง บทบาทของสื่อ และปฏิกิริยาของรัฐ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังศึกษาการช่วงชิงอำนาจในการสร้างอัตลักษณ์ระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการศึกษากระบวนการต่อสู้ต่อรองทางการเมือง อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมพม่าอีกด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้แม้จะมุ่งศึกษาเฉพาะเหตุการณ์การประท้วงขนาดใหญ่ หากแต่ก็ครอบคลุมระยะเวลายาวนาน ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 จนถึงปัจจุบัน ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับการประท้วงในอดีตผู้วิจัยจึงใช้จากเอกสารชั้นรองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะจากหนังสือประมวลเหตุการณ์ และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง ส่วนกรณีเหตุการณ์ประท้วงที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง โดยเฉพาะตั้งแต่หลังปี 2010 เป็นต้นมา ผู้วิจัยสามารถแสวงหาข้อมูลได้จากแหล่งที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งจากสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสำนักข่าวต่างๆ ของพม่าที่ติดตามและนำเสนอเหตุการณ์การประท้วงได้อย่างละเอียดครบถ้วน ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้มีส่วนในการจัดการประท้วงและบุคลากรในภาคประชาสังคม แต่หากพิจารณาในแง่ของความสมบูรณ์และรอบด้านของข้อมูลแล้ว งานวิจัยชิ้นนี้ยังถือว่าไม่ครบถ้วนนัก ทั้งจากปัญหาด้านเวลาและความสามารถของผู้วิจัยเองในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดของงานวิจัยชิ้นนี้ กระนั้นก็ดีงานชิ้นนี้ก็สามารถให้ภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมพม่าได้อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถสร้างแง่มุมที่สามารถถกเถียง และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยลงลึกต่อไปได้ไม่มากนัก

1. วิกฤตอัตลักษณ์ทางการเมืองหลังได้รับเอกราช

ในช่วงของการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราช แม้จะมีความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างแกนนำขบวนการชาตินิยมซึ่งเป็นชาวพม่าที่ต้องการต่อสู้และขับไล่อังกฤษกับแกนนำของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สนับสนุนการปกครองของอังกฤษ หากแต่สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองพม่าและมีพฤติกรรมอันป่าเถื่อนทำให้ทั่วประเทศไม่ยอมรับญี่ปุ่น ขบวนการชาตินิยมพม่าที่เคยสนับสนุนการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นก็หันมาต่อต้านร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์และประชาชนในระดับต่างๆ ขบวนการชาตินิยมพม่าจึงใช้

³ Barrington, L. (2012). Comparative politics: Structures and choices. Cengage Learning, p.68.

⁴Ibid, p.99.

โอกาสดังกล่าวจัดตั้ง “สันนิบาตประชาเสรีต่อต้านฟาสซิสต์” (Anti-Fascist People's Freedom League: AFPFL) ขึ้นทั่วประเทศอย่างลับๆ ในปี 1944 และรอคอยโอกาสที่จะออกมาต่อสู้กับญี่ปุ่น ซึ่งในขณะนั้นญี่ปุ่น กำลังเปลี่ยนแปลงและเสียที่มั่นทางตอนเหนือของพม่าทั้งหมดให้ทัพสัมพันธมิตร และรุกคืบลงมาเรื่อยๆ จนยึดมณฑลและมณฑลใน ปี 1945 ซึ่งในช่วงนี้กองทัพแห่งชาติพม่าซึ่งญี่ปุ่นช่วยจัดตั้งและฝึกหัดให้ภายใต้การบัญชาการของนายพลอองซานได้กลับไปเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเปิดเผยหลังจากดำเนินงานได้ดินแดนมา การขับไล่ญี่ปุ่นออกจากพม่าตอนใต้จึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยการรบในขั้นสุดท้ายเกิดขึ้นในเขตพะโค ซึ่งทัพสัมพันธมิตรสามารถขับไล่ญี่ปุ่นถอยร่นสู่ประเทศไทยได้ในที่สุด

ชาวพม่าต่างยินดีที่ได้รับการปลดปล่อยจากญี่ปุ่น แต่ประสบการณ์จากการถูกยึดครองทำให้ไม่อาจทนต่อการปกครองของต่างชาติได้อีก การขับไล่ญี่ปุ่นออกจากประเทศรวมถึงการขยายบทบาทของกองทัพแห่งชาติพม่าและ AFPFL ซึ่งบัดนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางขบวนการชาตินิยมพม่าแล้ว ทำให้แนวคิดเอกราชและอธิปไตยที่แท้จริงของพม่าถูกขับเคื่อนอย่างมีพลังและมีเอกภาพ โดยเป้าหมายแรกสุดหลังจากขับไล่ญี่ปุ่นไปแล้วคือไม่ต้องการจะกลับไปอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษอีก และใช้การปลุกกระแสชาตินิยมภายใต้แนวคิด “พม่าเพื่อชาวพม่า” (Burma for the Burmese) เน้นการสร้างความเป็นปึกแผ่นในประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน โดยมีเป้าหมายเพื่อการเป็นรัฐเอกราช การแพร่กระจายของกระแสชาตินิยมเป็นไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมทั้งเขตเมืองและชนบท ผ่านเครือข่ายที่แนบแน่นทั้งในทางการเมืองและศาสนา โดยกลุ่มแกนนำทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ นักการเมือง นักศึกษา และพระสงฆ์ เป็นศูนย์รวมการเคลื่อนไหวทั้งหมด นอกจากนี้ แนวคิดความมั่นคงแห่งชาติและชุมชนชาติได้แทรกซึมเข้าไปในสังคมพม่าทุกระดับผ่านการทำงานของกองทัพแห่งชาติพม่าที่เคลื่อนไหวเพื่อรับกำลังพลจากคนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เมื่อสิ้นสุดสงครามนายพลอองซานผู้บัญชาการกองทัพแห่งชาติพม่าจึงได้กลายเป็นศูนย์รวมของพลังชาตินิยมพม่า ซึ่งมีศูนย์กลางการเคลื่อนไหวอยู่ที่สันนิบาตเสรีต่อต้านฟาสซิสต์

กระแสชาตินิยมที่ก่อตัวขึ้นดังกล่าวถูกนำมาใช้โดยสันนิบาตเสรีภาพประชาชนต่อต้านฟาสซิสต์ (Anti-Fascist People's Freedom League) โดยในการประชุมครั้งแรกของของสันนิบาตฯ ในค.ศ.1947 มีการประกาศว่านโยบายเศรษฐกิจและสังคมมุ่งกระตุ้นการประกอบการของเอกชนภายในชาติ แม้ยังมีการเปิดให้ต่างชาติดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ต้องเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของชาติ นอกจากนั้น แลถงการณ์ของสันนิบาตทั้งก่อนและหลังค.ศ.1948 ยังเน้นความเสมอภาคและประโยชน์ของทุกชนชาติในพม่า อันเป็นการอ้างอิงผลประโยชน์ของชาติร่วมกัน ไม่ใช่ในนามของกลุ่มศาสนาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็นการเฉพาะ⁵ อีกทั้งนโยบายการสร้างชาติของนายพลอองซานก็ชัดเจนว่าเป็นการสร้างรัฐที่ตั้งอยู่บนฐานของความเท่าเทียมระหว่างชนชาติและหลักการเอกภาพของความหลากหลาย (Unity in Diversity) ที่คุณค่าทางการเมือง (Political Value) ไม่ได้มีฐานมาจากวัฒนธรรมและศาสนา แต่มาจากความเท่าเทียมของพลเมือง และสิทธิในการเลือกอนาคตของชนชาติ⁶

⁵อ้างแล้ว, หน้า 389-390.

⁶Sakhong, L. H. (2010). In Defence of Identity: The Ethnic Nationalities' Struggle for Democracy, Human Rights, and Federalism in Burma: a Collection of Writings and Speeches, 2001-2010. Orchid Press,p.25.

รูปธรรมของความร่วมมือระหว่างพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เกิดขึ้น คือการลงนามใน “ข้อตกลงปางโหลง” ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1947 ที่เมืองปางโหลง ในรัฐฉาน โดยมีเจ้าฟ้ารัฐฉานเข้าร่วมจำนวน 34 คน มีผู้แทนจากรัฐคะฉิ่นและรัฐคะยาห์ รวมถึงผู้แทนชาวพม่า และมีผู้แทนจากกะเหรี่ยงและมอญเข้าร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์ ข้อตกลงดังกล่าวกำหนดให้ชาวพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์รวมตัวกันในรูปแบบของสหภาพ (Union) โดยรัฐฉานและรัฐคะยาห์มีสิทธิที่จะถอนตัวออกจากสหภาพภายหลังจากการรวมตัวเป็นระยะเวลาครบสิบปี ในขณะที่รัฐคะฉิ่นแม้ไม่ได้รับสิทธิในการแยกตัวแต่ได้รับคำมั่นสัญญาว่าจะสามารถปกครองตนเองได้ ส่วนกลุ่มกะเหรี่ยงนั้นปฏิเสธที่จะเจรจากับพม่าแต่ต้องการเจรจากับอังกฤษและมุ่งหวังการเป็นรัฐภายใต้การปกครองของอังกฤษโดยตรง อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงนี้ได้เน้นย้ำถึงความเท่าเทียมของประชาชนในเขตพม่าแท้และประชาชนในเขตชายแดน และอิสรภาพในการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ประจำเผ่าของตน ตลอดจนสิทธิในการปกครองตนเอง และด้วยข้อตกลงดังกล่าวนี้เองได้นำไปสู่การประกาศอิสรภาพของพม่าจากอังกฤษในที่สุด⁷

การลงนามดังกล่าว ในมุมมองของกลุ่มชนชาติในพม่าโดยเฉพาะชนชาติจีน (Chin) คะฉิ่น (Kachin) และไทใหญ่ (Shan) เป็นไปเพื่อการมีเสรีภาพในการปกครองตนเองที่มากขึ้น ซึ่งเป็นมุมมองร่วมของชนชาติต่างๆ รวมถึงชาวพม่าด้วย โดยจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนฐานคิดของความเท่าเทียมและการไว้วางใจซึ่งกันและกัน แต่ไม่ใช่การบูรณาการชนชาติต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการบูรณาการชนชาติต่างๆ สู่วิถีความเป็นพม่าและการเข้าสู่ราชอาณาจักรพม่า ดังนั้น อิสรภาพที่กลุ่มชนชาติต่างๆ เข้าใจจึงเป็นอิสรภาพที่ปราศจากข้อผูกมัดในการต้องถูกล้อมกลืนสู่สังคมพม่า หรือในทางรูปแบบของรัฐก็คือการจัดตั้งสหพันธรัฐ (Federal Union) ในขณะเดียวกันชนชาติต่างๆ ก็สามารถรักษาสหสิทธิในการกำหนดอนาคตของตน (self-determination) รวมถึงความต้องการในการรักษาวัฒนธรรมของตนทั้งในด้านภาษา ศาสนา เชื้อชาติ ถิ่นฐาน ตลอดจนความทรงจำและประวัติศาสตร์ชนชาติ ดังนั้น ข้อตกลงระหว่างนายพลอองซานและชนชาติต่างๆ จึงเป็นการตกลงภายใต้เป้าหมายและความเข้าใจร่วมกันในการสร้างรัฐ (State) ในแบบของสหภาพ ไม่ใช่การสร้างความเป็นชาติ (Nation)⁸

ภายหลังจากนายพลอองซานถูกลอบสังหาร อนุขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยหลังจากได้รับเอกราช นโยบายการสร้างสหภาพก็ถูกแทนที่ด้วยนโยบายการบูรณาการชาติ ผ่านการผลักดันให้พุทธศาสนา กลายเป็นอัตลักษณ์ของชาติ และหลอมรวมอัตลักษณ์อื่นๆ ให้เป็นหนึ่งเดียว มีการจัดตั้งกลไกของรัฐเพื่อการดังกล่าว ที่สำคัญคือการตั้งกระทรวงศาสนาและวัฒนธรรมขึ้นใน ค.ศ.1953 และได้ประกาศให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติใน ค.ศ.1961 นโยบายดังกล่าวมีความเข้มข้นขึ้นภายหลังจากการขึ้นสู่อำนาจของนายพลเนวิน ซึ่งได้มีการจำกัดสิทธิของการนับถือศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีการสถาปนาภาษาพม่าให้เป็นภาษาประจำชาติ/ภาษาราชการ รวมทั้งใช้ในระบบการศึกษาของรัฐทุกระดับ⁹ และมีการสร้างรัฐสังคมนิยมแนวพุทธ

⁷พรพิมล ตรีโชติ, (2542). ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 38.

⁸Sakhong, L. H. (2010). In Defence of Identity: The Ethnic Nationalities' Struggle for Democracy, Human Rights, and Federalism in Burma: a Collection of Writings and Speeches, 2001-2010. Orchid Press, pp.23-24.

⁹Ibid, p.25-26.

ให้เป็นอัตลักษณ์แห่งชาติ¹⁰ ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับนโยบายการทำสงครามเพื่อจำกัดอิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่างๆทั่วประเทศ ร่วมกับระบบการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางผ่านระบบพรรคการเมืองเดียวที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ย่างกุ้ง¹¹

การหยิบยกเอาแนวคิดพุทธศาสนากับแนวคิดสังคมนิยมเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐ แม้เป็นเพียงแค่ภาพลักษณ์ภายนอกที่ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับแนวทางของนโยบายในทางปฏิบัติ แต่ก็สามารถดึงดูดความสนใจและสร้างความยินยอมพร้อมใจในหมู่ชาวพม่าอยู่ได้เป็นเวลากว่า 2 ทศวรรษ¹² แต่ขณะเดียวกัน พบว่าอุดมการณ์ดังกล่าวกลับเกิดการต่อต้านจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นทั้งโดยการทำสงครามและการสถาปนาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นประกอบไปด้วยการสร้างประวัติศาสตร์ชนชาติที่ชัดเจน การส่งเสริมการศึกษาภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ การสร้างลักษณะการแต่งกายที่เป็นแบบแผน ตลอดจนการสร้างสัญลักษณ์ร่วมต่างๆ เช่น ธงสัญลักษณ์ เป็นต้น¹³ ซึ่งการกระทำดังกล่าวยิ่งสร้างให้เกิดความแตกต่างของสำนึกร่วม โดยมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นแก่นแกนในการแบ่งแยกสังคมในมิติต่างๆ

โดยสรุปแล้วจึงอาจกล่าวได้ว่าการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมของประเทศพม่ามักเกิดขึ้นบนฐานความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ความแตกต่างนี้เองได้พัฒนาจนกลายเป็นฐานของความขัดแย้งทางการเมืองนับตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็นต้นมา โดยประเด็นความแตกต่างทางชาติพันธุ์ได้ขยายตัวกลายเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดสำหรับการขับเคลื่อนการต่อสู้ทางการเมืองผ่านการจับอาวุธ และข้อเรียกร้องการแบ่งแยกดินแดนหรือการยึดครองอำนาจรัฐ¹⁴ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมักเป็นประสบการณ์ร่วมของประเทศเกิดใหม่ที่มีพื้นฐานของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ที่ร่วมมือกันในช่วงของการเรียกร้องเอกราชโดยมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากคนทุกกลุ่มเชื้อชาติในฐานะเป็นตัวแทนผลประโยชน์แห่งชาติ หากแต่ปัญหามักเกิดขึ้นในเวลาต่อมาเมื่อความร่วมมือลดน้อยลง และผู้นำในลำดับถัดมาไม่เป็นที่ยอมรับอีกต่อไป โดยถูกมองว่าเป็นคนของเชื้อชาติอื่น วัฒนธรรมอื่น ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการเกิดขึ้นของวิกฤติอัตลักษณ์ (Identity Crisis) และวิกฤติความผูกพันของคนในชาติ¹⁵

ดังนั้น สมรภูมिरบในพม่าที่เกิดขึ้นหลังได้รับเอกราชจึงไม่ได้มีเพียงสงครามในรูปแบบระหว่างกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ เท่านั้น หากแต่ยังเป็นสมรภูมิรบของอัตลักษณ์ โดยความสามารถในการอ้างและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของคนในสังคมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นอำนาจและฐานะตำแหน่งของบุคคลในสังคม¹⁶ โดยกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่า จะพยายามทำให้อัตลักษณ์ของตนเหนือกว่าอัตลักษณ์อื่น ก่อให้เกิด

¹⁰รัฐดิฐ บุญยวงศ์วิจิตร(2550). รัฐชาติพม่ากับรัฐธรรมนูญ: ว่าด้วยกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติภายใต้ระบอบสังคมนิยม.วารสารอินโดจีนศึกษา, Vol 8, No ,253-294.

¹¹พรพิมล ตรีโชติ, (2542). ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 45-48.

¹²โรเบิร์ตเอช. เทย์เลอร์ (เขียน), พรณงาม เถาธรรมสาร (บรรณาธิการแปล) (2550). รัฐในพม่า. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโดยต่างประเทศไทย: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, หน้า 488.

¹³Gravers, M. (2007).Exploring Ethnic Diversity in Burma, Copenhagen: NIAS Press.

¹⁴อ้างแล้ว, หน้า 325.

¹⁵Pye, L. W. (1966). Aspects of political development. Boston: Little, Brown. p.62-63.

¹⁶Richard Jenkins (1996) in Holborn, M., Burrage, P., & Langley, P. (2009).Sociology Themes and Perspectives. HarperCollins UK, p. 700.

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกันหรือไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม ในแง่นี้การช่วงชิงหรือครอบครองอัตลักษณ์บางอย่าง จึงเป็นการแสดงถึงอำนาจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ในกรณีของพม่าแล้วเราสามารถเห็นการพยายามหลอมกลืนและสร้างความเป็นชาติผ่านการเชิดชูอัตลักษณ์ความเป็นพม่าที่อิงอยู่กับพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยลดทอนความสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นเพียงแค่ผู้ร่วมสถาปนาความเป็นชาติ อีกทั้งละเลยอัตลักษณ์ด้านอื่นๆ ที่แตกต่าง ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวนอกจากจะไม่ประสบผลสำเร็จในการหลอมกลืนสู่ความเป็นพม่า (Burmanization) แล้ว กลับก่อให้เกิดกระแสต้านผ่านการสถาปนาอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กลายเป็นสงครามอัตลักษณ์ซึ่งเป็นฐานสำคัญของปัญหาความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ของพม่าสืบจนปัจจุบัน

2. การก่อตัวของอัตลักษณ์ใหม่ผ่านการประท้วง

ขณะเดียวกันกับการแข่งขันอย่างเข้มข้นระหว่างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ก็ได้เกิดปรากฏการณ์หนึ่งขึ้นในสังคมการเมืองพม่า คือการรวมตัวกันของประชาชนเพื่อต่อต้านรัฐบาล เริ่มเกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 และเกิดขึ้นอีกอย่างต่อเนื่องในหลายวาระจนกลายเป็นลักษณะสำคัญหนึ่งของการเมืองพม่าในช่วงหลังสงครามเย็น ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ที่สร้างโดยรัฐบาลพม่าซึ่งเคยประสบความสำเร็จในการปกครองประชาชนชาติพันธุ์พม่ามาโดยตลอดได้ถูกสั่นคลอนลง ในขณะเดียวกันปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เปิดพื้นที่ของการสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองใหม่ที่มิได้อิงอยู่กับฐานคิดชาติพันธุ์ดังที่เคยเป็นมาในอดีต หากแต่เป็นอัตลักษณ์ที่ผูกโยงอยู่กับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมมากขึ้น เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น งานวิจัยนี้จึงได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในพม่า โดยเฉพาะการสร้างอัตลักษณ์ผ่านปรากฏการณ์การประท้วงในวาระสำคัญ 3 วาระ ได้แก่

- 1.การประท้วงของคนงานในปี ค.ศ.1974 (labor strike)
- 2.การประท้วงใหญ่ ค.ศ.1988 (8888 uprising)
- 3.การประท้วงของพระสงฆ์ ค.ศ.2007 (saffron revolution)

การแบ่งช่วงเวลาในการอธิบายนี้ อิงอยู่บนฐานของลักษณะอัตลักษณ์ทางการเมืองที่ใช้ในการขับเคลื่อนการประท้วง โดยเหตุการณ์ประท้วงในช่วงแรก (การประท้วงช่วงก่อน ค.ศ. 1988) การขับเคลื่อนสำคัญมักจะมุ่งไปที่ประเด็นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาปากท้องและนโยบายเศรษฐกิจที่ผิดพลาดของรัฐ¹⁷ ได้แก่ การนัดหยุดงานคนงานในช่วง ค.ศ.1974 โดยมีสาเหตุมาจากความขาดแคลนข้าวและสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันอื่นๆ รวมถึงปัญหาค่าแรงไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพเนื่องมาจากอัตราเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การประท้วงเริ่มขึ้นในวันที่ 13 พฤษภาคม เริ่มประท้วงในมณฑลเยและขยายไปในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมต่างๆ ทั่วประเทศ กลุ่มผู้ประท้วงได้มีข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลโดยตรงหลายประการ ที่สำคัญได้แก่ การเรียกร้องให้รัฐบาลเพิ่มค่าแรงขั้นต่ำ การเรียกร้องให้ลดราคาสินค้าอุปโภคบริโภคจำเป็นในชีวิตประจำวัน การเรียกร้องเสรีภาพในการจัดตั้งสหภาพแรงงานอิสระ การเรียกร้องสวัสดิการอื่นนอกเหนือจากค่าแรงรายวัน

¹⁷Boudreau, V. (2009). Resisting dictatorship: Repression and protest in Southeast Asia. Cambridge University Press, p.242.

การเพิ่มตำแหน่งงานประจำ การรื้อฟื้นสิทธิแรงงาน การยกเลิกสภาแรงงาน Labor Council ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ BSPP¹⁸ และการยกเลิกระบอบสังคมนิยม โดยกระแสการประท้วงเริ่มต้นจากกลุ่มแรงงานในโรงงานารารถไฟ และขยายตัวโดยมีกลุ่มแรงงานทั่วประเทศเข้าร่วม หลังจากนั้นขบวนการนักเรียนนักศึกษาและกลุ่มพระสงฆ์ ก็ได้เข้าร่วมการประท้วงในครั้งนีกลายเป็นเครือข่ายพันธมิตรที่เข้มแข็ง และในท้ายที่สุดก็ขยายวงสู่พนักงานในหน่วยงานภาครัฐทั้งหมด

การประท้วงในครั้งนั้นมีผู้เข้าร่วมอย่างกว้างและมั่นคงเลย จำนวนราว 5 แสนคน และถือได้ว่าเป็นการประท้วงใหญ่เป็นครั้งแรกของพม่า ที่มีการเรียกร้องให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของประชาชน¹⁹ การประท้วงในครั้งนีกระจุยตัวอยู่ในย่างกุ้งและมัณฑะเลย์ โดยเฉพาะแถบโรงงาน บนท้องถนน รวมถึงหน่วยงานรัฐ โดยยุทธวิธีที่ผู้ประท้วงใช้ก็คือการนัดหยุดงานทั้งในโรงงานและในหน่วยงานภาครัฐ ยึดโรงงาน จับกุมผู้มีอำนาจของโรงงานเป็นตัวประกัน และมีการจับเจ้าหน้าที่รัฐเป็นตัวประกันด้วย อย่างไรก็ตามการเรียกร้องครั้งนี้แม้จะขยายวงกว้างรวมถึงมีการใช้ความรุนแรงหากแต่รัฐก็ปฏิเสธข้อเรียกร้องทุกข้อ และไม่ลังเลที่จะเข้าควบคุมสถานการณ์ โดยประกาศกฎอัยการศึกและเข้าสลายการชุมนุมประท้วงอย่างรุนแรง มีการยิงปืนเข้าไปในโรงงานและบนท้องถนนที่มีผู้ประท้วงชุมนุมกันอยู่ มีผู้ประท้วงเสียชีวิตจำนวน 22 คน และบาดเจ็บจำนวนมาก มีการจับกุมผู้ประท้วงและรับโทษจำคุกเป็นเวลานาน มีการไล่ผู้ประท้วงออกจากงาน สั่งย้ายไปอยู่เมืองอื่น และการบีบบังคับให้เกษียณก่อนกำหนด รวมถึงมีการสังหารวิญญูด้วย จนท้ายที่สุดรัฐสามารถเข้าควบคุมสถานการณ์ให้กลับเป็นปกติได้

เหตุการณ์ประท้วงของคนงานในปี ค.ศ.1974 นี้ ต่างมีลักษณะที่สำคัญคือมีสาเหตุพื้นฐานมาจากปัญหาปากท้อง ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ว่าความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญพื้นฐานของชีวิตในเมืองใหญ่ของพม่าโดยเฉพาะย่างกุ้ง โดยเฉพาะปัญหาการจัดสรรข้าวให้กับประชาชนที่ไม่เพียงพอแม้จะเป็นปีที่มีผลผลิตดีก็ตาม ปัญหาการหดตัวทางเศรษฐกิจซึ่งส่งผลต่อการจ้างงานและรายได้ของชาวพม่า นำไปสู่มาตรฐานการครองชีพที่ลดลงเรื่อยๆ²⁰ ในแง่นี้ เรื่องของเศรษฐกิจจึงเป็นประเด็นสำคัญยิ่งที่รัฐบาลถูกเรียกร้องให้ตอบสนองต่อสังคม กลายเป็นฐานทางความชอบธรรมทางการเมืองที่ถูกเรียกร้องเพิ่มมากขึ้น การลุกฮือของประชาชนที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าความชอบธรรมของรัฐบาลไม่อาจเกิดขึ้นได้ โดยการอ้างอุดมการณ์ความคิดหรือหลักการทางศาสนาดังที่เคยใช้อย่างประสบผลอีกต่อไป อาทิ ในสมัยนายกรัฐมนตรีอู ซึ่งอ้างอิงที่มาจาก การเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนา และสมัยระบอบเนวินที่อ้างความชอบธรรมจากการจัดอธิปไตยให้ชาวต่างชาติ

ฐานที่ไม่เพียงพอต่อความชอบธรรมทางอำนาจนี้ ได้แสดงให้เห็นอีกครั้งในการประท้วงใหญ่ใน ค.ศ. 1988 โดยข้อเรียกร้องในเรื่องปัญหาปากท้องยังคงกลับมาปรากฏอีกครั้ง หากแต่ได้พัฒนาประเด็นการขับเคลื่อนการประท้วงที่ซับซ้อนมากขึ้น ไม่เพียงแต่การแสดงความต้องการไม่พอใจต่อนโยบายของรัฐเท่านั้น หากแต่ยังแสดงความไม่พอใจต่อระบอบเผด็จการโดยเฉพาะเรื่องของการใช้ความรุนแรงและการจัดการเศรษฐกิจที่

¹⁸ BSPP ย่อมาจาก Burma Socialist Programme Party ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่ปกครองประเทศในระบอบพรรคเดียว ในช่วงปี 1974-1988 ภายใต้การนำของนายพลเนวิน

¹⁹ Seekins, Donald M. "The State and the City: 1988 and the Transformation of Rangoon." p. 259. Pacific Affairs (2005): 257-275.

²⁰ Seekins, D. M. (2014). State and society in modern Rangoon. Routledge, p. 124.

ผลิตผล ตลอดจนการทุจริตคอร์รัปชัน สุดท้ายได้พัฒนาต่อเนื่องเป็นประเด็นของการโค่นล้มระบอบเผด็จการ การเรียกร้องประชาธิปไตย และการปกครองที่มีหลายพรรค นอกจากนี้ การประท้วงใน ค.ศ.1988 ก็ถือเป็น การประท้วงที่มีขนาดใหญ่และมีผลกระทบรุนแรงมากกว่าการประท้วงก่อนหน้านี้ ทั้งในแง่ของความสูญเสียที่เกิดขึ้นและในแง่ของผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาล โดยสามารถล้มล้างรัฐบาลเนวินลงได้เป็นผลสำเร็จ²¹

ปัญหาเศรษฐกิจและมาตรฐานการครองชีพของประชาชนยังคงเป็นปัญหาพื้นฐานของความทุกข์ยาก ของประชาชนเหมือนการประท้วงในอดีต หากแต่ปัญหาพื้นฐานที่เพิ่มขึ้นมาในการประท้วง ค.ศ.1988 คือ ปัญหาความไม่เป็นธรรมและเลือกปฏิบัติของรัฐด้วย โดยมีชนวนเหตุจากกรณีการวิวาทของนักศึกษา เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 1988 โดยเจ้าหน้าที่มีการดำเนินคดีที่เอื้อประโยชน์ต่อคู่กรณีซึ่งมีสายสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ ระดับสูง นอกจากนี้ ชนวนเหตุที่สำคัญอีกประการคือการยกเลิกธนบัตรใบละ 100 /75 /35 และ 25 จ๊าด เมื่อวันที่ 5 กันยายน 1987 ซึ่งยังเป็นการซ้ำเติมปัญหาเศรษฐกิจของรากหญ้า และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการ ประท้วงที่ยาวนานตั้งแต่เดือนกันยายน 1987 ถึงเดือนสิงหาคม 1988 โดยแกนนำการประท้วงที่สำคัญในครั้งนี้ ได้แก่กลุ่มนักศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่เข้ามามีส่วนร่วมกับการประท้วงใน ค.ศ.1974 รวมถึงกลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มผู้ใช้แรงงานในฐานะเครือข่ายพันธมิตรหลัก และกลุ่มทางสังคมอื่นๆในฐานะเครือข่ายสนับสนุน อาทิ กลุ่มทนายความ บุคลากรทางการศึกษาและการแพทย์ กลุ่มชาวนา กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และกลุ่มทางศาสนา (อิสลามและคริสต์)

การขับเคลื่อนการประท้วงมีการทำอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีการจัดทำแผนพับและป้ายรณรงค์ กระจายข่าวสารทั่วประเทศรวมถึงในเขตชนบทเพื่อระดมประชาชนเข้าร่วมในกำหนดนัดหมายเพื่อเคลื่อนไหว ในวาระต่างๆ มีการการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนการประท้วงเรียกว่า Neighborhoods and strike committee การจัดตั้งเวทีปราศรัยและขอรับการบริจาคสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป รวมถึงใช้สัญลักษณ์ fighting peacock และสีแดงเป็นอัตลักษณ์ของการเคลื่อนไหว โดยการแสดงออกนั้น นอกจากการจัด การประท้วงในวาระต่างๆแล้ว ยังเกิดการสร้างความรุนแรงมุ่งต่อผลเสียหายของรัฐโดยตรงไปตรงมา อาทิ ทำลาย ทรัพย์สินสาธารณะ ทำลายสถานที่ราชการและรัฐวิสาหกิจ วางระเบิดสถานที่ราชการ การส่งจดหมายข่มขู่ เจ้าหน้าที่ตำรวจ และการเข้าปะทะกับทหารที่เข้าควบคุมการประท้วง

การประท้วงใน ค.ศ.1988 นี้ รัฐบาลใช้การปราบปรามอย่างรุนแรงเหมือนการประท้วงครั้งก่อนหน้านี้ โดยเริ่มจากการสั่งปิดมหาวิทยาลัยชั่วคราว ประกาศกฏอัยการศึกและห้ามชุมนุมเกิน 5 คน และระดมกำลัง ทหารเข้ารับสถานการณ์ ตอบโต้ผู้ประท้วงโดยใช้อาวุธปืนและสลายการชุมนุมโดยใช้แก๊สน้ำตา มีการใช้อาวุธ สงครามยิงใส่สถานที่ชุมนุม หากแต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการประท้วงและกระแสการต่อต้านในรูปแบบอื่นๆได้ จนนายพลเนวินลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 1988 และแต่งตั้งพลเอกเสงลวินขึ้นดำรงตำแหน่ง แทน หากแต่ก็ไม่ได้ทำให้การชุมนุมสงบลง แม้ในวันที่ 12 สิงหาคม พลเอกเสงลวินจะลาออกและให้ ดร.หม่อง หม่อง ขึ้นดำรงตำแหน่งแทนก็ตาม จนเกิดรัฐประหารในวันที่ 18 กันยายน 1988 กองทัพเข้าควบคุม สถานการณ์ของประเทศเต็มตัวและให้คำมั่นที่จะจัดการเลือกตั้งขึ้น

²¹ ดูรายละเอียดในภาคผนวก 1: ตารางแสดงเหตุการณ์ประท้วงในเหตุการณ์ 8888

การประท้วงในปี 1988 ดังกล่าว นอกจากแสดงให้เห็นถึงบทบาทในทางสังคมที่สำคัญทั้งการขยายการมีส่วนร่วมในวงกว้างและส่งผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง คือเป็นการขับเคลื่อนทางสังคมที่ก้าวพ้นความเป็นชาติพันธุ์ เนื่องจากการเดินขบวนที่เกิดขึ้นทั่วทั้งประเทศในครั้งนี้ไม่เพียงแต่ขับเคลื่อนโดยชาวมอว์ แต่มีการเข้าร่วมด้วยของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาต่างๆ ตลอดจนกลุ่มคนในทุกช่วงอายุตั้งแต่เด็กนักเรียน แรงงาน และผู้สูงอายุ²² ซึ่งแม้จะเป็นช่วงเวลาแห่งความโกลาหลหากแต่ก็เป็นช่วงของการฟื้นคืนของภาคประชาสังคม การล่าถอยของกองทัพเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับการรวมตัวและการแสดงออกของประชาชนซึ่งเกิดขึ้นทุกหนแห่ง ศิลปิน นักแสดง ข้าราชการพลเรือน หรือแม้แต่แม่บ้าน กระทั่งสมาชิกพรรค BSPP เอง ก็ออกมามีส่วนร่วมผ่านการจัดตั้งสหภาพและร่วมกิจกรรมเดินประท้วงบนท้องถนน สื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ ทั้งหนังสือพิมพ์ และนิตยสาร เกิดขึ้นมากมายในชั่วข้ามคืน และต่างนำเสนอแนวความคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ควรจะเกิดขึ้น ผ่านการแสดงออกในหลายรูปแบบ รวมถึงการแสดงตลกล้อเลียนเผด็จการจัดกันกลางถนนอย่างเปิดเผย²³

ภาพชาวมุสลิม ที่เข้าร่วมการประท้วงในปี 1988

อีกทั้งการเดินขบวนก็ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในเมืองย่างกุ้งและมัณฑะเลย์ซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชนของชาวมอว์เท่านั้น หากแต่ยังเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อีกด้วย ทั้งที่เมะล่ายเมืองหลวงของรัฐมอญ มิตจีนาเมืองหลวงรัฐคะฉิ่น ตองยีเมืองหลวงของรัฐฉานและพื้นที่ห่างไกลอื่นๆ อาทิ ในพื้นที่รัฐฉานที่ชาวบ้านเดินทางออกมาจากหมู่บ้านเล็กๆ ที่ห่างไกลเพื่อออกมารวมตัวกันเป็นเรือนแสน กินเวลาราว 2 สัปดาห์ เนื่องจากการความเจ็บแค้นจากการถูกบังคับใช้แรงงานและแย่งชิงเสบียงและทรัพย์สินจากกองทัพมอว์ ในเมืองพะอ่าเมืองหลวงของรัฐกะเหรี่ยงก็เช่นเดียวกัน ที่ทั้งชาวมอว์และชาวกะเหรี่ยงจากหมู่บ้านห่างไกลได้เดินทางมารวมตัวกันอยู่หลายวัน โดยแรงผลักดันจากความเจ็บแค้นกองทัพมอว์ไม่ต่างจากกรณีรัฐฉาน²⁴

²² Tucker, S. (2001). Burma: Curse of Independence. Pluto Press, p.228.

²³ Fink, C. (2001). Living silence: Burma under military rule. Zed Books, p.58.

²⁴ Ibid, p.58

แสดงให้เห็นว่าการประท้วงไม่ได้เป็นเพียงเฉพาะวาระของชาวพม่าแต่เป็นวาระของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆด้วย โดยใช้อัตลักษณ์ร่วมกันคือการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยเฉพาะการเรียกร้องประชาธิปไตย ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ของการรวมเอาภาคส่วนต่างๆ ภายในประเทศเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนทางการเมืองที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหลังพม่าได้รับเอกราช อัตลักษณ์ใหม่ซึ่งก่อเกิดขึ้นจากการประท้วงจึงเป็นอัตลักษณ์ร่วมของภาคส่วนต่างๆ ด้วย อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาอัตลักษณ์แห่งชาติในเวลาต่อมา

ภาพของ Pu Nang Lian Thang ผู้นำกลุ่มชาวจีน ในการเข้าร่วมการประท้วงในปี 1988²⁵

เหตุการณ์ประท้วงในปีค.ศ.1988 แสดงให้เห็นถึงพื้นที่การมีส่วนร่วมที่ขยายกว้างขึ้น แม้ด้านหนึ่งจะถูกมองว่าการประท้วงเป็นการสร้างความรุนแรงโดยฝูงชน (mob violence) ก็ตาม หากแต่การประท้วงที่เกิดขึ้นนี้กลับเป็นการสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคม (social creativity) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดรูปแบบใหม่ของการแสดงออกซึ่งความต้องการทางการเมืองของประชาชนผ่านการประท้วง อันเป็นการสร้างให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ ที่มีการรวมกลุ่มและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในกลุ่มประชาชน²⁶ สอดคล้องกับเป้าหมายที่ใช้ในการขับเคลื่อนของการประท้วง ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงวาระปากท้องเท่านั้น แต่ได้พัฒนาไปสู่การก่อเกิดอัตลักษณ์ใหม่ ภายใต้เงื่อนไขของข้อเรียกร้องในการโค่นล้มรัฐบาลทหาร และการเรียกร้องประชาธิปไตย

ท่ามกลางการนำเสนอแนวคิดต่างๆในการเปลี่ยนแปลงสังคม ปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นและส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของพม่านั้นก็คือการกลับคืนประเทศขององซานซูจี บุตรของนายพลองซาน วีรบุรุษของชาวพม่า ที่ได้ตัดสินใจปรากฏตัวต่อหน้ามวลชนเป็นครั้งแรกในการกล่าวปราศรัยที่เจดีย์ชเวดากอง ในวันที่ 26 สิงหาคม 1988 ซึ่งเป็นวันนัดประท้วงใหญ่ มีประชาชนเข้าร่วมฟังกว่า 5 แสนคน ที่ต้องการที่จะมาเห็นบุตรสาวของวีรบุรุษของชาติ ปาฐกถาที่จับใจผู้ฟังในวันนั้นได้กล่าวถึงเป้าหมายในการเรียกร้องประชาธิปไตย โดยได้อ้างถึงหลักการที่บิดาของเธอ นายพลองซาน วีรบุรุษของประเทศในฐานะผู้นำในการก่

²⁵ 8888 People Power Uprising. <https://punanglianhang.wordpress.com/8888-uprising/>

²⁶ Hans Dieter-Evers and Rudiger Korff, *Southeast Asian Urbanism: The Meaning and Power of Social Space* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1999), pp. 14, 15. Cited in Seekins, Donald M. "The State and the City: 1988 and the Transformation of Rangoon." p. 261. *Pacific Affairs* (2005): 257-275.

เอกราช ได้เคยกล่าวไว้และใช้หลักการดังกล่าวในการกำหนดเป้าหมายและแนวทางที่ใช้ในการขับเคลื่อนมวลชนเพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารต่อไป หลักการและเป้าหมายดังกล่าวที่แสดงในคำปราศรัยคือ

“ประชาธิปไตยเป็นอุดมการณ์เดียวที่สอดคล้องกับเสรีภาพ และยังเป็นอุดมการณ์เดียวที่สร้างความเข้มแข็งให้กับสันติภาพ ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงเป็นอุดมการณ์เดียวที่เราควรยึดเป็นเป้าหมาย”²⁷

ภาพองซานซูจีกล่าวปราศรัยที่ชเวดากอง²⁸

การปราศรัยในครั้งนี้องซานซูจีสามารถเอาชนะใจของผู้ฟังที่เข้าร่วมจำนวนหลายแสนคน กลายเป็นผู้นำของฝ่ายต่อต้าน และเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการขับเคลื่อนและการเรียกร้องประชาธิปไตยในทันที²⁹ ในขณะที่สถานการณ์ด้านการนำในขณะนั้นที่กำลังขาดแคลนการนำที่เป็นเอกภาพโดยเฉพาะในทางความคิด การขับเคลื่อนมีลักษณะกระจัดกระจาย ไม่สามารถรวมตัวเป็นลักษณะองค์กรแห่งชาติได้³⁰ สารและแนวคิดจากการปราศรัยจึงกลายเป็นหมุดหมายทางความคิดที่ใช้ในการขับเคลื่อนมวลชนและเป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

²⁷ AUNG, S., & Aris, M. (1991). Freedom from Fear and other writings. Penguin Books, p.200.

²⁸ Ibid.

²⁹ Bertil Lintner, Aung San Suu Kyi: A symbol of defiance. Amnesty International. <http://www.amnesty.org.au/features/comments/21411/>

³⁰ Fink, C. (2001). Living silence: Burma under military rule. Zed Books, pp. 60-61.

ภาพองซานซูจีกับผู้สนับสนุนชาวคะฉิ่น ณ รัฐคะฉิ่น ปี 1989³¹

ดังนั้น การประท้วงในปี ค.ศ.1988 จึงเกิดผลสำคัญหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของพม่าในเวลาต่อมา กล่าวคือการก่อตัวของอัตลักษณ์ประชาธิปไตยในสังคมและกลุ่มต่อต้านรัฐบาลทหาร หรือก็คือกลุ่มประท้วงเพื่อประชาธิปไตย (pro-democracy protest) ซึ่งสามารถล้มรัฐบาล BSPP (Burma Socialist Programme Party) ลงได้ในที่สุด และการเลือกตั้งทั่วไปที่นำมาซึ่งชัยชนะอย่างท่วมท้นของพรรค NLD (National League for Democracy) และพรรคการเมืองแห่งชาติที่เกิดขึ้นใหม่อีก 19 พรรค แม้ในเวลาต่อมาจะถูกกีดกันออกไปอีกครั้งจากอำนาจรัฐ³² ที่สำคัญพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่มีพรรคของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่น้อย และยังได้รับเลือกและมีสัดส่วนผู้แทนในสภาไม่น้อย ที่สำคัญได้แก่ Shan National League for Democracy ที่ได้รับเลือกจำนวน 23 ที่นั่ง Arakan League for Democracy ได้รับเลือก 11 ที่นั่ง และ Mon National Democratic Front ได้รับเลือก 5 ที่นั่ง³³ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการผูกขาดอำนาจของกองทัพในการเมืองพม่าได้คลายตัวลงพร้อมกับอัตลักษณ์เดิม และเป็นการเปิดพื้นที่ให้การสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองใหม่เกิดขึ้นได้ นั่นก็คืออัตลักษณ์ของการเรียกร้องประชาธิปไตยนั่นเอง

อัตลักษณ์ประชาธิปไตยที่ได้ก่อตัวขึ้นได้กลายเป็นกรอบให้กับการกำหนดเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนการประท้วงกลายเป็นต้นทุนที่สำคัญในการระดมมวลชนเพื่อต่อต้านรัฐในเวลาต่อมา เห็นได้จากการประท้วงของพระสงฆ์ใน ค.ศ. 2007³⁴ ที่แม้จะมีมูลเหตุพื้นฐานมาจากวิกฤติพลังงานโลก ที่ทำให้ราคาพลังงานเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนรัฐบาลได้ประกาศยกเลิกการอุดหนุนราคาพลังงาน ทำให้ราคาพลังงานโดยเฉพาะก๊าซหุงต้มและน้ำมันดีเซลมีราคาขยับตัวสูงขึ้นราว 5 เท่าตัว จากเดิม 1,500 จ๊าด หรือประมาณ 38 บาท เป็น 3,000 จ๊าด หรือ 76 บาท ต่อแกลลอน (ประมาณ 3 ลิตรกว่า) และการขึ้นราคาก๊าซหุงต้มชนิดบรรจุถังขนาด 65 ลิตร จาก 500 จ๊าด หรือประมาณ 13 บาท เป็น 2,500 จ๊าด หรือประมาณ 64 บาท โดยไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า

³¹ AUNG, S., & Aris, M. (1991). Freedom from Fear and other writings. Penguin Books.

³² Smith, M. (2007). State of strife: the dynamics of ethnic conflict in Burma. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies. p.39-40.

³³ All Burma Students' Democratic Front. (1998). To Stand and be Counted: The Suppression of Burma's Members of Parliament. All Burma Student's Democratic Front, Documentation and Research Centre, Bangkok, p.34.

³⁴ ดุรายละเอียดในภาคผนวก 2: ตารางแสดงเหตุการณ์ประท้วงใน ค.ศ. 2007

และไม่มีการให้เหตุผลของการขึ้นราคา ส่งผลต่อเศรษฐกิจพม่าอย่างรุนแรง โดยทำให้ค่าครองชีพพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ประชาชนในพม่าต้องเดือดร้อนอย่างหนักโดยถ้วนหน้า ตลอดรวมถึงพระสงฆ์ที่ได้รับผลกระทบและเห็นถึงความลำบากของประชาชน กลายเป็นชนวนเหตุนำไปสู่การเดินขบวนประท้วงของพระสงฆ์ทั่วประเทศที่เรียกกันทั่วไปว่าการปฏิวัติผ้าเหลือง (Saffron Revolution)³⁵

แม้การประท้วงของพระสงฆ์ในช่วงแรกจะเป็นการประท้วงอย่างสงบ เดินไปตามถนนโดยไม่มีการกล่าวคำขวัญหรือป้ายประท้วง หากแต่รัฐก็ไม่ลังเลที่จะใช้กำลังเข้าปราบปราม และจับกุมประชาชนที่ออกมาเดินขบวนประท้วงด้วย ซึ่งกลับยิ่งทำให้ประชาชนไม่พอใจและออกมาประท้วงมากขึ้น รวมถึงความไม่พอใจของพระสงฆ์กรณีทหารทำร้ายพระสงฆ์ โดยใช้แก๊สน้ำตา ยิงปืนขึ้นฟ้าเพื่อขู่พระสงฆ์ประมาณ 1,000 รูปที่เดินขบวนประท้วงในเมืองซิตตเว (Sittwe) ให้ยุติการประท้วง การสั่งห้ามพระสงฆ์ในเมืองมิตจีนา เมืองหลวงของรัฐคะฉิ่นออกจากวัด พระสงฆ์จึงได้เริ่มออกมาเป็นแกนนำประท้วงจำนวนมาก ทำให้เป้าหมายของการประท้วงในครั้งแรกที่ต้องการเรียกร้องให้ลดราคาน้ำมันและก๊าซหุงต้มได้ลุกลามเป็นความไม่พอใจต่อรัฐบาล โดยเฉพาะเรื่องที่รัฐบาลทหารเคยปราบปรามชนเผ่าประชาชนชาวพม่าและชนกลุ่มน้อย การจับกุมคุมขังผู้นำนักศึกษา นักการเมืองฝ่ายประชาธิปไตย รวมทั้งนางองซานซูจี รวมถึงปัญหาทางเศรษฐกิจที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลานาน จึงมีการเรียกร้องให้ประชาชนออกมารวมประท้วงให้มากขึ้น และเรียกร้องให้รัฐบาลออกมากล่าวคำขอโทษอย่างเป็นทางการ และเรียกร้องให้ปล่อยตัวแกนนำที่ถูกจับทั้งในกรณีล่าสุดและนักโทษการเมืองอื่นๆ รวมถึงการจัดการเจรจากับพรรคฝ่ายค้านเพื่อเริ่มกระบวนการปรองดอง³⁶

แม้ประเด็นในเบื้องต้นจะเป็นเรื่องปัญหาปากท้องแต่ก็ได้ครอบงำประเด็นสู่การเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในภายหลัง และเป็นประเด็นที่สามารถระดมเครือข่ายแนวร่วมพันธมิตรที่กว้างขวางทั้งอดีตผู้นำนักศึกษาที่ก่อการประท้วงในปี 1988 หรือที่เรียกว่ากลุ่ม 88 Generation สมาชิกพรรคฝ่ายค้าน นักเคลื่อนไหวทางสังคม กลายเป็นเครือข่ายการเคลื่อนไหวที่มีกลุ่มพระสงฆ์เป็นแกนกลาง และเกิดการรวมตัวในนามกลุ่มพระสงฆ์แห่งชาติโดยมีศูนย์กลางของเครือข่ายขับเคลื่อนคือ All Burma Monks' Alliance (ABMA) ซึ่งประกอบไปด้วยการรวมตัวของเครือข่ายพระสงฆ์ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1.All Burma Young Monks' Union /2.Federation of All Burma Monks' Union /3.Rangoon Young Monks' Union /4.Sangha Duta Council of Burma โดยยุทธวิธีที่ใช้นั้น ใช้การเดินสวดมนต์ไปตามถนนในเมือง การชูที่จะไม่รับบิณฑบาตจากทหาร จนกว่ารัฐบาลทหารจะยอมขอโทษที่ทำร้ายร่างกายพระสงฆ์ แต่พอรัฐบาลไม่ยอมขอขมาต่อพระสงฆ์ ก็เรียกร้องให้พระสงฆ์ทั่วประเทศงดรับบิณฑบาต และของถวายจากคณะรัฐบาลทหารพม่า พร้อมทั้งเรียกร้องให้พระสงฆ์ทั่วประเทศเริ่มทำการประท้วงอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการขับเคลื่อนมวลชนจำนวนมาก โดยมีผู้เข้าร่วมนำโดยพระสงฆ์หลายหมื่นรูป ก่อให้เกิด "กองทัพธรรม" ที่มีจำนวนกว่า 100,000 คน³⁷

อย่างไรก็ดี รัฐบาลก็ได้ใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมอย่างรุนแรง มีการใช้แก๊สน้ำตาสลายการชุมนุม การยิงปืนข่มขู่ และเข้าทุบตีพระ รวมถึงจับกุมพระสงฆ์ และกล่าวหาว่าพระสงฆ์ที่ร่วมเดินขบวนเป็นพระปลอม

³⁵ Schober, J. (2011). *Modern Buddhist Conjunctures in Myanmar*. University of Hawai Press. p.122.

³⁶ Lintner, B. (2009). *The Resistance of the Monks: Buddhism and Activism in Burma*. Human Rights Watch, pp. 63-64

³⁷ Ibid, pp. 64-69

เข้าบุกค้นวัดหลายแห่ง เพื่อกวาดล้างการชุมนุมประกาศเคอร์ฟิวในกรุงย่างกุ้งกับเมืองมันตะเลย์ โดยไม่ให้มีการชุมนุมเกิน 5 คนขึ้นไปตลอด 24 ชั่วโมง ไม่ว่าจะกรณีใดๆ และห้ามออกจากบ้านในยามวิกาล เป็นเวลา 60 วัน และจะจัดการกับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามอย่างเด็ดขาด โดยสื่อทางการรายงานว่ กลุ่มพระสงฆ์กำลังพยายาม "ปลุกระดมสร้างความไม่พอใจของสาธารณชนเพื่อที่จะยุยงให้เกิดการประท้วงอย่าง รุนแรงเช่นเดียวกับในปี 1988" อีกทั้งยังตัดการต่อเชื่อมอินเทอร์เน็ตในประเทศ โดยเจ้าหน้าที่โปรษณีย์และโทรคมนาคมกล่าวว่าเคเบิลใต้น้ำได้รับความเสียหาย ซึ่งคาดว่าทางการพม่าได้พยายามควบคุมการเสนอข่าวสาร เพื่อป้องกันการเผยแพร่วิดีโอรูปภาพ และข้อมูลเกี่ยวกับการประท้วง³⁸

การประท้วงในครั้งนี้แม้จะไม่สามารถบรรลุผลตามข้อเรียกร้องได้ และลงเอยด้วยการปราบปรามผู้ชุมนุมและกองทัพยังคงกุมอำนาจได้ดังเดิม หากแต่สามารถก่อให้เกิดผลสะท้อนในบางประการ ประการแรกคือการพัฒนาเครือข่ายและความสามารถในการระดมผู้คนและทรัพยากรเข้าสู่การเคลื่อนไหวที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อเทียบกับการประท้วงในอดีต สะท้อนถึงการเรียนรู้ของภาคประชาชนในการร่วมมือกันและที่สำคัญคือก่อผลในการสลายพรมแดนทางชาติพันธุ์ นอกจากนี้ การปราบปรามพระสงฆ์อย่างรุนแรงยังทำให้เกิดการสั่นคลอนของความชอบธรรมของระบอบในสายตาของประชาชน ที่แหล่งความชอบธรรมตามจารีตอยู่บนฐานของการอุปถัมภ์ศาสนา และยังเกิดผลกระทบต่อความชอบธรรมของตัวบุคคล โดยเฉพาะพลเอกอาวุโสต้นฉ่วย ผู้นำสูงสุดผู้สั่งการในการปราบปราม โดยทำให้เครือข่ายแวลลุ่มที่เคยแนบแน่น ต้องทิ้งระยะห่าง รวมถึงครอบครัวของนายทหารที่ถูกโคตเต็ยจากชุมชนที่อยู่อาศัย กลายเป็นการลงโทษทางสังคมที่ส่งผลอย่างยิ่งต่อความชอบธรรมของกองทัพในสังคมพม่า³⁹

ในกรณีของการประท้วงของพระสงฆ์ครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นฐานความชอบธรรมเดิมยังคงมีบทบาทอยู่ไม่น้อย ซึ่งฐานความชอบธรรมเดิมที่อิงอยู่กับศาสนานี้ทำให้พระสงฆ์ในพม่ามีบทบาทสำคัญในทางการเมืองมาตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์ของประเทศ บทบาทดังกล่าวมีทั้งในการสนับสนุนและสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐ และในทางกลับกันคือการเป็นแกนนำประชาชนในการต่อต้านรัฐ รวมถึงเป็นองค์กรขับเคลื่อนแนวคิดทางการเมืองเพื่อต่อสู้กับแนวคิดหรือกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม⁴⁰ เช่น การเป็นแกนนำการสร้างแนวคิดแห่งชาติเกี่ยวกับการเป็นรัฐพุทธขึ้น ตามแนวนโยบายการสร้างชาติของนายกรัฐมนตรีอูนุ (1948-1962) ผ่านการให้การศึกษาผ่านระบบโรงเรียนวัดเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐและศาสนาเอง พร้อมๆกับการต่อสู้กับแนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์พม่า ซึ่งเป็นขั้วการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล เป็นต้น⁴¹ บทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าวแสดงออกชัดเจนในการเป็นกลุ่มนำการต่อต้านระบอบเผด็จการ โดยเป็นแนวร่วมสำคัญในการประท้วงครั้งสำคัญอย่างการประท้วงในปี 1988 และโดยเฉพาะการเป็นศูนย์กลางหลักของการประท้วงในปี 2007 นี้⁴²

³⁸ Fink, C. (2009). The moment of the monks: Burma, 2007. pp.368-369 in Roberts, A., & Ash, T. G. (Eds.). (2009). Civil resistance and power politics: The experience of non-violent action from Gandhi to the present. OUP Oxford.

³⁹ Ibid, pp. 164-165.

⁴⁰ Lintner, B. (2009). The Resistance of the Monks: Buddhism and Activism in Burma. Human Rights Watch, pp.27-38.

⁴¹ Cheesman, N. (2003). School, state and Sangha in Burma. Comparative Education, 39(1), 45-63.

⁴² Hlaing, K. Y. (2008). Challenging the authoritarian state: Buddhist monks and peaceful protests in Burma. Fletcher F. World Affair., 32, 125.

ภาพพระสงฆ์แสดงสัญลักษณ์การคว่ำบาตรเพื่อเป็นการประท้วงและลงโทษรัฐบาลทหาร⁴³

แม้ฐานความชอบธรรมตามจารีตดังกล่าวจะยังคงเข้มแข็งอยู่ในสังคมการเมืองพม่า หากแต่การประท้วงใหญ่ทั้ง 2 ครั้งที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบางประการ ที่เกิดขึ้นควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคม ส่งผลให้อำนาจแบบเดิมของผู้ปกครอง ถูกท้าทายและค่อยๆ สลายลงไป และเปิดพื้นที่ให้อำนาจที่อ้างอิงอยู่กับเหตุผลเข้าไปแทนที่อำนาจเดิมที่มาจากความเชื่อและประเพณี ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นวิกฤตความชอบธรรม (Legitimacy Crisis)⁴⁴ ของอำนาจทางการเมือง ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยหลักคือการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาดของรัฐบาลและนำไปสู่การครองชีพที่ยากลำบากของประชาชน และในกรณีการประท้วงของพระสงฆ์ ในปี 2007 นี้ ความชอบธรรมตามจารีตกลับเข้าเสริมกำลังอัตลักษณ์และความชอบธรรมแบบใหม่ในการต่อสู้กับอำนาจรัฐ ดังนั้น วิกฤตความชอบธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมพม่าจึงไม่ใช่เพียงการเข้ามาแทนที่ของอัตลักษณ์ทางสังคมและที่มาความชอบธรรมแบบใหม่เท่านั้น หากแต่ยังเกิดจากการเสริมแรงให้กับอัตลักษณ์สังคมและความชอบธรรมแบบใหม่โดยอัตลักษณ์และความชอบธรรมตามจารีตด้วย

สถานการณ์จึงไม่ใช่การต่อสู้ระหว่างอัตลักษณ์ตามจารีตกับอัตลักษณ์ใหม่ที่กำลังก่อตัว หากแต่เป็นการผสมผสานและร่วมมือระหว่างกระแสการขับเคลื่อนของอัตลักษณ์ทางสังคมทั้งสอง ส่งผลให้เกิดกลุ่มใหม่ๆ ที่เข้ามาเป็นกลุ่มขับเคลื่อนสำคัญของอัตลักษณ์ทางสังคมพม่า ที่สำคัญได้แก่กลุ่มนักศึกษาถือเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองของพม่ามาโดยตลอด นับตั้งแต่พม่ามีมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาเทียบเท่าระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยชั้นนำของพม่าคือมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ที่ตั้งมาตั้งแต่ปี 1920 นักศึกษาพม่าโดยเฉพาะที่ย่างกุ้งมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง เป็นผู้ที่มีความรู้สึกราชาตินิยม มักเป็น

⁴³ Schober, J. (2011). Modern Buddhist Conjunctures in Myanmar. University of Hawai Press. p.123.

⁴⁴ Pye, L. W. (1966). Aspects of political development. Boston: Little, Brown. p.63-64.

ปฏิบัติต่อผู้มีอำนาจ มักเห็นใจพลังของฝ่ายต่อต้าน นักศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนเมืองมากกว่าเป็นคนชนบท นักศึกษามีอิทธิพลสูง ได้รับความนับถือยกย่องจากชาวบ้านเพราะเป็นผู้มีการศึกษา และเป็นผู้รู้เรื่องราวของความเปลี่ยนแปลงของโลก⁴⁵ ด้วยลักษณะนิสัยและสถานะดังกล่าวของนักศึกษาในสังคมพม่า ทำให้กลุ่มนักศึกษามีบทบาท (การเปลี่ยนแปลงหรือขับเคลื่อน) ในทางการเมืองของพม่าในทุกยุคสมัย จนกลายเป็นเป้าหมายสำคัญในการกวาดล้างจากอำนาจรัฐ⁴⁶

นอกจากนี้ กลุ่มแรงงานก็ถือว่าเป็นกลุ่มอัตลักษณ์ใหม่ทางการเมืองที่ก่อตัวขึ้นในช่วงรัฐบาลประชาธิปไตยหลังได้รับเอกราช (1948-1962) และขับเคลื่อนควบคู่กับพรรคการเมือง ซึ่งดำเนินกิจกรรมได้ค่อนข้างเข้มแข็งและแรงงานเข้ามามีส่วนในการเมืองระดับชาติผ่านพรรคการเมือง แต่หลังรัฐประหารในปี 1962 ขบวนการแรงงานก็ถูกรัฐจำกัดบทบาทลงโดยเข้ามาอยู่ภายใต้โครงสร้างพรรค BSSP ซึ่งเป็นระบบพรรคเดียวที่ปกครองประเทศ และบทบาทของขบวนการแรงงานจำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยสิ้นเชิงหลังการรัฐประหารปี 1988 จนเมื่อมีรัฐบาลจากการเลือกตั้งใหม่ในปี 2010 ขบวนการแรงงานก็สามารถกลับมาเคลื่อนไหวอีกครั้ง แม้จะยังอยู่ในช่วงตั้งต้นหากแต่นักกิจกรรมต่างๆที่ถูกปล่อยออกจากการคุมขัง ก็สามารถดำเนินกิจกรรมได้ และเริ่มการจัดตั้งขบวนการแรงงานอีกครั้ง จนเริ่มเกิดการประท้วงหยุดงานจำนวนมาก ตั้งแต่ปี 2012 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในเขตอุตสาหกรรมในย่างกุ้ง โดยประมาณการว่าเฉพาะในช่วงวันที่ 1 พฤษภาคม ถึง 30 มิถุนายน ก็มีแรงงานเข้าร่วมประท้วงหยุดงานมากกว่า 50,000 คน⁴⁷

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาผลของการประท้วงต่อเสถียรภาพของรัฐบาลพบว่าไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมนัก เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือนักกิจกรรมที่ดำเนินการประท้วงในที่ต่างๆทั่วประเทศไม่สามารถสร้างองค์กรและการขับเคลื่อนการนำได้ ทำให้ไม่สามารถรักษาแรงเหวี่ยงของการประท้วงและขยายผลได้มากนัก⁴⁸ หากแต่การขับเคลื่อนการประท้วงเหล่านี้ก็ได้ทำให้เกิดอัตลักษณ์ทางสังคมการเมืองใหม่ที่สามารถหลอมกลืนอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และอัตลักษณ์พุทธในสังคมการเมืองพม่า ซึ่งหากพิจารณาว่าอัตลักษณ์ทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่แน่นอนตายตัว แต่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นใหม่ได้⁴⁹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน ที่ผู้คนมีอัตลักษณ์หลากหลายโดยไม่ยึดติดตัวตนอยู่กับอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งอย่างมั่นคงถาวรอีกต่อไป⁵⁰ การสร้างความเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ย่อมเกิดขึ้นได้ไม่ยาก แม้อัตลักษณ์หลักทางการเมืองของพม่ายังคงมีลักษณะของการแบ่งแยกอยู่พอสมควร แต่ความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นตั้งแต่หลังยุคสงครามเย็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์การร่วมกันประท้วง

⁴⁵ Silverstein, J. (1977). *Burma: military rule and the politics of stagnation*. Cornell University Press. อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2552), พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

⁴⁶ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2552), พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, หน้า 113-131.

⁴⁷ Kyaw Soe Lwin. Understanding Recent Labour Protests in Myanmar. In Cheesman, N., Farrelly, N., & Wilson, T. (Eds.). (2014). *Debating democratization in Myanmar* (Vol. 233). Institute of Southeast Asian Studies, The Australian National University, pp. 137-139.

⁴⁸ Fink, C. (2001). *Living silence: Burma under military rule*. Zed Books, p.44.

⁴⁹ Holborn, M., Burrage, P., & Langley, P. (2009). *Sociology Themes and Perspectives*. HarperCollins UK, p. 665.

⁵⁰ Hall, S., & du Gay, P. (Eds.). (1996). *Questions of Cultural Identity*: SAGE Publications. Sage.in Holborn, M., Burrage, P., & Langley, P. (2009). *Sociology Themes and Perspectives*. HarperCollins UK, p. 696.

รัฐบาลในวาระต่างๆ ของประชาชนหลากหลายกลุ่ม ได้ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองใหม่ แสดงให้เห็นแนวโน้มสู่การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์หลากหลายภายใต้อุดมการณ์ร่วมเดียวกันหรือการมีเป้าประสงค์ทางการเมืองแบบเดียวกันอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทำให้อัตลักษณ์ทางการเมืองของพม่าที่เคยแบ่งแยกได้ค่อยๆ หลอมรวม กลืนกลาย จนเกิดการร่วมมือเป็นกลุ่มเดียวกันภายใต้อัตลักษณ์ใหม่ ที่มีการรวมตัวกันของประชาชนหลากหลายมากขึ้น โดยมีเป้าประสงค์ร่วมคือการโค่นล้มกองทัพหรือรัฐบาลและเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งการแสดงออกดังกล่าวสะท้อนการเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ใหม่ ที่สามารถดึงดูดผู้คนหลากหลายเข้ามาเป็นพวกเดียวกัน ทั้งนี้ แม้อัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวอาจไม่ได้หมายถึงการนำมาซึ่งความเห็นพ้องต้องกันในชุมชนทางการเมือง แต่ก็ได้สร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมการเมืองของประเทศพม่าได้อย่างน่าสนใจ

3. อัตลักษณ์ใหม่กับการสร้างความชอบธรรมและการช่วงชิงอำนาจ

การก่อตัวของอัตลักษณ์ใหม่ภายใต้ปรากฏการณ์การประท้วงของภาคประชาชน ได้กลายเป็นเวทีใหม่ของการต่อสู้ทางการเมืองที่ไม่ได้เป็นเพียงการต่อสู้ระหว่างประชาชนชาติพันธุ์พม่ากับรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย การเกิดขึ้นและการพัฒนาของอัตลักษณ์ใหม่นี้ไม่ได้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างราบรื่น แต่เป็นกระบวนการของการต่อสู้ต่อรองเพื่อช่วงชิงอำนาจและแสวงหาประโยชน์จากฝ่ายต่างๆ อยู่ตลอดเวลา โดยใช้การช่วงชิงอำนาจในการสร้างความหมาย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการสร้างความชอบธรรมหรือครองอำนาจในสังคมในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง และพื้นที่ของการต่อสู้ต่อรองดังกล่าวนี้เอง ได้กลายเป็นพื้นที่แสดงตนของความหลากหลายทางอำนาจ รวมถึงอัตลักษณ์ต่างๆ ที่กระจายอยู่ทั่วทั้งสังคม⁵¹ ส่งผลให้เกิดการรับรู้ถึงตัวตนใหม่ในพื้นที่ทางการเมืองใหม่ คือตัวตนของความเป็นพลเมืองของรัฐในระบอบประชาธิปไตยที่ข้ามพ้นตัวตนทางชาติพันธุ์ไปได้ในระดับหนึ่ง สะท้อนให้เห็นในความเปลี่ยนแปลงผ่านการประท้วงในวาระต่างๆ ของประชาชน ทั้งในแง่ของประเด็นการประท้วง พื้นที่ ลักษณะกลุ่มทางสังคม ปฏิกริยาจากภาครัฐที่แตกต่างต่อการประท้วงแต่ละกลุ่ม ซึ่งได้เป็นตัวกำหนดความหมายและรูปแบบของอัตลักษณ์ใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นไปพร้อมกับการคลี่คลายความหมายและฐานอ้างอิงความชอบธรรมใหม่ของรัฐบาลพม่าในฐานะผู้ครองอำนาจนำ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนภายใต้รัฐบาลพลเรือนที่เกิดขึ้นจากการเลือกตั้งในปี 2010 ดังนี้

3.1 ความแพร่หลายและอัตลักษณ์ที่พราเลือนของการประท้วง

การเลือกตั้งในปี 2010 นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในหลายมิติ ที่สำคัญก็คือการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่เข้มข้นมากขึ้นในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะการประท้วงซึ่งขยายตัวอย่างมาก ทั้งในแง่ผู้เข้าร่วมและพื้นที่การประท้วง หากแต่การประท้วงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อโจมตีความชอบธรรมของระบอบการปกครองอีกต่อไป การประท้วงส่วนใหญ่นั้นกลับมีบทบาทสำคัญต่อการจำกัดการขยายตัวของทุนนิยมในพม่ามากกว่า ซึ่งเป็นแนวโน้มที่มักเกิดขึ้นในประเทศทุนนิยมต่างๆ โดยที่ผ่านมา

⁵¹ Ernesto Laclau and Chantal Mouffe. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: towards a Radical Democratic Politics*. 2nd Edition. London: Verso, p.137.

ได้เกิดการขยายตัวของ การเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมอย่างกว้างขวางในพม่า ส่งผลผลักดันการเปลี่ยนแปลงและมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายในหลายกรณี โดยเฉพาะการส่งผลในแง่ของการจำกัดการขยายตัวของทุนนิยมและสะท้อนความขัดแย้งในสังคม ดังนั้น การประท้วงจึงส่งผลต่อสังคมเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคมที่ ไม่ได้ขับเคลื่อนผ่านการแบ่งแยกออกจากกันโดยความเป็นชาติพันธุ์เหมือนในอดีต อีกทั้งพลังอันเป็นเอกภาพจากการขับเคลื่อนประเด็นการต่อต้านรัฐบาลทหารร่วมกันซึ่งเป็นจุดแข็งของการประท้วงในอดีต กลับอ่อนตัวลงกลายเป็นประเด็นการประท้วงที่มีความหลากหลายมากขึ้น

การประท้วงที่เกิดขึ้นหลังปี 2010 มีความหลากหลายในเชิงพื้นที่มากกว่าการประท้วงที่เกิดในอดีต จากเดิมพื้นที่การประท้วงมักกระจุกตัวอยู่เฉพาะเมืองใหญ่อย่างย่างกุ้งและมันตะเลย์ เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และยังมีความอ่อนไหวต่อความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจสูง จึงทำให้เกิดการประท้วงได้ง่ายเมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจ หากแต่ในปัจจุบันพื้นที่การประท้วงมีความหลากหลายมากขึ้น ตามแต่ประเด็นของการประท้วง อาทิ การประท้วงเกี่ยวกับผลกระทบจากโครงการการลงทุนต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่โครงการและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นหลัก อาทิ กรณีการประท้วงเพื่อต่อต้านการสร้างเขื่อนมิตโซน (Myitsone) ซึ่งพื้นที่ก่อสร้างโครงการแห่งนี้ตั้งอยู่ในรัฐคะฉิ่น ในบริเวณพื้นที่ชุมชนและพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญของรัฐ ห่างจากเมืองมิตจินาเมืองหลวงของรัฐคะฉิ่นไปทางเหนือราว 18 กิโลเมตร⁵² พื้นที่ดังกล่าวก็ถูกใช้เป็นพื้นที่ในการประท้วง รวมถึงเมืองมิตจินาเมืองหลวงของรัฐคะฉิ่นด้วย หรือในกรณีของการประท้วงการทำเหมืองทองแดง Letpadaung ที่มีการรวมตัวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบในหลายวาระ เพื่อประท้วงบริษัทที่ดำเนินการ และเรียกร้องให้รัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลือ รวมถึงเข้าขัดขวางการดำเนินงานของเหมือง⁵³ เป็นต้น การประท้วงที่เกิดขึ้นภายหลังปี 2010 จึงไม่ได้เกิดเฉพาะในพื้นที่เมืองใหญ่ และในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์พม่าเท่านั้น หากแต่ขยายตัวไปทั่วประเทศโดยเฉพาะในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รวมแล้วมีเมืองที่เกิดการประท้วงทั้งหมดราว 36 เมือง ในจำนวนนี้อยู่ในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆถึง 17 เมือง⁵⁴

⁵² Network, B. R. (2009). Resisting the Flood: Communities Taking a Stand against the Imminent Construction of Irrawaddy Dams. Shan State, Burma.

⁵³ Lawyers Network, Justice Trust report on Letpadaung copper mine, <http://www.burmapartnership.org/2013/02/report-of-evidence-regarding-controversies-at-letpadaung-mine-project/>

⁵⁴ ฐานข่าว 3 ตารางแสดงเหตุการณ์ประท้วงในช่วงหลัง ค.ศ. 2010

ภาพการประท้วงของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเหมืองทองแดง
ที่เมือง Monywa มณฑลSagaing สถานที่ทำเหมือง⁵⁵

หากพิจารณากลุ่มคนที่เข้าร่วมก็มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะหากพิจารณาที่กลุ่มผู้นำของการประท้วง ที่แต่เดิมจะเป็นกลุ่มแรงงาน นักศึกษา หรือพระสงฆ์เท่านั้น หากแต่การประท้วงในปัจจุบัน กลุ่มที่มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจนก็คือชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่างๆ โดยตรง โดยมีกลุ่มผู้นำการประท้วงเดิมเข้าร่วมสนับสนุน อาทิ การประท้วงการทำเหมืองทองแดง Letpadaung ที่เริ่มต้นโดยชาวบ้านในพื้นที่ได้รวมตัวกันและเข้าขัดขวางการดำเนินงานของผู้ลงทุนและถูกปราบปรามโดยรัฐหลายวาระ ซึ่งเป็นการปลุกกระแสต่อต้านในหมู่พระสงฆ์ทั้งความเห็นอกเห็นใจต่อชาวบ้านและความต้องการปกป้องศาสนสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งจะได้รับผลกระทบจากการทำเหมือง⁵⁶ โดยจากการสัมภาษณ์ Sayadaw Aria Bhivamsa พระสงฆ์อาวุโสจากวัด Myawaddy Mingyi ในเมืองมณฑลสะเลย์ ซึ่งได้เข้าร่วมประท้วงครั้งนี้ กล่าวว่า เป็นหน้าที่โดยตรงของพระที่จะต้องช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกรัฐบาลรังแก โดยได้รวมตัวกันแล้วเช่ารถไปร่วมประท้วงกับชาวบ้าน มีพระจากหลายที่มาเข้าร่วมโดยไม่ได้นัดหมาย ส่วนใหญ่มาจากวัดในแถบมณฑลสะเลย์ และมองว่ารัฐทำไม่ถูกต้องที่มายึดที่ดินของชาวบ้านไปให้นายทุน ต้องคืนที่ดินให้ชาวบ้านหรือต้องมีการชดเชยที่เป็นธรรมมากกว่านี้ และการเข้าร่วมประท้วงก็เพื่อจะเป็นด่านหน้าปกป้องชาวบ้านจากการปราบปรามของรัฐบาล⁵⁷

⁵⁵ Lawyers Network, Justice Trust report on Letpadaung copper mine, <http://www.burmapartnership.org/2013/02/report-of-evidence-regarding-controversies-at-letpadaung-mine-project/>

⁵⁶ Jeff Howe, Myanmar: Protesters face off against Chinese mining interests, <http://thegroundtruthproject.org/myanmar-protesters-face-off-against-chinese-mining-interests/>

⁵⁷ สัมภาษณ์ Sayadaw Aria Bhivamsa จากสำนักสงฆ์ Myawaddy Mingyi, วันที่ 17 พฤษภาคม 2016.

ภาพพระสงฆ์พม่าที่เข้าร่วมการประท้วงใน Letpadaung⁵⁸

นอกจากความหลากหลายในด้านของพื้นที่การประท้วงและกลุ่มทางสังคมที่เข้าร่วมแล้ว ยังพบอีกว่า ประเด็นและจุดมุ่งหมายของก็ประท้วงนั้นก็มีความหลากหลายขึ้นเช่นเดียวกัน โดยประเด็นที่ใช้ในการเคลื่อนไหวหลังปี 2010 ที่มักพบเห็นอาจแบ่งออกได้เป็น 5 กรณี ได้แก่ การถูกยึดที่ดินทำกิน แรงงานหยุดงานประท้วง ผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่างๆ ปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า และการเปลี่ยนแปลงนโยบายในด้านต่างๆ⁵⁹ โดยแต่ละประเด็นการประท้วงมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

- กรณีการถูกยึดที่ดินทำกิน ถือว่าเป็นปัญหาในเรื่องระบบการถือครองที่ดินทำให้ชาวบ้านไม่สามารถรักษาที่ดินของตนจากการเข้ายึดครองโดยรัฐและกลุ่มทุนในสมัยเผด็จการ เพื่อนำไปใช้ในโครงการการลงทุนต่างๆจำนวนมากภายใต้กฎหมายการได้มาซึ่งที่ดิน ใน ค.ศ. 1963 (Land Acquisition Act) โดยการเรียกรื้อถอนที่ดินทำกินคืนของชาวบ้านได้ขยายขอบข่ายมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบัน⁶⁰ และส่งผลโดยตรงต่อธุรกิจของกลุ่มธุรกิจพม่า เช่น กรณีของกลุ่ม Zaykabar ที่เริ่มเข้ายึดครองที่ดินของชาวบ้านตั้งแต่ ค.ศ. 1997 จำนวน 5,000 เอเคอร์ ใน Mingaladon Township(ชานเมืองย่างกุ้ง) สำหรับสร้าง Mingaladon Garden City ซึ่งประกอบด้วยเขตอุตสาหกรรม อาคารสำนักงาน ห้างสรรพสินค้า บังกะโลที่ประกอบด้วยห้องพักจำนวน 4,000 ห้อง และสนามกอล์ฟ และใน ค.ศ. 2010 Zaykabar สามารถจัดหาที่ดินเพิ่มอีกจำนวน 845 เอเคอร์ ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน Shwenantha ชาวนาในบริเวณดังกล่าว กล่าวหาว่า Zaykabar ปืบบังคับและหลอกลวงให้พวกเขาอมยกรกรรมสิทธิ์ที่ดินให้โดยได้รับผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่ากล่าวคือ ชาวนาบางคนได้รับเงินเพียง 300,000 จัตต่อเอเคอร์ ในขณะที่ราคาตลาดมีมูลค่าถึง 2 ล้านจัต ยิ่งกว่านั้นบางคนอาจไม่ได้รับค่าชดเชยใดๆเลย⁶¹ การขับเคื้อนของภาคประชาสังคมเพื่อเรียกร้องสิทธิและการชดเชยต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ถูกพิจารณาได้ว่าเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการจำกัดการขยายตัวของทุนนิยม และยังแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวอย่างรวดเร็วที่จะส่งผลสำคัญต่อภูมิทัศน์ทางการเมืองของพม่าในอนาคต

⁵⁸ thegroundtruthproject.org

⁵⁹ ดูรายละเอียดจากภาคผนวก 3 ตารางแสดงเหตุการณ์ประท้วงในช่วงหลัง ค.ศ. 2010

⁶⁰ Burma Bulletin (2014), Report 2007-2013. <http://www.altsean.org/Reports.php>

⁶¹ Lawi Weng (2013), Irrawaddy. Tensions Rise in Parliament Over Land Grab Cases.

http://www.irrawaddy.org/z_rangoon/tensions-rise-in-parliament-over-land-grab-cases.html

- กรณีของการหยุดงานประท้วงของแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นการเรียกร้องค่าแรง สวัสดิการ และสภาพการทำงานให้ดีขึ้น ของแรงงานชาวพม่าที่ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ตั้งอยู่ในเขตอุตสาหกรรมอย่างกว้างและมันตะเลย์ โดยการประท้วงดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงหลังปี 2000 และขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังปี 2010 มักจะเกิดในเมืองใหญ่ในแหล่งนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในเขตอย่าง กุ้ง ซึ่งเกิดขึ้นมาโดยตลอดแม้แต่ในช่วงของรัฐบาลเผด็จการ และเกิดขึ้นในช่วงหลัง ค.ศ. 2010 โดยมีทั้งการรวมตัวเป็นกลุ่มขนาดเล็กหลายสิบคน จนถึงการรวมตัวเป็นกลุ่มขนาดใหญ่หลายพันคน และเป็นการรวมตัวของแรงงานหลายๆ โรงงานดำเนินการร่วมกัน โดยนอกจากการเรียกร้องสวัสดิการและค่าแรงเพิ่มแล้ว ยังต้องการประท้วงผู้ควบคุมงานที่ไม่สามารถทำงานได้อย่างเหมาะสม⁶² การประท้วงที่เกิดขึ้นดังกล่าวฝ่ายของตัวแทนผู้ประกอบการจากเขตอุตสาหกรรมต่างๆ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการประท้วงของคนงานในหลายๆ แห่งทั่วประเทศ เริ่มต้นมาจากการปลุกระดมของกลุ่มการเมืองและกลุ่มนักเคลื่อนไหว ซึ่งทำให้คนงานพากันเรียกร้องสิ่งต่างๆ มากขึ้นจากเดิมที่เคยเรียกร้องเพียงค่าแรงเท่านั้น และยังมีมองว่าการที่รัฐบาลไม่เข้ามาควบคุมการประท้วงที่เกิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลต้องการสร้างคะแนนนิยมเพื่อผลในการเลือกตั้งครั้งต่อไป

การถูกตอบโต้จาก Mya Aye กลุ่ม 88 generation ที่กล่าวว่า ต้องการเพียงให้แรงงานได้รับสิทธิของเค้าเท่านั้น และตระหนักดีว่าทุนนิยมจะเป็นตัวสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชาวพม่า และไม่ต้องการสร้างปัญหาให้กับเหล่านายทุนแต่อย่างใด ซึ่งเป็นไปในทางเดียวกับ Myint Soe ประธานสมาคมผู้ผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป(Chairman of the Myanmar Garment Manufacturers Association: MGMA) ที่มองว่าการประท้วงต่างๆ จะเกิดขึ้นโดยกลุ่มแรงงานเองและมีนักเคลื่อนไหวเข้ามาสนับสนุนในภายหลัง เพราะจริงๆ แล้งานเหล่านี้ไม่เคยอยู่ในระบอบประชาธิปไตย เลยไม่เคยรู้ว่าสิทธิของตนคืออะไร จึงเป็นธรรมดาที่นักเคลื่อนไหวจะเข้ามาช่วยเหลือ⁶³

- กรณีของการรวมตัวประท้วงเนื่องจากได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการลงทุนต่างๆ เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายหลังปี 2011 แม้ก่อนหน้านั้นจะมีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่จำนวนมากอยู่แล้ว โดยโครงการพัฒนาส่วนใหญ่เป็นการลงทุนจากต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของพม่าในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ หากแต่รัฐบาลในอดีตไม่ได้เปิดพื้นที่ให้มากนักทำให้การขับเคลื่อนการประท้วงเป็นไปได้ยาก หากแต่สามารถทำได้ในช่วงรัฐบาลใหม่นี้ ที่สำคัญได้แก่โครงการก่อสร้างท่าอากาศยานนานาชาติ Shwe การก่อสร้างเขื่อน ในเมืองทวายมณฑลตะนาวศรี เขื่อนต่างๆ บนลุ่มน้ำสาละวินการทำเหมืองทองแดงที่เมือง Monywa ในบริเวณเทือกเขา Letpadaung โครงการเขื่อนมิตโซนกันแม่น้ำอิระวดี โครงการก่อสร้างเขื่อน Ywathit โครงการทำเหมืองแร่ซิลิกาในรัฐฉาน และโรงไฟฟ้าถ่านหินเมือง Kale โดยการประท้วงไม่เพียงเกิดที่ศูนย์กลางของประเทศอย่างกว้างและมันตะเลย์เท่านั้น หากแต่เกิดกระจายตามพื้นที่โครงการการลงทุนต่างๆ ซึ่งมีอยู่

⁶² Elevenmyanmar (2014). Garment workers protest for 6th day.

http://www.elevenmyanmar.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6103:garment-workers-protest-for-6th-day&catid=33&Itemid=356

⁶³ Simon Roughneen (2014), Irrawaddy. Burma Factories Warn of Rise in Strikes Fueled by Activists.

<http://www.irrawaddy.org/business/burma-factories-warn-rise-strikes-fueled-activists.html>

ทั่วประเทศ ทั้งในพื้นที่ชาวพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์ โดยดำเนินการทั้งการประท้วง การจัดการประชุมสาธารณะ และผ่านช่องทางปกติอย่างการยื่นฟ้องต่อศาล เป็นต้น

- กรณีปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าและการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านต่างๆ หลายประการที่นำไปสู่การเดินขบวนประท้วง ส่วนใหญ่เป็นปัญหาความเดือดร้อนเกี่ยวกับการครองชีพโดยทั่วไปของประชาชน รวมถึงเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย รวมถึงนโยบายในบางประเด็นซึ่งเห็นว่าไม่เหมาะสม อาทิ ประท้วงการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง การประท้วงเกี่ยวกับการขาดแคลนไฟฟ้า การผลักดันให้ปล่อยนักโทษการเมือง เรียกร้องให้มีแก้รัฐธรรมนูญเพื่อลดอิทธิพลกองทัพในการเมือง เพิ่มสิทธิการปกครองตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์ การต่อต้านพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ คัดค้านข้อเสนอที่ให้นำการเลือกตั้งระบบสัดส่วนมาใช้ เป็นต้น การประท้วงต่อกรณีปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้ามักเป็นการประท้วงระยะสั้น โดยมุ่งหวังผลในการเปลี่ยนแปลงนโยบาย ซึ่งมีทั้งที่ประสบผลสำเร็จโดยรัฐยอมตามและไม่ประสบผลสำเร็จ ส่วนการประท้วงเพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายที่เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งพื้นฐาน อย่างเช่น ปัญหา นักโทษการเมือง ความขัดแย้งกับกลุ่มชาติพันธุ์ หรือการแก้รัฐธรรมนูญนั้น มักเป็นการประท้วงเชิงสัญลักษณ์ และไม่สามารถหวังผลสำเร็จในระยะสั้น การประท้วงจึงเกิดขึ้นตามโอกาส และไม่ค่อยต่อเนื่อง มีบางกรณีเท่านั้นที่สามารถขยายผลจนกลายเป็นกระแสสังคมและเกิดผลสะท้อนในกระบวนการนโยบาย ได้แก่ การประท้วงต่อต้านกฎหมายการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ (National Education Law) โดยเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวจะลดทอนสิทธิเสรีภาพทางการศึกษา โดยรวมศูนย์อำนาจเพื่อการควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพจากส่วนกลาง จนในที่สุดรัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงร่างกฎหมายและกลับเข้าพิจารณาใหม่ในสภา⁶⁴ เป็นต้น

ภาพการประท้วงกฎหมายการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ของนักศึกษาในย่างกุ้ง⁶⁵

⁶⁴ Michael Caster, In Myanmar, students test the sincerity of democratic transition,

<https://www.opendemocracy.net/civilresistance/michael-caster/in-myanmar-students-test-sincerity>

⁶⁵ Reuters, Myanmar students protest against education law. <http://www.abc.net.au/news/2014-11-17/myanmar-protests/5895536>

ความแพร่หลายของการประท้วงทั้งในแง่ของพื้นที่การประท้วงที่ครอบคลุมไม่เฉพาะในเขตเมือง หากแต่ยังรวมถึงเขตชนบทที่ห่างไกลโดยเฉพาะในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงความหลากหลายของกลุ่มทางสังคมซึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ในสังคมที่หลากหลายครอบคลุม ทำให้ดูเหมือนว่าการประท้วงได้กลายเป็นกลไกการก่อเกิดอัตลักษณ์ทางสังคมที่มีพลังมากขึ้นเมื่อเทียบกับการประท้วงที่เกิดขึ้นในอดีต หากแต่ความหลากหลายของประเด็นการประท้วงที่เกิดขึ้นกลับทำให้สังคมที่ซับซ้อนและพร้อมจะเกิดการรับรู้ร่วมกันต่ออัตลักษณ์ใหม่ๆนี้ไม่สามารถสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันได้อย่างแท้จริง ต่างจากการประท้วงในอดีตที่แม้จะถูกจำกัดให้เกิดการมีส่วนร่วมในวงแคบหากแต่มีประเด็นและทิศทางขับเคลื่อนที่ชัดเจนคือต่อต้านรัฐบาลทหารและเรียกร้องประชาธิปไตยซึ่งทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ร่วมทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ประเด็นการประท้วงที่หลากหลายหลังการเลือกตั้งในปี 2010 นี้จึงนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ที่พหุและไม่สามารถนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ร่วมที่จะขับเคลื่อนสังคมได้อย่างแท้จริง

3.2 ลักษณะการประท้วงและความสัมพันธ์กับรัฐที่หลากหลาย

เมื่อการขับเคลื่อนสังคมโดยใช้อัตลักษณ์ทางสังคมที่เคยเป็นเครื่องมือที่โดดเด่นของภาคประชาชนในการต่อต้านรัฐบาลในอดีตนั้นอ่อนกำลังลง ปฏิกริยาของภาครัฐจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อการกำหนดอัตลักษณ์และความชอบธรรมของตนมากขึ้น โดยการประท้วงที่เกิดขึ้นหลังการเลือกตั้งในปี 2010 พบว่าปฏิกริยาจากรัฐต่อการประท้วงก็เกิดขึ้นในหลายลักษณะเช่นเดียวกัน ไม่ได้มุ่งเน้นการปราบปรามเช่นในอดีตอีกต่อไป โดยการกล่าวถึงปฏิกริยาจากรัฐที่จะกล่าวถึงในหัวข้อนี้จะกล่าวรวมไปถึงปฏิกริยาต่อภาคประชาสังคมพม่าโดยรวม เนื่องจากพื้นที่ที่ประชาสังคมที่เกิดขึ้นหลังการเลือกตั้งในปี 2010 นั้นเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากรัฐเปิดพื้นที่ให้กิจกรรมทั้งทางสังคมและการเมืองสามารถแสดงตัวออกมาได้ และรัฐก็เลือกตอบสนองอย่างแตกต่างต่อการแสดงออกในแต่ละรูปแบบและส่งผลสำคัญต่อการก่อเกิดอัตลักษณ์ทางสังคมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถานะนำในการกำหนดอัตลักษณ์และฐานความชอบธรรมของรัฐในเวลาต่อมา

ในอดีตหากพิจารณาภาคประชาสังคมโดยรวมจะพบว่ารัฐได้มีการเลือกตอบสนองต่อกิจกรรมแต่ละชนิดที่แตกต่างกันเช่นกัน โดยรัฐเลือกจะปราบปรามประชาสังคมที่ทำกิจกรรมทางการเมืองโดยเฉพาะการรวมตัวประท้วงเพื่อต่อต้านรัฐบาล ในขณะที่จะปล่อยให้กลุ่มที่ทำกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์สามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้ โดย Freeman (2012) ได้ชี้ให้เห็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้เกิดภาคประชาสังคมที่มุ่งทำกิจกรรมดังกล่าว กล่าวคือ การพัฒนาทางการเมืองของพม่าหลังได้รับเอกราชเป็นโครงสร้างที่แยกการเมืองกับสังคมออกจากกัน โดยรัฐมีบทบาทเฉพาะด้านความมั่นคงและละเลยบทบาทอื่นๆในทางสังคมไป โครงสร้างดังกล่าวนี้สร้างให้เกิดพื้นที่ขนาดใหญ่สำหรับการดำเนินงานของกลุ่มประชาสังคม แม้จะดำเนินงานทางการเมืองไม่ได้แต่ก็สามารถมีบทบาทในทางสังคมได้ อีกทั้งยังส่งผลต่อการสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาลด้วย เนื่องจากช่วยเติมเต็มความต้องการให้กับประชาชนแทนที่รัฐบาล⁶⁶

⁶⁶ Prasse-Freeman, E. (2012). Power, civil society, and an inchoate politics of the daily in Burma/Myanmar. The Journal of Asian Studies, 71(02), 371-397.

หลังการเลือกตั้งในปี 2010 พร้อมกับที่เกิดการขยายตัวของกาประท้วงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์การขยายขอบข่ายงานของตนอย่างกว้างขวางด้วยเช่นกัน และในหลายกรณีก็ดำเนินงานในประเด็นเดียวกับการขับเคลื่อนการประท้วงด้วย ในที่นี้จึงต้องพิจารณาปฏิกิริยาของภาครัฐต่อการดำเนินงานขององค์กรประชาสังคมโดยรวมของพม่า โดยแยกพิจารณาตามแนวทางหรือลักษณะปฏิสัมพันธ์กับรัฐออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่ปฏิเสธรัฐ หมายถึงกลุ่มที่ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของรัฐต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ กลุ่มเหล่านี้จึงเน้นการแสดงความต้องการในการช่วยเหลือจากรัฐและทำงานร่วมกับรัฐ อีกกลุ่มคือกลุ่มที่ปฏิเสธรัฐ หมายถึงกลุ่มที่มองว่าต้นตอของปัญหาคือรัฐ รัฐจึงเป็นฝ่ายตรงข้ามที่ต้องต่อสู้ด้วย และมุ่งที่จะเผยให้เห็นความไม่ชอบธรรมของรัฐบาล โดยแต่ละกลุ่มมีลักษณะแนวคิด การดำเนินงาน และพัฒนาการ อันเป็นผลสืบเนื่องจากปฏิกิริยาจากรัฐดังนี้

3.2.1 กลุ่มที่ไม่ปฏิเสธรัฐ

องค์กรประชาสังคมในกลุ่มนี้เกิดและเติบโตอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุครัฐบาลทหาร โดยมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมสังคม องค์กรประชาสังคมพม่าสามารถเกิดขึ้นได้อย่างประปรายทั้งในชุมชนเมืองและชนบท โดยมีผู้ขับเคลื่อนสำคัญทั้งจากภาครัฐกิจ นักแสดง สถาบันสงฆ์ และสถาบันศาสนาต่างๆ องค์กรและสมาคมเหล่านี้ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์ประชาชนพม่าในระดับรากหญ้า นับตั้งแต่การดูแลด้านการรักษาพยาบาล การดูแลด้านการจัดการงานศพ การตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล และคลินิก ตลอดจนการอบรมอาชีพ ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างที่รัฐบาลไม่สามารถจัดหาให้กับประชาชนได้อย่างทั่วถึง องค์กรเหล่านี้มีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ⁶⁷ Heidel (2006) ได้ชี้ให้เห็นว่าแม้ภายใต้สภาวะปิดทางการเมืองแต่องค์กรประชาสังคมพม่าก็ยังมีความสำคัญสามารถดำเนินงานทางสังคมได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังปี 1990 ที่เริ่มมีบทบาทที่ชัดเจนและมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น จากการสำรวจและการคาดประมาณในปี 2003 พบว่าพม่ามีองค์กรเอกชน (NGOs) อยู่ 270 องค์กร และมีองค์กรประชาสังคมในระดับชุมชน (CBOs) อยู่ราว 214,000 องค์กร โดยส่วนใหญ่ทำงานด้านสุขภาพ ศาสนา และสวัสดิการสังคม และประสบปัญหาเกี่ยวกับการขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ให้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับชาติซึ่งไม่สามารถทำได้⁶⁸

บทบาทดังกล่าวขององค์กรภาคประชาสังคมในพม่าขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด จากกรณีภัยพิบัติไซโคลนนาร์กีสที่พัดเข้าสู่ทางตอนใต้ของพม่าในวันที่ 2-3 พฤษภาคม 2008 และความด้อยประสิทธิภาพในการรับมือเหตุการณ์ของรัฐทำให้เกิดการตื่นตัวของชุมชนท้องถิ่นในการร่วมมือกันรับมือกับปัญหาเฉพาะหน้า อาทิตบพาทของพระสงฆ์ที่นำชาวบ้านเข้าเก็บกวาดพื้นที่ ทำานด้านการกักกัน และจัดการเรื่องที่พักพิงชั่วคราวแก่ผู้ประสบภัย นอกจากนี้ ยังเห็นบทบาทของสมาคมท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่เข้ามารับมือกับปัญหาต่างๆ ซึ่งรวมถึงดารานักแสดง เครือข่ายโบสถ์คริสต์ ต่างขับเคลื่อนความช่วยเหลือทั้งในลักษณะการระดมเงินและสิ่งของที่จำเป็นจากการบริจาค⁶⁹ และองค์กรเหล่านี้ได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องและได้รับการยอมรับจากรัฐบาลมากขึ้นตามลำดับ

⁶⁷ พรพิมล ตรีโชติ. (2551). สังคมและประชาสังคมพม่าหลังปี ค.ศ.1988. เอเชียปริทัศน์. ปีที่ 29 ฉบับที่ 2, 106-134.

⁶⁸ Heidel, B. (2006). The Growth of Civil Society in Myanmar. Books for Change, pp.60-67.

⁶⁹ South, A. (2008). Civil Society in Burma: The Development of Democracy amidst Conflict (No. 51). Institute of Southeast Asian Studies, pp.33-35.

นอกจากองค์กรประชาสังคมในลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีองค์กรที่ทำงานในประเด็นอ่อนไหวซึ่งเคยถูกห้ามดำเนินการในช่วงก่อนหน้า อาทิ ประเด็นด้านสิทธิแรงงาน การเรียกร้องสิทธิในทรัพยากรของชุมชน สิทธิในที่ทำกิน ฯลฯ ซึ่งองค์กรเหล่านี้มีท่าทีต่อรัฐในเชิงของการเป็นตัวกลางระหว่างรัฐกับประชาชน นำเสนอปัญหาของชุมชน ประนีประนอม และแสวงหาทางออกร่วมกับรัฐ มักจะใช้แนวทางสันติวิธีในการขับเคลื่อน เช่น การยื่นหนังสือต่อรัฐ การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเวทีเจรจาต่างๆ การประท้วงเชิงสัญลักษณ์ตามโอกาส การนำเสนอปัญหาสู่สาธารณะ รวมถึงการกดดันรัฐผ่านเครือข่ายพันธมิตรในต่างประเทศ กลุ่มเหล่านี้แม้จะเพิ่งเกิดขึ้นหลังปี 2010 หากแต่สามารถขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยได้รับการสนับสนุนทั้งด้านการเงินและด้านเทคนิคจากองค์กรระหว่างประเทศ และได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้นตามลำดับ โดยองค์กรแต่ละแบบมีลักษณะแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานที่จะยกขึ้นเป็นตัวอย่างในที่นี้ ดังนี้

กรณีที่ 1 องค์กร LRC Myanmar

เป็นองค์กรประชาสังคมที่ก่อตั้งในปี 2008 ภายหลังจากภัยพิบัติไซโคลนนาร์กิส ซึ่งภายหลังภัยพิบัติดังกล่าวได้เกิดองค์กรภาคประชาชนขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนและองค์กรการกุศล เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชน หากแต่องค์กรดังกล่าวส่วนใหญ่ยังไม่ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากการจดทะเบียนมีขั้นตอนและเงื่อนไขต่างๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น องค์กรต่างๆ ก็ยังขาดความรู้และข้อมูลข่าวสาร LRC Myanmar จึงเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการให้ความรู้ และข้อมูลข่าวสารแก่องค์กรภาคเอกชนดังกล่าว

การขับเคลื่อนงานของ LRC Myanmar เน้นการขับเคลื่อนในฐานะตัวกลางระหว่างรัฐกับองค์กรประชาสังคมอื่นๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรประชาสังคมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนโยบาย โดยเฉพาะเข้าไปสู่กระบวนการนิติบัญญัติเพื่อเป้าหมายคือการแก้ไขกฎหมาย ซึ่ง Toe Toe Yi ผู้อำนวยการ LRC Myanmar เห็นว่า การดำเนินงานขององค์กรภาคประชาสังคมในพม่า จำเป็นต้องร่วมมือกับรัฐบาลจึงจะสามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมพม่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านกฎหมาย หรือกระทั่งการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองในอนาคต และขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งกลไกที่รัฐเปิดให้ในปัจจุบันถือเป็นช่องทางสำคัญแม้จะยังคงมีข้อจำกัดหลายประการ แต่การที่รัฐเปิดช่องดังกล่าวก็เป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญ และการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวยังจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้จักกระบวนการและความสำคัญของภาคประชาสังคมมากขึ้นอีกด้วย⁷⁰

กรณีที่ 2 องค์กร Action Labour Right

ทำงานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือแรงงานในการเรียกร้องสิทธิต่างๆ เช่น กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการลาทำงานที่เหมาะสม อัตราค่าจ้าง สภาพการทำงานที่ดีขึ้น เป็นต้น องค์กรก่อตั้งขึ้นในปี 2003 โดยในขณะนั้นมีการดำเนินงานแบบใต้ดิน เนื่องจากเป็นกิจกรรมอ่อนไหวที่รัฐบาลห้าม การทำงานจึงมีความยากลำบากมาก ต้องอาศัยความช่วยเหลือและร่วมมือกันของคนที่มีความคิดในแบบเดียวกันที่มีความมุ่งมั่นอย่างแท้จริง การดำเนินงานยังถูกคุกคามจากรัฐหลายวาระ อาทิ ในปี 2007 มีการพาคนงานไปงาน May day ในย่างกุ้ง ปรากฏว่าถูกกีดกันหลายวิธี รถที่มารับก็ไม่สามารถมาได้ครบ และในวันนั้นคนงานก็ถูกควบคุมตัว โดยใน

⁷⁰ สัมภาษณ์ Toe Toe Yi ผู้อำนวยการ LRC Myanmar, 14 กันยายน 2015.

ภายหลังมีการปล่อยตัวคนงาน แต่แกนนำยังถูกคุมขังต่อเนื่อง Thu Rein Aung ผู้ให้สัมภาษณ์และเป็นแกนนำในขณะนั้นเองก็ถูกจับในครั้งนั้นด้วย โดยถูกคุมขังอยู่ที่คะฉิ่นเป็นเวลา 5 ปี และเพิ่งถูกปล่อยตัวในปี 2012

หลังจากปี 2010 เป็นต้นมา สถานการณ์ดีขึ้น มีการออกกฎหมายแรงงาน (Labour Law) ใหม่ เปิดให้คนงานสามารถรวมตัวกันได้ องค์กรแรงงานจึงสามารถทำงานได้ง่ายขึ้น สามารถตั้งองค์กรที่เป็นทางการ คนงานสามารถรวมกลุ่มกันจากหลายพื้นที่ องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมตามที่กฎหมายเปิดไว้ให้ทำได้ สามารถเข้าไปมีส่วนในการจัดตั้งกลุ่มแรงงาน ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มของคนงานในโรงงานประมาณ 50 กลุ่ม เหนือระดับโรงงานขึ้นไปก็มีการรวมตัวในระดับตำบล ซึ่งมีการประชุมกันเพื่อสอบถามปัญหาที่เกิดขึ้นและความต้องการของคนงานแต่ละกลุ่ม โดยมีผู้แทนจากโรงงานหรือตัวแทนผู้ประกอบการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการประชุม โดยในการประชุมก็จะมี การให้ความรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารให้กับหัวหน้าของแต่ละกลุ่ม เพื่อนำความรู้และข้อมูลกลับไปบอกกับสมาชิก

บทบาทสำคัญขององค์กรนอกจากการเป็นผู้ช่วยในการจัดตั้งกลุ่มของคนงานแล้ว ยังเป็นตัวกลางในการเจรจากับเจ้าของโรงงาน หรือเป็นตัวกลางในการร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเป็นตัวกลางในการเจรจาระหว่างรัฐ เจ้าของกิจการ และคนงาน เมื่อคนงานรวมตัวกันหยุดงานประท้วง จะเกิดขึ้น ภายหลังจากที่ได้ดำเนินการเสนอข้อเรียกร้องไปที่หน่วยงานรัฐตามกระบวนการที่กฎหมายกำหนด แต่ไม่เป็นผลสำเร็จหรือไม่ได้รับการตอบสนอง

การดำเนินงานของ Action Labour Right ถึงว่าประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เพราะนอกจากจะสามารถทำให้แรงงานได้ตระหนักถึงสิทธิของตน ตลอดจนรวมตัวเพื่อจัดตั้งสหภาพได้แล้ว ยังสามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการนโยบาย โดยเฉพาะการผลักดันให้รัฐออกกฎหมายกำหนดค่าแรงขั้นต่ำได้เป็นผลสำเร็จ รวมถึงสามารถบรรลุการเจรจากับเจ้าของโรงงานในการจัดการสวัสดิการที่เป็นธรรมมากขึ้น⁷¹

กรณีที่ 3 การต่อต้านการสร้างเขื่อน Myitsone

เป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการสร้างเขื่อนมิตโซนกันแม่น้ำอิรวดีในรัฐคะฉิ่น โดยกลุ่มเคลื่อนไหวเป็นชาวคะฉิ่นซึ่งเริ่มก่อตัวและขับเคลื่อนโดยยุทธวิธีต่างๆนับแต่ปี 2004 เมื่อเริ่มรับรู้เกี่ยวกับโครงการสร้างเขื่อนที่กำลังจะเกิด หากแต่ก็ไม่สามารถยับยั้งโครงการดังกล่าวได้แต่อย่างใด การก่อสร้างและกระบวนการอพยพโยกย้ายผู้คนในพื้นที่ก่อสร้างก็สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง จนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีการเลือกตั้งทั่วไปและมีรัฐบาลพลเรือนขึ้นบริหารประเทศในช่วงต้นปี 2011 ก็ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งต่อตัวขบวนการเองและสภาพแวดล้อมทางการเมืองเป็นอย่างมาก โดยกองทัพได้เปิดพื้นที่ทางการเมืองทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่นให้กลุ่มอำนาจอื่นๆเข้าต่อรองได้มากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน ขบวนการเคลื่อนไหวก็ได้เกิดการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการขับเคลื่อนที่หลากหลายยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน ทำให้การขับเคลื่อนเพื่อการยับยั้งการสร้างเขื่อนมิตโซนขยายตัวและเป็นที่รับรู้ของสาธารณชนอย่างรวดเร็วและประสบความสำเร็จจากการที่รัฐประกาศให้หยุดการสร้างเขื่อนชั่วคราวในปี 2011

การขับเคลื่อนในช่วงเริ่มแรกนั้นใช้การเจรจา ระหว่าง Kachin Independence Organization (KIO) กับนายทหารระดับสูงผู้มีอำนาจในระบอบเดิมหากแต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จนเมื่อเกิดการ

⁷¹ สัมภาษณ์ Thu Rein Aung ผู้ร่วมก่อตั้ง Action Labour Right, 16 กันยายน 2015.

เปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้สามารถใช้ยุทธศาสตร์ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การสร้างแรงกดดันผ่านองค์กรต่างประเทศ การสร้างแรงกดดันผ่านสื่อในประเทศ และการขับเคลื่อนผ่านองค์กรประชาสังคมอย่าง Kachin Development Networking Group (KDNG)⁷² เป็นต้น โดยก่อนการเลือกตั้งในปี 2010 นั้น ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวค่อนข้างจำกัด เฉพาะรูปแบบของการเจรจาและการป้อนปรามภายใต้การนำของ KIO หากแต่หลังจากปี 2010 ยุทธวิธีก็มีความหลากหลายมากขึ้น โดยองค์กรภาคประชาสังคม KDNG กลายเป็นองค์กรที่ขึ้นมามีบทบาทนำแทน จนในที่สุดแม้รัฐบาลประธานาธิบดีเต็งเส่งจะประกาศระงับโครงการ แต่ KDNG ก็ยังเคลื่อนไหวอยู่อย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ยกเลิกโครงการอย่างถาวร

3.2.2 กลุ่มที่ปฏิเสธรัฐ

ภาคประชาสังคมมาก่อนการเลือกตั้งในปี 2010 นั้นถูกจำกัดพื้นที่อย่างมาก โดยเฉพาะในทางการเมืองที่ต้องออกไปดำเนินการนอกประเทศ ภายใต้ระบอบเผด็จการทหารพม่าที่รัฐได้ปิดตายพื้นที่ทางการเมือง ภาคประชาสังคมจึงหันไปมีบทบาทในด้านอื่นแทน โดยเฉพาะบทบาทในทางสังคม⁷³ กลุ่มที่ปฏิเสธรัฐนั้นมีรากฐานมาจากกลุ่มที่ขับเคลื่อนการประท้วงรัฐบาลและเรียกร้องประชาธิปไตย หากแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการโค่นล้มระบอบเดิม อีกทั้งยังถูกกดปราบและควบคุมอย่างเข้มงวดจนต้องหลบหนีออกนอกประเทศและใช้ต่างประเทศเป็นฐานในการดำเนินงาน โดยเฉพาะการหลบหนีจากการปราบปรามในปี 1988 ของกลุ่มนักศึกษาที่เป็นแกนนำการประท้วงเข้าไปอาศัยในพื้นที่กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มกะเหรี่ยงในช่วงปี 1988-1990 และเข้ามาเคลื่อนไหวตามแนวชายแดนไทยในช่วงปี 1995 เป็นต้นมา โดยเฉพาะที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

กลุ่มองค์กรขับเคลื่อนที่เข้มแข็งที่สุด ได้แก่ กลุ่มแนวร่วมนักศึกษาเพื่อประชาธิปไตยพม่า (All Burma Student Democratic Front: ABSDF) ซึ่งตั้งขึ้นมาตั้งแต่การประท้วงรัฐบาลในปี 1988 เป็นองค์กรกลางของเครือข่ายแนวร่วมทางการเมืองนอกประเทศอื่นๆ โดยเครือข่ายสมาชิกของกลุ่มแนวร่วมนักศึกษาเพื่อประชาธิปไตยพม่าเคยมีมากถึง 20,000 คน ในช่วงปี 1990 โดยกลุ่มเหล่านี้นอกจากขับเคลื่อนเพื่อต่อต้านรัฐบาล SPDC ผ่านการสร้างเครือข่ายกดดันในต่างประเทศแล้ว ยังทำหน้าที่ช่วยเหลือแรงงานพม่าที่ทำงานในต่างประเทศโดยเฉพาะในไทย และยังมีบทบาทในการระดมความช่วยเหลือจากนอกประเทศเข้าไปช่วยเหลือชาวพม่าในช่วงวิกฤต อย่างภัยธรรมชาติจากพายุไซโคลนนาร์กีสในช่วงปี 2008 เป็นต้น⁷⁴

หลังจากรัฐบาลเปิดพื้นที่มากขึ้นกลุ่มเหล่านี้จะกลับเข้าไปดำเนินกิจกรรมในประเทศอย่างเปิดเผย หากแต่ยังคงจุดยืนเดิมคือการต่อต้านรัฐบาลและเรียกร้องประชาธิปไตยที่แท้จริง แม้จะมีการแยกออกไปเป็นกลุ่มย่อยๆ หลายกลุ่ม หากแต่ลักษณะกิจกรรมและแนวคิดของแต่ละกลุ่มยังคงมีร่วมกันคือปฏิเสธความชอบ

⁷² GIGA German Institute of Global and Area Studies, Institute of Asian Studies and Hamburg University Press. "Chronology of the Myitsone Dam at the Confluence of Rivers above Myitkyina and Map of Kachin State dams" *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 31, 1, 141-153.

⁷³ Prasse-Freeman, E. (2012). Power, civil society, and an inchoate politics of the daily in Burma/Myanmar. *The Journal of Asian Studies*, 71(02), 371-397.

⁷⁴ Arnold, D. (2012). 6 Burmese social movements in exile: Labour, Migration and democracy in Ford, M. (Ed.). (2012). *Social Activism in Southeast Asia*. Routledge.

ธรรมของรัฐและมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง โดยการแสดงออกของแต่ละกลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างออกไป ดังนี้

กรณีที่ 1 องค์กร Generation Wave

ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในปี 2007 ในเหตุการณ์การประท้วงของพระสงฆ์ โดยประสานงานกับกลุ่มขับเคลื่อนใต้ดินกลุ่มอื่นๆเพื่อจัดตั้งการต่อต้านรัฐบาลในรูปแบบต่างๆ ทั้งวารสารใต้ดิน ใบปลิว การเขียนกำแพงในที่สาธารณะ (graffiti) ตลอดจนการจัดตั้งประชาชนเพื่อนำไปสู่การประท้วงรัฐบาลภายหลังปี 2010 การทำงานจึงทำได้อย่างเปิดเผย เนื่องจากกฎหมายเปิดให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม องค์กรเคลื่อนไหวต่างๆ ก็ไม่ค่อยอยากจดทะเบียน เนื่องจากมีขั้นตอนมาก และเมื่อเข้าไปอยู่ในระบบก็อาจทำงานได้น้อยลงเพราะต้องอยู่ในการควบคุมของรัฐ ซึ่งจากประสบการณ์ภายหลังปี 2010 ก็พบว่า แม้กฎหมายจะเอื้อให้สามารถแสดงออกทางการเมืองได้บ้าง แต่รัฐก็ไม่ได้เปิดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงมากนัก พิสูจน์ได้จากการจับกุมนักกิจกรรมทางการเมืองที่ยังคงมีอยู่

Generation Wave เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของนักศึกษา และถือเป็นกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Activist) ที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐ การทำงานจึงไม่เข้าไปร่วมมือกับภาครัฐ หากแต่จะมุ่งขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในระยะยาว ทั้งนี้ แม้ในปัจจุบัน รัฐบาลจะเปิดโอกาสมากขึ้นให้ประชาชนได้แสดงออกทางการเมืองหรือเรียกร้องต้องการผ่านกลไกของราชการ แต่ก็ยังไม่เชื่อว่าการเรียกร้องจะได้ผล ในอีกประเด็นหนึ่ง นโยบายของรัฐบาลอาจออกมาดี แต่ในส่วนของสำนักงานราชการที่เป็นฝ่ายปฏิบัติการส่วนใหญ่ก็ยังคงไม่เข้าใจ ไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ลักษณะกิจกรรมของ Generation Wave คือการเผยแพร่ความรู้กับคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย เพราะมองว่าองค์กรเคลื่อนไหวทางการเมืองมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ยังคงมีความอ่อนแอ ขาดความรู้ การทำงานมีการแจกใบปลิว การจัดอบรมให้ความรู้ และกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองในลักษณะใต้ดิน เพื่อจัดตั้งการประท้วงรัฐบาลในลักษณะต่างๆ โดยมีเป้าหมายคือการเปลี่ยนแปลงสังคมพม่าและการเมืองอย่างแท้จริงซึ่งถือเป็นเป้าหมายระยะยาว ไม่ว่าจะเป็น 50 ปี หรือ 100 ปี ก็จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง⁷⁵

กรณีที่ 2 ประท้วงกฎหมายการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่

เป็นการรวมตัวประท้วงกฎหมายการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ของกลุ่มนักศึกษาโดยมีแนวคิดหลักเพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางการศึกษา และไม่ต้องการให้มีการรวมศูนย์การจัดการการศึกษาในประเทศ โดยเริ่มมีการประท้วงตั้งแต่มีการเผยแพร่ร่างกฎหมายดังกล่าวออกสู่สาธารณะเมื่อเดือนมีนาคม 2014 โดยการประท้วงได้เกิดขึ้นทั่วไป และมีการสรุปข้อเรียกร้อง 11 ประการของที่ประชุมกลางของกลุ่มนักศึกษาที่เข้าร่วม โดยมีสาระสำคัญ อาทิ การมีตัวแทนของกลุ่มนักศึกษาเข้าไปร่วมในกระบวนการร่างกฎหมาย การรับประกันเสรีภาพทางความคิดในกระบวนการเรียนการสอน การอนุญาตให้ใช้ภาษาที่หลากหลาย โดยเฉพาะภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในกระบวนการเรียนการสอน การให้สิทธิผู้พิการ และขยายการศึกษาภาคบังคับถึงระดับมัธยมศึกษา เป็นต้น

⁷⁵ สัมภาษณ์ U Bo Bo เลขานุการกลุ่ม Generation Wave, วันที่ 15 กันยายน 2015

กลุ่มผู้ประท้วงยังประกาศในภายหลังด้วยว่าหากรัฐบาลไม่แก้กฎหมายตามที่ขอทั้งหมดภายใน 60 วัน กลุ่มนักศึกษาจะจัดการประท้วงทั่วประเทศ จนท้ายที่สุดรัฐบาลไม่สามารถตอบสนองต่อข้อเรียกร้องได้ทั้งหมด กลุ่มนักศึกษาจึงก่อการประท้วงขึ้นเมื่อเดือนมกราคม 2015 โดยเป็นการเดินขบวนจากมณฑลเยลียงย่างกุ้ง เพื่อเผชิญหน้าและกดดันรัฐบาลและสามารถเคลื่อนขบวนจนถึงชานเมืองย่างกุ้ง รัฐบาลจึงจัดการเจรจาขึ้นแต่ก็ทำได้เพียงหยุดการเคลื่อนขบวนเป็นการชั่วคราวเท่านั้น และได้เริ่มขับเคลือนอีกครั้งจนในท้ายที่สุดรัฐบาลได้ยินยอมตามข้อเรียกร้องของผู้ประท้วง และกฎหมายการศึกษาแห่งชาติก็ถูกส่งกลับไปพิจารณาใหม่ในสภา⁷⁶

อย่างไรก็ดี กลุ่มนักศึกษายังคงปักหลักประท้วงต่อไปโดยปักหลักอยู่ที่เมือง Letpadan แถบชานเมืองย่างกุ้ง และในช่วงเดือนมีนาคม รัฐบาลก็ตัดสินใจเข้าสลายการชุมนุม มีการจับกุมแกนนำนักศึกษาทันทีจากที่พัก และจากพื้นที่ชุมนุมราว 133 คน และการประท้วงก็จบสิ้นลงทันที⁷⁷

กรณีที่ 3 Yangon School of Political Science

กลุ่มที่ปฏิเสธรัฐนอกจากจะยึดถือแนวทางกิจกรรมเดิมคือจัดการประท้วงเพื่อต่อต้านรัฐบาลในประเด็นต่างๆแล้ว ยังมีบางกลุ่มที่ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของตน อาทิ กลุ่มของ U Myat Thu ที่เป็นหนึ่งในกลุ่มขบวนการนักศึกษาที่ก่อการประท้วงในปี 1988 ปัจจุบันได้ก่อตั้งวิทยาลัยในระดับบัณฑิตศึกษาชื่อ Yangon School of Political Science เป็นหลักสูตรรัฐศาสตร์ มีการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากในและนอกประเทศเข้ามาสอนนักศึกษาในหลักสูตร นอกจากนี้ยังพัฒนาบทบาททำหน้าที่ด้านการนำเสนอประเด็นสาธารณะต่างๆต่อสังคม ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและสังคมผ่านสื่อต่างๆ รวมถึงการจัดสัมมนาเชิงวิชาการ ทำหน้าที่คล้ายกับเป็นมันสมอง (think tank) ให้กับสังคม โดยไม่มีการเชื่อมโยงใดใดกับรัฐบาล แต่ก็สามารถสื่อสารไปยังรัฐบาลผ่านช่องทางใหม่ที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อสารมวลชน โดยมองว่าการนำเสนอความคิดไปยังรัฐบาลและสังคมถือเป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย ที่ค่อยๆ มีแนวโน้มเติบโตมากขึ้นในพม่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถมีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายที่ขัดแย้งหรือไม่เอื้อต่อประชาธิปไตยให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

นอกจากนี้ วิทยาลัยยังมุ่งให้การอบรมแก่นักเคลื่อนไหว (Activist) ซึ่งเห็นว่าเป็นผู้ที่จะขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยที่สำคัญในระยะต่อไป ทั้งนี้ เนื่องจากภาคประชาสังคมในพม่าโดยเฉพาะในด้านการเมืองยังอ่อนแอ และยังไม่เป็นตัวของตัวเองในทางการเมือง เนื่องจากมีการรับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ โดยเฉพาะหน่วยงานจากต่างประเทศ ทำให้ต้องดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องตามกรอบที่แหล่งทุนกำหนดมา อีกทั้งยังเข้าถึงและเชื่อมโยงกับประชาชนได้ไม่มากนัก ในส่วนของการเลือกตั้ง มองว่า รัฐบาลจัดการเลือกตั้งเพื่อลดความขัดแย้งหรือความรุนแรงทางการเมืองที่อาจเกิดขึ้น แต่ทหารก็ยังคงกุมอำนาจไว้ในมือ และยังเป็นผู้ควบคุมกระบวนการทางกฎหมายที่สำคัญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังไม่อาจยอมรับได้และต้องผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อไป⁷⁸

⁷⁶ Michael Caster, In Myanmar, students test the sincerity of democratic transition,

<https://www.opendemocracy.net/civilresistance/michael-caster/in-myanmar-students-test-sincerity>

⁷⁷ Aljazeera, In Myanmar, crackdown on student protests raises concern.

<http://america.aljazeera.com/articles/2015/4/27/Myanmar-cracks-down-on-student-protests.html>

⁷⁸ สัมภาษณ์ U Myat Thu ผู้ก่อตั้ง Yangon School of Political Science, วันที่ 18 กันยายน 2015

3.3 การลดทอนพลังการต่อต้านจากภาคประชาสังคม

แม้การประท้วงที่เกิดขึ้นหลังปี 2010 จะไม่ได้มุ่งเป้าหมายที่รัฐบาลอย่างเป็นทางการเหมือนที่เคยเกิดมาในอดีต หากแต่ก็ก่อให้เกิดความไร้เสถียรภาพขึ้นในสังคม และท้ายสุดย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลไปโดยปริยาย ดังนั้นจึงไม่แปลกที่รัฐจะต้องเข้ามาแทรกแซงทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของภาคประชาสังคมโดยรวมของพม่า โดยเฉพาะผลต่อพลังในการชี้นำการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของภาคประชาสังคมโดยรวมในพม่าเป็นผลมาจากปฏิกิริยาจากรัฐบาลเป็นสำคัญ โดยเป็นปฏิกิริยาที่แตกต่างกับไป ขึ้นอยู่กับความต่างของประเด็นขับเคลื่อนของแต่ละกลุ่ม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรัฐมักจะใช้การตอบโต้อย่างรุนแรงกับกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาลอย่างสุดโต่ง ในขณะที่มีการเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มที่พร้อมจะเข้าสู่กระบวนการนโยบายภายใต้การกำกับของรัฐ ซึ่งส่งผลให้กลุ่มแรกที่ต่อต้านรัฐนั้นไม่แน่วแน่อย่างถาวร ในขณะที่ยังคงมีการขยายขอบข่ายกิจกรรมอย่างกว้างขวางมากขึ้น มีการทำงานร่วมมือกับรัฐบาลได้ทิศทางที่รัฐยอมรับได้ สำหรับรัฐเองแล้วการขยายขอบข่ายความร่วมมือกับภาคประชาสังคม ก็เป็นการสร้างการยอมรับในหมู่กลุ่มองค์กรประชาสังคมและสังคมโดยรวมด้วยเช่นกัน ซึ่งได้พัฒนากลายเป็นฐานความชอบธรรมหนึ่งที่สำคัญของรัฐบาล

การขับเคลื่อนสังคมหลังปี 2010 จึงมีแนวโน้มนำโดยภาครัฐ ซึ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงสำคัญให้กับภาคประชาสังคมในพม่า งานของ Caillaud และ Jaquet (2011) ได้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของประชาสังคมพม่าในช่วงหลังปี 2010 ที่ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการจดทะเบียนขององค์กรประชาสังคม โดยมองว่าขั้นตอนการจดทะเบียนตามกฎหมายยังไม่ชัดเจน ยกแก่การปฏิบัติ องค์กรขนาดเล็กในชุมชนจึงเลือกแนวทางเดิมคือการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ในท้องถิ่นเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆได้ และบ่อยครั้งที่องค์กรของรัฐก็เข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมด้วย ในขณะที่องค์กรระดับชาติยังมีการจดทะเบียนถูกต้องน้อยมาก จากข้อมูลในปี 2011 มีเพียง 218 องค์กรเท่านั้น ทั้งนี้ปริมาณการจดทะเบียนที่น้อยนอกจากสะท้อนความไม่ชัดเจนของกระบวนการแล้ว ยังสะท้อนถึงความไว้วางใจของรัฐต่อประเภทกิจกรรมของแต่ละองค์กร รวมถึงมุมมองของแต่ละองค์กรต่อการจดทะเบียน โดยองค์กรที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์มักจะมีการจดทะเบียนได้รับความไว้วางใจจากรัฐ และมองการจดทะเบียนว่าเป็นทรัพย์สินในการเข้าถึงแหล่งทุนและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในขณะที่องค์กรที่ดำเนินงานในประเด็นอ่อนไหวมักจะถูกรัฐหวาดระแวง และมองการจดทะเบียนว่าเป็นเครื่องควบคุมและแทรกแซงการทำงานโดยรัฐ

เนื่องจากประเด็นทางการเมืองและความขัดแย้งเป็นเรื่องค่อนข้างอ่อนไหว องค์กรประชาสังคมส่วนมากจึงทำงานในประเด็นสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่ยั่งยืน การรักษาสุขภาพแวดล้อม เป็นต้น และยังมีการทำงานร่วมกับองค์กรต่างชาติที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งช่วยยกระดับมาตรฐานการทำงานในขณะที่องค์กรเหล่านี้ก็ยังสามารถทำงานในพื้นที่ได้ นอกจากนี้ ในช่วงหลังยังเห็นแนวโน้มที่องค์กรภาคประชาสังคมเริ่มได้รับการไว้วางใจจากรัฐมากขึ้นทั้งในระดับชาติและระดับชุมชน ทำให้มีการทำงานร่วมกับภาครัฐ รวมถึงรับการสนับสนุนจากรัฐมากขึ้น ทำให้ประชาสังคมพม่าสามารถเข้าถึงชุมชน องค์กรต่างชาติและรัฐได้ สามารถทำหน้าที่ในการลด

ความตึงเครียดเมื่อเกิดความขัดแย้ง และมีส่วนช่วยในการสร้างความไว้วางใจในสังคม โดยเฉพาะระหว่างรัฐกับชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น⁷⁹

ภายใต้เงื่อนไขด้านการจดทะเบียนดังกล่าวนี้ จึงทำให้องค์กรประชาสังคมที่รัฐยอมรับสามารถมีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งทุนและการช่วยเหลือทางเทคนิคจากต่างประเทศ ทำให้สามารถขยายกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่องค์กรที่รัฐไม่ไว้วางใจและเป็นปฏิปักษ์กับรัฐจะไม่สามารถเข้าถึงสถานะและทรัพยากรดังกล่าว ทำให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความยากลำบากและค่อยๆลดบทบาทลงไปในที่สุด

นอกจากประเด็นเรื่องการจดทะเบียนขององค์กรแล้วปฏิกริยาสำคัญหนึ่งของรัฐที่ส่งผลต่อการประท้วงและการเปลี่ยนแปลงในภาคประชาสังคมคือการปราบปรามการประท้วง ซึ่งเป็นวิธีการหลักที่รัฐใช้ในอดีต หากแต่หลังปี 2010 การปราบปรามจากรัฐลดลงอย่างมาก เลือกใช้เฉพาะบางกรณีเท่านั้น โดยส่วนมากมักเป็นการควบคุมตัวนักกิจกรรมและแกนนำการประท้วง โดยตั้งข้อหาการฝ่าฝืนกฎหมายการชุมนุมอย่างสงบ อาทิ กรณีการประท้วงกฎหมายการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ที่แม้รัฐบาลจะใช้แนวทางการเจรจาและประนีประนอมในช่วงต้นหากแต่ไม่ประสบความสำเร็จ จนในท้ายที่สุดรัฐใช้วิธีบุกจับแกนนำและสามารถสลายการชุมนุมประท้วงได้ในที่สุดตามที่ได้กล่าวมาแล้ว อีกทั้งยังมีการตั้งข้อสังเกตจากรัฐบาลว่าการประท้วงของเหล่านักศึกษาในครั้งนี้ไม่เหมาะสมและเป็นการทำให้ประเทศไม่มีเสถียรภาพ⁸⁰ สอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มประชาสังคมที่ยึดถือแนวทางการทำงานร่วมกับรัฐ ที่มองว่าปัญหาสำคัญหนึ่งของภาคประชาชนของพม่าคือความหลากหลายของกลุ่มต่างๆ ที่มีความแตกต่างทางความคิดและวิธีการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มุ่งต่อต้านอำนาจรัฐ อาจนำมาซึ่งปัญหาของความขัดแย้งที่มากขึ้น⁸¹ อีกทั้งการชุมนุมของกลุ่มนักศึกษาในกรณีนี้ยังสร้างความกังวลให้กับนักธุรกิจและประชาชนทั่วไปในย่างกุ้งอย่างมาก เพราะหากขบวนของผู้ประท้วงเข้ามาในศูนย์กลางธุรกิจในย่างกุ้งได้ ก็อาจทำให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆต้องหยุดชะงักลง สร้างความเสียหายเป็นอย่างมาก⁸²

ในบางกรณีการปราบปรามกลับนำไปสู่การลุกฮือและบานปลายของสถานการณ์ ได้แก่ การประท้วงการสร้างเหมืองทองแดง Letpadaung ที่มีการสลายการชุมนุมโดยใช้แก๊สน้ำตา ปืนแรงดันน้ำ และสารเคมีที่คาดว่าจะเปื้อนระเบิดฟอสฟอรัส โดยตำรวจยิงใส่พื้นที่การชุมนุมในช่วงกลางคืนในขณะที่ผู้ประท้วงนอนหลับ ทั้งนี้เพื่อต้องการสลายการชุมนุมลง โดยมีผู้บาดเจ็บราว 50 คน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เข้าร่วมชุมนุมในครั้งนี้ จนต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลใกล้เคียง 28 คน⁸³ ผลการสอบข้อเท็จจริงอย่างเป็นทางการระบุว่า การปราบปรามของตำรวจทำให้มีผู้เสียชีวิต 1 คน และบาดเจ็บราว 20 คน การปราบปรามการประท้วงครั้งนั้น

⁷⁹ Caillaud and Jaquet Chong, Civil society in Myanmar. in T., & Elies, S. (Eds.). (2011). An ASEAN Community for All: Exploring the Scope for Civil Society Engagement. Friedrich-Ebert-Stiftung, pp. 86-96

⁸⁰Burmanet, The Associated Press: Myanmar government says student protest threatens stability.
<http://www.burmanet.org/news/2015/02/05/the-associated-press-myanmar-government-says-student-protest-threatens-stability/>

⁸¹ สัมภาษณ์ Toe Toe Yi ผู้อำนวยการ LRC Myanmar, 14 กันยายน 2015.

⁸² สัมภาษณ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในย่างกุ้ง, 15 กันยายน 2015.

⁸³ The Guardian, Burma: riot police move in to break up copper mine protest.
<https://www.theguardian.com/world/2012/nov/29/burma-riot-police-mine-protest>

นำไปสู่การปะทุขึ้นของการประท้วงในย่างกุ้ง นำโดยพระสงฆ์ 500 รูป และประชาชนอีกหลายร้อยคน และนำไปสู่การปราบปรามและจับกุมพระสงฆ์แกนนำอีก 5 รูป ในวันที่ 14 ธันวาคม 2012⁸⁴ นอกจากนี้ยังมีเหตุต่อเนื่องอีกหลายกรณี อาทิ การจับกุมนักกิจกรรมสิทธิมนุษยชนจำนวน 6 คน ที่จัดการประท้วงหน้าสถานทูตจีนในย่างกุ้ง เรียกร้องความเป็นธรรมให้กับผู้เสียชีวิตในการปราบปรามการประท้วงการดำเนินการของเหมือง Letpadaung โดยถูกตั้งข้อหาละเมิดกฎหมายการชุมนุมอย่างสงบและถูกพิพากษาให้จำคุกนาน 4 ปี 4 เดือน⁸⁵

ภาพพระสงฆ์ที่บาดเจ็บจากการสลายการชุมนุมของผู้ประท้วงโครงการเหมือง Letpadaung⁸⁶

ความบานปลายของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้รัฐเปลี่ยนยุทธวิธี โดยละทิ้งแนวทางการปราบปรามและหันมาใช้การประนีประนอม สิ่งที่รัฐทำคือการออกมาขอโทษต่อการปราบปรามโดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงกับพระสงฆ์ โดย Hla Tun รัฐมนตรีประจำทำเนียบประธานาธิบดีในฐานะตัวแทนของประธานาธิบดีและตัวแทนจากคณะตำรวจผู้ทำการปราบปรามการประท้วง และที่สำคัญคือการตั้งคณะกรรมการของรัฐเพื่อสอบสวนข้อเท็จจริงนำโดย อองซานซูจี ผู้นำฝ่ายค้านและเป็นผู้ที่มีกลุ่มผู้ประท้วงมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจ⁸⁷ ทำให้การประท้วงสงบลงอย่างน้อยจนถึงเดือนมีนาคม 2013 ซึ่งรายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปราบปรามและผลกระทบของโครงการต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมถูกเผยแพร่ต่อสาธารณชน กินระยะเวลารวมราว 4 เดือนและหลังจากนั้นแม้จะยังมีการคัดค้านและอนาคตที่ยังไม่ชัดเจนของโครงการหากแต่การประท้วงก็อ่อนตัวลงอย่างเห็นได้ชัด

⁸⁴Mizzima News, Five monks arrested in Burma following protests. https://www.ifex.org/burma/2012/12/18/monks_arrested/

⁸⁵ Myanmar Time, Letpadaung convictions taint the legal system. <http://www.mmtimes.com/index.php/opinion/14610-letpadaung-convictions-taint-the-legal-system.html>

⁸⁶ The Guardian, Burma: riot police move in to break up copper mine protest. <https://www.theguardian.com/world/2012/nov/29/burma-riot-police-mine-protest>

⁸⁷ Andrew Marshall, Special Report: Myanmar's deep mine of old troubles. <http://www.reuters.com/article/us-myanmar-reforms-idUSBRE8BR02P20121228>

ภาพ Hla Tun รัฐมนตรีประจำทำเนียบประธานาธิบดี ขณะกำลังทำการขอขมาคณะสงฆ์⁸⁸

ภาพคณะตำรวจขณะกำลังทำการขอขมาคณะสงฆ์⁸⁹

นอกจากนี้ รัฐยังเลือกใช้ยุทธวิธีในการทำให้การประท้วงนั้นหมดไปโดยสร้างช่องทางในการเรียกร้อง และต่อรองผลประโยชน์ที่มีลักษณะความเป็นสถาบัน อาทิ กรณีการประท้วงหยุดงานของกลุ่มแรงงานใน โรงงานอุตสาหกรรม เพื่อเรียกร้องค่าแรงและสวัสดิการเพิ่มของกลุ่มแรงงาน โดยรัฐบาลได้ประกาศใช้กฎหมาย ให้แรงงานสามารถจัดตั้งสมาคมแรงงานขึ้นมาได้ในปี 2011 หรือที่เรียกว่า Labor Organization Law (2012) เป็นกฎหมายที่ระบุเกี่ยวกับสิทธิของแรงงานในการจัดตั้งรวมตัวกันในรูปแบบของสมาคม ทั้งนี้เพื่อเป็นกลไกในการปกป้องสิทธิของตนจากการถูกละเมิด และให้สหภาพดังกล่าวมีสถานะตัวแทนของแรงงานเพื่อเข้าเจรจากับนายจ้างโดยมีรัฐเป็นตัวกลาง ตามกระบวนการที่ระบุไว้ในกฎหมายการแก้ไขข้อขัดแย้ง หรือ The Settlement of Labor Disputes Law (2012) เป็นกฎหมายที่ระบุเกี่ยวกับกลไกในการแก้ไขความขัดแย้ง

⁸⁸ The Irrawaddy, Govt. Apologizes to Monks Injured in Copper Mine Raid. <http://www.irrawaddy.com/burma/govt-apologizes-to-monks-injured-in-copper-mine-raid.html>

⁸⁹ Reuters, Myanmar govt apologises to monks over mine protest injuries, <http://in.reuters.com/article/myanmar-mine-monks-riot-apology-idINDEE8B700U20121208>

ระหว่างแรงงานกับผู้ประกอบการ ใช้กลไกการเจรจาที่มีรัฐเข้าร่วมในฐานะตัวกลางไกล่เกลี่ย ตลอดจนเป็นผู้รักษาสีทธิของทั้งแรงงานและผู้ประกอบการ

อีกทั้งรัฐยังแสดงท่าทีที่ค่อนข้างโน้มเอียงที่จะเอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายแรงงาน จนถูกมองว่าการที่รัฐบาลไม่เข้ามาควบคุมการประท้วงที่เกิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลต้องการสร้างคะแนนนิยมเพื่อผลในการเลือกตั้งครั้งต่อไป โดย Okkar Thein เจ้าหน้าที่ระดับสูงของกระทรวงแรงงานยังมองว่าการที่แรงงานเหล่านี้มีการทำงานร่วมกับกลุ่มนักเคลื่อนไหวไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด เนื่องจากแรงงานเหล่านี้ไม่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมเหล่านี้ ย่อมต้องการที่ปรึกษาเป็นธรรมดา⁹⁰ และรัฐยังได้ออกกฎหมายเพื่อเอื้อต่อการปกป้องสิทธิของแรงงานหลายฉบับ อาทิ กฎหมายการลงทุนจากต่างประเทศฉบับใหม่ซึ่งมีข้อกำหนดหลายประการ เช่น แรงงานไร้ฝีมือที่ใช้จะต้องเป็นชาวพม่าเท่านั้น แรงงานฝีมือสามารถจ้างชาวต่างชาติได้แต่ต้องเพิ่มสัดส่วนแรงงานฝีมือชาวพม่าให้มากขึ้นเรื่อยๆ ตามระยะเวลาที่ดำเนินกิจการ คือ ภายในปีที่ 2 ต้องมีแรงงานฝีมือชาวพม่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 25 / ภายในปีที่ 4 ต้องมีแรงงานฝีมือชาวพม่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 / ภายในปีที่ 6 ต้องมีแรงงานฝีมือชาวพม่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75 และกฎหมายยังกำหนดให้ผู้ประกอบการต้องมีการจัดฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะให้กับแรงงานชาวพม่า รวมถึงแรงงานชาวพม่าและแรงงานต่างชาติต้องได้รับเงินเดือนเท่ากัน⁹¹ เป็นต้น ทำให้หลังจากปี 2013 การประท้วงของกลุ่มแรงงานลดลงอย่างมากจนแทบจะหมดไป และหันไปใช้ช่องทางตามกฎหมายในการเรียกร้องผลประโยชน์และปกป้องสิทธิของตนแทน

ดังนั้น ยุทธวิธีของรัฐในการรับมือกับกลุ่มผู้ประท้วงกลุ่มต่างๆทั้งการปราบปรามและการประนีประนอม ทำให้กลุ่มที่เลือกใช้วิธีแข็งกร้าวและต่อต้านรัฐประสบความสำเร็จมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสลายพันธมิตรของกลุ่มเหล่านี้ โดยการสร้างช่องทางการเจรจาต่อรอง ให้เป็นทางเลือกสำหรับการขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ผลักดันให้ผู้เดือดร้อนรวมถึงนักกิจกรรมทางสังคมหันไปเลือกแนวทางประนีประนอมและทำงานร่วมกับรัฐมากขึ้นเรื่อยๆในปัจจุบัน

3.3.3 การสร้างความชอบธรรมผ่านการใช้อัตลักษณ์ประชาธิปไตยของรัฐ

นอกจากการประท้วงของภาคประชาชนในประเด็นต่างๆซึ่งสะท้อนการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงความชอบธรรมของประชาชนแล้ว รัฐก็เข้าร่วมใช้จุดยืนด้านประชาธิปไตยในการดำเนินการด้านต่างๆเช่นกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวของรัฐได้เริ่มเกิดขึ้นมาตั้งแต่การพยายามจัดการเลือกตั้งในปี 1990 แต่การดำเนินการดังกล่าวของรัฐบาลทหารก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่สามารถควบคุมผลของการเลือกตั้งได้ตามต้องการและกองทัพก็ยังคงปกครองประเทศตามรูปแบบเผด็จการทหารต่อไป กระนั้นก็ตามรัฐบาลพม่าก็ได้ประกาศ “เป้าหมายแห่งชาติ” ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และใช้เป็นทิศทางการพัฒนาตลอดช่วง 2 ทศวรรษ (ค.ศ.1988-2008) ได้แก่ “การดำเนินการสร้างความปรองดองภายในชาติ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในทุกด้าน และการปรุ่่งแต่งประชาธิปไตยในวิถีพม่า ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่จะนำประเทศไปสู่ความรุ่งเรือง

⁹⁰Simon Roughneen (2014), Irrawaddy. Burma Factories Warn of Rise in Strikes Fueled by Activists.

<http://www.irrawaddy.org/business/burma-factories-warn-rise-strikes-fueled-activists.html>

⁹¹ The Pyidaungsu Hluttaw Law No.21/2012 (2012). Myanmar Foreign Investment Law. Myanmar Investment Commission.

และยังยืนยันอย่างแท้จริง”⁹² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภายใต้การก่อตัวของอัตลักษณ์ใหม่ทางการเมืองในพม่านี้ รัฐบาลก็เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการช่วงชิงพื้นที่ของการกำหนดนิยามอัตลักษณ์ใหม่นี้เช่นกัน ซึ่งบทบาทดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างเป็นทางการจากการที่รัฐบาลจัดให้มีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง รวมถึงการมีรัฐบาลพลเรือนในปี 2010

นอกจากนี้ ในทางเศรษฐกิจแม้แนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจของรัฐบาลพม่าในปัจจุบันจะพิจารณาได้ว่าเอื้อต่อการขยายตัวของทุนนิยมอย่างมาก หากแต่การดำเนินนโยบายในหลายมิติก็แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ได้เปิดประเทศให้กับทุนอย่างเต็มที่ ยังคงมีท่าทีระแวดระวังแสดงให้เห็นได้ในแนวนโยบายและข้อกฎหมายต่างๆ ตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนคือจากคำกล่าวของประธานาธิบดี Thein Sein เองที่กล่าวว่า “รัฐบาลจะเลือกรับเฉพาะการลงทุนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสังคมเศรษฐกิจ”⁹³ ที่แสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยการผลักดันทุนที่ควรจ่ายของการดำเนินธุรกิจต่างๆออกไปนอกตลาด (externalization) ในหลายรูปแบบเช่นการก่อมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและชุมชนรอบข้าง ซึ่งเป็นปัญหาความล้มเหลวของตลาดที่ประเทศทุนนิยมโดยมากมักประสบ⁹⁴ อาจเกิดขึ้นไม่ยากนัก

ความพยายามในการป้องกันผลกระทบอันเนื่องมาจากการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจถูกนำมาเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์การเป็นประชาธิปไตยของรัฐบาลโดยเฉพาะการที่รัฐบาลกำหนดอย่างชัดเจนว่าการลงทุนจะต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และต้องได้รับการยอมรับจากชุมชน และใช้ข้ออ้างดังกล่าวในการประกาศระงับโครงการการลงทุนจากต่างประเทศหลายโครงการโดยอ้างว่าเป็นการทำตามคำเรียกร้องของประชาชน เนื่องจากเป็นรัฐบาลที่มาจากประชาชน การประกาศระงับโครงการการลงทุนต่างๆ อาทิ กรณีการระงับโครงการก่อสร้างเขื่อน Myitsone ซึ่งเป็นโครงการลงทุนขนาดใหญ่ที่สุดของจีนในพม่าและเป็นอันดับที่ 6 ของเอเชีย โดยเป็นการลงทุนจากบริษัท (China Power Investment : CPI) ของจีน โดยใช้เงินลงทุนราว 36 ล้านเหรียญสหรัฐ และการประกาศระงับโครงการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินกำลังการผลิต 4,000 เมกกะวัตต์ โดยบริษัท อิธัลไทย ซึ่งเป็นบริษัทผู้รับเหมาก่อสร้างรายใหญ่ของไทยในเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย ซึ่งแม้ว่าจะได้อนุมัติให้ดำเนินโครงการดังกล่าวในตอนต้น หากแต่ก็สามารถยกเลิกโครงการได้ โดยอ้างเหตุผลถึงการต่อต้านของภาคประชาชน และรัฐบาลพม่าซึ่งมาจากประชาชนก็ควรรับฟังเสียงนี้ ตลอดจนให้เหตุผลเรื่องผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่⁹⁵

นอกจากนี้ รัฐยังสนับสนุนให้เกิดการขยายเสรีภาพในภาคประชาสังคมในหลายกรณี อาทิ การให้เสรีภาพกับการทำงานของสื่อมากขึ้นให้สามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้ ยกเลิกการตรวจสอบการเสนอข่าวของสื่อที่เคยดำเนินการอย่างเข้มงวดในอดีต การผ่านกฎหมายการชุมนุมโดยสงบหรือที่เรียกว่า The Right to Peaceful Assembly and Peaceful Procession Law (2011) เป็นกฎหมายที่อนุญาตให้จัดการประท้วงได้

⁹² วิรัช นิยมธรรม (2555). มโนทัศน์ทางการเมืองของรัฐบาลพม่า. จุลสารความมั่นคงศึกษา, ฉบับที่ 113

⁹³ Andrew R. C. Marshall (2012), Reuters. Myanmar's president promises second wave of reform. <http://uk.reuters.com/article/2012/06/19/uk-myanmar-president-idUKBRE85I06J20120619>

⁹⁴ ฮาร์วีย์ เดวิด. ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่ = A brief history of neoliberalism / David Harvey ; เก่งกิจ กิติเรียงลาภ ... [และคนอื่นๆ], แปล ; ภัคดี วีระภาสพงษ์, บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา, 2555, หน้า.115

⁹⁵ Mizzima (2011). Myitsone Dam agreement must be made public if CPI sues. <http://mizzima.com/special/myitsone-dam-controversy/6027-myitsone-dam-agreement-must-be-made-public-if-cpi-sues.html>

ในประเด็นต่างๆอย่างถูกกฎหมาย โดยมีข้อกำหนดและขั้นตอนต่างๆในการจัดการประท้วง เพื่อรับประกันสิทธิของพลเมืองในการแสดงออก ในขณะเดียวกันก็กำหนดหน้าที่รับผิดชอบให้กับสิทธิดังกล่าว เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ได้ปรับใช้อัตลักษณ์ดังกล่าวในการควบคุมประชาชนและกิจกรรมต่างๆของประเทศในหลายวาระเช่นกัน อาทิ การอ้างความชอบธรรมแก่ที่มาของอำนาจจากเสียงของประชาชน กรณีการปกป้องแรงขับเคลื่อนในการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ลดอำนาจของกองทัพ โดยกองทัพได้อ้างว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มีที่มาจากประชาชน (เนื่องจากการลงประชามติครั้งในปี 2008) และเป็นหน้าที่ของรัฐและกองทัพที่จะต้องปกป้อง แสดงให้เห็นในสุนทรพจน์ของพลเอก Min Aung Hlaing ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในการเฉลิมฉลองวันชาติที่ว่า “กองทัพจะทำหน้าที่ปกป้องรักษารัฐธรรมนูญในขณะที่กำลังสร้างประเทศให้มีประชาธิปไตยที่ทันสมัยและพัฒนา”⁹⁶

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชนกับรัฐบาลแล้ว ในพื้นที่อัตลักษณ์ประชาธิปไตยนี้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการช่วงชิงหรือการต่อสู้ต่อรองทางอำนาจภายใต้ปริณิธลของอัตลักษณ์ใหม่ดังกล่าวเช่นเดียวกัน โดยรูปธรรมที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนคือการบรรลุข้อตกลงหยุดยิงระหว่างรัฐบาลกับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่คาดหวังว่าข้อตกลงดังกล่าวจะเป็นช่องทางในการกลับเข้าสู่อำนาจทางการเมืองในระดับชาติอีกครั้ง โดยการลงนามหยุดยิงไม่ได้หมายถึงการยอมแพ้หรือการสิ้นสุดความชอบธรรมในการอ้างสิทธิของกลุ่มตน แต่แกนนำของกลุ่มต่างๆ ได้ตระหนักว่าลำพังเพียงการมีสายสัมพันธ์กับพรรคการเมืองในระบบการเลือกตั้งเช่นในอดีตอาจไม่เพียงพอต่อความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนในการเลือกตั้งด้วยตนเอง ในขณะที่การทำข้อตกลงหยุดยิงร่วมกับกองทัพ และจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อเข้าสู่อำนาจเลือกตั้ง อาจเป็นหนทางที่ทำให้กลุ่มตนมีผู้แทนที่สามารถสะท้อนผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่างแท้จริงในระบบการเมือง⁹⁷

อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มต่างๆที่เข้ามาร่วมลงนามในข้อตกลงหยุดยิงดังกล่าว มองเห็นวาระของการปกครองแบบประชาธิปไตยจะเป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้เข้าถึงอำนาจทางการเมืองได้อีกครั้ง โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในอำนาจรัฐผ่านการเลือกตั้งและการมีผู้แทนของกลุ่มตนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองระดับชาติในแง่นี้ก็แสดงให้เห็นถึงการยอมรับความชอบธรรมของรัฐบาลพม่า อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าการขับเคลื่อนของกลุ่มชาติพันธุ์โดยใช้อัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ดังที่เคยใช้มาตลอดในอดีตนั้นได้เริ่มอ่อนตัวลง และได้หันมาใช้อัตลักษณ์ประชาธิปไตยในการแสวงหาประโยชน์ของกลุ่มมากขึ้นในปัจจุบัน

ดังนั้น อัตลักษณ์ประชาธิปไตยที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อต่อต้านรัฐบาลโดยภาคประชาชนผ่านการประท้วง รัฐบาลในอดีตนั้น กลับถูกนำมาขยายพื้นที่และปรับใช้ให้กลายเป็นฐานความชอบธรรมใหม่ของรัฐบาลหลังการเลือกตั้งในปี 2010 โดยรัฐกลายเป็นผู้มีสถานะนำในการนิยามอัตลักษณ์ดังกล่าวผ่านการแสดงออกในหลายวาระ ทั้งการกล่าวอ้างในสุนทรพจน์ในโอกาสต่างๆ ตลอดจนถึงการออกกฎหมายและนโยบายที่สอดคล้องกับ

⁹⁶Mizzima.Burmese army must play a political role top brass. [online]. 2012. Available from: <http://www.mizzima.com/news/inside-burma/6846-burmese-army-must-play-a-political-role-top-brass.html>

⁹⁷ South, A. (2008). Ethnic politics in Burma: states of conflict. Routledge, p.40-41.

ค่านิยมประชาธิปไตย ซึ่งได้กลายเป็นฐานความชอบธรรมใหม่ของรัฐบาลพม่า ทั้งต่อประชาชนในประเทศและชุมชนระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน

4. สรุป: การก่อเกิดอัตลักษณ์ประชาธิปไตยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ประเทศพม่าเป็นประเทศที่มีการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆตั้งแต่เป็นเอกราชในปี 1948 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การต่อสู้ดังกล่าวนอกจากเกิดขึ้นผ่านรูปแบบของการสู้รบระหว่างกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆกับกองทัพพม่าแล้ว ยังสามารถอธิบายการต่อสู้ดังกล่าวผ่านการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ กล่าวคือ ในขณะที่รัฐบาลซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พม่าพยายามจะสถาปนาอัตลักษณ์ของตนที่อิงอยู่กับพุทธศาสนาและภาษาให้กลายเป็นอัตลักษณ์แห่งชาติที่หลอมกลืนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ให้รวมเข้าด้วยกัน กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆก็พยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของตนขึ้นมาแข่งขันและสร้างตัวตนที่แตกต่างจากความเป็นพม่า และใช้อัตลักษณ์ดังกล่าวนี้เป็นฐานแห่งความชอบธรรมในการขับเคลื่อนสังคมและชุมชนของตนเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลพม่า ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอัตลักษณ์หรือที่เรียกได้ว่าการขาดอัตลักษณ์แห่งชาติของพมานี้ ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญของการเมืองของพม่าที่สำคัญและเป็นฐานแห่งความขัดแย้งและความรุนแรงภายในประเทศมาตั้งแต่ได้รับเอกราช

ภายใต้สถานการณ์การต่อสู้ระหว่างอัตลักษณ์ดังกล่าว ปรากฏการณ์การประท้วงได้เริ่มมากขึ้นในช่วงตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 สะท้อนให้เห็นความสั่นคลอนของสถานะนำของรัฐบาลพม่าในหมู่ชาวพม่าเอง และยังสะท้อนให้เห็นความไม่เพียงพอของฐานความชอบธรรมตามจารีตที่อิงอยู่กับฐานทางศาสนา นอกจากนี้ การประท้วงที่เกิดขึ้นยังไม่ได้มีขอบข่ายจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่คนพม่าเท่านั้น หากแต่ยังเป็นปรากฏการณ์ที่กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาจากแง่กลุ่มที่เข้าร่วมการประท้วง หรือพื้นที่ที่เกิดการประท้วงก็ตาม การประท้วงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการประท้วงขนาดใหญ่และเป็นที่ยอมรับในสังคม อีกทั้งยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาลด้วย ชุดของการประท้วงที่เกิดขึ้นจึงมีส่วนสำคัญในการก่อรูปอัตลักษณ์ใหม่ทางสังคม โดยอัตลักษณ์ใหม่นี้ไม่ได้ถูกจำกัดโดยพรมแดนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หากแต่มีลักษณะครอบคลุมและสามารถรวมกลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามาอยู่ร่วมภายใต้อัตลักษณ์ดังกล่าว และแสดงตัวออกมาอย่างเด่นชัดในฐานอุดมการณ์ในการขับเคลื่อนการประท้วง นั่นก็คืออัตลักษณ์ประชาธิปไตยและการต่อต้านรัฐบาลทหาร แสดงตัวให้เห็นเด่นชัดผ่านข้อเรียกร้อง ป้ายประท้วง และคำสุนทรพจน์ต่างๆในการประท้วงปี 1988 และแสดงตัวอีกครั้งในการประท้วงปี 2007 ในการเรียกร้องระบอบการปกครองแบบหลายพรรค เป็นต้น

อัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ที่ก่อตัวและถูกขับเคลื่อนดังกล่าว ได้ถูกใช้ต่อเนื่องเรื่อยมาโดยภาคประชาชน โดยเฉพาะภายใต้บริบทของการประท้วง หากแต่ลักษณะการใช้และพลังของการขับเคลื่อน ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญหลังการเลือกตั้งและมีรัฐบาลพลเรือนในปี 2010 กล่าวคือ เอกภาพของการใช้อัตลักษณ์ประชาธิปไตยในการขับเคลื่อนเพื่อต่อต้านรัฐบาลได้อ่อนกำลังลง การประท้วงหลังปี 2010 นั้นแม้จะมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นอย่างมาก หากแต่ประเด็นการประท้วงและเป้าหมายในการโจมตีกลับมีหลากหลาย ทั้งการหยุดงานประท้วงเพื่อเรียกร้องค่าแรงและสวัสดิการ การรวมตัวประท้วงเนื่องจากได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการลงทุนต่างๆ และการเรียกร้องการยกเลิกสิทธิโดยเฉพาะการถูกยึดที่ดินทำกินจากนายทุน

เป็นต้น ซึ่งเป้าของการโจมตีของการประท้วงส่วนใหญ่มักเป็นทุนที่มีที่มาแตกต่าง ไม่ใช่การมุ่งโจมตีรัฐบาล
อย่างเป็นทางการเหมือนที่เคยเกิดในอดีต ทำให้อัตลักษณ์ที่ใช้ในการขับเคลื่อนโดยภาคประชาชนซึ่งกำลัง
พัฒนากลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมนี้จึงเริ่มพร่าเลือน

อย่างไรก็ดี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการขยายตัวของบทบาทภาคประชาสังคม
นี้ South (2008) แสดงความเห็นว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในสังคม (Substantial
change) ทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ ทั้งนี้ กระบวนการประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชาติและใน
ระดับฐานล่างของสังคม ดูจะเป็นขบวนการที่นำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคมการเมือง
พม่า เนื่องจากขบวนการดังกล่าวสามารถรวบรวมกลุ่มคนและชุมชนต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางอัตลักษณ์
โดยเฉพาะความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ให้เข้ามารวมตัวกันภายใต้อัตลักษณ์ใหม่ที่ยึดโยงอยู่กับ “ความเป็น
พลเมือง” ในประชาสังคม (Civil society) ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยการส่งเสริมอำนาจ
ของประชาชนภายในปริณทลของประชาสังคมดังกล่าว จะเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญไปสู่การเปลี่ยนแปลงทาง
การเมือง ซึ่งแม้บางกลุ่มในประชาสังคมอาจไม่มีความเป็นประชาธิปไตย แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า การสร้าง
เครือข่ายที่มีพลังภายในประชาสังคมดังกล่าวทั้งในระดับท้องถิ่นหรือในระดับฐานรากของสังคมและใน
ระดับชาติ จะเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและสังคมในภาพรวม⁹⁸

ในขณะเดียวกัน รัฐซึ่งเคยอยู่ในสถานะตรงข้ามกับอัตลักษณ์ดังกล่าวมาโดยตลอดกลับปรับเปลี่ยน
ตัวเองและหันมายึดกุมอัตลักษณ์ประชาธิปไตยในการสร้างฐานความชอบธรรมของตนเสียเอง ผ่านการ
แสดงออกที่หลากหลาย ทั้งการเปิดพื้นที่ให้กับการประท้วง การออกกฎหมายปกป้องสิทธิของประชาชน
รวมถึงสุนทรพจน์ในวาระต่างๆ ที่ให้ความสำคัญกับหลักการประชาธิปไตย ภายใต้กระบวนการดังกล่าวรัฐ
สามารถลดทอนกำลังขององค์กรประชาสังคมที่ต่อต้านรัฐบาล และเสริมกำลังให้กับองค์กรประชาสังคมที่
สามารถขับเคลื่อนร่วมกับรัฐ กลายเป็นฐานความชอบธรรมใหม่อันเข้มแข็งให้กับรัฐบาลปัจจุบันภายใต้อัต
ลักษณ์ประชาธิปไตย อาจกล่าวได้ว่า รัฐได้เข้ายึดกุมสถานะนำของการกำหนดนิยามและการขับเคลื่อนอัต
ลักษณ์ดังกล่าวได้อย่างมีเอกภาพ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เคยเป็นตัวแปรสำคัญในเวทีการต่อสู้ทาง
ความคิดของพม่าก็เริ่มอ่อนกำลังลง และกลุ่มชาติพันธุ์ก็เข้าสู่การหลอมรวมอัตลักษณ์แห่งชาติภายใต้การนำ
ของรัฐบาลพม่า โดยกระบวนการทางการเมืองในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ภายใต้สถานการณ์ที่อัตลักษณ์ใหม่ได้ถูกช่วงชิงปรับใช้โดยกลุ่มทางการเมืองต่างๆ ในพม่า
อย่างเข้มข้นนี้ จะสามารถสังเกตได้ว่าค่านิยมหรือทัศนคติในแบบจารีตของเหล่าชนชั้นนำตลอดจนประชาชน
ทั่วไปของพม่ายังคงแทรกสอดอยู่ในวิถีชีวิตและแนวคิด ตลอดจนประเด็นการขับเคลื่อนทางการเมือง อยู่
ตลอดเวลา ทั้งบทบาทของกองทัพที่จะยังคงเป็นแกนกลางของการเมืองพม่า กระแสความเกลียดชัง
ชาวต่างชาติและคนต่างศาสนาโดยเฉพาะชาวมุสลิมที่เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วไปซึ่งมีมานานและก่อให้เกิด
การใช้ความรุนแรงและการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงประเด็น
ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม
เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติทางการเมืองแบบเดิมของพม่ายังไม่ได้สูญสลายไปแม้จะมีการปกครองแบบ

⁹⁸South, A. (2008). Ethnic politics in Burma: states of conflict. Routledge, p. 200.

ประชาธิปไตยแล้วก็ตาม ซึ่งการพัฒนาประชาธิปไตยเฉพาะรูปลักษณะภายนอก แต่แก่นแกนของการเมืองยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักเช่นนี้ อาจทำให้กล่าวได้ว่าประชาธิปไตยในพม่าเป็นเพียงอัตลักษณ์ที่กลุ่มการเมืองต่างๆ นำไปสวมใส่เพื่อช่วงชิงพื้นที่และความชอบธรรมทางการเมืองที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในเหตุการณ์การประท้วงจำนวนหลายครั้ง เช่น กรณีการรณรงค์เพื่อต่อต้านการแต่งงานระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมโดยพระสงฆ์ การรณรงค์ให้รัฐบาลยกเลิกสิทธิการเลือกตั้งของชาวโรฮิงญา เป็นต้น

ลักษณะที่อุดมการณ์ทางการเมืองไม่ได้รับการปฏิบัติในเชิงเนื้อหา นี้ เป็นลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรมการเมืองพม่า ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมากกว่าอุดมการณ์ทางการเมืองใดๆ แม้อาจเห็นการกล่าวอ้างและถกเถียงถึงอุดมการณ์อยู่ตลอดเวลาแต่ก็อาจไม่สามารถหาความเชื่อมโยงกับพฤติกรรมในทางปฏิบัติได้ อุดมการณ์ทางการเมืองจึงเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการต่อสู้เพื่อการแสวงอำนาจเท่านั้น⁹⁹ ลักษณะดังกล่าวนี้ยังเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่ากระแสประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในพม่าเป็นเพียงการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางอัตลักษณ์เพื่อแสวงหาและรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองต่างๆ นอกจากนั้น การแสวงอำนาจผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวพม่าโดยทั่วไปยังสะท้อนวัฒนธรรมทางการเมืองอีกประการหนึ่งคือเป็นผู้นิยมการแสวงอำนาจ โดยมองว่าอำนาจคือคุณค่าสูงสุดซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากความรู้สึกไม่มั่นคงของสถานะทางสังคม เนื่องจากโครงสร้างชนชั้นที่ไม่ชัดเจน อำนาจจึงเป็นเรื่องเดียวกับสถานะทางสังคมที่เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ทำให้ชาวพม้ามักจะมีชีวิตทางการเมืองที่เข้มข้นโดยธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานของบุคลิกชาวพม่าก็ได้¹⁰⁰

ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางการเมืองของพม่า จึงเป็นปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนมาตั้งแต่ในช่วงก่อนการสิ้นสุดสงครามเย็น ซึ่งได้เกิดการรวมกลุ่มหรือการรวมตัวอย่างมีทิศทางและเข้าไปมีส่วนอย่างเข้มข้นในกระบวนการนโยบาย ในขณะที่รัฐในปัจจุบันก็ต้องแสวงหาฐานความชอบธรรมใหม่ที่ต้องสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ทางสังคมเพื่อสร้างเอกภาพและความอยู่รอดของรัฐเองภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาธิปไตย ที่ได้กลายเป็นแนวโน้มที่สำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน

⁹⁹Pye, L. W. (1962). Politics, Personality, and Nation Building: Burma's Search for Identity.[A Study from the Center for International Studies, Massachusetts Institute of Technology]. Yale University Press, pp. 155-156.

¹⁰⁰Ibid, p. 146-147.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- โรเบิร์ตเอช. เทย์เลอร์ (เขียน), พรณงาม เก้าธรรมสาร (บรรณาธิการแปล) (2550). รัฐในพม่า. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2552), พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- จิตติวุฒิ บุญยวงศ์วิวัชร(2550). รัฐชาติพม่ากับรัฐธรรมนูญ: ว่าด้วยกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติภายใต้ระบอบสังคมนิยม.วารสารอินโดจีนศึกษา, Vol 8, No ,253-294.
- ณัฐพล ตันตระกุลทรัพย์ (2554), เศรษฐกิจการเมืองพม่าหลังการเลือกตั้งปี 2010, วารสารกระแสเอเชีย, ฉบับที่ 2/2554.
- พรพิมล ตรีโชติ, (2542). ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- พรพิมล ตรีโชติ. (2551). สังคมและประชาสังคมพม่าหลังปี ค.ศ.1988. เอเชียปริทัศน์. ปีที่ 29 ฉบับที่ 2, 106-134.
- วิรัช นิยมธรรม (2555). มโนทัศน์ทางการเมืองของรัฐทหารพม่า. จุลสารความมั่นคงศึกษา, ฉบับที่ 113
- ฮาร์วีย์, เดวิด. ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่ = A brief history of neoliberalism / David Harvey ; เก่งกิจ กิติเรียงลาภ ... [และคนอื่นๆ], แปล ; ภัควดี วีระภาสพงษ์, บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา, 2555.

สัมภาษณ์

- สัมภาษณ์ Sayadaw Aria Bhivamsa จากสำนักสงฆ์ Myawaddy Mingyi, วันที่ 17 พฤษภาคม 2016.
- สัมภาษณ์ U Bo Bo เลขาธิการกลุ่ม Generation Wave, วันที่ 15 กันยายน 2015
- สัมภาษณ์ U Thu Rein Aung ผู้ร่วมก่อตั้ง Action Labour Right, 16 กันยายน 2015.
- สัมภาษณ์ Daw Toe Toe Yi ผู้อำนวยการ LRC Myanmar, 14 กันยายน 2015.
- สัมภาษณ์ U Myat Thu ผู้ก่อตั้ง Yangon School of Political Science, วันที่ 18 กันยายน 2015
- สัมภาษณ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในย่างกุ้ง, 15 กันยายน 2015.

ภาษาอังกฤษ

- Aljazeera, In Myanmar, crackdown on student protests raises concern.
<http://america.aljazeera.com/articles/2015/4/27/Myanmar-cracks-down-on-student-protests.html>
- All Burma Students' Democratic Front. (1998). To Stand and be Counted: The Suppression of Burma's Members of Parliament. All Burma Student's Democratic Front, Documentation and Research Centre, Bangkok.
- Andrew Marshall, Special Report: Myanmar's deep mine of old troubles.
<http://www.reuters.com/article/us-myanmar-reforms-idUSBRE8BR02P20121228>

- Andrew R. C. Marshall (2012), Reuters. Myanmar's president promises second wave of reform.
<http://uk.reuters.com/article/2012/06/19/uk-myanmar-president-idUKBRE85I06J20120619>
- Arnold, D. (2012). 6 Burmese social movements in exile: Labour, Migration and democracy in Ford, M. (Ed.). (2012). *Social Activism in Southeast Asia*. Routledge.
- AUNG, S., & Aris, M. (1991). *Freedom from Fear and other writings*. Penguin Books.
- Barrington, L. (2012). *Comparative politics: Structures and choices*. Cengage Learning.
- Bertil Lintner, Aung San Suu Kyi: A symbol of defiance. Amnesty International.
<http://www.amnesty.org.au/features/comments/21411/>
- Boudreau, V. (2009). *Resisting dictatorship: Repression and protest in Southeast Asia*. Cambridge University Press.
- Burma Bulletin (2014), Report 2007-2013. <http://www.altsean.org/Reports.php>
- Burmanet, The Associated Press: Myanmar government says student protest threatens stability. <http://www.burmanet.org/news/2015/02/05/the-associated-press-myanmar-government-says-student-protest-threatens-stability/>
- Caillaud and Jaquet Chong, Civil society in Myanmar. in T., & Elies, S. (Eds.). (2011). *An ASEAN Community for All: Exploring the Scope for Civil Society Engagement*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Cheesman, N. (2003). School, state and Sangha in Burma. *Comparative Education*, 39(1), 45-63.
- Elevenmyanmar (2014). Garment workers protest for 6th day.
http://www.elevenmyanmar.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6103:garment-workers-protest-for-6th-day&catid=33&Itemid=356
- Ernesto Laclau and Chantal Mouffe. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: towards a Radical Democratic Politics*. 2nd Edition. London: Verso.
- Fink, C. (2001). *Living silence: Burma under military rule*. Zed Books.
- Fink, C. (2009). The moment of the monks: Burma, 2007. pp.368-369 in Roberts, A., & Ash, T. G. (Eds.). (2009). *Civil resistance and power politics: The experience of non-violent action from Gandhi to the present*. OUP Oxford.
- Fong, J. (2008). *Revolution as Development: The Karen Self-Determination Struggle Against Ethnocracy (1949-2004)*. Universal-Publishers.
- GIGA German Institute of Global and Area Studies, Institute of Asian Studies and Hamburg University Press. "Chronology of the Myitsone Dam at the Confluence of Rivers above Myitkyina and Map of Kachin State dams" *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 31, 1, 141-153.
- Gravers, M. (2007). *Exploring Ethnic Diversity in Burma*, Copenhagen: NIAS Press.

- Hall, S., & du Gay, P. (Eds.). (1996). *Questions of Cultural Identity*: SAGE Publications. Sage.in
- Holborn, M., Burrage, P., & Langley, P. (2009). *Sociology Themes and Perspectives*. HarperCollins UK.
- Hans Dieter-Evers and RudigerKorff, *Southeast Asian Urbanism: The Meaning and Power of Social Space* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1999), pp. 14, 15. Cited in Seekins, Donald M. "The State and the City: 1988 and the Transformation of Rangoon." p. 261. *Pacific Affairs* (2005): 257-275.
- Heidel, B. (2006). *The Growth of Civil Society in Myanmar*. Books for Change.
- Hlaing, K. Y. (2008). Challenging the authoritarian state: Buddhist monks and peaceful protests in Burma. *Fletcher F. World Affair.*, 32, 125.
- Holborn, M., Burrage, P., & Langley, P. (2009). *Sociology Themes and Perspectives*. HarperCollins UK.
- Jeff Howe, Myanmar: Protesters face off against Chinese mining interests, <http://thegroundtruthproject.org/myanmar-protesters-face-off-against-chinese-mining-interests/>
- Kyaw Soe Lwin. Understanding Recent Labour Protests in Myanmar. In Cheesman, N., Farrelly, N., & Wilson, T. (Eds.). (2014). *Debating democratization in Myanmar* (Vol. 233). Institute of Southeast Asian Studies, The Australian National University.
- Lawi Weng (2013), Irrawaddy. Tensions Rise in Parliament Over Land Grab Cases. http://www.irrawaddy.org/z_rangoon/tensions-rise-in-parliament-over-land-grab-cases.html
- Lawyers Network, Justice Trust report on Letpadaung copper mine, <http://www.burmapartnership.org/2013/02/report-of-evidence-regarding-controversies-at-letpadaung-mine-project/>
- Lawyers Network, Justice Trust report on Letpadaung copper mine, <http://www.burmapartnership.org/2013/02/report-of-evidence-regarding-controversies-at-letpadaung-mine-project/>
- Lintner, B. (2009). *The Resistance of the Monks: Buddhism and Activism in Burma*. Human Rights Watch.
- Lintner, Bertil. (1989). *Outrage: Burma's Struggle for Democracy*. Hong Kong: Review Publishing Co
- Maung, Maung. (1999). *The 1988 Uprising in Burma*. Yale University Southeast Asia Studies.
- Michael Caster, In Myanmar, students test the sincerity of democratic transition, <https://www.opendemocracy.net/civilresistance/michael-caster/in-myanmar-students-test-sincerity>
- Mizzima (2011). Myitsone Dam agreement must be made public if CPI sues. <http://mizzima.com/special/myitsone-dam-controversy/6027-myitsone-dam-agreement-must-be-made-public-if-cpi-sues.html>

- Mizzima News, Five monks arrested in Burma following protests.
https://www.ifex.org/burma/2012/12/18/monks_arrested/
- Mizzima. Burmese army must play a political role top brass. [online]. 2012. Available from:
<http://www.mizzima.com/news/inside-burma/6846-burmese-army-must-play-a-political-role-top-brass.html>
- Myanmar Time, Letpadaung convictions taint the legal system.
<http://www.mmtimes.com/index.php/opinion/14610-letpadaung-convictions-taint-the-legal-system.html>
- Network, B. R. (2009). Resisting the Flood: Communities Taking a Stand against the Imminent Construction of Irrawaddy Dams. Shan State, Burma.
- Prasse-Freeman, E. (2012). Power, civil society, and an inchoate politics of the daily in Burma/Myanmar. *The Journal of Asian Studies*, 71(02), 371-397.
- Pye, L. W. (1962). *Politics, Personality, and Nation Building: Burma's Search for Identity*. [A Study from the Center for International Studies, Massachusetts Institute of Technology]. Yale University Press.
- Pye, L. W. (1966). *Aspects of political development*. Boston: Little, Brown.
- Reuters, Myanmar govt apologises to monks over mine protest injuries,
<http://in.reuters.com/article/myanmar-mine-monks-riot-apology-idINDEE8B700U20121208>
- Richard Jenkins (1996) in Holborn, M., Burrage, P., & Langley, P. (2009). *Sociology Themes and Perspectives*. HarperCollins UK.
- Sakhong, L. H. (2010). In *Defence of Identity: The Ethnic Nationalities' Struggle for Democracy, Human Rights, and Federalism in Burma: a Collection of Writings and Speeches, 2001-2010*. Orchid Press.
- Schober, J. (2011). *Modern Buddhist Conjunctures in Myanmar*. University of Hawai Press.
- Seekins, D. M. (2014). *State and society in modern Rangoon*. Routledge.
- Seekins, Donald M. "The State and the City: 1988 and the Transformation of Rangoon." p. 259. *Pacific Affairs* (2005): 257-275.
- Silverstein, J. (1977). *Burma: military rule and the politics of stagnation*. Cornell University Press. อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2552), พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- Simon Roughneen (2014), Irrawaddy. Burma Factories Warn of Rise in Strikes Fueled by Activists. <http://www.irrawaddy.org/business/burma-factories-warn-rise-strikes-fueled-activists.html>
- Smith, M. (2007). *State of strife: the dynamics of ethnic conflict in Burma*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Smith, Martin. (1999). *Burma – Insurgency and the Politics of Ethnicity*. Zed Books.

- South, A. (2008). *Civil Society in Burma: The Development of Democracy amidst Conflict* (No. 51). Institute of Southeast Asian Studies.
- South, A. (2008). *Ethnic politics in Burma: states of conflict*. Routledge.
- Steinberg, D. I. (2012). The problem of democracy in the republic of the union of Myanmar: Neither nation-state nor state-nation?, p.234. *Southeast Asian Affairs*, 2012(1), 220-237.
- The Gardian, Burma: riot police move in to break up copper mine protest.
<https://www.theguardian.com/world/2012/nov/29/burma-riot-police-mine-protest>
- The Irrawaddy, Govt. Apologizes to Monks Injured in Copper Mine Raid.
<http://www.irrawaddy.com/burma/govt-apologizes-to-monks-injured-in-copper-mine-raid.html>
- The Pyidaungsu Hluttaw Law No.21/2012 (2012). Myanmar Foreign Investment Law. Myanmar Investment Commission.
- Tucker, S. (2001). *Burma: Curse of Independence*. Pluto Press.
- Yawnghwe, Chao-Tzang. *Burma: Depoliticization of the Political*. cited in Alagappa, Muthiah. (1995). *Political Legitimacy in Southeast Asia: The Quest for Moral Authority*. Stanford University Press.
- Yitri, Moksha. (1989). *The Crisis in Burma: Back from the Heart of Darkness?* University of California Press.

“ไทยกับการฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยม : ศึกษารัฐประหาร 2006 และรัฐประหาร 2014 ”

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์

คำนำ

ข้อเขียนนี้มีสมมุติฐานว่า ในสังคมไทย ความคิดเห็นทางการเมืองมีความแตกต่างกันได้ และความแตกต่างนี้เป็นเรื่องปกติเหมือนกับทุก ๆ สังคมในโลก ในเวลาเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (political change) ก็เป็นเรื่องปกติของทุกสังคมโดยรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยด้วย แต่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีหลายรูปแบบ เช่น การปฏิวัติครั้งใหญ่ (great revolution) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนหรือเปลี่ยนระบอบการเมือง (regime change) การรัฐประหาร (coup d'etat) คือ การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลโดยการยึดอำนาจโดยทันทีซึ่งอาจมีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลว รัฐประหารเป็นวิถีทางที่ผิดกฎหมาย ไม่ใช่วิถีทางทางรัฐธรรมนูญ¹ รัฐประหารแตกต่างจากปฏิวัติอย่างน้อย 2 ด้าน ด้านแรก เป็นการกระทำของคนกลุ่มเล็กๆ เช่น ทหาร ตำรวจและข้าราชการ และไม่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของมวลชนขนาดใหญ่ อย่างที่สอง พวกผู้กระทำการมีแบบแผนแทนที่รัฐบาลหรือกลุ่มผู้มีอำนาจ (ruling group) โดยไม่ได้เปลี่ยนระบอบการเมือง หรือนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคมในวงกว้างมากขึ้น² รัฐประหารที่ล้มเหลวคือ การกบฏ

ในประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของโลก ก็เคยมีการปฏิวัติครั้งใหญ่ เช่น การปฏิวัติในอังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย และจีน³ การปฏิวัติในศตวรรษที่ 20 เช่น การปฏิวัติในโปแลนด์ อัฟกานิสถาน อิหร่าน นิการากัว ซิมบับเว ฟิลิปปินส์ และกัมพูชา⁴

ส่วนการรัฐประหาร เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงผู้มีอำนาจโดยใช้กำลังบังคับเท่านั้น ที่น่าสนใจการรัฐประหารในศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นในแถบโอเชียเนีย (Oceania) คือ ฟิจิ (Fiji) รัฐประหารสำเร็จ 4 ครั้ง วานนาตู (Vanuatu) รัฐประหารล้มเหลว 2 ครั้ง หมู่เกาะโซโลมอน (Solomon Islands) รัฐประหารสำเร็จ 1 ครั้ง และปาปัว นิวกินี (Papua New Guinea) รัฐประหารล้มเหลว 1 ครั้ง⁵

แต่ที่น่าสนใจมากกว่านั้น คือ การรัฐประหารในศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นในประเทศไทยมากถึง 3 ครั้ง คือ 23 กุมภาพันธ์ 1991 19 กันยายน 2006 และ 22 พฤษภาคม 2014

ประเด็นของงานเขียนชิ้นนี้ คือ ต้องการศึกษาลักษณะสำคัญบางประการของรัฐประหารในประเทศไทย 22 พฤษภาคม 2014 ในประเด็นดังต่อไปนี้

¹ Andrew Heywood, *Politics*. 3rd ed., (Macmillan: Palgrave, 2007): 411.

² Ibid.: 224.

³ Theda Skocpol, *States and Social Revolutions: A Comparative Historical Analysis of France, Russia, and China*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).

⁴ Jeff Goodwin and Theda Skocpol, “Explaining Revolutions in Contemporary Third World,” *Politics and Society*, 17: 489-509.

⁵ “Putsch recipes Coup in Oceania since the 1980s” *Monocle*, 78(8) (November 2014): 068.

- 1) ความเชื่อมโยงการรัฐประหาร 2 ครั้ง คือ รัฐประหาร 19 กันยายน 2006 และ 22 พฤษภาคม 2014 ในแง่ตัวบุคคล ความคิดทางการเมือง และบริบททางเศรษฐกิจการเมืองหรือไม่ และอย่างไร และการฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยมเป็นอย่างไร ?
- 2) การรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014 มีสถานะทางทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (political Change theory) อย่างไร?

รัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014: สถานะและข้อถกเถียงทางทฤษฎี

เจตนารมณ์/นโยบาย หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)⁶

เจตนารมณ์: เพื่อยุติความขัดแย้งของคนในชาติ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและฟื้นฟูความเชื่อมั่น ภายใต้ ระบบบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ เป็นการให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ผ่านกระบวนการดังกล่าวซึ่งเดิมรัฐบาลปกติได้ใช้อำนาจนั้น โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่เหนือความขัดแย้งทั้งปวง ตลอดจนสร้างความเชื่อมั่นให้กับต่างประเทศ องค์กรระหว่างประเทศในเวทีนานาชาติ

บนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ชาติและสร้างความมั่นใจในการลงทุน การประกอบกิจการต่าง ๆ ของชาวต่างประเทศในประเทศไทยสร้างเสถียรภาพในทุกมิติ ทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างสมบูรณ์และยั่งยืน โดยได้รับความเชื่อมั่นจากทุกภาคทุกฝ่าย ประสานแนวคิด แสวงจุดร่วมของผู้ที่มีความเห็นแตกต่างโดยมุ่งผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก ยกย่องการศึกษา สร้างมาตรฐานของการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคมไทย ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างยั่งยืนตลอดไป

จากแถลงการณ์ของหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชาเองที่กล่าวเมื่อคืนวันที่ 22 พฤษภาคมที่ผ่านมา ย้ำให้เห็นว่า 22 พฤษภาคม 2014 ไม่ใช่การรัฐประหาร (Coup d' etat) แต่เป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หัวหน้า คมช. มีเจตนารมณ์เพื่อยุติความขัดแย้งภายในชาติ ยุติการดึงเอาสถาบันพระมหากษัตริย์มาใช้เพื่อความชอบธรรมในการต่อสู้ของคู่ขัดแย้งทางการเมืองของฝ่ายต่าง ๆ หัวหน้า คมช. พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แต่ต่อมาวันที่ 22 พฤษภาคม 2014 เป็นหัวหน้าคมช. และในที่สุดเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 29 ของไทยพร้อมกันทั้ง 3 ตำแหน่ง แสดงความเห็นตามเจตนารมณ์ของประกาศข้างต้นว่า

“...การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขจะมีความยั่งยืนและมั่นคงสืบไป จึงจำเป็นต้องใช้กำลังทหารเข้ามารักษาความสงบเรียบร้อย ขจัดความแตกต่างทางความคิด จัดระเบียบสังคมและฟื้นฟูประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขต่อไป...”⁷

⁶ ประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) ฉบับที่ 1 เรื่อง การควบคุมอำนาจการปกครองประเทศ ณ วันที่ 22 พฤษภาคม 2014

⁷ เฟิ่งอ่าง

พ.อ. วินชัย สุวารี โฆษกของคณะรักษาความสงบและความเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) ได้กล่าวแก่สมาชิกสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศแห่งประเทศไทย (Foreign Correspondence Club of Thailand – FCCT) เมื่อ 12 มิถุนายน 2014 ว่า

“...ทหารต้องเข้าควบคุมการบริหารเพื่อฟื้นฟูความมั่นคงของชาติและสถาปนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนหลังจากที่สังคมแบ่งแยกเพื่อให้สังคมไทยดีขึ้นกว่าเดิม...”⁸

พ.อ. วินชัย ยังกล่าวด้วยว่า

“อย่าเรียกการรัฐประหาร” การกระทำของทหารในเวลานี้แตกต่างโดยสิ้นเชิงจากการรัฐประหารที่สำเร็จเมื่อปี 1932 ... โดยปกติรัฐบาลพลเรือนจัดตั้งรัฐบาลพลเรือน แต่ตอนนี้ทหารจะฟื้นฟูสันติภาพและระเบียบ การปรองดอง ต่อจากนั้นการเลือกตั้งและระบบต่าง ๆ จะสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตย...”⁹

เขายังกล่าวว่

“...ทหารได้สื่อสารกับรัฐบาลชุดที่แล้วกับคณะกรรมการประชาชนเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) และพยายามป้องกันความขัดแย้ง แต่พวกเขาไม่สนใจคำร้องขอต่าง ๆ ของทหาร...”¹⁰

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ในประเทศไทยนับตั้งแต่วันที่ 22 พฤษภาคมเป็นต้นมา ทหารได้เข้ายึดอำนาจโดยใช้กำลังทหารและอาวุธครบมือ หลังจากที่มีความขัดแย้งทางการเมืองนาน 7 เดือนได้ทวีความรุนแรงขึ้น¹¹ เจ้าหน้าที่ของรัฐประกาศเคอร์ฟิวในเวลากลางคืน และมีคำสั่งห้ามแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและห้ามรายงานข่าวในสื่อมวลชนทั้งในหนังสือพิมพ์ วิทยุ วิทยุโทรทัศน์ บรรดาผู้นำของรัฐบาลที่ถูกขับออกไปถูกเรียกมารายงานตัว ถูกจับกุม ถูกออกหมายจับ หรือไม่กี่หนีหลบซ่อน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมืองและนักวิชาการที่ชอบแสดงความคิดเห็นถูกสั่งให้ยุติบทบาท¹²

ในบรรดาผู้ถูกจับกุม จาตุรนต์ ฉายแสง อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยรัฐบาลที่ถูกยึดอำนาจ ยิ่งลักษณ์ ชินวัตรกล่าวว่า

“...ถ้าใครเชื่อว่า รัฐประหารจะยุติความขัดแย้งทั้งหมดลงได้ ความน่าสะพรึงกลัว หรือความรุนแรง พวกเขาจะผิดพลาด...” เขาให้สัมภาษณ์ก่อนที่จะหนีที่ทหารนำตัวเขาไป¹³

มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งเชื่อว่า ความขัดแย้งทางการเมืองนี้เกิดจากพลังของความต้องการการกระจายความมั่งคั่ง (wealth) และอำนาจ (power) ของคนกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ “ชนชั้นนำทางอำนาจ (power elite)” มีนักวิชาการบางคนเชื่อว่า “ชาวนาที่เป็นคนเมืองไปแล้ว” (urbanized villagers) ได้เรียกร้องและเคลื่อนไหว

⁸ Ashayagachai, Achara. “NCPO: It’s not a Coup” Bangkok Post, (12 June 2014): 1.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Seth Mydans, “Devised Kingdom Thailand”. National Geographic (September 2014): 130.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

ทางการเมืองเพื่อสิทธิทางการเมือง เพื่อร่วมแชร์ความมั่งคั่ง (wealth) และมีส่วนร่วมทางอำนาจ (power) ไม่ให้ตกอยู่แต่เฉพาะกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจอีกต่อไปมาพักใหญ่แล้ว¹⁴ และความขัดแย้งนั้นได้แสดงออกกลายเป็นการเผชิญหน้า ความรุนแรงและการนองเลือดกลางย่านเศรษฐกิจสำคัญคือ สีแยกราชประสงค์ กรุงเทพมหานคร เมื่อเมษายนถึงพฤษภาคม 2010 รวมทั้งการเผาศาลากลางจังหวัดในเมืองสำคัญในภาคเหนือและภาคอีสานมาแล้ว¹⁵

ส่วนผู้เขียนมีสมมุติฐานว่า รัฐประหาร 2014 เป็นการรัฐประหารอย่างแน่นอทั้งทางทฤษฎีรัฐศาสตร์และในแง่ข้อเท็จจริง รัฐประหาร 2014 ไม่ใช่การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี 2001 ไม่ใช่การจัดระเบียบ ไม่ใช่การฟื้นฟูประชาธิปไตยและทำให้ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทยยั่งยืน ปราศจากการทำทลาย และไม่ปรับเปลี่ยน ดังนั้น รัฐประหาร 2014 ก็คือ การรัฐประหาร การโค่นล้มและยึดอำนาจจากรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

การรัฐประหาร 2014 ซึ่งเป็นการรัฐประหารที่มีการวางแผนมาก่อนหน้านั้น ไม่ได้เกิดขึ้นโดยฉับพลัน อุบัติเหตุ หรือบังเอิญ แต่การรัฐประหารครั้งนี้คือ ปฏิบัติการต่อต้านการเรียกร้องเพื่อมีส่วนร่วมแชร์ความมั่งคั่งและอำนาจของชนชั้นนำทางอำนาจ การรัฐประหารครั้งนี้เป็นการรัฐประหารที่สืบเนื่อง เชื่อมโยงและโยงใยอย่างเป็นระบบจากรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 ทั้งผู้เล่นหลัก (Key player) เจตนารมณ์และอุดมการณ์ทางการเมือง รวมถึงการสร้าง การเมืองมวลชน (mass politics) เพื่อสร้างและใช้ฐานมวลชนเพื่อความชอบธรรม (Legitimacy) แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าว อันได้แก่ การก่อตั้งและ การรณรงค์โฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) อย่างลับซับซ้อน กล่าวได้ว่าเป็นการรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งที่เชื่อมต่อกับรัฐประหาร 2006 ของ ขบวนการของฝ่ายอำนาจนิยม ที่ประกอบด้วยผู้นำทางธุรกิจชั้นนำ ผู้นำกองทัพบางส่วน คนชั้นสูง ผู้ดีเก่าและผู้ดีใหม่ นักการเมืองเจ้าของสื่อมวลชน ฐานเสียงของนักการเมือง นักวิชาการ ศิลปิน ฯ

โดยที่ขบวนการฝ่ายอำนาจนิยมนี้ได้รวมตัวกันอย่างหลวม ๆ แต่เป็นการเคลื่อนไหวที่เป็นขบวนการที่ใหญ่มากนับตั้งแต่เคยมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทยมาหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 1992 การเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้เกี่ยวข้องกับผู้คนนับล้านคน ทั้งคนเมืองและคนชนบทยาวนานหลายปีอย่างน้อยตั้งแต่ปี 2001 และทำการรัฐประหาร 2006 แต่รัฐประหาร 2006 เป็นรัฐประหารที่ยังไม่สิ้นสุดในแง่เป้าหมาย คือ ถอนรากถอนโคนระบอบทักษิณ อีกทั้งเพราะเหตุมีความแตกแยกภายใน และการแข่งขันภายในแกนนำรัฐประหารและช่วงนั้นผู้นำรัฐประหารแท้จริงยังคงอยู่หลังฉาก แต่ปล่อยให้กลุ่มบุคคลที่น่าจะได้รับการยอมรับทั้งจากภายในและภายนอกประเทศบริหารประเทศ ซึ่งผลออกมาคือ ฝ่ายนิยมทักษิณ ชินวัตรทั้งรัฐบาลพรรคพลังประชาชนซึ่งนำโดยนายสมัคร สุนทรเวช นักการเมืองขวาจัดขวัญใจประชาชนและพรรคเพื่อไทยที่นำโดยนางสาว ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร น้องสาวคนเล็กของทักษิณ เป็นนักการเมืองหน้าใหม่แต่ใช้เวลาเพียง 49 วันชนะการเลือกตั้ง¹⁶ เป็นนายกรัฐมนตรี

¹⁴ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, “บทนำ/ เลือดแดงกับขบวนการสร้างประชาธิปไตยของชนบท” ใน Becoming Red/ กำเนิดและพัฒนาการสีแดงในเชียงใหม่, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ (ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2556): 7-31, จักรกริช สังขมณี, ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารถนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.), 2555).

¹⁵ ดู Nurumon Thabchumpol and Duncan McCargo, “Urbanized Villagers in the 2010 Thai Red Shirt Protest”, Asian Survey, 51,6 (November/December 2011): 993-1018.

¹⁶ อุทกษุฒิ ปัทมานันท์ “ไทยเสถียรภาพทางการเมืองและความคิดทางเศรษฐกิจ” ใน กระแสเอเชีย 2013/1, อติสร เสนอแย้ม, ขนิษฐา คันธะวิชัย และ วรัญญา จิตรผ่อง, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ, สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2013): 61-62

หญิงคนแรกของประเทศไทย แต่ถูกโค่นล้มโดยผู้นำกองทัพ สมัย สุนทรเวชถูกผู้นำกองทัพบีบบังคับให้ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนยิ่งลักษณ์ ชินวัตรถูกทำรัฐประหาร

การรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014 ถูกจัดวางขึ้นมาใหม่ด้วยฝ่ายนิยมवादจัดและคนที่เกลียดทักษิณ ชินวัตร หลังจากนั้น ขบวนการมวลชนที่นำโดย คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กปปส.) ซึ่งนำโดยนาย สุเทพ เทือกสุบรรณอดีตรัฐมนตรีพรรคประชาธิปัตย์และพวกก็เริ่มรณรงค์ทางการเมือง และทำหลายวิธีการให้รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตรบริหารประเทศไม่ได้ เช่น บอยคอตการเลือกตั้ง ปิดล้อมสถานที่ราชการสำคัญ ได้แก่ กระทรวงการคลัง กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย ทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น

ผู้นำทหารเริ่มตีตนออกห่างรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ส่งทหาร 56 กองร้อย ซึ่งมีทหารจำนวนนับหมื่นคน¹⁷ และอาวุธมาซ้อมในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2013 ส่งกำลังทหารเข้ามาทำหน้าที่ดูแลประชาชนผู้มาชุมนุม แล้วยังคงอาวุธและกำลังทหารเอาไว้ในกรุงเทพและจังหวัดรอบนอกนานนับเดือน¹⁸ เมื่อยิ่งลักษณ์ประกาศยุบสภาและเตรียมการเลือกตั้ง การเผชิญหน้าและการใช้ความรุนแรงด้วยอาวุธสงครามยิ่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อรัฐบาลไม่มีความชอบธรรมทางการเมืองในการบริหารประเทศ ศาลตัดสินว่านายกรัฐมนตรีโยกย้ายข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ 4 คนผิดกฎหมาย¹⁹ อันเท่ากับว่า รัฐบาลยิ่งลักษณ์ทำผิดกฎหมาย กระบวนการโค่นล้มรัฐบาลยิ่งลักษณ์ให้เกิดการขาดความชอบธรรมทางการเมือง พร้อมๆกับการทำผิดกฎหมายทั้งหมดนี้กินเวลาการเคลื่อนไหวทางการเมืองประมาณ 7 เดือน แต่แทนที่นายกรัฐมนตรีจะถูกขับออกด้วยกระบวนการยุติธรรม หรือพรรคเพื่อไทยถูกยุบด้วยกลไกรัฐสภา การรัฐประหารก็เกิดขึ้นโดยอดีตนายทหารและนายทหารที่เป็นกำลังหลักในการรัฐประหาร 2006

การรณรงค์ทางการเมืองที่ใช้เวลานานนี้ดำเนินการหลายวิธี เช่น เปิดเวทีปราศรัยไปตามสถานที่ต่างๆ ทั่วประเทศ จนถึงเดินขบวนเป็นระยะๆ มีการใช้สัญลักษณ์ (symbol) เพื่อสร้าง อัตลักษณ์ (identity) ของกลุ่ม และการเคลื่อนไหว ตั้งแต่ สี เสื้อ หมวก ผ้าเช็ดหน้า หน้ากาก จนกระทั่ง “นกหวีด” เครื่องมือสร้างอัตลักษณ์เหล่านี้ช่วยดึงดูดดาราดาราหรือผู้ที่อยากเป็นดารา (celebrity) ชั่วข้ามคืน เข้ามาร่วมการรณรงค์นี้ได้โดยง่าย ผูกพันและเชื่อมติด โดยเฉพาะการเชื่อมติดโดยใช้สื่อออนไลน์ทั้ง โทรศัพท์มือถือ การส่งข้อความ (message) อีเมล โลกออนไลน์ เฟสบุ๊ก อินทราแกรม เป็นต้น

การรัฐประหารในประเทศไทยในศตวรรษที่ 21 ทั้ง 2006 และ 2014 เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่าง ขบวนการนำทางอำนาจสองฝ่ายที่แย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สร้างความได้เปรียบทางการเมืองและอ้างอุดมการณ์ทางการเมืองคือ ชาตินิยมและพระมหากษัตริย์ เพื่อโน้มน้าวฝ่ายที่สนับสนุนตน ขัดแย้งทางการเมืองที่อาจอธิบายได้หลายแนวความคิดตามแนวทฤษฎีการเมืองเปรียบเทียบ (comparative politics) เช่น สำนักพัฒนาการเมือง (Political Development school) สำนักการจรรโลงประชาธิปไตย (Democracy

¹⁷ อ้างจาก วาสนา นาน่วม, เส้นทางพหุทิศ ประยุทธ์ จันทร์โอชา จาก ‘ทหารเสือ’ สู่ ‘หลังเสือ’. (กรุงเทพ สำนักพิมพ์มติชน, 2557): 13, 22.

¹⁸ เพิ่งอ้าง., 19-23

¹⁹ นายถวิล เปลี่ยนสี อดีตเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ถูกนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์โยกย้ายมาเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี แล้วให้ พล.ต.อ. วิเชียร พจน์โพธิ์ ศรีขันธ์จากตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ มาดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้ พล.ต.อ. เปรียวพันธ์ ดามาพงษ์ที่คุ้นเคยกับนาง ชินวัตรกรรยาทักษิณ ชินวัตรขึ้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติแทน.

consolidation) แนวความคิดการปฏิวัติโดยชนชั้นกลาง (Bourgeois Revolution) ในสังคมยุโรปของกลุ่มทฤษฎีมาร์กซิส

(Marxism) หรือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยคนชั้นกลางในประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ (emerging democracy) ดังที่จะกล่าวในลำดับต่อไป

ทฤษฎีความขัดแย้งทางการเมือง

ความขัดแย้งทางการเมือง (political conflict) สำนักคิดพัฒนาการเมือง (political development school) เช่น ในแนวคิดของ Ted Robert Gurr กล่าวถึง การขยายตัวอย่างกว้างขวางของทัศนะของประชาชนที่ถูกตรึงโดยสัมพัทธ์ (Relative deprivation) นำไปสู่ความไม่พอใจ (discontent) และนำไปสู่การเมืองของความไม่พอใจ (politicization of discontent) ซึ่งนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมือง (political violence)²⁰ ตามความคิดของ Gurr คือ การถูกตรึงโดยสัมพัทธ์ เป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังต่าง ๆ ที่มีคุณค่า (value expectations) ของประชาชนกับ ความสามารถที่มีมูลค่า (Value Capacity) ความคาดหวังต่าง ๆ ที่มีมูลค่าได้แก่ สินค้าและบริการ และเงื่อนไขต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตที่ประชาชนเชื่อว่าพวกเขามีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะได้รับ ในขณะที่ความสามารถที่มีคุณค่า (Value capacity) คือ สินค้าและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่พวกเขาประชาชนคิดว่ารัฐบาลจะให้หรือรักษามั่นไว้ หรือสังคมควรจะมีให้กับประชาชน²¹

ในความคิดของ Gurr การคาดหวังที่เพิ่มขึ้น (rising expectations) จากประชาชนอาจมาจาก 4 ด้านด้วยกัน คือ

- 1) การประทุงผ่านสื่อสารมวลชน (mass media) หรือผ่านเอกสารข้อเขียน (literature)
- 2) มีการเสนอความคาดหวังใหม่ เช่น ลัทธิคอมมิวนิสต์เสนอแนวการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่อชาวนาซึ่งเคยเป็น ‘ข้า’ (subject) โดยให้นึกว่าพวกเขาก็มีตัวตน
- 3) มีการประทุงเพราะมีกลุ่มอ้างอิง (reference) อื่น ๆ ก่อตัวขึ้น
- 4) ความคาดหวังเกิดขึ้น ถ้ากลุ่มคนมีความแตกต่างในจุดยืนทางการเมืองบนค่านิยมที่แตกต่างกัน²²

หรือการประทุงและความขัดแย้งทางการเมืองอาจจะเกิดจากคนมีความผิดหวังมาก แต่มีการปฏิรูปน้อย²³ กล่าวโดยสรุป แนวคิดของ Gurr คือ ช่องว่าง (Gap) ระหว่างความคาดหวัง (expectation) กับความสามารถ (capacity) ของระบบการเมือง (Political regime) ที่จะตอบสนอง ความต้องการ (demand) ของประชาชนนั่นเอง

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับคนชั้นกลางในเอเชีย

มีการคาดการณ์กันว่า ทวีปเอเชียจะมีประชากรที่เป็นคนชั้นกลาง (middle class) มากถึง 2 ใน 3 ของประชากรโลกในปี 2030 ด้วยเหตุนี้ นักลงทุนและนักธุรกิจจึงรอคอยที่จะเพิ่มการลงทุนให้สอดคล้องกับการขยายตัวของตลาดผู้บริโภคซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็ว นักวิเคราะห์ทางการเมือง สำนักพัฒนาการเมือง เช่น Samuel

²⁰ Ted Robert Gurr, *Why Men Rebel*, (Princeton: Princeton University Press, 1970): 12-13.

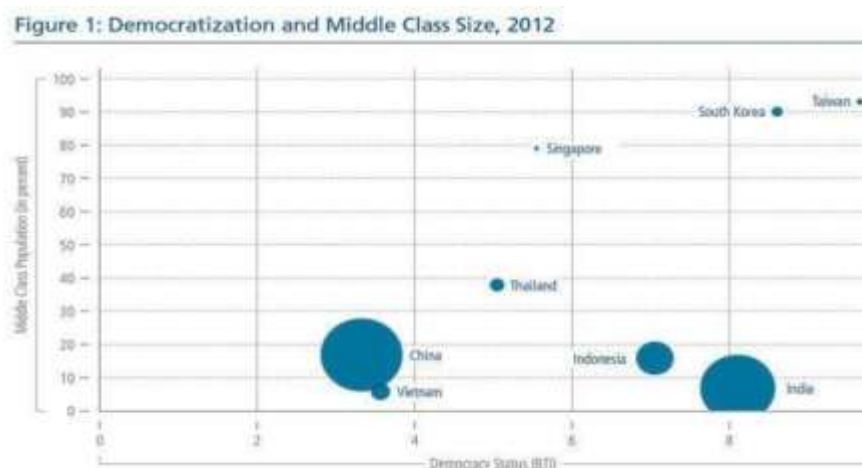
²¹ Ted. *ibid*, 13.

²² Ted. *ibid*, 101-109.

²³ Ted. *Ibid*, 109.

P. Huntington²⁴ และ แนวมาร์กซิส (Marxism) เช่น Barrington Moore Jr.²⁵ ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในหลายประเทศทั่วโลกในช่วงทศวรรษที่ 1970 จึงคาดการณ์ว่า ความต้องการของคนชั้นกลางคือ ต้องการประชาธิปไตย (Democracy) รัฐบาลที่มาจากตัวแทน (representative government) เข้ามาบริหารประเทศในเอเชียมากขึ้นหรือไม่

แต่ทั้งนี้แนวทฤษฎีการเมืองเปรียบเทียบ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 เกิดคำถามจากนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ว่า หรือคนชั้นกลางยังคงพึงพอใจกับรัฐที่มีพรรคเดียว (One Party) พึงพอใจระบอบรัฐเผด็จการ (Praetorian state)²⁶ หรืออภิสถิธิชนที่มาจากการเลือกตั้ง (elected autocrats) ตราบเท่าที่การเติบโตทางเศรษฐกิจและความต้องการทางด้านวัตถุตอบสนองความพอใจของคนชั้นกลางในประเทศเหล่านี้ได้ เช่นงานของ William Case²⁷ ซึ่งศึกษาประชาธิปไตยช่วง Post-Authoritarianism regime ในอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์และประเทศไทย เห็นว่า ประชาธิปไตยไทยมีปัญหาเรื่อง การไม่จรรโลงประชาธิปไตย (unconsolidated Democracy) ส่วนฟิลิปปินส์เป็นประชาธิปไตยที่ไม่มั่นคง (unstable Democracy) เป็นต้น เช่นเดียวกับงานของ Aurel Croissant²⁸

ที่มา: This report is part of the Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI) 2014 <http://www.bti-project.org>.

²⁴ Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Society. (Newhaven and London: Yale University, 1968).

²⁵ Moore Jr., Barrington, Social Origins of Dictatorship and Democracy Lord and Peasant in the Making of the Modern World. (Harmondsworth: Penguin, 1969).

²⁶ Huntington., op. cit. :78-80

²⁷ William F. Case, Politics in Southeast Asia : Democracy or Less, (London: Routledge, 2002)

²⁸ Aurel Croissant, "From transition to defective democracy: mapping Asian Democratization," Democratization, 11,5: 156-178.

จากการศึกษาของ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index หากดูจากความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตย (democracy) กับขนาด (size) ของคนชั้นกลางในเอเชียในปี 2012 แกนตั้งจะบอก ปริมาณที่เพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางปรากฏว่าเวียดนามมีคนชั้นกลางเพิ่มเป็นร้อยละ 10 และจีนมีคนชั้นกลางเพิ่มเกือบร้อยละ 30 แต่สถานะ (status) ของความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) โดยดูจากแกนนอนอยู่แค่ระดับ 4 เอง

ส่วนไทย คนชั้นกลางเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 40 แต่สถานะประชาธิปไตยอยู่แค่ระดับ 5 แต่อินโดนีเซียมีคนชั้นกลางเพิ่มมากขึ้นเพียงร้อยละ 20 แต่สถานะประชาธิปไตยของอินโดนีเซียอยู่ในระดับ 7 ส่วนอินเดียสถานะประชาธิปไตยอยู่ในระดับ 8-9

นั่นหมายความว่า ประเทศพวกประชากรที่มีรายได้ปานกลาง ไม่ได้แปลว่ามีระบอบประชาธิปไตยที่มีสุขภาพ (healthy) จะดีกว่าและจะก้าวไปข้างหน้ามากกว่าประเทศที่มีคนชั้นกลางจำนวนน้อยกว่า จากการศึกษาก่อนหน้านี้ของ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI) ปรากฏว่ามีสหสัมพันธ์ (correlation) อย่างหลวม ๆ ระหว่างการเติบโตของคนชั้นกลางกับประชาธิปไตยที่มีสุขภาพในเพียงบางประเทศในเอเชีย เช่น อินโดนีเซียมีประชากรที่มีรายได้ปานกลางเป็นเพียงครึ่งหนึ่งของประเทศไทย แต่สถานะประชาธิปไตยในอินโดนีเซียมีมากกว่าประเทศไทย²⁹ กล่าวคือ อินโดนีเซียหลังยุคซูฮาร์โต (Post Suharto era) ถึงแม้การเมืองจะไร้เสถียรภาพ แต่อินโดนีเซียมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีทุก 5 ปีไม่ได้ขาด อินโดนีเซียมีการกระจายอำนาจ (decentralization) อย่างได้ผล³⁰ แม้จะมีการวิเคราะห์ว่า การกระจายอำนาจก่อให้เกิด 'ระบบเจ้าพ่อ' (Bossism) เล็กๆ ซึ่งก็คือ ผู้นำการเมืองท้องถิ่นทั่วอินโดนีเซียก็ตาม กองทัพมีการปฏิรูประบบความมั่นคง (Security Sector Reform-SSR)³¹ มีการแบ่งแยกอำนาจระหว่างทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ และตำรวจชัดเจน คือ ทหารยังคงมีหน้าที่รักษาความมั่นคงของประเทศ การป้องกันประเทศและรักษาอธิปไตย แต่ตำรวจมีกองกำลังของตัวเอง มีงบประมาณและอาวุธยุทโธปกรณ์ของตัวเองเพื่อรักษาสิ่งที่เรียกว่า ความมั่นคงภายใน (domestic security) แนนอน อำนาจ งบประมาณและอาวุธยังคงอยู่ในมือของทหารที่เป็น ผู้บัญชาการภาค (regional command) ภาคต่างๆของอินโดนีเซีย ทหารอินโดนีเซียยังมีผลประโยชน์ทั้งตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจด้านพลังงาน ธนาคารและบริษัทเงินทุน รวมทั้งมีรายได้จากเศรษฐกิจนอกระบบ (non-formal sector)³² อีกมากที่มีอยู่อย่างดาษดื่นในอินโดนีเซีย แต่ทหารอินโดนีเซียไม่เคยทำการปฏิวัติและรัฐประหารอีกเลยนับตั้งแต่ปี 1997 เป็นต้นมา

แนนนอนกองทัพอินโดนีเซียยังคงเป็นสถาบันทางการเมือง (political institution) หลักของชาติ เพราะเป็นมรดกของยุคอาณานิคม เป็นผลผลิตของระบบราชการสมัยในยุคอาณานิคม เป็นองค์กรที่มีระบบและความเหนียวแน่น มีพรรคการเมืองที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองในรัฐสภาเป็นของตัวเอง อีกทั้งยังเป็นกลุ่มผลประโยชน์ (Interest group) ที่มีพลังในการผลักดันนโยบายสาธารณะ รวมทั้งการปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาเองด้วย แต่กองทัพอินโดนีเซียก็ไม่ได้ทำการปฏิวัติและรัฐประหารนับแต่นั้นมา

²⁹ Serhat Unaldi, "The Tyranny of SE Asia" Establishment" The Diplomat (8 November 2014)

³⁰ Honna Jun, "Security Challenges and Military Reform in Post-Authoritarian Indonesia: The Impact of Separatism, Terrorism and Communal Violence," in The Politics of Military Reform: Experiences from Indonesia and Nigeria, Jurgen Ruland, Maria-Gabrita Manea and Hans Born, eds, (New York: Springer, 2012): 185-200.

³¹ แม้ว่าการปฏิรูปด้านความมั่นคงจะเป็นแหล่งที่มาใหม่ของงบประมาณทหารซึ่งส่วนหนึ่งมาจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่ใช้จ่ายด้วยเหตุผลการต่อต้านการก่อการร้าย (Terrorism) ก็ตาม .

³² Marcus Mietner, Military Politics, Islam and the State in Indonesia: From Turbulent Transition to Democratic Consolidation. (Singapore: ISEAS, 2008).

ในแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ชาวเยอรมัน Serhat Unaldi³³ เสนอว่า เรื่องบทบาททางการเมืองของคนชั้นกลางจึงขึ้นอยู่กับมุมมองเห็นและความเข้าใจของคนชั้นกลางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หากใช้แนวคิดพหุนิยม (pluralism) ซึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สะท้อนความหลากหลายภายใน (internal diversity) ของคนชั้นกลางมากกว่าจะใช้คำอธิบายเรื่องชนชั้น (Class) ซึ่งใช้ดูบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของพวกเขาคนชั้นกลางนี้ได้ในกรณี ไทย และอินโดนีเซีย

กล่าวคือ ปี 2014 เป็นปีสำคัญทางการเมืองและกระบวนการเป็นประชาธิปไตยของทั้งไทยและอินโดนีเซีย ประเทศไทยเผชิญอีกครั้งหนึ่งกับคลื่นของการประท้วงทางการเมือง (Political Protest) ด้วยความรุนแรงและนำไปสู่การรัฐประหารอีกครั้งหนึ่ง (22 กันยายน 2014) ในขณะที่อินโดนีเซียมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีอย่างสันติ การพัฒนาทางการเมืองในทั้ง 2 ประเทศสะท้อนไม่ใช่โดยพื้นฐานจาก “แรงกดดัน” (tension) ระหว่างเป้าหมายที่สืบทอดของสังคม เช่น มีสถาบันกษัตริย์ในกรณีของไทย หรือกลับไปปกครองด้วยเผด็จการแบบยุค ‘ระเบียบใหม่’ (New Order) สมัยนายพล ซูฮาร์โตในกรณีอินโดนีเซีย การปกครองโดยนักการเมืองชั่วและโกงกินหรือการปกครองของ “คนดี” ในกรณีของไทย การเมืองของกลุ่ม “เทพ” กับ กลุ่ม “มาร” ในกรณีของไทย สงครามแห่งสี (war of color) คือ สีเหลืองเป็นฝ่ายรอยัลลิสต์ (royalist) รักชาติและรักษาประชาธิปไตยแบบไทย (Thai -Style Democracy) อันตรงกันข้ามกับ สีแดง ซึ่งเป็นฝ่ายนิยมทักษิณ ต้องการเปลี่ยนระบบการปกครองให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจมาก และถูกกล่าวว่า เป็นฝ่ายนิยมระบบสาธารณรัฐ (republic)

แต่บทบาทของคนชั้นกลางต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งอินโดนีเซียและไทยได้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายใต้การเติบโตขึ้นของคนชั้นกลางในสังคมที่มีลำดับชั้นทางสังคม (hierarchy) จะเห็นได้ว่า อินโดนีเซียในอดีตได้ปกครองด้วยระบบเผด็จการทหารและในภายหลังได้ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งอย่างประชาธิปไตย ดังความเห็นของนักวิเคราะห์การเมืองอินโดนีเซีย พวกเขาถือว่าอินโดนีเซียเป็นประชาธิปไตยใหม่ (emerging democracy) ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตรงกันข้ามกับประเทศไทย ซึ่งมีเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่ปี 1932 คนอินโดนีเซียเกือบครึ่งหนึ่งที่ออกเสียงเลือกตั้ง ตัดสินใจไม่สนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดี พลเอก บาโบโว ซูเบียนโต (Prabowo Subianto) เพราะถ้านายพลผู้นี้ชนะ ผู้ออกเสียงเลือกตั้งเห็นว่าเป็นความเสี่ยงของอินโดนีเซียจะกลับไปใช้ระบบการปกครองแบบ “ระเบียบใหม่” เหมือนสมัยซูฮาร์โต

นักวิชาการเยอรมันเสนอว่า การแสวงหาคำอธิบายต่าง ๆ เกี่ยวกับการแบ่งขั้วทางการเมือง (polarization) ของทั้งสองประเทศทั้งอินโดนีเซียและไทย ที่สำคัญต้องวิเคราะห์เหนือกว่าการแบ่งขั้วทางการเมืองเป็นซ้ายหรือขวา เป็นชาวกบฏ เป็นพวกเทพหรือพวกมาร เป็นการวิเคราะห์คอมมิวนิสต์หรือเสรีประชาธิปไตย แต่ในอินโดนีเซีย เราควรมองว่า การรณรงค์หาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดี นายจาโกวี (Jakowi) ซึ่งเป็นคนสามัญ เป็นเพียงอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดจาการ์ต่ำกับคนเมือง (urban-based middle class) และคนชั้นกลางที่คาดหวังมีเหตุผลช่วยทำให้นายจาโกวีชนะการเลือกตั้งประธานาธิบดี

สิ่งที่ปรากฏออกมาระหว่างการชิงชัยประธานาธิบดีของนายจาโกวีนี้ ราวกับว่า วันเก่าที่แสนดี (good old day) ของระบอบอำนาจนิยมที่มีประสิทธิภาพ (effective authoritarianism) ในสมัยนายพลซูฮาร์โตเกือบจะนำอินโดนีเซียไปสู่เป้าหมายของประชาธิปไตยเพราะนายพล บาโบโว ซูเบียนโต เกือบชนะการเลือกตั้ง ตรงกันข้ามกับ

³³ Serhat Unaldi, op. cit.,

ในประเทศไทยดูเหมือนคนชั้นกลางที่มีฐานในเมือง (urban-based middle class) มีจิตใจฝังแน่นอยู่กับการปกครองของเหล่านายพล แต่กลุ่มที่สนับสนุนประชาธิปไตยดูเหมือนมาจากกลุ่มคนที่เป็นชนชั้นกลางระดับล่าง (Lower middle class) ในต่างจังหวัด³⁴ การรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 ก็เห็นคนชั้นกลางที่มีฐานในเมืองสนับสนุนการรัฐประหารอย่างล้นเหลือ มีหน้าซ้ำ ‘เสียงนกหวีด’ อาวุธเชิงสัญลักษณ์ของคนชั้นกลางที่มีฐานในเมืองที่ใช้ขับไล่รัฐบาลฝ่ายทักษิณ ชินวัตรได้เป่าอยู่นานกว่า 7 เดือน แต่สุดท้าย ‘เสียงนกหวีด’ ของคนหนุ่มสาวนั้นก็แข่งข้อสรรเสริญการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014 อันเป็นรัฐประหารที่คนหนุ่มสาว ดาราและคนชั้นกลางในเมืองเชื้อเชิญทหารอยู่ตั้งนานหลายเดือนก่อนหน้านี้

หากมองจากแง่มุมทางประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แง่มุมประวัติศาสตร์นี้ คือ ภัยไข้ความเข้าใจอันนี้ กล่าวคือ ในช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 20 ระบอบรัฐพัฒนา (developmental State Regime) ในหลายๆประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และประเทศไทย ได้เร่งผลักดันให้เกิดการก่อตัวของ “คนชั้นกลาง” ขึ้นมาเอง คนชั้นกลางซึ่งเป็นหนี้บุญคุณต่อระบอบรัฐพัฒนาเหล่านี้ อัตลักษณ์ของคนชั้นกลาง คือ ไม่ได้ตอบรับกับหลักเกณฑ์ประชาธิปไตย หรือต่อต้านการแทรกแซงของรัฐ (government intervention) แต่อยู่ในบริบทของความสัมพันธ์แบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน (symbiotic relationship) ระหว่างระบอบรัฐพัฒนากับคนชั้นกลาง

เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐพัฒนาและคนชั้นกลางล้มเหลวขึ้นมา คือ เกิดวิกฤตเศรษฐกิจเอเชีย 1997 เมื่อประสิทธิภาพของระบบราชการเกิดความเปราะบาง และการพัฒนาแบบสั่งจากบนลงล่าง (top-down) เห็นชัด ทำให้คนชั้นกลางที่มีฐานในเมืองช่วยกันล้มระบอบอำนาจนิยมทั่วภูมิภาคเอเชีย ทั้งในอินโดนีเซีย เกาหลีใต้ และประเทศไทย ด้วย

ช่วง 2005 เป็นต้นมา เมื่อระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียขยายตัวอีกครั้งหนึ่ง และรัฐบาลพลเรือนหันมาสนใจประชาชนที่อยู่ชายขอบ (marginal) บ้าง ความไฝฝันและสิ่งใหม่ของคนชั้นกลางก็เกิดขึ้น คือ ความสงสัย (suspicious) ต่อ “establishment” และด้วยความรู้จักผูกพันต่อระบอบรัฐพัฒนาแบบเก่า ในขณะที่ผู้มาใหม่ (new comers) ใคร่ครวญว่า ประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ในการปกป้องพวกเขาจากการจัดสรรผลประโยชน์ให้กับคนชั้นกลางระดับนำ (establish middle class) ซึ่งมีจำนวนน้อยและกำลังรู้สึกไม่มั่นคง (insecure) จึงเกิดการต่อต้าน (defensive) กลุ่มสมาชิกคนชั้นกลางระดับนำไม่เคยเรียนรู้ที่จะร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ คนชั้นกลางเหล่านี้เป็นปฏิปักษ์อีกครั้ง (reactionary) โดยการสนับสนุนระบอบอำนาจนิยม โดยการร่วมก่อกวนต่อเหล่านายพลในประเทศไทย โดยการหันหลังกลับ (reversing) หรือทำอันตราย (endangering) กระบวนการประชาธิปไตย และการยกระดับปรับปรุงทางวัตถุให้คนชั้นกลางที่จะตามมาเป็นสมาชิกของชนชั้นกลางชั้นนำในอนาคต

“พวกคนชั้นกลางระดับนำรุ่นเก่า” (old establishment middle class) ประสบความสำเร็จในการทำลายสถาบันประชาธิปไตยต่างๆในไทย เช่น บอยคอตการเลือกตั้งทั่วไปถึง 2 ครั้ง สุดท้ายคือ สนับสนุนการรัฐประหารในไทยถึง 2 ครั้ง (19 กันยายน 2006³⁵ และ 22 พฤษภาคม 2014) ส่วนคนอินโดนีเซียได้เลือกชะตา

³⁴ Ibid.

³⁵ Ukrist Pathmanand, “A Different Coup d’état?” *Journal of Contemporary Asia*, 38,1, (February 2008): 124-142.

กรรมของตนด้วยการเลือกประธานาธิบดีโจโกวี สามัญชนและอดีตผู้ว่าจังหวัดจาการ์ แทนที่จะเลือกนายพลคู่แข่งคนสำคัญของเขา แม้จะชนะกันเพียงนิดเดียว³⁶

ทฤษฎีประชาธิปไตย : จากแนวคิดแบบเส้นตรง (Linear) ถึงแนวคิดแบบซิกแซก (Zigzag)

ประเด็นสำคัญของการถกเถียงเรื่องประชาธิปไตยและอำนาจนิยมในหลายสำนักคิดที่ผ่านมา เช่น ความขัดแย้งทางการเมืองของ Ted Robert Gurr สำนักคิดพัฒนาการทางการเมืองเช่น Samuel P. Huntington ล้วนถูกครอบงำด้วยแนวคิด “ทฤษฎีเปลี่ยนผ่าน” (Transition Theory) ซึ่งเน้นการหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย พาราไดม์นี้เน้นไปที่องค์ประกอบต่างๆที่สร้างสังคมที่ทำงานแบบประชาธิปไตย การวัดความเป็นประชาธิปไตย พาราไดม์นี้เกี่ยวกับการสร้างตัวชี้วัด normative สถาบันต่างๆและกระบวนการต่างๆที่เหมาะสม

ทฤษฎีเปลี่ยนผ่านใช้บ่อยๆกับนิยามประชาธิปไตยสำนักพัฒนาการทางการเมืองของ Huntington ซึ่งในระยะหลังเริ่มมีงานโต้แย้ง ทฤษฎีเปลี่ยนผ่าน เช่นงานของ Carothers (2002) เขาเสนอว่า ทฤษฎีเปลี่ยนผ่านมีประโยชน์กับการอธิบายช่วงเวลาขณะหนึ่งและมักใช้กับความประหลาดใจต่อความวุ่นวายทางการเมืองที่ไม่คาดคิดมาก่อน Carothers เสนอว่า เป็นที่ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆว่า ความจริงที่เกิดขึ้นไม่ได้เข้ากับรูปแบบ (ประชาธิปไตย-ขยายความโดยผู้เขียน) ในหลายประเทศ ทั้งผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือการพัฒนาประชาธิปไตยในหลายประเทศ ยืนยันว่า ทฤษฎีเปลี่ยนผ่าน ไม่เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย³⁷

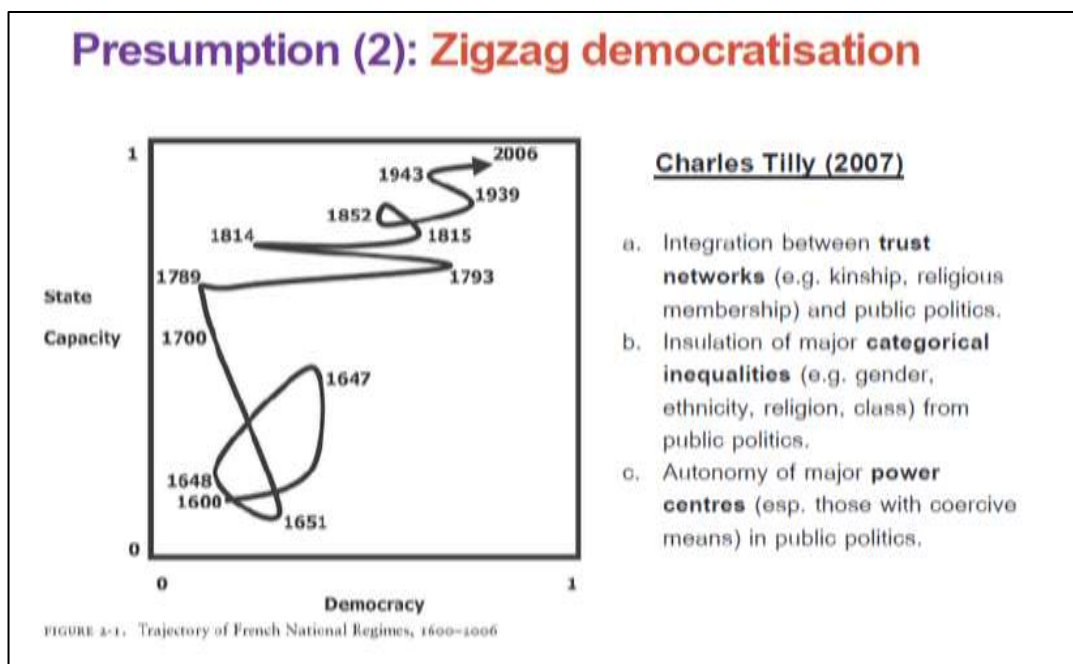
Charles Tilly เสนอว่า ความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการเป็นประชาธิปไตยและกระบวนการทำให้ไม่เป็นประชาธิปไตย เป็นเรื่อง ระหว่าง อำนาจศูนย์กลางกับเจตนารมณ์ของประชาชนและนิยามประชาธิปไตยว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมือง ซึ่งมีภาพด้านกว้าง เท่าเทียม ปกป้องและร่วมกันเจรจา³⁸

Tilly ได้เสนอการมองประชาธิปไตยว่าเป็น ‘กระบวนการที่ซิกแซก’ โดยยกตัวอย่างการปฏิวัติฝรั่งเศสและการเป็นประชาธิปไตยที่ต้องใช้เวลายาวนานถึง 200 ปีพร้อมทั้งต้องมี 3 องค์ประกอบสำคัญได้แก่ 1) การบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ไว้วางใจได้ เช่นสมาชิกของกลุ่มศาสนา สมาชิกครอบครัวและการเมืองสาธารณะ 2) มีการล่องละเมิดอย่างสำคัญต่อ ความไม่เท่าเทียมหลักของสังคมเช่น เพศภาวะ ชาติพันธุ์ ศาสนาและชนชั้นจากการเมืองสาธารณะและ 3) ศูนย์กลางอำนาจที่เป็นอิสระ แล้วใช้การบังคับภายในการเมืองสาธารณะ ดังภาพ

³⁶ Serhat Unaldi, op.cit.

³⁷ Thomas Carothers, “The End of the Transition Paradigm,” *Journal of Democracy*, 13,1, (January 2002): 6

³⁸ Charles Tilly, *Democracy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007): 59.

ที่มา: Charles Tilly, Democracy (Cambridge, Cambridge University Press, 2007) .59

กล่าวโดยสรุป การอธิบายความเป็นประชาธิปไตยมี สมมุติฐานล่วงหน้าเช่น ประชาธิปไตยเป็นเส้นตรง และประชาธิปไตยเป็นจุดหมายปลายทางซึ่งเป็นการมองการพัฒนาแบบ เส้นตรง ถูกโต้แย้งมากขึ้น รวมทั้งการ คาดหวังจากชนชั้นกลางว่าเป็นพลังในการเปลี่ยนไปสู่ประชาธิปไตยก็เป็นที่ยกเถียงกันมากดังกล่าวก่อนหน้านี้ งานวิจัยชิ้นนี้ จึงไม่ได้ใช้แนวทฤษฎีดังกล่าวทั้งหมดในการอธิบายการพัฒนาทางการเมืองและประชาธิปไตยไทย เส้นแนวเส้นตรง แทนที่จะดูการเป็นประชาธิปไตย แต่งานวิจัยนี้จะศึกษา “ระบอบอำนาจนิยม” ระบอบอำนาจ นิยมอาจไม่ใช่สิ่งตกค้าง อาจไม่ใช่ระบอบการเมืองที่ไม่เป็นธรรมชาติในทางทฤษฎี ระบอบอำนาจนิยมซึ่งชนชั้นนำ ทางอำนาจหาทางปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง จำกัดเสรีภาพของพลเมืองและแม้แต่บิดเบือนการเลือกตั้งขึ้นมา มีงานวิชาการหลายชิ้นทางรัฐศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นว่า การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นถูกบิดเบือน แต่พยายามแสดงให้เห็นว่ามีการแข่งขันมากพอ เพื่อแสดงว่ามีความชอบธรรม มีการหาประโยชน์ร่วมกัน (co-opting) หรือทำงานบิดเบือน ภายใต้งื่อนไขเหล่านี้ ต่อจากนั้น การเลือกตั้งช่วยปกป้องช่วงการเป็นรัฐบาล ทำให้ผลประโยชน์ของชนชั้นนำ ขยายตัวกว้างขึ้น และระบอบอำนาจนิยมดำรงอยู่ได้นานขึ้น³⁹ และมีนักวิชาการเรียกระบอบอำนาจนิยมนี้ในหลาย

³⁹ William Case, “Electoral authoritarianism and backlash: Hardening Malaysia, oscillating Thailand”, International Political Science Review. (16 June 2011): 1-2.

ชื่อ เช่น hybrid politics⁴⁰, halfway houses⁴¹, feckless pluralism⁴², illiberal democracy⁴³, competitive or electoral authoritarianism⁴⁴

งานวิจัยนี้จึงเสนอว่า แทนที่จะอธิบายประชาธิปไตยไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 1932 การรัฐประหารทั้ง 18 ครั้งที่เกิดขึ้นเป็นตัวอย่างด้านกลับของระบอบอำนาจนิยมที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย และการรัฐประหาร 3 ครั้งในศตวรรษที่ 21 คือ รัฐประหาร 1991 2006 และ 2014 ยิ่งทำให้เห็นว่า เมื่อศึกษาประชาธิปไตยไทย เรากลับมองเห็นระบอบอำนาจนิยม แนวคิดเรื่องการกลับมาของระบอบอำนาจนิยมโดยดูจากการรัฐประหาร 2006 และ 2014 ช่วยอธิบายพลังความขัดแย้งภายในของชั้นนำทางอำนาจ ซึ่งมีทั้งชนชั้นนำทางอำนาจเก่าและใหม่ที่ก่อตัวขึ้นมา เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากข้างใน และสะท้อนว่า การพัฒนาการเมืองไทยและประชาธิปไตยไทย ไม่ได้เปลี่ยนผ่านจากอะไรไปสู่อะไร เป็นสังคมที่วนเวียนอยู่กับปัญหาเก่าๆ หลายประการ

รัฐประหาร 19 กันยายน 2006 และรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014: รัฐประหารฝาแฝดสยาม

“ผมเตือนแล้ว ใครจะรักใครผมไม่ว่า จะเกลียดผมแต่อย่าเกลียดประเทศตัวเองอย่าเกลียดคนไทย ที่ผมต้องทำเพราะสถานการณ์สุกงอม ทหารมีหน้าที่ดูแลแผ่นดิน รักษาสถาบันชาติ พระมหากษัตริย์ ถ้าหากสิ่งเหล่านี้ไม่ถูกละเมิด ทหารก็อยู่เฉย ๆ รัฐบาลที่แล้ว ผมพูดกับนายกฯ ไม่รู้กี่ครั้ง ทุกเรื่องเตือนหมดทุกเรื่อง แต่ด้วยวิถีทางการเมืองก็ช่วยไม่ได้...”⁴⁵

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กล่าวขณะพบเอกอัครราชทูตไทยในยุโรป ที่มปรเทศไทยใน อิตาลีและนักธุรกิจไทยที่มาร่วมประชุมสภาธุรกิจเอเชีย-ยุโรปวันที่ 17 ตุลาคม 2014 ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นหลังปฏิวัติ และพลเอกประยุทธ์เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ช่วยอธิบายที่มา เหตุผล และบริบทที่ห้อมล้อมการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014 ว่าคล้ายคลึงรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 ในแง่

- 1) ประชาธิปไตยรัฐสภาถึงทางตัน
- 2) คณะผู้ทำรัฐประหารคือ คนชุดเดียวกัน แต่เพื่อให้ ‘เสียของ’⁴⁶ คนชุดดังกล่าวที่เป็นแกนหลักในการทำรัฐประหาร 2006 จึงเข้ามากุมอำนาจบริหารโดยเป็นรัฐบาลเสียเอง โดยคงอำนาจการรัฐประหารและกฏอัยการศึกเอาไว้ที่ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)
- 3) โจทย์และทางออกของประเทศที่เป็นมูลเหตุของความขัดแย้งทางการเมืองยังเหมือนเดิม คือ ต้องเลือกข้างระหว่างประชาธิปไตยที่มาจากการเลือกตั้งที่มีแต่นักการเมืองซีโง ทูจริต คอร์รัปชัน หรือจะเลือกรัฐบาลอภิสิทธิ์ชนที่มาจากการเลือกตั้ง (elected aristocracy) โดยพรรคเพื่อไทย

⁴⁰ Larry Diamond, “Thinking about hybrid regimes”, *Journal of Democracy*, 13,2, (2002): 21-35.

⁴¹ Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. (Norman, OK: University of Oklahoma Press, 1991).

⁴² Carothers., op. cit.,

⁴³ Fareed Zakaria, *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*. (New York: W.W. Norton and Company, 2003).

⁴⁴ Andreas Schedler, ed. *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. (Boulder, Co: Lynne Rienner 2006).

⁴⁵ “ผมเตือนแล้ว”, โพสต์ทูเดย์, 17 ตุลาคม 2557, เข้าถึงเมื่อ 11 ธันวาคม 2557, <http://www.posttoday.com/การเมือง/324841/ผมเตือนแล้ว>.

⁴⁶ คำว่า ‘แก้ตัว’ ‘เสียของ’ ดูจาก วาสนา อ่างแล้ว : 19-20.

และพันธมิตร และกลุ่มคนเสื้อแดงสนับสนุนแนวคิดอันแรก ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ กลุ่มคนชั้นสูง อภิสิทธิ์ชน นักธุรกิจใหญ่ คนชั้นกลางระดับนำคนชั้นกลางในเมือง นักสื่อสารมวลชน และปัญญาชนบางส่วนสนับสนุนแนวความคิดหลัง

- 4) การเมืองมวลชน (mass politics) สื่อ และสังคมออนไลน์ (social media) มีส่วนอย่างมากในการขับเคลื่อนการเผชิญหน้าทางการเมืองนี้

ที่น่าสนใจก็คือ ทั้ง 4 ประเด็น และการขัดแย้งทางการเมืองนี้มีมาต่อเนื่องยาวนานกว่า 10 ปี มีการต่อสู้กันทั้งในสภา บนท้องถนน และแพร่กระจายไปถึงชุมชน ครอบครัว หรือแม้แต่บทสนทนาในร้านกาแฟ

รัฐประหาร 19 กันยายน 2006 : แผลคนพี

รัฐประหาร 19 กันยายน 2006 ไม่ใช่การรัฐประหารที่เกิดจากความขัดแย้งภายในกองทัพเหมือนรัฐประหารในอดีตของไทย⁴⁷ ตรงกันข้าม รัฐประหาร 19 กันยายน 2006 เกิดขึ้นโดยกลุ่มนายทหารที่อ้างอิงอย่างลึกซึ้งว่า ‘จงรักภักดี’ ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเหตุผลหลักของการเข้ายึดอำนาจนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ในครั้งนั้นถูกกล่าวหาว่าได้แสดงความไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์⁴⁸

คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขหรือ คปค. (ชื่อเดิม) ต่อมาเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.)⁴⁹ ให้เหตุผลการรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 คล้ายคลึงกับ ‘การรัฐประหาร’ ในปี 1947 เมื่อรัฐบาลพลเรือนสมัยนั้นต้องรับผิดชอบต่อการสิ้นพระชนม์ของพระบาทสมเด็จพระอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8⁵⁰ ผลต่อมา คือ การปกครองประเทศไทยโดยทหารในช่วงทศวรรษ 1940 และทศวรรษ 1950 ภายใต้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือปลายทศวรรษ 1950 จนถึงต้นทศวรรษ 1970 ภายใต้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ซึ่งอ้างความชอบธรรมการปกครองโดยรัฐบาลทหารบนพื้นฐานการต่อต้านคอมมิวนิสต์

ประการที่ 2 รัฐประหาร 19 กันยายน 2006 เป็นผลมาจากความพยายามหลายอย่างที่จะ “สร้างกระแส” ความรู้สึกจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อเอารัฐบาลสมัยนั้นออกจากตำแหน่ง ซึ่งพวกเขาเห็นว่าหลากหลายกลุ่มและบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ได้คุกคามโดยตรงต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ฝ่ายต่อต้านการคุกคามเหล่านี้รวมทั้งเจ้าของสื่อมวลชน สนธิ ลิ้มทองกุล สมาชิกองคมนตรี ผู้นำทหารบางคน รวมทั้ง บรรดานักการเมือง นักวิชาการ ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วน

ประการที่ 3 ในแง่เป้าหมายทางการเมือง หากย้อนกลับไปดูกลุ่มคณะปฏิวัติ 23 กุมภาพันธ์ 1991 คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ที่นำโดยกลุ่มนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า รุ่นที่ 5 ที่นำโดย พลเอก สุจินดา คราประยูร คือ การเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 1992 แต่ก็เป็นไปได้เพียงระยะเวลานั้นๆ (47วัน)

⁴⁷ Ukrist, op. cit.,

⁴⁸ เหตุผลในการรัฐประหารยังรวมทั้ง รัฐบาลทักษิณสร้างความแตกแยกในสังคม คอร์รัปชัน ใช้ระบบพวกพ้อง แทรกแซงองค์กรอิสระต่าง ๆ และ insult พระมหากษัตริย์ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (2006) “ประกาศฉบับที่ 1 (19 กันยายน 2006)” [ออนไลน์] เข้าถึงจาก: http://www.parliament.go.th/News/News_detail.php?prid=30298 (วันที่ 27 มกราคม 2007).

⁴⁹ อุทิศ ศุกศิริ, ประวัติย่อการเมืองไทยในรอบทศวรรษจากทักษิณถึงพฤษภาทมิฬ (กรุงเทพฯ: บริษัท โพสต์ พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), 2553): 188

⁵⁰ สุทธชัย ยัมประเสริฐ, “ฐานะทางประวัติศาสตร์ของการรัฐประหาร 19 กันยายน 2006” ใน รัฐประหาร 19 กันยา : รัฐประหารเพื่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข, ธนาพล อิวสกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2007): 223.

เป้าหมายทางการเมืองของการรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 ยังไม่ชัดเจน แต่ที่พวกเขาทำสำเร็จคือ โคนล้ม ทักษิณ ชินวัตร ในขณะที่อ้างว่า เพื่อปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์

พื้นฐานประวัติและประสบการณ์ทางการเมืองของคณะปฏิรูปเพื่อประชาธิปไตยที่นำโดย พลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน เกือบทั้งหมดไม่แนใจนักว่ามีความคิดทางการเมืองและประสบการณ์ทางการเมือง บุคคลที่เป็น แก่นนำรัฐประหารมาจากนายทหารรุ่นต่าง ๆ แต่ยังไม่ปรากฏพัฒนาการที่ชัดเจนว่ามีกิจการอะไรที่ทำ รัฐประหารแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกของนายทหารรุ่นนั้น ๆ ในบรรดาแก่นนำรัฐประหาร พลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน และพลเอก วินัย ภัททิยกุล มาจากนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า รุ่น 17 พลเอกสพรั่ง กัลยาณมิตร จากรุ่น 18 และพลเอกอนุพงษ์ เผ่าจินดา จากรุ่น 21⁵¹ พลอากาศเอกชลิต พุกผาสุข ผู้บัญชาการ ทหารอากาศ พลเรือเอก สติรพันธุ์ เกยานนท์ ผู้บัญชาการทหารเรือ และพลตำรวจเอกโกวิท วัฒนะ ทั้งหมดมา จากรุ่น 17 แต่ไม่มีผู้นำคนไหนอ้างถึงรุ่นของตน ไม่มีใครแสดงความยึดมั่นกับรุ่นของตน แก่นนำรัฐประหารซึ่งเป็นนายทหารเกือบทั้งหมดไม่เคยแสดงว่าต้องการผลประโยชน์ทางการเมือง

พลเอกสนธิ และพลเอกวินัย มาจากรุ่น 17 ซึ่งเป็นรุ่นทหารที่อยู่นอกกลุ่มทหารที่ใกล้ชิด “ทักษิณ ชินวัตร” ก่อนได้เป็นผู้บัญชาการทหารบก(ตุลาคม 2005) พลเอกสนธิไม่เป็นที่รู้จักมากนักต่อสาธารณะ เขาเป็น นายทหารหน่วยรบพิเศษซึ่งมีที่ตั้งอยู่ที่ลพบุรี ในปี 2004 เข้าได้ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบก และได้เป็น ผู้บัญชาการทหารบกในปี 2005 แบบที่มีการเจรจาและประนีประนอมกับการต่อรอง ตำแหน่งของพลเอกสนธิ ได้รับการสนับสนุนจากพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยพิจารณาว่า หากพลเอกสนธิได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดใน กองทัพบก ความสามารถของเขาและความเป็นมุสลิมจะทำให้เขาแก้ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้ได้⁵²

เพื่อนสนิทของพลเอกสนธิ คือ พลเอกวินัยซึ่งมีบุคลิกเงียบ ๆ เขาไม่ได้คุมกำลังทหารหน่วยใด เขาทำงาน เป็นเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ช่วงที่ทักษิณเป็นนายกรัฐมนตรี พลเอกสพรั่ง นายทหารหัวดีและ พุดมากเป็นแม่ทัพภาคที่ 3 และพลเอกอนุพงษ์ เผ่าจินดา แม่ทัพภาคที่ 1 ในขณะนั้น เป็น 2 คีย์แมนคนสำคัญใน การใช้กำลังทหารปฏิวัติในช่วงแรก เขาทั้ง 2 คนไม่มีความคิดทางการเมืองที่ชัดเจน ไม่มีประสบการณ์และความ ต้องการอย่างอื่นนอกจากโค่นล้มรัฐบาลทักษิณ ทั้งพลเอกสนธิและพลเอกอนุพงษ์มามีบทบาทเป็นผู้นำกองทัพ เพียง 1 ปีก่อนการรัฐประหาร 19 กันยายน 2006

การขาดประสบการณ์ทางการเมืองและธุรกิจโดยเปรียบเทียบกับนายพลรุ่น 5 และ 7 สมัยพลเอกสุจินดา และพลตรีจำลอง ศรีเมือง ของกลุ่ม “แกนนำ” รัฐประหาร 2006 อาจช่วยชี้ให้เห็นว่าพวกเขาไม่มีแผนงานระยะ ยาวที่จะขยายไปมีบทบาททางการเมืองหลังจากทำรัฐประหารเสร็จแล้ว บางทีพวกเขาขาดความคิดทางการเมืองที่ เป็นแรงผลักดันต่าง ๆ ของเหตุการณ์และการเคลื่อนไหวเพื่อทำรัฐประหาร

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้อำนาจแล้วเป้าหมายและความต้องการทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ของแก่นนำรัฐประหารและนายทหารส่วนใหญ่ก็ชัดเจนขึ้น พัฒนาการนี้มีผลต่อแนวทางประชาธิปไตยในประเทศไทยในเวลาต่อมา⁵³

⁵¹ The Nation, (21 July 2006): 1A.

⁵² Bangkok Post, (4 July 2006):1 , Irrawaddy online, (20 September 2006) : 1.

⁵³ ดู มติชน, (10 พฤศจิกายน 2006) , (28 ธันวาคม 2006).

ที่สำคัญลักษณะเด่นของการรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 จึงไม่ใช่การยึดอำนาจของทหารอย่างธรรมดา แต่การยึดอำนาจเชื่อมโยงกับอนาคตของสถาบันพระมหากษัตริย์ และต้องการโค่นล้มทักษิณ ชินวัตร ให้ได้

รัฐประหาร 2014: แผลคนน้อง

“...ฉันรู้ตั้งแต่วันแรกที่เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วว่า หากไม่มีการดำเนินการอะไรบางอย่างจากองค์กรอิสระหรือศาล ก็ต้องเป็นการรัฐประหาร... สถานการณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม นั้น เหมือนกับการที่ประชาชนยื่นกุญแจรถให้เธอขับและบอกให้เธอขับรถนำพาประเทศไทย ทว่าอยู่ดี ๆ ก็มีคนเอาปืนมาจี้หัวและบอกให้เธอลงจากรถไป...” (Wassana Nanuam, “Yingluck saw the Coup coming” Bangkok Post 24 November 2014:11)

คำสัมภาษณ์ของ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีช่วยให้เห็นว่า 22 พฤษภาคม 2014 เป็นการรัฐประหาร อีกทั้งเธอก็รู้มาตั้งแต่วันแรกที่เป็นนายกรัฐมนตรีหรือเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมาแล้วว่ามีกระบวนการและขบวนการเพื่อยึดอำนาจจากรัฐบาลของเธอ⁵⁴

แผลคนน้อง: การก่อตัว Plot เรื่องและวาทกรรม

รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่นำโดยพรรคเพื่อไทยมีเสียงข้างมากในรัฐสภา คือ 264 เสียงก็จริง แต่เป็นรัฐบาลที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง พรรคเพื่อไทยมีความแตกแยกภายในสูง มีกลุ่มของนักการเมืองที่ใกล้ชิดครอบครัวชินวัตร เช่น นายบุญทรง เตริยาภิรมย์ รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ นายสันติ พร้อมพัฒน์ รัฐมนตรีกระทรวงพัฒนามนุษย์และสังคม ที่ส่วนใหญ่ใกล้ชิดกับ นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ และนาย สมชาย วงศ์สวัสดิ์ ไม่ใช่กลุ่มคุณหญิงพจมาน ดามาพงษ์⁵⁵ อีกกลุ่มหนึ่ง คือ คนใกล้ชิดยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เช่น นายกิตติรัตน์ ธารนง ซึ่งได้ย้ายจากรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์มาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลังและรองนายกรัฐมนตรี กิตติรัตน์ รู้จักยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ตั้งแต่กิตติรัตน์ดำรงตำแหน่งผู้จัดการตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และเคยดำรงตำแหน่งกรรมการมูลนิธิไทยคม⁵⁶ คนที่สอง ดร. ชัชชาติ สิทธิพันธุ์ อาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์ และอดีตผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเลื่อนตำแหน่งจากผู้ช่วยรัฐมนตรีกระทรวงคมนาคม เป็นรัฐมนตรีกระทรวงคมนาคม เขาเป็นรัฐมนตรีที่ทำงานเงียบ ๆ แต่ความจริงช่วยงานกระทรวงคมนาคมมาตั้งแต่สมัยนายพงษ์ศักดิ์ รตนพงษ์ไพศาล ในสมัยรัฐบาลทักษิณ 1 (2001) และได้รับมอบให้ดูแลงานสำคัญหลายงาน เช่น โครงการรถไฟฟ้าความเร็วสูง รถไฟ การแก้ปัญหาจราจรในกรุงเทพมหานคร ตลอดจนเป็นโฆษกคณะกรรมการบริการจัดการน้ำและอุทกภัย (กยอ.)⁵⁷ เขาได้รับการเสนอชื่อเป็นผู้สมัครเลือกตั้งผู้ว่ากรุงเทพมหานครในนามของพรรคเพื่อไทย แต่เขาปฏิเสธ⁵⁸ กลุ่มคุณหญิงสุรารัตน์ เกยุราพันธุ์ กลุ่มสมาชิกบ้านเลขที่ 111 อันหมายถึง สมาชิกพรรคที่เป็นกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยเดิม ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญตัดสินยุบพรรคและกรรมการบริหารพรรคหมดสิทธิทางการเมืองเลือกตั้งตั้งแต่ปี 2007 และมีสมาชิกบางคนได้กลับเข้ามารับตำแหน่งในรัฐบาลยิ่งลักษณ์อีกครั้ง เช่น นาย

⁵⁴ Wassana Nanuam, “Yingluck saw the Coup coming”, Bangkok Post (24 November 2014):11, “ยิ่งลักษณ์ ชิงประกาศลงเลือกตั้งปี 59 เกมต่อรองถูกจิ้งหะ-เวลา!!” ผู้จัดการออนไลน์, 25 พฤศจิกายน 2014, เข้าถึงเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2014.

http://www.manager.co.th/asp_bin/PrintNews.aspx?NewsID=9570000135584.

⁵⁵ สัมภาษณ์ “ศิริวัฒน์ คล้ามไพบูลย์,” มติชน, (29 ตุลาคม 2555): 11.

⁵⁶ อุทกฤษฎ์ ปัทมานันท์, “ควบปีรัฐบาลยิ่งลักษณ์,” มติชนสุดสัปดาห์ (31 สิงหาคม – 6 กันยายน 2555): 17.

⁵⁷ ธรรมสถิต ผลแก้ว และสุภาชาติ เล็บนาค, “ชัชชาติ ผงาดตัวจริง”, โพสต์ทูเดย์ (ตุลาคม 2555): 6.

⁵⁸ ศร รามา, “พงศ์พัช หนุนขีดเพื่อไทย หนักรุ่นไฟทักษิณ”, ผู้จัดการ, (11 มกราคม 2556):16.

พงษ์ศักดิ์ รัตนพงษ์ไพศาล รัฐมนตรีกระทรวงพลังงาน นายพงษ์เทพ เทพกาญจนา ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและควบรองนายกรัฐมนตรีอีกตำแหน่ง นายวราเทพ รัตนากร และนางสาวคันสนีย์ นาคพงษ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี⁵⁹

ด้วยความมีกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่มในพรรคเพื่อไทย นอกจากไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองแล้ว แต่เมื่อมีข้อเสนอทางการเมืองจากฝ่ายพรรคเพื่อไทยการก่อตัวจากกลุ่มต่อต้านพรรคเพื่อไทย ทักษิณ และยิ่งลักษณ์ก็เริ่มต้นทันที

การก่อตัว และ Plot เรื่อง

เมื่อนายวัฒนา เมืองสุข ส.ส. พรรคเพื่อไทย เสนอให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นเพียงแผนกหนึ่งของศาลยุติธรรม และบางฝ่ายในพรรคเพื่อไทย คือ กลุ่มคนเสื้อแดงเสนอให้มีการผ่านวาระ 3⁶⁰ ในสภา การก่อตัวคัดค้านได้เกิดขึ้นทันที

เสธ. อ้าย ไม่ได้มาคนเดียว

เสธ. อ้าย หรือพลเอกบุญเลิศ แก้วประสิทธิ์ ก่อนหน้านั้นไม่ได้มีความสำคัญต่อการเมืองไทยมากนัก พลเอกบุญเลิศเป็นนายทหารนอกราชการ เป็นอดีตนายกลูกเสือสมัครเล่น และเป็นเลขาธิการกิตติมศักดิ์ราชตะกุ่มมัธยมศึกษาหรือสนามม้านางเลิ้ง⁶¹ แต่แล้ว พลเอกบุญเลิศก็เป็นตัวจุดประเด็นการล้มรัฐบาลยิ่งลักษณ์ โดยรวมตัวประท้วงในเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน 2012

พลเอกบุญเลิศและการชุมนุมของเขากลับมีความสำคัญยิ่งต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ เพราะเป็นการเคลื่อนไหวกดดันรัฐบาลจากภายนอกครั้งแรก นับตั้งแต่รัฐบาลยิ่งลักษณ์เข้ามาบริหารประเทศ และยังเป็นการก่อตัวอีกครั้งหนึ่งของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามทักษิณ ชินวัตร

ประการแรก ช่วงการชุมนุมประท้วงรัฐบาลมีองค์ประกอบของกลุ่มบุคคลสำคัญที่เป็นคนกลุ่มที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาลยิ่งลักษณ์และทักษิณ เช่น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) กลุ่มพลตรีจำลอง ศรีเมือง และกลุ่มสันติอโศก นายสนธิ ลิ้มทองกุล และเครือข่ายหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ เอเอสทีวี นาวาตรีประสงค์ สุ่นศิริ นายแพทย์ ตูลย์ สิทธิสมวงศ์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และถึงแม้จะไม่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่พลเอกบุญเลิศเป็นเพื่อนร่วมรุ่นนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า รุ่นที่ 1 และเป็นประธานรุ่น โดยมีเพื่อนร่วมรุ่นคือ พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ องคมนตรีและอดีตนายกรัฐมนตรีหลังการรัฐประหาร 2006

ประการที่สอง แม้ดูจำนวนผู้ชุมนุมมีอยู่เพียง 20,000 คน แต่การเคลื่อนไหวและอุดมการณ์ทางการเมืองที่เขาประกาศออกมา มีความสอดคล้องกับอุดมการณ์ของฝ่ายอนุรักษนิยม (Conservative) และฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อทักษิณ ชินวัตร เป็นอย่างมาก

⁵⁹ “เปิดปูมว่าที่รัฐมนตรีใหม่”, กรุงเทพธุรกิจ (28 ตุลาคม 2555):2 และ สัมภาษณ์ “ศิริโรจน์ คล้ามไพบูลย์”, มติชน (28 ตุลาคม 2555): 2.

⁶⁰ อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, “ไทย เสถียรภาพการเมืองและแนวคิดทางเศรษฐกิจ”, กระแสเอเชีย 2013/1, อติสร เสมอแย้ม ขนิษฐา คันธะวิชัย, วรณญา จิตรผ่อง (บรรณาธิการ), (สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2013): 65.

⁶¹ เสถียร วิริยะพรรณพงศ์, สัมภาษณ์พิเศษ พลอากาศเอกสุเมธ โพธิ์ฉันทน์ รองหัวหน้าพรรคเพื่อไทยและหัวหน้าฝ่ายติดตามด้านความมั่นคงพรรคเพื่อไทย”, กรุงเทพธุรกิจ (28 ตุลาคม 2555): 2.

พลเอกบุญเลิศ เน้นตลอดมาว่า พวกเขาต้องการกันนักการเมืองออกจากระบบ เพื่อให้ประเทศไทยเดินไปข้างหน้าต่อไปได้ เขาเชื่อว่านักการเมือง คือ “เหลือบไรต์วักัดกินประเทศไทย”⁶² พลเอกบุญเลิศเรียกคนพวกนี้ว่า “นักเลือกตั้ง” ที่มีอยู่ราว 2,000 คน ให้พวกนี้พักผ่อนอยู่กับบ้าน และนี่เป็นที่มาของแนวความคิด “แช่แข็ง” หรือ “ปิดประเทศ”

ในความคิดของพลเอกบุญเลิศ เขาเชื่อมั่นในข้าราชการซึ่งเป็นข้าของแผ่นดิน เป็นข้าราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีศักดิ์ศรีกลับมาทำงาน ทำหน้าที่เพื่อประเทศชาติให้เข้าที่เข้าทาง หลังจากที่หลงใหลไปกับลัทธิสังคมนิยม ที่นักการเมืองเอามาฉ้อฉล และเมื่อฝ่ายบริหารชุดใหม่ที่ปราศจากนักการเมืองจัดระเบียบประเทศเสร็จ คนเหล่านั้น (นักการเมือง-ขยายความโดยผู้เขียน) ก็ค่อยกลับเข้ามาในขณะที่ประเทศมี “ภูมิคุ้มกัน” การทุจริตคอร์รัปชันที่เข้มแข็งแล้ว⁶³ แนวความคิดนี้คล้าย “รัฐบาลแห่งชาติ” ซึ่งมีหลายฝ่ายเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาล แต่ข้าราชการโดยเฉพาะทหารเข้ามาเป็นแกนนำของรัฐบาลแห่งชาติแนวนี้อย่างชัดเจนความพอใจและชื่นชอบ “ระบบประชาธิปไตยครึ่งใบ” (Semi Democracy) สมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (1980-1988) และแนวคิดนี้มักเกิดขึ้นเสมอ ๆ เมื่อฝ่ายอนุรักษนิยมเห็นว่าประเทศไทยกำลังเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น เช่น ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ 1997-1998 วิกฤตการณ์ทางการเมืองปี 2004-2006 เป็นต้น

ส่วนแนวคิดเรื่อง สถาบันกษัตริย์ พลเอกบุญเลิศมีแนวคิดคล้าย ๆ กับคนทั่วไป กล่าวคือ ตัวเขาเองถือว่าตัวเองเป็นอดีตทหารมหาดเล็ก และวันนี้อยู่ในฐานะราชองครักษ์ ดังนั้น เขาจึงถือว่า เมื่อประเทศไทยมีขบวนการที่ไม่หวังดีและไม่สำนึกในพระกรุณาธิคุณ โดยผู้ที่รับผิดชอบ คือ รัฐบาลพรรคเพื่อไทยไม่ได้ให้ความสำคัญ ดังนั้น พลเอกบุญเลิศจึงออกมาเคลื่อนไหวครั้งนี้

พลเอกบุญเลิศ ยืนยันว่า การเคลื่อนไหวของเขาไม่เกี่ยวข้องกับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรี หรือพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ องคมนตรี เขาเห็นว่า นี่เป็นเกมส์จ้องทำร้าย ทั้งสองคนเป็นผู้ใหญ่ ผู้อยู่บนหิ้ง ไม่มีการสนับสนุนทางการเงินและมวลชนต่อการเคลื่อนไหวของเขาและพวก

พลเอกบุญเลิศ ยอมรับว่าเกลียด ทักษิณ ชินวัตร เพราะเชื่อว่ามีพฤติกรรมจาบจ้วง โดยสรุปเขาอยากให้ทักษิณกลับเมืองไทยมากราบพระบาทพระเจ้าอยู่หัว ดิฉันสัก 2-3 วัน จากนั้นก็ขอพระราชทานอภัยโทษ⁶⁴ แม้ ว่าจำนวนผู้ชุมนุมจะมีน้อยและเหตุผลของการเคลื่อนไหวไม่มีอะไรใหม่ คือ ไม่พอใจนักการเมือง แต่การชุมนุมที่สนามม้านางเลิ้งในเดือนตุลาคม 2012⁶⁵ มีคนชุมนุมมากกว่าที่ตำรวจประมาณการณ์ไว้มาก รัฐบาลและพรรคเพื่อไทยจึงหวาดกลัวมาก และกดดันไม่ให้การชุมนุมในเดือนพฤศจิกายน 2013 ขยายตัว โดยการไต่ถามตำรวจพร้อมอาวุธสลายมวลชน ซึ่งก็ได้ผล

⁶² นี่เป็นแนวคิดทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยม และแม้รวมทั้งกลุ่มเสรีนิยม-นิยมเจ้า (royal liberalism) ซึ่งเกลียดชังนักการเมือง โดยเฉพาะที่มาจากต่างจังหวัด นักการเมืองถูกขนานนามว่า “นักเลือกตั้ง” แนวคิดทางการเมืองของคนกลุ่มนี้พัฒนาขึ้นมารวมปลายทศวรรษ 1980 อันเป็นยุคที่นักการเมืองต่างจังหวัดและพรรคการเมืองมีบทบาทมากขึ้นในการเมืองและเศรษฐกิจไทยโดยผ่านระบบรัฐสภา.

⁶³ โวต์ (พฤศจิกายน 2555): 9-10.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, :10.

⁶⁵ “ตำรวจนครบาลประเมินว่า จะมีคนมาไม่เกิน 8,000 คน แต่มาจริง ๆ เกือบ 30,000” อ้างใน มติชน (29 ตุลาคม 2555): 15.

วาทกรรม: จากคินพระราชอำนาจสู่...การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การเคลื่อนไหวทางการเมืองใด ๆ นอกจากมีการจัดตั้ง (organized) แล้วย่อมมีวาทกรรม (discourse) หรือเป้าหมายทางอุดมการณ์เพื่อหล่อเลี้ยงการเคลื่อนไหวทางการเมือง ก่อนการรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 และก่อนการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2014 ต่างก็มีทั้งกลุ่มจัดตั้ง วาทกรรม และเป้าหมายทางอุดมการณ์ที่เชื่อมต่อหรือวางรากฐานให้เกิดการรัฐประหารทั้งสิ้น

คินพระราชอำนาจ

จากการศึกษาของ Pye and Schaffar⁶⁶ กลุ่มต่อต้านรัฐบาลทักษิณ และสุดท้ายนำมาสู่การรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 มีอยู่หลายกลุ่ม ไม่ได้มีแต่พวกอัยลิสหรือ พวกนิยมเจ้า กล่าวคือ ประกอบด้วยนักวิจารณ์ นักเคลื่อนไหวทางสังคม กลุ่มนักธุรกิจที่มีชื่อเสียง ชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง สื่อมวลชน พระ สมาชิกองคมนตรี และผู้นำทหาร โดยมีแกนหลักคือ อดีตเพื่อนนักธุรกิจของทักษิณ⁶⁷ นายสนธิ ลิ้มทองกุล ผู้ก่อตั้งและเจ้าของหนังสือพิมพ์เครือผู้จัดการ

สนธิเริ่มวิจารณ์ผลงานของรัฐบาลทักษิณในรายการโทรทัศน์ “เมืองไทยรายสัปดาห์” ช่วงพฤศจิกายน 2005 และในไม่นานรายการนี้ก็ถูกถอดออกจากผังรายการช่อง 9 อสมท. สนธิโจมตีว่าทักษิณไม่จงรักภักดีต่ออุดมการณ์ชาติไทยคือ “ชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์” โดยยกตัวอย่างการทำบุญประเทศในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ที่มีตัวทักษิณทำหน้าที่เป็นประธาน อีกทั้งยังแต่งตั้งรักษาการสมเด็จพระสังฆราช

สนธิเริ่มต้นใช้สโลแกน “เราจะต่อสู้เพื่อพระเจ้าอยู่หัว” เขาสวมเสื้อสีเหลืองเป็นสัญลักษณ์นำประชาชนขับไล่ สนธิหยิบใช้หนังสือ “พระราชอำนาจ” ที่เขียนโดย นายประมวล รุจิเสรี อดีตสมาชิกพรรคไทยรักไทย

ในไม่ช้าวาทกรรม “พระราชอำนาจ” ได้ปรับเปลี่ยนจากความคิดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มหนึ่งกลายเป็นหลักการพื้นฐานของการก่อตัวขบวนการต่อต้านทักษิณ และถูกทำให้ประชาชนชื่นชอบโดยสนธิ ผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ผู้จัดการและเครือข่ายเคเบิลทีวีของเครือผู้จัดการ

การประท้วงของสนธิได้ขยายตัวต่อไปและได้เปลี่ยนเป็นการก่อตั้ง “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) และร่วมกับ 40 องค์กรภาคเอกชนต่อต้านรัฐบาลทักษิณ⁶⁸

⁶⁶ Oliver Pye and Schaffar Wolfram “The 2006 Anti-Thaksin movement in Thailand: an Analysis,” *Journal of Contemporary Asia*, 38,1: 38-61.

⁶⁷ สนธิเคยเป็นเพื่อนและกลายมาเป็นคู่แข่งทางธุรกิจกับทักษิณในธุรกิจโทรคมนาคมที่ทักษิณมีความโดดเด่นกว่า ดู *The Nation*, 28 November 2005.

⁶⁸ *ไทยโพสต์*, (6 กุมภาพันธ์ 2549); *The Nation*, 12 February 2006.

อุดมการณ์ “รอยัลลิสต์” เหมาะสมโดยบังเอิญกับความคิดของสนธิ ลิ้มทองกุล คือ “ต่อสู้เพื่อในหลวง และคืนพระราชอำนาจ” ในที่สุด สิ่งทีกล่าวนานี้ได้ช่วยเป็นพื้นฐานขององค์ประกอบต่าง ๆ แนว “รอยัลลิสต์” ของฝ่ายทหารเพื่อทำรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 และช่วยสร้างความชอบธรรมต่อการรัฐประหารครั้งนั้น เป้าหมายหลักของการรัฐประหาร 19 กันยายน 2006 คือ กำจัดอำนาจทางการเมืองทักษิณ ซึ่งฝ่ายรอยัลลิสต์อ้างว่า ทักษิณเป็นภัยต่อประชาธิปไตยและสถาบันพระมหากษัตริย์

จากสนธิถึงสุเทพ

จาก พรหม. ถึง กปปส.

31 ตุลาคม 2013 การปราศรัยบนเวทีสถานีรถไฟสามเสน กรุงเทพฯ ที่นำโดยสุเทพ เทือกสุบรรณ เริ่มต้นขึ้น และมีการตอบรับจากประชาชนอย่างล้นหลาม

เมื่อรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผลักดันร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม ซึ่งเป็นกฎหมายล้างผิดให้แก่ผู้กระทำความผิดทางการเมือง กลายเป็นเหตุจุดชนวนความไม่พอใจต่อประชาชน การนำร่างพระราชบัญญัตินี้เข้าสู่วาระการประชุมทำให้เกิดความโกลาหลทั้งในและนอกสภา มีผู้ไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก

ทันทีที่ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมถูกผลักดันจนผ่านสภาในเวลาตี 4 ของวันที่ 1 พฤศจิกายนรุ่งขึ้น เสียงสัญญาณนกหวีดของผู้ร่วมชุมนุม “มวลมหาประชาชน” ก็ดังกึกก้องขึ้น

คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) มี สุเทพ เทือกสุบรรณ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการและแกนนำ ก่อตั้งครั้งแรกเมื่อ 29 พฤศจิกายน 2013 จากกลุ่มอดีตนักการเมือง เครือข่ายนักวิชาการ ประชาชนหลากหลายอาชีพ ที่คัดค้านกฎหมายนิรโทษกรรม มีสัญลักษณ์เป็นธงชาติไทยและนกหวีด เพื่อต่อต้านรัฐบาลโดยยึดหลักอธิปไตย ไม่ใช่ความรุนแรงและปราศจากอาวุธ⁶⁹

การใช้นกหวีดเป็นสัญลักษณ์แสดงการคัดค้าน เริ่มจากราล์ฟ เนเดอร์ (Ralph Nader) นักกฎหมาย นักเขียนและนักต่อสู้เพื่อสิทธิประโยชน์ของผู้บริโภคชาวอเมริกัน เพื่อเป็นสัญลักษณ์เตือนรัฐบาลที่เริ่มมีพฤติกรรมทุจริตในการบริหารบ้านเมืองในปี 1970 จากนั้นเริ่มมีการใช้การเป่านกหวีดเป็นสัญลักษณ์อีกหลายครั้ง เช่น องค์กรฟอลลิง วิสเทิลลีในประเทศคองโก นำนกหวีดมาใช้เป็นสัญลักษณ์การรณรงค์สันติภาพในประเทศ⁷⁰

5 พฤศจิกายน 2013 การเดินครั้งประวัติศาสตร์ได้เริ่มขึ้น มีการเดินเท้าจากสถานีรถไฟสามเสนไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กลุ่ม กปปส. ได้เสนอแนวทางการปฏิรูปประเทศไทยในด้านต่าง ๆ อันได้แก่⁷¹ 1) ปฏิรูปการเมืองทั้งพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้งเพื่อให้ประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2) จัดคอร์รัปชันอย่างเข้มแข็ง จริงจัง

⁶⁹ Who? สุเทพ เทือกสุบรรณ การตื่นความรู้ประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Nanmee books. 2557): 124.

⁷⁰ เพิ่งอ้าง.

⁷¹ เพิ่งอ้าง, :145.

3) กระจายอำนาจให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด 4) จัดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม แก้ปัญหาคนจนโดยไม่ใช้โครงการประชานิยม 5) ปฏิรูปตำรวจให้ตำรวจเป็นตำรวจของประชาชน

9 ธันวาคม 2013 กลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. เดินขบวนครั้งใหญ่มุ่งหน้าสู่ทำเนียบรัฐบาลและรัฐบาลได้ประกาศยุบสภาในที่สุด ทว่ายังคงเป็นรัฐบาลรักษาการ จนเกิดการ Shutdown Bangkok โดยเคลื่อนขบวนไปตามจุดสำคัญที่กรุงเทพฯ ได้แก่ สีแยกปทุมวัน สีแยกอโศก สีแยกราชประสงค์ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ห้าแยกลาดพร้าว สวนลุมพินี โดยณรงค์ให้ข้าราชการหยุดงาน⁷²

ตัวละคร Plot เรื่องและวาทกรรม

แม้ว่าตัวละครสำคัญจะเปลี่ยนไปแล้วจาก สนธิ ลิ้มทองกุล อดีตเพื่อนรักและคู่แข่งทางธุรกิจของทักษิณ ชินวัตร มาเป็น สุเทพ เทือกสุบรรณ อดีตเพื่อนทักษิณอีกคนหนึ่งและเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ แต่การรัฐประหาร 2006 และรัฐประหาร 2014 ก็ยังชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงของตัวละครสำคัญอีกด้วย จากสนธิแกนนำของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) เกือบทั้งหมดสลับร่างและเปลี่ยนชื่อใหม่ภายใต้การนำของสุเทพ เทือกสุบรรณ เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเคยเป็นเงาที่อยู่ข้าง พธม. ที่ฉายภาพตัวเองใน ASTV และเครือข่ายหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ และลงท้ายด้วยการรัฐประหาร 2006 มาบัดนี้ สุเทพ เทือกสุบรรณ ออกหน้าและเป็นแกนนำสิ่งที่เขาเรียกว่า “มวลมหาประชาชน” ซึ่งประกอบด้วยนักการเมือง ศิลปิน นักวิชาการ ผู้นำเอ็นจีโอ นักเคลื่อนไหวทางสังคม ฝ่าย พธม. ในอดีต แต่อยู่ในร่างใหม่ คือ กปปส. แทนทั้งสิ้น เครื่องมือสื่อสารหลักของพวกเขาทั้ง พธม. และ กปปส. ได้หลอมรวม (converge) และผนึกกำลังกันระหว่าง ASTV ของสนธิ กับช่องทีวีของพรรคประชาธิปัตย์ Blue Sky

ขับเคลื่อนสัญลักษณ์จากเสื้อสีเหลืองมาเป็น “มหายาตรา” ของ ‘มหานกหวีด’⁷³ แม้แต่นพ. ประเวศ วะสี ราษฎรอาวุโส ยังอธิบายว่า

“...ปรากฏการณ์ ‘พฤศจิกายนมหานกหวีด’ เป็นจุดเปลี่ยนประเทศไทย...ประเทศไทยไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว ผู้คนมาเปลี่ยนพฤติกรรม เพราะเมื่อแสงสว่างแห่งสังคมเข้มแข็งسادส่อง และเสียงนกหวีดที่พร้อมจะดัง คนก็ไม่กล้าจะทำผิด...”⁷⁴

มีข้อเขียนจำนวนมากทั้งไทยและฝรั่งอธิบายว่า อาจเกือบทั้งหมดของมวลชนที่เข้าร่วม “มีอบนกหวีด” เป็นผู้นิยมระบบกษัตริย์และส่วนหนึ่งของส่วนใหญ่นั้นเป็นพวก “ultra-royalist” มุกหอม วงษ์เทศวิเคราะห์⁷⁵ ว่าอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนที่มีความโน้มเอียงไปทาง reactionary-conservative อาจเทียบเคียงได้กับพวก “fundamentalist” ทางอุดมการณ์ความเชื่อ และพวก “fascist” ทางการเมือง โดยเป็นที่เหลือเชื่อไว้ในโลกยุคแห่งเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารที่ก้าวหน้าในศตวรรษที่ 21 ประเทศที่มีระบบการศึกษาและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจจะบั่นจะผลิต “พลเมือง-พสกนิกร” แบบนี้ได้ เกือบทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับขบวนการนกหวีด-พันธมิตรคือ ขบวนการชาติ-ศาสนา-กษัตริย์ที่เชิดชูอุดมการณ์ “พิทักษ์ระบอบกษัตริย์-จำกัดระบอบทักษิณ”

⁷² เฟิ่งอ้ง, :153.

⁷³ มุกหอม วงษ์เทศ, “ยุควิปลาสนิราชาอาณาจักรวิโยค”, *วารสารอ่าน*, 5, 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556): 18.

⁷⁴ ประเวศ วะสี, “ประเทศไทย ณ จุดพลิกผัน (Tipping Point)” *สำนักข่าวอิศรา*, 15 พฤศจิกายน 2556.

⁷⁵ มุกหอม วงษ์เทศ อ้างแล้ว, :18.

สุเทพ เทือกสุบรรณเลขาธิการกปปส.ปราศรัยว่า

“...พวกผม คณะกรรมการ กปปส. ทุกคน พี่น้องครับ เอาหัวใจมาวางเคียงกัน และตัดสินใจแล้วว่า ที่ทำการคราวนี้ เพื่อชาติ เพื่อแผ่นดิน เพื่อประชาชน เพราะฉะนั้น ถ้าจะต้องเป็นอะไรก็ให้มันเป็นไป และยินดีที่จะเป็น ไม่มีการถอยหลัง... นี่คือเดิมพัน เดิมพันครั้งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย ใครจะถือทางข้างระบอบทักษิณ เชิญ! ใครจะถือทางข้างประชาชน มา! ไม่มีคนกลาง ไม่มีความเป็นกลางระหว่างความดีกับความชั่ว ความถูกต้องกับความผิด ต้องเลือกกันข้างหนึ่ง”⁷⁶

นอกจาก “สัญลักษณ์” แล้ว พิธีกรรมก็มีความสำคัญ การเคลื่อนไหวทางการเมืองในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาของไทย ไม่ว่า “เสื้อเหลือง” กับ “เสื้อแดง” พธม.-กปปส. กับ นปช. และขบวนการเสื้อแดง การจัดไฮปาร์คการเมืองอย่างเดียวยังไม่พอ แต่ความ “บันเทิง” กลายเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับมือแบบไทย ๆ ซึ่งผันตัวเองเป็น “มหรสพสาธารณะกลางถนน” มีร้านเล่นเกมส์ หนังสกลางแปลง ซิงค์ซาวเวิร์ค ม้าหมุน สวดมนต์ข้ามปีและเคาท์ดาวน์ นั้นหมายความว่า “บาร์มี” ส่วนบุคคล ผู้นำลัทธิ (cult leader) เป็นสิ่งปฏิเสธไม่ได้ แต่ “เนื้อหา” ของโปรเจกต์ทางการเมืองและ “วิธี” การโฆษณาชวนเชื่อ รวมทั้งพื้นฐานความคิดของมวลชนก็เอื้อต่อการเกิด “ลัทธิ”

วาทกรรม: มวลมหาประชาชน ปฏิวัตินกหวีด

นักวิชาการ นักเคลื่อนไหวทางสังคม นิยามและอธิบายการเคลื่อนไหวของประชาชนภายใต้การนำของ พธม.-กปปส.-สนธิ-สุเทพ เป็นหลายด้าน บางคนบอกว่าเป็น

“...ปฏิวัตินกหวีด” เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย คราวนี้เป็นการปฏิวัติประชาชน การปฏิวัติกับประชาธิปไตยเป็นคนละเรื่องกัน...ถ้ามองจากมุมการเลือกตั้งอาจถูกโจมตีได้ แต่ถ้าแก้ปัญหาร้ายแรงได้อย่างวงจรคอร์รัปชันของระบอบทักษิณก็คุ้มค่าที่จะทำ...”⁷⁷

บ้างก็ว่า มีความสลับซับซ้อนอย่างมาก เช่น

“...กรุงเทพฯ เป็นอะไรที่ต้องพิศวง ไม่ใช่แค่เป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่งที่น่าทึ่งมานานอยู่ แต่มันยังเป็น uprising (ลุกฮือของประชาชน) มัน Revolutionary (กระแสการปฏิวัติเปลี่ยนแปลง) ยิ่งใหญ่ไม่แพ้กรุงปารีสปี 1789 (การปฏิวัติฝรั่งเศส) และปารีสในปี 1848 มันเป็นจุดระเบิดของสถานการณ์ จะบอกว่าชนบทสำคัญ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดในชนบทเท่านั้นก็ไม่ใช่ กรุงเทพฯ ก็สำคัญ มันเป็นจุดที่ใหญ่มาก ถ้าการชุมนุมจุดติดที่กรุงเทพฯ มีประชากรถึงร้อยละ 10 ของทั้งประเทศ มันไม่ใช่แค่เพียง Uprising หรือ Revolutionary เท่านั้น แต่ยัง Accommodative อันเอื้ออารีกัน...”⁷⁸

⁷⁶ สุเทพ เทือกสุบรรณ, คำปราศรัยเวทีนางเลิ้ง, (9 ธันวาคม 2013),

⁷⁷ ธีรยุทธ บุญมี แถลงที่สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย 10 ธันวาคม 2013.

⁷⁸ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, “อย่าดูเบาคนชั้นกลาง” *ฐานเศรษฐกิจ*, (ธันวาคม 2556) 33, 2,907: 22-25.

อย่างไรก็ตาม ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่า วัตถุกระเจียรอย่างนกหวีดจะกลายเป็นสัญลักษณ์อันยิ่งใหญ่เกรียงไกรของ “มวลมหาประชาชน” ขบวนการประชาชนที่ใหญ่โตมโหฬารและทรงคุณธรรมที่สุดในโลก ตามการประเมินด้วยหลักวิชาการของเหล่าแกนนำและพิธีกรช่องบลูสกาย (Blue Sky) นี่คือนักชนผู้กล้าที่เรียกขานด้วยความเอ็นดูปนยำเกรงว่า “มือบนกหวีด” (whistle mob) ตามความหมายของ “ผู้เป่านกหวีด” (whistle blower) คือ ผู้หาญกล้าออกมาแฉความฉ้อฉลขององค์กรต่าง ๆ ชัดเจนมาก ๆ ว่า คนเป่านกหวีด คือ คนกล้าและคนดี⁷⁹

นอกจากผูกประเด็น “ผู้กล้า-คนดี” แล้ว การประสบความสำเร็จของนกหวีดอุปกรณ์แผดเสียงจากลมปากยังถูกจรรีกับคนไทยที่ชอบความโหวกเหวกอีกทีก็อยู่แล้วด้วย สำหรับคนไทย เสียง คือ อำนาจ ในหมู่ชนที่อยู่ในวัฒนธรรมสาธารณะที่อ่านน้อย-ใช้เสียงมาก เสียงเป็นตัวกระทำการที่มีพลัง “นกหวีด” มือบอดัลักษณะทาง “ศีลธรรมการเมือง/การเมืองศีลธรรม” ให้กับคนชั้นกลางกรุงเทพฯ จำนวนหนึ่งที่ไม่เคยมีอัตลักษณ์ทางการเมือง (political identity) พร้อมอุปกรณ์ที่ถูกใจขนาดนี้มาก่อน เพราะอัตลักษณ์ความเป็นไทยที่ถูกต้องเพียงอย่างเดียวที่คนไทยรู้จักที่จะนิยามตัวเองได้ คือ เป็นคนจงรักภักดี รักชาติ รักสถาบันกษัตริย์ เท่านั้น แต่คนไทยไม่คุ้นเคยกับการนิยามตัวเองด้วยรสนิยมทางการเมืองแบบอื่น ๆ

ความเป็นสื่อเหลืองก็ “บอบช้ำ” มากเหลือเกิน หมดสิ้นความน่าพิสมัยทางการเมือง ดังนั้น เมื่อรัฐบาลพรรคเพื่อไทย-สื่อแดงกำลังครองความเป็นใหญ่ในการบริหารประเทศ การเป็นขบถต่อรัฐบาล “เลว ๆ” ที่พลาดท่าทำเรื่อง “ชั่ว ๆ” คือ เร่งออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม ย่อมทวีความเท่ ความเก๋ ความฮิป และให้ความสะใจสุด ๆ

ตามความคิดของ มุกหอม วงษ์เทศ เธออธิบายคนชั้นกลาง พธม กปปส. สื่อเหลือง มวลมหาประชาชน และมหานกหวีดว่า

“...ต้องไม่ลืมว่า นี่อาจเป็นโอกาส “rebel” ทางการเมืองที่น่าตื่นเต้นครั้งแรกในชีวิตของคนหัวอ่อนและเชื่องในอุดมการณ์แห่งชาติ conformist มาตั้งแต่เล็กจนโต ด้วยความเหมาะสมลงตัวที่ไม่ได้เกิดขึ้นได้บ่อย ๆ แพ้คเณศัญญา “คนกล้า-คนดี-คนขบถ” ที่บรรจุอยู่ในนกหวีดแสนน่ารักบวกกับ “คนรักชาติ รักในหลวง” ที่ฉายอยู่ที่สายคล้องคอลายธงชาติแสนสวย ...”

แพลตฟอร์มรัฐประหาร 2006 และ 2014 : คนกลุ่มเดิม เป้าหมายเดิม

รัฐประหาร 2006 พธม.เป็นองค์กรหลักที่ทำหน้าที่เคลื่อนไหวมวลชนและสร้างความชอบธรรมให้กับการรัฐประหาร องค์กรหลักนี้มีสนธิ ลิ้มทองกุล สถาบันวิทยุ ASTV ผู้จัดการและสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ให้การสนับสนุนอยู่ข้างหลัง ส่วนรัฐประหาร 2014 กปปส.เป็นองค์กรหลักที่มีสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์เป็นหลักในการทำงานมวลชนและแสวงหาความชอบธรรมทางการเมือง โดยที่นายทหารบูรพาพยัคฆ์ได้แก่ พลเอก ประวิตร วงศ์สุวรรณ พลเอก อนุพงษ์ เผ่าจินดา (แม้ทัพภาคที่ 1-2006) และพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา (ผู้บัญชาการทหารบก-2014) เป็นแกนหลักในการทำรัฐประหารทั้ง 2006 และ 2014

⁷⁹ มุกหอม วงษ์เทศ, อ้างแล้ว., :26.

การรวมตัวอีกครั้ง

เมื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพลเอก บุญเลิศแก้วประสิทธิ์หรือเสธอ้ายไม่ประสบความสำเร็จ แกนนำกปปส. สุเทพ เทือกสุบรรณให้สัมภาษณ์เหตุผลในการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้ว่า

“...ผมเห็นพฤติกรรมทางการเมืองของคุณ ทักษิณ ชินวัตรมาโดยตลอด แรกๆคุณทักษิณยังเคยพยายามชวนผมไปร่วมทำงานการเมืองด้วย แต่ผมเห็นว่า อุดมการณ์ของเราคนละอย่าง แนวคิดทางการเมืองต่างกันมาก คุณทักษิณชอบรวบอำนาจ อยากทำการเมืองให้รวมศูนย์อำนาจไว้ที่คนคนเดียว หรือไม่ก็ที่พรรคการเมืองพรรคเดียว เขายังเคยพูดกับผมเลยว่า อยากให้ประเทศไทยเหมือนสิงคโปร์ คือมีฝ่ายค้านสักสองสามคนไว้เป็นไม้ประดับ ซึ่งผมก็แย้งไปว่า นั่นไม่ใช่ประชาธิปไตย...”

“...เรื่องทุจริตคอร์รัปชันก็ค่อยๆโผล่ขึ้นมาตามลำดับ ทำให้เห็นว่า อ้อที่แท้เขาก็ใช้เงินซื้ออำนาจ แล้วเอาอำนาจไปหาเงินแล้วกลับไปซื้ออำนาจต่อ เขาจึงอยู่ในอำนาจได้ตลอด...”

“...ผมจึงคิดที่จะหยุดระบอบทักษิณให้ได้ ต้องหยุดระบอบทุนนิยมสามัญที่เอาเงินมาซื้ออำนาจให้ได้ จนผมตัดสินใจเด็ดขาดเมื่อหลังการเลือกตั้งปี 2011 ผมจึงลาออกจากการเป็นเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์และเตรียมการต่อสู้กับระบอบทักษิณ ผมได้สนับสนุนให้พรรคพวกทำทิวแถวเทียม แล้วก็ไปตั้งเวทีประชาชน ผ่าความจริง พูดความจริงให้ประชาชนฟังว่า ระบอบทักษิณทำร้ายประเทศไทยอย่างไร ผมทำมาปีกว่าๆ ประมาณสัก 50 จังหวัด...ประชาชนอดรันทดไม่ไหวมากขึ้นกับพฤติกรรมของระบอบทักษิณโดยมีตัวแสดงคือ รัฐบาลยิ่งลักษณ์ กระทั่งการที่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ออกกฎหมายนิรโทษกรรมเพื่อล้างผิดให้ทักษิณ ชินวัตร...”⁸⁰

ในความเป็นจริงเป้าหมายของพธมและกปปส. ก็คืออันเดียวกันคือ การทำลายระบอบทักษิณ แต่คราวนี้อาจเปลี่ยนวลีใหม่เพิ่มคำว่า ทำประเทศให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สุเทพ เทือกสุบรรณกล่าวว่า⁸¹

“...เราต้องการให้การต่อสู้ของประชาชนเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ เราสู้กับความชั่วร้ายของระบอบทักษิณ เราจึงต้องไม่ทำให้บ้านเมืองเสียหาย แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับครั้งที่สมุนและบริวารของทักษิณออกมาต่อสู้เพื่อประโยชน์ของทักษิณในปี 2010 นั่นทั้งฆ่าคน ทั้งเผาบ้านเผาเมือง ทำประเทศวิบัติ เราไม่ทำอย่างนั้น เพราะเราเป็นพลเมืองดี เราต่อสู้เพื่อสร้างประเทศดีขึ้น ทำประเทศให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นี่สำคัญมาก เพราะสมุนบริวารทักษิณคิดเลยเถิดไปถึงการมีประธานาธิบดี...”

⁸⁰ รุจิรา “ก้านันสุเทพ เทือกสุบรรณ บุรุษแห่งมวลมหาประชาชน” LIPs ปักษ์หลัง, 2557: 0056.

⁸¹ เฟิ่งอ่าง

คนกลุ่มเดียวกัน นายทุน นักหวัดและนายพล

จะด้วยองค์ประกอบเดียวกันคือ นักวิชาการ ปัญญาชน อดีตข้าราชการ ศิลปิน นักการเมืองและผู้นำทหาร จะด้วยการสลับแกนนำจากสนธิ ลิ้มทองกุลเป็นสุเทพ เทือกสุบรรณ การใช้สื่อและการเคลื่อนไหวที่คล้ายคลึงกัน เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ วิทยุโทรทัศน์ สื่อออนไลน์ จะเปลี่ยนสื่อจากสื่อสี่เหลี่องเป็นสื่อสี่งชาติ และการเพิ่ม นักหวัดเป็นทั้งอาวุธและสัญลักษณ์ใหม่ แต่แกนนำของผู้ทำรัฐประหาร 2006 และ 2014 ก็คือคนกลุ่มเดียวกัน

ปัญญาชนที่ไม่ชอบทักษิณได้รวมตัวขึ้นก่อน (ซึ่งก็คือ แกนนำของพธม.เดิม) ในนามของ สภาประชาชน ปฏิรูปประเทศไทย 2556 (สปท) ได้แก่ สุริยะใส กตะศิลาและ อุทัย ยอดมณี สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ รวี มาศ ฉลาดล สังสิต พิริยะรังสรรค์ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ พิกพ ธงไชย บริดา เตียสุวรรณ วิทยากร เชียงกุล อนุสรณ์ ศรี แก้ว บุญส่ง ชลธร พลเดช ปิ่นประทีป รสนา โตสิตระกูลและอานันท์ หาญพานิชย์พันธ์ ซึ่งในภายหลังบางส่วนได้ เข้าร่วมกับการเคลื่อนไหวของกปปส. และบางส่วนได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) หลัง รัฐประหาร 2014⁸²

ส่วนนักการเมืองและนายทุนต่อต้านทักษิณก็ไม่ใช่ใครที่ไหน แต่เป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ฝ่ายสุเทพ เทือกสุบรรณ ลูกทุกคนของสุเทพและศรีสกุล พร้อมพันธ์ บางส่วนดูได้จาก กลุ่มของสุเทพที่ลงทุนใน แปซิฟิกซิตี คลับซึ่งลูกสาวสุเทพเป็นเจ้าของ อีกทั้งยังเป็นสถานที่นัดพบของแกนนำกปปส.ทั้งก่อนและหลังรัฐประหาร 2014⁸³

ส่วนทหารก็ไม่ใช่ใครที่ไหน ผู้นำทหารที่เป็นผู้ทำการรัฐประหาร 2006 นั่นเอง

ดังคำสัมภาษณ์ของหลวงปู่พระพุทฺธอิสระ

“...ความจริงข้อนี้ไม่มีใครรู้ แต่ก็ไปลุ่ม รุมประณามคุณประยุทธ์ ทหารและพวก ซึ่งคนพวกนี้ไม่ได้มาอยู่บนถนน ถ้าลองไปนอนบนถนนแบบพวกเรา กปปส. จะรู้เลยว่า ทหารช่วยชีวิตเรา หาทางออก-ทางลงให้ชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง...”

“...ฉันมีปฏิสัมพันธ์กับทหารมา แล้วทหารก็เข้ามาคุยอยู่เป็นระยะๆ เป็นเรื่องที่เราก้พยายามส่งสารต่อเพื่อนร่วมอุดมการณ์ให้เตรียมพร้อม ฉันก็มีขีดเส้นให้ลุงกำนันสองรอบ คือ ถ้าคุณไม่ไป ไม่สามารถเผด็จศึกจากวันที่ 8 พฤษภาคมมาเป็นวันที่ 17 และขยับไปวันที่ 20 พฤษภาคมเลื่อนไปเรื่อย ฉันจะเดินทางไปหัวหินเพื่อถวายคืนพระราชอำนาจ ทหารก็เข้ามาติดต่อกว่า อย่าไปรบกวบนเบื้องยุคลบาท ปลอ่ยให้ลูกหลานทหารทำอะไรสักอย่าง เราก้คิดว่าไม่เป็นไร เพราะตอนนั้น รัฐบาลไม่มีอำนาจในการบริหารประเทศ ผู้คนในบ้านเมืองสิ้นไร้ไม้ตอก คนที่ชุมนุมก็ตายเพิ่มขึ้น มันก็เป็นเหตุผลที่พร้อมจะทำ แต่ตอนนั้น ลุงกำนันก็ฟันหวานว่าจะได้ฟั่งส.ว. (หัวเราะ)...”⁸⁴

⁸² ประชา บุรพาวิที “ปฏิรูปฉบับคนหน้าเดิม” กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 26 กันยายน 2557 เข้าถึงเมื่อ 26 กันยายน 2014 <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/pracha/20140926/607289/>

⁸³ นส. น้ำทิพย์ เทือกสุบรรณ ถือหุ้นใหญ่ 255,000 (36.42%) นาย แทน เทือกสุบรรณ 120,000 (17.14%) นส. แสงแสง เทือกสุบรรณ 70,000 (10%) นาย ญัฐพล ทีปสุวรรณ นาย เอกณัฐ พร้อมพันธ์ ถือหุ้นคนละ 5 % มีนาย ทวีศักดิ์ ณ ตะกั่วทุ่ง นาย สมศักดิ์ วงศ์ยืน นางอัญชลี จิระไพบูลย์ศักดิ์ นาย สุเมธ แผลงประพันธ์ และ นส. น้ำทิพย์ เทือกสุบรรณเป็นกรรมการ ข้อมูลบริษัท แปซิฟิก เอ็กคูลูซิฟ ซิตีคลับ เดิมเป็นของนาย วินัย พงศธร ก่อตั้งเมื่อ 11 ตุลาคม 2555 ทุนจดทะเบียน 60 ล้านบาท ข้อมูลกรมทะเบียนการค้า อ้างจาก Isranews 25 มีนาคม 2557

⁸⁴ “จ๊ิกซอร์แห่งอำนาจ บิ๊กป้อม บิ๊กตู หลวงปู่และกำนัน”, ASTV ผู้จัดการรายวัน, (11 ตุลาคม 2557): 1.

สิ่งที่ออกมาจากคำสัมภาษณ์ของหลวงปู่พุทธอิสระแสดงให้เห็นว่า พลเอก ประวิตร พลเอก ประยุทธ์ หลวงปู่พุทธอิสระและสุเทพ เทือกสุบรรณเป็นคนกลุ่มเดียวกันในการเดินเกมส์ขับเคลื่อนภาคประชาชนเพื่อนำไปสู่การรัฐประหาร 2014

หลังการรัฐประหารแล้ว หลวงปู่พุทธอิสระโพสต์ข้อความให้กำลังใจพลเอก ประยุทธ์ให้อดทนต่อคำดาของฝ่ายต่างๆและให้ทำงานให้เป็นที่ประจักษ์⁸⁵

หลวงปู่พุทธอิสระกล่าวว่า

“...เห็นคุณประยุทธ์ ท่านนายกรัฐมนตรีคนที่ 29 ของไทย โดนรุมถล่มจากพวกราชาประจำ ทั้งที่เคยเชียร์และไม่เคยเชียร์ มีทั้งชาจร ษาประจำ ทั้งพวกรับจ้างด่า อยาการค้า ไม่ถูกใจจึงด่าไม่ได้ ผลประโยชน์เลยด่า ไม่ได้ตั้งใจหวังเลยด่า เหมือนขึ้นหน้าแต่เดิมก็ด่า ขอไม่ได้ ต่อรองไม่ได้ จึงออกมาด่า เป็นศัตรูคู่อาฆาตกันมาก่อนตามมาด่า เข้าใจผิดคิดว่าโก่ง โกหก เลยมดด่า เชื้อคนยุยง ปลุกปั่น รวมกันด่า สะใจเห็นว่าได้คะแนนนิยมเลยขอด่า บางพวกเห็นว่าการด่าผู้นำเป็นความตั้งใจถึง เลยช่วยด่า แต่ก็มีบางคนอยากให้ปรับปรุง จึงขอด่า...”

“...ช่างน่าสงสารนักนะคุณประยุทธ์ ฉันเตือนคุณแล้วว่าอย่าเป็นนายกรัฐมนตรีนะ ตำแหน่งนี้มันคือ กระโถนทองพระโง่งนี่เอง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทยตั้งแต่มีมา ใครบ้างที่ไม่โดนด่า ให้ทำดีก็โดนด่า...ตั้งหน้าตั้งตาทำงานที่คุณฝันเอาไว้ให้สำเร็จ ให้หลักคิดที่ว่า ค่าของคนอยู่ที่ผลงาน ยังมีเสียงกันด่า สาบแช่ง มากเท่าไร คุณยังต้องทำงานให้หนัก ทำงานให้มาก สร้างผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ อย่าไปท้อ อย่าไปถอย...”⁸⁶

ส่วนสุเทพ เทือกสุบรรณแม้บวชเป็นพระที่วัดสวนโมกข์แล้วก็พบปะกับสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์อยู่เป็นประจำและให้สัมภาษณ์ยืนยันว่า พลเอก ประยุทธ์เป็นคนดี พร้อมทั้งร้องขอให้มวลชนกปปส. อยู่เฉยๆ ไม่ต้องเคลื่อนไหวและปล่อยให้พลเอกประยุทธ์บริหารบ้านเมืองโดยไม่มีแรงกดดันใดๆ⁸⁷

การเมืองในกองทัพ ตัวแปรสู่รัฐประหาร 2014

เมื่อถึงลักษณะการเลือกตั้งและเป็นนายกรัฐมนตรี 2011 เชื่อว่าจะมีการแก้แค้นนายทหารบูรพาพยัคฆ์ อันได้แก่ พลเอก อนุพงษ์ พลเอก ประยุทธ์ ซึ่งเป็นนายทหารที่มีส่วนทั้งสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์ในการจัดตั้งรัฐบาลและมีส่วนในการปราบปรามการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงในช่วง 2009-2010 แต่เหตุการณ์กลับไม่เป็นเช่นนั้น ยิ่งลักษณ์ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากผู้บัญชาการเหล่าทัพโดยเฉพาะพลเอก ประยุทธ์เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในการแก้ปัญหาหน้าท่วมใหญ่

⁸⁵ “หลวงปู่พุทธอิสระปลุกประยุทธ์”, ASTV ผู้จัดการ (18 พฤศจิกายน 2557) เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2557 <http://www.manager.co.th/asp-bin/PrintNews.aspx?NewsID=9570000132729>

⁸⁶ เฟิ่งอ้อ

⁸⁷ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ ไทยโพสต์ ฉบับวันที่ 21 ตุลาคม 2557 อ้างจาก “หลวงปู่พุทธอิสระ” ASTVผู้จัดการ 8 พฤศจิกายน 2557, เข้าถึงเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2557 <http://www.manager.co.th/asp-bin/PrintNews.aspx? ID= 9570000128583>

จนกระทั่งมีคลิปสนทนาเผยแพร่ออกไปกว้างขวางช่วงกลางเดือนกรกฎาคม 2013 ที่เรียกว่า “คลิปถังเฒ่า”⁸⁸ คลิปนี้เป็นบทสนทนายาระหว่างชายที่เชื่อว่าเป็น ทักษิณ ชินวัตรกับชายอีกคนหนึ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นพลเอก ยุทธศักดิ์ ศศิประภา รองนายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ในบทสนทนานั้นได้กล่าวถึงการออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งพลเอก ยุทธศักดิ์จะปรึกษานายทหารในการประชุมสภากลาโหม บทสนทนาดำเนินถึงความไว้วางใจและชื่อตรงของพลเอกประยุทธ์ต่อนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ แต่พลเอกประยุทธ์ก็ออกมาปฏิเสธและต้องการให้หยุดการนำทหารเข้าแทรกแซงทางการเมือง⁸⁹

แต่คลิปนี้อาจวิเคราะห์ได้อีกด้านว่า เป็นการรุกรังการเมืองของฝ่ายทักษิณใน 3 ประเด็นสำคัญพร้อมๆ กันกล่าวคือ

- 1) มีการเจรจากับผู้นำทหารเรื่อง พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมให้ทักษิณจริง
- 2) จากคลิปนี้เท่ากับว่า ทักษิณเข้าถึงผู้นำเหล่าทัพได้หมดแล้ว เช่นไว้วางใจพลเอกประยุทธ์มาก เชื่อว่าพลเอก ณะศักดิ์ ปฏิมาประกรผู้บัญชาการทหารสูงสุดเริ่มปรับตัวเข้ากับรัฐบาลได้ หลังจากที่ไม่ยอมเข้ากับรัฐบาล ทักษิณรู้และเสนอแนะนายทหารไหนที่ควรจะมาเป็นผู้บัญชาการทหารอากาศแทนพลอ.อ. ประจิน จั่นตองและแทนผู้บัญชาการทหารเรือ พลเรือเอก ณะรงค์ พิพัฒนาศัย การรู้ถึงในและเข้าถึงการโยกย้ายนายทหารครั้งนั้นมีความสำคัญมากเพราะ กันยายน 2014 นายทหารทั้ง 4 คนจะเกษียณอายุราชการพร้อมกัน เท่ากับเป็นการง่ายต่อการจัดการกองทัพซึ่งเป็นด้านสุดท้ายและสำคัญที่สุดของการเมืองไทยช่วงนั้นว่าฝ่ายทักษิณหรือฝ่ายต่อต้านจะได้รับการสนับสนุนจนได้รับชัยชนะ ดังนั้น ในคลิبدังกล่าวจึงมีการกล่าวโน้มน้าวให้นายทหารเหล่านั้นเข้ามาเป็นพวกเดียวกับทักษิณและรัฐบาล จะได้มีงานทำหลังเกษียณ
- 3) ในคลิبدังกล่าว ทักษิณประกาศว่าจะไม่ยุ่งทางการเมือง แต่จะเข้าไปมีส่วนในการจัดการกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

หลังจากคลิปนั้นเผยแพร่ออกมาเป็นเพียงหนึ่งวันก่อนที่ยิ่งลักษณ์จะเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กรกฎาคม 2013 โดยการปรับคณะรัฐมนตรีเอาพลอ. สุกำพล สุวรรณทัตออกจากรัฐมนตรีกลาโหม ต่อจากนั้น กันยายน 2013 ยิ่งลักษณ์ผลักดันให้พลเอก นิพนธ์ ทองเล็ก รองปลัดกระทรวงกลาโหมขึ้นเป็นปลัดกระทรวงกลาโหม แล้วการเผชิญหน้าภายในกองทัพเพื่อช่วงชิงอำนาจก่อนการโยกย้ายครั้งใหญ่ทั้ง 4 ผู้บัญชาการเหล่าทัพกันยายน 2014 ก็เกิดขึ้น ซึ่งก็คือ ซึ่งทำรัฐประหารในเดือนพฤษภาคม 2014 ก่อน

เมื่อยิ่งลักษณ์เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีข้ออ้างจากฝ่ายยิ่งลักษณ์หลายประการ เช่นเพื่อแสดงความชอบธรรมและเป็นสิ่งใหม่ของการเมืองไทย เช่น ไทยมีรัฐมนตรีกลาโหมที่เป็นผู้หญิงคนแรก ความเป็นผู้หญิงและความอ่อนโยนจะช่วยให้การทำงานระหว่างรัฐบาลและกองทัพดีขึ้น แต่ถ้ามองอีกด้านหนึ่ง การคว่ำตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและกระทรวงกลาโหมย่อมทำให้ดุลอำนาจในกองทัพไปอยู่ในมือยิ่งลักษณ์มากขึ้นทั้งทางกฎหมายในสภากลาโหมและยิ่งนายทหารทั้ง 4 เหล่าคือ กองทัพบก อากาศ เรือและกองบัญชาการทหารสูงสุดเกษียณอายุพร้อมกัน เท่ากับว่ายิ่งลักษณ์ซึ่งเป็นทั้งรัฐมนตรีกลาโหมและนายกรัฐมนตรีจะเป็นคนเลือกผู้นำเหล่าทัพทั้ง 4 เหล่าด้วยมือตัวเองซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน นั่นหมายความว่า หากมีความรุนแรงทางการเมืองนองเลือดมากเท่าใด ผู้นำทหารก็ยังคงสนับสนุนรัฐบาล ส่วนในรัฐสภายิ่งลักษณ์และพรรคเพื่อไทยคุมได้ทั้งหมดอยู่แล้ว

⁸⁸ “ Exclusive : บทสนทนาจากแดนไกล ฉบับเต็ม (ฟังคลิปเสียง) ASTV (ผู้จัดการออนไลน์) 6 กรกฎาคม 2556

⁸⁹ Wassana Nanuam and Penchan Charoensuthipan, “Prayuth break silence over clip” Bangkok Post (12 July 2013): 1.

ช่วงรอยต่อระหว่างการประหารรัฐบาลของกบปส.นาน 7 เดือน (พฤศจิกายน 2013-พฤษภาคม 2014) และช่วงรอยต่อเกษียณอายุของผู้บัญชาการเหล่าทัพ ยิ่งลักษณ์และทหารฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลยังได้พยายามสร้างอำนาจต่อรองกับผู้นำเหล่าทัพและฝ่ายต่อต้านรัฐบาลขึ้นมา

ยิ่งลักษณ์ใช้อำนาจในฐานะรัฐมนตรีกลาโหมแต่งตั้งพลเอก นิพัทธ์ ทองเล็กขึ้นเป็นปลัดกระทรวงกลาโหม บางคนอาจมองว่าเหมาะสมโดยอ้างว่า เป็นนายทหารที่มีความรอบรู้ มีประสบการณ์ด้านการต่างประเทศ รู้จักนายทหารประเทศเพื่อนบ้าน มีส่วนทำงานในกรณีเขาพระวิหาร เคยอยู่ในกองกำลังสันติภาพในติมอร์ตะวันออก พลเอก นิพัทธ์วางบทบาทของเขว่าเป็น ‘เสนานิการของรัฐมนตรีกลาโหม’ แต่เขาเป็นนักเรียนเตรียมทหารรุ่น 14 เป็นรุ่นน้องของผบ.เหล่าทัพซึ่งเป็นนักเรียนเตรียมทหารรุ่นที่ 12 หากทว่าปลัดกลาโหมมีตำแหน่งสูงที่สุด เท่ากับตั้งนายทหารรุ่นน้องคุมรุ่นพี่

นิพัทธ์เป็นนายทหารการเมืองโดยแท้ เติบโตโดยการสนับสนุนของพรรคไทยรักไทย ทำงานร่วมกับบนพดล ปัทมะรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของพรรคไทยรักไทยและนิพัทธ์ก็รับใช้การเมืองคือ ยิ่งลักษณ์อย่างเต็มที่ กล่าวคือ ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลยิ่งลักษณ์และกลุ่มกบปส. ในระหว่างการจัดประชุมเพื่อหาทางออกให้กับวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศ นิพัทธ์ประกาศว่า กองทัพสนับสนุนให้มีการเลือกตั้งทั่วไป

การจัดระเบียบใหม่และกองกำลังใหม่

นิพัทธ์เป็นปลัดกลาโหมและยิ่งลักษณ์ในฐานะรัฐมนตรีกลาโหมที่พยายามสร้างกองกำลังขึ้นมา เพื่อคานอำนาจผู้บัญชาการเหล่าทัพในขณะนั้น มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญคือ มีการออกพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม(ฉบับที่ 2) มาตรา 3 ให้ยกเลิกความในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหมเดิม (2551) แล้วเพิ่มหน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์เข้าไปอยู่ในโครงสร้างกองทัพเป็นครั้งแรก⁹⁰ พระราชบัญญัตินี้ประกาศใช้เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2013 (2556) ผู้รับสนองพระบรมราชโองการคือ ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในฐานะนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหมฉบับที่ 2 นี้ หน้าที่ของหน่วยถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์มีดังนี้

“...หน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์มีหน้าที่วางแผน
อำนวยความสะดวก บังคับบัญชา ควบคุมและกำกับดูแลการปฏิบัติงานใน
การถวายอารักขาและถวายพระเกียรติ องค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัช
ทายาทและพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งปฏิบัติหน้าที่ทางพระราชพิธีตามที่ได้รับ
มอบหมาย และรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเขตพระราชฐาน ตลอดจน
วางแผน อำนาจการ ประสานงาน ดำเนินการ และกำกับงานในหน้าที่ของ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร โดยมีผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการ
ถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ...”⁹¹

⁹⁰ ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556: หน้า 1.

⁹¹ มาตรา 14/1 พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556 ราชกิจจานุเบกษา 20 พฤศจิกายน 2556 หน้า 2.

การตั้งหน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์นี้เป็นครั้งแรกของกองทัพและประวัติศาสตร์การเมืองไทย นอกจากเป็นการเพิ่มกำลังพลแล้ว ยังเป็นการเปลี่ยนสายการบังคับบัญชาจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นของผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ มหิตลธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นกองทัพอีกกองทัพหนึ่ง

จากการศึกษาของวาสนา นาน่วมมีการปล่อยข่าวและทำเอกสารเท็จของหน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์ (นปอ.รอ.) ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ 904 ที่อ้างว่ามีถึงปลัดกลาโหม ที่ระบุให้นำกำลังทหาร 3,000 นายมาดูแลความปลอดภัยให้ยิ่งลักษณ์ ซึ่งนิพิตร์ต้องออกมายืนยันว่าเป็นเอกสารเท็จ⁹²

หน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์นี้เป็นหน่วยขึ้นตรงของกระทรวงกลาโหม เช่นเดียวกับกรมราชองครักษ์ โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ดาเรงองค์ผู้บัญชาการ หน่วยนี้ได้รับการยอมรับในกองทัพว่ามีนายทหารที่เคร่งครัดในระเบียบวินัย และมีความแข็งแกร่งของร่างกายเพราะถูกคัดเลือกมาอย่างดี โดยจะมีนายทหารในกองทัพหมุนเวียนกันเข้าเวรปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยนี้ ในนาม “กองร้อย CAT” หรือ Category

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องโยกการเมือง โดยมีการแก้ไขพระราชบัญญัติกำลังสำรองของกลาโหม⁹³ ที่สามารถเรียกระดมพลในยามวิกฤตได้นั้น ก็ถูกโยงเข้ากับกองร้อย CAT ว่าเป็นการตั้งกองกำลังส่วนตัวยิ่งลักษณ์ เหมือนกับการตั้งนปอ.รอ.ในพระองค์⁹⁴

นิพิตร์มีแผนงานปรับเปลี่ยนให้สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมเป็นเสมือนหน่วยกำลังรบ สังกัดทหารที่เคยทำงานในห้องแอร์ ทำงานเอกสารมาสวมชุดลายพราง ออกไปทำการฝึกทหาร เพื่อเรียกจิตวิญญาณของความเป็นทหารและระเบียบวินัยกลับคืนมา⁹⁵ ตั้งกองร้อยรักษาความสงบ (ร้อยสส.) ของสำนักงานปลัดกลาโหม โดยใช้กำลังของศูนย์อำนวยการสร้างอาวุธ (ศอว.) เพื่อดูแลความปลอดภัยให้แก่สำนักปลัดกลาโหมและกระทรวงกลาโหมเมื่อมีมวลชนกบปส.เพิ่มขึ้น เพื่อไม่ต้องการยืมมกกองทัพบกหายใจ แม้ทางกองทัพบกจะส่งกองพลทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน (พล.ปตอ.) ที่รับผิดชอบความปลอดภัยนายกายิ่งลักษณ์ที่กระทรวงกลาโหมแล้ว

ช่วงการประชุมมกปส. นิพิตร์ส่งทหารไปฝึกหลักสูตรพิเศษซุ่มยิงหรือ หน่วยสไนเปอร์ ทั้ๆที่ฝ่ายอำนวยการอย่างสำนักปลัดกลาโหมไม่ควรมีการตั้งหน่วยรบขึ้นมาเอง ถึงขั้นนิพิตร์ส่งทหารลูกน้องในกลาโหมไปกระโดดร่มที่หน่วยรบพิเศษ ลพบุรี เพื่อรื้อฟื้นความฮึกเหิมในความเป็นทหาร

การเปลี่ยนฝ่ายอำนวยการเป็นกำลังรบจะตีความว่าเป็น “กองกำลังด้านปฏิวัติ” ก็ได้

การจัดตั้งหน่วยกำลังรบของฝ่ายอำนวยการคือ กระทรวงกลาโหม ยิ่งลักษณ์ในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมอาจไม่ทราบเรื่อง แต่คำสั่งและการเคลื่อนไหวในเชิงกองกำลังยิ่งเร่งให้ผู้นำทหารอีกฝ่ายหนึ่งทำการรัฐประหาร

⁹² วาสนา นาน่วม. ลับ ลวง พราง 8 อวสาน ยิ่งลักษณ์ ? (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน 2557): 408.

⁹³ ร่างพระราชบัญญัติกำลังพลสำรองพ.ศ....เป็นร่างที่มีมาก่อน แต่มีการนำมาเผยแพร่ในช่วงความขัดแย้งทางการเมืองก่อนการรัฐประหารพฤษภาคม 2014

⁹⁴ เพ็งอ้าง., : 409-410.

⁹⁵ วาสนา นาน่วม. เส้นทางพยัคฆ์ ประยุทธ์ จันทร์โอชา จากทหารเสือสู่หลังเสือ (กรุงเทพ สำนักพิมพ์มติชน 2557 : 266.

การฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยม

การฟื้นตัวของระบอบอำนาจนิยมอาจดูได้ที่โครงสร้างการปกครองใหม่ที่เกิดขึ้นหลังการรัฐประหาร 2014 คือดูที่รัฐธรรมนูญชั่วคราว 2557 ดูแล้วจะเห็นได้ว่า คสช. ทำทุกอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้เห็นว่าวางแผนเป็นอย่างดี ตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง กล่าวคือ 1) เขียนรัฐธรรมนูญเอาไว้ให้คสช.คุมได้ทั้ง สถานิติบัญญัติแห่งชาติ-สนช. (ฝ่ายนิติบัญญัติ) และรัฐบาล (ฝ่ายบริหาร) 2) ล็อกสเปกรัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับ 2557 3) อำนาจพิเศษ คือ หัวหน้าคสช.เป็นนายกรัฐมนตรี

จ

จะเห็นได้ว่า คสช. คุมสนช. สนช.ที่ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติแทนสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา ทำหน้าที่เลือกนายกรัฐมนตรีและออกกฎหมาย ทหารได้เข้ามาเป็นส่วนประกอบของสนช.มากที่สุด โดยเฉพาะ ทหารประจำการที่มาจากกองทัพบก (66%) มากกว่าหน่วยอื่น เพราะเป็นหน่วยงานหลักในการเข้ามาควบคุมสถานการณ์จากการยึดอำนาจ 22 พฤษภาคม 2014 (พ.ศ. 2557)

นายทหารระดับคุมกำลังตั้งแต่ระดับ ‘ผู้บัญชาการกองพล’ 20 กองพล พร้อมด้วย ผู้บัญชาการสงครามพิเศษ (นสศ.) ผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการป้องกันภัยทางอากาศ (นปอ.) ผู้บัญชาการศูนย์บัญชาการป้องกันภัยทางอากาศ (ศปภอ.ทบ.) ผู้บัญชาการมณฑลทหารบก (มทบ.) ในแต่ละกองทัพบกต่างๆอีก 13 หน่วย⁹⁶

⁹⁶ สมฤทัย ทรัพย์สมบูรณ์ “ไฟก๊สไม่ให้เสียของ สุตรียึดอำนาจคสช.” เนชั่นสุดสัปดาห์ (1 สิงหาคม 2557): 20.

ในแง่สถาปนากฎหมายแห่งชาติ(สปช)

สถาปนากฎหมายแห่งชาติที่สร้างขึ้นโดยคณะรัฐประหารล้วนประกอบด้วยผู้ที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลยิ่งลักษณ์ กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการรัฐประหาร 2006 เช่นเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ กลุ่มสสร. (7%) อีกทั้งยังมีแกนนำกปปส.และกลุ่ม 40 สว (13%) รวมทั้งมีกลุ่มข้าราชการทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่น ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการจังหวัด อาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัย นายทหารและตำรวจจำนวนถึง 52% เข้ามาเป็นสมาชิก⁹⁷ ดังนั้น การออกกฎหมายและการดำเนินการของคณะรัฐประหารจึงดำเนินการได้สะดวกและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

มีการเขียนรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว 2557 ที่บ่งบอกแนวคิดทางการเมืองสำคัญของคณะรัฐประหารและเป็นแนวทางของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ซึ่งจะสะท้อนโฉมหน้าการเมืองไทยในอนาคตด้วย ได้แก่ บริษัท สังคมไทย การกีดกันนักการเมืองและการมอบอำนาจพิเศษให้หัวหน้าคณะรัฐประหาร ดังสาระสำคัญในมาตราต่างๆ คือ

ข้อ 2 ให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย เพิ่มถ้อยคำ “ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย” เข้าไปด้วย เพื่อขจัดปัญหาต่างๆ เช่น ที่มักมีการเปรียบเทียบของต่างประเทศ

ข้อ 4 การให้มีกลไก ป้องกันไม่ให้คนที่เคยต้อง คำพิพากษา หรือ คำสั่งที่ขอบด้วยกฎหมาย ว่ากระทำทุจริตหรือประพฤติมิชอบหรือโกงการเลือกตั้ง เข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างเด็ดขาด ข้อกำหนดนี้ทำให้เห็นได้ว่ามองไปที่อดีตนายกรัฐมนตรี 2 พี่น้อง ทักษิณ ชินวัตรและยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

⁹⁷ ข้อมูลจาก ประชาไท

ข้อ 7 ป้องกันการบริหารราชการแผ่นดินที่มุ่งสร้างความนิยมทางการเมือง ที่อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ หรือหมายถึง เพื่อสกิดนโยบาย ‘ประชานิยม’ แบบไม่ลืมหูลืมตา แบบไม่รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น

อำนาจพิเศษ ของคสช.ที่ถูกกำหนดไว้ในมาตรา 44 ซึ่งเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของหัวหน้าคสช.⁹⁸

บทสรุป

บทสรุปทางทฤษฎี

แม้ว่านับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 สังคมเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก คนชั้นกลางที่เรียกร้องประชาธิปไตยมีมากขึ้น สังคมชนบทกลายเป็นเมือง คนชนบทกลายเป็นชั้นกลางที่มีส่วนร่วมทางการเมืองและเรียกร้องความเสมอภาค ความยุติธรรม จากการประท้วงครั้งต่างๆ รวมทั้งการประท้วงรัฐบาลอภิสิทธิ์ช่วงปี 2009-2010 และรัฐบาลทักษิณ (โดยนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร) ช่วงปี 2013 แต่พลังของคนชั้นกลางก็ไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่กลับเป็นข้ออ้างหนึ่งที่ทหารใช้เป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหารทั้งกันยายน 2006 และพฤษภาคม 2014

การเรียกร้องของคนชั้นกลางอาจเกิดจากความไม่พอใจ การเพิ่มขึ้นของความคาดหวังทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่รัฐกลับมีความสามารถในการตอบสนองต่ำ แต่ในอีกด้านหนึ่ง คนชั้นกลางจำนวนหนึ่งก็ไม่พอใจการฉ้อราษฎร์บังหลวง การทุจริตของรัฐบาล การใช้อำนาจเผด็จการทางรัฐสภาและเพิ่มอำนาจทางการเมืองให้กับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง คนชั้นกลางจึงสนับสนุนให้ทหารใช้กำลังเข้าทำการรัฐประหาร โคนล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ Steven Levitsky and Lucan A. Way เสนอว่าการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสู่ประชาธิปไตยในโลกยุคหลังสงครามเย็น (Post-Cold War) ระบอบการเมืองในหลายประเทศทั่วโลกเช่นในแอฟริกา กลุ่มประเทศยูเรเชียหลังเป็นคอมมิวนิสต์ ละตินอเมริกาและเอเชียกลับมีการแพร่กระจายรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะผสม (hybrid regime) ในวิถีทางที่แตกต่างกันและในระดับที่หลากหลาย⁹⁹ นักวิชาการทั้งสองเน้นว่า ถึงอย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์การปกครองที่มีลักษณะผสมก็ยังมีจุดอ่อน ประการแรกคืออคติประชาธิปไตย (democratizing bias) เช่น วิเคราะห์การปกครองนั้นเป็น ส่วนหนึ่ง หรือรูปแบบที่ลดลงของประชาธิปไตย ประการที่สอง การวิเคราะห์ระบอบอำนาจนิยมเอง เช่น semi-democratic, semi-authoritarian และ Partly Free อาจเป็นการวิเคราะห์ที่มักใช้องค์ประกอบที่เหลือนอยู่และบิดเบือนความแตกต่างอันสำคัญของรูปแบบการปกครองอื่นๆ เหมือนกัน¹⁰⁰ Jeffrey Herbst¹⁰¹ and Thomas Carothers¹⁰² อธิบายว่า ในช่วง

⁹⁸ มาตรา 44 ในกรณีที่หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติเห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปในด้านต่างๆ การส่งเสริมความสามัคคีและความสมานฉันท์ของประชาชนในชาติ หรือเพื่อป้องกัน ระวัง หรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของชาติ ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกราชอาณาจักร ให้หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ โดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีอำนาจสั่งการ ระวังยับยั้ง หรือกระทำการใดๆ ได้ ไม่ว่าการกระทำนั้นจะมีผลบังคับในทางนิติบัญญัติ ในทางบริหาร หรือในทางตุลาการ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำ รวมทั้งการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่งหรือการกระทำ หรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมายและรัฐธรรมนูญนี้และเป็นที่สุด ทั้งนี้ เมื่อได้ดำเนินการดังกล่าวแล้ว ให้รายงานประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติและนายกรัฐมนตรีทราบโดยเร็ว อ้างใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ราชกิจจานุเบกษา 22 กรกฎาคม 2557 หน้า 15.

⁹⁹ Steven Levitsky and Lucan A. Way, “The Rise of Competitive Authoritarianism” Journal of Democracy, 13, 2 (April 2002): 51.

¹⁰⁰ Ibid., p. 52

ทศวรรษ 1990 หลายประเทศที่มีการปกครอง รูปแบบผสมได้เปลี่ยนผ่านไปเป็นระบอบเผด็จการที่มีทิศทางแตกต่างออกไป นักวิชาการเหล่านั้นจึงเสนอให้เลิกใช้แนวความคิดคือ เปลี่ยนผ่าน ที่บิดเบี้ยว แต่ให้วิเคราะห์สภาพความเป็นจริงทางการเมือง

ด้วยเหตุดังนี้ การเมืองไทยอาจติดกับดักการวิเคราะห์ “ช่วงเปลี่ยนผ่าน” (transitional period) คือ ช่วงนี้เป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่าน โดยเฉพาะเป็นการวิเคราะห์แบบ “เส้นตรง” (linear) ที่มีปลายทางเป็นประชาธิปไตยเหมือนกับสังคมอื่นๆ แต่ปัญหาคือ ไทยยังไม่เคยเปลี่ยนผ่านไปจากสังคมที่ครอบงำโดยระบอบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic polity) ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 1932 เลย ดังนั้น ไม่จำเป็นว่าต้องมองเสมอว่า ไม่วันใดก็วันหนึ่งไทยต้องเป็นประชาธิปไตยเหมือนประเทศอื่นๆ สังคมการเมืองไทย อาจมีการเปลี่ยนแปลงแบบซิกแซก (zigzag approach) ตามข้อเสนอของ Charles Tilly เช่น เดียวประชาธิปไตย เดียวกลับไปสู่ระบอบอำนาจนิยม และการรัฐประหารผ่าแผ่นดินสยามคือ การย้อนกลับไปสู่ระบอบอำนาจนิยมอีกครั้งหนึ่ง หลังการเป็นประชาธิปไตยครึ่งใบ (semi Democracy-1980-1988) และประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา

การรัฐประหารผ่าแผ่นดินสยาม 2006 และ 2014 คือ ความขัดแย้งของชนชั้นนำ (Elite conflict) ในสังคมไทยที่ใช้เวลานานกว่าทศวรรษ เป็นการเผชิญหน้าที่ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากอย่างไม่เคยมีมาก่อนนี้ ทั้งเงินทุน การระดมกำลังคน ความชอบธรรมที่ต้องประกอบสร้างด้วยความเชื่อทางศาสนาในรูปแบบเก่า เช่น ปะพรมน้ำมันต์ ทำพิธีสาปแช่ง บนรูปเคารพของบ้านเมือง และ ประกอบสร้าง ดาราชั่วข้ามคืน (celebrity) ด้วยเสื้อผ้า หมวก ผ้าพันคอ และมหรสพการเมืองต่างๆทั้งในการรณรงค์ทางการเมืองในโลกจริงและโลกออนไลน์ อย่างไรก็ตาม รัฐประหารผ่าแผ่นดินสยามยังไม่ใช่ว่าปลายทางสู่ชัยชนะทางการเมือง แต่มีตัวแปรอีกมากมายที่ยากต่อการควบคุม

รัฐประหารผ่าแผ่นดินสยาม ภารกิจประวัติศาสตร์ที่ไร้อนาคต

องค์ประกอบสำคัญของรัฐประหารผ่าแผ่นดินสยามได้แก่

ประการที่หนึ่ง ผู้ก่อการรัฐประหาร กันยายน 2006 และพฤษภาคม 2014คือ คนกลุ่มเดียวกันและเป้าหมายในการรัฐประหารคือ สิ่งเดียวกัน

ผู้ก่อการรัฐประหารประกอบด้วยฐานสนับสนุนของคนชั้นสูง นักการเมือง นักเคลื่อนไหวทางการเมือง ปัญญาชนและสื่อที่เฝอใจ ‘ระบอบทักษิณ’ ซึ่งพวกเขาเชื่อว่า เป็นระบอบเผด็จการทางรัฐสภา

การรัฐประหารของคนชั้นสูงนี้ ยังมาจากการตัดสินใจของนายทหารรุ่นใหม่ กลุ่มนักเรียนนายร้อยรุ่นที่ 21 และใช้กำลังส่วนใหญ่จากกองทัพอากาศที่ 1 ซึ่งขณะนั้นคือ พลโท อธิราช นาควนิช¹⁰³ นายทหารรุ่นนี้เป็นนายทหารรุ่นใหม่ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนชั้นกลาง ส่วนหนึ่งมาจากครอบครัวทหารซึ่งบิดามียศสูงสุดพันเอก รับราชการส่วนใหญ่อยู่ต่างจังหวัด โดยเฉพาะกองพลทหารราบที่ 2 รักษาพระองค์ จังหวัดปทุมธานีและทหารค่ายนวมินทร์ ชลบุรี (ทหารเสือราชินี)

¹⁰¹ Jeffrey Herbst, “Political Liberalization in Africa after Ten Years” Comparative Politics, 33 (April 2001): 357-75.

¹⁰² Thomas Carothers, “The End of the Transition Paradigm” Journal of Democracy, 13 (January 2002): 5-21.

¹⁰³ ในภายหลังรัฐประหารได้เป็นสมาชิกคมช. ผู้บัญชาการกองกำลัง ต่อมา กันยายน 2015 ได้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก

เป็นนายทหารที่มีประสบการณ์อยู่ในช่วงนักการเมืองเป็นใหญ่ (1990-2006) และมีบทบาทอย่างรวดเร็วเมื่อได้ครองตำแหน่งสำคัญ นั่นคือ พลโท อนุพงษ์ เหล่าจินดาดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ 1 (2006) เพียงปีเดียวก็เป็นกำลังหลักในการทำรัฐประหาร 2006 พลเอก สนธิ บุญยรัตกลินเป็นผู้บัญชาการทหารบกเพียงปีเดียว (2005) ก็ทำรัฐประหาร การรัฐประหารครั้งนั้น ระดมคนและใช้กำลังทหารจำนวนมากถึง 43 กองพัน พร้อมรถถัง ซึ่งตามมาดนักวิชาการญี่ปุ่นถือว่าเป็นการรัฐประหารที่ไ้รถถังเข้ามาวิ่งในกรุงเทพทำรัฐประหารมากที่สุดนับตั้งแต่ปี 1957 เป็นต้นมา¹⁰⁴ หรือเป็นเวลานานถึง 49 ปี ในอีกด้านหนึ่งหมายความว่า นายกรัฐมนตรีพลเรือนทักษิณ ชินวัตรมีอำนาจทางทหารและการเมืองมากจนต้องใช้กำลังมากที่สุดเข้ามาทำรัฐประหาร

เป้าหมายคือ โค่นล้มรัฐบาลทักษิณ ชินวัตรเท่านั้น ต่อจากนั้นยังไม่มีแผนงานการเมืองที่แน่ชัดคนกลุ่มนี้กลับมาทำรัฐประหารซ้ำอีกในวันที่ 22 พฤษภาคม 2014 หรืออีก 8 ปีต่อมา เพียงเปลี่ยนแกนนำเคลื่อนไหวมวลชนจากสนธิ ลิ้มทองกุลเป็นสุเทพ เทือกสุบรรณอดีตสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ ผู้นำทหารที่เป็นหัวหน้าคณะรัฐประหารคือ อดีตผู้ร่วมการรัฐประหาร 2006 พลเอก ประยุทธ์ (เป็นรองแม่ทัพภาคที่ 1 ยศพลตรีสมัยนั้น) โดยต่อมา ผู้ร่วมทำรัฐประหารครั้งก่อน เป็นนายทหารร่วมกับต่อต้านฝ่ายคนเสื้อแดงในช่วงการเผชิญหน้าที่บริเวณสี่แยกคอกวัวและถนนราชดำริใจกลางกรุงเทพมหานครในปี 2010 ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เมื่อหลังรัฐประหาร 2014 พลเอก ประยุทธ์ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐประหาร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและยังเป็นผู้บัญชาการทหารบกต่อไป ส่วนนายทหารที่ร่วมรัฐประหาร 2006 เช่น พลเอก ประวิตรได้ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกลาโหม ส่วนพลเอก อนุพงษ์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทย

นายทหารเหล่านี้อ้างการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์และปัญหาความแตกแยกทางการเมืองเป็นอุดมการณ์หลักและสร้างความชอบธรรมในการรัฐประหารทั้งสองครั้ง ทั้งนี้ ด้วยภัยคุกคามคอมมิวนิสต์จากภายนอกประเทศไม่มีแล้ว แต่พวกเขาเชื่อว่า ‘เครือข่าย’ ที่ต้องการโค่นล้มสถาบันกษัตริย์

ดังนั้นวาทกรรม “คืนพระราชอำนาจ” ของสนธิ ลิ้มทองกุล กับ วาทกรรม “การปกครองประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ของสุเทพ เทือกสุบรรณ จึงสอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองของทหารที่ใช้ปลุกเร้าและสร้างความชอบธรรม และสอดคล้องกับการโจมตีสถาบันกษัตริย์ในสังคมออนไลน์ที่มีมายาวนานก่อนปี 2006 เสียอีก

ประการที่สอง เครือข่ายความเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งสองฝ่ายแสดงให้เห็นอะไรบางอย่างเช่น

เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันอย่างหลวมๆ และใช้การโฆษณาชวนเชื่อทั้งในและนอกโลกออนไลน์ ซึ่งด้านหนึ่งอาจแสดงให้เห็นความกระตือรือร้นและการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นของประชาชน อย่างไรก็ตาม แกนนำของเครือข่ายฝ่ายต่อต้านทักษิณคือ กลุ่มคนชั้นสูง นักธุรกิจ ปัญญาชน อดีตข้าราชการ นักการเมือง แกนนำเครือข่ายของทั้งสนธิ ลิ้มทองกุลและสุเทพ เทือกสุบรรณมีความสัมพันธ์กัน เคยร่วมต่อต้านทักษิณมาก่อน แต่แกนนำสนับสนุนทักษิณ เป็นนักการเมืองหน้าใหม่ ผู้นำท้องถิ่น ชาวบ้าน วิชยชุมชนและฐานเสียงการเมืองของพรรค

แต่รัฐประหารฝ่าฝืนสยามกำลังชี้ให้เห็น ความไม่เป็นเอกภาพ (disunity) อีกครั้งหนึ่งของชนชั้นนำ โดยเฉพาะกองทัพที่ต้องแสวงหาความชอบธรรมจากสถาบันหลัก ท่ามกลางความเปราะบางของสถาบันหลักที่ผันแปรไปตามโลกสมัยใหม่ ความไม่เป็นเอกภาพนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ลดทอนความแข็งแกร่งของชนชั้นนำในสังคมไทย ที่

¹⁰⁴ โยชิฟูมิ ทามาตะ “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 : การแต่งตั้งโยกย้ายนายทหารในกองทัพกับการแทรกแซงการเมืองในประเทศไทย”, แปลโดย Pop Anan. ฟาเดียกัน, 12, 2-3 (พฤษภาคม-ธันวาคม 2557): 213.

ถูกทำลายด้วยการเมืองเปิดและโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ที่ไม่ใช่ความกระตือรือร้นของคนชั้นกลางในเมืองใหญ่ แต่เป็นชาวบ้านที่แปรสภาพเป็นนักเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งก็อยู่ในบริบทเศรษฐกิจการเมืองโลกยุคหลังสงครามเย็น อันเป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลก การพัฒนาต่างๆทางด้านการสื่อสาร เทคโนโลยีการติดต่อและการเติบโตของเครือข่ายนานาชาติ อันทำลายการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ในเวลาเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงของโลกดังกล่าวก็ทำลายระบอบอำนาจนิยมและระบอบที่ไม่ได้เป็นประชาธิปไตย (nondemocratic regime) อื่นๆในช่วงทศวรรษ 1990 ด้วย ถึงเวลาที่ต้องยกเลิก พาราไดม์การเปลี่ยนผ่าน ไปสู่ประชาธิปไตย ในเวลาเดียวกัน การรัฐประหารฟาสซิสต์สยามที่เข้ามาประกอบสร้างระบอบอำนาจนิยมในเศรษฐกิจการเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง นับเป็นการประกอบสร้างที่บอบบางด้วยการขาดเอกภาพของผู้นำกองทัพ ความผันแปรของสถาบันการเมืองหลัก ขาดเสถียรภาพและมีความไม่แน่นอนสูง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

คำปราศรัยหลังแถลงการณ์ เวทีนางเลิ้ง.สุเทพ เทือกสุบรรณ, 9 ธันวาคม 2013.

จักรกริช สังขมณี. ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารณา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.), 2555.

ธรรมสถิต ผลแก้วและสุภาชาติ เล็บนาค. "ซัซชาติ" ผงาดตัวจริงปูวางคุมเมกะโปรเจกต์. โพสต์ทูเดย์, (ตุลาคม 2555).

“บทสนทนาจากแดนไกล ฉบับเต็ม (ฟังคลิปเสียง)” ASTVผู้จัดการออนไลน์ 6 กรกฎาคม 2556.

ประชา บุรพาวิธิ. “ปฏิรูปฉบับคนหน้าเดิม” กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 26 กันยายน 2557 เข้าถึงเมื่อ 26 กันยายน 2014 <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/pracha/20140926/607289/>

ประเวศ วะสี. ประเทศไทย ณ จุดพลิกผัน (Tipping Point). สำนักข่าวอิสรา. 15 พฤศจิกายน 2556. <http://www.isranews.org/thaireform-data-conscious/item/25149> -ประเทศไทย-ณ-จุดพลิกผัน-tipping-point.html

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. “บทนำ/ เสือแดงกับขบวนการสร้างประชาธิปไตยของชนบท” ใน Becoming Red/ กำเนิดและพัฒนาการเสือแดงในเชียงใหม่, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556

เปิดปุมว่าที่ รมต.ใหม่ 'ยิ่งลักษณ์ 3' เปิดปุมว่าที่รัฐมนตรีใหม่. กรุงเทพธุรกิจ, (28 ตุลาคม 2555).

ผมเตือนแล้ว. 17 ตุลาคม 2557. โพสต์ทูเดย์. เข้าถึงเมื่อ 11 ธันวาคม 2557 <http://www.posttoday.com/การเมือง/324841/>

พระราชบัญญัติระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556.

มุกหอม วงษ์เทศ. ยุควิปลาสนในราชอาณาจักรวิปริต. วารสารอ่าน 5,1, (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556).

ฤกษ์ ศุภศิริ. ประวัติย่อการเมืองไทยในรอบทศวรรษจากทักษิณมิกถึงพฤษภาทมิฬ. กรุงเทพฯ: บริษัทโพสต์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), 2553.

วาสนา นาน่วม. ลับ ลวง พราง 8 อวสาน ยิ่งลักษณ์ ?. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2557.

วาสนา นาน่วม. เส้นทางพยัคฆ์ ประยุทธ์ จันทร์โอชา จาก ‘ทหารเสือ’ สู่ ‘หลังเสือ’. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2557.

ศร รามา. พงศพัศ หุ่นเชิดเพื่อไทย หน้าหน้าไฟทักษิณ. หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, (11 มกราคม 2556).

สมฤทัย ทรัพย์สมบูรณ์. “ไฟก็ไม่ได้เสียของ สูตรยึดอำนาจคสช.” เนชั่นสุดสัปดาห์ (1 สิงหาคม 2557).

สัมภาษณ์พิเศษ: ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์วิพากษ์...’กรม.ป.3’ไฟอำนาจในมือ’ยิ่งลักษณ์. มติชน, (29 ตุลาคม 2555).

สุเทพ เทือกสุบรรณ. WHO? สุเทพ เทือกสุบรรณ :การตื่นความรู้ประวัติบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์, 2557.

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. ฐานะทางประวัติศาสตร์ของการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549. ใน รัฐประหาร 19

กันยา: รัฐประหารเพื่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข, ธนาพล อิวสกุล และคนอื่นๆ(บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2550.

เสถียร วิริยะพรรณพงศา. “สัมภาษณ์พิเศษ: โลกเปลี่ยน-ปฏิวัติไม่ได้อีกแล้ว มั่นใจใน 3 ปี 'ทักษิณ' กลับบ้าน”กรุงเทพธุรกิจ. 26, 8802, (28 ตุลาคม 2555).

“หลวงปู่พุทธระอิสระปลุกประยุทธ์”, ASTV ผู้จัดการ. 18 พฤศจิกายน 2557. เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2557 <http://www.manager.co.th/asp-bin/PrintNews.aspx?NewsID=9570000132729>

อนnek เหล่าธรรมทัศน์. “อย่าดูเบาคนชั้นกลาง”. ฐานเศรษฐกิจ. (ธันวาคม 2556).

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. ไทยเสถียรภาพทางการเมืองและความคิดทางเศรษฐกิจ. กระแสเอเชีย 2013/1. อติสร เสนแย้ม, ขนิษฐา คันธะวิชัยและวรัญญา จิตรผ่อง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. ควบปีรัฐบาลยังลักษณ์. มติชนสุดสัปดาห์. 32,1672 (ศุกร์ 31 สิงหาคม – พุธสัปดาห์ 6 กันยายน 2555)

ภาษาอังกฤษ

Ashayagachai, Achara. NCPO: It's not a Coup. Bangkok Post. (June 12, 2014).

Barrington, Moore Jr. Social Origins of Dictatorship and Democracy Lord and Peasant in the Making of the Modern World. Harmondsworth: Penguin, 1969.

Carothers, Thomas. “The End of the Transition Paradigm,” Journal of Democracy, 13,1, (January 2002).

Case, William F. Politics in Southeast Asia: Democracy or Less. London: Routledge, 2002.

Case, William. “Electoral authoritarianism and backlash: Hardening Malaysia, oscillating Thailand”, International Political Science Review. (16 June 2011).

Croissant, Aurel. “From transition to defective democracy: mapping Asian Democratization,” Democratization, 11,5, 2004.

Diamond, Larry. “Thinking about hybrid regimes”, Journal of Democracy, 13,2, (2002).

Gurr, Ted Robert. Why Men Rebel. Princeton. N.J.: Princeton Univ. Press, 1970.

Herbst, Jeffrey. “Political Liberalization in Africa after Ten Years” Comparative Politics, 33 (April 2001).

Heywood, Andrew. Politics. 3rd. ed., Macmillan: Palgrave, 2007.

Huntington, Samuel P. Political Order in Changing Society. Newhaven and London: Yale University, 1968.

Huntington, Samuel P. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. Norman, OK: University of Oklahoma Press, 1991.

Jeff Goodwin and Skocpol, Theda. “Explaining Revolutions in Contemporary Third World,” Politics and Society, 17(1989).

- Jun, Honna. "Security Challenges and Military Reform in Post-Authoritarian Indonesia: The Impact of Separatism, Terrorism and Communal Violence," in *The Politics of Military Reform: Experiences from Indonesia and Nigeria*, Jurgen Ruland, Maria Gabriela Manea and Hans Born, eds, New York: Springer, 2012.
- Levitsky, Steven and Lucan A. Way, "The Rise of Competitive Authoritarianism" *Journal of Democracy*, 13, 2 (April 2002).
- Mietner, Marcus. *Military Politics, Islam and the State in Indonesia: From Turbulent Transition to Democratic Consolidation*. Singapore: ISEAS, 2008.
- Mydans, Seth. "Devided Kingdom Thailand". *National Geographic* (September 2014).
- Nanuam, Wassana. Yingluck saw the Coup coming. *Bangkok Post*, (November 24, 2014).
- Nanuam, Wassana and Penchan Charoensuthipan, "Prayuth break silence over clip" *Bangkok Post* (12 July 2013).
- Pathmanand, Ukrist. "A Different Coup d'état?" *Journal of Contemporary Asia*, 38,1, (February 2008).
- Pye, Oliver. and Wolfram Schaffar. 'The 2006 Anti-Thaksin Movement in Thailand: an Analysis'. *Journal of Contemporary Asia*, 38,1, 2008.
- "Putsch recipes Coup in Oceania since the 1980s" *Monocle*, 78(8) (November 2014).
- Schedler, Andreas, ed. *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. (Boulder, Co: Lynne Rienner 2006).
- Skocpol, Theda. *States and Social Revolutions: A Comparative Historical Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Thabchumpol, Nuruemon and Dancan McCargo. "Urbanized Villagers in the 2010 Thai Red Shirt Protest", *Asian Survey*, 51,6 (November/December 2011).
- Tilly, Charles. *Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007
- Unaldi, Serhat. "The Tyranny of SE Asia" Establishment" *The Diplomat* (8 November 2014)
- Zakaria, Fareed. *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York: W.W. Norton and Company, 2003.